Monografie se zabývá vznikem a vývojem disciplíny mezinárodních vztahů v Československu od padesátých let 20. století až do současnosti. Tento vývoj je dokumentován zejména na dvou klíčových institucích ve sledované oblasti v tomto období: Na osudu Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii, od jeho založení v roce 1957 až po likvidaci na počátku normalizace, a posléze na Ústavu mezinárodních vztahů, především na jeho transformaci od nástroje komunistické propagandy k rozvíjející se vědecké instituci. Kniha se ale dotýká i širších témat, která souvisejí s pozicí humanitních věd ve společnosti a s nejednoznačným vztahem mezi věděním a mocí.

Autoři:

Petr Drulák
Vladimír Handl
Jan Kalous
Čestmír Konečný
Václav Kotyk
Petr Kratochvíl
Vladimír Leška
Alexandr Ort
Otto Pick
Jiří Štěpanovský
Jaroslav Šedivý
Jiří Šedivý
Petr Zídek

Petr Drulák, Petr Kratochvíl a kol. 50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: od ÚMPE k ÚMV

50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: od ÚMPE k ÚMV

Petr Drulák
Petr Kratochvíl
a kol.

ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ PRAHA iir

50 LET ČESKÉHO VÝZKUMU MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ: OD ÚMPE K ÚMV

Odborný recenzent: Ing. Zbyněk Dubský, Ph.D.

Vydal Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i.,
v Praze roku 2007

Redakce: ediční oddělení ÚMV
Obálka: Jakub Tayari
Tisk: Tiskárna Petr Dvořák, Dobříš

© Ústav mezinárodních vztahů, 2007
ISBN 978-80-86506-64-7

OBSAH

Český výzkum mezinárodních vztahů: Narativní pluralita a její dějinné proměny
Petr Kratochvíl 7

Třináct let Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii
Alexandr Ort 13

Výzkum vztahů mezi socialistickými státy
v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii
Václav Kotyk 31

Mezinárodní vztahy. První pokus o odborný čtvrtletník k nové vědní disciplíně
Jaroslav Šedivý 55

Zaměstnanci ÚMPE – zaměstnanci MV (Černý, Plaček, Šnejdárek)
Jan Kalous 73

Od ÚMPE k ÚMV. Proměny komunistického „think tanku“
Petr Zídek 117

Ústav mezinárodních vztahů a nástup normalizace
Čestmír Konečný 147

Ústav mezinárodních vztahů v poslední dekádě totality
Vladimír Leška 153

Obnova Ústavu mezinárodních vztahů po roce 1989
Václav Kotyk 193

Ústav mezinárodních vztahů na přelomu staré a nové éry (jaro 1989–leden 1998):
Rozvoj a internacionalizace analytické činnosti ÚMV
Vladimír Handl 209

Osobní reflexe

Výzkum rozvojových zemí v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii
(1957–1969)
Jiří Štěpanovský 239

Ústav mezinárodních vztahů – osobní úvahy a poznatky
Otto Pick 264

Ústav mezinárodních vztahů v letech 1998–2004. Hlavní milníky a proměny
Jiří Šedivý 266

Ústav mezi pokrokem a věčným návratem téhož
Petr Drulák 277

Résumé 287

O autorech 293

Výběrová bibliografie 297

ČESKÝ VÝZKUM MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ: NARATIVNÍ PLURALITA A JEJÍ DĚJINNÉ PROMĚNY

Petr Kratochvíl

V době, kdy se blížilo padesáté výročí založení Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii (ÚMPE), později Ústavu mezinárodních vztahů (ÚMV), jsme si kladli otázku, jak toto výročí připomenout. Bylo jasné, že jde o citlivou otázku: Má se vůbec připomínat pět dekád existence ústavu, když naprostá většina tohoto období byla současně dobou nesvobody? A pokud je odpověď na tuto otázku kladná, měli bychom výročí „oslavit" nebo jenom „připomenout", a nebo dokonce využít příležitosti ke kritice jeho fungování v minulosti?

Nakonec jsme se rozhodli pro variantu, která nechává dveře otevřené pro všechny tři zmíněné interpretace: Touto variantou je publikace práce, která by ze všech možných úhlů pohledu zachytila, jak ústav v minulosti fungoval, jaký byl institucionální a společenský kontext jeho práce a jaký byl jeho vliv na československou/českou zahraniční politiku. Zároveň jsme si byli vědomi, že se jedná pravděpodobně o unikátní příležitost, aby se k těmto otázkám vyslovila i generace zakladatelů ústavu z 50. let. Výsledkem našeho úsilí je tato publikace.

O NÁZVU

Tato kniha nese sebevědomý titul *50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů*. Již v době jejího psaní se ale začala objevovat výhrada, zda je takový titul adekvátní. Tato výhrada na sebe přitom brala především dvě základní podoby: Zaprvé se mnozí ptali, zda je možné ztotožnit existenci celého oboru, v našem případě oboru mezinárodních vztahů, s existencí jedné jediné instituce; nadto ještě instituce, která se v průběhu oněch padesáti let výrazně proměňovala. Druhá otázka, která je zdánlivě odlišná, ale vychází ze stejného zdroje, se pak nezabývá časovým údajem v názvu, ale oním „výzkumem". Skutečně je namístě hovořit o výzkumu nebo o vědě např. v době vzniku ústavu v 50. letech, nebo později v letech počínající normalizace?

Odpověď na první otázku je jednoznačně kladná. Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii, který vzniká v r. 1957 a který je přímým předchůdcem pozdějšího Ústavu mezinárodních vztahů, byl ve své době jedinou výzkumnou institucí v oblasti mezinárodních vztahů. Ústav si toto výhradní postavení jenom s drobnými modifikacemi udržel v podstatě až do konce komunistického režimu. Dokonce ještě v první polovině 90. let byl ÚMV zcela dominantní institucí a jeho knihovna byla jediným relevantním zdrojem odborných textů v oblasti mezinárodních vztahů. Dominace ústavu přitom nebyla dána jeho mimořádnými kvalitami, ale spíše tristní situací oboru mezinárodních vztahů u nás. Situace se začíná měnit teprve od druhé poloviny 90. let, kdy se postupně rodí řada studijních programů v oblasti mezinárodních vztahů na českých univerzitách. I dnes ovšem zůstává v platnosti tvrzení, že ÚMV

je klíčovou akademickou institucí oboru v České republice: Jeho knihovna je jednoznačně nejrozsáhlejší; klíčová odborná periodika, která se věnují primárně mezinárodním vztahům, také vydává ústav; a konečně i z hlediska zahraničních publikací a citovanosti patří ÚMV k české špičce v oboru.

Odpověď na druhou otázku je mnohem složitější. Otázka samotná totiž předpokládá, že existuje taková definice vědy, na které nejenže se shoduje současná akademická komunita, ale kterou je možno i ahistoricky uplatnit na celých padesát let, která jsou v hledáčku autorů této knihy. Oba tyto předpoklady jsou však chybné. Zaprvé se v českém výzkumu mezinárodních vztahů dosud neustálila jasná definice legitimní vědy: Část badatelů se domnívá, že nutným prvkem vědecké práce je především její teoretické uchopení, jiná, stále velmi výrazná skupina naopak klade důraz na deskriptivní a ateoretické přístupy. Další dělicí linie vede mezi těmi, kdo výzkum chápou jako rankovsky laděný pozitivistický výklad politických dějin, a těmi, kdo naopak zdůrazňují epistemologické limity našeho poznání a kulturně podmíněnou různost dějinných interpretací. Zadruhé není hlavní ambicí této práce posoudit (a eventuálně odsoudit) výzkum v komunistické éře jako pseudovědecký, byť se k takovému výkladu značná část autorů přiklání. Naším cílem totiž není autoritativně rozhodnout v pravdivostním slova smyslu o tom, zda se jednalo o skutečnou vědu, či nikoli, ale zodpovědět otázku, jak fungoval výzkum tehdy a jak funguje dnes, co bylo považováno za vědeckou práci, jaký byl institucionální rámec výzkumu apod. V tomto smyslu pak považujeme za oprávněné, že celá práce nese slovo výzkum ve svém názvu.

O CÍLI PRÁCE

Diskuse o názvu práce přímo souvisí s cílem, který si kniha klade. Tím není zcela vyčerpávajícím způsobem popsat veškeré aspekty fungování ÚMPE a ÚMV, a dokonce ani pokrýt chronologicky všechna období jeho existence. Cílem je především poskytnout pluralitní a pestrý obraz pěti dekád českého výzkumu mezinárodních vztahů. Jednotliví autoři prezentují z definice odlišné pohledy, často dokonce i pohledy protikladné. To je obzvláště patrné při vlastní reflexi autorů, která se týkala vztahu ústavu ke komunistickému režimu: Zde najdeme postoje od krajně odmítavých, přes indiferentní, až po pokusy o obhajobu činnosti některých pracovníků ústavu, či dokonce ústavu jako celku.

Nemá smysl zastírat, že pojetí tématu, jímž se jednotliví autoři zabývají, se výrazně liší. Nicméně ve všech je přítomno jedno základní napětí, napětí, které jsme vědomě v jejich textech nechali zaznít: Jedná se o široce definované pnutí mezi strukturalistickým a poststrukturalistickým pojetím. Zásadní otázkou tedy je: Máme jednotlivé kapitoly chápat spíše jako synchronická, deskriptivní pojednání, anebo spíše v poststrukturalistickém duchu, tj. diachronicky, historicky? Tutéž otázku lze přeložit i jako tázání se po tom, zda nás zajímají primárně struktury, které texty popisují a které zůstávají nedotčeny proměnami totalitního i demokratického Československa/České republiky? Anebo je spíše podstatné pochopit, jak bylo definováno vědecké poznání, jak se tato definice proměňovala v různém společenském kontextu a jakým způsobem a prostřednictvím jaké praxe byly naplňovány cíle, které byly před výzkumníky (ať už jakoukoliv formou) kladeny?

Je zřejmé, že tato otázka není jenom otázkou vědecké metody, ale i obecně otázkou po možnosti transhistorické komparace i natolik odlišných systémů, jako je systém komunistic-

kého státu za studené války a demokratického Československa/České republiky po jejím skončení. Domníváme se, že se napětí mezi změnou a stálostí, a mezi strukturou a procesem, podařilo celé řadě příspěvků udržet. Příkladem budiž rozsáhlá kapitola Petra Zídka, která na jedné straně akcentuje strukturální konstanty (např. setrvale mocensky asymetrický vztah mezi ústavem a ministerstvem zahraničních věcí), na straně druhé naopak radikální proměny v institucionální praxi (vyostřená kontrapozice vědy a propagandy).

Otázka vztahu ústavu k režimu, a zejména pak relevance činnosti ústavu před r. 1989 však není pouze vědeckou otázkou, ale otázkou, která má výrazný morální element, protože celá řada autorů byla přímými účastníky popisovaných událostí. Do jaké míry však byli autoři schopni se narativně vyrovnat s metzovskou otázkou „nebezpečné paměti" (Metz 2006), tj. vzpomínky na to, co ne zcela koresponduje s (jejich) vlastní interpretací, necháváme na čtenářích.

O STRUKTUŘE PRÁCE

Základní členění práce je chronologické: Začíná příspěvky, které se zabývají obdobím vzniku ÚMPE v 50. letech a první dekádou jeho vývoje až do poloviny 60. let. Druhou skupinu tvoří kapitoly, které se zaobírají situací ústavu v souvislosti s nástupem normalizace a s ní spojenou proměnou ÚMPE v ÚMV. Logicky poslední částí pak je rozbor situace od konce 80. let do současnosti. Respektování základní chronologické struktury však nutně neimplikuje, že a) jsou pokryta všechna období a že b) kapitoly často nemají primárně chronologické, ale tematické zaměření. Tak se např. Václav Kotyk může v rámci prvního období věnovat výzkumu vztahů mezi socialistickými zeměmi nebo Jaroslav Šedivý vzniku a rozvoji časopisu *Mezinárodní vztahy*. Zároveň je patrné, že největší pozornost je věnována okolnostem vzniku ÚMPE a kontextu jeho fungování do konce 60. let. Je tomu tak proto, že jde o téma zatím zcela neprozkoumané. Poměrně malé pozornosti se naproti tomu dočkala reflexe současného vývoje. Té se autoři práce prozatím vzdali s tím, že lze doufat, že období počátku 21. století bude zhodnoceno při dalších výročích existence ústavu.

Složitou otázkou, kterou jsme se museli zaobírat již na začátku práce nad knihou, bylo, zda máme do autorského kolektivu přijmout pouze ty autory, kteří byli přímými účastníky popisovaných událostí, anebo zda bude přínosný i pohled zvenčí. Použijeme-li strukturalistickou terminologii Gérarda Genetta (1972), pak jsem se ptali, zda usilujeme o zachycení homodiegetické, v němž je autor postavou popisovaného příběhu (*diegésis*), anebo spíše o prezentaci heterodiegetickou, tj. takovou, jíž je autor vyprávění vnější. Protože pro nás bylo vůdčím principem udržení plurality pohledů, zvolili jsme druhou variantu. Ta se ukázala jako nosná zejména při analýze starších období, např. normalizace, protože pohled přímých účastníků se výrazně odlišuje od těch, kteří situaci v ústavu přímo nezažili (např. srovnání přístupu Konečného a Zídka). Dokonce lze tvrdit, že oba pohledy – každý sám o sobě přirozeně sebejistý a na první pohled bezrozporný – na sebe vzájemně vrhají určité zpochybnění a poukazují na limity obranné, legitimizační pozice na straně jedné a objektivně strohé a chladné analýzy na straně druhé.

Při zpracování témat se ovšem vedle kapitol homodiegetických a heterodiegetických vyčlenila ještě třetí skupina – texty autodiegetické: V nich nejenže autor je jednou z postav příběhu, ale stává se dokonce postavou hlavní a okolnosti (jako např. institucionální praxe ústa-

vu, politický kontext atp.) se, pokud se vůbec vyskytují, stávají pouhými sekundárními charakteristikami. Takové texty, obvykle psané v ich-formě, jsme proto zařadili na závěr celé knihy, abychom tak zdůraznili jejich odlišnost od kapitol ostatních.

O OBSAHU KAPITOL

První kapitola, jejímž autorem je prof. Alexandr Ort, se poměrně zevrubně zabývá celým obdobím existence ÚMPE, tj. od r. 1957 do jeho přeměny na ÚMV v r. 1970. Kapitola nabízí velmi pozitivní obraz ústavu, a pokud se objevují kritické připomínky, pak se zabývají spíše vnějšími faktory, jako třeba fungováním ministerstva zahraničních věcí. To se pak odráží i v hodnocení publikační činnosti ústavu – např. brožura o zahraniční politice Spolkové republiky Německo byla „odbornou veřejností" údajně hodnocena jako „úspěšná týmová práce" (s. 16). S tím souvisí i fakt, že se první kapitola zcela vyhýbá hodnocení československé domácí nebo zahraniční politiky v tomto období a jediná její kritika je patrná až v okamžiku přímé konfrontace ministerstva s ÚMPE v době jeho likvidace.

Kontrapunktem k první kapitole je kapitola druhá, sepsaná dr. Václavem Kotykem. Ta se věnuje výzkumu socialistických zemí ve stejném období, tzn. letech 1957–1970. Celkově však posuzuje možnosti ústavu i jeho roli ve výzkumu výrazně kritičtěji. Obzvlášť výzkumné aktivity ÚMPE v oblasti socialistického „tábora" a prezentaci jejich výsledků autor kapitoly hodnotí jako „apologetiku politiky komunistických stran a zejména pak jako apologetiku politiky KSČ" (s. 36). Autor mnohem podrobněji rozebírá i soudobou mezinárodní situaci a věnuje také větší prostor dopadu normalizace.

Středovou pozici mezi oběma zmíněnými kapitolami zaujímá třetí text, od dr. Jaroslava Šedivého, jehož předmětem je vznik a fungování časopisu *Mezinárodní vztahy*. Šedivý velmi zdůrazňuje progresivní náplň časopisu a s ní související napětí mezi ÚMPE a ministerstvem zahraničních věcí. Opakovaně se zde objevuje dichotomie, která je okrajově přítomna i v kapitole A. Orta a ještě výrazněji u V. Kotyka – zdůraznění progresivního charakteru ústavu/jeho publikací na jedné straně a ideologickou rigiditou ministerstva na straně druhé (srov. též závěr této knihy). Proto může autor tvrdit, že časopis publikoval převážně věcné, faktografické texty o ještě nedávno tabuizovaných tématech (s. 59), ale že narážel na cenzurní omezení (s. 60). Z hlediska dnešního badatele v oblasti mezinárodních vztahů stojí za zmínku, že Šedivého přístup často odráží dominantní americkou teorii té doby, klasický realismus, což se odráží v jeho interpretaci studené války jako nutného střetávání dvou antagonistických bloků nebo v jeho důrazu na národní zájmy.

Další dva texty patří jednoznačně k oněm heterodiegetickým: Ve čtvrté kapitole se dr. Jan Kalous zabývá třemi důležitými zaměstnanci ÚMPE, kteří byli i zaměstnanci ministerstva vnitra – Karlem Černým, Štěpánem Plačkem a Antonínem Šnejdárkem. Kapitola poznamenaná duchem historického pozitivismu, prostá explicitních hodnotových soudů, je záměrně zařazena po třech předchozích textech, protože vyvažuje jejich často osobně angažovaný tón. Za velmi přínosné lze považovat, že Kalousův text, ostatně podobně jako následující kapitola Zídkova, nahlodává zažité stereotypy o angažovaných komunistech v 50. letech. Všichni tři analyzovaní pracovníci ÚMPE patřili jednoznačně k intelektuální elitě, a i v rámci ÚMPE se řadili k těm odborně i jazykově nejschopnějším. Současně se každý z nich v průběhu svého života ocitl takříkajíc i na druhé straně barikády – ať už prošli komunistickým vězením nebo

emigrací (viz s. 107–110). Přes svou deskriptivnost tak Kalousova kapitola plasticky dokresluje společenskou situaci, v níž se ÚMPE a jeho zaměstnanci v tomto období nacházeli.

Přístup autora následující kapitoly, dr. Petra Zídka, se liší od Kalousovy kapitoly ve dvou důležitých ohledech. V první řadě se přiklání k holističtějšímu přístupu s větším důrazem na strukturální faktory: Zídek tak např. provádí prosopografii pracovníků ÚMPE/ÚMV. Stejně tak Zídek výrazněji zařazuje ústav do institucionální struktury tehdejšího Československa, a to nikoliv pouze ve vztahu k ministerstvu zahraničních věcí, ale i k ÚV KSČ, k ministerstvu vnitra aj. Zadruhé se Zídek nevyhýbá jasným hodnotovým postojům: Poukazuje např. na to, že věda provozovaná v ÚMPE byla jednoznačně propagandou (s. 120) nebo že se ústav pod Šnejdárkovým vedením dopustil v očích KSČ „čtyř smrtelných hříchů" (s. 124). Tato kombinace vede k paradoxnímu závěru: Z hlediska hodnotového a morálního totiž Zídek klade jasnou hranici mezi situací ústavu v totalitním období a situací dnešní; jeho důraz na strukturální prvky pak naopak podtrhuje kontinuitu, která překračuje dokonce i změnu společenského systému. Zídkova kapitola také obsahuje bohatý doprovodný materiál, jenž tvoří několik příloh a je svým rozsahem zhruba stejně velký jako kapitola samotná.

Zajímavé je srovnání Zídkovy kapitoly s kapitolou následující, která se též věnuje otázce normalizace. Jejím autorem je dr. Čestmír Konečný. Její relativně strohý jazyk se vyznačuje velkou opatrností ve zvolených formulacích a místy má až apologetický charakter – např. tehdy, když hodnotí výzkumné kvality pracovníků, kteří do ústavu přicházeli v době normalizace z MZV ČR.

Mnohem detailnější pohled na fungování ÚMV v 80. letech nabízí kapitola ing. Vladimíra Lešky. Autor v té době pracoval v ÚMV, a je proto celkem překvapivé, s jakým odstupem dokázal kriticky reflektovat činnost ústavu v tomto období. Přestože také klade značný důraz na strukturální omezení, v nichž se činnost ústavu odehrávala, poukazuje i na faktory, které z vnějšího pohledu byly viditelné jenom s obtížemi: podtrhuje např., že v praxi vliv ministerstva zahraničních věcí na ÚMV závisel „především na osobních vztazích jeho funkcionářů nejen s vedením ÚMV, ale i s jednotlivými výzkumníky" (s. 160). To ovšem nic nemění na tom, že i z Leškova pohledu byl ústav především nástrojem komunistické propagandy a jeho odborná úroveň zůstávala nevalná. Podnětné jsou i přílohy kapitoly, zejména pak přehled zahraničních kontaktů ÚMV, z něhož lze vyvodit zajímavé závěry nejen o změnách v intenzitě těchto kontaktů, ale i o měnícím se teritoriálním zaměření ústavu.

Další období, tzn. dobu přechodu k demokratickému systému, popisuje kapitola, jejímž autorem je opět dr. V. Kotyk. Přestože volí mnohem osobnější tón, poskytuje řadu cenných informací, které v žádné z dalších kapitol přítomny nejsou. Jde především o to, že autor rozebírá pouze léta 1990–1993, což mu umožnilo mnohem sevřeněji popsat jak první pokusy o koncepční usměrnění výzkumných kapacit ÚMV, tak i unikátní historickou situaci, v níž se mohl ústav rozvíjet dosud nevídaným způsobem. Přes všechen tento rozvoj ovšem autor textu dochází k závěru, že ÚMV se „v plném slova smyslu vědeckou institucí" (s. 207) stává teprve za působení dalšího ředitele, prof. Otto Picka.

Odlišně tutéž problematiku pojímá kapitola dr. Vladimíra Handla, který se zabývá klíčovým obdobím přechodu od „komunistického think tanku" (P. Zídek) k respektované akademické instituci, tj. léty 1989–1998. Tato proměna se odráží nikoli pouze v obsahu Handlovy kapitoly, ale i ve stylu, jakým svou práci sepsal. Zatímco např. kapitola Ortova používá terminologii typickou pro výzkum mezinárodních vztahů v období komunistického Československa (např. píše bez nejmenší ironie o „odhalování činnosti sudetoněmeckých krajanských

organizací v západním Německu proti Československu“ /s. 16/), Handl pak hovoří neutrálnějším jazykem a píše o „vyrovnání s minulostí a roli Sudetoněmeckého krajanského sdružení v německé politice“ (s. 225). Handlova kapitola je také první, která dokázala spojit historickou analýzu fungování ústavu s problematikou současné politické vědy: Autor proto může zkoumat „socializaci (ústavu) do mezinárodní akademické komunity“ (s. 228) nebo hovořit o metodologických otázkách jako o „field research“ (s. 220).

Jak už bylo naznačeno výše, celou knihu uzavírají tři texty, jež se svým charakterem obvyklé struktuře vymykají. Zdůrazňují primárně zcela osobní pohled a popisované období existence ÚMV je tak nazíráno spíše jako etapa v životě autora, a nikoli naopak. Přesto však není pochyb o přínosu těchto textů – už jen proto, že jejich autory jsou významné postavy historie ústavu – bývalý vedoucí oddělení rozvojových zemí a dva ředitelé ústavu. Je přitom třeba upozornit zvláště na texty obou posledně jmenovaných, prof. Otto Picka a dr. Jiřího Šedivého. Oba totiž shrnují poslední vývoj ÚMV v 90. letech a vytvářejí tak prostor pro úvahy o současném fungování ústavu i jeho budoucnosti, které jsou obsaženy v závěru knihy a jejichž autorem je doc. Petr Drulák.

Kniha *50 let českého výzkumu mezinárodních vztahů: od ÚMPE k ÚMV* přináší pohledy třinácti autorů – včetně několika ředitelů ústavu a jejich zástupců, kteří se ve vedení ústavu vystřídali během pěti dekád. Jen těžko si lze představit publikaci, jež by byla rozmanitější z hlediska postojů autorů i z hlediska formy jednotlivých kapitol. Přesto se ale domníváme, že přínos knihy je zásadní: Nejenže umožňuje získat kritický odstup od činnosti ústavu, ale nabízí vždy i několik paralelních interpretací, které mezi sebou soupeří o diskursivní dominanci.

Druhým přínosem práce je její schopnost postavit proti sobě proměny ústavu zrcadlící (nebo někdy předbíhající) změny ve společnosti jako takové a strukturální konstanty vykazující – přes veškeré snahy jak ústavu a jeho ředitelů, tak i ministerstva a jeho funkcionářů – neuvěřitelnou míru kontinuity. Je až zarážející, jak vnějškově podobná jsou vzájemná neporozumění mezi ústavem a ministerstvem zahraničních věcí ve všech sledovaných obdobích. Současně ale nelze přehlédnout postupný porevoluční trend vzrůstající autonomie výzkumné činnosti ústavu, který vrcholí právě v poslední době.

Do třetice je třeba poznamenat, že díky této publikaci se podařilo objevit celou řadu dosud neznámých, anebo již zpola zapomenutých informací, jež se týkají jak pracovníků ÚMPE/ÚMV, tak i společenského klimatu, v němž se rodily první pokusy o systematické uchopení studia mezinárodních vztahů v Československu. Že tyto pokusy nebyly úspěšné a že často vedly pouze k replikaci schémat režimem povolených, by nás nemělo od četby odrazovat. Ba právě naopak, ozřejmují totiž to, co jsme ve vlastním společenském uspořádání schopni rozeznávat jenom s obtížemi: Jakým způsobem se utváří interakce mezi mocí a poznáním a do jaké míry a jakým způsobem je možné se v různých dějinných situacích nechat mocí hypnotizovat, stát se její součástí, anebo jí naopak odolávat.

LITERATURA

- Genette, G. (1972), *Figures III*. Paris: Seuil.
- Metz, J. B. (2006), *Memoria Passionis, Ein provozierendes Gedächtnis in pluralistischer Gesellschaft*. Freiburg i. Br.: Herder.

TŘINÁCT LET ÚSTAVU PRO MEZINÁRODNÍ POLITIKU A EKONOMII

Alexandr Ort

Založení Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii v r. 1957 bylo dalším krokem v hledání, jak zajistit výuku a výzkum mezinárodních vztahů v Československu po r. 1945. Druhá světová válka totiž potvrdila propojenost mezinárodních událostí na celém světě, a proto se poznání zákulisí mezinárodní politiky ukazovalo být nezbytnou podmínkou úspěšnosti zahraniční politiky každého státu.

Už v r. 1945 se začala připravovat a v lednu 1946 zahájila svou činnost Vysoká škola politická a sociální (VŠPS), jejíž jedna fakulta byla politická. Při reorganizaci československého vysokého školství v r. 1949 byla vytvořena Vysoká škola politických a hospodářských věd, jejíž jedna fakulta byla politicko-diplomatická, a ta při další reorganizaci v r. 1953 byla nakonec zařazena jako Fakulta mezinárodních vztahů k Univerzitě Karlově a pak po dvou letech zrušena.

Nedostatek diplomatických pracovníků na ministerstvu zahraničních věcí po politických čistkách po r. 1948 byl příliš velký, aby mohl být doplňován jen československými absolventy vysokých škol v SSSR. Nástup politiky mírového soužití kladl i na československou zahraniční politiku zvýšené nároky, a proto bylo v r. 1956 připraveno pro nové pracovníky ministerstva zahraničních věcí z řad absolventů československých vysokých škol zvláštní školení zaměřené na problematiku diplomacie. Po tři semestry přednášeli nejlepší profesoři československých vysokých škol a nejpřednější odborníci z ministerstva o celé řadě aspektů diplomacie jako vědě a umění, potřebných pro nové diplomaty.

Šlo o jakousi náhražku diplomatické akademie, ale pod vedením šéfa „kádrovky“ neměla dlouhého trvání, ačkoli její odborná úroveň byla velmi vysoká jak na základě hodnocení samotných účastníků, tak i poté zařazením absolventů na základě kvality na vedoucí místa zastupitelských úřadů.

ZALOŽENÍ ÚSTAVU A JEHO STRUKTURA

Založení Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii bylo dalším, dlouho připravovaným činem zaměřeným nyní na výzkum mezinárodních vztahů. Původně to měl být Ústav mezinárodních vztahů, neboť už převládlo přesvědčení, že výuka i výzkum mezinárodních vztahů musí vycházet z toho, že se jedná o mimořádně složitou problematiku, jež si vyžádá mnohooborový přístup.

Ředitelem ústavu se stal docent PhDr. Vladimír Soják, který dříve stál jako děkan v čele Fakulty mezinárodních vztahů UK, zrušené v r. 1955, a dovedl v r. 1956 poslední ročník jejích absolventů k závěru studia na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.

Do ústavu se podařilo získat skupinu mladých badatelů se zájmem o mezinárodní vztahy, mezi nimi některé bývalé pracovníky zmiňované fakulty mezinárodních vztahů, kde se podařilo pod vedením prof. Dr. Jiřího Hájka, DrSc., připravit rozsáhlejší publikaci *O československé zahraniční politice 1918–1939*, jež vyšla v r. 1956 ve Státním nakladatelství politické literatury a jež byla později vydána rusky v Moskvě.

Stala se odrazovým můstkem znalostí o československé zahraniční politice, které musela většina pracovníků zvládnout, aby mohla přednášet pro veřejnost v rámci Společnosti pro politické a vědecké znalosti, později Socialistické akademie, jež žádala ústav o zajištění tehdy velmi žádaných přednášek o mezinárodních vztazích.

Noví pracovníci ústavu byli rozděleni do tří oddělení. Oddělení socialistických zemí vedl PhDr. Václav Kotyk, v čele oddělení rozvojových zemí byl JUDr. Jiří Štěpanovský a vedením oddělení kapitalistických zemí byl pověřen RSDr. Alexandr Ort, CSc. Později ještě vzniklo oddělení obecných otázek, kam se zapojil i ředitel ústavu.

Velmi důležité bylo, že se ministerstvu podařilo zajistit pro pracovníky jak klidné pracoviště v parku jedné Petschkovy vily v Bubenči, tak získat pro ústav i některé knihovní fondy bývalé VŠPS. Při knihovně bylo založeno dokumentační středisko, kam začaly docházet jak některé odborné časopisy, tak i základní denní tisk většiny velmocí. Pracovníci ústavu měli také k dispozici skvělou knihovnu ministerstva.

Podařilo se vytvořit velmi dobré pracovní ovzduší opřené o spolupráci a solidaritu, neboť výzkum vyžadoval doplňovat si znalosti i z jiných vědních oborů nejen původního odborného zaměření pracovníků. Studium mezinárodních problémů totiž vyžaduje znalosti jak historie, tak politologie, ekonomie, sociologie, vojenství, práva především mezinárodního, kultury atd. a těm všem museli pracovníci věnovat pozornost.

V odděleních si jednotliví pracovníci rozdělili přidělenou oblast podle jazykového zaměření a intenzivně se seznamovali se vším, co se týkalo jednotlivých přidělených zemí. Důležité bylo, že byly zavedeny pravidelné odborné porady a vzájemné konzultace, jež pomáhaly doplňovat poznatky ze studií kolegů. Kritika na základě solidarity pomáhala dosahovat dost brzy slušných výsledků jak společných prací, tak i individuálních studií a článků.

Poznávání přidělených oblastí od počátku směřovalo k tomu, aby koncem roku bylo možno připravit jakýsi přehled mezinárodních událostí za uplynulý rok, což se mělo opakovat každoročně. Důležité bylo, že o takovýto přehled, jakousi ročenku mezinárodních událostí, projevilo zájem Státní nakladatelství politické literatury, takže bylo téměř jisté, že budou vydány již *Mezinárodní vztahy 1958*.

KONFERENCE K 20. VÝROČÍ MNICHOVA

Před ústavem hned na počátku jeho existence stál velký úkol. Na podzim 1958 připadalo dvacáté výročí mnichovského diktátu a bylo rozhodnuto připravit k tomuto datu velkou mezinárodní konferenci. Pod neoficiální patronací MZV ČSR se hlavním organizátorem měl stát dosud zcela neznámý ÚMPE, a proto se spolupořadateli staly Univerzita Karlova, Historický ústav Československé akademie věd a Československá historická společnost.

Náměstkem ministra zahraničních věcí byl tehdy J. Hájek, což velice usnadnilo všechny přípravy jak s československými institucemi, tak i v zahraničí. Předem byly vydány dva svazky *Mnichov v dokumentech*, z nichž první o mezinárodních aspektech konference při-

pravil do tisku ÚMPE a druhý o vnitropolitických souvislostech Archivní správa ministerstva vnitra. Ministerstvo zahraničních věcí ČSR spolu s Ministerstvem zahraničí SSSR vydaly *Nové dokumenty k historii Mnichova*.

Konference koncem září se v Praze zúčastnilo 26 vědců, osobností a publicistů z Bulharska, Francie, Itálie, Kanady, Německé demokratické republiky, Nizozemska, Polska, Rumunska, SSSR a Velké Británie. Sborník všech vystoupení z mezinárodního vědeckého zasedání k 20. výročí Mnichova, kde hlavní referát přednesl Jiří Hájek, vydalo pod názvem *Kdo zavinil Mnichov* v r. 1959 SNPL.

Tento sborník, stejně jako anglické a francouzské výtahy z konference, vydané separátně Orbisem, připravili do tisku pracovníci ÚMPE, z nichž dva vystoupili také v diskusi, a všichni se podíleli na organizaci konference.

Pro ústav měla konference velký význam, neboť nejen zajistil první kontakty do zahraničí, ale získal dobré jméno u československé odborné veřejnosti. A jeho pracovníci mohli na konferenci také navázat mnoho užitečných osobních známostí.

Také vydání *Mezinárodních vztahů 1958* bylo dobrým doporučením nového ústavu. Usnadnilo to i jeho pracovníkům, aby dostali možnost publikovat v nově založeném odborném měsíčníku *Mezinárodní politika* a později i v cizojazyčném časopise vydávaném Orbisem nebo ve stranickém teoretickém měsíčníku *Nová mysl*. Dobré bylo i to, že se někteří pracovníci podíleli na přípravě dějepisných učebnic pro odborné školy a také na *Dějinách doby nové a nejnovější* pro osmou třídu středních škol ve Státním pedagogickém nakladatelství.

SPOLUPRÁCE S MINISTERSTVEM ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ

Úspěšné završení mezinárodní konference k 20. výročí Mnichova naznačilo možnosti dobré spolupráce nového ústavu s vedením ministerstva. Za jeho práci odpovídal vždy jeden z náměstků ministra, a i když se střídali, byla spolupráce vedení ústavu se všemi v podstatě bez větších problémů, vždy na velmi solidní kolegiální úrovni.

Ministr sám nikdy neprojevil o činnost ústavu nejmenší zájem, zřejmě ho nepotřeboval. Bylo všeobecně dobře známo, že před odjezdem z Valného shromáždění OSN svému zástupci ukládal každodenně číst moskevskou *Pravdu* a jednoznačně se ve všem řídit linií tamního úvodníku. Proslavil se také tím, že na velké celoministerské poradě se dlouze zamyslel nad tím, proč má ministerstvo tak velké překladatelské oddělení, když na vše jsou už slovníky.

Rád se v době povinného nástupu do práce skrýval ve vrátnici a osobně kontroloval, kdo přichází do práce pozdě, aby tyto ministerské pracovníky pak mohl na celoministerských poradách jmenovitě pokárat. Ústav sídlil v jiných budovách, a tak to pracovníkům ústavu přímo nehrozilo.

Jedním z úkolů přednostního významu, uloženého ústavu vedením ministerstva, bylo soustavné a systematické sledování německé problematiky. Odpovídalo to tehdy společnému zaměření zahraničněpolitické aktivity nejen Československa, ale všech států sovětského bloku.

Pod vedením náměstka ministra zahraničních věcí byla ustavena zvláštní komise, jež měla koordinovat jak výzkum, tak i dokumentaci této problematiky. V ÚMPE bylo vytvořeno celostátní dokumentační středisko, jehož úkolem bylo nejen shromažďovat a třídit dokumenty, literaturu a tisk k německé problematice, ale pravidelně vydávat informační bulletin o československém i zahraničním výzkumu na tomto úseku.

Komise zároveň uložila ústavu připravit brožuru pod názvem *Německý revanšismus – hrozba míru*, odhalující mimo jiné činnost sudetoněmeckých krajanských organizací v západním Německu proti Československu.

Tam, kde měla být odhalena spolková vláda a její kancléř Konrad Adenauer, bylo třeba složitých manipulací, aby i on byl označen za revanšistu. Nakonec byli všichni, kdo se na tomto úkolu podíleli, rádi, že brožura vydaná nejen česky, ale i anglicky, francouzsky a německy vyšla bez udání jmen autorů.

Když v r. 1959 spolková vláda sabotovala konferenci ministrů zahraničí čtyř velmocí v Ženevě, na niž byli pozváni i ministři zahraničí obou německých států, se přece jen částečně potvrdilo, že Spolková republika Německo se rozhodla hrát v mezinárodní politice úlohu kazisvěta mírového soužití.

PUBLIKAČNÍ ČINNOST ÚSTAVU

Je třeba ocenit, že někteří pracovníci pověření prací na objednané brožuře současně připravili knihu *Mezinárodní postavení a zahraniční politika NSR*, kterou vydalo SNPL a jíž se dostalo ocenění u odborné veřejnosti jako úspěšné týmové práci. Cenné také bylo, že se ústavu podařilo vydat výbor základních dokumentů o československé politice v německé otázce pod titulkem *ČSR a Německo*, který byl uveden studií *Československo-německé vztahy po roce 1945* (Ladislav Líska).

Z iniciativy zahraniční redakce SNPL připravili společně specialisté z oddělení rozvojových a kapitalistických zemí dvě brožury o velmi aktuálních mezinárodních otázkách, a to pod vedením Jiřího Štěpanovského *Soumrak kolonialismu* a pod redakcí Alexandra Orta *Pakty*. Kolem problematiky rozpadu kolonialismu se rozvinuly četné diskuse, v nichž se pracovníci ÚMPE aktivně zasloužili o zavedení termínu „rozvojové země“, když označení „nově nezávislé země“, „hospodářsky méně vyvinuté země“ či „neangažované země“ vždy narážely z řady důvodů na odpor. Sborník o paktech NATO, CENTO, SEATO a OAS byl později v rozšířené formě vydán v němčině a maďarštině.

Protože se blížilo 15. výročí konce války a osvobození Československa, soustředili pracovníci oddělení socialistických zemí pozornost tímto směrem. Už v r. 1958 vydali společně Václav Kotyk a Jaroslav Šedivý studii *15 let československo-sovětské smlouvy* a k samotnému výročí připravil V. Kotyk reprezentativní sborník *Dokumenty československé zahraniční politiky 1945–1960* doplněný rozsáhlou studií a J. Šedivý s Květou Kořalkovou vydali první přehlednou práci o poválečném vývoji *Československá zahraniční politika 1945–1960*, jež byla později přeložena do ruštiny a vydána v Moskvě. O dva roky později připravil V. Kotyk k vydání *Dokumenty sovětské zahraniční politiky*.

V tomto období činnosti ústavu byla v SNPL publikována v r. 1958 monografie J. Štěpanovského *Mezinárodní postavení Číny po druhé světové válce*, připravená jako kandidátská disertace, a v r. 1960 kniha A. Orta *Francie, vnitropolitický vývoj* snažící se odpovědět na řadu tehdy aktuálních otázek spojených s nástupem generála de Gaulla do čela Francie.

V SNPL se ještě podařilo publikovat některé menší studie pracovníků ústavu, ale nakonec bylo rozhodnuto, aby ÚMPE začal vydávat jednotlivé studie svých pracovníků k aktuálním mezinárodním problémům ve sbornících nazvaných *Otázky mezinárodních vztahů*.

Pro pracovníky ústavu byly důležité rozvíjející se styky s Institutem mirovoj ekonomiky i meždunarodnych otnošenij, kam bylo možno se občas dostat na stáž. Bylo pozoruhodné, jak byl tento ústav zásobován odborným tiskem téměř z celého světa a jak bylo kádrově vybaveno a fungovalo dokumentační oddělení, nesrovnatelné s pracovními podmínkami v ÚMPE. V moskevském ústavu se vědecký pracovník věnoval studiu jen jediné země a u větších se dokonce několik dělilo o jeho zahraniční, vnitřní nebo ekonomickou politiku. Dokumentační oddělení mu bylo schopno zajistit veškeré potřebné podklady, což samozřejmě nebylo možno srovnávat s ÚMPE.

Jediné, co mohlo pracovníky pražského ústavu utěšovat, byla skutečnost, že byli nuceni více zkoumat vzájemné souvislosti mezinárodních vztahů a nemohli tolik podléhat příliš úzké „specializaci“, což byla při různých diskusích jistá výhoda.

V LOBKOVICKÉM PALÁCI

Když byla třetí Petschkova vila s parkem přidělena jako rezidence Čínské lidové republice, dostal ústav nové umístění v Lobkovickém paláci na Malé Straně. Nové prostory dostala dokumentace a knihovna a také kabinety vědeckých pracovníků byly daleko lepší. Také blízkost Černínského paláce byla výhodná pro lepší styky s kolegy, odbornými pracovníky ministerstva a s jeho knihovnou.

V Lobkovickém paláci měl ústav k dispozici i místnosti vhodné pro pořádání nejrůznější odborných diskusí i větších konferencí. Podařilo se zde vytvořit dobrou a svobodnou atmosféru pro odborné polemiky o mezinárodních otázkách, a proto různé pozvánky na diskuse nacházely velmi dobrý ohlas, a to nejen na velké celoústavní konference a semináře, ale i na menší porady, pořádané jednotlivými odděleními.

Vedení ÚMPE podporovalo a doporučovalo publikační činnost pracovníků ústavu, což pomáhalo zajistit jeho dobré jméno na veřejnosti, a navázalo spojení s Československou společností pro mezinárodní styky, založenou v r. 1945 Janem Masarykem. Pracovníci ústavu se zapojili do činnosti v jednotlivých sekcích ČSMS, kde měli příležitost setkávat se s jejími hosty z různých států, s nimiž měla společnost přátelské styky. Byla to činnost samozřejmě dobrovolná, ale pro pracovníky ústavu velmi prospěšná, neboť mohli hovořit s představiteli zemí, o něž se zajímali a jejichž problematiku studovali.

O dobré jméno ústavu u veřejnosti se snažili i ti, které redaktor Vladimír Tosek přizval do televize k tehdy nově zaváděnému pořadu těsně po večerních zprávách, do *Diskuse kolem kulatého stolu*. Byl to pořad náročný, neboť nemohl být předem připravován – byl vysílán živě. Veřejností byl dobře přijat a nedošlo k žádnému incidentu.

Ústav navázal od počátku oboustranně výhodné styky a spolupráci s v Praze nově založenou Univerzitou 17. listopadu. Studentům z rozvojových zemí s československými stipendii měla usnadnit studium společenských věd výukou v anglickém a francouzském jazyce. Na Lumumbově univerzitě v Moskvě se veškerá výuka konala v ruštině, ale čeština nebyla světovým jazykem jako ruština a studium češtiny studenty značně zatěžovalo.

Pracovníci ústavu mohli na Univerzitě 17. listopadu podle svých jazykových znalostí přednášet a vést semináře, a to jim dávalo příležitost poznávat studenty z různých rozvojových zemí a jejich prostřednictvím si doplňovat vlastní znalosti o těchto zemích. Zároveň to

také vedlo k prohloubení odborných a společenských styků ÚMPE s československou vědeckou a vysokoškolskou oblastí.

O BEZPEČNOSTI V EVROPĚ

Do vývoje ústavu významně zasáhl r. 1961, kdy byl ÚMPE pověřen zajistit v květnu v Praze velkou mezinárodní vědeckou konferenci „O bezpečnosti v Evropě a německé otázce“. Už název naznačoval snahu o aktivnější evropskou mírovou politiku a ne jen poměrně úzké a jednoznačné zaměření na problematiku Německa.

Společně s ÚMPE měla konferenci připravovat redakce časopisu *Mezinárodní politika*, a tudíž i tři další zúčastněné státy zastupovaly jako spolupořadatele jak vědecké ústavy, tak i odborné časopisy. Ze Sovětského svazu to byl Institut mirovoj ekonomiki i meždunarodnych otnošenij (IMEMO) a časopis *Meždunarodnaja žizň*, Německou demokratickou republiku zastupovaly Deutsches Institut für Zeitgeschichte (DIZ) a časopis *Deutsche Aussenpolitik* a Polsko reprezentoval Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM) a jeho časopis *Sprawy międzynarodowe*.

Konference se zúčastnilo 55 vědců z Bulharska, Francie, Itálie, Maďarska, Rakouska, Rumunska a Velké Británie vedle účastníků ze čtyř pořádajících států. Slavnostního zahájení byl přítomen tajemník ÚV KSČ Vladimír Koucký, náměstkové ministra zahraničních věcí Jiří Hájek a Otto Klička a dále velvyslanci SSSR, Rumunska a polský chargé d’affaires a.i. Konferenci zaslali pozdravné telegramy ministři zahraničí NDR a Polska a účastníky konference přijal československý ministr zahraničních věcí.

Hlavní referáty přednesli ředitelé pořádajících ústavů. Zajímavé bylo, že dva se držely názvu konference, sovětský byl na téma „Evropská bezpečnost a atomové vyzbrojování NSR“ a ten z NDR měl název „Západoněmecký revanšismus ohrožuje mír v Evropě“. Naproti tomu ale polský referát se zaměřil na „Význam odzbrojení pro zajištění bezpečnosti v Evropě“ a československý tvrdil, že „Mírové soužití – jediná cesta k bezpečnosti v Evropě“. Závěrečný projev přednesl J. Hájek, v němž jednání shrnul a všem poděkoval na účast.

Všechny referáty a diskusní vystoupení včetně tří písemných polských příspěvků připravil k vydání mezinárodní redakční výbor, složený z československého, sovětského a polského zástupce. Sborník *Bezpečnost v Evropě* vyšel v plném rozsahu česky, polsky, rusky a v překladu anglicky a ve zkráceném vydání pak i německy.

Konference prohloubila kontakty ÚMPE s vědeckými a odbornými institucemi v Československu, ale také spolupráci s *Mezinárodní politikou*, což bylo důležité pro publikační činnost pracovníků ústavu. Bezpečnost v Evropě se stávala ústředním tématem mezinárodních styků a v jejím rámci bylo také možno snadněji hledat cesty k řešení německé otázky.

Tříčlenný redakční výbor byl na základě rozhodnutí konference brzy doplněn o zástupce německého ústavu a takto vytvořená „Stálá komise čtyř ústavů“ byla pověřena na pravidelných schůzkách především koordinovat své plány výzkumu evropské bezpečnosti na vědecké úrovni a dále všestranně prohlubovat spolupráci.

Tato čtyřčlenná, československo-německo-polsko-sovětská komise byla asi jedinou v celém sovětském táboře, kde se jednalo německy. Zástupci IMEMO, DIZ a ÚMPE se dovedli

rusky domluvit, ale německý delegát uměl jen německy. A protože ostatní také uměli německy, bylo to německy rychlejší a na Němci pak zbývala všechna administrativa spojená s komisí – a tu mu proto ostatní rádi přenechali.

INTEGRACE ANO ČI NE?

Neúspěch britské politiky narušit budováním Evropského sdružení volného obchodu úspěšně pokračující proces evropské integrace v rámci Evropského hospodářského společenství se nemohl neprojevit v zaměření ústavního výzkumu. Jisté sémě zde zasil JUDr. Zdeněk Augentaler, když byl jako jeden z posledních „buržoazních odborníků" na MZV přidělen před odchodem do důchodu do ústavu.

Právě v r. 1957 vyšla v SNPL jeho kniha *Společným trhem proti Evropě* pod pseudonymem A. J. Zdenovec. Její název má poněkud nesmyslné znění, ale jen odrážel tehdejší superkritické oficiální stanovisko k evropské integraci. Avšak svým obsahem to byla velmi kvalifikovaná publikace o různých dlouhodobých úvahách o evropském sjednocení, ale především velmi cenný a zasvěcený popis konkrétních integračních pokusů, jakými byly Evropské společenství uhlí a oceli, Evropské hospodářské společenství a Euratom. Tato kniha znamenala nepochybně velký přínos nedostatečné informovanosti československé veřejnosti o této, pro Evropu tak významné iniciativě.

Postupně se oficiálně uznávalo, že ekonomické výsledky integračního procesu jsou dobré. Zásadně se však hovořilo o „západoevropské integraci" a zdůrazňovalo se, že politické rozpory vždy znemožní politické sjednocení.

Za této situace bylo povoleno přijmout do ústavu jen několik mladých ekonomů, aby tento proces sledovali. Brzy se však podařilo za podpory obou zahraničně zaměřených minister stev uspořádat koncem r. 1962 v ÚMPE společně s Ekonomickým ústavem ČSAV a Vysokou školou ekonomickou „Poradu o západoevropské integraci", dokonce za účasti náměstka ministra zahraničního obchodu Jaroslava Kohouta a náměstka ministra zahraničních věcí O. Kličky.

Přednesené referáty a příspěvky této porady se podařilo publikovat ve sborníku *Západoevropská integrace*, který byl sice v mnohém poplatný oficiálním stanoviskům, ale přece jen věcně a kvalifikovaně informoval o některých důležitých aspektech procesu integrace, o nichž se v tisku nepsalo.

Tiskem počátkem 60. let vyšly některé v ústavu dlouhodobě připravované publikace, věnované mezinárodní a evropské problematice: *Protihitlerovská koalice a jednota Německa* (Václav Kotyk), sborník dokumentů *Německá otázka 1945–1963* doplněný studiemi pro jednotlivá období 1945–1949, 1949–1955 a 1955–1963 (Vavro Hajdů, Ladislav Líska, Antonín Šnejdárek), monografie *Velká Británie 1945–1964* (Miloslav Had), aktuální studie *Zahraniční politika gaullistické Francie* (Alexandr Ort) a přehled poválečného vývoje *Svět po druhé světové válce* (Vladimír Soják) a *Co jsou mezinárodní vztahy* (týž).

Dobře se začaly rozvíjet styky s Historickým ústavem a Ekonomickým ústavem ČSAV, Vojenskou politickou akademií KG, s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy, Vysokou školou ekonomickou a dalšími československými vědeckými a vysokoškolskými pracovišti.

VÝZKUM ROZVOJOVÉHO SVĚTA

Rok 1960 je nazýván „Rokem Afriky“, neboť většina jejích zemí se zbavila kolonialismu a nově nezávislé státy ovlivnily svým vstupem politické složení Organizace spojených národů. Ne náhodou právě koncem r. 1960 přijalo Valné shromáždění OSN zcela zásadní *Deklaraci o poskytnutí nezávislosti koloniálním územím a národům*, jež byla přijata jednomyslně, i když některé státy se hlasování zdržely. Československo se nemohlo nezajímat o „třetí svět“, narušující bipolární vidění světa a tím oslabující politiku studené války.

ÚMPE byl tehdy pověřen připravit a koordinovat výzkum rozvojových zemí v Československu. V oddělení rozvojových zemí už byla vypracována řada větších studií. Především však byl pod vedením J. Štěpanovského připraven k vydání rozsáhlý sborník *Dokumenty k národně osvobozeneckému hnutí 1955–1961*, osvětlující hlavní mezinárodní aspekty procesu dekolonizace. Některými širšími souvislostmi se zabývala publikace *K otázkám neokolonialismu. Další rozvoj socialismu a úkoly společenských věd* (J. Štěpanovský).

Mnohé problémy jednotlivých rozvojových zemí už byly zpracovány v dílčích studiích a ty bylo nyní možno publikovat ve sbornících *Otázky mezinárodních vztahů*, jež ústav začal vydávat v r. 1961. První z nich byly téměř zcela věnovány problémům rozvojového světa a na jejich základě se potom mohla zvláštní konference pokusit o souhrnější pohled na tuto problematiku, jejíž materiály přinesl sborník *O zahraniční politice nezúčastněnosti*.

Důležité bylo, že ústav dostal finanční fondy na další pracovní místa pro nové badatele a byly mu přiděleny také nové prostory v budově Na Opyši. Tak mohla do ústavu nastoupit skupina ekonomů většinou z pražské Vysoké školy ekonomické. Rozšířeným výzkumem rozvojových zemí byl pak pověřen Doc. Dr. Richard Wagner, CSc.

Ústavu bylo zároveň na základě zkušeností z koordinace výzkumu německé problematiky uloženo vybudovat i pro výzkum rozvojových zemí celostátní dokumentační středisko, jehož přínos se rychle potvrdil, jakmile začalo vydávat informační bulletin o nejrůznějších otázkách rozvojového světa.

Mimořádná rozsáhlost této problematiky a do jisté míry i přesunutí oddělení rozvojových zemí do jiné budovy vedly k jisté větší samostatnosti „rozvojářů“. Větší počet ekonomů zvláště v oddělení rozvojových zemí pomáhal opravňovat název ústavu, kde do této doby pracovali převážnou většinou neekonomové.

ÚMPE se proto mohl nyní představit i publikacemi ekonomickými: *Studie o státně monopolním kapitalismu* (Miroslav Nikl), *Panství kapitalistických monopolů v Československu* (Richard Wagner), *Industrializace Indie* (Zdeněk Švejnar a Anton Žižka) a dokonce v Moskvě vyšla studie *Ekonomičeskije osnovy neokolonialisma v Latinskoj Amerike* (Ladislav Dvořák).

Kladem bylo, že i v jiných odděleních začínali pracovat i ekonomové. V oddělení kapitalistických zemí to byl především Doc. Ing. Miroslav Nikl, CSc, a v socialistickém se dobře uplatnil Ing. Čestmír Konečný, CSc.

Kniha *Juhoafrická únia dnes* (Jaroslav Pátek) vyšla pod pseudonymem G. H. van der Merwe v Bratislavě, protože její autor byl dříve československým konzulem v této zemi. Další studie se zabývaly *Blízkým a Středním východem po druhé světové válce 1945–1959*, *Indonésií 1945–1965*, *Ženevou a Laosem*, *Francouzsko-africkým společenstvím*, *Zákrutami alžírské revoluce*, *Postavením dělnické třídy v Africe*, *Republikou Dahome* a *Sjednocenou arabskou republikou*.

Menší studie všech pracovníků ústavu byly vydávány ve sbornících *Otázky mezinárodních vztahů*, ale postupně se ukazovalo, že článků je velmi mnoho, a proto se poměrně brzy rozhodlo začít v ústavu vydávat vlastní speciální odbornou revue. Její přípravou byl pověřen PhDr. Jaroslav Šedivý, CSc., s bohatými zkušenostmi s redakční prací v jiných časopisech, považovaný za nejlepšího stylistu v ÚMPE.

POLITICKÁ VĚDA ANO ČI NE?

Převážná většina pracovníků ústavu byli absolventi historických, sociologických, filozofických, jazykových či právních směrů československých vysokých škol a jen nevelkou výjimkou byli absolventi VŠPS či bývalé fakulty mezinárodních vztahů. Tato různorodost byla spíše na prospěch výzkumu a v jistém směru přispívala k tomu, aby se pracovníci stali víceoborovými specialisty na výzkum mezinárodních vztahů.

Obtíž však spočívala v tom, že zatímco ekonomové lehce navazovali odborné styky s kolegy v zahraničí, neekonomové jen těžko hledali v cizině partnery. Bylo obtížné vydávat se za historiky současných dějin, když nikdo nevěděl, kdy tyto dějiny začínají, a se stejnými problémy se setkávali ti, kdo měli historiky současných dějin být (tak byli tito badatelé označováni, když dělali kandidátské zkoušky).

V Sovětském svazu si pro specialisty mezinárodních vztahů zavedli termín „meždunarodnik“, ale v Československu už byli specialisté na mezinárodní právo běžně označováni za „internacionalisty“. Termín „mezinárodník“ byl příliš poplatný ruskému vzoru, než aby se mohl vžít. Na společenskovědných fakultách se o některých mezinárodních otázkách hovořilo na všudepřítomných katedrách marxismu-leninismu, ale takoví odborníci v zahraničí neexistovali a pracovníci ústavu se za takové specialisty nepovažovali.

Když dostal J. Hájek pozvánku na kongres Mezinárodního sdružení pro politickou vědu (IPSA), nepřicházelo v úvahu, aby se ho jako náměstek ministra zahraničních věcí účastnil, a nabídl proto ústavu, aby tam vyslal svého zástupce. Kongres se konal v Paříži, a tak podle jazykové kvalifikace jsem byl na kongres poslán já.

Samozřejmě převládala angličtina, ale tehdy náhodou byl předsedou švýcarský frankofonní odborník na mezinárodní vztahy a generálním tajemníkem obdobný specialista Francouz. Uvítali francouzštinu jako nástroj naší společné komunikace a podali mi ochotně pomocnou ruku ve všem, co by československým odborníkům umožnilo zapojení do IPSA a usnadnilo jim mezinárodní spolupráci.

V Mezinárodním sdružení pro politickou vědu, jež bylo zařazeno v seznamu společenských věd v UNESCO, byly mezinárodní vztahy považovány za jednu z jejích součástí. Po projednání zprávy o průběhu kongresu a po konzultaci s J. Hájkem kontaktoval ÚMPE redakci *Nové mysli*, ideologického měsíčníku ÚV KSČ, kam někteří pracovníci ústavu už přispívali o mezinárodních problémech, a došlo k dohodě o uveřejnění článku o politické vědě.

Většina československých společenskovědních pracovišť si uvědomovala jistou anomálii společenských věd, ale zároveň všichni chápali, že politická publicistika byla pod nejpřísnější stranickou kontrolou a prosazovat politickou vědu i do rozborů vnitropolitických otázek nepřicházelo prakticky v úvahu.

Zdálo se však, že vzhledem k mezinárodnímu uvolnění napětí a snaze o mírové soužití, právě v oblasti mezinárodních vztahů bylo možno se pokusit otázku otevřít. Důkazem, že

uvolnění začíná působit, bylo, když redakce *Nové mysli* po předběžné dohodě přijala článek *Politická věda ani či ne?*, který napsali pracovníci ÚMPE M. Had, K. Krátký a A. Ort, a ten skutečně vyšel. Vyvolal značně širokou diskusi a nakonec přispěl k tomu, že se cesta k Československé politologické společnosti ukázala schůdná.

Nepochybně k tomu také přispěly některé konference a publikace ústavu. V oddělení socialistických zemí vzniklo několik studií o vztazích Československa se socialistickými státy, o spojenectví se Sovětským svazem vyšla dokonce práce rusky, v Moskvě byla také publikována studie o spolupráci socialistických států s rozvojovými zeměmi. Především však V. Kotyk vydal knihu *O zahraniční politice socialistických států*, která vyvolala velkou pozornost jak v socialistických zemí, tak i na Západě. Autor dokonce dostal z této strany nabídky na přednášky do zahraničí, ale nebylo snadné se pro takovou akci rozhodnout, když zároveň z některých socialistických zemí zazněly i hlasy kritické.

Jiným příkladem uvolnění pro vědecký výzkum se stala konference o gaullistické zahraniční politice. Generál tehdy ve funkci francouzského prezidenta výrazně podpořil francouzsko-německé usmíření a formuloval vlastní postoj k integračnímu procesu v Evropě. Oficiální tisk se k francouzsko-německé spolupráci stavěl značně kriticky.

Když však de Gaulle navázal diplomatické styky s Čínskou lidovou republikou, bylo jasné, že se pokouší dát francouzské zahraniční politice zcela jasnou nezávislou a velmocenskou linii. K rozsáhlým tezím na toto téma, vzniklým v ústavu, se za účasti představitelů celé řady vědeckých a vysokoškolských pracovišť rozvinula velmi bohatá a kritická diskuse a velkou většinou bylo nové hodnocení přijato.

Nejdůležitějším však bylo, že za několik málo týdnů si francouzský odbor ministerstva, jehož členové se konference aktivně zúčastnili, vyžádal všechny materiály použité při její přípravě, neboť z Moskvy přišel pokyn, aby se československý ministr zahraničních věcí cestou na Valné shromáždění OSN zastavil v Paříži a jednal tam o rozšíření československo-francouzské spolupráce v rámci mírového soužití.

Podobná spolupráce, zvláště v oblasti rozvojových zemí mezi pracovníky ústavu a příslušnými odbory na ministerstvu zahraničních věcí, se rozvíjela stále více. Bylo pozitivní, že některým těmto pracovníkům ústavu bylo umožněno (i když jen zcela výjimečně) absolvovat jako kurýři cesty do zahraničí, což jim velmi pomáhalo lépe poznávat tak mimořádně složitou a zcela odlišnou problematiku zvláště právě v rozvojových zemích. S rostoucí úrovní pracovníků ústavu se začalo uvažovat o možnosti poslat některé mladé schopné pracovníky ústavu na stáže na zastupitelské úřady.

ZMĚNA VE VEDENÍ ÚSTAVU

Ředitel ústavu V. Soják nebyl přítelem velkých akcí a výbojů, systematicky dbal na řádné plnění uložených a schválených plánů, dobře znal odborné schopnosti jednotlivých pracovníků i eventuálně jejich lidské nedostatky, ale neměl rád konflikty a usiloval o klid v ústavu.

Náměstek R. Wagner dával přednost rozsáhlým odborným a politickým stykům před nesnadnou a nevděčnou prací v ústavu. Oddělení rozvojových zemí bylo více souborem individualit než pracovním kolektivem, kde se pracovníci snaží navzájem si pomáhat a usilují o společný úspěch.

Když se stal tajemníkem ústavu L. Líska, snažili se společně dát jiný směr činnosti ústavu. Byli přesvědčeni, že se Soják na vedení ústavu tímto směrem nehodí, a uvažovali jak dosáhnout změny. Vypracovali návrh na změnu vedení ústavu s tím, že nadále bude jen jeden náměstek, aby se ušetřilo. O změně na místě ředitele se neříkalo nic.

O různých úvahách v tomto směru se v ústavu šuškalo, ale vždy jsem se snažil vyhnout se účasti v různých „pučích". Když byl tento návrh bez předchozí informace na jednání vedení oběma kolegy předložen, jednoznačně jsem ho uvítal a vzdal se funkce náměstka s odůvodněním, že nemám dostatek času na studium a výzkum, a odešel jsem ze zasedání.

Složitá otázka vedení a plány na změnu ředitele ústavu dostaly zcela novou dimenzi, když na celoministerské schůzi vystoupil jeden z diskutujících a velmi utajeně, aniž by však kohokoli jmenoval, kritizoval kádrové oddělení, že vystavuje vysíláním do zahraničí jednoho vedoucího pracovníka MZV vážnému nebezpečí.

Většina přítomných netušila, o koho se jedná, a nedovedla si vůbec představit, o co vlastně jde. Veřejná kritika kádrového oddělení na celoministerské poradě všechny udivila; předpokládali, že se nepochybně jedná o mimořádně závažný problém.

Šlo o to, že V. Soják na začátku války získal jakési stipendium Československé historické společnosti, aby mohl připravit svou doktorskou práci. Po atentátu na Reinharda Heydricha se protektorátní představitelé rozhodli uctít jeho památku založením zvláštní nadace nazvané jeho jménem. Aby to moc nestálo, byly spojeny různé odborné a vědecké instituce a mezi nimi byla do této nadace zapojena Československá historická společnost a její pracovníci. A tak se Soják, její bezvýznamný pracovník, dostal na seznam této Reinhard Heydrich Stiftung. O tom se však vědělo, neboť vše bylo projednáno a objasněno už při jeho jmenování docentem těsně po válce, a tak velká aféra vzala za své. Nakonec byl ale Vladimír Soják z funkce ředitele odvolán.

NOVÉ VEDENÍ ÚSTAVU

Kdo ví, jakými cestami k tomu došlo, že nakonec byl novým ředitelem ÚMPE jmenován Antonín Šnejdárek, do nedávné doby tajemník Historického ústavu ČSAV. Velmi se osvědčil tím, že ústavu, ale i prezidiu akademie pomáhal zajišťovat nejrůznější mezinárodní vztahy, z čehož profitoval jak ředitel ústavu, tak i prezident ČSAV, jenž se stal členem mezinárodně významného Pugwashského výboru; ten na principu bipolarity a spolupráce Východu a Západu zkoumal možnosti odzbrojení. Šnejdárek přitom mohl dobře využít své jazykové znalosti a uplatňovat své bohaté zkušenosti z diplomatického působení v Berlíně.

Jako jeden z nejlepších znalců německé problematiky a zkušený organizátor československo-německých styků a spolupráce se nepochybně do čela ÚMPE výborně hodil. Byl perfektně jazykově i společensky vybaven pro řídící funkci a vše dovedl skvěle uplatnit v úsilí dát ústavu výraznou mezinárodní dimenzi. A tak se styl práce ústavu podstatně změnil.

Pokud šlo o výzkum, dostali vedoucí oddělení značnou rozhodovací pravomoc, ale ústav jako celek se musel za nového vedení snažit více vystupovat na veřejnosti a zviditelňovat se. K tomu mělo mimo jiné vést také zvýraznění týmového způsobu práce, zapojení ústavu do celostátních výzkumný úkolů a snaha o veřejnou prezentaci výsledků.

Už vydávání *Mezinárodních vztahů*, které měly na záložce prvního čísla označení *Československá revue pro mezinárodní politiku a ekonomiku* a cizojazyčné údaje o obsahu, nazna-

čilo úlohu, jakou si její redakční rada složená jak z předních pracovníků ústavu, tak i dalších odborníků na mezinárodní problematiku mimo ústav pod vedením Jaroslava Šedivého vytyčila.

Větší pozornost věnovalo vedení také práci oddělení knihovny a dokumentace a jako zvláštní se ustavilo oddělení ediční, aby pomáhalo zajišťovat přípravu vydávaných bulletinů k tisku a různých výstupů z výzkumu k publikování, neboť se plánovalo pravidelné vydávání série *Pramenů a studií k mezinárodním vztahům*. Ediční oddělení mělo zároveň zajišťovat technickou stránku vydávání revue *Mezinárodní vztahy*.

VÝCHOVA ALŽÍRSKÝCH DIPLOMATŮ

Zcela neočekávaně se na vedení ústavu prostřednictvím československého velvyslanectví v Alžíru obrátilo alžírské ministerstvo zahraničí s prosbou zajistit ve francouzštině pro jeho nové pracovníky školení o problematice mezinárodních vztahů. Alžírští návštěvníci naznačovali, že francouzští vyučující se dosud více věnovali dějinám diplomacie než současným mezinárodním problémům. Navrhovali, aby garanci takového školení převzal ÚMPE, eventuálně i za účasti dalších odborníků z řad československých diplomatů a vysokoškolských učitelů.

Plně souhlasili s tím, co uvedl ředitel, že je nutno hlavní pozornost ve výuce věnovat vysvětlení zásad politiky mírového soužití, objasnění úlohy Hnutí nezúčastněných v mezinárodní politice, prosazování národních zájmů na mezinárodním fóru a v nejrůznějších mezinárodních organizacích, všestranně se zabývat mezinárodním právem a diplomatickým protokolem atd. Přesto se nečekalo, že by k dohodě o výuce alžírských diplomatů došlo.

Teprve, když přišla oficiální žádost, bylo třeba urychleně zahájit vlastní přípravy a doplnit sbor přednášejících o přední odborníky jak z ministerstva, tak i z pražských vysokých škol. Přes některé počáteční obtíže probíhala výuka alžírských diplomatů velmi úspěšně až do r. 1968. Bylo to pro ústav nemalé zatížení, protože jeho vedoucí byli často delší dobu mimo ústav, ale naštěstí řadu organizačních otázek a spojení s dalšími odborníky pro přednášky v Alžíru pomáhali zajišťovat pracovníci příslušného odboru MZV.

ZVIDITELŇOVÁNÍ ÚSTAVU

K seznamování se veřejnosti s ústavem přispívalo také pořádání různých vědeckých zasedání, seminářů či konferencí. V červnu 1966 se v ústavu konal seminář o „Integraci Afriky“, v říjnu diskuse pracovníků Instituta za Međunarodnu politiku a privredu z Bělehradu a pracovníků ÚMPE o „Ekonomických vztazích mezi socialistickými zeměmi“ a v prosinci 1966 diskuse o „Sociologii mezinárodních vztahů“ pro časopis *Mezinárodní vztahy*.

V r. 1967 to byly semináře především o problematice rozvojových zemí: „Úloha ekonomické pomoci rozvojovým zemím“, „Politická funkce vojenských režimů v rozvojových zemích“, „Problémy výzkumu Latinské Ameriky“ a „Problémy Afriky“.

Společně s polskými kolegy byla uspořádána konference „20 let československo-polské spojenecké smlouvy“ a v květnu 1967 kolokvium „Zásady zahraniční politiky imperialistických zemí vůči evropským socialistickým zemím“, které navazovalo na takto formulovaný

úkol státního plánu výzkumu v oblasti mezinárodních vztahů (X-6-3). Ústav připravil pro diskusi publikaci *Koncepce politiky západních mocností vůči východní Evropě*, jež vyšla jako první ústavní svazek *Pramenů a studií k mezinárodním vztahům*. Už v r. 1966 byla na téma kolokvia připravena brožura, kterou česky vydalo Ideologické oddělení ÚV KSČ a anglicky pro ústav nakladatelství Svoboda. V rozdílnosti dvou titulů se odráží tehdejší snaha odborníků o větší serióznost výzkumu i publikací.

Realističtějšího pohledu na mezinárodní otázky se zřejmě postupně dopracovávali i někteří politici. ÚMPE jednou navštívil zcela neformálně MUDr. František Kriegel a dal se do debaty o evropském integračním procesu. Zřejmě ve svých úvahách docházel k podobným závěrům jako pracovníci ústavu ve svých studiích a pozval ty, kteří se touto problematikou zabývali, na diskusi do zahraničního výboru Národního shromáždění, jemuž předsedal.

Badatelské přesvědčení pracovníků ústavu o správnosti dosaženého názoru vedlo k odvážným vystoupením, dosti se lišícím od oficiálních vládních stanovisek, ale ve výboru to bylo spíše uvítáno, neboť poslanci ocenili, že se mohli seznámit i s jinými názory, a poté odpovědněji a se znalostí věci projednat náměty a stanoviska předkládaná státními institucemi k schválení. Pro pracovníky ústavu to byla vítaná podpora k samostatnějšímu a tvůrčímu postoji k mezinárodním otázkám, jimiž se zabývali.

MEZINÁRODNÍ STYKY

K mezinárodní dimenzi činnosti ÚMPE je nutno počítat i přednášky celé řady významných badatelů mezinárodních vztahů a představitelů vědeckých ústavu z mnoha zemí. Mezi jinými zde přednášeli z USA profesoři Karl Deutsch, Richard N. Gardner, Steven Muller a Henry A. Kissinger, Jacques Freymond a M. Hatt-Arnold ze Ženevy, M. I. Melnikov, A. A. Butenko a S. I. Tulpanov ze SSSR, G. L. Bassani z Itálie, Adam Bromke z Kanady a další.

Také se podařilo zajistit, aby přednášky v ústavu přednesli i významní politici ze SRN – poslanci Spolkového sněmu Helmut Schmidt, Ernest Müller-Hermann a Berthold Martin, belgický poslanec Lucien Radoux, senegalský poslanec Joseph Mathiam, prezident Italské socialistické strany proletářské jednoty Lelio Basso a V. I. Zolotarev z RVHP.

Zcela výjimečná byla návštěva a přednáška Earla Warrena, předsedy Nejvyššího soudu USA, a také beseda pracovníků ústavu s Richardem Nixonem, tehdy bývalým americkým viceprezidentem.

Rozšiřující se úspěšná spolupráce s Československou společností pro mezinárodní styky vedla k tomu, že občas byli v ústavu přijímáni její zahraniční hosté nebo dokonce s nimi byly připraveny besedy a diskuse. Pro pracovníky ústavu to byla vhodná příležitost dalšího seznámení se s cizími zeměmi a jejich kulturou.

MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE

Koncem r. 1966 se také ve Varšavě uskutečnila další společná vědecká konference čtyř ústavů (DIZ, IMEMO, PISM a ÚMPE) na téma „Evropská bezpečnost a současné politické koncepce Západu“, na které poprvé vystoupil i maďarský kolega. Trochu rozladění do spolupráce stálé komise čtyř ústavů, která konferenci připravovala, vnesla skutečnost, že pol-

ským organizátorům se „podařilo“ vynechat na pozvánce český text asi v přesvědčení, že Čechoslováci rozumějí jak polsky, tak i rusky a německy.

Pracovníci ústavu byli na konferenci připraveni velmi dobře, neboť na podobné téma už vypracovali větší počet studií a diskutovali o nich na odborném fóru v Československu. Ukázalo se, že idea evropské bezpečnosti už dávno není jen tématem vědeckých diskusí, ale stává se stěžejním problémem evropské politiky.

Uvolňující se mezinárodní napětí a zkušenosti z výzkumu přímo vybízely věnovat podstatně větší pozornost evropské problematice, zvláště pak evropské bezpečnosti. Pod vedením ředitele se této otázce v ÚMPE začala věnovat zvláštní skupina a na vědeckém zasedání v červnu 1967 bylo rozhodnuto ustavit orgán pro koordinaci výzkumu v této oblasti.

Ústavu se na jaře 1967 podařilo kontaktovat téměř všechny ústavy mezinárodních vztahů v Evropě a získat jejich souhlas s účastí na setkání jejich vedoucích představitelů v květnu v Mariánských Lázních, kde hotelová škola vytvořila pro tuto konferenci velmi příjemné a přátelské prostředí.

Na setkání bylo zastoupeno 28 ústavů ze 20 zemí a všichni jednoznačně uvítali, že právě odborníci mezinárodních vztahů dokázali, že hranice přece jen přestávají být nepřekonatelnou překážkou a při dobré vůli lze najít cestu k jednacímu stolu, a dokonce společně tvůrčím způsobem jednat o co nejširší a nejrozmanitější spolupráci. Optimisté už v tom viděli naději, že by se touto cestou mohli vydat i politici.

K jistému optimismu vedlo i to, že politologii, k níž se hlásila část pracovníků ústavu, kteří také pomáhali zakládat Československou společnost pro politickou vědu, uznala i nejvyšší stranická místa, když založila Politologický ústav při ÚV KSČ v čele s Václavem Slavíkem.

Novost situace potvrdilo i to, že na 7. Světový kongres IPSA, který se konal v září v Bruselu, byla schválena početná skupina politologů včetně řady pracovníků kateder marxismu-leninismu, v čele s Václavem Slavíkem.

Vzhledem k tomu, že se objevily zprávy o možnosti zvolit do nového vedení IPSA zástupce Československa, bylo také rozhodnuto, aby se jím stal prof. Dr. Jaroslav Kladiva, DrSc., tehdy děkan Filozofické fakulty UK a člen ÚV KSČ. Jeho kandidatura však neprošla, neboť jednacími řečmi byla angličtina a francouzština, on znal jen německy a ostatní se mu překládalo. Snahy československé delegace o lobbování byly neúspěšné, neboť on sám s nikým z dosavadního vedení, jež volby připravovalo, nepromluvil.

Pro kongres se podařilo připravit sborník s řadou velmi dobrých příspěvků v angličtině a francouzštině, mezi nimiž byly dva ústavem vyžádané úvodní materiály pro diskuse ve skupinách („Mezinárodní vztahy a politická věda“ a „Neutralita ve vztazích mezi státy socialistickými a západními“). Úroveň sborníku a diskusní vystoupení řady československých účastníků ve skupinách k různým odborným tematům zajistily dobrou reprezentaci nejen československé politické vědy na tomto mezinárodním kongresu, ale byly i odrazem měnící se politické situace uvnitř Československa.

ČESKOSLOVENSKO-FRANCOUZSKÉ STYKY

Ještě před koncem roku převládla v ústavu francouzština. Nepodařilo se sice pro přednášku získat Françoise Mitterranda, ale pomoc při zajišťování jeho pobytu v Praze, kde byl na

pozvání Československé společnosti pro mezinárodní styky, umožnila dozvědět se mnoho zajímavého z francouzského politického života. Mitterrand byl pozván jako úspěšný, i když ve druhém kole poražený protikandidát generála de Gaulla v boji o prezidentské křeslo. Jeho úspěch z něj udělal vyhlédnutého kandidáta sjednocující se levice.

Nesmírně přínosný byl také pobyt delegace Socialistické strany Francie na nejvyšší úrovni v Praze, i když ani v tomto případě se do programu jejího pobytu nepodařilo začlenit přednášku v ÚMPE. Byli to také oponenti generála de Gaulla jako prezidenta, ale se zcela jiným pohledem na Francii.

Tento neobyčejný rozvoj francouzsko-československých styků byl dokladem značné aktivity československé diplomacie v době působení nového velvyslance Viléma Pitharta v Paříži – a na ústav se také dostalo.

Před koncem roku přijela do Prahy dosti početná delegace francouzských specialistů mezinárodních vztahů pod vedením ředitele pařížského Centre d'Études de Politique étrangère (CEPE) Jacquese Vernanta na československo-francouzské kolokvium. Nebylo snadné najít mezi československými odborníky na mezinárodní vztahy dostatečně početnou skupinu vládnoucí francouzským jazykem, ale nakonec vše proběhlo mimořádně úspěšně.

Jazykové obtíže se podařilo překonat, neboť francouzští kolegové byli zvyklí na ne vždy nejobratnější vyjadřování svých zahraničních partnerů. Hlavním tématem kolokvia byla Evropa, její bezpečnost včetně německé otázky. Francouzští kolegové mohli jediní osvětlit nejrůznější zákruty gaullistické politiky vůči Německu i vztahů Francie se Sovětským svazem a na druhé straně s USA.

Na závěr se československým pořadatelům dostalo ocenění za dobrou úroveň kolokvia pozváním na příští rok na podobné setkání v Paříži. V průběhu pobytu v Praze se podařilo zajistit pro členy francouzské delegace setkání s některými československými odborníky zabývajícími se reformními otázkami v týmech Radovana Richty a Zdeňka Mlynáře, jakož i bohatý kulturní program, který byl mimořádně pestrý a na vysoké úrovni.

Francouzi zároveň uvítali, že měli možnost při oficiálních přijetích poznat dva značně odlišné členy československé vlády. Uvedli, že od ministra zahraničních věcí se nedozvěděli vůbec nic, zato ministr školství a kultury, tehdy J. Hájek, s nimi nejen pohovořil francouzsky, ale zároveň potvrdil kulturní spřízněnost obou evropských zemí.

PRAŽSKÉ JARO

Událostem na počátku r. 1968 v Československu se dostalo označení „obrodný proces". Šlo o pokus navázat na dlouholeté demokratické tradice české společnosti a provést v tehdejšímu režimu změny, jež světový tisk označil za „socialismus s lidskou tváří".

S obrodným procesem se ztotožňovala převážná většina pracovníků ústavu, neboť mnozí už dříve navázali spolupráci s týmy reformátorů a aktivně se zúčastnili prací v nich. Také jejich studie mezinárodních problémů odpovídaly tehdejším moderním trendům ve výzkumu mezinárodních vztahů a byly v souladu s výzkumem v jiných zemích.

Potvrdila to také zcela jednoznačně jejich účast na mnoha mezinárodních setkáních, seminářích a konferencích, mj. i na druhé schůzce představitelů evropských ústavů mezinárodních vztahů v létě 1968 v Ženevě, navazující na předchozí setkání v Mariánských Lázních. Československá strana na setkání v Ženevě předložila studii *Kultura – faktor uvolnění*

v Evropě?, o níž se rozvinula velmi zajímavá diskuse a text byl později publikován v časopisech několika jiných ústavů mezinárodních vztahů.

Značná část pracovníků ÚMPE se v r. 1968 zúčastnila také celé řady setkání, seminářů a konferencí v zahraničí, kam byla zvána, aby referovala o událostech v Československu, kde ekonomické reformy začínaly být doprovázeny politickými. Bylo to nesmírně zajímavé především kvůli otázkám, jež byly v zahraničí kladeny, a samozřejmě díky kritickým postřehům, často odlišným od těch, které byly vyslovovány doma.

V ústavu se denně bouřlivě diskutovalo o všem možném a byly vyslovovány nejrůznější teorie jak vnitropolitického, tak i mezinárodního rozměru. Řada z těchto názorů se dostala i do různých časopisů a politických revuí, jichž se objevilo velmi mnoho a nebylo obtížné v nich publikovat.

Vojenská intervence většinu pracovníků ústavu překvapila především proto, že si uvědomovali, jak negativně se takový krok může projevit v evropské politice a jak se dotkne prestiže SSSR a celé myšlenky socialismu. Nebylo známo, že by někdo v ústavu tento čin přivítal.

JAK DÁL?

Tuto otázku si kladli prakticky všichni v nekonečných denních diskusích v ÚMPE. Mocenský pohled na mezinárodní vztahy v diplomacii všech velmocí však přinesl zastavení obrodného pocesu v Československu jako vnitřní problém socialistického tábora a politika mírového soužití, která v 60. letech začala nahrazovat studenou válku, zůstala na pořadu dne.

Podobně se na mezinárodní situaci dívali koncem roku francouzští kolegové na pařížském pokračování spolupráce mezi CEPE a ÚMPE na základě dohody před rokem v Praze. Bylo to setkání nesmírně poučné, neboť jejich analýza situace byla velmi realistická a bez emocí. Jedině chybně předvídali nápravnou politiku československých normalizátorů.

V ústavu převládl názor, že další zvyšování mezinárodního napětí nemůže přinést nic pozitivního, a proto pracovníci ústavu na mezinárodních vědeckých setkáních nevyvolávali přijímaní rezolucí odsuzujících zásah v Československu, jež nemohly nic na situaci změnit.

Tomu odpovídalo např. i to, že když sovětský Ústav Afriky zaslal ÚMPE pozdravný telegram k 28. 10. 1968, což bylo považováno za jistý projev sympatií, tak ústav zaslal podobné pozdravné telegramy k 7. listopadu (jak tomu bylo v minulosti) Ústavu Afriky a IMEMO. Později se ukázalo, že také tam vyvolal srpnový zásah odmítavé postoje.

Tato ústavní politika se setkala s kritikou většiny vědecké fronty v Československu, která zůstávala stále pod vlivem emocí vyvolaných okupací. Proto také byla odsouzena cesta ředitele Šnejdárka počátkem r. 1969 do Moskvy. Chtěl se s přáteli poradit, jak postupovat, aby ÚMPE nebyl zlikvidován, neboť bylo jasné, že život půjde dál a vztahy mezi oběma státy bude nutno normalizovat.

V r. 1969 zůstávaly zpočátku hranice dále otevřené a kontakty se zahraničními kolegy a partnery bylo možno bez větších problémů udržovat. Vnitropoliticky se situace horšila a demokratizační prvky, jež se zatím včlenily do společenského života v Československu, byly postupně odbourávány.

Začaly se připravovat stranické prověrky a byla zahájena „očista“ různých společenských organizací, což postihlo také Československou společnost pro mezinárodní styky, ze které

byli jako nevhodní členové odstraněni i někteří pracovníci ústavu, podobně došlo ke změnám ve vedení Československé společnosti pro politické vědy.

Zajímavé bylo (ale až dodatečně pochopeno), že někteří pracovníci sovětského velvyslanectví, s nimiž ústav přátelsky spolupracoval, se asi pokoušeli zvaním na okrajové kulturní akce ambasády nabízet pracovníkům ústavu cestu, jak si „vylepšit kádrový profil" podobně, jak to dělali pracovníci MZV návštěvami Milovic. Stejně se o to zřejmě snažil pozváním do Moskvy ředitel IMEMO N. Innozemcev na třetím setkání představitelů evropských ústavů mezinárodních vztahů, jež se po Praze a Ženevě sešlo v polské Jabłonne v září 1969.

LIKVIDACE ÚMPE

Pro definitivní rozhodnutí o budoucnosti ústavu, různě obviňovaného ze zanášení revizionismu do zahraniční politiky, sehrálo velkou úlohu, když na podzim 1969 odejel ředitel Šnejdárek zcela neočekávaně do zahraničí. Pokyn odevzdat diplomatický pas pochopil jako uzavření hranice, a proto využil koncem října poslední příležitosti a odletěl do Budapešti, a odtud do Bukurešti. Odtamtud už nebyl problém dostat se na Západ.

Když se nedostavil po dlouhém konci týdne z Nepomuku, kam měl odejet, do práce, nastal na ministerstvu velký zmatek, ale z ústavu nikdo nemohl podat žádné zprávy, neboť ředitel nikomu nic neřekl. Za této situace už nebylo obtížné důsledně vymazat vše, co připomínalo „socialismus s lidskou tváří", a dosáhnout likvidace ÚMPE.

Brzy byl zastupujícím ředitelem jmenován M. Nikl, jemuž bylo též uloženo zorganizovat v ústavu stranické prověrky. Bylo to velké překvapení, neboť patřil na jaře 1968 k nejdůslednějším kritikům veškeré minulosti, a to někdy tak dalekosáhle, že ostatní diskutující s ním velmi často nesouhlasili. Prý byl prověřován vyššími stranickými orgány a za slib „vyčištění ústavu" byl sám prověřen.

Stranická prověrka se dlouho připravovala a byla vlastně obrovskou komedií. Výsledky byly předem v podstatě známy a diskuse, které se při jednání vedly, byly nepochybně nedůstojné a směšné.

Naproti tomu velmi dobře bylo začátkem r. 1970 připraveno rozehnání týmu pracovníků ústavu. Nikdo nebyl propuštěn v důsledku stranického trestu. Byla jen vyhlášena reorganizace ústavu, a tak byli propuštěni všichni. A všichni se také znovu mohli do nového ústavu přihlásit.

Bylo ironií osudu, že nová instituce dostala jméno Ústav mezinárodních vztahů, což lépe odpovídalo odbornému zaměření tohoto pracoviště. A bylo o to marně usilováno po celou dobu existence ÚMPE.

VÝZKUM VZTAHŮ MEZI SOCIALISTICKÝMI STÁTY V ÚSTAVU PRO MEZINÁRODNÍ POLITIKU A EKONOMII

Václav Kotyk

Mám-li posoudit více než deset let výzkumu socialistických zemí a jejich vzájemných vztahů v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii (1957–1969), nemohu abstrahovat od vlastního života, od vlastního názorového vývoje, od skutečností čistě osobních až k podstatným okolnostem politické a odborné povahy. Ani v nejbujnější fantazii jsem v první polovině 50. let dnes již minulého století nemohl předpokládat, že můj další život bude tak těsně, až osudově, poznamenán vývojem a problémy tohoto ústavu.

Bylo jen shodou okolností, že jsem studium historie na Filozofické fakultě University Karlovy ukončil v první polovině 50. let a že jsem do skutečného praktického života vstoupil na půdě ÚMPE v druhé polovině dekády, v době, kdy jsem ještě neměl vyhraněnější představu o své budoucí odborné orientaci. Tedy – a to byla jedna z rozhodujících skutečností, jež trvale ovlivnila můj vědecký vývoj – v období bezprostředně po XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, spjatého především s veřejnou kritikou do té doby zcela nedotknutelného Stalina. Odhalení zločinů stalinské éry, které vrhlo ostřejší světlo na politické procesy z počátku 50. let i na celý proces realizace stranické a státní politiky československého komunistického vedení, nemohlo zejména pracovníky v oblasti společenských věd, a zdaleka nejenom je, nevést k zamyšlení nad svými politickými postoji a v této souvislosti především nad svojí odbornou orientací. Iluze, založené nikoli na vědeckém poznání, ale na víře, s níž mnozí z nich – včetně mne – vstupovali do života v letech bezprostředně poválečných, se najednou zhroutily jako onen pověstný „domeček z karet“. A v tomto okamžiku nastalo, a to jako dlouhodobý proces, ono v nejnovějších dějinách nikoli neznámé „tříbení duchů“, kdy každý, kdo vstupoval či hodlal vstoupit na půdu společenských věd, byl nucen se rozhodnout, jak se bude chovat ve svém odborném životě a vlastně v životě vůbec. Samozřejmě, že bylo možno, a většina volila tuto cestu, mlčet, myslet si své a mlčet.

Vědecká obec se především ve sféře společenskovědní začala diferencovat. Na jedné straně vystupovali do popředí stále více ti, kteří chápali vědeckou práci jako odrazový můstek ke kariéře, k získání materiálních výhod a nejednou i k získání mocenských pozic ve vědeckém světě, a těm doba poskytovala možnosti téměř nekonečné. A na druhé straně ti „idealisté“, kteří se v daném politickém systému – a o jeho zásadní změně nebylo tehdy možno reálně uvažovat – snažili v rámci svých možností alespoň zmírnit důsledky totalitních praktik v té či oné oblasti vědeckého výzkumu, eliminovat jejich extrémní projevy a vnášet do zdánlivě bezchybně běžícího totalitního soukolí prvky vlastního kritického myšlení, jež ani v podmínkách tuhé diktatury nebylo možno zcela umlčet. Tím spíše pak v kritických fázích vývoje totalitního politického systému, které měl tento systém, jak se poměrně brzy ukázalo, před sebou. Již v r. 1956 došlo k maďarským a k polským událostem.

A za tohoto stavu věcí jsem byl přijat do Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii, a to dokonce jako vedoucí jeho oddělení socialistických zemí. V ÚMPE existovala i další oddělení – oddělení vyspělých kapitalistických států a oddělení rozvojových zemí – ale já jsem patrně nemohl skončit jinde než v oddělení socialistickém. Byl jsem k tomu jakoby předurčen svým předcházejícím studiem.

V první polovině 50. let jsem z původně předpokládaných pěti let po dobu jednoho roku studoval ruské dějiny na tehdejší leningradské universitě A. A. Ždanova. Jediným pozitivním výsledkem tohoto v podstatě krátkodobého studia v SSSR byla velmi dobrá znalost ruského jazyka. A bez znalosti ruštiny bylo sice i tehdy možno dělat tzv. „vysokou politiku", ale nebylo možno kvalifikovaně vést oddělení výzkumu socialistických zemí, nebylo možno dost dobře posuzovat problémy společenství, jehož vedoucí silou byl Sovětský svaz. Znalost jazyka zde byla prvním předpokladem. A navíc jsem se jako student historie pod vlivem leningradského pobytu začal orientovat na ruské dějiny 19. století, které jsem nejen ve vztahu k ruským dějinám jako takovým, ale i v celoevropském kontextu pokládal za století mimořádně zajímavé a díky velké ruské literatuře i za století pro historika mimořádně přitažlivé.

S vysokoškolským studiem jsem se rozloučil prací *Historicko-filosofické názory N. G. Černyševského*, kterou jsem obhájil na pražské filozofické fakultě a kterou jsem později publikoval na stránkách tehdy vydávaného časopisu *Sovětská věda – historie*. S vlastními sovětskými dějinami jsem však poprvé přišel do styku na půdě tehdejšího Československo-sovětského institutu ČSAV, kde jsem se jako vědecký aspirant zabýval sovětskou zahraniční politikou v letech druhé světové války. Výsledkem byla kniha *Protihitlerovská koalice a jednota Německa*, kterou jsem vydal počátkem 60. let. Vzhledem k těmto skutečnostem jsem se patrně všem těm, kteří hledali vedoucího pro oddělení socialistických zemí v ÚMPE, jevil jako ten správný člověk na správné místo.

Nicméně stále jsem ještě po určitou dobu váhal nad nabídkou řídit právě takto jednoznačně zaměřený výzkum. Stále jsem se nemohl odloučit od minulých představ o své odborné orientaci. To, co nakonec definitivně rozhodlo o mém zakotvení v ÚMPE jako vedoucího oddělení socialistických zemí, byly, jak to již v životě bývá, důvody zcela prozaické, v kontextu vznešených úvah o vědě a jejím poslání důvody až „přízemní". Ještě v době vysokoškolských studií jsem se totiž oženil, narodili se mi syn a dcera – a to byl v dané situaci můj přímo osudový problém – neměl jsem kde bydlet. Bydleli jsme sice v tzv. manželské koleji, ale bylo zřejmé, že ukončením studia právo na tento způsob bydlení ztratím a že získání bytu v rámci pořadníků bytového úřadu je fakticky nereálným snem. Tato přímo zoufalá situace nakonec s konečnou platností rozhodla o mém vstupu do ÚMPE. Ministerstvo zahraničních věcí, v jehož struktuře byl ústav zakotven, mi totiž přislíbilo byt. A slib to byl zcela reálný – kolem Prahy se postupně rodila paneláková sídliště a na jednom z prvních z nich, na sídlišti Na Petřinách, jsem po krátké době skutečně byt dostal. V tomto okamžiku jsem se z přemíry radosti zcela „nevědecky" opil a výzkum problémů socialistických zemí v ÚMPE mohl konečně začít. Od tohoto okamžiku jsem nejen z „bytového" důvodu, ale z řady důvodů mnohem vážnějších svého vstupu do Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii nikdy nelitoval. Problém socialismu mě totiž začal vážně zajímat.

V r. 1957, kdy jsem byl do ÚMPE přijat, v něm žádné oddělení socialistických zemí fakticky neexistovalo, resp. existovalo pouze na papíře, jako plánovaný krok. Přitom v daných podmínkách, kdy Československo vstoupilo do mezinárodního života jako stát s jednoznač-

ně socialistickou orientací, si ústav pro výzkum mezinárodních vztahů bez útvaru zkoumajícího vnitřní vývoj a zahraniční politiku socialistických států bylo těžko představit. Vytvoření příslušného oddělení bylo tedy úkolem prvořadým.

V praxi to však ani před půl stoletím nebylo tak snadné. Neexistovala vysoká škola, která by přímo podněcovala zájem studentů historie o studium současných dějin, která by lámala tradiční představy o poslání historické vědy a o možnostech vědecké práce v oblasti dějin nejnovějších. Historiografie jako vědní disciplína se orientovala převážně na starší vývojová období a vše co následovalo potom, bylo nejednou charakterizováno oním někdy poněkud přezíravým pojmem *Zeitgeschichte*. Byla to doba, kdy i mezinárodní vztahy se u nás teprve konstituovaly jako samostatný vědní obor, kdy vycházely brožury s názvem *Co jsou to mezinárodní vztahy?* V řadě směrů nebylo jasno o metodických a metodologických východiscích rodících se a prosazujících se vědních disciplín – politologie, sociologie apod. Nalézt vhodné typy lidí pro výzkum zcela nové problematiky bylo proto krajně obtížné.

Obtíže však neplynuly pouze z odborné povahy celé „přijímací" procedury. V případě instituce, která jako rezortní ústav byla fakticky součástí ministerstva zahraničních věcí, vystupovala v dané situaci do popředí jako hlediska rozhodující – hlediska politická. Členství v KSČ bylo v podstatě podmínkou přijetí. Samo přijímací řízení bylo ani ne tak záležitostí ředitele ústavu, jako záležitostí kádrového odboru ministerstva. Tato skutečnost jakékoli přijímací řízení mimořádně komplikovala a protahovala. Mezi lidmi, schopnými vědecky pracovat, bylo velmi obtížné nalézt někoho, kdo by v „kádrových materiálech" neměl něco z hlediska příslušného odboru nežádoucího.

Na druhé straně ÚMPE ve vztahu k ministerstvu od počátku plnil roli jakéhosi „odkládacího zařízení". Dokonce mohl vzniknout dojem, že ústav byl založen hlavně z tohoto důvodu. Když se bylo třeba zbavit, ať již z jakéhokoliv příčiny, některého z ministerských úředníků, byl tu ústav. To bylo pohodlné řešení. A tak se mi stalo nejednou, že úředník aparátu ministerstva, neschopný plnit své úřednické povinnosti, mi byl „přidělen" s argumentací, že jde o mimořádně schopného soudruha s předpoklady pro vědeckou práci a že by bylo přímo zločinem nevyužít jeho schopností na poli vědeckého výzkumu, tedy ve vědeckém ústavu, tedy v ÚMPE. A bylo, bez ohledu na stanovisko vedoucího oddělení, rozhodnuto.

Přes tyto skutečnosti se v zásadě dařilo vytvářet oddělení socialistických zemí převážně z lidí, kteří neměli ministerské ambice, tedy úmysl přejít co nejrychleji z ústavu do aparátu ministerstva. Z lidí, kteří původně přicházeli s představou o možnosti seriózního studia dané problematiky. Zdálo se dokonce, že právě ono těsnější sepětí s ministerstvem zahraničních věcí vytvoří podmínky pro hlubší pohled na problémy, s nimiž se v tehdejší době, přes jejich většinou aktuální povahu, žádná jiná instituce seriózně nezabývala a ani nehodlala zabývat. Bylo přitažlivé, že právě zde se otevírá prostor pro zkoumání problémů zcela nových, jakási neznámá pevnina, čekající na své objevitele. Poprvé v dějinách zemí střední a jihovýchodní Evropy byl socialismus realizován ve sféře praktického života a řada lidí se zřejmě upřímně domnívala, že věda by se na tomto procesu měla podílet. Druhá polovina 50. let byla dobou, kdy byla významná role vědy a vědeckého poznání v procesu výstavby nové společnosti slovně deklarována vedoucími představiteli politického života tehdejších socialistických států. Ostatně sám ústav vznikl na vlně této atmosféry.

A paradoxně to nakonec spolu s řadou dalších ústavů byl i ÚMPE, který ve sféře výzkumu mezinárodních vztahů a zejména vztahů mezi socialistickými státy fakticky odhaloval ono zásadně odlišné, až nesmiřitelné pojetí role vědeckého výzkumu mezi vedoucími poli-

tickými kruhy a vědecky orientovanou veřejností, onu doslovně propast zející mezi vědou a politikou komunistické strany. Tehdejší ministr zahraničních věcí Václav David, který původně vytvoření Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii ve struktuře ministerstva zahraničních věcí schválil, byl typickým stranickým „aparátčíkem", jemuž ve skutečnosti šlo o vytvoření jakési „poslužné instituce", o nástroj vlastního zviditelnění – na různých fórech mohl tvrdit, že vytvořením ústavu zvědečťuje československou zahraniční politiku – ale nikoliv o skutečný vědecký výzkum. Tím nejhorším, co by se mu mohlo stát, by bylo, kdyby ústav začal prezentovat skutečné vědecké výsledky. To v rámci daného politického systému nebylo možno připustit. Jestliže ve sféře přírodních a technických věd mohlo uplatnění vědeckých poznatků v té či oné míře přispět např. k růstu produktivity práce, což nepochybně bylo i zájmem vedení komunistických a dělnických stran, pak v oblasti společenských věd vědecké poznání ve svých důsledcích ohrožovalo mocenské pozice představitelů těchto stran, odhalovalo hluboký rozpor mezi jejich slovy a činy. Odhalovalo ony nepřekročitelné limity, jež vědeckému poznání kladl tehdejší politický systém socialismu.

Současně nelze nevidět, že socialismus procházel určitými vývojovými etapami, vymezujícími v podmínkách jednotlivých zemí rozdílný prostor pro společenskovědní výzkum. Jiná byla míra tohoto prostoru v československých podmínkách 50. let a v normalizačních podmínkách 70. let a zcela jiná v 60. letech, kdy se v socialistickém Československu objevila i řada pozoruhodných vědeckých prací z oblasti společenských věd. Pokud jde o jednotlivé vědecké pracovníky, ti pak v závislosti na řadě čistě subjektivních skutečností, na svých odborných a čistě osobních kvalitách, dokázali tohoto vymezeného prostoru v rozdílné míře využít, nebo i nevyužít. Rámec dobové atmosféry bylo však těžko překročit.

K tomu, aby vztah vědy a společenské praxe bylo možno vidět v tak jasných obrysech, musela řada pracovníků projít určitou vývojovou etapou, která je postupně a definitivně zbavovala všech iluzí, s nimiž do ústavů podobných ÚMPE vstupovali. Jestliže je možno něco pokládat za úspěch oddělení socialistických zemí, pak je to jeho podíl na pádu těchto iluzí. Během prvního desetiletí své existence nevyprodukovalo jedinou práci, kterou by bylo možno označit za vážný pokus o práci vědeckou, a to nikoli proto, že by přinejmenším někteří pracovníci oddělení nechtěli nebo nebyli schopni podobnou práci napsat, ale proto, že to v existujících poměrech nebylo možné. Není proto náhoda, že většina členů tohoto oddělení se stala nikoli apologety systému, což od nich původně vedení MZV a mezinárodní oddělení ÚV KSČ očekávalo, ale jeho kritiky, a že na počátku 70. let byli prakticky všichni – až na jedinou výjimku – z ústavu jako nositelé „protisocialistických" a „revizionistických" názorů propuštěni.

Je, myslím, nejvyšší čas, „čekatele" těchto neveselých konců výzkumu v oddělení socialistických zemí ÚMPE jmenovitě představit. Většinou dnes tato jména nikomu nic neřeknou, ale vzhledem k tomu, že se téměř všichni členové oddělení s větší či menší měrou na aktivitách oddělení, zejména na jeho názorové orientaci, podíleli, je to přinejmenším slušnost.

Vedoucím oddělení zodpovědným za výzkum vnitřního vývoje a zahraniční politiky Sovětského svazu a vztahů mezi socialistickými státy byl dr. Václav Kotyk. Na druhém pólu výzkumu, zeměpisně vzato, se pohyboval tehdy mladý sinolog, absolvent Pekingské univerzity se zaměřením na jazyk a moderní dějiny Číny, dr. Jan Janouš. Když o něco později přišla do ústavu sinoložka dr. Ivana Bakešová, měl jsem dojem, že zde by bylo možno postupně vytvořit nikoli bezvýznamné centrum sinologických studií, přinejmenším doplňující příslušný sinologický výzkum v Orientálním ústavu ČSAV. Z této poněkud ambiciózní představy

nezbylo nakonec nic v důsledku vzniku sovětsko-čínského konfliktu na počátku 60. let. Především díky jeho interpretaci tehdejším československým stranickým vedením, které se jako „nejvěrnější přítel SSSR" orientovalo výlučně na čistě propagandistickou protičínskou kampaň – o serióznější výzkum čínské problematiky neměl nikdo ani na MZV, ani na mezinárodním oddělení ÚV KSČ opravdový zájem.

Pokud jde o výzkum československé zahraniční politiky, ten byl od počátku existence ústavu posláním jednoho z jeho nejkvalifikovanějších pracovníků, dr. Jaroslava Šedivého. I když bylo možno předpokládat, že výzkum moderních československých dějin a československé zahraniční politiky bude předmětem výzkumu řady dalších společenskovědních pracovišť, ústav se nemohl vzhledem ke svému specifickému postavení zříci vlastního výzkumu v této oblasti. Šedivý byl jediným pracovníkem oddělení, který po r. 1989 díky svým odborným kvalitám udělal to, čemu se odjakživa říkalo a říká kariéra. V prosinci 1989 se stal poradcem ministra zahraničních věcí Jiřího Dienstbiera, poté velvyslancem v řadě důležitých zemí – v Bruselu, v Paříži a v Bernu – a za Tošovského vlády pak ministrem zahraničních věcí České republiky. Prioritou byl i výzkum sousedních socialistických států. Vývoj Polska a československo-polských vztahů se stal doménou dr. Květy Kořalkové a vývoj tehdy sousedního Maďarska doménou dr. Osvalda Machatky, který do ústavu přešel z ministerstva zahraničních věcí a který byl pro tento výzkum velmi dobře jazykově kvalifikován. Původně totiž studoval u známého brněnského historika prof. Macůrka, o němž bylo známo, že cílevědomě vychovává historiky dějin střední a jihovýchodní Evropy, o jejichž jazykovou kvalifikaci velmi dbal. S úkolem zkoumat vývoj a problémy Bulharska a Rumunska přišel do ústavu přímo z Filozofické fakulty UK dr. Miroslav Lonk. A jako poslední byl oddělení socialistických zemí ministerstvem „dodán" počátkem r. 1968 dr. Mudroch s úkolem studovat dějiny sovětské zahraniční politiky, což ale vzhledem k vstupu vojsk Varšavské smlouvy do Československa „nestihl". Mudroch byl totiž jediným pracovníkem oddělení, který se s tímto agresivním krokem „spojenců" ztotožnil, a je pro danou situaci příznačné, že na místo, z něhož byl ministerstvem „odložen", se na počátku normalizační éry, tentokrát již jako vedoucí odboru, okamžitě vrátil.

V charakteristice personálního složení oddělení se nemohu nedotknout vážného problému výzkumu socialistické ekonomiky, slovy tehdejších výzkumných projektů, problémů „socialistické ekonomické integrace". V tomto případě se, na rozdíl od ostatních oblastí výzkumu socialistického světa, nebylo možno spoléhat na dlouhodobější výchovu mladého vědeckého pracovníka, ale bylo třeba pokud možno co nejrychleji nalézt kvalifikovaného ekonoma, jenž by byl schopen pružně reagovat na stále palčivější ekonomické problémy socialistického společenství. To v dané situaci nebylo snadné. Každému z ekonomů, který za něco stál, se nabízely z odborného a zejména z finančního hlediska zajímavější možnosti uplatnění především v různých a neustále se rozšiřujících orgánech a organizacích Rady vzájemné hospodářské pomoci a Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii, který tehdy v československém ekonomickém výzkumu prakticky nic neznamenal, zůstával zcela stranou jejich zájmu. Přitom jsem si od počátku uvědomoval, že bez seriózně pojatého ekonomického výzkumu je prostě nemožné objektivně posuzovat vývoj, problémy a perspektivy socialistického společenství a zejména narůstající rozpory a konflikty uvnitř tohoto společenství. Byl jsem proto šťasten, když se mezi renomovanými ekonomy podařilo nalézt alespoň jednoho, který byl ochoten do ústavu nastoupit. Byl to ing. Čestmír Konečný, který se orientoval na měnové problémy ve vztazích socialistických zemí, zejména na problematiku konvertibility měn a na problematiku převoditelného rublu, a který byl navíc schopen kvalifikovaně sledovat vývoj

a konkrétní problémy Rady vzájemné hospodářské pomoci. Konečný byl však typem, mírně řečeno, velmi opatrného ekonoma, který se ve svých publikovaných pracích v žádném případě nechtěl dostat do konfliktu s oficiálními stanovisky, což se projevovalo hlavně v druhé polovině 60. let, kdy se v seriózně pojatém ekonomickém výzkumu bez jistých konfliktů s „mocí" již nebylo možno obejít. Jeho faktické znalosti a schopnosti kvalifikovaně posoudit a v zájmu ústavu eventuálně využít výsledky výzkumu příslušných ekonomických pracovišť mohly být v příznivějších podmínkách pro oddělení socialistických zemí nemalým přínosem.

Tento pohled na personální složení oddělení socialistických zemí svědčí o tom, že od druhé poloviny 50. let v něm existoval docela slušný potenciál, který hlavně z důvodů politicko-ideologických (ale i z řady dalších) nebylo možno dostatečně využít. Jestliže v oblasti výzkumu rozvojových zemí či některých aspektů vývoje vyspělých kapitalistických států bylo i v tehdejších podmínkách možno prezentovat objektivnější pohled na určité jevy a procesy, pak ve sféře výzkumu socialistického světa byla podobná prezentace zhola nemožná. Prezentaci výsledků výzkumu zde bylo možno pojmout pouze a výlučně jako apologetiku politiky komunistických stran a zejména pak jako apologetiku politiky KSČ ve vztahu k jednotlivým socialistickým státům a k socialistickému společenství jako celku, jehož bylo Československo, slovy dobové propagandy, „jednou z nejpevnějších součástí". Tváří tvář této skutečnosti jednotliví pracovníci oddělení začali hledat cesty a cestičky, jak dělat něco užitečného ve sféře zájmů čistě individuálních. A někteří vyvodili z dané situace závěr, že nejlepší bude nedělat vůbec nic. Vykázat každoroční povinné plnění plánu vědeckého výzkumu bylo pro mne v pravém smyslu slova „noční můrou", nejnáročnějším formulačním problémem mého života.

Již na samém počátku činnosti oddělení socialistických zemí byla jeho pracovníky kladena otázka, zda dostupné prameny vůbec umožňují seriózní výzkum vývoje socialistických zemí a jejich vzájemných vztahů. Především byla položena otázka prvořadých pramenů jako předpokladu vědeckého výzkumu problematiky socialistického světa, otázka přístupu k těmto pramenům, soustředěným tehdy především v archivu ústředního výboru ÚV KSČ i v archivech řady dalších ústředních institucí. Většina pracovníků oddělení byli svým vzděláním historikové a ti byli již z vysoké školy zvyklí klást hlavně tuto otázku. Nejednou bez přihlédnutí ke skutečnosti, že ústav nepředstavoval a ani z povahy věci nemohl představovat historické pracoviště v jeho klasickém pojetí.

Historik či politolog se na půdě socialistického oddělení ústavu ocitl ve zvláštní a svým způsobem paradoxní situaci. Na jedné straně to byla nepřístupnost k pramenům archivní povahy, tedy k pramenům prvořadého významu, což však v mezinárodním kontextu nebylo žádným českým specifikem, a na straně druhé pak ohromné množství pramenného materiálu, velmi bohatého a rozmanitého co do svého druhu a hodnoty. Šlo např. o dokumenty o činnosti komunistických a dělnických stran, o protokoly jejich sjezdů, společných porad komunistických stran, o jejich dvoustranných jednáních, o statistické materiály, o nesmírně bohatý novinový materiál apod. Na jedné straně tedy absence prvořadých archivních pramenů a na straně druhé takové množství pramenného materiálu, že ho nebylo možno tradičními historickými postupy zpracovat. Ve výzkumu socialistických zemí vystoupil do popředí snad jako nikde jinde ve společenskovědním výzkumu problém výběru pramenů, o které se opírala a měla opírat většinou zcela účelová interpretace toho či onoho jevu. Je známo, že i nejhrubší falzifikace současných dějin byly podloženy pouze určitými prameny, že byly akceptovány

závěry založené na pouze „vhodném“ okruhu pramenů a úkolem vědeckých pracovníků pak nebylo nic jiného, než tyto závěry dokládat fakty jako závěry „vědecké“. Byl to ostatně sám Lenin, kdo ve svém *Imperialismu* konstatoval, že účelovým výběrem faktů je ve společenských vědách možno dokázat jakoukoli tezi.

Této skutečnosti jsem si byl od počátku vědom. Nikoli náhodou jsem v této souvislosti na stránkách prestižního odborného časopisu, *Českého časopisu historického*, v r. 1965 publikoval stať *K otázce výzkumu dějin světové socialistické soustavy*, která jako poněkud překvapující stanovisko autora ze socialistického státu vzbudila jistý ohlas i v odborných zahraničních kruzích. Dospěl jsem v ní k závěru, že dostupná pramenná základna umožňuje objektivní analýzu vývoje socialistických států a jejich vzájemných vztahů, ale že dané poměry v socialistickém světě neumožňují její publikaci, což mělo pro vědecký život závažné důsledky. Bez možnosti zveřejnit závěry výzkumu nebylo totiž možno o správnosti či nesprávnosti těchto závěrů diskutovat. A vědecký výzkum bez diskuse si lze těžko představit. Problém tedy nebyl v možnostech samotného vědeckého výzkumu, ale v možnostech zveřejnění výsledků tohoto výzkumu. Dotkl jsem se citlivého problému cenzury v socialistických zemích, podstatného rozdílu, existujícího v tomto směru mezi demokratickými státy světa a státy totalitními.

Plně jsem si tento rozdíl uvědomil v r. 1960, když jsem dostal do ruky první vydání knihy Zbigniewa Brzezinského *The Soviet Block. Unity and Conflict*. Tento autor rovněž nedisponoval žádnými archivními, přísně utajovanými zdroji, a přesto na podkladě dostupných a zveřejněných materiálů byl schopen prezentovat objektivní analýzu vývoje sovětského bloku, jejíž závěry je možno dnes, po téměř padesáti letech, plně akceptovat. A vskutku. Bylo si totiž těžko představit, že světovou socialistickou soustavu se stamiliony obyvatel a miliony členů komunistických a dělnických stran, kterou tvořilo 14 států, mezi nimi státy tak velké jako Sovětský svaz a Čína, by bylo možno efektivně řídit jenom na základě tajných a zrakům celého světa zcela skrytých vazeb a spojů. To bylo prakticky nemožné. Publikované dokumenty různého druhu a hodnoty prezentovaly tedy nejenom oficiální a nejednou i čistě propagandistický pohled na vývoj událostí, ale současně v té či oné míře odrážely i reálné objektivní procesy vývoje sovětského bloku a vztahů mezi jeho členy, a to v podstatě v souladu se skutečností. Bylo se je jen třeba naučit číst, což západní „kremlologové“ ovládali dokonale. Těžko jistě mohly informovat o nejednou důležitých „detailech“ historického procesu, skrytých v hloubi archivů, ale pokud jde o samy vývojové tendence a zdroje problémů a konfliktů uvnitř socialistického světa, mohly dát příslušnému badateli zcela uspokojivou odpověď. Brzezinského publikace a celá řada dalších „západních“ publikací podobného zaměření to přesvědčivě dokazuje.

Měl jsem ostatně možnost s Brzezinským za jeho pobytů v Československu v 60. letech navázat poměrně úzké pracovní i osobní vztahy a nemohu nepřiznat, že tato setkání v řadě směrů ovlivňovala i moje stanoviska. Byla to i řada dalších amerických a nejen amerických politologů, kteří v těchto letech pokládali za prospěšné oddělení socialistických zemí ÚMPE navštívit. Stejně jako řada levicových intelektuálů západního světa, mezi nimi např. známý italský politolog a politik Giuseppe Boffa. Tehdejší velkorysý ředitel ústavu dr. Antonín Šnejdárek těmto kontaktům ani v nejmenším nebránil. Právě naopak.

Oddělení socialistických zemí ÚMPE ale nemohlo vést pouze intelektuální debaty a přijímat zajímavé zahraniční hosty. Kromě svých vlastních úkolů se nemohlo nepodílet na kon-

krétních celoústavních úkolech. Mám na mysli zejména obsáhlejší kapitolu věnovanou socialistickým zemím v ústavem každoročně připravované ročence *Mezinárodní vztahy*, zachycující mezinárodní vývoj v tom či onom příslušném roce. Tato publikace byla od počátku pojata jako publikace především faktografická, cílevědomě omezující jakékoli obsáhlejší analytické úvahy, a zde by těžko mohla být v tehdejší situaci v rozporu s oficiálními stranickými stanovisky, na minimum. Publikace byla ostatně vydávána Nakladatelstvím politické literatury, jež bylo přímo podřízeno aparátu ÚV KSČ. Tato publikace byla nicméně ve své době užitečnou příručkou pro každého, kdo se zajímal o mezinárodní vztahy, a podle mého soudu by nebylo správné ji zcela zatracovat pro některé obecné soudy, odrážející dobovou atmosféru.

Vzhledem k tomu, že československé stranické a státní vedení neustále veřejnosti připomínalo „vědecký charakter" své politiky, nemohly se především stranické sjezdy a konference konat bez „účasti vědy". Vzpomínám, že konkrétní úkoly byly v této souvislosti „shora" rozepsány snad pro každé společenskovědní pracoviště. Ve skutečnosti každý, kdo jen trochu prohlédl a pochopil proces tvorby stranické politiky, věděl, že tyto často rozsáhlé podkladové materiály nebudou ve skutečnosti nikoho zajímat, že si nakonec sedne jeden nebo několik zkušených a spolehlivých „psavců", kteří „střihnou" sjezdové projevy přesně tak, jak si to stranické vedení přeje. S tímto vědomím i pracovníci oddělení, jako lidé placení ústavem a na něm existenčně závislí, „plnili" uložené úkoly pokládané však tehdy za úkoly mimořádného významu. Lze si představit tu tragédii, kdyby se např. v podkladových materiálech objevila úvaha o alternativách např. v oblasti československé zahraniční politiky. Tehdejší ministr zahraničních věcí Václav David byl znám svým přímo nenávistným postojem k úvahám o jakýchkoliv alternativách.

Zejména pracovníci oddělení socialistických zemí se nemohli vyhnout ani účasti na řadě konferencí, včetně konferencí mezinárodních, jež se konaly při příležitosti různých výročí, zejména ke „kulatým výročím" osvobození Československa a k výročím únorových událostí. Z odborného hlediska účast na podobných vědeckých konferencích neměla většinou žádný význam. Věda se zde podílela na čistě propagandistických akcích. Nicméně některá z výročí nabízela ne zcela běžné publikační možnosti – možnosti prezentovat poněkud hlubší pohled na historickou událost, k níž se to či ono výročí vztahovalo.

V r. 1958 jsme např. spolu s Jaroslavem Šedivým vydali studii k 15. výročí uzavření československo-sovětské spojenecké smlouvy z 12. prosince 1943, v níž jsme se pokusili objektivně posoudit Benešovu válečnou zahraničněpolitickou koncepci, důvody, které ho vedly k cestě do Moskvy, i některé jeho další zahraničněpolitické kroky v letech bezprostředně poválečných. V r. 1960, k 15. výročí Postupimské konference, jsem vydal studii *Postupim a dnešek*, v níž jsem se s určitým časovým odstupem pokusil zhodnotit závěry této poslední konference protihitlerovské koalice, zejména tak často diskutovaný problém hranic na Odře a Nise. V r. 1962, k 15. výročí uzavření československo-polské smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci, vydala K. Kořalková studii o vývoji československo-polských vztahů v letech 1945–1961, na níž v r. 1966 navázala obsáhlou studií, publikovanou na stránkách *Rozprav ČSAV*, na téma „Vytváření systému dvoustranných spojeneckých smluv mezi evropskými socialistickými zeměmi". Autorka se zde např. dotkla územního sporu obou států v oblasti Těšínska, který byl uzavřen až podpisem československo-polské smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci z 10. 3. 1947, včetně Protokolu, zavazujícího obě země řešit dohodou do dvou let otázky územní povahy. Dohodou o „definitivním vytyčení československo-

-polských hranic“ v červnu 1958 byl problém uzavřen. V r. 1966 vydal dr. Machatka pod názvem *Jugoslávie* brožuru, která jako jedna z mála po sovětsko-jugoslávské roztržce v r. 1948 informovala o politicko-ekonomickém systému a o vnitřní i zahraniční politice Jugoslávie. Z edičních počinů oddělení lze uvést obsáhlý sborník dokumentů *Dokumenty sovětské zahraniční politiky 1945–1962*, vydaný v r. 1962 a usilující o komplexní pohled na sovětskou zahraniční politiku v daném období očima nejdůležitějších zahraničněpolitických dokumentů, publikovaných v plném znění a v češtině většinou poprvé. A abych v tomto výčtu odborných aktivit oddělení socialistických zemí neopomněl ekonomickou sféru, nemohu nepřipomenout ve své době, v r. 1964, zajímavou studii Č. Konečného *Socialistický mezinárodní úvěr*.

I tento stručný výčet publikovaných výsledků výzkumných aktivit pracovníků oddělení socialistických zemí, který by bylo možno doplnit časopiseckými studiemi, svědčí o tom, že jednotliví pracovníci nejednou dovedli využít i minimálního prostoru, vymezeného oficiálními stranickými stanovisky k hlubšímu než čistě propagandistickému pohledu na vývoj a politiku té či oné socialistické země. Bez přihlédnutí k objektivním podmínkám výzkumu, které jsou dnes s minulostí nesrovnatelné, nelze jeho výsledky posuzovat. V procesu poznání problematiky socialistických zemí a jejich vzájemných vztahů byl každý krok, dokonce každý nepatrný krůček na této cestě, a to bez ohledu na to, jak je dnes hodnocen současnými politology a historiky, větším či menším úspěchem.

V první fázi svého vývoje, přibližně do poloviny 60. let minulého století, oddělení socialistických zemí nedisponovalo, jak to bylo tehdy obvyklé, nějakým společným výzkumným projektem, i když ze strany příslušného odboru MZV existovaly sporadické snahy vnutit oddělení podobný projekt, který by „oslavil“ výsledky socialistické výstavby a doložil fakty existenci, jak se tehdy říkalo, „vztahů nového typu“. Vztahů založených v socialistickém společenství nikoliv již na vývojem překonaných zásadách proletářského internacionalimu, ale na zásadách „socialistického internacionalismu“. Odmítal jsem myšlenku společného výzkumného projektu s tím, že v oddělení, které existuje poměrně krátkou dobu, pro realizaci tak náročného úkolu nebyly zatím vytvořeny předpoklady. Jednoznačně jsem preferoval individuální výzkumné projekty, jež se v daných podmínkách alespoň pokoušely o pokud možno seriózní řešení určitého konkrétního úkolu.

V těchto letech oddělení – a nejen toto oddělení – stále ještě žilo závěry XX. sjezdu KSSS. Sám jsem se v této době pokusil osvětlit a propagovat jeden z jeho podle mého soudu nejvýznamnějších závěrů, že „světové války nejsou v nových podmínkách osudově nevyhnutelné“, v knize *O zahraniční politice socialistických států*, kterou jsem vydal v r. 1964. Tato Chruščovem na sjezdu vyslovená teze byla zásadním odmítnutím, zásadní revizí leninsko-stalinské zahraničněpolitické koncepce, vycházející naopak z protikladné teze, že v podmínkách imperialismu jsou světové války nevyhnutelné a ospravedlňující ve svých důsledcích přípravu socialistického světa na tyto války. Tato dogmatická představa vycházela z argumentace, že první světová válka vyústila v první socialistický stát světa, druhá světová válka ve vznik již celé soustavy socialistických států a že tudíž třetí světová válka zákonitě vyústí ve vznik socialistického světa jako takového. V Leninově a Stalinově pojetí bylo mírové soužití socialistických a kapitalistických zemí, prosazované Chruščovovým vedením, pouze určitým mezidobím mezi světovými válkami. Chruščov byl upřímně přesvědčen o konečném vítězství socialismu, ale nespojoval ho se světovým válečným konfliktem, nýbrž s uplatněním předností socialismu jako společenského systému v ekonomické a vědecko-technické sféře, s vítězstvím na poli ekonomického soutěžení dvou společenských systémů.

Připomeňme, že v r. 1959, na mimořádném XXI. sjezdu KSSS, byl v duchu tohoto pojetí koncipován sedmiletý plán rozvoje sovětského národního hospodářství, předpokládající, že již v r. 1965 předstihne SSSR v průmyslové výrobě na jednoho obyvatele nejvyspělejší evropské kapitalistické státy a že v přibližně dalších pěti letech dostihne a předstihne i Spojené státy. Ani pozdější úspěchy SSSR na poli kosmického výzkumu, jež byly zřejmě zdrojem tohoto Chruščovova optimismu, nemohly smazat dojem, že jde o představy přímo dětinské a v každém případě a na první pohled zcela nereálné. V knize jsem se od nich, bohužel, zcela jednoznačně nedistancoval. Pokud však jde o celkové Chruščovovo pojetí mírového soužití, snažil jsem se je v tehdejších názorových sporech o pojetí strategické orientace zahraniční politiky socialistických států obhajovat. O správnosti této obhajoby nemám důvod pochybovat ani dnes.

Počátkem 60. let, kdy jsem knihu psal, jsem se snažil domyslit, v jistém smyslu rozvést, další aspekty a důsledky tohoto Chruščovova nového, nicméně stále ještě tradičního třídního pojetí mezinárodního vývoje. Důrazu, který neustále kladl na mírové soužití „jako specifickou formu třídního boje“, důrazu na konečnou porážku kapitalistického systému a na „vítězství socialismu v celosvětovém měřítku“, důrazu na boj a nikoli spolupráci, který ve svých důsledcích vytvářel – přes Chruščovovy kroky usilující o zmírnění mezinárodního napětí ve sféře praktické zahraniční politiky – téměř nepřekročitelnou ideologickou a zejména psychologickou překážku hlubšího sblížení SSSR a socialistických zemí se zeměmi Západu. K tomuto závěru bylo možno ve sféře vědeckého výzkumu dospět, ale v dané historické situaci, kdy by byl politickými kruhy interpretován jako ústupek z třídního hlediska, ho nebylo možno publikovat. Musel přijít teprve Gorbačov, a to již byla zcela jiná historická situace, kdo v pojetí světového vývoje vycházel nikoli z třídního přístupu, ale z uznání priority „všelidských hodnot a všelidských zájmů“. Na stránkách své knihy *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět* psal: *„Poprvé v historii se stalo životní nutností použít za základ mezinárodní politiky všelidské morální a etické normy a zlidštit a zhumanizovat vztahy mezi státy.“* Tento myšlenkový proces nakonec vyústil ve své době v přímo senzační závěr jeho ministra zahraničí Eduarda Ševardnadzeho, že *„konflikt mezi dvěma rozdílnými systémy již nepředstavuje rozhodující tendenci vývoje“*.

Tyto názory vedoucích sovětských politiků silně ovlivňovaly myšlenkový vývoj a politickou filozofii řady z nás, kdož se zabývali výzkumem sovětské zahraniční politiky. Myšlenkový vývoj však i v tomto případě narážel na těžko překročitelné hranice. To, co mohlo být v nejlepším případě jen naznačeno v 60. letech, to mohlo být naplno vysloveno až o dvacet let později. Vědecký výzkum mohl v daném případě, a nejen v tomto případě, razit nové myšlenky teprve v okamžiku, kdy mu to socialistická politika dovolila.

Po jednání s moskevským nakladatelstvím *Mysl* byla kniha přeložena do ruštiny a její publikaci na poslední chvíli zabránila významná politická událost – politický pád N. S. Chruščova v r. 1964. Pro poměry v SSSR, ale i v řadě dalších socialistických států bylo příznačné, že od tohoto okamžiku se jeho jméno již nemohlo objevit ani v publikovaných pracích, ani v tisku.

Tuto praxi mi připomněla i moje účast na vědecké konferenci k 20. výročí Postupimské konference v historickém sále zámku Cecilienhof u Berlína, v němž byly u známého kulatého stolu umístěny tři židle se jmény účastníků konference – na první z nich bylo uvedeno jméno tehdejšího amerického prezidenta Harryho S. Trumana, na druhé britských premiérů Winstona Churchilla a Clementa Attleeho, který Churchilla v průběhu konference vystřídal

po britských parlamentních volbách, v nichž zvítězili labouristé, a na třetí židli, na níž původně seděl J. V. Stalin, bylo uvedeno pouze „Předseda Rady ministrů SSSR“. S touto metodou „likvidace“ jmen významných sovětských politiků na stránkách nejrůznějších publikací a tisku jsem se poté setkal nejednou. Podle tehdejší socialistické zásady „vypadl jsi z vysoké politiky, je nejlepší na tebe zcela zapomenout“.

Když se dnes zpětně při hodnocení činnosti oddělení socialistických zemí v dané etapě vracím do minulosti, nemohu se zcela ubránit pocitu, že jsme při osvětlování procesu vývoje socialistických zemí a jejich vztahů, při větší míře odvahy – a rizika zde nebyla malá – mohli učinit více, než jsme učinili. Výroky významných politiků tehdejšího socialistického světa, především výroky politiků sovětských, k tomu otevíraly nejednou cestu. Lze připomenout např. vystoupení jednoho z nejvlivnějších členů sovětského politbyra A. I. Mikojana, který na XX. sjezdu KSSS vyslovil tezi, že „mezinárodní vztahy po druhé světové válce se zostřovaly i naší vinou“. Myšlenku v předcházejících letech, kdy se vina za zostřování mezinárodního napětí připisovala v podstatě pouze americké zahraniční politice, v sovětské ideové sféře naprosto nepředstavitelnou. Opíraje se o tuto tezi bylo se možno alespoň pokusit o její konkretizaci, ukázat konkrétněji jak a kde SSSR přispíval k zostřování mezinárodního napětí.

Pokud jde o vztahy mezi socialistickými státy, bylo se patrně v oblasti výzkumu možno opřít i o závěry *Deklarace vlády Svazu SSR o základech rozvoje a dalšího upevňování přátelství a spolupráce mezi Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy* z 30. 10. 1956, vydané, jak samo datum naznačuje, pod tlakem maďarských událostí. Deklarace otevřeně přiznává, že „v procesu utváření nového řádu a hlubokých revolučních přeměn společenských vztahů bylo nemálo obtíží, nevyřešených úkolů a přímo chyb, a to i ve vzájemných vztazích mezi socialistickými zeměmi, nesprávností a chyb, které snižovaly zásadu rovnoprávnosti ve vztazích mezi socialistickými státy“. I tuto tezi bylo patrně možno v publikovaných pracech, při větší míře odvahy, rozvést a konkretizovat.

Sám jsem byl překvapen tím, v jak nepatrné míře tehdejší sovětský „vědecký výzkum“ využil této možnosti k hlubšímu pohledu na vývoj mezinárodních vztahů v poválečných letech. Postoj sovětských historiků a politologů bylo patrně možno, vzhledem k určitým stále ještě živým „zkušenostem“, pochopit. Ale my jsme zřejmě i v tehdejších podmínkách – uvědomuji si dnes – mohli jít ve sféře výzkumu přece jen poněkud dále. Když byl již impulz k hlubšímu pohledu na vývoj událostí dán stranickým vedením, bylo ho nutno lépe využít.

Vývoj socialistických zemí a jejich vzájemných vztahů nabízel vědeckým pracovníkům i tzv. „velká témata“, která sice ve větší či menší míře bylo možno studovat, ale o nichž nebylo možno pravdivě napsat téměř nic. Mám na mysli konflikt sovětsko-jugoslávský a konflikt sovětsko-čínský. Ale právě těmito tématy oddělení vlastně po celou dobu své existence skutečně žilo, byla předmětem trvalých a nejednou bouřlivých diskusí a úvah. Výzkum problémů socialistického světa měl tedy svoji viditelnou a neviditelnou tvář. Vnější svět se po řadu let setkával pouze s tou viditelnou tváří, která myšlenkový pohyb uvnitř oddělení téměř neodrážela.

Konflikt mezi Komunistickou stranou Sovětského svazu a Svazem komunistů Jugoslávie, jenž vypukl a projevil se navenek v červnu 1948, byl hlubokou trhlinou v socialistickém monolitu, kterou oddělení socialistických zemí nemohlo přehlédnout. V tomto konfliktu vyplula na povrch především problematika tzv. jednotného, v podstatě sovětského modelu socia-

listické výstavby a problematika rovnoprávných či nerovnoprávných vztahů mezi socialistickými státy. To bylo podstatou roztržky. Titovými slovy šlo na prvém místě o vztahy mezi socialistickými státy. Stalin, usilující o to, aby socialistické státy bez jakýchkoli výhrad a naprosto ve všem podporovaly sovětskou zahraniční politiku, nebyl ochoten tolerovat ani náznak nezávislého postoje Jugoslávie v její politice zahraniční. Ještě snad a jen do jisté míry v politice vnitřní, ale v zahraniční politice v žádném případě. Šlo o osud Jugoslávie jako nezávislého a suverénního státu.

Sovětský diktátor byl přesvědčen, že v situaci, kdy všechny socialistické státy přeruší s Jugoslávií hospodářské a politické vztahy, kdy země bude „exkomunikována" z rodiny komunistických stran a kdy její vztahy se Západem byly poměrně chladné, nedokáže Tito přežít. Jak vzpomíná Chruščov, prohlásil na začátku konfliktu, že postačí „když pohne malíčkem a Tito padne". Stalin však špatně odhadl situaci, podcenil nezávislé postavení Tita a jeho zahraničněpolitické a ekonomické možnosti. Státy západního světa, zejména USA, podpořily po jistém váhání odbojnou Jugoslávii hospodářsky a poněkud později jí historický vývoj nabídl jedinečnou šanci. V době, kdy vytvářela koncepci své nezávislé politiky, vystupovala v souvislosti s rozpadem koloniálního světa do popředí úloha zemí rozvojového světa, které vstupovaly do mezinárodního života rovněž s potřebou vlastní politiky jak ve vztahu ke státům sovětského bloku, tak ve vztahu k vyspělým kapitalistickým zemím. Zrodilo se hnutí nezúčastněných zemí, jež se definitivně konstituovalo právě na schůzce v Bělehradě v r. 1961 a v němž Jugoslávie logicky zaujala dominantní postavení. Obecně byla pokládána za jeden z jeho pilířů.

Stalinovi se tak stalo to nejhorší, co se mu vůbec mohlo stát. Kdyby byla v Jugoslávii svržena moc komunistické strany, kdyby se poté zřekla orientace na socialistické přeměny, což jugoslávské vedení nikdy neudělalo, bylo by možno celou záležitost hodnotit jako ztrátu jedné z pozic ve prospěch kapitalistického světa, za ztrátu sice bolestivou, ale v podstatě nic víc. Skutečnost, že Jugoslávie i v podmínkách otevřeného nepřátelství ze strany socialistických států pokračovala v realizaci svým způsobem chápaných socialistických přeměn – jejichž základní ideou byla idea záměny dosavadního administrativně-direktivního systému řízení systémem samosprávným – a že se upevnilo její nezávislé postavení ve sféře mezinárodní, vyústila nakonec v nastolení klíčové otázky: zda je pro rozvoj socialismu vůbec nutná ona mechanická aplikace sovětského modelu ve vnitřním životě jednotlivých socialistických států a ono, v případě Československa např. až totální podřízení se sovětským zájmům. Byla prostě nadhozena aktuální otázka, zda ve specifických podmínkách té či oné země by nebylo možno vytvářet socialistickou společnost jinak, než jak ji vytváří společnost sovětská. Zrodila se diskuse o vztahu obecného a specifického v procesu socialistické výstavby, v níž jsem sám v řadě studií v těchto letech akcentoval roli specifických podmínek jako roli rozhodující. V tehdejších československých podmínkách šlo o kacířské názory.

Chronologicky i obsahově se roztržka s Jugoslávií stala počátkem eroze sovětského bloku, výrazným projevem dezintegračních tendencí uvnitř na první pohled monolitního bloku, procesu, který v závěru r. 1989 vyvrcholil pádem komunistckých a dělnických stran v evropské části sovětského impéria a nakonec i jeho rozpadem. Titoismus, to bylo něco jako virus, který pronikl do krevního oběhu socialistického světa.

V podstatě stejně jsem analyzoval uvedené procesy ve své knize *Světová socialistická soustava*, jež byla vydána v r. 1967, dokončena však již v polovině 60. let. Kniha byla nejen analýzou, ale i obhajobou politiky jugoslávského vedení, na níž bych patrně ani dnes nemusel

obsahově nic měnit. V knize jsem se snažil pochopit i některé složitější aspekty vnitřního života Jugoslávie, především konflikt dvou vedoucích osobností národněosvobozeneckého boje Jugoslávie za druhé světové války a politického života této země v letech bezprostředně poválečných, Josipa Broze Tita a Milovana Djilase. Konflikt, končící Djilasovým odsouzením v polovině 50. let. Po rozhovoru s Djilasem, který mě přijal při jedné z mých pracovních návštěv Jugoslávie, jsem si uvědomil, že šlo o jeden z dalších přímo osudových problémů nejen jugoslávského socialismu, ale socialismu vůbec – o problém demokracie. Již Titův nákladný životní styl, připomínající spíše orientální poměry, a jeho okázalé zahraniční cesty v doprovodu početné svity, znamenaly pro stále ještě chudou zemi až astronomické náklady, což v socialistické zemi nemohlo nevyvolávat kritické hlasy. Tito se sice nebránil reformám a jejich aplikaci, ale především dbal o to, aby ani v nejmenším neohrozily jeho moc, moc, kterou dovedl využívat, ale někdy také zneužívat.

Přestože i v jugoslávské socialistické společnosti byly rozhodující pozice v rukou Svazu komunistů Jugoslávie, šlo ve srovnání se sovětským modelem přece jenom o některé podstatné odlišnosti. Různé sociální skupiny, vrstvy a instituce měly mnohem větší prostor pro realizaci svých zájmů, záměry politického vedení nemohly být prosazovány jen administrativním tlakem a přijímané změny si celkově vynutily mnohem větší míru politické svobody. Tento pocit svobody pocítil silně každý z občanů ostatních socialistických států, který měl možnost na půdu Jugoslávie vstoupit. Byl to nejsilnější první dojem. Je proto jen přirozené, že země byla v daném období zdrojem všeobecného obdivu a v jistém smyslu i jisté závisti hlavně v intelektuálních kruzích ostatních socialistických států. A jako socialistická země s výraznými specifiky byla pro ně, i pro mne osobně, zdrojem určité, někdy i nekritické inspirace, hledání východiska ze situace vlastní země. Jak známo i řada českých ekonomů, zastánců radikální reformy československé ekonomiky, navštívila s tímto cílem Jugoslávii a studovala možnosti eventuální aplikace některých jejich zkušeností. Rozhodně by se dnes, kdy se Jugoslávie jako státní celek rozpadla a kdy se její teritorium stalo výrazným ohniskem neklidu nejen na Balkáně, nemělo zapomínat na postoj Titovy Jugoslávie k agresi Varšavské smlouvy proti Československu v srpnu 1968, kterou Tito veřejně pranýřoval jako zločin. V okamžiku, kdy západní státy v postoji k této agresi akceptovaly „sféry vlivu“, to byl Tito, kdo doslova vyhodil ze dveří sovětského velvyslance, když se mu pokoušel zdůvodnit důvody sovětské agrese.

Pokud jde o Jugoslávii, nemohu pominout čistě osobní vztahy, které jsme jako pracovníci oddělení socialistických zemí měli k vědeckým pracovníkům jugoslávského partnerského ústavu v Bělehradě. V situaci, kdy československá oficiální místa všemožně potlačovala informace o Jugoslávii, nám tyto kontakty umožňovaly objektivnější pohled na realitu této země a do jisté míry i na problematiku Balkánu. Tyto kontakty byly konkrétním výsledkem jedinečné dohody mezi ÚMPE a bělehradským ústavem (podobnou dohodu uzavřel ÚMPE i s Varšavským ústavem pro mezinárodní vztahy) o vzájemné výměně vědeckých pracovníků, jejíž podstatou bylo stanovení dohodnuté kvóty vyměňovaných pracovníků s tím, že každá strana platila jejich pobyt, včetně ubytování a diet, ze svých prostředků. Ve vztazích s jugoslávským ústavem šlo o intenzivní pracovní kontakty.

V této souvislosti nelze zapomenout na konkrétní osoby. Například na pracovníka bělehradského ústavu J. Jevtiče, jenž byl bezprostředně po válce vyslán do Ostravy s cílem získat odbornou kvalifikaci, který se po návratu v bělehradském ústavu specializoval na výzkum Československa a který se nakonec, vzhledem ke své výborné češtině, stal Titovým

překladatelem. A v Bělehradě naším kvalifikovaným průvodcem. Nebo na zástupce ředitele jugoslávského ústavu Kolendiče, jehož jméno později proběhlo světovým tiskem, když byl jako jugoslávský diplomat ve Švédsku postřelen ustašovci, a na řadu dalších, jejichž jména si bohužel po tak dlouhé době nejsem schopen vybavit.

Nelze neuvést, že nemalá část jugoslávské inteligence před druhou světovou válkou studovala v Československu a tak téměř na každém kroku jsme v Bělehradě potkávali lidi, kteří mluvili – nebo alespoň rozuměli – česky. Problém jazykové bariéry zde prakticky neexistoval. Navíc nám osobní kontakty, jež se zrodily na poli výzkumu, umožňovaly poznávat krásy této země, obdivované dnes miliony českých turistů. V 50. letech byla turistická cesta běžného českého občana do Jugoslávie, nesoucí stigma „odrodilce z rodiny socialistických zemí“ a navíc z měnového hlediska zařazené do měnové sféry kapitalistického světa, předmětem rozsáhlého kádrování. A přes toto kádrování to byla právě Jugoslávie, přes jejíž území se velice často emigrovalo na Západ.

Existuje tedy celá řada důvodů, proč právě Jugoslávii i v dějinách Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii věnovat poměrně značnou pozornost.

Ve srovnání s kontakty pražského a bělehradského ústavu byly kontakty ÚMPE s příslušnými vědeckými pracovišti Sovětského svazu nikoli snad méně rozvinuté, ale především značně formální. Obavy, aby snad během diskusí se sovětskými odborníky neproniklo navenek něco, co by přesahovalo rámec oficiálních stanovisek, se zde projevovaly nejmarkantněji. Domnívám se, že tyto obavy a nejednou i strach byly tou největší překážkou jakékoli věcné diskuse o problematice vývoje Sovětského svazu i dalších socialistických států a o jejich vzájemných vztazích. Prakticky vypadal studijní pobyt pracovníka oddělení socialistických zemí ÚMPE např. v Institutu mirovoj ekonomiky i meždunarodnych otnošenij tak, že příslušný pracovník byl oficiálně přijat někým z vedení Institutu, byl pozván na oběd či večeři do některého z běžnému ruskému občanu nedostupných restauračních podniků a jakékoli rozhovory, pokud k nim vůbec došlo, skončily většinou, jak to obvykle „v lepším případě“ v Rusku končívalo, u sklenky vodky. Nechci v dané souvislosti zobecňovat. Představitelé přírodních a technických věd, ze společenskovědní oblasti např. i představitelé archeologického výzkumu, mají ze studijních pobytů v SSSR patrně zcela jiné zkušenosti. Vyjadřuji se ke zkušenostem ze zcela specifické oblasti společenskovědního výzkumu, z výzkumu problematiky socialistických zemí a jejich vztahů.

Podmínky a možnosti československo-sovětské spolupráce v této oblasti mohu ilustrovat jednou nikoli bezvýznamnou osobní zkušeností. Přibližně v polovině 60. let dospěli vedoucí archivně-dokumentačních odborů československého i sovětského ministerstva zahraničních věcí k závěru, že z politického hlediska by bylo žádoucí v dané situaci, kdy se uvnitř socialistického společenství stále silněji projevovaly určité dezintegrační tendence, právě na příkladu československo-sovětských vztahů ukázat, jak vypadají a jak by měly obecně vypadat „vztahy nového typu“. Ukázat to měl sborník dokumentů o vývoji československo-sovětských vztahů po druhé světové válce. V rámci obou ministerstev byly vytvořeny pracovní skupiny s úkolem připravit konkrétní návrh tohoto sborníku, jenž měl být poté posouzen na společném zasedání obou skupin v Moskvě. Vedoucím československé pracovní skupiny pro přípravu sborníku jsem byl jmenován já, jejími členy byli dr. Jaroslav Šedivý a pracovník čs. ambasády v Moskvě, a vedoucím sovětské pracovní skupiny tehdejší vedoucí archivně-dokumentačního odboru sovětského zahraničního ministerstva Igor Zemskov. Jako auto-

ra řady statí na mezinárodněpolitické téma jsem tohoto svého partnera z odborného hlediska velice dobře znal – v SSSR byl považován za jednoho z nejvýznamnějších odborníků na dějiny mezinárodních vztahů. Když se Ministerstvo zahraničních věcí SSSR chtělo neoficiálně vyjádřit k určitému konkrétnímu problému mezinárodních vztahů, pověřilo I. Zemskova publikací vědecké studie, jež byla poté zveřejněna na stránkách některého ze sovětských vědeckých časopisů.

Na společném jednání obou pracovních skupin se v Moskvě střetla zcela rozdílná stanoviska. Sovětská strana k výběru dokumentů přistupovala totiž z účelového a čistě politického hlediska. Odmítala např. zahrnout do sborníku dokumenty týkající se Zakarpatské Ukrajiny, jejího předání Sovětskému svazu, což v publikaci, jež měla být světu prezentována jako publikace vědecká, nebylo z našeho hlediska možné. Okamžitě by to potvrdilo zcela účelový výběr dokumentů. Sovětská strana dále odmítala zveřejnit alespoň některé z významných dokumentů o hospodářské spolupráci obou států, které ve vědecké edici dokumentů rovněž nebylo možné zcela obejít. Například o těžbě uranu v Československu a o jeho vývozu do SSSR věděl celý svět a v edici, aspirující na edici vědeckou, nebylo možno tento fakt nepřipomenout alespoň jedním jediným dokumentem. A k dovršení všeho – moskevské jednání se konalo krátce po politickém pádu N. S. Chruščova, přičemž Zemskov kategoricky prohlásil, že jméno Chruščov se v žádném případě nesmí objevit na stránkách připravovaného sborníku. Přitom Chruščov jako předseda sovětské vlády podepsal i řadu dokumentů týkajících se československo-sovětských vztahů a bezprostředně před svým politickým pádem dokonce Československo navštívil. Když jsem položil Zemskovovi konkrétní otázku, zda by se jméno Chruščov nemohlo ve sborníku objevit alespoň v několika výjimečných případech, u dokumentů, které podepsal za své tehdejší oficiální návštěvy Československa, ten krajně rozčilen tím, že na tak konkrétní otázku nemůže konkrétně neodpovědět, prohlásil: *„Nět, eto něvozmožno.“* V tomto okamžiku z našeho hlediska další jednání o vydání společného sborníku dokumentů československo-sovětských vztahů po druhé světové válce ztratilo smysl.

Nakonec vše dopadlo přirozeně tak, jak to v daných podmínkách dopadnout muselo. Z vedení příslušné pracovní skupiny jsem byl odvolán a mé místo zaujal historik, který, pokud jde o apologetiku československé stranické a státní politiky, byl schopen absolutně všeho, známý dr. Václav Král, autor tehdy široce propagovaných prací o protilidové politice T. G. Masaryka apod. Ničemu jsme nezabránili. Sborník dokumentů o československo-sovětských poválečných vztazích, jehož vědecká hodnota byla nulová, nakonec vyšel.

Tato epizoda v dějinách ÚMPE svědčí o tom, že jsme v odborných diskusích se sovětskými partnery byli schopni rozhodně prosazovat vlastní stanoviska, že ne všichni jsme byli takovými bázlivci, za jaké nás dnes považuje nemalá část zejména mladých politologů a historiků.

V 60. letech vystoupily v celé své velikosti do popředí rozpory mezi socialistickými státy, což stále citelněji ovlivňovalo i myšlenkový svět oddělení socialistických zemí. Jejich proklamovaná jednota přestala fakticky existovat. Novou vlnou pokračoval „tradiční“ konflikt sovětsko-jugoslávský. Rozsáhlá protijugoslávská kampaň, s níž se československá politika tradičně ztotožnila, byla zahájena v r. 1958 v souvislosti s přijetím nového programu Svazu komunistů Jugoslávie. I v tomto případě – stejně jako v r. 1948 – nešlo ani tak o sovětský požadavek revize několika pasáží jugoslávského programu, ostře kritizujícího centrálně-byrokratický sovětský model socialismu, ale o charakter vztahů mezi socialistickými státy, o je-

jich právo realizovat na Moskvě zcela nezávislou vnitřní a zejména zahraniční politiku. Od zásad, které Chruščov v květnu 1955 podepsal v tzv. „bělehradské deklaraci“, začal tváří tvář rozporům mezi socialistickými státy, s nimiž si nevěděl rady a zejména pod silnými tlaky vnitropolitickými, ustupovat.

Co se však v 60. letech stalo v životě socialistické soustavy dominujícím jevem, to byl konflikt sovětsko-čínský. Sám vznik tohoto konfliktu nebyl pro sféru výzkumu socialistických zemí v ÚMPE žádným překvapením. Genezi tohoto konfliktu bylo možno sledovat v řadě oficiálních stanovisek obou socialistických velmocí, zejména v jejich zahraniční politice. Vztahy mezi nimi vyostřil v září 1959 postoj SSSR k indicko-čínskému pohraničnímu sporu, který nakonec vyústil v ozbrojený konflikt. Sovětská zahraniční politika, která si nehodlala komplikovat slibně se rozvíjející vztahy s Indií, zaujala totiž k tomuto sporu neutrální postoj, což čínské komunistické vedení, jež podporu ze strany komunistické velmoci pokládalo div ne za povinnost, doslova iritovalo. Skutečnost, že pracovník oddělení Jan Janouš dlouhodoběji sledoval a později zhodnotil vývoj tohoto sporu v poměrně obsáhlé a přirozeně nepublikované studii, umožnila v oddělení formulovat určité stanovisko. Nikdo na ministerstvu zahraničních věcí však neměl o podobné stanovisko zájem. Naprostý nezájem byl i o hlubší analýzu vlastního sovětsko-čínského konfliktu. Tehdejší československá zahraniční politika se nesla tradičně v duchu bezvýhradné podpory sovětského stanoviska, její postoj jak k indicko-čínskému pohraničnímu sporu, tak především k vlastnímu sovětsko-čínskému sporu byl krajně protičínský. Tato skutečnost ve svých důsledcích znemožňovala v tehdejší situaci zveřejnit jen poněkud objektivnější názor na zdroje a konkrétní příčiny sovětsko-čínského konfliktu. Připomeňme si, že Chruščov se v situaci, jež volala po diskusi jako metodě řešení konfliktu, uchýlil k „tradiční“ stalinské metodě politického a hospodářského nátlaku. V červenci 1960 sovětská vláda náhle, bez předchozího upozornění, odvolala sovětské experty z Číny a jednostranně zrušila řadu sovětsko-čínských dohod o hospodářské spolupráci. Chruščov se domníval, že Čína, vzhledem k mimořádné hospodářské závislosti na SSSR, bude „v poslední chvíli“ donucena zmírnit, nebo dokonce změnit svá stanoviska a že konflikt, směřující k dramatickému vyvrcholení, bude zažehnán. Konflikt se naopak stal nesmiřitelným do té míry, že koncem 60. let vyvrcholil ozbrojeným střetnutím obou států na hraniční řece Ussuri. Vzpomněl jsem si v této souvislosti na svůj rozhovor – při jedné ze služebních cest do Jugoslávie – s patrně nejvýznamnějším jugoslávským teoretikem Edvardem Kardeljem, který ve své knize *Socialismus a válka* z r. 1960 nevylučoval možnost ozbrojeného střetnutí mezi socialistickými státy, tedy něco, co teorie „nových vztahů mezi socialistickými státy“ kategoricky odmítala. Kardeljova kniha se také v ostatních socialistických zemích stala terčem rozsáhlé kritiky.

Chruščov prostě nechtěl a zřejmě nemohl pochopit, že to, co si Sovětský svaz jako „vedoucí země socialistického tábora“ může dovolit ve vztahu k malým a menším socialistickým státům, si již nemůže dovolit ve vztahu k socialistické velmoci, kterou Čína potenciálně byla a která od okamžiku vzniku Čínské lidové republiky v říjnu 1949 ve skutečnosti realizovala nezávislou vnitřní i zahraniční politiku. Jakákoli seriózní analýza příčin sovětsko-čínského konfliktu nemohla tedy nezahrnovat prvek kritického hodnocení tehdejšího sovětského postupu a vzhledem k této skutečnosti byl nezájem ústavu nadřízených míst o podobnou analýzu pochopitelný.

Přitom zejména čínská zahraničněpolitická koncepce si seriózní kritickou analýzu, která nemohla být a také nebyla záležitostí jednoho ústavu, z řady důvodů zasloužila.

Americký historik Donald S. Zagoria měl pravdu, když ve své vynikající práci o sovětsko-čínském konfliktu pokládal zejména druhou polovinu 50. let za jedno z nejosudovějších období v dějinách čínského komunismu. V tomto období se v procesu vnitřních sporů ve vedení KS Číny prosadila politika „velkého skoku vpřed" a politika „lidových komun", která zcela ignorovala objektivní podmínky a možnosti ekonomicky a sociálně nevyvinuté země, snažící se pomocí v podstatě administrativních metod, mobilizací lidských zdrojů, přeskočit celou vývojovou etapu. Logickým důsledkem této subjektivistické vnitropolitické orientace pak byla i orientace zahraničněpolitická, kalkulující v mezinárodních vztazích s politikou vojenského nátlaku a eventuálně i s válkou, kterou by podle čínského názoru mohl světový socialismus v důsledku jeho domnělé převahy i vyhrát. Objevila se známá čínská metafora o období přelomu, kdy „vítr ze Západu je překonáván větrem z Východu", představa, že v rámci „ofenzivní světové revoluční politiky" by socialismus mohl případně podstoupit i riziko jaderné války proti „papírovému tygru", tedy proti Spojeným státům. Šlo o formulaci zahraničněpolitické koncepce zásadně odlišné od koncepce sovětské zahraniční politiky, kladoucí naopak důraz na politiku mírového soužití dvou společenských systémů. I když nebylo a není snadné ani dnes se orientovat v názorech čínského vedení, pokusil jsem se přesto charakterizovat obě koncepce a jejich zdroje v již zmiňované knize *Světová socialistická soustava*.

Sovětsko-čínský konflikt objektivně vytvořil poměrně široký manévrovací prostor pro eventuální vlastní zahraniční politiku jednotlivých socialistických států, z nichž některé ze sovětsko-čínské rivality začínaly těžit a dokonce s ní začaly ve svých zahraničně-politických úvahách kalkulovat. To se ovšem netýkalo vždy a za všech okolností Sovětskému svazu věrného Československa. Prvním příkladem možnosti, jak ve svém zájmu využít novou situaci, se paradoxně stala nejmenší socialistická země, Albánie, jejíž otevřené protisovětské vystoupení bylo možné jen v podmínkách sovětsko-čínského konfliktu. Mnohem větší ranou pro jednotu „sovětského" bloku se však stal postoj další socialistické země – Rumunska. Jeho vedení v čele s N. Ceauşescem si jako první ze zemí sovětského bloku uvědomilo plně, jaké možnosti mu poskytuje sovětsko-čínský konflikt pro realizaci vlastní zahraniční politiky, a začalo tuto politiku prakticky realizovat. Za jakousi sumarizaci rumunského stanoviska lze považovat programové prohlášení Rumunské komunistické strany z dubna 1964, zdůrazňující to, co se předtím odvážila otevřeně deklarovat pouze socialistická Jugoslávie. Tezi, že volba zahraničněpolitické linie je suverénním právem každého socialistického státu a že nikdo zvnějšku nemůže rozhodovat o tom, co je pro tu či onu socialistickou zemi výhodné.

Nelze v této souvislosti nepřipomenout, že toto rumunské prohlášení bylo v plném znění česky otištěno pouze v *Bulletinu k otázkám socialistické soustavy*, vydávaném, spolu s bulletiny týkajícími se vyspělých kapitalistických států a zemí rozvojového světa, dokumentačním oddělením ÚMPE. Za jeho obsahovou náplň plně odpovídalo oddělení socialistických zemí. Nebyl to ostatně jediný případ, kdy oddělení socialistických zemí iniciovalo na stránkách tohoto bulletinu publikaci jinak přísně utajovaných dokumentů o činnosti komunistických a dělnických stran v češtině. Smyslem bylo podpořit případně obdobné tendence k nezávislému postoji v české veřejnosti. Tím spíše, že Rumunsko realizovalo nezávislý zahraničněpolitický kurz v podstatě úspěšně.

V duchu svého zásadního stanoviska Rumunsko kategoricky odmítlo Chruščovovy představy o integraci států RVHP, nepřipojilo se k protičínské kampani a rumunský tisk jako jediný hromadný sdělovací prostředek v evropském socialistickém prostoru, spolu s tiskem ju-

goslávským, obsáhle informoval o čínských názorech. V lednu 1967 Rumunsko navázalo diplomatické styky se Spolkovou republikou Německo, což vyvolalo ostrou kritiku v Sovětském svazu, obávajícího se, aby stejnou cestou nešla řada dalších socialistických států. V r. 1967 Rumunsko zaujalo vlastní postoj i k izraelsko-arabskému konfliktu, když odmítlo odsoudit izraelskou vojenskou akci jako agresi a přerušit diplomatické vztahy s Izraelem, jak to opět poslušně učinily ostatní země sovětského bloku. A nakonec, ač bylo členským státem Varšavské smlouvy, odmítlo se v srpnu 1968 účastnit vojenské agrese proti Československu.

V této souvislosti jistě lze položit otázku, proč Sovětský svaz proti těmto rumunským aktivitám nezasáhl vojensky. Domnívám se, že přes tyto Sovětskému svazu nepříjemné aktivity byl rumunský politicko-ekonomický systém – a to bylo pro sovětské vedení zcela rozhodující – přesnou kopií tehdejšího sovětského systému, přesněji řečeno dokonce systému stalinského. Sovětské vedení tudíž o vojenské intervenci proti této zemi vážněji neuvažovalo. Důvodem pro vojenskou intervenci pro ně mohly být pouze obavy ze zásadní, kvalitativní změny politicko-ekonomického modelu socialismu, což plně v r. 1968 odhalilo „pražské jaro“.

Otázka možnosti a nutnosti realizovat vlastní politiku v souladu s národními zájmy té či oné země byla v socialistickém společenství v první polovině 60. let nadhozena. Byla nadhozena jako aktuální problém, jako konkrétní úkol i pro sféru výzkumu socialistických zemí a jejich vztahů. Tímto problémem se prostě nebylo možno nezabývat, nebylo možno o něm tváří tvář realitám socialistického světa nepřemýšlet. Hlavním cílem knihy o světové socialistické soustavě byla právě obhajoba práva jednotlivých socialistických států na vlastní zahraniční politiku – tedy i na československou nezávislou zahraniční politiku – a zdůvodnění možností realizace této politiky. Ve druhé polovině 60. let jsem prosazoval stanovisko, že *„v současných objektivních podmínkách vývoje světového socialismu nemůže být oficiálně proklamované úsilí o jednotu socialistických zemí založeno na odstraňování objektivně podmíněných rozdílů v politice jednotlivých komunistických a dělnických stran, ale na jejich uznání“*. Doslovně jsem v publikaci napsal, *„že se je nutné zbavit fikce jednoty jako naprosté totožnosti názorů komunistických a dělnických stran a že dané podmínky vyžadují nezávislost a samostatnost jednotlivých stran při formování a realizaci vlastní vnitřní a zahraniční politiky“*. Toto stanovisko jsem ostatně prosazoval i na stránkách tisku, např. na stránkách deníku *Práce*. V knize jsem znovu konstatoval, že „základní otázkou dneška“ je *„vypracování takových forem a metod diskuse o řešení rozporů, které by umožnily zachovat jednotný postup v základních otázkách a které by současně respektovaly samostatnost a rozmanité objektivní podmínky působení jednotlivých stran“*.

To nemohlo nevyvolat kritiku oficiálních míst, dokonce i mimo rámec Československa. Publikaci odsoudila nejen moskevská *Pravda*, ale i komentář východoněmeckého listu *Neues Deutschland*, jenž dospěl k závěru, že jde o zásadní revizi marxisticko-leninských principů v oblasti socialistické zahraniční politiky, v podstatě o stejnou revizi, jakou prosazuje Oto Šik v oblasti politiky hospodářské.

Pokud jde o „domácí“ kritiku, stala se jejím kulminačním bodem „vědecká konference“, kterou v prvním normalizačním roce o mé knize uspořádal tehdejší Československo-sovětský institut ČSAV, vedený známým dr. Králem. Úvodní referát na této konferenci především zdůrazňoval, že ke zpracování dějin socialistického společenství je nutno přistupovat „nanejvýš zodpovědně, s velmi ostře vyhraněnými třídními postoji“. Referát nejednou opakoval, že „důležitým požadavkem, který při zpracování takovéto vysoce politicky angažované pro-

blematiky je zásadně důležitý, musí být velmi jasně vyhraněný třídní přístup. Dějiny světové socialistické soustavy je možno zpracovat a hodnotit ze dvou pozic," pokračuje autor referátu. „Buď z hlediska přesvědčeného straníka socialismu, který je pro věc socialismu zapálen a který chce svojí prací socialismu prospět... nebo je možno zpracovávat tuto problematiku z nepřátelských, buržoazních pozic, s cílem poškodit věc socialismu." Závěr této pasáže pak na adresu eventuálních pokračovatelů podobného pokusu vyslovil jednoznačné varování slovy: „Každý jiný pokus, který se snaží postavit mezi takto vyhraněná třídní stanoviska, nebo který se snaží jakkoli koketovat s opačnými třídními názory, nebo nevidět jejich třídní podstatu a zaměření, musí dopadnout naprosto neúspěšně."

A to se také stalo. Kniha, kterou dnes patrně každý adept politologického výzkumu odloží s poznámkou, že v ní vlastně nic tak kritického na adresu socialismu není, byla okamžitě zakázána a bylo rozhodnuto celý náklad skartovat. Ale protože se několik dní prodávala – než příslušný stranický orgán zjistil, co se to vlastně vytisklo – setkávám se s ní někdy v knihovnách a mezi čtenáři, kteří se zajímali o problematiku mezinárodních vztahů a kteří si knihu prostě koupili. A já sám jsem se již v době, kdy probíhala zmíněná „vědecká konference", pohyboval jako pomocný dělník na dvoře závodů W. Piecka na pražském Smíchově.

Počátkem 60. let vystoupily ve vztazích socialistických zemí výrazně do popředí i problémy „socialistické ekonomické integrace", a to do té míry, že se staly problémy dominantními. V ekonomickém rozvoji socialistických států se totiž více než zřetelně začaly projevovat jeho negativní stránky, jejichž společným jmenovatelem byl extenzivní typ ekonomického růstu. Až do této doby byla pro ekonomický výzkum a pro z něj se odvíjející hospodářskou politiku příznačná absolutizace ekonomického rozvoje SSSR, snahy jednotlivých socialistických států vytvářet podle sovětského modelu – vzpomeňme jen na heslo Sovětský svaz náš vzor – a na základě tehdejšího teoretického pojetí závazných „obecných zákonitostí socialistické výstavby" pokud možno komplexní ekonomickou strukturu, analogickou struktuře sovětské ekonomiky. O nějaké mnohostranné hospodářské spolupráci socialistických států a tím méně o jejich ekonomické integraci se v daném období nedá vůbec mluvit – v hospodářských vztazích, stejně jako ve vztazích politických, dominovaly vztahy bilaterální. Sama RVHP se od svého založení v r. 1949 pro nezájem Moskvy až do konce r. 1953 vůbec nesešla a k prvnímu jednání o mnohostranné spolupráci v rámci této organizace došlo až po XX. sjezdu KSSS, v r. 1956.

Ale to již byla zcela jiná situace. V souvislosti s narůstajícími ekonomickými problémy se v některých socialistických zemích objevily první, zatím nesmělé pokusy o realizaci ekonomických reforem, akcentující v té či oné míře potřebu intenzifikace ekonomického růstu a v souvislosti s tím i potřebu zvýšit efektivitu samotné hospodářské spolupráce, zejména pomocí mezinárodní specializace a kooperace výroby. Nositelem těchto progresivních tendencí však nebyl a vlastně ani nemohl být – a to byl rozhodující moment – Sovětský svaz. Jeho rozsáhlý trh a mocenské úvahy byly naopak zdrojem nezájmu o integrační projekty. Jejich nositeli se naopak staly malé a menší a ekonomicky vyspělejší socialistické státy, které negativní důsledky extenzivního ekonomického růstu pociťovaly stále citelněji. A není vůbec náhoda, že nejpropracovanější představy o zásadní reformě socialistické ekonomiky formulovali v rámci RVHP na počátku 60. let českoslovenští ekonomové. Skutečnost, že se tehdy doslova rozpadl třetí pětiletý plán rozvoje československého národního hospodářství, zcela rozhodujícím způsobem podmínila zřetelnou roli československého ekonomického výzkumu

v hledání krizového východiska vlastní země, a nejen jí – některé evropské socialistické státy se nacházely v podstatě ve stejné situaci nebo se této situaci blížily, i v hledání východiska z krize socialistické ekonomiky jako takové.

Hledat východisko z krizové situace v rámci Rady vzájemné hospodářské pomoci jako celku bylo zcela nereálné. Vývoj začala určovat rozhodující objektivní realita – až propastné ekonomické rozdíly mezi jednotlivými socialistickými státy. Rozdíly, které se ještě znásobily rozšířením RVHP o asijské socialistické země a Kubu. V situaci, kdy se na jednom pólu RVHP nacházely země jako Československo, Německá demokratická republika, Polsko a Maďarsko a na jejím druhém pólu země jako Rumunsko, Bulharsko, Mongolsko, Vietnam a Kuba, nebyly snahy o skutečnou integraci ničím více než iluzí. A nejen to, prohlubovaly existující napětí mezi socialistickými státy, intenzifikovaly dezintegrační proces probíhající uvnitř sovětského bloku. Chruščovovy pokusy z r. 1962, kdy hodlal rozpadající se blok upevnit pomocí ekonomických nástrojů, nemohly na vývojových tendencích nic změnit. Základní problém totiž nespočíval v ekonomické sféře, v samotném systému hospodářské spolupráce zemí RVHP, v mechanismu této spolupráce, ale v systému politickém, v byrokraticko-centralistickém modelu s vedoucí rolí komunistické strany jako s jeho základním prvkem. Tento politicko-ekonomický systém vytvářel ve svých důsledcích nefungující ekonomické prostředí jak na úrovni národní ekonomiky, tak na úrovni mezinárodní hospodářské spolupráce.

Nemohly proto uspět ani snahy realizovat integrační proces v rámci užších celků, zahrnujících pouze socialistické státy se srovnatelnou ekonomickou úrovní a se srovnatelnou hospodářskou politikou. V této souvislosti se zejména v československém ekonomickém myšlení bylo možno setkat s ideou tzv. „malé RVHP“, tedy s myšlenkou existence integračního seskupení jen několika evropských zemí RVHP – uvažovalo se většinou o Československu, Polsku a Maďarsku, bez účasti Sovětského svazu. To byl ovšem problém. Na vědecké konferenci na téma „Československá zahraniční politika v obrodném procesu“, kterou v polovině r. 1968 uspořádal Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii, byla otázka „malé RVHP“ jedním z hlavních diskusních témat. Pracovníci oddělení socialistických zemí se svojí argumentací na této konferenci snažili tuto myšlenku podpořit, nicméně s vědomím, že bez podpory SSSR jde o ideu zřejmě nereálnou.

Po vojenské agresi proti Československu v srpnu 1968 bylo rozhodnuto nejen o osudu této naděje, ale fakticky i o osudu samotné RVHP. Jak se o něco později na stránkách časopisu *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija* vyjádřila známá sovětská ekonomka M. Maximovová, „stav vztahů mezi zeměmi RVHP se celkově blíží k mezníku, kdy se vší určitostí vyvstane otázka osudu společenství a jeho budoucnosti“. Na konečné řešení této otázky nezbylo než počkat více než 20 let, kdy na posledním, 46. zasedání RVHP v Budapešti v únoru 1991 – na základě návrhu Československa, Polska a Maďarska – byla Rada vzájemné hospodářské pomoci rozpuštěna.

„Pražské jaro“ bylo zlomem ve vývoji československé společnosti a tudíž i ve vývoji Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii. Hodnotíme-li objektivně představy tehdejších československých reformních politiků, nemůžeme neuznat, že v rámci sovětského bloku šlo o nejdůslednější a nejpropracovanější pokus o systémovou změnu. Slovy Zdeňka Mlynáře by realizace tohoto pokusu musela znamenat „zrušení totalitní povahy politické moci a perspektivu rozvoje pluralitního politického systému na bázi nekapitalistických ekonomických a sociálních vztahů“. Představa zásadní změny totalitního systému doslova vyděsila sovětské

stranické vedení i vedení většiny ostatních komunistických a dělnických stran. Představa, že by se něco podobného mohlo stát i u nich „doma“, je přímo vyburcovala k horečné aktivitě. V rámci Varšavské smlouvy se rychle ustavilo zájmové společenství pěti států – SSSR, Polska, Maďarska, Německé demokratické republiky a Bulharska – jež se všemi dostupnými prostředky pokoušelo zasáhnout do tehdejšího československého vývoje, s konečným cílem demokratizační proces v Československu zastavit. V této souvislosti došlo k události v dějinách socialistického společenství zcela ojedinělé – k československo-sovětskému jednání v Čierné nad Tisou na přelomu července–srpna 1968, jehož se účastnilo fakticky celé politické byro ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu. Nikdy předtím ani potom se nestalo, aby nejvyšší sovětský stranický orgán jako celek opustil sovětské teritorium a byl donucen jednat s vedením nevelkého satelitního státu. Svědčí to doslova o strachu, jaký v něm demokratizační proces v Československu vyvolal.

V těchto hektických dnech, bezprostředně před jednáním v Čierné, jsem byl jako vědecký pracovník, o němž bylo známo, že se dlouhodoběji zabývá vztahy mezi socialistickými státy, pozván na mezinárodní oddělení ÚV KSČ, kde byla posuzována otázka, jak v jednání v Čierné postupovat, otázka, zda SSSR do vývoje v Československu zasáhne vojensky, či nikoli. Spíše optimisticky naladěné tehdejší vedení KSČ kalkulovalo v této souvislosti hlavně s rozpory uvnitř sovětského vedení, jež by mohly vojenský zásah přinejmenším zpochybnit, ne-li zcela vyloučit. Jak potvrdily později publikované dokumenty, tyto rozpory v sovětském vedení skutečně existovaly. Zastával jsem tehdy názor, že na rozpory uvnitř sovětského vedení spoléhat nelze, že přes jejich existenci bude toto vedení v samotném průběhu jednání tradičně vystupovat jako celek jednotně a že tudíž řešením krizové situace může být, i když jsem toto řešení pokládal za spíše, ale nikoli za zcela nepravděpodobné, vojenský zásah.

A tak se i stalo. Když byly vyčerpány možnosti politického nátlaku na Československo a když se ukázalo, že Dubčekovo komunistické vedení vzhledem k tlaku československé veřejnosti ani kapitulovat nemůže, překročily vojenské jednotky států Varšavské smlouvy v noci z 20. na 21. 8. 1968 československé hranice. Když jsem ráno 21. srpna šel jako obvykle „do práce“, bylo tváří tvář tankům v pražských ulicích jasné, že o osudu demokratizačního procesu a tudíž i o mém osudu a o osudu oddělení je rozhodnuto. Sovětský svaz realizoval v praxi svoji tezi o „omezené suverenitě“, která poté vstoupila do dějin jako „Brežněvova doktrína“. Ta v duchu „společné“ zodpovědnosti za osudy socialismu považovala ohrožení socialismu v jedné zemi za jeho ohrožení v rámci celého sovětského bloku. V rámci tohoto pojetí se Sovětskému svazu podařilo realizovat i svůj dlouhodobější hegemoniální nárok na rozmístění sovětských vojsk i na československém území. Šlo tedy o mnoho. Podle mého soudu by sovětské vedení nepřikročilo k největší vojenské operaci v Evropě po druhé světové válce, kdyby v Československu šlo jen o zápas dvou o moc usilujících křídel uvnitř KSČ, jak později tvrdila a nejednou tvrdí i dnes část soudobé české publicistiky.

Pokud jde o ÚMPE, jeho vedení zaujalo k vojenské agresi proti Československu – v souladu se stanoviskem stranického a státního vedení státu – jednoznačně odmítavý postoj. V tomto duchu (až na zmiňovaný jeden jediný případ) vyjádřili svůj postoj i pracovníci oddělení socialistických zemí ústavu. Rozhodné ne této agresi jsem jako vedoucí tohoto oddělení vyjádřil i na stránkách zvláštního čísla časopisu *Mezinárodní vztahy*.

Na přelomu let 1968–1969 jsem s vědomím, že jde patrně o moji poslední publikační možnost, pocítil potřebu rekapitulovat mnohé z toho, co jsem jako vedoucí výzkumu socialistických zemí v ÚMPE prožil a na čem jsem se podílel. Ve druhém čísle časopisu *Mezinárodní*

vztahy, vydaném na počátku r. 1969, v atmosféře doznívajícího „pražského jara“, jsem shrnul závěry z více než desetiletého výzkumu socialistického společenství a současně reagoval na jeho momentální stav slovy, že ve vztazích socialistických zemí a komunistických a dělnických stran se *„objevily jevy, které ještě zcela nedávno teorie vztahů nového typu kategoricky odmítala a jejichž možnost vylučovala i jako teoretickou hypotézu“*. V poměrně obsáhlé studii, jíž jsem v podstatě uzavřel, resp. byl donucen uzavřít odbornou kapitolu svého života, jsem rekapituloval svá stanoviska slovy: *„Stále více se prosazuje názor, že centralizované vedení komunistického hnutí a socialistických zemí je překonáno vývojem a že je tudíž neudržitelné. Stále více se prosazuje i názor, že základním předpokladem rozvoje světového socialismu je plná rovnoprávnost v praxi vztahů mezi různými nositeli boje za socialismus, že každá strana a každé socialistické hnutí musí mít plnou samostatnost v řešení problémů socialistických přeměn a že tato samostatnost se přirozeně vztahuje i na koncepce zahraničně-politické. Tato stanoviska odpovídají dnešním podmínkám, v nichž rozvoj socialismu ve stále větší míře závisí na nalezení nových a mírových forem, na rozvoji a hledání nejrůznějších cest v úsilí o kvalitativní společenskou přeměnu. Z hlediska dneška a dlouhodobých vývojových tendencí jsou tedy koncepce jednotného modelu a monolitní jednoty neudržitelné a v rozporu pak se zájmy a potřebami socialismu jako celku, tak se zájmy a potřebami jednotlivých socialistických zemí. V těchto podmínkách, jež jsou objektivními podmínkami dneška, nelze vidět problematiku vztahu mezi národním a internacionálním očima již neexistující situace. Proto teze o podřízení zájmů národních zájmům internacionálním neodpovídá těmto novým podmínkám. Ve vztahu k současné etapě je podle mého soudu správné mluvit alespoň o nutnosti souladu mezi národními a internacionálními zájmy, nechceme-li již pro určitou etapu přiznat to, co pokládám za nesporné, totiž moment priority národních, specifických zájmů.“* Znovu jsem v této stati zdůraznil, že *„socialismus v podobě svých nejvýznamnějších sil, stanul na určité křižovatce, kde se musí rozhodnout“*. Buď *„složitá, obtížná a tvůrčí cesta rozvoje jeho vnitřních a vnějších vztahů, jeho politicko-ekonomického systému... nebo uplatnění určitých ověřených a ‚vyzkoušených‘ forem a metod, které mohou znamenat pouze stagnaci...“*.

V okamžiku, kdy jsem psal tyto řádky, bylo již o osudu ústavu a jeho jednotlivých pracovníků rozhodnuto. Ústav jako celek byl zrušen, na místa v nově vytvářeném Ústavu mezinárodních vztahů byl vypsán konkurz a na základě rozhodnutí konkurzní komise byli do něj znovu přijati jenom ti pracovníci, kteří vyhovovali vytvářejícím se normalizačním poměrům, a pokud jde o sám výzkum, pak prosazovaným normalizačním požadavkům. V tomto konkurzním řízení nebylo vůbec, ale vůbec důležité, jaká stanoviska žadatel o přijetí do nového ústavu ještě bezprostředně před „vstupem vojsk“ zastával. A tak se mohlo stát, že např. jeden z nejhorlivějších zastánců dubčekovské linie na půdě ústavu v době „předsrpnové“, ekonom ing. Miroslav Nikl, „převlékl kabát“ a stanul v čele uvedené konkurzní komise a nakonec i v čele samotného ústavu. Za věrnost straně bylo nakonec odpuštěno vše. Na jedinou otázku – Souhlasíte či nesouhlasíte se vstupem vojsk? – stačilo odpovědět souhlasím a cesta ke kariéře byla znovu otevřena.

Masové vyhazování vědeckých pracovníků doslova na ulici – pojem propouštění v tomto případě těžko použít – komunistická propaganda, cílená na Západ, kde byly znepokojeny tímto jevem zejména intelektuální kruhy, prezentovala jako výsledek zcela legálních konkurzních řízení, proti nimž těžko něco namítat. V rámci Československé akademie věd se dokonce našla skupina nikoli bezvýznamných vědeckých pracovníků, převážně z oblasti pří-

rodních a technických věc, kteří v „Otevřeném dopise“ redakci časopisu *The New Scientist*“ zveřejněném v Československu v deníku *Práce* 3. 10. 1970, informovali západní svět, že v Československu „byl propuštěn jen určitý počet učitelů marxismu a že několik z těchto lidí si na protest začalo hledat zaměstnání jako dělníci“. Tato přímo nehorázná lež, vyslovená navíc skupinou československých vědců, mě krajně pobouřila. Sedl jsem tudíž k psacímu stroji a napsal jsem rovněž „Otevřený dopis“, který jsem zaslal mezinárodnímu oddělení ÚV KSČ, svému bývalému zaměstnavateli a redakcím *Práce*, *Rudého práva* a dalších deníků s vědomím, že to je patrně v dané situaci ta nejspolehlivější cesta, jak tento dopis poskytnout západnímu tisku. A nemýlil jsem se. Dopis otiskl prestižní západoněmecký časopis *Die Zeit* a známý americký list *The New York Times* a patrně i další listy. Ve svém dopise jsem vylíčil svoji anabázi při naprosto neúspěšném hledání alespoň trochu přiměřeného zaměstnání – a to jsem se o práci v jakémkoli společenskovědním ústavu vůbec neodvážil žádat – a nakonec jsem konstatoval: *„Mlčel bych snad ke všemu. Nikdo však na mě nemůže chtít, abych mlčel k tvrzením, uvedeným v časopise našich vědeckých pracovníků. Právě proto, že jde o vědecké pracovníky, pokládám za svoji povinnost napsat tento dopis. Za povinnost nejen vůči sobě. Jen ten, kdo vědecky pracoval, může pochopit, co to znamená, když je vědeckému pracovníku vzata možnost ve své práci pokračovat. Pokud má ke své práci vztah, je to přinejmenším tragédie osobní. Žádám proto, aby nepravdivá tvrzení, uvedená v článku našich vědeckých pracovníků, byla uvedena do souladu s fakty.“*

To jsem přirozeně v tehdejší situaci nemohl očekávat. Šlo mi hlavně o to informovat konkrétně vědeckou veřejnost demokratických států o průběhu normalizačního procesu v Československu. Když již neexistovaly jiné možnosti bránit se bezpráví, nemohl jsem alespoň veřejně neprotestovat.

Z Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii jsem byl tedy „v důsledku reorganizace“ propuštěn. Nastoupil jsem poté jako pomocný dělník ve skladu závodu Naftové motory W. Piecka na pražském Smíchově. Vzhledem k tomu, že jsem byl „pod zpravodajským dohledem“, umístilo mě vedení závodu – aby omezilo mé eventuální kontakty s dělnickou třídou na minimum – do svého pomocného skladu ve Stodůlkách u Prahy, kde jsem v objektu bývalé cihelny sám skladoval, skládal a nakládal odlitky k naftovým motorům. Po devíti letech jsem opět jako pomocný dělník přešel do skladu závodu Železniční stavitelství Praha – jako železniční zaměstnanec jsem totiž získal nárok na volnou jízdenku na vlak, kterou jsem nutně potřeboval na realizaci svých turistických toulek – kde jsem skončil až odchodem do důchodu v r. 1987. Demokratické společnosti jsem se tedy dožil již jako penzista.

Řadě lidí by se tento „pád“ z výšin vědeckého světa, ze sféry zájmů převážně intelektuálních, mohl jevit, a také skutečně jevil, jako něco více než nepřízeň osudu, jako div ne osobní tragédie. Ne, nebylo tomu tak. Když jsem se pohyboval po továrním dvoře, cítil jsem se nejednou jako nejšťastnější a nejsvobodnější člověk v této zemi. Nebylo mi sice umožněno vrátit se k vědecké práci, ale z druhé strany jsem mohl na tom továrním dvoře od rána do večera veřejně, nahlas, kritizovat a odsuzovat politiku komunistické strany, doslovně nadávat na komunisty, protože jim nadávali všichni příslušníci dělnické třídy kolem mne, a to slovy, které na stránkách této studie nelze reprodukovat. I když každý z nás nadával z poněkud jiných důvodů, pluli jsme ve skutečnosti na jedné lodi. Když jsem každodenně ve skladu železničního stavitelství nastupoval do práce, jeden z mých dělnických spolupracovníků začínal každodenně pracovní den slovy: „Václave, je to všechno v prdeli, budujeme rozvinutou socialistickou společnost“ – a v tomto duchu to pokračovalo po celý pracovní den.

Nemohu prostě neopakovat – poprvé jsem se v rámci socialistické společnosti mohl vyjadřovat o společenských poměrech bez zábran, poprvé jsem se v této společnosti cítil jako svobodný člověk. A kdo si něco podobného, v jakékoli instituci, v jakémkoli společenskovědním ústavu, mohl tehdy dovolit? Abych si to mohl dovolit, musil jsem se pohybovat na společenském dně.

A tak jsem chodil po továrním dvoře, přemýšlel, snil a věřil, že naděje umírá poslední.

MEZINÁRODNÍ VZTAHY. PRVNÍ POKUS O ODBORNÝ ČTVRTLETNÍK K NOVÉ VĚDNÍ DISCIPLÍNĚ

Jaroslav Šedivý

I. HISTORICKÉ OKOLNOSTI VZNIKU ČASOPISU *MEZINÁRODNÍ VZTAHY*

Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii začal působit od podzimu 1957 s nepříliš konkrétně formulovaným úkolem položit základy československého výzkumu mezinárodních vztahů, který se tu jako samostatná disciplína prakticky nikde neprováděl. Hledaly se cíle pro tento výzkum, zkoumala se metodologie tohoto výzkumu, hledaly se vhodné formy jak z počátečního historizujícího přístupu k vybraným tématům učinit z výzkumu mezinárodních vztahů postupně interdisciplinární vědní obor v rámci stávajících společenských věd. Historický přístup k daným tématům byl kombinován a doplňován politologickým přístupem, samozřejmě důraz se kladl na ekonomizující či ekonomické pohledy, byli přizváni ke spolupráci právníci, sociologové, vojáci. Z tohoto hlediska byly koncipovány i první představy o čtvrtletníku, jehož potřeba se po několika letech práce ÚMPE jasně ukázala.

Práce v ÚMPE se odvíjela na celkem jednoduchém rozdělení do několika oddělení a skupin. Bylo to oddělení pro výzkum socialistických zemí, oddělení pro výzkum kapitalistických zemí, oddělení rozvojových zemí, které se od počátku 60. let stalo takřka nosným oddělením celého ústavu. Vedle těchto oddělení pracovala ještě ad hoc sestavovaná skupina pro evropskou bezpečnost a německou otázku a pak vznikla skupina, či spíše většinou jeden pracovník pro československou zahraniční politiku od 20. let do současnosti – současností se předpokládala především každoroční souhrnná faktografie pro ročenku *Mezinárodní vztahy*, která vycházela od r. 1958.

Ústav se ovšem záhy stal i jedinečným pracovištěm v oblasti dokumentace a informační služby. Základ této později dosti rozsáhlé sekce byl položen v souvislosti s poměrně silně zastoupeným výzkumem německé problematiky, na němž se podíleli i externí pracovníci. K tomuto účelu bylo v ÚMPE vybudováno celostátní dokumentační středisko k německé problematice. Asi po dvou letech bylo zřízeno podobné dokumentační středisko pro výzkum rozvojových zemí, které začalo vydávat i nepravidelný bulletin k dané problematice. Tato dvě střediska se časem rozrostla v oddělení dokumentace a informace, pracující v celém rozsahu úkolů ÚMPE.

Pracovníci ÚMPE měli ovšem zpočátku velký deficit co se týče odborné literatury, hlavně zahraniční, v oboru mezinárodních vztahů, i když mohli využívat celkem v té době jedinečnou knihovnu ministerstva zahraničních věcí. Knihovna ústavu byla založena hned v prvních měsících jeho působení a postupně s léty se rozrostla v knihovnu nemající v Československu obdoby. Bylo to dáno tím, že odborní pracovníci měli k dispozici některé zahraniční odborné revue, získávali určitý přehled, co vycházelo v ruské, francouzské či anglické oblasti, a mohli

navrhovat vedení ústavu, co zakoupit. Ústav měl v rozpočtu MZV k tomu účelu vydělenou určitou sumu peněžních prostředků a knihy se zčásti nakupovaly i s pomocí zastupitelských úřadů.

Tady bych měl vysvětlit, jaké bylo vlastně postavení ÚMPE v systému vědeckých ústavů v té době. Myšlenka založení takového ústavu snad vzešla od tehdejšího profesora fakulty mezinárodních vztahů Jiřího Hájka, snad v polovině 50. let, a nakonec byla realizována s pomocí ministerstva zahraničních věcí po zrušení této fakulty, se souhlasem mezinárodního oddělení ÚV KSČ, a to jako ústav samostatně působící, ale neformálně napojený na MZV. Navenek se hlásala ona samostatnost ústavu, v praxi ovšem byl napojen na rozpočet MZV a na jeho kádrový systém. Přihlášky k práci v ústavu sice přebíralo ředitelství, ale postupovalo je kádrovému oddělení MZV, které s konečnou platností rozhodovalo o přijetí žadatele. Na ministerstvu vždy odpovídal za ústav jeden z náměstků ministra, tam se také předkládaly výzkumné plány i některé výsledky prací. Napojení na ministerstvo bylo z hlediska hospodářského a finančního výhodné, nicméně v průběhu r. 1968 se objevily plány na odtržení od MZV. Proběhly snad i první rozhovory o možném začlenění ÚMPE do Československé akademie věd, a to po vzoru sovětského IMEMO. V 60. letech minulého století toto soužití s MZV mělo tu výhodu, že pracovníci ústavu měli snazší možnost cestovat do ciziny na různé konference či studijní krátké pobyty. Nemusím zdůrazňovat, že většina pracovníků ÚMPE byla členy KSČ.

Nad ideovou čistotou produkce pracovníků ústavu ovšem bdělo mezinárodní oddělení ÚV KSČ, ale záleželo na tom, kdo byl v jeho čele. Když to byl Josef Šedivý, který se do té funkce vrátil z postu velvyslance v NDR, bylo to vedení trochu ustrašené, ale chápavé. Když to byl Oldřich Kaderka, byl tam patrný skluz k reformnímu křídlu v ÚV KSČ před r. 1968. Když do toho mluvil Pavel Auersperg, bývalý asistent Jiřího Hájka na již zmiňované fakultě a jeden z těch, kteří vznik ÚMPE připravovali, byl to tvrdě podezřívavý a cenzorský přístup k čemukoli, co v ústavu vznikalo.

Z jakých podnětů, z jakých potřeb, s jakým záměrem vznikla myšlenka založit odbornou revue o mezinárodních vztazích vydávanou ústavem? Pochopitelně, že odborná produkce má být publikována, ale ústav měl už před vznikem časopisu určité publikační možnosti v několika nepravidelných sbornících studií.

Koncem r. 1958 se poprvé připravovala pozdější periodická ročenka, která pak vyšla poprvé někdy v březnu 1959 jako *Mezinárodní vztahy 1958*. Pokud vím, vycházela pak každoročně po řadu let. Byl to vždy faktografický, slabě komentovaný přehled zahraničněpolitických dějů v rozdělení podle základních oddělení ústavu, vždy tam musela být německá otázka a závěrečnou kapitolu o čs. zahraniční politice jsem psal tak, že jsem si na MZV v dokumentačním odboru vypůjčil jejich každoroční přehled, který jsem upravil.

První výsledky studijních úkolů byly sepsány už po prvním roce existence ústavu, a byla to zpočátku spíše faktografická zpracování nejnovějších dějin vybraných zemí z hlediska jejich mezinárodního postavení, rovněž i popis mezinárodních institucí. Postupně vznikaly syntetičtější pokusy, zejména v pohledu na dozrávající rozpad kolonialismu. K publikování podobných studií vznikla neperiodická edice sborníků, nazvaných *Otázky mezinárodních vztahů*. Každé vydání obsahovalo tři až čtyři studie.

Počátek 60. let minulého století, zejména první dvě tři léta, znamenala určitý posun i ve zkoumání mezinárodních vztahů od dogmaticky střežených „pravd“ a schémat, podepřených

vždy závěry posledního zasedání ústředního výboru, k větší volnosti ve výkladu zahraničněpolitických dějů, a to v těch otázkách, v nichž už si zahraničněpolitická praxe žádala pragmatičtější výklad. Bylo to právě ve zmíněné problematice dekolonizace a proměn rozvojového světa, ale i v postupné změně toho, co je od známé konference šéfů vlád čtyř velmocí v r. 1955 v Ženevě nazýváno mírovým soužitím. Neboť to začal být ve zmíněných 60. letech pro praktickou politiku rámec, který dával zdůvodnění bližší spolupráci s některými evropskými kapitalistickými státy, zpočátku alespoň v probouzejícím se obchodu.

Sféra vztahů uvnitř sovětského bloku byla ovšem stále téměř nedoktnutelná. Platily komunistickou stranou schválené pravdy. Jak bylo zvykem v práci ústavu, badatelská činnost, která se ovšem někdy měnila pouze ve stylizační zručnost či neobratnost některých, se musela alespoň formálně opírat vždy o závěry nějakého vrcholného zasedání, což ale právě v počátku 60. let otevřelo určité možnosti. V důsledku vnitřního boje v sovětském vedení po Stalinově smrti došlo i k nabourání některých dosavadních dogmat. Právě v boji o moc využil Chruščov zahraniční politiku, aby odstavil svého velikého soupeře Molotova a jeho skupinu od podílu na moci. Psal se r. 1955, Chruščov s Bulganinem v červnu navštívili Tita v Jugoslávii. Po návratu svolali na 4. a 5. června plénum ústředního výboru KSSS, na kterém obvinili Molotova z roztržky s Titem. Debata se protáhla na osm dní a bylo v ní i přes odpor Molotovových lidí zformulováno pět tezí.

První teze zněla, že boj s kapitalismem se nedá vyhrát v přímé konfrontaci.

Druhá teze zněla, že urychlovat revoluci v kapitalistických zemích přes tamní komunistické strany by nutně skončilo porážkou těchto stran.

Třetí teze signalizovala, že situace na periferii kapitalismu se mění, rozvojové země se mohou stát zálohou či spojencem zemí socialistického tábora a ten tam musí jít do ofenzivy.

Čtvrtá teze se týkala mírové smlouvy s Rakouskem, neboť právě Molotov byl v r. 1954 odpůrcem jejího podepsání.

Pátá teze byla takřka revoluční. Na příkladu Jugoslávie Chruščov tvrdil, že mohou být různé cesty k socialismu, že není jenom model sovětský.

Chruščov v tomto osmidenním zasedání v podstatě rozhýbal vše, co dosud v hnutí tvořilo ideologický rámec i zahraniční politiky.

Vycházejíce z takto vymezené základny se v pozdějších letech rozjely další diskuse, ale i události v sovětském bloku. V únoru 1956 v Moskvě XX. sjezd KSSS v podstatě zopakoval vše podstatné, co bylo řečeno na zmíněném plénu v létě 1955. A tato problematika se dostala do debat v řídících stranických složkách v jednotlivých státech sovětského bloku, s různým výsledkem. V Praze s velkou opatrností a nechutí museli na chvíli připustit spíše vnitřní debaty uvnitř stranické struktury, z druhé strany v Polsku a Maďarsku to vedlo ke vzrušenému podzimu, v Polsku zvládnutém Gomulkou, v Maďarsku provázeném až pouličním revolučním bojem, kolapsem málo schopného vedení a brutálním zákrokem sovětských jednotek.

Ale v tomto zmatku se sovětské vedení přece jen pokusilo o jakýsi kompromis, když 31. 10. 1956 vydalo *Deklaraci*, v níž byla mj. zformulována nová zásada pro zahraniční politiku bloku – ke společné zahraniční politice tohoto společenství přispívá každá socialistická země podle svých specifických možností a potřeb.

A to byl nový rámec pro zahraniční politiku, který v následujících letech nebyl odvolán a který kupříkladu Poláci začali daleko lépe využívat než opatrní a váhaví Čechoslováci.

Dalším momentem směřujícím k určitému rozhýbání zahraniční politiky zejména některých zemí bloku byl vstup sovětské politiky do jakéhosi soutěžení o země, které prošly de-

kolonizací a hledaly nové cesty svého rozvoje. Na XXII. sjezdu KSSS v r. 1962 Chruščov tuto politiku beze všech skrupulí nazval jako získávání zálohy či spojenců pro boj socialistického tábora s kapitalismem. Metodou získávání těchto zemí měla být nová forma rozvoje, která byla nazvána „nekapitalistickou cestou rozvoje“ a sovětský blok si postupně vytyčil „země přednostního zájmu“. Mezi prvními byly Guinea a Ghana. A k tomu přibyla katastrofální teze, převzatá z ideologického bohatství socialistických zemí, že k nezávislosti bývalých kolonií na bývalých koloniálních velmocech musejí rozvojové země nejprve vybudovat potřebný průmysl, zejména těžký, kolektivizovat zemědělství atd. A k tomu jim socialistické státy budou pomáhat.

Československo díky svému průmyslu bylo na prvním místě těchto „pomocníků“ a zrezivělé zbytky součástí velkých továren čs. provenience se ještě někde v Africe válejí, i když určité pozitivní výsledky je možno připustit.

Použity důsledně byly všude, počínaje Násirem v Egyptě v r. 1954, jen československé zbraně.

Nicméně polovina 60. let byla ve znamení široké ofenzivy na získání těchto zemí pro politiku sovětského bloku. Říkalo se jim u nás nejprve „hospodářsky méně vyvinuté země“ a myslím, že právě na stránkách publikací ÚMPE a dík dr. Štěpanovskému se názvosloví přeměnilo na „rozvojové země“.

II. SLOŽITÝ ROZJEZD ČTVRTLETNÍKU *MEZINÁRODNÍ VZTAHY*

Tento velice stručný exkurz do historie vývoje mezinárodního postavení sovětského bloku jsem učinil proto, abych přiblížil prostředí a atmosféru v počátku 60. let a určitý posun v debatách o zahraniční politice, vyjadřující jakousi nespokojenost s pasivitou naší zahraniční politiky. Alespoň někteří z nás v ÚMPE vyjadřovali opatrnou nespokojenost s tím, že v praxi čs. zahraniční politika nedovedla dobře realizovat onen závěr, že k politice bloku přispívá každá země nejen podle svých možností a předpokladů, ale že se v tom mohou projevit i naše potřeby či dokonce zájem.

A v těchto debatách padl návrh, že by náš ústav mohl mít časopis, čtvrtletník, který by alespoň naznačil problémy, o kterých by šlo i debatovat.

Za této situace, která slibovala určité možnosti koncipovat a řídit takový časopis daleko volnějším stylem, jsem přijal žádost ředitele ústavu, abych takový časopis připravil a rozjel. Mou podmínkou bylo, že všechny technické věci s tím spojené vyřídí tajemník ústavu. V dokumentaci pracovala paní Kovářová, která dříve působila jako novinářka v ČTK, a ta se stala výkonnou redaktorkou. Příprava prvního čísla k vydání trvala celý rok 1965. První číslo čtvrtletníku vyšlo koncem jara 1966. Nazvali jsme jej nepříliš nápaditě *Mezinárodní vztahy* s podtitulkem *Československá revue pro mezinárodní politiku a ekonomiku*, o který jsem svedl neúspěšný boj. Chtěl jsem lépe znějící podtitul – *Československá revue pro zahraniční politiku*. Ten jsem prosadil až pro ročník 1968. V tom sporu byl jemný obsahový rozdíl, v r. 1966 ještě zahraniční politika nemohla být předmětem veřejné diskuse, snad jen výkladu. V záhlaví prvního čísla tedy stálo toto: *„Revue, která se tímto číslem dostává čtenáři poprvé do rukou, má pod názvem Mezinárodní vztahy bližší určení svého poslání: československá revue pro mezinárodní politiku a ekonomiku. Budou v ní uveřejňovány studie a články z oblasti vědeckého výzkumu mezinárodních vztahů. Pozornost bude věnována i diskusím a recenzní a informativní rubrice...“*

Byl trochu problém se sestavením redakční rady, nakonec se na záložce objevila jména: Bednařík, Busch, Filipec, Hajdů, Janků, Kotyk, Mahler, Nikl, Novozámský, Ort, Potočný, Rapoš, Soják, Šnejdárek, Štěpanovský, Wagner.

S uvedením šéfredaktora však byl hned napoprvé problém, což ještě vysvětlím.

Obsah časopisu byl podle povahy příspěvků rozdělen na oddíl „články“, oddíl „diskuse“, dále „informace“ a nakonec „recenze a zprávy o knihách“. V ročníku 1968 jsme přidali ještě rubriku „zahraniční příspěvek“. Jednotlivé názvy rubrik jsem od ročníku 1967 dal do tučně vysazeného obdélníkového rámečku, přesně po vzoru Tigridova *Svědectví*. To jsem ovšem nevyhlašoval, bylo to moje malé přihlášení se k pánovi, se kterým jsem se spřátelil později.

Redakční radu jsem svolával tak dvakrát do roka, své nápady na příspěvky mi posílali i mimo porady. Ani si nevzpomínám, že by na nich zazněla kritika toho, jak časopis děláme. Debaty o některých příspěvcích zazněly spíše až po jejich uveřejnění. Jinak jsem obsah sestavoval podle nabídek, některé autory jsem vyzýval, zprávy z různých konferencí, diskusí či přednášek dělali pro časopis pracovníci ústavu. Celkem známá rutinní práce!

První číslo jsme sestavovali s několika kolegy z ústavu rozvážně, aby tam byla závažná aktuální otázka z oboru mezinárodní vztahy. Článek se jmenoval *Možnosti a meze mírového soužití* a napsal jej Vladimír Petr; to byl pseudonym Vladimíra Janků, tehdy pracovníka mezinárodního oddělení ÚV KSČ. Richard Wagner, vědecký pracovník ÚMPE, napsal *Hospodářské vztahy s rozvojovými zeměmi*, což byla v té chvíli už nosná tematika. A pracovník Filosofického ústavu ČSAV Jindřich Filipec dodal článek *Pravda a mýtus o industriální společnosti*. V rubrice „diskuse“ byly zmíněny mezinárodní vztahy jako věda, což byla jedna z otázek, které se časopis věnoval i v dalších číslech. Informace byly o zahraničních kolokviích či přednáškách zahraničních hostů v ústavu.

Rubriku „recenze a zprávy o knihách“ jsem ovšem považoval za velmi důležitou, neboť knihovna ústavu byla mimořádná, co se týče zahraniční produkce, takže i naše recenzní a informační rubrika o knihách byla mimořádná. Trval jsem na faktografickém shrnutí obsahu knihy a teprve v poslední čtvrtině textu jsem připouštěl eventuálně kritický odstup. Postupně se nám podařilo v této rubrice podávat přehled různých směrů v bádání o mezinárodních vztazích, o knihách historických, politologických, které vycházely na Západě, ale i o tématech, které byla ještě nedávno tabu.

Ovšem při přípravě prvního čísla došlo i k první kolizi. Považoval jsem za správné dát jako první článek prvního čísla jakýsi programový výhled, který by shrnul některé nové jevy, nové podmínky pro zahraniční politiku. Článek se jmenoval *Podmínky a hlavní cíle československé zahraniční politiky*. Předložil jsem jej redakční radě, diskuse byla rozpačitá, Vavro Hajdů se obával, že to na MZV nepřijmou, po věcné stránce nebylo příliš připomínek.

V tomto článku byl proveden rozbor poválečného postavení Československa z hlediska hledání bezpečnostních záruk a hospodářské spolupráce. Přerušení v únoru 1948, konfrontace dvou bloků jako nutné střetávání antagonistických představ o mezinárodním vývoji, nikoli tedy jako záměrný tlak jednoho bloku na druhý. Vylíčení situace do poloviny 50. let, poté zhruba, jak už tu bylo popsáno, následovalo pojmenování nových podmínek pro samostatnější zahraniční politiku a připomenutí, samozřejmě, zasedání ÚV KSČ v únoru 1958 k zahraniční politice. Jeho výsledek cituji: *„Z provedeného rozboru tehdejší mezinárodní politické pozice Československa vyvodil pak ÚV KSČ jeden jediný možný závěr, který lze parafrázovat takto: k plnění základní politické linie zemí socialistického tábora má přispívat každá země... podle svých specifických možností a předpokladů...“* A k tomu jsem dodal

větu, která se pak na MZV nelíbila: *„To pochopitelně vyžaduje rozvinutí vlastní iniciativy v zahraniční politice.“*

A pak mluvím o tom, že „mírové soužití je aplikovatelné v Evropě“, mluvím o problematice vztahů k rozvojovým zemím a zdůrazňuji potřebu nového přístupu k zahraničním, hospodářským a obchodním vztahům. A vidím dvě kritéria pro uplatnění těchto nových přístupů:

„a) v základním směru rozvoje zahraniční politiky... se čs. zahraniční politika v podstatě shoduje se sovětskou zahraniční politikou;

b) vzhledem k závažnosti čs. zahraničního obchodu pro celé čs. hospodářství... musí čs. zahraniční politika brát v úvahu potřeby zahraničního obchodu, razit a připravovat mu cestu, odstraňovat politické překážky...“

To byla výzva k hledání specifických cest a možností v oblasti zahraničního obchodu!

V článku se píše o evropské bezpečnosti v souvislosti s německým problémem, ale dochází se k závěru, že *„mírové soužití... je třeba postavit na základ ekonomických vztahů... v poslední době se projevuje tendence k rozšiřování hospodářských vztahů mezi zeměmi obou systémů...“*. Celý článek je v podstatě popisem problémů soudobých mezinárodních vztahů, jimž by se měla samostatná československá zahraniční politika více věnovat, popisem, v němž je jenom nutné procento některých ideologických klišé. Je v něm vysloven závěr o přirozené diverzifikaci cílů jednotlivých zemí bloku, k tomu připojeno, že *„je samozřejmé, že v základních otázkách, v cílech a principech v oblasti vojenské a obranné, existuje jednota“*.

A pak se tam také mluví o *„bezvýhradné jednotě se Sovětským svazem... v mezinárodních organizacích... Složitější problematika začíná v oblasti hospodářské, a to jak v RVHP, tak i ve dvoustranné spolupráci...“* A článek končí požadavkem na kvalitní diplomacii.

Musel jsem ještě článek na radu či přání některých členů redakční rady upravit a vyšperkovat několika tradičními formulacemi. Číslo jsme nakonec poslali do tiskárny, tisklo se to někde v Třebíči.

Tady musím vložit ještě jednu poznámku. Časopisy podobného druhu jako *Mezinárodní vztahy*, *Český časopis historický* a další nebylo nutné předkládat k předběžné cenzuře, na cenzuru se posílal výtisk až po vydání. Ale náhled jsme museli předložit náměstkovi ministra zahraničních věcí, pod kterého ústav spadal. V této chvíli to byl náměstek Pithart. Vytištěné první číslo našeho čtvrtletníku dostal a pak si mě zavolal do Černínského paláce. Řekl mi, že to bude zajímavý časopis, ale kvůli mému článku že celou noc nespal, nemůže jej pustit, protože to by ministr David zuřil, že s tím, co jsem napsal, celkem souhlasí, ale musí se to všechno předělat, protože to kdyby vyšlo, byl by pěkný rámus. Sdělil to už i řediteli Šnejdárkovi.

Celý náklad už byl vytištěn, ale neexpedován. Hned jsme volali do Třebíče, aby jej zatím pozdrželi, bylo to asi osm set kusů. Naštěstí můj článek obsáhl jeden tiskový arch takže bylo rozhodnuto všechna čísla „rozebrat“, vyjmout z nich první arch a místo něj tam vložit článek *K vývoji výzkumu mezinárodních vztahů v Československu*, který Antonín Šnejdárek ještě během odpoledne nadiktoval písařce do stroje ve stejném rozsahu, jako byl původní článek.

A v tiráži muselo zmizet *Řídí Jaroslav Šedivý s redakční radou...* a místo toho tam bylo *Řídí redakční rada...* Mé jméno zůstalo v tiráži.

Nicméně čtvrtletník *Mezinárodní vztahy* byl nakonec odstartován a já jsem řídil jeho tři ročníky – 1966, 1967, 1968. Připravil jsem i první číslo ročníku 1969, ale protože jsem byl při jednání sovětského a československého politbyra obou komunistických stran v Čierné nad Tisou v létě 1968 v Brežněvově referátě dvakrát jmenován (jednou jako historik, podruhé

jako novinář) mezi těmi, kteří rozbíjejí čs.-sovětské přátelství, rozhodl ředitel ÚMPE Šnejdárek, pochopitelně že s omluvou, že nadále být šéfredaktorem čtvrtletníku nemohu.

III. ZÁMĚRY A CÍLE ČTVRTLETNÍKU *MEZINÁRODNÍ VZTAHY*

1. Už příprava prvních studií do prvního čísla naznačovala, jaké oblasti v široce pojaté problematice referování o mezinárodních vztazích chceme preferovat. Samozřejmě to byla otázka, jak nakládat s tím už poněkud omšelým, víceméně formalistickým programem socialistické zahraniční politiky – mírovým soužitím. Uvažovali jsme tak, že obecné formulace mírového soužití bychom mohli postupně, alespoň v té teoretické rovině, naplnit neformálním obsahem, který by byl jakýmsi ideovým i věcným základem pro konkrétní posun v naší politice směrem k prosazení i „vlastních, specifických zájmů“, které ovšem zdaleka nebyly formulované. V prvním čísle jsme tedy měli v článku V. Petra *Možnosti a meze mírového soužití* jakýsi oficiální pohled (autor byl pracovníkem ÚV KSČ) na tento model koexistence států obou společensko-hospodářských soustav. Je třeba vzít v úvahu, že mírová koexistence byla jedním z hlavních sloganů Chruščova, jenže Chruščov byl v r. 1964 převahou generálů v ústředním výboru KSSS svržen a tito generálové dosadili místo něho svého člověka – Brežněva. Autor jmenovaného článku uvedl, že vychází *„z pojetí mírového soužití jakožto specifického politického problému vztahů mezi zeměmi již socialistickými a zeměmi ještě buržoazními či předburžoazními...“*. V tomto rámci musí podle autora dojít k výrazné změně v poměru sil ve prospěch socialismu, čili stále zůstává cíl země ještě buržoazní změnit v již socialistické. Autor ovšem připouští, že v rámci mírového soužití by mohla být narušena jednota v bloku – *„v současné době zaujímá mezi omezovacími faktory politiky mírového soužití vážné místo nejednota v řadách světové socialistické soustavy“*. Pak charakterizuje etapy mírového soužití, první od ruské revoluce do druhé světové války, druhou od konce války do XX. sjezdu KSSS a třetí poté. Dotýká se karibské krize i intervence USA ve Vietnamu a článek vyznívá jako nabádání k opatrnosti.

Něco takového jsme do prvního čísla museli dát, abychom dále mohli tisknout třeba zprávu o přednášce Johana Galtunga, ředitele Ústavu pro výzkum míru v Oslu, kterou proslovil již na podzim 1965 v ÚMPE a kterou jsme pak otiskli jím přepracovanou v čísle 1/1968 pod názvem *Výzkum míru: věda nebo zahalená politika?*, což už byla otevřená polemika se sovětským pojetím.

K této problematice jsme se vrátili ve dvou studiích a několika informačních sděleních o úsilí našich právníků, specialistů v oboru mezinárodního práva, pomoci prosadit kodifikaci zásad mírového soužití v OSN. Byl to článek profesora Miroslava Potočného v čísle 3/1966, který byl především právnickým zdůvodněním takového kroku. A byla to zejména studie Vratislava Pěchoty, pracovníka odboru mezinárodních organizací MZV a vynikajícího odborníka na mezinárodní právo, nazvaná *Československá iniciativa v OSN na podporu zásad mírového soužití a možnosti jejího využití v Evropě* v čísle 4/1967. V části, v níž upozornil na faktory snižující účinnost mezinárodního práva, použil formulací, které v podstatě postavily na roveň obě antagonistické velmoci, a ve studii opouští ono „na jedné straně socialismus, na druhé straně vše způsobuje zlý kapitalismus“. Mezi faktory snižující účinnost práva uvádí *„nepřetržité opomíjení a znevažování základních zásad obsažených v Chartě OSN... rostoucí tendence jistých států používat dvojího standardu v mezinárodních vztazích... nelze*

přehlížet tvrdošíjné přežívání zastaralého politického pojetí, které je stále základem přístupu některých států k mezinárodnímu právu – totiž že moc je základnou zákonnosti a práva a že hrubá síla vytváří právo...“.

A V. Pěchota shrnuje prozatímní výsledky československé iniciativy ke kodifikaci právních zásad mírového soužití, které byly přijaty jako bod k projednávání VS OSN v r. 1962.

Prolistujeme-li první tři ročníky *Mezinárodních vztahů*, pak lze soudit, že právě v článcích, informacích o přednáškách v ústavu, o účasti pracovníků ústavu na zahraničních kolokviích, v recenzích knih západní provenience rámec mírového soužití umožnil, že se v blocích začalo hovořit více pragmaticky a méně ideologicky, což vedlo k tomu, že se realisticky začalo uvažovat, co dělat, když už bloky existují, aby přešly z fáze konfrontace do fáze kooperace.

To se ovšem nedotklo vůbec vojenské oblasti, v níž byly s nástupem Brežněva v r. 1964 opět modernizovány plány útoku armád sovětského bloku směrem na Rýn, o kterých jsme prakticky nic nevěděli. Takže vojáci nás nechali psát o sedmi bodech kodifikace mírového soužití, o odzbrojovacím snění vědců v pugwashské skupině, založené Bertrandem Russellem v r. 1957, o studiu konfliktů a jejich řešení. Jak také jinak.

V září 1966 mě ředitel Šnejdárek poslal do Vídně na 3. kongres *Peace Research Society*. Tuhle společnost založil americký profesor Walter Isard spolu se skupinou amerických odborníků v oblasti výzkumu míru. Napsal jsem o tom podrobnější zprávu pro číslo 4/1966, protože jsem se tam setkal s překvapivými metodami výzkumu a profesor Isard si přál, aby se jeho pojetí výzkumu promítlo i za „železnou oponu“. Takže jsem referoval o jednom výzkumu, který používal exaktních prostředků. Například norský ředitel Galtung pověsil na zeď mapu celého světa s vyznačenými leteckými linkami a na hustotě spojení jednotlivých oblastí dokazoval intenzitu vztahů ve škále od „přátelských“ až ke „konfliktním“. Protože v Americe už byly počítače běžné, profesor Clemens na základě zadaných faktů vypočítal a znázornil křivku, která ukazovala kolísající vůli sovětské vlády k odzbrojení za poslední léta.

2. Vedle otázek mírového soužití druhým okruhem problémů, na který jsme se rozhodli upřít pozornost, byla problematika rozvojových zemí a zejména vztahy Československa (nikoli celého bloku) s těmito zeměmi ve fázi, kdy už jsme měli několikaletou zkušenost za sebou a kdy už přinejmenším v některých odborných kruzích dávno dozrálo poznání, že ideologické schéma vývoje těchto zemí jako zálohy socialismu či významného elementu v rozkladu kapitalismu je zcela scestné. Byly už k dispozici poznatky, že model socialistické výstavby, jenž pořádně nefungoval ani v tzv. socialistických státech, je katastrofální jak pro příjemce naší pomoci, tak i pro nás jako poskytovatele této pomoci a účastníka této spolupráce.

A to jsme chtěli naznačit i v čísle 1/1966, které mělo do určité míry jakýsi charakter programový. Studie na toto téma se ujal pracovník ústavu Richard Wagner. Odvedl na svou dobu výbornou práci, o které se strhla tenkrát na redakční radě dosti ostrá diskuse. Studii nazval *Hospodářské vztahy Československa s rozvojovými zeměmi*.

Sdělil úvodem, že na komplexním výzkumu problémů RZ se u nás účastní 147 pracovišť a více než 1500 pracovníků nejrůznějších vědních oborů a disciplín. Ve vědecko-technické spolupráci se vystřídalo již 3000 našich odborníků podle dvoustranných dohod o technické spolupráci s 26 rozvojovými státy atd. Zejména vyzdvihl, že jsme podpořili „třetí svět“ na půdě OSN a jinde, ale i vojensky, např. v Egyptě. Ale jsou tu i negativní rysy a 80 procent rozsahu studie je jim věnováno. Budu citovat: jsou tu *„objektivní rozdílnosti v sociálně eko-*

nomickém charakteru společenských řádů a na tomto základě i subjektivní odlišnosti v názorech jak na meze a možnosti vzájemné spolupráce, tak i na očekávaný sociálně ekonomický vývoj obou partnerů ... Vítězství národně-osvobozenecké revoluce... neobsahuje automatismus řešení vážné situace... a není také... implicitně překonáváním hospodářské zaostalosti... z toho schematické představa o další cestě RZ.“ Tyto země jsou stále součástí kapitalistického světového hospodářství a závislost na vyspělých kapitalistických státech je značná. Jejich představitelé jsou protiimperialističtí, ale nikoliv protikapitalističtí. Je třeba pochopit, proč *„postoj určité rozvojové země může být současně protiimperialistický (zejména v zahraniční politice) i protikomunistický (především v politice vnitřní)“*.

Autor vyjmenovává nedostatky v nazírací sféře na problematiku RZ: chybí objektivní rozbor situace, to vytváří prostor pro subjektivistické soudy, malá znalost problematiky, evropocentrický přístup k tamním problémům, hospodářské vztahy jsou redukovány na zahraniční obchod a technickou pomoc. Náš průmysl není připraven, kvalita našich výrobků a jejich přizpůsobení klimatickým podmínkám jsou špatné atd. Dnes tyto bolesti dávno již známe, ale v r. 1966 se o nich takhle otevřeně nemluvilo. Studie jde do řady detailů, autor jako pramen využil *Statistickou ročenku OSN* a další studie vyšlé pod hlavičkou OSN a též materiály české provenience, z ministerstev a ústavů.

Wagner si ovšem všímá i jisté hrozby výbušnosti v budoucnu. *„Při podrobnějším rozboru všech problémů RZ se dostáváme... k problematice sociálně-ekonomické organizace života těchto zemí... nevyhraněnost sociálně-ekonomické struktury RZ, která je často programově tvořena pokusy o spojení prvků socialistické a kapitalistické společnosti, brání mobilizaci hmotného bohatství národů těchto zemí.“*

Závěr článku je konkrétní kritikou dosavadního přístupu Československa k rozvojovým zemím, kategorickým požadavkem objektivně studovat tuto problematiku, ale ústí do jednoho návrhu z říše snů, které se naštěstí neuskutečnily: *„RZ pociťují potřebu realizovat nový typ mezinárodních vztahů i v oblasti hospodářské. Socialistický svět má dnes již mnoho – dobrých i méně dobrých – zkušeností s uskutečňováním nových vztahů spolupráce a vzájemné pomoci, což není bez zajímavosti ani pro rozvojový svět... Rada vzájemné hospodářské pomoci není uzavřeným společenstvím a od svého vzniku předpokládá své rozšíření i k zemím nesocialistickým...“*

Nevím, jestli tohle myslel autor vážně, nebo se, jak jsme to často dělávali, dostal ke konci na povinnou ideově konstruktivní bázi, i když to prakticky byl nesmysl.

Nicméně jsme s touto studií nasadili jakousi pozitivně kritickou laťku ve zkoumání problematiky rozvojových zemí a tu jsme snad udrželi, i když s výjimkami. Výjimkou byl v čísle 4/1966 článek náměstka ministra zahraničních věcí Jána Pudláka *Třetí svět a my*, což byl docela slušně napsaný ministerský zahraničněpolitický pohled na tuto oblast s dosti rozsáhlou faktografickou citací přesně v mezích posledních zasedání ústředních orgánů.

Ale už v ročníku 1967 se v prvním čísle představuje Zdeněk Švejnar článkem *Pojetí zahraniční pomoci rozvojovým zemím*, v němž se vyjadřuje kriticky k efektivnosti této pomoci, zavádí do svého výkladu algebraické rovnice, vyzdvihuje úlohu zahraničních fondů při tvorbě tamního kapitálu a zdůrazňuje, že zahraniční pomoc má mimořádný význam při odstraňování hlavních překážek rozvoje těchto oblastí.

K této problematice také bylo v ÚMPE v lednu 1967 zorganizováno sympozium, k němuž jako diskusní základ byla předložena Švejnarova rozšířená práce o zahraniční pomoci RZ. Informuje o tom ve zmíněném čísle Ilja Ulrich.

K problematice rozvojových zemí napsal pro číslo 3/1967 Jiří Štěpanovský článek *Evropská bezpečnost a třetí svět*, v němž si všiml zajímavého propojení politiky mírového soužití s kuriózním přístupem některých vůdců revolučních zemí „třetího světa“, jako např. Kuby, ale i Koreje či Vietnamu. Podle autora se z těchto zemí ozývá, že *„imperialisté USA budou manévrovat k uvolnění evropské situace nebo k jejímu udržení v dočasném klidu, aby soustředili své úsilí na agresi v Asii... snížení napětí na jedné frontě vůbec nijak nepřispěje ke zlepšení všeobecného mezinárodního klimatu... vytváří pro imperialisty podmínky k zintenzívnění agrese na frontě druhé“*, což je hrozbou míru a bezpečnosti ve světě. Autor pak tuto tezi rozebírá jako scestnou ukázku dogmaticko-vojenského chápání stávající mezinárodní situace.

Štěpanovský cituje i názor z revolučních kruhů některých RZ, odkud zazněla výtka socialistickým zemím, že *„v souvislosti s vietnamským konfliktem nepodstoupily riziko války v celosvětovém měřítku...“*. Podle autora jsou známy názory vůdců národněosvobozeneckého boje o nezbytnosti „totální“ a „globální“ „revoluční“ války za zničení „imperialistické soustavy“ ve „světové konfrontaci“, mluví se o „kolektivním protiúderu“. Škoda, že autor neuvedl jména (asi z opatrnosti). Ale vždyť tyto názory byly přímou ozvěnou Stalinovy přípravy na „totální“ a „globální“ válku s kapitalismem, kterou původně plánoval na r. 1953. Tato fakta ovšem v r. 1967 ještě Štěpanovskému, ale ani nikomu z nás známa nebyla.

K problematice rozvojových zemí jsme tiskli ještě v čísle 3/1968 velice zajímavý, opět Švejnarův článek *Ke koncepci globální strategie*. V něm autor zpracoval výsledky Konference o obchodu a rozvoji (KOR) v Dillí v březnu 1968. Ta podle autora na základě projekce vývojových trendů vytyčila nové teze globální strategie rozvoje a politiky globální mezinárodní kooperace. Švejnar to pak na základě řady dat, čísel a tabulek převádí na problematiku „rozvojové země a světový trh zboží“. V čísle 4 byl pak uveřejněn článek Ladislava Dvořáka *O strategii hospodářského postupu rozvojových zemí.*

Připomenu ještě jeden příspěvek, který se do určité míry dotýká problematiky rozvojových zemí. V čísle 2/1967 jsme zavedli rubriku „zahraniční příspěvek“ a já jsem požádal ředitele bělehradského Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii Leo Matese o první článek do této rubriky. Seznámil jsem se s ním, když jsem byl koncem jara 1967 na čtrnáctidenní stáži v jeho ústavu v Bělehradě. Článek, který mi pro náš čtvrtletník dal, se jmenoval *Společenská podmíněnost politiky neangažovanosti*. Titova Jugoslávie hrála v této skupině „neangažovaných“ vůdčí úlohu a my jsme tak přinesli výklad této politiky z pera nejpovolanějšího. A zároveň to bylo v době, kdy byla Jugoslávie ještě v jakési mírné, ne zcela otevřeně formulované klatbě.

V článku autor spíše sleduje význam, ideovou podstatu, cíle i některé rozpory uvnitř tábora přívrženců politiky neangažovanosti, než aby vykládal faktografickou historii této skupiny států. *„Politika neangažovanosti vznikla v období po 2. světové válce jako odpověď na začínající proces vytváření dvou antagonistických bloků. Již samo označení... ji definuje negativně, tj. jako politiku neúčasti v seskupeních, ve vojenských paktech nebo politických blocích. ...vždy obsahuje negaci nebo neúčast na těchto výtvorech studené války.“* Leo Mates odmítá „ideologizování“ politiky neangažovanosti, snahu *„prezentovat tuto politiku jako taktický tah nebo obratnou diplomatickou hru...“*. Mluví o indickém Nehrúovi jako prvním, který v letech 1946, 1947 jako první formuloval politiku neangažovanosti, jež se ovšem jako společenství vybraných zemí viditelně realizovala až za hluboké studené války. Připomíná bělehradskou konferenci a zejména konferenci v Káhiře 1964, kde bylo nutno překonat ten-

denci vytvořit z neangažovaných zemí blok vybraných států. *„Tyto tendence však nepřevládly, a tak se okruh účastnických zemí rozšiřoval od konference ke konferenci, až zahrnoval – podle vnitřního zřízení – širokou paletu zemí.“*

Škoda, že v článku není víc faktografie, nejsou jmenovány účastnické státy. Autor mluví obecně o zemích méně rozvinuté části světa, které se *„neztotožňovaly s jednou nebo druhou stranou ve studené válce...“*, velmi podrobně probírá kolonialismus a k čemu jeho pozůstatky vedly v politice postkoloniálních států a vrací se k jugoslávskému příkladu. *„Formulace politiky neangažovanosti vyplynula z vývoje názorů na základní otázky společenského zřízení...“* V Jugoslávii to bylo v okamžiku, kdy začal proces hluboké společenské transformace na počátku zavádění samosprávy a tržních vztahů, *„čímž byl zahájen proces přeměny společnosti“*. Autor zdůraznil, že existují hlubší a trvalé příčiny politiky neangažovanosti – sledování vlastní zahraniční politiky, svobodného jednání vůči blokům a *„na zřeknutí se závazků následovat politiku bloků“*. Jugoslávie odmítla i pokusy vytvořit z hnutí neangažovaných mezinárodní organizaci, založenou na společné zahraniční politice – hnutí se nesmí institucionalizovat. Problémy ovšem byly v překonávání hospodářské zaostalosti a autor vidí jako jedinou slabou stránku účastnických rozvojových zemí ve třech formách jejich závislost – v oblasti techniky, výroby a financování. Tvrdě zkritizoval tendenci bohatých zemí napravit obtížnou situaci v bývalých koloniích *„výstavbou moderních a často grandiózních hospodářských objektů“*, které neopovídají potřebám tamních národů. A uzavírá svůj článek konstatováním, že *„politika neangažovanosti je konstantou v jinak proměnlivé situaci vnitřních poměrů neangažovaných zemí a jejich mezinárodních vztahů“*.

3. Dalším, do určité míry nosným tématem čtvrtletníku *Mezinárodní vztahy* byla diskuse o vědeckém pojetí studia mezinárodních vztahů, o tomto předmětu jako vědní disciplíně. Tímto tématem jsme obsadili již číslo 1/1966, a to příspěvky stálých diskutérů na toto téma Vladimíra Sojáka *Problémy výzkumu mezinárodních vztahů* a Alexandra Orta *Mezinárodní vztahy a politická věda*.

Pro Orta měla tato otázka dva aspekty. První, zda výzkum mezinárodních vztahů může být zařazen samostatně do tehdejšího systému řízení a třídění věd, a druhý, zda vznikající politické vědy, které nazval dosud téměř nepoužívaným termínem politologie, nepohltí i studium mezinárodních vztahů. Alespoň naznačil, že kolem tohoto tématu jsou nějaké problémy.

Zato Soják svůj příspěvek pojal vědecky s odvoláním na známá klišé, jako Marxovu výzvu dělnické třídě v *Inaugurální adrese I. internacionály*, v níž ji vyzval, aby *„zvládala i taje mezinárodní politiky, aby kontrolovala diplomatické akty svých vlád a v případě potřeby se proti nim postavila všemi prostředky“*. Dál charakterizuje součásti mezinárodních vztahů, především ekonomický prvek a obranný či vojenský prvek, a shrnuje, že *„pod pojmem mezinárodní vztahy naší doby rozumíme souhrn a vzájemné působení vztahů politických, ekonomických, vojenských, právních, kulturních a ideologických mezi světovými soustavami a seskupeními států, státy, národy a dalšími hlavními společenskými, politickými, hospodářskými organizacemi a hnutími působícími v celosvětovém společenství“*.

Formulace, v níž snad na nic nezapomněl a ještě se odvolal na nějaký sovětský pramen! Nicméně odmítá zařazení studia mezinárodních vztahů do moderní historie či do vědeckého socialismu a komunismu a vyzdvihuje nutnost interdisciplinárního přístupu. A právě interdisciplinární přístup se stal pak nosným argumentem pro jedinečnost studia mezinárodních vztahů a kolem něho se točily i další diskuse na toto téma.

Tato debata se v ÚMPE vedla na různých úrovních a my jsme se k ní vrátili v ročnících 1967 a 1968 několikrát, spíše v souvislosti s produkcí některých západních odborníků.

V březnu 1967 měl v ÚMPE přednášku (přednášky v ústavu byly přístupné pro odbornou veřejnost) švýcarský ředitel ženevského Ústavu mezinárodních vztahů a zároveň prezident Mezinárodní asociace politické vědy Jacques Freymond. Mluvil o základních otázkách výzkumu mezinárodních vztahů a v čísle 2/1967 byl otištěn podrobný záznam o této přednášce. Freymond se kupodivu projevil jako stoupenec tradičního přístupu, zdůrazňujícího zvláště historické souvislosti a dlouhodobé perspektivy vývoje. Byl velmi kritický k dosavadním pokusům vypracovat teorii mezinárodních vztahů, jako zatím nejúspěšnější z prací o mezinárodních vztazích byla pro něho kniha *Mír a válka mezi národy* Raymonda Arona. Byl skeptický i vůči novým metodickým přístupům, které třeba přinášejí nové poznatky, k nimž lze ale dojít jednodušeji tradičními přístupy. Kritizoval teorii rozhodování, skupinového nátlaku, veřejného mínění a obecně neměl rád tzv. kvantitativní metody. Trval na výkladu dějinného pozadí procesů, jeho proměnlivosti a dynamiky. Rovněž kladně hodnotil tzv. strategická studia jako kooperaci politiků a stratégů v určitých situacích. Protože v jeho ústavu se konala i výuka mezinárodních vztahů, bylo zajímavé slyšet o nutnosti spojení několika disciplín, především historie, ekonomie a práva, v obsahu přednášek pro posluchače této rovněž vysoké školy ve Švýcarsku.

K metodologii studia mezinárodních vztahů jsme otiskli v čísle 4/1968 v rubrice „zahraniční příspěvek“ studii americké profesorky Diane S. Clemensové *Struktura jednání Krymské konference*. Seznámil jsem se s ní při jedné konferenci ve Vídni r. 1967 a její experimentování ve výkladu postupu rozhodujících politiků při známém mezinárodním jednání mě zaujalo, i když nepřesvědčilo. Požádal jsem ji o příspěvek, který jsme pak mohli v r. 1968 uveřejnit.

Její studii je třeba pokládat za experiment historika diplomacie zkoumající změny pozic tří spojeneckých mocností v Jaltě v únoru 1945 z hlediska jejich účinku na výsledná usnesení. Pojala to jako specifickou *case study*. Říká, že se chtěla vyhnout dilematům historika moderních dějin – volbě mezi impresionistickou historickou tradicí a abstraktnější kvantitativní analýzou, anebo mezi revizionistickým a ortodoxním výkladem mezinárodních vztahů ve 20. století. K dispozici měla záznamy z konference dvou velmocí, souhrny poznámek několika účastníků a paměti. Tento soubor s ještě i dalšími dokumenty jí poskytl obsah toho, co pak bylo analyzováno v podmínkách dohody, konfliktu, iniciativy, vyrovnávání stanovisek, *„což bylo důležité pro vyřešení rozdílností a konfigurací, které tyto vztahy nejlépe vyjadřují“*. K tomu autorka přiložila tabulku, nazvanou *Struktura jednání krymské konference*, v níž ve čtvercích po dnech od 5. do 10. února sleduje graficky interakci tří hlav států či jejich ministrů zahraničí v pěti bodech usnesení: německé reparace, rozčlenění Německa, Francie, Polsko, Spojené národy. K tomu pak je podrobný text, obsahující rozpis jednotlivých jednání a návrhů. Výsledek ukazuje, že polovina významných usnesení byla přijata v prostředních dvou dnech a také, co si kdo vynutil. *„Jednoduchý výčet návrhů na konferenci by ukazoval, že Spojené státy a Sovětský svaz (každý s pěti návrhy) jsou za Británií se šesti návrhy.“* Co se týče iniciativy ve zmíněných pěti hlavních problémech *„ve třech z nich se Sovětský svaz ujal vedení a většinou dosáhl svého předem stanoveného cíle“*.

A autorka končí závěrem, že *„krymská konference je významným materiálem pro zkoumání koaliční politiky a modelů jednání“*.

My jsme tento text tiskli proto, že podobných přístupů ke studiu mezinárodních vztahů se vyskytlo v těchto letech na Západě více. Nejprve v USA se někteří badatelé nechali strhnout rozvíjející se počítačovou technikou, s jejíž pomocí se pokoušeli na historických příkladech nalézt metodu, jak „nakrmením" počítače určitou dávkou vybraných dat dosáhnout několika variant možného postupu jednajících při konkrétních vyjednáváních v soudobé zahraniční politice.

4. Dalším nosným tématem našeho časopisu podle představ při koncipování jeho prvního čísla měla být také politika evropské bezpečnosti, ale to se nám příliš nepodařilo. Příspěvků tradičního výkladu evropské bezpečnosti, navěšeného především na evropskou problematiku, se nabízelo dost, jedním takovým jsme v čísle 2/1966 zahajovali tuto otázku, ale autorů, kteří by tuto problematiku pojednali originálnějším způsobem, se nedostávalo.

Článek Ladislava Lísky *K problému evropské bezpečnosti* v čísle 2/1966 plně odpovídal oficiálně vyžadovanému schématu: *„Německo má být přebudováno v mírumilovný demokratický stát, z jehož území musí být natrvalo vyloučena jakákoli hrozba agrese vůči evropským zemím. Tento požadavek byl a zůstává základním požadavkem evropské bezpečnosti."* Po prvním citátu z uvedeného článku už by snad ani nebylo třeba přistoupit alespoň ke stručné charakteristice. Ale přece jen pár slov. Autor nejprve v klasickém schématu popisuje poválečnou historii, zejména Německo v letech 1945–1947, 1952–1955 a 1958–1961, starosti sovětské politiky, když NSR byla přijata jako 14. člen NATO. Koncem 50. let SSSR vyrovnal v raketové technice strategickou převahu Američanů, ale neprosadil mírovou smlouvu s Německem atd. V Evropě jsou dva bezpečnostní systémy, ale naším cílem je, říká autor, vytvoření celoevropské bezpečnosti, a k tomu je nezbytné všeobecné a úplné odzbrojení, dodržovat zásady respektování svrchovanosti a územní integrity každého státu apod. Z opatření, která je nezbytné podniknout, je v bodu 3 *„usilovat o dohodu dílčích bezpečnostních opatření"*. Z nich pak autor některá cituje, jako např. uzavření paktu o neútočení mezi členskými státy obou seskupení.

I takovéto články jsme museli tisknout, ale nebylo jich mnoho.

Výborný byl hned následující článek *NSR a západní aliance v berlínské krizi* z čísla 2/1966, který napsal major Vojenské politické akademie Bořivoj Švarc. Na rozboru jednotlivých kroků sovětské i americké strany v r. 1961 ukázal nakonec realistický kompromis, jenž v té době nikdy nebyl publikován ve věrohodné podobě. Švarc píše: *„Sovětsko-americký kompromis, v němž by se Sovětský svaz vzdal úsilí o změnu statutu západního Berlína výměnou za slib, že USA nedají jaderné zbraně do rukou bundeswehru, nelze dokumentárně prokázat... Můžeme konstatovat, že ani nyní po pěti letech NSR nedostala od USA jaderné zbraně..."*

Poměrně slušný text napsal pro číslo 2/1967 Josef Pokštefl – *Meze použití síly v současné etapě mezinárodních vztahů*, sice s dlouhým historickým úvodem od ztroskotání jednání o odzbrojení po první světové válce až k soudobé situaci rovnováhy síly, kdy nelze řešit rozpor mezi socialismem a kapitalismem válkou. Autor si klade otázku, jakého trvání může být ona kvalitativně nová situace v mezinárodních vztazích, a odpovídá, že iracionalita nukleárního střetnutí změnu takřka vylučuje. Ale přesto dochází k závěru, že *„klíč k dosažení vojenské převahy, k rehabilitaci války jako nástroje politiky spočívá v obraně vlastního území"*. Ale zároveň si lze představit, že ve vědě – fyzice, chemii, biologii – dojde k objevům, které se stanou ve své vojenské podobě také absolutními zbraněmi, takže rehabilitace války je takřka nemožná, protože budou k dispozici oběma stranám.

Když jsme u této tematiky, zastavím se ještě u jednoho příspěvku, který splňoval mé přání, abych v každém čísle čtvrtletníku *Mezinárodní vztahy* mohl otisknout článek, který by se vymykal schématům a přinášel zajímavé souvislosti. Tentokrát v čísle 2/1968 to byl článek plukovníka Oldřicha Mahlera *Evropská bezpečnost – vojenské souvislosti*.

Autor vyšel ze zjištění, že *„totální politická strategie živená nesmiřitelnými ideologiemi narazila na nepřekročitelné meze možností a žádné straně se nepodařilo... systém bezpečnosti vytvořit“*. A jinde *„...vznikl postupně zvláštní systém bezpečnosti... založené především na vojenské rovnováze dvou proti sobě stojících aliancí“*. Tady začíná i frekvence slova „odstrašení“. *„Vojenská síla může sice přispívat k zajištění bezpečnosti i v poměrně dlouhém historickém období, nemůže však zajistit úplnou a trvalou bezpečnost.“* Odstrašení může selhat, čili politické řešení navíc je nutné. Autor si klade otázky, zda pro Evropu by bylo řešení ve vojenské neutralizaci Evropy, úskalím je, že to není definitivní řešení. Vojenská neutralizace Evropy by znamenala, že se přenáší odpovědnost za světový vývoj na obě supervelmoci, ale co když k nim budou v budoucnosti patřit i Čína, Japonsko?

Zajímavé na této studii je ovšem konkrétní vyjádření poměru vojenských sil v číslech, počtu jaderných střel, vojsk, výdajů na zbrojení atd. Tabulky, které uvádí, jsou zajímavé a příznačná je autorova poznámka, že vzhledem k nedostatku údajů o vojenské síle socialistických zemí z našich zdrojů používá údajů z ročenek britského Ústavu strategických studií. Jsou toho plné čtyři strany s komentáři a dochází k závěru, že *„rozhodující prostředky strategického napadení určují vojenský poměr sil ve světě, mohou garantovat bezpečnost Evropy, aniž jsou zde rozmístěny“*. Ale nicméně hrozba lokálního konfliktu zůstává a Mahler říká, že *„předpokladem nalezení skutečného řešení evropských problémů je vojenská neutralizace střední Evropy a tím i obou částí Německa“*.

Rok 1968 již začal a tyto úvahy jedné skupiny důstojníků krystalizují až k vydání *Memoranda*, za které jsou pak po sovětské okupaci, s výjimkou jednoho, postaveni mimo službu.

5. Poměrně slabě byla ve všech třech ročnících našeho čtvrtletníku zastoupena problematika sovětského bloku. Květa Kořalková psala něco z historie jednání o čs.-polské spojenecké smlouvě z r. 1947 (*O zrodu československo-polského spojeneckého svazku*, 1/1967), Václav Kotyk se věnoval sovětské politice tak, aby to bylo přijatelné na všechny strany – *K problematice vývoje zahraničně politické koncepce SSSR* (3/1967). V r. 1968 se přece jen objevily články později nazvané revizionistické. Radovan Selucký nám dal text *Vliv ekonomických reforem na zahraniční hospodářské vztahy socialistických zemí*, který jsme otiskli v čísle 1/1968. V něm vychází ze zjištění, že výrazný pokles ve výměně zboží mezi některými socialistickými státy v r. 1966 a extenzivní rozvoj jednotlivých národních ekonomik signalizuje, že mezinárodní socialistická dělba práce vyžaduje kvalitativně nové řešení. Článek je kritikou neefektivnosti RVHP a zdůvodněním toho, že v hospodářské spolupráci mezi zeměmi RVHP musejí začít hrát významnou roli ekonomická kritéria. Podnik se musí chovat jako výrobce zboží, ale chce to regulaci trhem a zatím se to prosadilo v jugoslávské ekonomice. Příspěvek je zajímavý i výkladem základních principů připravované československé ekonomické reformy, žádá kooperační dohody mezi podniky, tzn. i nadnárodní, a myslí si, že by k tomu měl být uvolněn i pohyb pracovních sil uvnitř RVHP.

V ročníku 1968 jsme uvedli i rubriku „aktuální historie“, do které nám Robert Kvaček dodal pěkný článek *K politickému profilu Malé Dohody* pro první číslo.

Alexandr Ort psal nejenom *O neplatnosti mnichovského diktátu* (3/1967), ale jeho tématem byla i francouzská politika – v článku *Tradice a gaullistická zahraniční politika* (3/1968).

Výborné byly vždycky články profesora právnické fakulty Miroslava Potočného, v ročníku 1968 v čísle 2 *Zásada sebeurčení národů* a v čísle 4 *Zásada svrchované rovnosti států*.

6. Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii ve sledované době uspořádal několik konferencí či diskusí uvnitř ústavu, o kterých jsme poctivě referovali. Připomenu dvě konference.

V květnu 1967 ředitel Šnejdárek realizoval svůj nápad a na dny 17.–19. května pozval na konferenci do Mariánských Lázní vedoucí představitele (většinou ředitele) ústavů pro výzkum mezinárodních vztahů. Podařilo se mu to. Přijeli zástupci 28 evropských vědeckých ústavů z 20 zemí a konference se sešla k sedmi pracovním plenárním zasedáním. V čísle 3/1967 o tom vyšla dosti podrobná zpráva, mezi jmény čteme profesor Genevey, ředitel Centre d'Etudes de Politique Etrangere v Paříži, profesor Bassani z Milána, A. Spinelli z Říma, ředitel Leo Mates z Bělehradu, dr. Schulze z Bonnu, Johan Galtung z Oslo, profesor Inozemcev z Moskvy, profesor Freymond ze Ženevy atd. Smyslem konference bylo konstatování, že s bloky se asi musíme smířit, ale v rámci mírového soužití musíme hledat společná témata, na kterých bychom mohli spolupracovat. Konkrétní nebezpečí pro mír snad už kulminovalo, podmínky skutečně nové základny evropské spolupráce existují, pracujeme na tom. V komuniké pak byly tři body: 1. při výzkumu mezinárodních problémů, zejména v Evropě, chceme spolupracovat, 2. zajistíme rozvoj vzájemných informací o výzkumech pomocí služeb Mezinárodní asociace politických věd, 3. setkání ústavů mezinárodních vztahů v evropských zemích se budou konat pravidelně každý rok, v r. 1968 to bude, jak navrhl profesor Freymond, v Ženevě. Jednacím jazykem je angličtina a francouzština.

Myslím, že v r. 1968 ředitel Šnejdárek nejel nikam.

O rubrice „recenze a informace o knihách" se nebudu dlouze rozepisovat. Byla to velmi důležitá část našeho časopisu a v ní jsme seznamovali především se západní produkcí, o knihách nejrůznějších známých autorů počínaje Kissingerem, Brzezinským, ale i sovětských, polských atd. Pokusili jsme se v jednom příspěvku shrnout i knihy československých emigrantů, většinou politických činitelů, kteří odešli po únoru 1948. Psali jsme o knihách Ripky, Korbela, ale tady jsme museli volit opatrnou formu. Na jejich kritice se nám dařilo sdělit nová fakta zejména z válečné a poválečné politické historie (informovaly, jaké knihy autoři napsali).

Rok 1968 se přece jen projevil v tom, že už v textech nezaznívalo minimum potřebné úlitby starým ideologickým schématům. V dramatickém vývoji tohoto roku časopis vydal i v okupačních dnech asi dva letáky s určitým zahraničněpolitickým pohledem na sovětskou invazi. Už na podzim 1968 to byla první záminka už se konstituujících „zdravých sil" v ÚMPE veřejně zaútočit proti časopisu jako revizionistické líhni.

Ve 4. čísle jsme museli reagovat na východoněmecký list *Neues Deutschland*, který věnoval Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii dva články 15. a 17. 9. 1968. Vydali jsme *Prohlášení ÚMPE* a v něm bylo řečeno, že uvedený list *„obvinil některé pracovníky ústavu z činů, které se nikdy nestaly, a použil k tomu citátů, které byly vytrženy z původních souvislostí a byl jim tak podložen jiný smysl. V článcích se dochází k dalekosáhlým závěrům, že se ústav jako celek dostal na cestu spolupráce s imperialismem, především západoněmeckým. Proti tomuto tvrzení se v našem textu říká, že jsme se věnovali boji za socialismus, proti západoněmeckému revanšismu, že jsme prosazovali vědecké instituce NDR do mezinárodních*

vědeckých komisí" atd.; tuto obrannou pasáž bych osobně nezařadil, ale v ústavu se o textech hlasovalo a „obranářů" tam začínala být většina.

7. Ústav se chystal v rámci mírového soužití vytvořit jakýsi systém pravidelných dvoustranných debatních setkání vědců z oboru mezinárodní vztahy k aktuálním problémům současnosti, nikoli tedy k rozpravám o běžné denní politice, a shodou okolností se to podařilo s Francouzi. V r. 1967 navštívil Prahu francouzský ministr zahraničí Couve de Murville a z toho chudého výsledku jednání s ministrem zahraničí Davidem jsme zaznamenali dohodu o tom, že se budou konat dvoustranná čs.-francouzská kolokvia mezi odborníky z oblasti výzkumu mezinárodních vztahů, mezi historiky, mezi ekonomy.

Do ÚMPE ve dnech 1.–3. 12. 1967 přijela výborně obsazená francouzská delegace k diskusi o faktorech uvolnění v Evropě. V delegaci byli profesor Vernant, ředitel Centre d'Etudes de Politique Étrangere, generál Beaufre, ředitel Ústavu strategických studií, generál Genevey, profesor Grosser z Institut des Etudes politiques, profesor právnické fakulty v Dijonu Leo Hamon, profesor Levi a profesor Thierry z právnické fakulty v Caen. Proti nim zasedla československá delegace v čele s ředitelem Šnejdárkem, institučně i odborně na poněkud nižší úrovni.

Pracovalo se na šesti tématech: historie posledních deseti let v evropské politice, politické a vojenské aspekty uvolnění v Evropě, problematika v německé otázce, evropská kulturní spolupráce, možné perspektivy čs.-francouzských vztahů, problematika hospodářských styků. Z každé strany ke každému tématu byl krátký výklad, pak diskuse.

Přinesli jsme o tomto kolokviu stručnou zprávu v 1. čísle ročníku 1968, bohužel s poznámkou, že účastníci se dohodli, že se nebude provádět zápis a nic se nebude zveřejňovat.

Naštěstí po kolokviu zůstal v Praze na dva dny generál Genevey. Pátého prosince udělal v Praze přednášku v ÚMPE o problémech kontroly odzbrojení, o které jsem pak napsal zprávu pro číslo 1/1968. Přednáška byla úvahou nad pěti otázkami týkajícími se odzbrojení: jaké jsou k tomu důvody, jaká může být technika odzbrojení, jaké jsou dosavadní zkušenosti, co je vlastně předmětem odzbrojení a jaké jsou překážky odzbrojení.

Genevey vyšel ze závěru, že zbrojení slouží k útoku i k obraně, tudíž odzbrojení je sen a úkolem je kontrola zbrojení. Ale jaká kontrola, když existují zbraně kontrolovatelné, ale žádná strana nechce podstoupit riziko vyzrazení toho, co má být utajeno, a dále pak jsou i druhy činnosti dokonale utajitelné, jako jsou zásoby štěpného materiálu či prostředků bakteriologické války. A Francouz navrhuje originální řešení – kontrolu výroby, umožňující počítat zbraně, aniž se prozradí jejich umístění. Generál vycházel z toho, že lze zjistit, kdy a v jakém množství která zbraň potřebuje náhradní díl, a kdy je tedy doplňována či vyřazována. A tvrdil, že kontrola výroby by do patnácti let poskytla uspokojivý soupis zbraní hodných zmínky a kontrola výroby náhradních dílů a generálních oprav by přinesla dosti údajů o množství výzbroje v používání. Co se týče nukleárních zbraní, tady podtrhl zejména jejich důsledné nešíření a omezení protiraketové obrany. Bohužel ale, strany se spoléhají na politiku „odstrašení" a nedůvěřují kontrolám.

Generál Genevey představoval určitou školu ve francouzské obranné politice, která hledala neformální a originální metody pro spoutání nesmyslného zbrojení, a představil uvažování zbavené ideologických šablon. A to bylo přesně to, k čemu již od ročníku 1967 a zejména v ročníku 1968 směřoval náš čtvrtletník.

A právě v r. 1968 jsme se pokusili vnést do časopisu explicitní problematiku československé zahraniční politiky, nejprve v článku Václava Kotyka *Demokratizace a českosloven-*

ská zahraniční politika. V něm se autor znovu pokusil rozvést zde již citovanou (téměř) frázi, že v zahraniční politice je nutno přihlížet ke společným zájmům a potřebám socialistických zemí jako celku, přičemž vyzývá popojít od proklamací ke skutečné rovnoprávnosti a hlavně brojí proti tomu, aby prosazování národních zájmů bylo slučováno s nacionalistickou politikou. Článek měl opět deficit v konkrétní podobě v něm traktovaných myšlenkových schémat a teoretických úvah.

O průlom do podobných nesmělých úvah o československé zahraniční politice se pokusila konference „O současných problémech čs. zahraniční politiky a výzkumu mezinárodních vztahů“, kterou uspořádal ÚMPE 29. a 30. 4. 1968. Byli pozváni odborníci i z jiných ústavů a též z MZV. Debata tu už odpovídala posunu v politické sféře k uvolnění a k hledání nových cest, ale formovala se už i nesmělá opozice. Časopis přinesl podrobný referát J. Lenerta v čísle 4/1968.

Ředitel Šnejdárek žádal v úvodu konference o odstranění deformací, které zatěžovaly spolupráci mezi vědou a zahraničněpolitickou praxí v minulém období, řekl, že *„stojíme před otázkou, jak určit nejen faktory ovlivňující mezinárodní vztahy, ale i jejich budoucí vývoj“*, a poprvé pojmenoval nový moment vnesený do našeho výzkumu, jakousi tendenci k futurologii, přičemž ovšem hned varoval před rizikem zneužití výpočetní techniky ve společenskovědním výzkumu. Jako jeden z úkolů vytyčil *„historickou nutnost vypracovat alternativu evropské bezpečnosti, přitažlivou pro širší okruh pokrokových sil na Západě“*. A samozřejmě nezapomněl na problém našich vztahů s rozvojovými zeměmi, které byly zdeformovány soustředěním se na podporu tzv. nekapitalistické cesty vývoje. V otázce NSR vyzval nepodléhat přehnanému romantismu, ale nicméně posunout naše politické vztahy s NSR až na hranice našich možností.

Výborný byl jako vždy příspěvek V. Pěchoty z MZV, který zdůraznil, že hlavní otázkou naší zahraniční politiky se musí stát evropská politika, *„zesílit naše spolupůsobení na vytváření kooperačního a koexistenčního ovzduší v Evropě...“*, zapojit se do evropského dialogu. Volal po naší účasti na vytváření hlavních pilířů evropského bezpečnostního systému *„...naším cílem je dosáhnout normalizace zejména ve střední Evropě... Měli bychom se vrátit k naší staré iniciativě, k návrhu zásad mírového soužití mezi evropskými státy... musíme hovořit s evropskými státy o skončení existence bloků v Evropě... měli bychom vypracovat varianty počítající jak s krátkodobým, tak s dlouhodobým trváním bloků v Evropě.“*

Ještě tu zazněl referát Zdenka Švejnara, který daleko otevřeněji mluvil o škodách, které způsobila našemu hospodářství ztráta zahraničních trhů v 50. letech, a zcela otevřeně prohlásil, že od RVHP nemůžeme očekávat to, co akutně potřebujeme, to možná až v daleké budoucnosti, *„musíme tedy prohlubovat styky s vyspělými trhy“*, což chce odbourat *„neprodyšný val zahraničního obchodu“*.

Ve vystoupeních Nikla a Sojáka zazněla už ona znovu se objevující notná dávka zdrženlivosti a úplně jiný tón jejich příspěvků. Šnejdárek se to pokusil v závěru urovnat: *„Otevírá se nám nová etapa, dosud neznámá, naší aktivní politiky vůči socialistickým státům. Hranice našich možností je pohyblivá, avšak nemůžeme vybočit ze zásadního principu spolupráce se socialistickými státy.“*

A v závěru tohoto výběru textů z r. 1968, které již signalizovaly pokusy o nové pojetí výzkumu, se rád zmíním o příspěvku Antonína Liehma, tenkrát ještě redaktora *Literárních novin*, který již počátkem r. 1967 polemizoval s Ortovým pojetím „kultura – součást zahraniční politiky“ v článku *Kultura – instrument nebo možnost*, který nám tehdy ještě na ÚV zamítli

jako druhý v pořadí zaražený článek a který jsem vložil do čísla 1/1968. Ve své polemické úvaze vyšel autor z této teze: *„Má-li existovat zahraniční kulturní politika (záměrně užívám tohoto označení, protože termín ‚kultura – součást zahraniční politiky' mi příliš zavání onou koncepcí kultury jako služebníka), musí existovat kultura."* Anebo: *„...v dějinách kultury každého národa jsou argumenty pro to i pro ono. Domnívám se, že nejde jenom o to vědět, kdy sáhnout ke kterým a kdy a kde vynést kterou kartu... s kulturou a jejími hodnotami se už mnohokrát v dějinách zacházelo nepoctivě,"* což se pak spíše vymstilo těm, kteří s ní nepoctivě zacházeli, a tady autor, když nemůže přímo mluvit o oficiální politice, připomíná jezuity – *„...kolik podvodů mají na svém kontě, kolik falešných výkladů, provozovaných jen a jen k větší slávě Tovaryšstva"*. A v závěru říká: *„Dnešní kapitalistické státy, a jmenovitě ty nejpokrokovější z nich, začínají své kulturní politice připisovat význam, který jí patří, a nejednou si tu počínají až kupodivu znamenitě."* Socialistický stát a jeho kulturní politika se nesmí definovat diametrální odlišností od západní praxe a musí převzít *„to nejlepší, co tato praxe ve svých proměnách za dvě staletí přinesla..."*.

ZÁVĚR

A právě v ročníku 1968 začínaly dozrávat plody mého úsilí z předcházejících dvou let. Krunýř ideologických schémat, který jsme od počátku všelijak obcházeli, náhle zmizel, články, recenze, informace, diskuse začaly být věcné, směřovaly jak k rozvoji vlastní vědy, tak i k reálnému pohledu na potřeby nově se rodící praxe. Jenomže už v průběhu podzimu 1968 začala v ÚMPE normalizace a útoky normalizátorů byly mimo jiné zaměřeny i proti časopisu. Pro iluzorní uklidnění v ústavu jsem přijal Šnejdárkovo rozhodnutí, že odstoupím z funkce šéfredaktora a časopis byl svěřen hlavnímu normalizátorovi Niklovi, který se pak ještě zapsal do historie ústavu jako jeho ředitel po odchodu Šnejdárka do zahraničí v říjnu 1969 – jako ten, kdo provedl jeho důkladnou „očistu".

V průběhu r. 1969 došlo ke krystalizaci vztahů na MZV, kde se hledaly kořeny tamního revizionismu z let 1968 a 1969 a v první řadě, když se ještě ministerští úředníci nechtěli prát mezi sebou, protože každý na každého něco věděl, se tam rozhodlo, že vlastně pokusy o revizi zahraniční politiky vycházely z ÚMPE, jak svědčí obsah posledních čísel *Mezinárodních vztahů*.

A mohu-li být i trochu osobní, jako základní text nabádající k revizi československé zahraniční politiky byla označena má kniha *Politika a vzťahy*, kterou jsem napsal v r. 1967 pro slovenské nakladatelství Epocha; v r. 1968 jsem vydání pozdržel, protože se mi zdálo, že text je v nových poměrech příliš zdrženlivý. Kniha vyšla nakonec v lednu 1969 a v listopadu 1969 jsem byl předvolán před komisi ministerstva zahraničních věcí pro její revizionistický obsah.

Můj výklad o prvních třech číslech čtvrtletníku *Mezinárodní vztahy* je především o tom, jaká témata byla tenkrát v popředí našeho výzkumu, ale také o snaze neformálním způsobem přistupovat k jejich zpracování. Ale je zároveň určitým obrazem té doby, její atmosféry, jejích možností, ale především i mezí, v nichž se časopis a jeho tvůrci pohybovali.

ZAMĚSTNANCI ÚMPE – ZAMĚSTNANCI MV (ČERNÝ, PLAČEK, ŠNEJDÁREK)

Jan Kalous

Tato studie[1)] by chtěla představit tři bývalé zaměstnance Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii při ministerstvu zahraničních věcí (MZV), kteří prodělali jistou společnou zkušenost při svém angažmá v rezortu ministerstva vnitra (MV). Zdůrazňuji proto, že mojí primární snahou bylo vytvořit alespoň základní, byť v mnoha ohledem vzájemně propojenou biografii těchto tří osob.

V textu se nehodlám zabývat otázkou, kdo z bývalých zaměstnanců ÚMPE byl tajným spolupracovníkem Státní bezpečnosti. Tím samozřejmě nenaznačuji, že by agenturní zájem StB o prostředí ÚMPE byl nulový. Právě naopak – MV předpokládalo aktivní participaci rezortů a jejich zaměstnanců, kteří plnili jisté úkoly v zahraničí, tedy včetně MZV a později také ÚMPE.

Další možností bylo přímo zřízení rezidentury[2)] čs. rozvědky. V tom případě by se tedy jednalo o jisté systémové řešení, se kterým ale vedení MV od začátku počítalo. Důkazem je obsah článku IV. Statutu první správy (rozvědky) MV ČSR z 22. 5. 1954, v němž se v bodě b) naprosto jasně uvádělo: *„První správa má právo posílat do kapitalistických zemí své pracovníky k provádění výzvědné práce pod rouškou zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí a ministerstva zahraničního obchodu, dopisovatelů ČTK, členů obchodních, kulturních, sportovních a jiných delegací.“*[3)]

Týkalo se to ovšem ÚMPE? Musím potvrdit, že zcela jistě ano. Například dne 2. 7. 1969 se uskutečnilo jednání ředitele Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii Antonína Šnejdárka s příslušníkem čs. rozvědky mjr. Vilémem Pavlišem, kterého se dále zúčastnil mjr. Šafář, t. č. příslušník I. správy MV legalizovaný na ÚMPE. Předmětem debaty byla iniciativa I. správy dlouhodoběji na ÚMPE umístit své další příslušníky. Jmenovitě pak: pplk. Miloslava Čadu, pplk. Zdeňka Jurana, mjr. Drahomíra Ispera a mjr. Boženu Drhlíkovou. Výsledkem byla dohoda o podmínkách jejich nástupu na ÚMPE – měli zde působit pouze jako stážisté, ovšem proplácení hlavní správou rozvědky MV. *„Projevil zájem* (myšleno Šnejdárek – pozn. autora) *o tzv. ‚PROJEKT‘ vybudovat na ÚMPE rezidenturu rozvědky, která bude využívat legalizačních možností ÚMPE k rozvědným účelům,“*[4)] poznamenal si Vilém Pavliš. Z výše uvedeného je zřejmé, že rozvědka používala ÚMPE k legalizaci a pro plnění svých cílů již před jednáním v červenci 1969.

Jaké cíle přitom sledovala čs. rozvědka? Vedle soupeření se zpravodajskými službami kapitalistických států šlo především o proniknutí do prostředí čs. emigrace. Státní bezpečnost chtěla být informována o jednotlivých osobách a jejich aktivitách, ale hodlala také aktivně pronikat a ovlivňovat, případně sabotovat či likvidovat činnost emigrace. Plnila rovněž zadání tzv. „přátel“, tj. koordinovala své akce se Sověty.

Vrátím se k biografiím tří bývalých zaměstnanců ÚMPE. Důležitým zdrojem údajů byly dochované archivní materiály: U Karla Černého jsem použil jeho personální spis z Archivu

bezpečnostních složek MV (dále ABS), dochovaný vyšetřovací spis tamtéž, dokumenty z Národního archivu (dále NA) a osobní spis z Archivu MZV. U Štěpána Plačka jsem čerpal z materiálů z ABS (dílčí jednotlivosti k politickému zpravodajství MV, vyšetřovací spis), z NA, z Vojenského ústředního archivu a také z osobního spisu Archivu MZV. K činnosti Antonína Šnejdárka se vážou materiály v ABS – jeho personální spis, část vyšetřovacího spisu Oskara Valeše (zde jsou výpovědi o jeho činnosti v Berlíně a při řízení francouzského oddělení čs. rozvědky) a na něj vedený podsvazek objektového spisu čs. rozvědky *Československá emigrace ve Francii*; v AMZV se bohužel nedochoval jeho osobní spis.

KAREL ČERNÝ (1912–2002)

Karel Černý (původním jménem Schwartz) se narodil 9. 5. 1912 v Košicích. *„Pocházím ze zchudlé maloobchodnické rodiny. Otec ve velké krisi úplně zkrachoval a od r. 1932 byl jen příležitostním agentem obchodním. Bylo nás 6 dětí. Vlivem sociálních poměrů již na střední škole jsem začal číst marxistickou literaturu. Moje politické uvědomění se pak přeneslo i na sourozence, hlavně na tři mladší, dokonce i na matku, kdežto otec zůstával konservativním maloměšťákem,“*[5] uvedl v prosinci 1950 Černý ve svém životopisu. Jeho rodiče, otec Benjamin a matka Ida, rozená Friedová, zemřeli během druhé světové války.

Po absolvování osmiletého reálného gymnázia zahájil studia právnické fakulty v Bratislavě. Složitá finanční situace ho přiměla k tomu, aby si během vysokoškolských studií přivydělával – později uváděl např. práci v nejmenované advokátní kanceláři, výuku cizích jazyků nebo překladatelství při promítání filmů v jednom košickém biografu. Nicméně existenční nejistota ho nejméně dvakrát donutila studia přerušit. Studia práv však dokončil až po skončení druhé světové války v r. 1946 na PF UK v Praze. Černý uváděl znalost 5 světových jazyků: angličtiny, němčiny, francouzštiny, ruštiny a maďarštiny.

Během přerušení studia vykonal od července 1934 do července 1936 vojenskou službu v důstojnické škole u 11. jezdeckého pluku v Pardubicích (hodnostně byl podporučíkem v záloze). V letech 1937–1938 byl zaměstnán jako redaktor maďarské edice *Světových rozhledů*. Po Mnichovu do března 1939 pracoval pro TASS.

Již během studií byl Černý aktivním členem různých levicových sdružení, např. Rudé pomoci (uváděl od r. 1931), Svazu přátel SSSR, cvičil v FPT, účastnil se aktivit levicového studentského spolku. Pro organizaci Komunistické strany v Košicích, kam od r. 1933 více či méně pravidelně docházel, zajišťoval nejrůznější pomocné práce, např. tiskl letáky apod. Samotný Černý udával své členství v KSČ už od r. 1933.[6] Stal se rovněž stranickým instruktorem mládeže.

Po Mnichovu se v Praze snažil o konspirační práci. Po rozbití ČSR v r. 1939 se vrátil na Slovensko a krátce se zapojil do budování ilegální stranické organizace v Košicích. Domníval se, že je dostatečně známou osobou na to, aby ho při nejbližší razii proti ilegalistům Maďaři zatkli. Rozhodl se proto odejít do Francie; chtěl tím také přispět k navázání spojení mezi komunisty na Slovensku a ve Francii.

Peníze, které měl k dispozici, mu ovšem stačily na cestu pouze do Basileje. Jediná reálná možnost jak pokračovat ve svém zadání byl vstup do francouzské armády. Černý stále váhal – válka, která mezitím vypukla, byla z jeho pohledu imperialistická. Nakonec mu však nic jiného nezbývalo. V relativně krátké době se dostal k čs. jednotce,[7)] a dokonce se zde stal důstojníkem. Po pádu Francie se Černého jednotka ocitla ve Velké Británii. I v čs. západní armádě se Černý aktivně zapojil do práce ilegální organizace strany. Pro své politické aktivity (např. za osobní angažovanost při odmítání vstupu některých Čechoslováků do britské armády nebo pro otevřený nesouhlas s Benešovým vedením čs. akce) byl Černý degradován a dva a půl měsíce v Británii internován. Po útoku Německa na SSSR se Černý k jednotce vrátil, nyní ale již jenom jako voják. *„Já jsem v tom viděl ten důsledek, že člověk musí znát za každé situace stanovisko strany, jinak může udělat chybu. Nepřestal jsem v zahraniční armádě nikdy pracovat jako komunista,“*[8)] bilancoval později v západní armádě získané zkušenosti.

Po návratu do Československa se v srpnu 1945 hlásil o své další zařazení na kádrovém odboru sekretariátu ÚV. Bylo mu uloženo, aby nejdříve dostudoval. Posléze se s ním počítalo pro práci v bezpečnosti.

Žádost o přijetí do služeb ministerstva vnitra (MV) podepsal 11. 9. 1945 jménem JUC Karel Schwartz: *„Podepsaný dovoluje si pro posouzení své kvalifikace uvésti, že jako právník zná základní zásady organisace státní správy, jako bývalý voják čs. zahraniční armády nabyl zkušeností v technicko-organisačních věcech uniformovaných služeb. Při pobytu v cizině, zejména ve Francii a v Anglii studoval tamní organisace státní bezpečnostní služby.“*[9)]

Na MV nastoupil 17. 12. 1945. O pět let později, v prosinci 1950, bilancoval Karel Černý svou kariéru na vnitru takto: *„Na ministerstvu vnitra stal jsem se organizačním referentem státní bezpečnosti, od r. 1947 org. referentem zpravodajské služby, prováděl jsem soustavnou čistku v aparátě, spolupracoval na zákonech o nár. bezpečnosti, na organizačních předpisech státní bezpečnosti, zajišťoval materielní potřeby Stb. Od konce 1948 třetí zástupce velitele státní bezpečnosti, od konce 1949 přednosta presidia bezpečnosti, od 15/X 1950 přednosta 8.* (tj. administrativně hospodářského – pozn. autora) *sektoru.“*[10)] Z uvedeného přehledu je zřejmé, že Černý v bezpečnostním aparátu nezastával nevýznamné funkce. Ve svém postavení kladl značný důraz na provázání zájmů strany s realitou v bezpečnostním aparátu, na zvýšení politické a profesní úrovně StB a konečně na kvalitní kádrovou práci.

V té době již byl ženatý s Věrou Ohreinsteinovou. Seznámili se za války ve Velké Británii. Svatba se konala 2. 4. 1943 v Londýně. V manželství se později narodily 2 děti.

Na začátku 50. let zasáhly bezpečnostní struktury v souvislosti s tezí o zostřování třídního boje a s tím souvisejícím hledáním čs. Rajka velké otřesy. Proběhla vlna zatčení vedoucích stranických funkcionářů (včetně MNB, resp. MV) a následně také velitelů Státní bezpečnosti.[11)] Jedním z nich byl také Karel Černý.

Zatčení vedoucích představitelů bezpečnosti se připravovalo v nejvyšší tajnosti na popud tehdejšího ministra národní bezpečnosti Kopřivy s vědomím stranických špiček (např. Gottwalda) a za úzké součinnosti přítomných sovětských poradců.

Za iniciátora „čistky“ v bezpečnosti bývá považován dopis Komise stranické kontroly (KSK) adresovaný Slánskému, který dne 27. 11. 1950 za KSK podepsali Taussigová, Hora a Bína. Pisatelé v něm přímo zpochybňovali zájem StB odhalit nepřítele uvnitř KSČ. Dokladovali své tvrzení na Šlingově případu. Dále se podle KSK nedalo vyloučit propojení bý-

valých interbrigadistů s nepřátelskými zpravodajskými službami v současnosti (tím byly de facto zpochybněny kvality vedoucích představitelů Státní bezpečnosti). Navrhovali proto odstranit z vedoucích postů v bezpečnosti právě tyto lidi, konkrétně Karla Švába, Josefa Pavla, Osvalda Závodského, Ivo Miléna, Oskara Valeše a další. KSK si rovněž stěžovala na skutečnost, že StB kontrolovala stranu, ale nikdo nekontroloval plnění stranických úkolů Státní bezpečností. Taussigová (nejvlivnější člen KSK), ministr národní bezpečnosti Kopřiva i sovětský poradce Bojarskij přistoupili k rozsáhlé prověrce činnosti bezpečnosti. Do StB byl vyslán Jaroslav Hora, který se měl připravovat na funkci krajského velitele – ve skutečnosti prověřoval podezření KSK a sbíral informace na jednotlivé velitele StB. Odstraněni totiž neměli být pouze výše jmenovaní, ale i jejich spolupracovníci. Na jejich místa měli přijít noví lidé, ještě oddanější stranické linii. Celkem tak byly soustředěny u ministra Kopřivy údaje asi ke 30 osobám. V lednu a únoru 1951 se Kopřiva ve shodě s poradci a nejvyšším vedením KSČ (i za účasti Slánského) rozhodl pro radikální řez. Během ledna a února 1951 byli postupně zatčeni vysocí představitelé bezpečnostních složek státu na centrální i krajské úrovni.

Zatčením vedoucích pracovníků bezpečnosti se ve Státní bezpečnosti ještě vystupňovala atmosféra strachu. Nejistota z dalšího osudu zasáhla nižší vedení. Zadržení velitelé totiž nereprezentovali pouze bezpečnostní systém, ale byli vnímáni jako důslední prosazovatelé linie strany.

Karel Černý byl Státní bezpečností zatčen 28. 1. 1951 pro podezření z rozsáhlé trestné činnosti. Současně byla provedena domovní prohlídka.

Dne 10. 3. 1951 zrušil ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva pracovní poměr správního zaměstnance MNB Dr. Karla Černého v souvislosti s jeho zatčením. Dekret vstupoval v platnost dnem doručení. Černý ho průkazně převzal 22. 3. 1951.[12)]

Karel Černý ve vyšetřovací vazbě čelil silnému fyzickému a psychickému nátlaku. I v jeho případě se používal apel na stranickou disciplínu – KSČ mu prostřednictvím vyšetřovatelů vzkazovala,[13)] že přizná-li se, pak jeho trest bude mírný a v blízké budoucnosti by mohl být revidován. Později byl při konstruování jednotlivých skupin zařazen do případu známém jako Osvald Závodský a spol.[14)]

Během svých výslechů se Černý snažil vzdorovat a vysvětlovat okolnosti věcí, které mu byly postupně kladeny za vinu. Nevyhnul se také dotazům na své nejbližší přátele či spolupracovníky. Jeho odpor byl nicméně oslabován brutálními procedurami. Nezbývalo mu tudíž nic jiného, než aby (ostatně jako i další vyšetřovaní příslušníci StB) vypovídal tak, jak po něm bylo požadováno, např. aby přispíval ke konstruování svého a dalších případů (mluvil mj. o Noskovi, Pavlovi, Tomanovi, Plačkovi ad.).

Je jistě pro tehdejší dobu a okolnosti typické, že se Černý pokoušel distancovat od Štěpána Plačka (ačkoliv se o něm vědělo, že rozhodně nepatřil k Plačkovým oponentům). Napsal o něm několikastránkovou nedatovanou výpověď. *„O Plačkovi jsem po prvé slyšel někdy v létě 1946. Dr. Fr. Adler v souvislosti s projednáváním otázek spolupráce zpravodajské a státně bezpečnostní služby ... se o něm několikrát přede mnou zmínil. Líčil ho jako člověka s fantastickými nápady, tvrdohlavě prosazujícího své názory. Více méně jako kuriositu uvedl, že při vyslýchání Plaček má na stole umrlčí lebku, sám sedí ve tmě, vyslýchaného však dá silně osvětlit reflektorem,“*[15)] vzpomínal Černý, který Plačka podle svých slov poznal jako nesmírně ambiciózního a vlivného muže politického zpravodajství MV. Souhlasil s ním v názoru na sjednocení zpravodajské a výkonné činnosti, s koncepcí kádrové a operativní práce uvnitř Státní bezpečnosti i s přejímáním sovětského modelu bezpečnosti. Co škodlivého či

špatného podle Černého Plaček spáchal? Zaujímal nesprávná stanoviska vůči straně v StB, používal nesprávné pracovní metody, podceňoval práci se stranickými kádry a nesprávně řídil a velel StB. Souhrnně řečeno, byla to plačkovština – termín, který ale Černý nedokázal přesněji vysvětlit. Velmi napjaté vztahy panovaly mezi Plačkem a Švábovým oddělením na ÚV KSČ. Podle Černého se nesnášeli – Plaček říkával, že mu Šváb fušuje do řemesla. Podobné problémy a spory měl Plaček také se Zdeňkem Tomanem a jeho zahraničním zpravodajstvím. Existovalo rovněž podezření, že Plaček tendenčně zveličoval nebo zabarvoval nebo snad si i dokonce vymýšlel zprávy, které poté vkládal do deníku zpráv pro ministra a nejvyšší představitele moci. Plaček využíval k dosažení úspěchu (za podpory Jindřicha Veselého) různých provokačních metod. *„Za Plačka se běžně používalo fysického týrání při výsleších. Plaček toto nejen trpěl, ale i odůvodňoval. Sám jsem od něj slyšel, že prý bijí ti, kteří za okupace prošli utrpením koncentračních táborů, bitím na Gestapu a podobně. Pokud vím, skutečnost však byla jiná,“*[16] konstatoval Černý. Vedle klasického bití se např. používalo pálení kůže hořící cigaretou, pověšení za ruce do výše, mačkání pohlavních orgánů, ale také elektrického proudu apod. Plaček podceňoval řídící práci. Sám se zabýval různými případy. Podle Černého pracovala centrála StB pod Plačkovým vedením příliš individualisticky a nekoordinovaně. Černý ve svém elaborátu rovněž uvedl, že se mu Plaček chlubil tím, že nechal sledovat velitele celé Státní bezpečnosti generála Jandu kpt. Samcem.

Dne 8. 9. 1953 byl Karel Černý donucen podepsat přiznání své údajné nepřátelské činnosti. V jakési bilanční výpovědi uvedl: *„Doznávám, že jsem prováděl sabotážní a záškodnickou činnost v bezpečnostním aparátě. Nejdříve na ministerstvu vnitra a později na ministerstvu národní bezpečnosti. Nepřátelskou činnost, kterou jsem prováděl jako vedoucí organizačního sektoru, později jako vedoucí bezpečnostního presidia a naposledy hospodářského sektoru ministerstva národní bezpečnosti, byla zvláště škodlivá na úseku kádrovém. Ze svých funkcí jsem prosazoval a rozmisťoval různé nespolehlivé a nepřátelské živly na vedoucí a zodpovědná místa v bezpečnosti a tak se ve spojení s Karlem ŠVÁBEM, Josefem PAVLEM a Osvaldem ZÁVODSKÝM aktivně podílel na rozkládání a oslabování Sboru národní bezpečnosti.“*[17] Vyšetřování bylo ukončeno, scénář procesu připraven.

Dne 10. 10. 1953 byla v jeho kauze podána žaloba. Z ní je evidentní propojení s tzv. protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského (také mj. přes Karla Švába) a rovněž mezi jednotlivými dalšími procesy s příslušníky Státní bezpečnosti. *„Pod vedením Švába, člena centra, kryli tito nepřátelé v bezpečnosti záškodnickou činnost spiklenců na politickém, vojenském a hospodářském úseku, umožňovali jim nerušeně spolupracovat s imperialistickými rozvědkami a uskutečňovat plány spikleneckého centra na zničení lidové demokracie v Československu,“*[18] konstatovalo se v obecné rovině v žalobě. Karel Černý v ní byl charakterizován jako sionista a londynér, *„který v bezpečnosti právě na úseku kádrové politiky postupoval podle nepřátelských směrnic SLÁNSKÉHO a ŠVÁBA. Rozmisťoval po poradě s Karlem ŠVÁBEM do důležitých funkcí příslušníky buržoasního policejního aparátu, z nichž někteří byli odhaleni jako kolaboranti, konfidenti Gestapa i aktivní protistátní zločinci.“*[19]

Neveřejný proces[20] se skupinou Závodský a spol. se konal ve dnech 21.–23. 12. 1953 před vojenským kolegiem Nejvyššího soudu v Praze. Soudnímu senátu předsedal mjr. justice JUDr. Štěpán Flajzar; hlavního vojenského prokurátora zastupovali mjr. justice JUDr. Drahomír Zdražil a mjr. justice JUDr. Vladimír Šrámek. Černého obhájcem byl JUDr. Vladimír Bartoš (jmenovaný ex offo; zastupoval rovněž Závodského a Picha-Tůmu). Obžalovaní ve větší či menší míře před soudem přiznávali své zločiny. Před soudem vystoupili svědkové,

kteří dále blíže konkretizovali protistátní aktivity souzených (např. Věra Hložková, Artur London, Ivan Holý, Josef Baudyš, Oskar Valášek, Rudolf Viktorin ad.) nebo byly čteny alespoň výpovědi u těch, kteří z jakéhokoliv důvodu nemohli před tribunál předstoupit (např. u Slánského, Švába, Goldstückera, Švermové apod.).

Jak Černý vystupoval před soudem? Podle Protokolu o hlavním líčení se necítil vinen. Snažil se rovněž v mezích možností hájit. Speciálně proti němu ale svědčili Josef Baudyš, Oskar Valášek a Rudolf Viktorin – všichni zmiňovali špatnou kádrovou politiku. V závěrečném slově před vynesením rozsudku Černý řekl: *„Budu souzen podle svých činů a posuzuji se podle svých činů. Nedávno před mým zatčením jsem přečetl Vyšinského. To na mne působilo. Po celou dobu svého vyšetřování a i dnes jsem sledoval to, zda-li jsem skutečně vinen. Já jsem právník! Jde mi o to, je-li postup správný. Je zřejmé, že se věci zkoumají, aby se chyby nedělaly. Jsem přesvědčen, že se tady chyby dělají. Na to chci upozornit. Na svém případě jsem se přesvědčil, že se lidi prosazují nesprávně. Řekl jsem, že moje obžaloba je směšná. Pak jsem řekl, že cítím širokou odpovědnost, ale jinak nic. Od roku 1946 jsem viděl, že se pracuje provokačním násilím a moji nadřízení dávají na vysoká místa lidi neschopné. Suďte mne za to, že jsem na toto neupozornil a že celá řada mých nadřízených si nepočínala jako komunisté. Přijmu jakýkoli trest na základě toho a pak řeknu ano. Když vidím, že v době, kdy vyšetřující aparát dal 90 % celkové práce, to je, že má rozhodující vliv na práci prokuratury i soudu, nemohu přihlížet k tomu, že se nehodnotily fakta správně. K tomu nemohu mlčet. Vidím, že jeden člen odsouzený, který má velký zájem na tom, aby se nedostal na lavici obžalovaných, ten dnes dává svědectví, aby vinu svalil na mne. Protože jsem četl proces s Dimitrovem, mohl bych mlčet. Vidím, že tu sedí přísedící sboru a soudní aparát a každý z nich by mohl být zde na mém místě. Připadám si jako u nacistického soudu. K své obhajobě jsem řekl: Uznáte-li ... co nejpřísnější trest, poněvadž jsem si byl plně vědom ... mne tam dali, abych hájil zájmy pracujícího lidu. Jinak ... jestli mám vůbec stát před soudem.“*[21)]

Dne 23. 12. 1953 byl Karel Černý odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 16 let. Podle verdiktu soudu se dopustil trestného činu sabotáže podle § 85 odst. 1 písm. b), odst. 2 písm. a), c), d) tehdy platného trestního zákona. Při zdůvodňování rozsudku soud „ocenil“ Černého obhajobu slovy: *„Naproti tomu obviněný Černý v celém rozsahu svoji vinu popřel, dokonce ve své drzosti šel tak daleko, že přímo soudu vyhrožoval. Jeho zrádcovská a škůdcovská činnost na kádrovém úseku je však bezpečně prokázána výpověďmi slyšených svědků.“*[22)] Vzhledem k tomu, že jednání proběhlo před Nejvyšším soudem jako nejvyšší soudní instancí, nebylo možné se proti jeho verdiktu odvolat.[23)]

Ani ve vězení však Černý nerezignoval. Důkazem snahy rychle očistit své jméno je dopis napsaný 10. 7. 1955 na Pankráci a adresovaný k rukám Květoslava Innemanna na ÚV KSČ. Černý v něm rekapituluje průběh svého vyšetřování: *„Můj první výslech trval nepřetržitě 24 hod. a střídavě se ho zúčastnilo 7 referentů. /.../ V říjnu 1951 jeden major – podle popisu B. Doubek, jehož jsem neznal – vyhrožoval mi, že nebude šetřit ani mou rodinu. Podle způsobu, jak jednali se mnou, musel jsem mít obavy, že by mohli svou hrozbu uskutečnit. K nátlaku používali zadržování korespondence. Jelikož manželka má organickou nemoc žlučníku a srdeční nervosu, kdy rozčilení a strach jsou právě to nejhorší, byl to pro mě nejhorší způsob duševního mučení. /.../ Referenti si právě libovali v určité nekontrolovanosti. Od začátku do konce vyšetřování jsem nejednou slyšel teorii, že ‚se dříve orgánům StB svazovali ruce‘. Uvádím to proto, že v bezpečnosti byly i dřív a zůstaly zřejmě zmatené názory na*

poměr bezpečnosti ke straně. Ještě v lednu mi řekl zodpovědný pracovník v Leopoldově, když jsem se chtěl obrátit na stranu, že ‚bezpečnost a strana to je jedno' a když jsem na svém trval, obrátil se na mého představeného velitele."[24] Snažil se rovněž vyvracet jednotlivé body obvinění. Popíral, že by patřil k tzv. ke Švábovým nebo kohokoliv lidem. *„Nejfalešnější a nejurážlivější ze všech obvinění je to, že jsem všeobecně brzdil příchod dělnických kádrů do bezpečnosti a jejich postup do vyšších funkcí. Obžaloba ‚dokázaná' v tomto směru lživým a překrouceným svědectvím ‚svědků' Viktorína a Baudyše a protokolem Jana Zoufalého. Pravda je právě opačná. V letech 1946–1950 nikdo na Ministerstvu vnitra neudělal tolik zásadních, širokých a iniciativních kroků – zejména administrativních – v zájmu nových dělnických kádrů jako já,"*[25] ohradil se v závěru dopisu Černý.

Dne 1. 2. 1956 se Karel Černý (a spolu s ním i Oskar Valeš, bývalý velitel čs. rozvědky) dočkal právní satisfakce. Prezidium Nejvyššího soudu v Praze totiž tento den vyhovělo stížnosti generálního prokurátora a zrušilo původní rozsudek z prosince 1953 jako nezákonný a zjevně vykonstruovaný, vycházející z neobjektivního vyšetřování; zároveň ho zprostilo žaloby. Tento verdikt otevíral možnost občanské a stranické rehabilitace, a zároveň také možnost odškodnění za neodůvodněné uvěznění (zdá se, že náhrada, kterou mu ministerstvo spravedlnosti následně v r. 1957 poskytlo, dosahovala výše 60 000 korun[26]). Stranická komise v letech 1962–1963 se Černého případem nezabývala, protože v té době byl již plně rehabilitován.

Je pochopitelné, že pobyt ve vězení znamenal pro Karla Černého tvrdou životní lekci. Byl izolován, nevěděl, co se děje s jeho blízkými, neviděl vyrůstat své děti. Neochvějně však věřil, že se obhájí a že ti, kteří mu způsobovali příkoří, budou jednou sami hnáni k odpovědnosti. Bohužel z dochovaných archivních materiálů k jeho osobě není zřejmé, kde K. Černý působil po svém propuštění z vězení.

Od prosince 1963 do konce září 1967 byl zaměstnán jako vedoucí oddělení Ústředí vědeckých technických a ekonomických informací (tehdy se sídlem v Konviktské ulici v Praze 1).[27]

Dne 1. 10. 1967 se stal vědeckým pracovníkem ÚMPE při Ministerstvu zahraničních věcí ČSSR. Zabýval se především různými ekonomickými aspekty a jejich konkrétním odrazem v mezinárodních vztazích. Vyplývá to z návrhu na mimořádnou odměnu z dubna 1969 (mj. podepsán A. Šnejdárek).[28] V jejím zdůvodnění byly zmíněny Černého pracovní výsledky v řízení ekonomického výzkumu v oddělení kapitalistických zemí, příkladná spolupráce s ostatními členy ekonomické skupiny a podíl na vypracování projektu „Výzkum atlantického společenství". Byl také ředitelem ÚMPE pověřen obsahovou přípravou předporady Evropské ligy pro hospodářskou spolupráci v Praze, která se posléze konala začátkem května 1968.

Dne 30. 5. 1968 se Karel Černý (v té době tedy zaměstnanec ÚMPE) dostavil na MV. V souvislosti s tzv. důslednou rehabilitací své osoby vznesl vůči svému bývalému zaměstnavateli konkrétní požadavky: Chtěl dnem 23. 3. 1951 přijmout do služeb MV v hodnosti podplukovníka, přiznat odpovídající funkční plat a zařadit do činných záloh MV. Dále žádal o výměnu stávajícího bytu (3 + 1 v 1. kategorii) za byt 3 a půl + 1 nebo 4 + 1 (v 1. nebo i 2. kategorii). Předseda zvláštní komise při KOS MV mjr. JUDr. Jaroslav Fišer navrhoval Černého požadavkům vyhovět, včetně přiznání měsíčního výdělku ve výši 4400 Kčs. S tímto řešením také souhlasil 17. 6. 1968 tehdejší ministr vnitra Josef Pavel.[29]

K 31. prosinci 1969 se Karel Černý rozhodl ukončit svůj pracovní poměr na ÚMPE a odejít do důchodu.[30]

JUDr. Karel Černý zemřel 28. 12. 2002.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE PRACÍ KARLA ČERNÉHO

- *Vývoj řízení a organizace vědy a výzkumu ve Velké Británii v letech 1954–1964*. ÚTEIN, Praha 1965.
- *Věda a výzkum ve Francii v období 4. plánu rozvoje*. ÚTEIN, Praha 1965.
- Karel Černý, N. Langerová: *Hospodářský růst Japonska po druhé světové válce*. UTEIN, Praha 1965.
- Karel Černý, V. Němec: *Názory nemarxistických ekonomů na problematiku RVHP*. Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací, Praha 1966
- „Kapitalistické recepty na nemoce rozvojových zemí". *Mezinárodní politika*, 4/1966, s. 185–187.
- Karel Černý, J. Forejtová: *Indické hospodářství při nástupu do IV. pětiletého plánu 1966–1971*. ÚVTEI, Praha 1966.
- *Vliv vědeckotechnického rozvoje na strukturu zahraničního obchodu ve vyspělých kapitalistických státech*. UTEIN, Praha 1966.
- „Neobvyklý pohled na soutěž dvou systémů". *Mezinárodní politika*, 3/1967, s. 143–144.
- *Vývoj mezinárodní dělby práce mezi ČSSR a vyspělými kapitalistickými zeměmi po r. 1955 a některé jeho politické aspekty*. Studijní materiály – svazek 15. ÚMPE, Praha 1968.
- *The trade policies of the West toward the East after 1963 with an attempt at political interpretation*. Studijní materiály – svazek 20. ÚMPE, Praha 1968.
- *Ekonomika a politika ve vnějších vztazích socialistického státu*. Prameny a studie k mezinárodním vztahům – svazek 20. ÚMPE, Praha 1968.
- „‚Mezní nukleární rovnováha' a výzkum mezinárodních vztahů". *Mezinárodní vztahy*, 1/1968, s. 68–71.
- „Ekonomika a politika ve vnějších vztazích socialistického státu". *Mezinárodní vztahy*, 4/1968, s. 39–48.
- Karel Černý, Josef Šlajchrt: *Společná obchodní politika EHS vůči socialistickým zemím*. Studijní materiály – svazek 38. ÚMPE, Praha 1969.
- Karel Černý, Čestmír Konečný: „K otázkám obchodu mezi Východem a Západem". *Mezinárodní vztahy*, 1/1969, s. 64–67.
- „Ekonomická válka Západu 1947–1967". *Mezinárodní vztahy*, 3/1969, s. 60–61.
- *Vývoj neviditelného obchodu vyspělých kapitalistických zemí v letech 1960–1972*. ÚVTEI, Praha 1975.
- „Rozvojové země v r. 2000" (výtah z knihy *Dritte Welt im Jahre 2000*). Ekonomické informace č. 112 – březen 1978. Výzkumný ústav pro zahraniční obchod, Praha 1978.
- *Vývoj světových cen v letech 1960–1978*. ÚVTEI, úsek technických a ekonomických informací, Praha 1979.
- *Vývoj mezinárodní ekonomické integrace v hospodářsky vyspělých kapitalistických státech v roce 1979 a začátkem roku 1980*. Ekonomická studie č. 197 (duben 1980). Výzkumný ústav pro zahraniční obchod, Praha 1980.
- Karel Černý, Blažena Chytilová, Olga Kedroňová: *Ekonomika a vnější ekonomické vztahy asijských členů RVHP*. Výzkumný ústav vnějších ekonomických vztahů, Praha 1985.
- Karel Černý, Blažena Chytilová: *Zdokonalování systému řízení národního hospodářství MLR*. Výzkumný ústav vnějších ekonomických vztahů, Praha 1985.
- Karel Černý, Blažena Chytilová, Olga Kedroňová: *Kubánská republika: Ekonomika a vnější ekonomické vztahy*. Výzkumný ústav vnějších ekonomických vztahů, Praha 1985.

ŠTĚPÁN PLAČEK (1909–1992)

Štěpán Plaček[31)] se narodil dne 30. 8. 1909 v židovské rodině Františka a Anny Plačkových v Brně.

Matka Anna, rozená Kačerová, pocházela z Holic u Pardubic, kde se v květnu 1883 narodila. Byla vychovatelkou dětí, později učitelkou kreslení. Zemřela 13. 9. 1917 krátce po porodu druhorozeného syna.[32)]

Otec František Plaček[33)] se narodil na Štědrý den r. 1879 v Kolíně. Pracoval nejdříve jako bankovní úředník; v letech 1909–1917 byl spoluvlastníkem přádelny a poté obchodním poradcem. Smrt manželky a syna ho silně zasáhla. Uzavřel se do sebe a mezi lidmi získal pověst podivína. Jako znalec účetnictví byl rozhodnutími civilního a obchodního soudu dosazován do kontrolních funkcí různých firem. Předpokládá se, že zahynul nejspíše v r. 1942 v koncentračním táboře. O rok později byl totiž prohlášen za mrtvého.

F. Plaček velmi výrazně dbal na synovo vzdělání. Štěpán studoval na německé obecné škole v Brně; následně tamtéž na humanistickém gymnáziu s německým vyučovacím jazykem. Maturoval s vyznamenáním v r. 1927. Měl ovšem jisté problémy s chováním (trojka z mravů a četné konflikty s učiteli). V období let 1925–1926 věnoval František Plaček značnou část rodinných úspor na to, aby syn prožil školní prázdniny ve Velké Británii a zdokonaloval tak své jazykové schopnosti. Štěpán se od 15 let učil francouzsky a rusky.

V letech 1927–1933 absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy v Praze. Studoval práva, ačkoliv to bylo spíše otcovo přání. Pro představu – F. Plaček dotoval jeho studia přibližně částkou 900 korun měsíčně. Mladého Štěpána však více, alespoň podle jeho pozdějších slov, zajímala ekonomie.

Již během studií byl aktivní v komunistickém hnutí. Brzy po příchodu do Prahy podal přihlášku do komunistické strany.[34)] Devatenáctiletý Štěpán Plaček byl přijat za člena KSČ 1. 3. 1928. V době krize uvnitř KSČ se postavil na stranu Gottwalda a Kominterny. Začátkem r. 1929 se jako tlumočník účastnil V. sjezdu KSČ. K atmosféře uvnitř strany později poznamenal: *„V té době stranický aparát opustil také Ivan Olbracht a někteří jiní intelektuálové, kteří nedovedli pochopit – alespoň ne tehdy – velký obrat k bolševismu, který tehdy prodělala strana pod vedením s. Gottwalda.“*[35)] Plaček velmi pečlivě a pozorně sledoval komunistický tisk. Držel se „oficiální linie strany“; na přelomu 20. a 30. let např. souhlasil s odstavením Bucharina pro jeho chybné pojetí „historického materialismu“.

Intenzivně se zajímal o ekonomické teorie. Chtěl je následně podrobit kritice při studiu Marxova *Kapitálu*. Koncem r. 1929 proto odjel do Berlína, kde strávil několik dalších měsíců. Snažil se zde studovat, ale po zjištění, že jako host by musel za účast na seminářích platit poměrně značnou sumu, od toho záhy upustil. Navštívil pouze dvě přednášky a poté, co je zhodnotil jako nepřínosné, přestal na univerzitu docházet. Zaměřil se na pruskou státní knihovnu. Právě zde studoval klasické ekonomické práce a marxismus. Seznámil se také s rolí komunistické strany v tehdejším německém politickém systému. Ve volném čase pro KS Německa dokonce agitoval, když po domech roznášel její letáky.

Začátkem r. 1931 se vrátil do Prahy, aby na právnické fakultě složil státní zkoušku. Rigorózum ale odložil. Vrátil se do Berlína a opět navštěvoval především pruskou státní knihovnu. Práva ho totiž již nebavila. Uvažoval dokonce o odchodu z fakulty, ale ohled na otce mu

to nedovolil. Začátkem r. 1932 přijel do Prahy, aby složil druhé rigorózum. Poté odjel znovu do německé metropole. Pokračoval v „práci“ v knihovně. Sledoval také stále se prohlubující hospodářskou krizi a střety mezi komunisty a fašisty. Na přelomu března a dubna 1933 (to již byl Hitler německým kancléřem) se Plaček definitivně vrátil do Prahy. Na PF UK konečně složil poslední zkoušky a byl promován doktorem práv.

Po absolutoriu práv byl mladý JUDr. Plaček pouze formálně zaměstnán v advokátní kanceláři Dr. Zikmunda Steina. Do podzimu 1934 byl totiž zaměstnancem sovětské obchodní mise, pro kterou psal nejrůznější analýzy československého hospodářství.[36)] V 30. letech také krátce pobýval v Moskvě. Následovalo jeho působení v advokátní kanceláři Dr. Pavla Barbaše, v pražské redakci *Rudého práva*, v advokátní kanceláři Dr. Jindřicha Hermanna, Dr. Oestereichera a Dr. Bobaše. Současně si přivydělával vyučováním cizích jazyků, hlavně angličtiny.

Aktivně působil v pražské organizaci KSČ. Vynikal zvláště při koncipování a šíření letáků. Velice ho bavila funkce stranického instruktora. Publikoval také několik článků ve stranickém tisku pod pseudonymem Stephan Kliment.

Účastnil se řady demonstrací a shromáždění pořádaných KSČ. Svědčí o tom mj. zprávy, které se zachovaly ve fondu meziválečného Policejního ředitelství. Jenom v r. 1928 ho policie zadržela dvakrát při komunistických demonstracích; v obou případech byl po zjištění totožnosti propuštěn. Dvakrát mu bylo odepřeno vydání pasu pro cestu do SSSR. Příčinou byla pravděpodobně skutečnost, že byl již v té době zapsán v evidenci politicky závadových osob.[37)]

V r. 1936 byl stranicky vyšetřován pro své kontakty s Henrykem Süsskindem (Kurtem Heinrichem) a o rok později měl být z KSČ údajně vyloučen pro trockistické názory. Vše souviselo také s Plačkovými styky se Závišem Kalandrou. V březnu 1950, tedy již ve vazbě, rekapituloval Plaček právě tyto kontakty. Přiznal, že jako mladý funkcionář obdivoval vzdělání, nasazení a žurnalistické schopnosti Kalandry. Také jeho tehdejší pojetí marxismu vnímal jako správné. Podle Plačka ovšem později Kalandra sklouzl k trockismu a k různým „intelektuálním úchylkám“ (např. k surrealismu). Proto s ním přerušil i dosavadní řídké kontakty. Plaček znal Süsskinda z doby svého studijního pobytu v Berlíně. Süsskind byl šéfredaktorem novin německé komunistické strany *Rote Fahne*. Podle Plačka patřil ke skupině politiků, která se později ztotožnila s názory tzv. bucharinovské opozice uvnitř SSSR. Plaček se se Süsskindem, podle svých slov, naposledy setkal při své návštěvě v SSSR v r. 1934.[38)]

S Mnichovem pochopitelně nesouhlasil. Později napsal, že události r. 1938 ho vzrušovaly a rozhořčovaly. Účastnil se veřejných vystoupení, kterými obyvatelstvo dávalo najevo ochotu bránit Československou republiku. Po mnichovské kapitulaci se Plaček obával razantního zásahu nové vlády proti komunistům (ukryl např. svou marxistickou knihovnu). O emigraci ale neuvažoval.

Když v únoru 1939 provedla policie ve 44 případech domovní prohlídky u bývalých funkcionářů rozpuštěné komunistické strany a u osob, které by přicházely v úvahu jako podezřelé z ilegální činnosti, byl jedním z nich také Štěpán Plaček. Prohlídka byla provedena v bytě v Praze-Bubenči.[39)] Po okupaci zbytku Československa v březnu 1939 se Plaček obával represí – vedle členství v komunistické straně mohl být důvodem i židovský původ. Ukryl se proto v bytě svého otce. Když se ovšem dlouho nic nedělo, opustil konspiraci.

V meziválečném komunistickém hnutí se Plaček seznámil se svou životní družkou, Zorou Gavričovou-Wannerovou.[40)] Zora Gavričová se narodila 22. 11. 1905 v Tuzle. Absolvovala

srbskou základní školu a gymnázium. V r. 1925 se stala členkou ilegálního Svazu komunistické mládeže Jugoslávie. Od podzimu 1925 studovala Vysokou školu technickou v Brně, posléze v Praze. V březnu 1931 byla promována inženýrkou chemie. V témže roce vstoupila do KSČ. Od promoce do konce března 1932 pracovala v oboru biochemie u známého profesora Waldschmidt-Leitze. Gavričová se následně živila dáváním kondic. Byla rovněž aktivní funkcionářkou KSČ. Její činnost neunikla pozornosti čs. policie. Již v r. 1931 byla z ČSR vyhoštěna. Řešení v této prekérní situaci nabídla čs. komunistická strana. Dne 17. 1. 1932 se Gavričová formálně provdala za zaměstnance administrativy *Rudého práva* Rudolfa Wannera. Tímto krokem získala československé státní občanství. Manželství s Wannerem pak bylo rozloučeno v r. 1939. Citově jistě nestrádala. Téměř okamžitě, dne 1. 4. 1939, se s ní Štěpán Plaček oženil.[41)]

Plaček se během okupace živil výukou jazyků. Od r. 1943 byl rovněž nočním hlídačem (a později nočním telefonistou) v Židovské náboženské obci. Plačková se zapojila do ilegálního komunistického odboje. V září 1940 byla zatčena, krátce vězněna na Pankráci a posléze převezena do Německa, kde si také následně odpykávala i soudem vynesený trest. Lidový soud v Drážďanech ji uznal vinnou z přípravy velezrady a odsoudil ji na 2 roky a 3 měsíce žaláře.

Po uvěznění manželky Plaček jistě pocítil strach z toho, že by ji mohl brzy za mříže následovat. Když se ale dlouho nic nedělo, uvěřil, že její zatčení s ním nesouviselo. Nařízení okupační moci, aby Židé v Protektorátu nosili na svém oděvu jasně viditelnou žlutou hvězdu, respektoval. Stále neochvějně věřil ve vítězství SSSR a komunistických myšlenek ve střetnutí s německým fašismem. Kruté dimenze okupačního režimu si znovu uvědomil, když v jednom ze židovských transportů r. 1942 odjel a již se nevrátil jeho otec.

V lednu 1943 Zora Plačková opustila vězení a vrátila se domů. Začala pracovat v jedné laboratoři v Praze, ale na podzim 1943 se u ní objevila tuberkulóza. Musela nastoupit odpovídající léčbu v plicním sanatoriu v Pleši u Dobříše. Když se vyléčená Z. Plačková vrátila koncem r. 1944 ze sanatoria zpět do Prahy, obával se její manžel v souvislosti s blížícím se koncem války narůstající represe nacistických úřadů, tentokrát adresněji zaměřené na likvidaci Židů ze smíšených manželství. Hledal proto úkryt. Jeho předtucha se potvrdila v lednu 1945. Byl skutečně povolán do dalšího transportu do Terezína. Pro ně přijatelné řešení našel lékař sanatoria na Pleši Josef Sedláček, který je tajně schoval v jednom z pokojíků a plně se o ně staral až do konce války.

Plaček opustil úkryt 5. 5. 1945, když se dozvěděl o pražském povstání. Spolu se Sedláčkem navštívili politického komisaře neupřesněné partyzánské jednotky, který si říkal kapitán Marek či Marko. Nabídli se mu k dispozici. Ten je ale odmítl s poukazem na jejich nedostatečné vojenské zkušenosti. O den později se Plaček a Sedláček setkali s Markem znovu. Marko si vzal Plačka bokem a zjišťoval jeho ochotu poskytovat v budoucnu Sovětům informace. Snad to bylo proto, že Plaček se dokázal vyjadřovat lépe a mluvil plynně rusky. A co Marka ještě zajímalo? *„Chtěl věděti, jak mohu charakterisovati členy České národní rady, jejichž jména byla oznámena rozhlasem předešlé noci. Mohl jsem mu však podati pouze charakteristiku s. Smrkovského, kterého jsem znal jako sekretáře komunistické mládeže*,“[42)] vypověděl později Plaček.

Dne 10. 5. 1945 se Plaček vrátil do Prahy. Společně s manželkou navštívili sekretariát KSČ (sídlil tehdy na Příkopech). Zde je uvítali Krosnář a Slánský. Plačkovi byli pevně přesvědčeni o tom, že by jim strana měla zajistit práci.

Zora Plačková se po válce krátce zapojila do činnosti jugoslávského velvyslanectví. V červenci a srpnu 1945 provizorně vedla pražskou pobočku tiskové agentury TANJUG (od konce listopadu 1945 do srpna 1948 pak byla její oficiální pražskou dopisovatelkou). Podílela se také na jugoslávském vysílání čs. rozhlasu. Tyto skutečnosti se později při hledání titovského nepřítele v ČSR staly přitěžujícími pro ni samotnou i pro jejího manžela. Od září 1949 pracovala jako biochemik v Ústavu kvasné chemie ČVÚT v Praze.[43)]

Štěpán Plaček mezitím opakovaně žádal R. Slánského o umístění. Generální tajemník KSČ ho následně písemně doporučil k zařazení na ministerstvo vnitra. Gríša Spurný našel Plačkovi místo vyšetřovatele v komisi pro vnitřní bezpečnost při Zemském národním výboru v Praze. Brzy (podle Plačka zhruba v červnu 1945) se uvnitř komise profilovalo zpravodajství – pozdější Zemský odbor bezpečnosti, v jehož čele stanul Emil Hršel. Do zpravodajství si s sebou přivedl i Plačka. Vyšetřování zůstalo samostatné jako Zemská úřadovna státní bezpečnosti v čele se sociálním demokratem Jaroslavem Prosserem.

Po válce se v souvislosti s Plačkem objevilo podezření, že v době okupace byl spolupracovníkem gestapa či SD. Takové informace vycházely z výpovědí některých Němců (např. bývalého zmocněnce Speera pro území Protektorátu Felixe Diesla). Další důkaz mohla tvořit skutečnost, že podle některých nejmenovaných osob spolu s Bedřichem Pokorným odstranili mnoho německých prominentů ze seznamů konfidentů nebo jim „za jisté úsluhy" pomohli na svobodu. Státní bezpečnost věnovala těmto sdělením náležitou pozornost. Nicméně prověřování Plačkovy minulosti ukončila s tím, že se tvrzení o jeho spolupráci s gestapem nepodařilo prokázat.[44)]

Sám Plaček se po válce pochopitelně snažil prokázat pravý opak – tedy že byl aktivně zapojen do protifašistického komunistického odboje. Hájil se mj. tím, že svoji blíže nespecifikovanou aktivitu rozvíjel v rámci ilegálních organizací KSČ v místech svého bydliště. Později upřesnil, že např. pro rodiny vězněných členů KSČ sháněl peníze nebo věci na přilepšení a distribuoval je mezi potřebné.[45)]

Je nutné v souvislosti s nástupem Plačka do bezpečnosti, resp. do zpravodajství uvést, že po skončení války v r. 1945 se čs. bezpečnostní aparát vytvářel na zcela nových základech. Především se přihlíželo k bodům Košického vládního programu a k realitě spojeneckého svazku se SSSR. Zároveň KSČ nepodceňovala ani kádrovou práci – na důležitá místa dosazovala „své lidi" a jejich prostřednictvím tak postupně získávala kontrolu nad jednotlivými útvary bezpečnosti.

Plaček tedy na doporučení sekretariátu KSČ nastoupil do Zemského odboru bezpečnosti. A právě ve II. odboru Zemského odboru bezpečnosti (označovaný jako ZOB-II), zřízeného při Zemských národních výborech se sídly v Praze a Brně, byla v období od léta 1945 do podzimu 1947 soustředěna zpravodajská služba, ovšem bez výkonné pravomoci, kterou vykonávala právě Státní bezpečnost. Tato zpravodajská služba měla tři složky: složku kontrarozvědnou (tzv. obranné zpravodajství), složku vnitropolitickou (politické zpravodajství) a složku hospodářskou (tzv. hospodářské zpravodajství). *„Úkolem této složky* (myšleno ZOB – pozn. autora) *byl zpravodajský boj proti nepřátelům lidově demokratického zřízení, nacistům a kolaborantům, bez ohledu na jejich národnost, politickou či náboženskou příslušnost, i proti počínajícímu nástupu imperialistických rozvědek."*[46)] ZOB-II byl řízen odborem Z[47)] MV, ale do jisté míry podléhal rovněž Zemským národním výborům. ZOB splynuly po přijetí zákona č. 149/1947 Sb., o národní bezpečnosti v červenci 1947 s příslušnými úřadovnami StB. Tento proces byl ukončen ke konci března 1948.

Zemské odbory bezpečnosti nepochybně „pracovaly“ ve prospěch KSČ. Monitorovaly činnost nekomunistických politických stran (např. byly získávány vnitropolitické materiály apod.), narušovaly jejich schůze, sledovaly a sháněly kompromitující materiály na politické soupeře a naopak vytypovávaly osoby, které by mohly převzít roli „levé frakce“ uvnitř stran nebo později jakýmkoliv způsobem spolupracovat. KSČ byla informována o vnitřním životě jednotlivých stran. Vše se dělo při dodržení zásad přísné konspirace. V podstatě se takto KSČ připravovala od léta 1945 na souboj o politickou moc ve státě.

Plaček ke zrodu ZOB později napsal: *„ZOB byl veden presidiem, jehož předsedou byl Hršel a jehož členy jsem byl já, Schmiedberger a Wolf. Činnost ZOBu byla kontrolována stranou a to původně s. Janem Vodičkou a později s. Karlem Švábem. Do činnosti ZOBu začal zasahovat s. Jindřich Veselý, člen ústředního výboru KSČ. Tento zpočátku dbal hlavně o to, aby si ZOB v oblastech zřídil odbočky, které se nazývaly OZO. ... Navrhnul jsem ale, aby kompetence mezi třemi členy presidia byla rozhraničena a tehdy jsme dospěli k rozdělení služby na 3 odbory a to PZ, OZ a HZ. PZ jsem vedl já a zabývalo se vnitřní reakcí. OZ vedl Schmiedberger a zabývalo se nepřátelskou činností, řízenou příslušníky cizích národů neb států. HZ, který z počátku snad vedl ing. Wolf, prakticky však velmi brzy dr. Staněk, mělo za úkol čeliti státně nepřátelské činnosti na poli hospodářském.“*[48)]

Umístění Plačka v bezpečnosti se pro KSČ ukázalo jako velmi šťastné. Plaček byl totiž až fanaticky oddaný zájmům strany; mohl se také spoléhat na ochrannou ruku nejvyšších představitelů KSČ (zejména Slánského). Tuto tezi zároveň podporuje jeho zapojení do několika afér, kterými se komunisté ve spolupráci právě se „svými kádry“ v bezpečnosti pokoušeli kompromitovat nebo zcela vyřadit některé politické soupeře.

Jednou z nich byl případ generála Josefa Bartíka, velitele zpravodajského odboru (odbor Z) ministerstva vnitra. Zkušený zpravodajský důstojník Bartík měl politickou oporu v sociální demokracii. Těšil se rovněž přízni prezidenta Edvarda Beneše. V době „jeho“ působení na odboru Z tvořili komunisté menšinu zaměstnanců. Cílem KSČ bylo diskreditovat Bartíka na veřejnosti, vynutit si tím jeho odvolání a posílit pozice KSČ ve zpravodajství. K útoku na Bartíka využili Bedřich Pokorný a Štěpán Plaček bývalého agenta SD Josefa Vondráčka. Konstrukce spočívala ve tvrzení, že Vondráček předával Bartíkovi důležité a důvěrné informace (mj. o komunistech), Bartík je dále poskytoval britské zpravodajské službě, a to vše za zády rezortního ministra Noska. Bartík byl odvolán z funkce pro ztrátu důvěry přímo Noskem v lednu 1946[49)] – jeho nástupcem v čele odboru Z se stal Pokorný.

Plaček se později k podílu na diskreditaci Bartíka přihlásil. Doznal, že jeho odstranění bylo v dlouhodobém zájmu KSČ, protože nebylo vhodné, aby tak důležitou pozici na Noskově ministerstvu zastával nekomunista. *„S. Slánský mi tehdy osobně vyslovil uznání za úspěch, neboť ministr Nosek na tomto podkladě propustil Bartíka,“*[50)] dodal Plaček.

Další aféra, do které byl Plaček zasvěcen, se týkala generálního tajemníka národně socialistické strany Vladimíra Krajiny, uznávaného činitele protifašistické rezistence. Podle Plačka existovalo jisté obecné podezření, že se někteří nekomunističtí odbojáři kompromitovali za války spoluprací s gestapem. Své obvinění vůči Krajinovi opírali komunisté o vykonstruovanou, resp. upravenou výpověď Karla Hermanna Franka. Podle KSČ mělo samotné postavení Krajiny před soud zpochybnit vedení národně socialistické strany, a to v době před parlamentními volbami na jaře 1946. Když však vše vyšlo najevo, byl iniciátor podvrhu B. Pokorný[51)] odvolán z funkce velitele politického zpravodajství.[52)]

Plaček k okolnostem Krajinova případu vypovídal v květnu 1952 na velitelství StB. Podle něj byla akce řízena tehdejším vedoucím odboru Z ministerstva vnitra Pokorným. Plaček sám vyslechl k této věci téměř všechny v Praze uvězněné gestapáky, včetně K. H. Franka. Vše se pochopitelně odehrávalo za přísné konspirace. K provalení celé provokace došlo podle Plačka neopatrností jednoho úředníka. Pro KSČ i pro něj osobně bylo odhalení nekalých praktik zpravodajců MV velmi nepříjemné.[53)]

V tzv. krčmáňské aféře (známé jako atentát na ministry Zenkla, Drtinu a Masaryka) Plaček (podle vyjádření z července 1951) nesouhlasil ani s koncepcí vyšetřování, ani s výsledky, ke kterým dospělo. Vše zdůvodňoval tím, že se nehledal provokatér (byl přesvědčen o účelovosti aféry), ale vrah. *„Závažné chyby se staly ovšem již na samotném počátku šetření, když oblastní úřadovna StB v Praze na telefonické zavolání ze Zenklovy kanceláře vysílala málo zkušené orgány a první výslechy s příjemci podezřelých krabic, které byly rozhodující, kterým se ku podivu ničeho nestalo, se vyslýchali v rukavičkách a jen svědecky*,“[54)] uvedl Plaček.

Z již řečeného nesmí vzniknout iluze o neschopnosti nekomunistických stran adekvátně reagovat na nástup komunistů v bezpečnostních složkách státu. Jejich možnosti čelit vzestupu komunistů nicméně byly omezené. O tom, že nekomunistické strany analyzovaly poměry v bezpečnosti (a to v zásadě správně), svědčí nedatovaná *Informace o poměrech na Ministerstvu vnitra a v některých podřízených bezpečnostních složkách*, zpracovaná pro ústřední sekretariát národně socialistické strany (domnívám se, že vznikla pravděpodobně na začátku r. 1948). Podle autorů zprávy si KSČ vybudovala pevné zázemí ve struktuře MV, v bezpečnostních sborech a ve zpravodajských útvarech. Situace byla hodnocena jako vážná: *„Souhrnně lze označiti obsazení vedoucích míst ve správní i bezpečnostní službě za tak vážné, že v případě, posoudilo-li by ústředí KSČ situaci za zralou, mohlo by dojíti i k převzetí moci KSČ ‚suchou cestou‘ bez jakékoliv možnosti vnitřního odporu. Nutno tedy si uvědomiti, že se nejedná o stranickou příslušnost, nýbrž skutečně o republiku!!*“[55)] Podle zprávy byly klíčové pozice na začátku r. 1948 obsazeny komunisty. Jejich odstranění z těchto míst by i v případě nekomunistické vlády vedlo k vyřazení MV z činnosti na předem neurčitelnou dobu.

O více než dva roky před touto analýzou, v prosinci 1945, zaměřili národní socialisté svoji pozornost na Zemské odbory bezpečnosti. Komunisté se ale již v lednu 1946 dozvěděli, o čem přesně se Zenklova strana v této souvislosti radila. Například právě Plaček byl národními socialisty charakterizován jako směšný chlap, který si hraje na detektiva.[56)] Již záhy sami národní socialisté poznali, jak Plačka a jeho schopnosti podcenily.

Fakticky byl Plaček zaměstnancem ministerstva vnitra od 1. 8. 1946, kdy nastoupil na ZOB (po přijetí zákona č. 149/1947 Sb. o národní bezpečnosti splynuly úřadovny ZOB s příslušnými úřadovnami StB a jejim zaměstnancům byla zpětně uznána celá doba služby tak, jako by bez přerušení pracovali na MV).

Plaček úzce spolupracoval se sovětskými, jugoslávskými a bulharskými zpravodajci. Prosazoval pozvání sovětských poradců již krátce po únoru 1948 (podle Plačka v květnu 1948; byl ale Slánským odmítnut)[57)] a stejně tak i vznik samostatného MNB dříve než v květnu 1950. Jednal se Sověty o předávání uprchlých válečných zločinců do ČSR z jejich tehdejší okupační zóny v Německu. A právě kontakty se Sověty byly v období let 1945–1949 pravděpodobně nejintenzivnější. Plaček také usilovně pracoval na vytvoření agenturní sítě uvnitř nekomunistických stran (tzn. shánění kompromitujících materiálů, hledání spolupracovníků

v nekomunistických stranách apod.). Tyto úkoly pro něj velmi ochotně plnil především Miroslav Pich-Tůma.

Neskrýval ani své velké ambice. Podle jeho tehdejších kolegů se chtěl stát vůbec nejbližším spolupracovníkem R. Slánského. Byl také tvůrcem nejrůznějších koncepcí a návrhů (včetně tzv. zpravodajského názvosloví, převzatého údajně od Sovětů). Nechtěl se ovšem o sféru zpravodajství a bezpečnosti s nikým dělit. Z toho vyplývaly časté konflikty s Hršelem, Tomanem, Veselým, Švábem, ale také s představiteli OBZ s Reicinem a Vašem. Byl vůči sobě značně nekritický, viděl v sobě ztělesnění vůle a zájmů komunistické strany. Snad to bylo způsobeno jednak ochranou, kterou mu Slánský poskytoval, a jednak častými kontakty se Sověty, z nichž Plaček vyvozoval svůj pocit mimořádnosti a exkluzivity na vnitru. Aktivně se tak zapojil do práce na novém zákonu o národní bezpečnosti. Vzhledem k tomu, že se nestihlo právně vyřešit tuto oblast dekretem prezidenta republiky, musela KSČ hledat kompromisní znění zákona ve shodě s ostatními politickými stranami.

Po příchodu na ministerstvo vnitra byl Štěpán Plaček pověřen vedením vnitřního zpravodajství zpravodajského odboru (odbor Z) MV. *„Moje skupina se skládala ze tří oddělení, a to z oddělení 14., které přibližně odpovídalo tomu, čím na ZOBu byl oddělení PZ, a z oddělení 1., které přibližně odpovídalo OZ, ale v praksi tato kompetence nebyla jasně rozhraněna. Dále do mé skupiny spadalo oddělení 3., jež mělo za úkol hospodářské zpravodajství,“*[58] uvedl později Plaček.

Ještě před únorem Plaček předložil plán, který by propojil ZOB a aparát StB, aniž by si toho veřejnost a nekomunistické politické strany všimly. Tím by se podle jeho představ odstranila duplicita zpravodajské práce. Příslušníci ZOB by se stali příslušníky StB. Uvnitř StB by v rámci jednotlivých referátů přicházela v úvahu jistá specializace podle sledovaných oblastí. Formálně by ovšem StB i ZOB existovaly dále jako dvě instituce, byť tedy po této Plačkově reorganizaci vzájemně spojené. Podle Plačka se tento jeho návrh nesetkal s významným odporem představitelů KSČ odpovědných za bezpečnost a reorganizace proběhla v dubnu 1947 (vše pak bylo dovršeno přijetím zákona o národní bezpečnosti v červenci 1947).[59]

Únor 1948 prožíval Plaček velmi intenzivně. Nechodil domů, zůstával v práci a koordinoval postup bezpečnosti a zpravodajství. Později vzpomínal na tyto události: *„Z oblastí, kterým byla nařízena zpravodajská pohotovost, docházely běžně nejrůznější zprávy a naši orgánové hlásili z Prahy, co pozorovali u bytů a úřadoven odstoupivších ministrů a na Hradě. Sestavovali jsme běžně přehledy těchto zpráv a několikrát denně a několikrát v noci jsme je odevzdávali Veselému. Přistupovali jsme také k zatýkání známých reakcionářů a to preventivně, podle příkazu Veselého.“*[60] Z dochovaných zatykačů na nekomunistické představitele z února 1948 je ovšem zřejmé, že je signoval pouze Plaček (jméno Jindřicha Veselého se na zatykačích sice objevuje, ale jeho podpis schází).

Plaček byl při výkonu služby velmi tvrdý až nesmlouvavý. Nařizoval používání násilí, a bylo-li potřeba, pak i vraždy pro StB nepohodlných osob (viz tzv. případ tří vražd – zejména pak Konečného a Novotného).

Pro své akce používal bývalého agenta SD Josefa Vondráčka, který byl za souhlasu Noska a snad dokonce Slánského 26. 1. 1946 získán pro spolupráci se státní bezpečností s příslibem beztrestnosti za svou okupační minulost (jeho řídícím orgánem byl právě Plaček a po něm Plechatý; své zprávy měl Vondráček podepisovat šifrou V1).[61] Ve výpovědi na Vyšší vojenské prokuratuře 5. 11. 1953 Plaček o Vondráčkovi uvedl následující: *„Když došlo k odstra-*

nění Bartíka, byl Vondráček znovu námi zavázán jako agent profesionál a se souhlasem ministra Noska propuštěn na svobodu s tím, že bude nadále jako agent používán a jako odměnu za to chráněn před trestním stíháním, které mu hrozilo pro jeho činnost v SD.“[62)]

Josef Vondráček dostal po r. 1945 od StB prostor k „realizaci“. Sledoval na zakázku i o své vůli některé důležité osoby, pronikal do nejrozmanitějších struktur a prostředí. Bohatě přitom konstruoval nejrůznější divoké špionážní případy. Podle Plačka se Vondráček „činil“. Během jeho kariéry v rezortu MV v letech 1945–1948 předal odhadem několik desítek, snad až stovek zpráv. Při hledání nepřítele uvnitř stranického a bezpečnostního aparátu byl Vondráčkův „potenciál“ Státní bezpečností využit a on sám následně používán jako tzv. univerzální svědek. Svědčil např. ve Slánského procesu. Nakonec byl ale použit i proti Plačkovi. Při analýze procesů v letech 1962–1963 se konstatovalo, že jeho výpovědi nelze brát vážně, protože Vondráček trpěl chorobnou lhavostí.

Jak Plaček celkově vnímal a hodnotil přínos Josefa Vondráčka? *„Vondráček obyčejně rozpřádal kolem určitého pravdivého jádra různé kombinace a to velmi dovedně, tak aby nebylo možno prověřováním zjistit nepravdivost a aby se zpráva dotýkala něčeho, o čem předpokládal, že nás to musí zajímat. ... Josefa Vondráčka jsem považoval za osobu politicky naprosto bezcharakterní, která je ochotna za výhody a peníze sloužit komukoliv, a proto také sloužil za okupace Němcům, pak Bartíkovi t.j. naší západně orientované reakci a pak beze všeho i nám na ZOB II, o kterých věděl, že jsme komunisté, a to za 5.000,– Kč měsíčně. Za těchto okolností jsme museli počítat s tím, že nás může Vondráček kdykoliv zradit a že může dublařit. ... Nepovažoval jsem Josefa Vondráčka za britského agenta, ač jsem i tuto možnost nevyloučil úplně ... Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že v roce 1945 Vondráček nám o udánlivé organisaci IS vypravoval nehorázné nesmysly, na které si přesně pamatuji. Vondráčkovi bylo řečeno, že jsme ochotni ho před eventuálním stíháním krýti s poukazem na to, že za války jen na oko spolupracoval pro SD – ač jsme tomu nevěřili – že ho ale ihned zatkneme, jakmile zjistíme, že udržuje bez našeho vědomí styky se zpravodajskými protivníky, které měl vyhledávat jen podle našeho příkazu,“*[63)] uvedl Plaček v říjnu 1951.

Dalším agentem přímo řízeným Plačkem byla Žofie Veselíková,[64)] která za války spolupracovala s nacistickou zpravodajskou službou. Údajně vlastnila seznam agentů SD a gestapa. Po květnu 1945 se Veselíková ocitla pro podezření z kolaborace před mimořádným lidovým soudem – dostala trest dva a půl roku vězení. V r. 1947 ji ale oslovil Plaček s tím, že by s její pomocí chtěl kompromitovat národně socialistickou justici a ministra Prokopa Drtinu. Veselíková souhlasila. Po únoru 1948 byla StB zatčena a propuštěna až na Plačkův zákrok. V této chvíli podepsala závazek o spolupráci. Veselíková mu následně poskytovala informace o organizování ilegálních přechodů hranic, o ilegálních organizacích, ale také, a to zajímalo hlavně Sověty, o rodině de Gaulla (za války byla údajně vězněna snad se sestrou tohoto významného francouzského politika). V říjnu 1948 byla Žofie Veselíková na příkaz Picha-Tůmy zatčena pro podezření z přípravy ilegálního opuštění republiky. V rozporu s tehdejšími direktivami jí byly ponechány osobní věci. Poté, co se neúspěšně dožadovala, aby ji vyslechl Plaček (tehdy již na MV nepůsobil), se pokusila spáchat sebevraždu (spolykala větší množství léků). Bez lékařské pomoci posléze zemřela.

Plaček měl přes manželku velmi časté kontakty s Jugoslávci. V létě 1946 využil soukromé cesty do Jugoslávie k tomu, aby navázal oficiální kontakty mezi československým a jugoslávským ministerstvem vnitra. Setkal se tehdy s náměstkem jugoslávského ministra vnitra

Stefanovičem. V letech 1946–1948 se Plačkovi podařilo ještě zintenzivnit styky a spolupráci s představiteli jugoslávského ministerstva vnitra. V Praze udržoval spojení především s Djoko Novoselem, akreditovaným na jugoslávském velvyslanectví. Vzájemně si vyměňovali informace o objektech zájmů (např. o aktivitách bývalého panovníka Petara, činnosti Jugoslávců v ČSR, aktivitách čs. diplomatů, informace o čs. zahraničním obchodě apod.). Plaček se domníval, že by ČSR mohlo převzít strukturu a systém zpravodajské a státně bezpečnostní práce právě po vzoru Jugoslávie (Bělehrad v této době totiž ještě uplatňoval sovětské modely). Na jugoslávském vyslanectví v Praze získal Plaček několik přátel, se kterými se více či méně pravidelně stýkal. Vedle prvního legačního rady Novosela to byli hlavně legační rada Felix Gorský a plk. UDBy Ante Drndič.[65)]

Při oficiální návštěvě maršála Tita v Československu v r. 1946 to byl právě Plaček, kdo vše za MV organizoval. Jménem československého ministerstva vnitra také vítal Tita na hranicích. Bezpečnostní opatření byla velice přísná, na tehdejší dobu mimořádná. Vše bylo podle Plačka podmíněno obavou z potenciálního útoku na nejvyššího jugoslávského představitele ze strany ustašovců (tehdy působících v západním Německu).

Vedle Jugoslávců udržoval Plaček zpravodajské kontakty také s Poláky. Oblasti spolupráce vzájemné spolupráce vymezil přesněji: boj proti benderovcům, příznivcům Mikolajczyka a obecně proti emigrantům (např. OUN) a „protistátním živlům“. Obě strany si rovněž vzájemně vyměňovaly informace o činnosti tzv. anglo-americké agentury. Plaček nikdy sám Polsko nenavštívil. Nicméně právě z těchto styků čerpal inspiraci – zajímala ho totiž hlavně struktura státně bezpečnostního a zpravodajského aparátu v Polsku.[66)]

Podle Plačka se na přelomu let 1946–1947 rozvinula také spolupráce se složkami bulharského ministerstva vnitra. Styky byly navázány a rozvíjeny v oblastech společného zájmu. ČSR se např. zajímala o možnosti využití operativní techniky ve zpravodajské práci, Bulhaři žádali čs. stranu o sledování některých bulharských diplomatů v Praze (včetně osoby velvyslance). Plaček podle svých slov tyto kontakty podporoval. Když po únoru 1948 Prahu navštívil Dimitrov, v delegaci nechyběli zástupci bulharského ministerstva vnitra. V jejím rámci uskutečnil Christozov besedu s vedoucími čs. zpravodajci.[67)]

Poměry uvnitř státně bezpečnostní a zpravodajské služby nelze rozhodně považovat za idylické. Vždy zde existovaly skupiny, které si vzájemně konkurovaly. Plaček nedůvěřoval řadě lidí na vedoucích místech v bezpečnosti. Beze zbytku to platilo i o vztahu Plačka a Zdeňka Tomana. Dokládají to jejich vzájemná osočení a stížnosti, které nezřídka přenášely až na Jindřicha Veselého. Plaček později o Tomanovi řekl: *„Pokud se týká mého poměru k vedoucímu skupiny B, dru. Zdeňku Tomanovi, byl tento od počátku velmi odměřený, neboť jsem mu instinktivně nedůvěřoval a působil na mne dojmem šmelináře... Později jsem šel tak daleko, že jsem dokonce s. Samce ze ZOBu pověřil tím, aby zcela nenápadně Tomana pozoroval a zejména jeho ženu. Toto jsem musel provádět tajně, neboť nebylo pochopitelně mým právem Tomana pozorovat, ale nemohl jsem se s touto věcí svěřovati svému nadřízenému Pokornému, neboť tento Tomanovi plně důvěřoval a určitě by mu byl moje pochybnosti vyzradil... Na Tomanovi mne zarážely tři věci, a to za prvé jeho velmi luxusní vila s drahocennými obrazy, za druhé pas jeho manželky, jenž se mi náhodou dostal do ruky a ve kterém jsem zjistil, že tato dostala od pražského britského konsula Gibsona – světoznámého britského špiona – gratis visum do Velké Británie, a konečně na mne působilo nejhlubším dojmem, když při jisté poradě v kanceláři s. K. Švába v době vrcholných útoků na Pokorného se strany nár. soc., Toman náhle prohlásil, že myslí, že propuštění Bartíka bylo chybou a že se čsl. zpravo-*

dajská služba měla organisovati paritně mezi politickými stranami.“[68] Napjaté vztahy Plaček–Toman ilustruje také vzájemná korespondence.

Toman např. 20. 1. 1948 napsal v dopise Veselému: *„Jak jsem Ti již sdělil, vyprošuji si, aby Plaček hovořil do těchto věcí* (šlo o Plačkovy zásahy do Tomanových kompetencí – pozn. autora) *a nejsem dále ochoten trpěti takové jednání. Nesjednáš-li okamžitou nápravu, budu nucen se obrátiti na s. Slánského, a když to nepůjde jinak, musím požádat stranu, abych byl zproštěn funkce, kterou zastávám na ministerstvu vnitra. Mám už toho prostě dost...“*[69]

Odchodem ze služeb MV již dříve hrozil také Štěpán Plaček. V dubnu 1947 sděloval ÚV KSČ, že bez podpory strany a ministra Noska by nemohl v rezortu dále působit.[70] KSČ na dopis s Plačkovou demisí nereagovala.

Vyhraněné názorové střety absolvoval Plaček také s Reicinem a Švábem.[71] Všichni jmenovaní patřili k nesmírně ambiciózním lidem. Nutně tak muselo dojít ke konfliktu.

Ve sporech s Bedřichem Reicinem se jednalo např. o případy agentů 5. oddělení hlavního štábu, kteří podle Plačka plnili výzvědné úkoly, a to i v oblastech kontrolovaných sovětskou armádou. Plaček tak podezříval Reicina z provádění protisovětské špionáže. Považoval ho za „oportunistu a sluhu reakce“. Reicinovi i Švábovi pak Plaček kladl za vinu skutečnost, že v OBZ „pracovalo“ málo tzv. dělnických kádrů.

Karla Švába považoval Plaček za darebáka, škůdce, přisluhovače intrik a vyděračství a podporovatele a osnovatele různých tehdy uskutečňovaných provokací a nezákonností. Plaček se od podobných metod pokusil distancovat, když v „tajné“ zprávě o Reicinovi a Švábovi napsal, že v případech před únorem 1948 šlo o určité přehmaty, které byly dány celkovou vyostřenou mezinárodní i domácí situací. Šváb ve svých rukou soustřeďoval údaje o důležitých funkcionářích a členech KSČ. Podle Plačka mu takové informace poskytovaly možnost kompromitovat za příhodné situace kohokoli. Svojí ležérností přispěli Šváb a Slánský, alespoň podle Plačka, k tomu, že se nepodařilo v termínu připravit prezidentský dekret o SNB. Činil Švába také odpovědným za nekvalitní vyšetřování Tomana a za jeho útěk z vazby.

Plaček se později zjevně snažil dokázat, že to byli Šváb a Slánský, kdo do bezpečnosti zaváděli tzv. berijovské postupy, a že on sám s tímto neměl nic společného. Pokud postupoval tvrdě a nekompromisně, činil tak proti zřetelným nepřátelům v zájmu KSČ. Lze proto brát jeho závěry vážně? Plaček byl ale ve svých tvrzeních tendenční. Snažil se o jasný distanc od Slánského, který ho do bezpečnosti dosadil. Kdyby byla pravda to, co napsal v r. 1957 (tzn. že Šváb pracoval proti zájmům bezpečnostního aparátu v souladu se Slánským), proč by se vždy, když mu bylo nejhůř, obracel s žádostí o pomoc na svého úhlavního nepřítele? Plaček tak využil k rehabilitaci své činnosti odsouzení tzv. protistátního spikleneckého centra.

Dne 30. 6. 1948 se Plaček obrátil dopisem na Jindřicha Veselého, aby ho jako přímého nadřízeného a zároveň činitele strany zodpovědného za MV informoval především o uskutečněné cestě na Balkán. Tento elaborát jasně dokazuje nevyjasněnost poměrů mezi stranickými kádry v bezpečnosti a branně bezpečnostním oddělením ÚV KSČ v čele s Karlem Švábem. Plaček rekapituloval události bezprostředně spojené s jeho odletem na Balkán. Šváb mu totiž sdělil, že nemusí na Balkán odletět (později se objevovalo tvrzení, že mu měl cestu zakázat úplně). Plaček ale již měl domluveny schůzky v Bělehradě, Sofii i v Bukurešti. V Bukurešti strávil čtyři dny, které věnoval prohlídce objektů, v nichž se mělo následně konat zasedání Informbyra, rovněž za účasti čs. delegace v čele se Slánským a Širokým, a rozhovorům s představiteli rumunského MV. Již v této době Plaček zjistil, že Komunistická strana Jugoslávie je v rumunském tisku podrobována silné kritice. Vzhledem k tomu se rozhodl

zkrátit svůj pobyt v Bělehradě na minimum, tj. na čtyři dny (25.–28. 6. 1948). Obdobně jako v Bukurešti a posléze v Bělehradě také v Sofii se Plaček zajímal o zpravodajskou a státně-bezpečnostní práci MV, a to jak v centrále (operativní technika, koordinace úkolů a činností), tak v jednotlivých krajích či oblastech. Získal rovněž bulharský a jugoslávský příslib účasti na avizované poradě ministerstev vnitra v Praze.

V Bělehradě se setkal s představiteli jugoslávského MV, generálmajorem Miličem, prvním zástupcem ministra vnitra Stefanovičem a třetím zástupcem ministerstva vnitra Ivičevičem. *„Jednání se týkalo návštěvy v Praze, struktury jihoslovanského ministerstva vnitra, poměru zpravodajství ke státně bezpečnostnímu výkonu, k milici a k národním výborům, jakož i ke sboru národní obrany Jugoslávie,“*[72] napsal Plaček. Po návratu do Prahy musel podat reference Karlu Švábovi. Šváb mu vyčetl cestu na Balkán v kontextu rezoluce Informbyra. Plaček ji ovšem zcela jasně a přesně pochopil. Dosvědčuje to např. toto tvrzení: *„Zdá se mi, že Jugoslávie jest ovládána partyzány a bývalými partyzány a nikoliv skutečnou komunistickou stranou, že formy vojenského velení ovládly stát a stranu, která jako skutečná komunistická strana ani nevznikla, nýbrž byla jen deklarována...“*[73]

Státně bezpečnostní a zpravodajská aktivita, kterou Plaček řídil, po únoru 1948 vzrostla. Podle něj se ale stále nedařilo budovat širší agenturní síť, mj. také proto, že existoval personální problém. Plaček proto opakovaně žádal početní nárůst zaměstnanců StB. Pomoc, ačkoliv byla několikrát přislíbena, nepřicházela. V této situaci se odhodlal obrátit písemně na nejvyšší představitele strany a vlády.

Š. Plaček a K. Černý vyslovili v dopise adresovaném Ústřednímu výboru KSČ, konkrétně do rukou K. Gottwalda, A. Zápotockého a R. Slánského (v kopii rovněž pro V. Noska a J. Veselého), ze dne 13. 7. 1948 znepokojení nad stavem tehdejšího československého bezpečnostního aparátu. Doporučovali proto, a vnímali to jako naprosto nezbytné, navýšit početní stav pracovníků MV vzhledem k tomu, že došlo k významnému nárůstu práce, mj. také v souvislosti s nepřátelskou činností zastupitelských úřadů USA, Velké Británie, Kanady ad. Velký důraz byl přitom kladen na rozvoj a vytváření agenturních sítí. Autoři dopisu mj. psali: *„Tak zvané orgány státní bezpečnosti v užším slova smyslu, to je orgány, které provádějí zatýkání a výslechy, jsou ve velmi mnoha případech a zejména v Praze a obzvláště v tak zvané ústředně státní bezpečnosti, orgány, před kterými zpravodajské orgány musejí konspirovat a je po ruce značný materiál, jenž dokazuje, že jde o aparát v podstatě málo spolehlivý a především velmi málo schopný. Zastáváme názor, že tento aparát jest třeba nekompromisně vyčistiti a všemi způsoby postarati se o to, aby orgány, jež zatýkají a vyslýchají, byly i svým třídním původem odpovídajícím represivním aparátem vládnoucí dělnické třídy. Musí mít vůli zničiti třídního nepřítele a zbaviti se všech zbytků činovnického poměru k práci a také oni musí splniti slavné zásady Felixe Edmundoviče, podle kterého čekista musí míti chladnou hlavu, planoucí srdce a naprosto čisté ruce. Dokud tento požadavek není splněn, je situace zpravodajců ještě zhoršena tím, že se nemohou opříti o spolehlivé orgány, provádějící výslechy a zatýkání.“*[74] Plaček a Černý se obávali, že by současný stav zpravodajců nedokázal čelit nejzávažnějším trestným činům, které přicházely v úvahu (velezrada, vyzvědačství, špionáž, atentáty atd.). Kdyby však došlo k navýšení personálního stavu, státně bezpečnostní služba by se postupně reorganizovala a specializovala na jednotlivé oblasti, např. agentura a výkon by se oddělily, rozvinula by se agentura ve věznicích, účelněji by se využívala operativní technika, vytvořila by se skupina zajišťující jisté speciální úkoly, např. ochranu osob, ochranu průmyslového tajemství, kontrolu pohybu cizin-

ců atd. Důležitý aspekt tvořil dohled nad důsledným obsazením klíčových funkcí v bezpečnosti spolehlivými komunisty.

Dne 19. 7. 1948 předložil Plaček Jindřichu Veselému návrh na novou organizaci odboru BA. Vedle nové struktury StB znovu počítal s navýšením početního stavu zaměstnanců. V závěru pak Plaček pod dojmem intenzivní spolupráce se sovětskými zpravodajci přímo navrhoval: *„Státně-bezpečnostní služba bude tak velká, že by snad bylo účelné zříditi ministerstvo státní bezpečnosti. Nebude-li toto zřízeno, pak jest nutno, aby se ministerstvo vnitra rozdělilo na 2 části a aby jeho první t.j. státně-bezpečnostní část vedl šéf této služby, jenž současně by byl prvním zástupcem ministra vnitra, jehož kontrole by také podléhala správa národní bezpečnosti a řízení SNB... Šéf státní bezpečnosti by byl v hodnosti generála SNB...“*[75)]

Dne 7. 8. 1948 Plaček doplnil a dále konkretizoval svůj návrh z 19. 7. 1947, přičemž se zaměřil na rozbor číselného poměru mezi velitelstvím StB a jemu podřízenými složkami. Plaček reagoval na Veselého obavy z přílišného posílení jednoho centra. Veselý tudíž spíše prosazoval decentralizaci StB. Plaček proti tomu argumentoval, že chápe tyto obavy, ale že je v zájmu strany a státu vést účinný boj proti nepříteli z jednoho silného centra. Odvolával se přitom na zkušenosti bulharské, polské a v neposlední řadě sovětské. Z těchto zemí, a zvláště pak z Moskvy, by si komunisty nově budovaný aparát Státní bezpečnosti měl vzít příklad.[76)]

V listopadu 1948 byl Plaček trochu překvapivě odvolán z funkce v politickém zpravodajství. Jaké byly důvody jeho odchodu z MV? Zdá se, že se zde skloubily různé aspekty: spory s Veselým a Švábem, nekontrolovatelnost jeho zpravodajské práce, přílišná dobrodružnost a osobní zainteresovanost, neskrývané ambice, obava z jeho další činnosti na MV. Údajně mu bylo nabídnuto místo velvyslance v Turecku. Plaček odmítl.

K okolnostem svého odchodu později při výslechu Plaček uvedl: *„Někdy v říjnu roku 1948 mně s. Veselý sdělil, že bude nutno, abych svoji funkci opustil. Řekl mi to ve své kanceláři a dodal, že mi strana sice důvěřuje a že si všichni váží mé píle a skromnosti, že jsem však udělal celou řadu závažných chyb. Řekl mi dále, že tu vlastně není žádná zvláštní příčina, ale, že se nashromáždilo vícero věcí, které všechny dohromady činí změnu v tomto místě žádoucí. Řekl jsem Veselému, že mi to je velmi líto, poněvadž při této práci, do které jsem vložil celou svoji energii, jsem se cítil šťastným a poněvadž si myslím, že jsem se nedopustil nenapravitelných chyb. Řekl jsem, že samozřejmě se usnesení strany podrobím.“*[77)] Veselý mu s odkazem na Noska navrhl, aby si vybral místo ve státním aparátu. KSČ by se pokusila této žádosti vyhovět. Plaček mu sdělil, že by rád pracoval na ministerstvu zahraničních věcí. O jeho nástupu na MZV měl rozhodnout ministr Clementis. K jeho realizaci nikdy nedošlo. Veselý doprovodil Plačka do jeho úřadu. Za jeho přítomnosti byla oznámena Plačkova demise jeho dosavadním podřízeným. *„Veselý můj odchod tehdy odůvodnil tím, že strana mne odvolává na jiné důležité místo ve státním aparátě,“*[78)] dodal později Plaček.

Štěpán Plaček byl tímto krokem velmi rozčarován. Nečekal, že by mohl za takových okolností skončit. Připadal si nedoceněný, nepochopený a některými lidmi zrazený. Ve funkci ho nahradil Osvald Závodský. Plaček přesto zůstal na výplatní listině MV.

Prosakovaly k němu nejrůznější důvody jeho nuceného odchodu z funkce: špatná personální politika, spory se Švábem či blíže neupřesněné chyby. Později se domníval, že pravým důvodem jeho odchodu byl jugoslávský původ jeho manželky.[79)] Plaček stále doufal, že by mohl nastoupit na ministerstvo zahraničních věcí. Slíbili mu to Veselý i Geminder. Chtěl zde využít svých jazykových znalostí. O jeho umístění ale rozhodovala KSČ. Plaček se cítil po-

vinen se rozhodnutí strany podřídit. Čekal tedy a doufal v nějaké „pěkné“ místo. Nevyšlo-li by mu místo v Černínském paláci, pak se alespoň upínal k možnosti pracovat na Úřadu vlády. Po opuštění funkce ve zpravodajství se snažil alespoň vzdělávat příslušníky StB, o čemž svědčí koncept přednášky z června 1949 nazvaný *Některé zkušenosti z boje ruského proletariátu o moc*.

Plaček byl nervózní – deset měsíců nebyl nikde zařazen; přesto ale pobíral od MV celý plat, řádově zhruba 10 000 korun. Uvedený stav mu ale nevyhovoval.[80)]

Myslím si, že je zajímavé, že Plaček zůstal na výplatní listině ministerstva vnitra až do konce r. 1949! Platby mu byly zastaveny až v červnu 1950 zpětně ke dni 31. 12. 1949, tj. až za situace, kdy se nacházel ve vazební věznici. Obdobně mu byl také odebrán služební byt ministerstva vnitra, ve kterém až dosud se svou manželkou bydlel.[81)]

V létě 1949 se Plaček konečně dočkal. KSČ rozhodla o jeho zařazení, měl být vedoucím učebního oddělení ministerstva spravedlnosti. Vedle příslušníků SNB se tedy podílel i na vzdělávání justičního aparátu, když na Právnické škole pracujících vyučoval teorii a dějiny dělnického hnutí. V jednání byly přednášky na Právnické fakultě UK a na Vysoké škole politické. Ani jeden tento projekt se však do listopadu 1949 nepodařilo uskutečnit. Plaček nebyl svým umístěním nadšený. Na ministerstvu spravedlnosti ho také nikdo nevítal. Nebyla to sice zpravodajština, ale Plaček si znovu připadal potřebný a důležitý.

Š. Plaček byl zatčen 22. 11. 1949 v rámci akce J – Jugoslávie.[82)] Podle Jaroslava Hory se tak stalo na přímý pokyn K. Švába. Hora to uvedl i ve Zprávě o zatčení: *„Jmenovaný byl zatčen dne 22. 11. 1949 na základě důvodného podezření z protistátní činnosti. Příkaz k zatčení byl dán zástupcem velitele státní bezpečnosti Karlem Švábem.“*[83)] Podplukovník Hora zprávu podepsal jako velitel Státní bezpečnosti (v době Plačkova zatčení byl ale velitelem StB J. Veselý).

Jak konkrétně proběhlo jeho zatčení? Dne 22. 11. 1949 Plaček na Právnické škole pracujících zkoušel absolventy, budoucí prokurátory. V průběhu examinace byl odvolán k telefonu. Volající (snad Milan Moučka) ho prosil o schůzku, na níž by Zahajskému podal nějaké informace o věcech na ministerstvu spravedlnosti. *„Zahájský mě vřele pozdravil, ale v tom okamžiku mě někdo uchopil ze zadu a někdo mi nasadil železa na ruce. Bylo jasné, oč jde, oba prohlásili, že jen vykonávají rozkaz, a zahlédl jsem ještě třetí osobu, mě dobře známého spolupracovníka Tůmova oddělení, jehož jméno jsem zapomněl. Byl jsem odevzdán do vazby v Ruzyni, ve kteréžto budově jsem pak zůstal v samovazbě a bez spoluvězně až do 17. září 1953 s výjimkou 20 dnů v prosinci 1950, když se počítalo s mým propuštěním a příslušný návrh byl již vypracován, avšak z vyšších míst zamítnut,“*[84)] popsal Plaček později své zatčení.

Byl umístěn do věznice v Ruzyni. Postupně ho vyšetřovali: Jan Musil, Miroslav Pacanda, František Zeipl, Václav Kramosil, Lud. Pozner a Josef Kubinec. Jeho vyšetřování pokračovalo do srpna 1953. Plaček sám napočítal nejméně 75 výslechů, kterým se musel ve vazbě v následujících více jak čtyřech letech podrobit.

Cílem jeho vyšetřování bylo donutit Plačka k přiznání spolupráce s titovskou Jugoslávií (měl být tedy údajným „titovským agentem“, vše umocněno navíc skutečností, že jeho manželka byla jugoslávského původu) a případně s jinou zpravodajskou službou. Později však byl souzen za nezákonnosti při výkonu funkce (tzv. případ 3 vražd – konkrétně případy Konečný a Novotný).

Plaček čelil tvrdě vedeným výslechům, tzn. fyzickému i psychickému nátlaku, nemožnosti spánku, nepodávání stravy a pití, křiku, výhružkám apod. V samovazbě strávil 45 měsíců!

Výsledkem takových vyšetřovacích procedur byl jeho zcela apatický stav. Doubek ve své vlastnoručně psané výpovědi později poznamenal, že Plačkovi právě v důsledku trvalého stání a nemožnosti posadit se praskly nohy a vytékala z nich voda. Odborná lékařská péče mu nebyla poskytnuta. Přesto takto získané materiály neměly pro vyšetřovatele valnou cenu. Plaček totiž dlouho nic zvláštního nedoznával.[85)]

Plaček sám se k podmínkám svého věznění vrátil v červnu 1968. V dodatku své výpovědi na Vyšší vojenské prokuratuře v Příbrami psal o brutálním vedení jeho výslechů. Byl prý rovněž podroben několika výslechům pod vedením sovětských poradců Lichačova a Makarova. V důsledku dlouhodobého odepření spánku se u Plačka objevovaly halucinace. Viděl tak např. velkého psa na kavalci, záclony v oknech, švábу a myši v různých částech místnosti. *„Obstál jsem, poněvadž jsem byl přesvědčen, že zcela určitě zahynu v rukou těchto očividně kontrarevolučních banditů, a proto jsem s nadlidským úsilím soustředil veškerou svou energii jedině na to, abych umřel důstojně jako komunista,“*[86)] napsal v červnu 1968 Plaček.

Krátce po zatčení (od 29. 11. 1949) bylo s Plačkem zahájeno sepisování jeho podrobného životopisu. Během necelého měsíce vzniklo celkem 106 strojopisných stran.[87)] Plaček v něm jednoznačně popíral vznesená obvinění a hájil svoji práci zájmy KSČ. Věřil, že si KSČ jistě jeho výpovědi pozorně prostuduje, uzná jeho motivaci a rozhodne v jeho prospěch.

Plaček se snažil i ve vězení objasňovat své postoje a postupy nejvyšším představitelům tehdejší KSČ. Psal obsáhlé dopisy, ve kterých se vyjadřoval ke klíčovým událostem své kariéry v Zemském odboru bezpečnosti a později na ministerstvu vnitra. Vše dle zvyku označoval jako Přísně tajné, například s odůvodněním, že komentoval činnost sovětských poradců.

Dne 19. 5. 1950 napsal Plaček v pražské věznici v Ruzyni šestnáctistránkový strojopisný materiál nazvaný *K otázce centralisace a decentralisace ve státní bezpečnosti (Vysvětlující poznámky k mé činnosti 1945–1948 a k mému pojetí otázky)*, který reagoval na některé z otázek vyšetřovatelů. Plaček se v něm snažil čelit vlně kritiky za zavádění pochybných metod do práce bezpečnosti. Vysvětloval zde, že cílem jeho snažení byla koordinace státněbezpečnostních aktivit se spojenci, s Bulharskem, Polskem, ale především se SSSR. Konečně – během jeho působení na ZOB i na MV podnikl v tomto směru kroky, které zůstaly v platnosti i po jeho odchodu z rezortu (mj. specializace jednotlivých částí např. na ochranu stranických a státních činitelů, na zatýkání a výslechy, na operativu apod.). Ohradil se také proti nařčením z cílené koncentrace moci ve svých rukou. Podle jeho názoru takovou interpretaci nabízeli lidé, kteří vůbec nepochopili smysl provedených změn a nešlo jim o fungování čs. bezpečnostního aparátu. Plaček byl v tomto smyslu zcela konkrétní. Oponenta a soupeře viděl v Karlu Švábovi. *„Celé moje působení v československé státní bezpečnosti od roku 1945 do roku 1948 lze označit za pokus o uskutečnění správné centralisace a současně o decentralisaci funkcí v zájmu specialisace i konspirace, při čemž hlavní můj zřetel byl věnován vybudování protivýzvědné agentury, tedy něčemu, co v ČSR nikdy nebývalo předmětem soustavné činnosti nearmádních orgánů. Tento pokus se v podstatě – za pomoci strany, mých nadřízených a spolupracovníků – zdařil,“*[88)] bilancoval v květnu 1950 uvězněný Plaček.

O čtyři dny dříve, 15. 5. 1950, se v té době již půl roku vězněný Plaček obrátil dopisem z ruzyňské věznice přímo na Rudolfa Slánskému: *„Nepíši Ti proto, abych si snad v prvé řadě na tuto vazbu stěžoval, ač nevím čím je odůvodněna (zejména v této nejstrožší formě) a ačkoliv – pochopitelně mám velmi mnoho důvodů si trpce stěžovat na vše, co se se mnou stalo. Pokud se však týká této věznice, musím dokonce přiznat, že jsem na chvíli zapomněl na svou situaci a měl přímo radost, když jsem ji poprvé spatřil. Poněvadž Tě to asi bude zajímati*

a já jsem jaksi dvojnásobně ‚kompetentní' (– jako bývalý pracovník z tohoto oboru a nyní jako vězeň –), sděluji Ti, že to je čisté a vzorné vězení, kde není možná sebemenší koluse. A i strava je dosti dobrá, třebaže bych ovšem rád snědl třikráte tolik. Dokud jsem byl ještě ve funkci, nebylo ani zdání po takové věznici; bylo tu jen naše ‚marné volání' po ni. Nedostatek větší nekolusní policejní věznice v Praze byl jedním z našich nejbolavějších problémů. Byl tedy konečně vyřešen – tak jako mnoho jiného; inu – jak je vidět: každá věc potřebuje ‚svůj čas'. Myslím si sice, že pro různé ty vyzvědače, rozvratníky a nepřátele naší strany je tato věznice skoro až příliš pěkná, ale je to v pořádku, neboť právě tak má vězení v lidovědemokratické republice skutečně vypadat."[89] V dalším textu svého dopisu Slánskému Plaček bilancoval své zásluhy ve stranické práci a ve zpravodajské a státněbezpečnostní problematice. Naprosto zřetelně pak žádal Slánského o pomoc a zároveň ho ubezpečoval: *„Věřím neochvějně straně a Sovětskému svazu a tím je řečeno všechno.*"[90]

Vyšetřování Plačka se protahovalo. Vyslýchající příslušníci StB proto opakovaně žádali prodloužení jeho vazebního stíhání. Jen v letech 1951–1953 se StB obrátila v obdobné záležitosti na Státní prokuraturu celkem desetkrát.[91]

V únoru 1950 hodnotil VI. sektor velitelství StB průběh vyšetřování Štěpána Plačka velmi optimisticky: *„Hlásím, že sektoru VI. se podařilo získati tak závažný materiál proti dr. Štěpánu Plačkovi, že z něho vysvítá téměř s úplnou jistotou napojení nejen na jugoslávskou nýbrž i britskou zpravodajskou službu a to již v době, kdy byl přednostou skupiny... Dle mého posudku stačí tento materiál k zahájení řízení pro velezradu...*"[92]

V lednu 1951 si museli vedoucí představitelé StB připadat jako ve zlém snu. Na jejich stůl totiž přišel zcela vážně míněný Návrh na propuštění obviněného Plačka. Předložil ho tehdejší Plačkův vyšetřovatel štábní strážmistr Miroslav Pacanda. S jeho stanoviskem souhlasil velitel VI. sektoru podplukovník Lumír Kroček. Teprve velitel I. sektoru velitelství StB Vladimír Šmolka takový postup neschválil. Pacanda argumentoval tím, že Plaček svá obvinění jednoznačně zcela vyvrátil, mj. také tím, že postupoval legálně v zájmu a se souhlasem čelných stranických představitelů i svých nadřízených. V závěru Pacanda mj. napsal: *„Plaček připouští, že je ctižádostivý, nepřipouští však, že jeho ctižádost by byla přehnaná, nebo zaměřená na získání politického a tím i mocenského postavení. Nechtěl prý být nikdy členem ÚV KSČ, ani poslancem, nebo dokonce členem vlády. Kdyby prý se chtěl dostat do ÚV KSČ, nebyl by mu nikdy s. Geminder vytýkal, že nemá dostatečný kontakt se sekretariátem ÚV KSČ. Podezření* (spolupráce s Jugoslávií po přijetí rezoluce Informbyra, titoismus, toleroval pronikání nepřátelských živlů do bezpečnosti, používal příslušníků gestapa a SD, podceňoval stranickou práci apod. – pozn. autora)*, uvedená v první části tohoto návrhu nebyla v průběhu vyšetřování potvrzena. Rovněž materiál, před i během vyšetřování nám dodaný, nebyl potvrzen. Naopak některé dokumenty předané nám jako usvědčující materiál, potvrzují správnost výpovědi Plačka. Na základě uvedeného navrhuji, aby Štěpán Plaček byl propuštěn na svobodu, jeho vyšetřovací spis uzavřen a odevzdán k uložení do archivu.*"[93]

Plaček tak nadále zůstal ve vazební věznici. Byl podroben vyšetřovacím procedurám, které sám dříve uváděl v „běžný život". Byl stále znovu a znovu vyslýchán ke své předválečné, válečné i poválečné minulosti, ke vztahům k nejrůznějším osobám, institucím a problémům. Domnívám se ale, že jeho přístup k realitě vězení se změnil. Jestliže na začátku vyšetřování v listopadu 1949 věřil, že bude-li hovořit „pravdu", strana uzná jeho zásluhy a pomůže mu, pak po zatčení Švába, Slánského a představitelů StB se jeho dosud „vstřícný postoj" změnil. Obvinění vůči své osobě jednoznačně odmítal. Odpovědnost přenášel na

členy „protistátního spikleneckého centra“ a jejich spojence. Uvědomil si jistě, že nyní se hrálo o život. Natolik byl jistě obeznámen s moskevskými procesy 30. let a dokázal si představit, jak do vyšetřování zasahují přítomní sovětští poradci.

Dne 20. 6. 1952 požádalo velitelství Státní bezpečnosti prostřednictvím MNB státní prokuraturu o zajištění majetku JUDr. Štěpána Plačka podle § 283 trestního řádu. Státní prokuratura podobně jako u žádostí o prodloužení vazby vyhověla a usnesením ze dne 26. 6. 1952 tento majetek zajistila podle § 283 odst. 1 trestního řádu.

Vyšetřování skončilo v srpnu 1953. Plaček se s jeho výsledky průkazně seznámil dne 9. 8. 1953.[94)]

Trestní oznámení, zpracované správou vyšetřování MNB 29. 7. 1953, hovořilo o Plačkovi jako o přímém spolupracovníkovi protistátního spikleneckého centra na úseku bezpečnosti a zdůrazňovalo také jeho židovský původ. Konstatovalo rovněž, že Plaček prosazoval v bezpečnosti trockistickou linii, sabotoval práci bezpečnosti, chránil špiony a trockisty, používal k bezpečnostní práci bývalé gestapáky a příslušníky SD, uplatňoval tzv. „nezákonné metody“ při vyšetřování a byl v nepřátelském spojení s titovskou Jugoslávií. Prokurátor vyšší vojenské prokuratury mjr. justice JUDr. Eduard Hloušek, který převzal Plačkův případ, žádal StB o dodání dalších materiálů, které by dokazovaly v trestním oznámení uvedené skutečnosti. Vzhledem k tomu, že od StB dostal sdělení, že takové materiály nejsou k dispozici, obvinil Plačka „pouze“ z vraždy a ze zneužití služební moci.

Dne 7. 12. 1953 podal vyšší vojenský prokurátor mjr. justice Dr. Jiří Ševčík na Štěpána Plačka žalobu pro zločin zneužití úřední moci podle §§ 101, 102 písm. a) a pro zločin vraždy dle §§ 134 a 135 odst. 3 vše podle trestního zákona z r. 1852, spáchané tím, že po únoru 1948 nechal o své vůli zastřelit Petra Konečného[95)] a Františka Novotného.[96)] *„Důvěru lidu, která mu byla v jeho vysoké funkci dána, však zklamal. Vytvářel kolem sebe ovzduší nezdravého diktátorství a začal v bezpečnostním aparátu prosazovat dávno již odsouzené násilné vyšetřovací methody, používané za okupace hitlerovským Gestapem,“*[97)] napsal Ševčík.

Dopoledne 21. 12. 1953 proběhl na Vyšším vojenském soudu v Praze Plačkův výslech, který vedl major justice Dr. Mirko Huleja (pokračoval 4. a 8. 1. 1954). Hned na začátku Huleja Plačka upozornil na polehčující okolnost doznání. Plaček mu vylíčil okolnosti svého zatčení a věznění s tím, že vůči němu bylo použito fyzického i psychického násilí. Vyslovil se rovněž ke svým stykům se sovětskými zpravodajci. Vedle dojednané výměny poznatků o německých válečných zločincích v sovětské okupační zóně se informovali např. o vhodných způsobech práce a struktuře bezpečnostního aparátu, o protibolševických emigrantech v rámci organizací NTS, OUN apod., o sovětských vojácích v Jáchymově a o bývalém britském korespondentovi v SSSR – nyní žijícím v Praze Rolfu Parkerovi. Plaček také pravidelně – zhruba v 10denním odstupu – docházel na sovětské velvyslanectví v Praze, kde jednal s Tichonovem. Vzájemně si plně důvěřovali. Tichonov mu tak např. sdělil, že Moskva nedůvěřuje některým čs. představitelům, konkrétně Tomanovi, Löblovi a Clementisovi. Právě Tichonov ho později představil pozdějšímu chargé ďaffaire M. M. Chazanovovi, který v zásadě převzal jeho „úkolování“. Plaček pro sovětskou ambasádu rovněž psal analytické rozbory vnitropolitické situace v ČSR. Zabýval se v nich nejen problematikou spadající do činnosti ministerstva vnitra, ale i atmosférou v nekomunistických stranách před únorem 1948, prezidentem Benešem (Sověti byli např. zneklidněni jeho pobytem v Sezimově Ústí, blízko hranic) a později také uvnitř KSČ. Koncem roku 1947, resp. začátkem r. 1948 vytvořil na přání sovětského velvyslanectví jmenný seznam důležitých představitelů reakce. Je pří-

značné, že v době, kdy Plaček musel opustit místo na MV, hledal oporu a zastání u Sovětů. Sověti byli s Plačkovými službami nadmíru spokojeni. Při odchodu Chazanova mu věnovali knižní a blíže neurčené jiné dary. Plačka jistě těšila i skutečnost, že podle Tichonova a Chazanova se s jeho materiály a analýzami údajně seznámil osobně J. V. Stalin.[98)]

Dne 20. 1. 1954 projednával Plačkův případ senát Vyššího vojenského soudu v Praze, kterému předsedal major justice JUDr. Mirko Huleja. Prokuraturu zastupoval major justice JUDr. Jiří Putník. Jeho argumentům čelil Plačkův obhájce JUDr. Zdeněk Šusta. Plaček byl posléze podle Protokolu o hlavním líčení souzen nejdříve ve veřejném, po přednesení žaloby v neveřejném zasedání za trestný čin vraždy (případy Petra Konečného a Františka Novotného) a zneužití služební moci (případ Emilie Faitové-Kolářové,[99)] kde Plaček věděl o použití násilí při výslechu a byl dokonce přítomen tomu, když ji Pich-Tůma mučil, a přesto nezasáhl). Plaček se odvolal k vyšší instanci.

Před soudem si Plaček stěžoval na vazební podmínky: *„Vězněn jsem již 4 roky a byl jsem při tom mučen středověkým způsobem. 10 týdnů mi nebyla vůbec dána možnost spánku. Byl jsem 6 týdnů vyslýchán ve dne v noci. Jen v sobotu jsem si směl na dvě hodiny lehnouti, ale byl jsem každých 15 minut buzen a musil jsem se hlásit. Při výslechu jsem musel stále stát, když jsem už nemohl, byl jsem bit. Po 3 nedělích se mi vytvořila v nohách voda, která mi sahala až nad kolena. Prosil jsem, abych si směl sednout, ale byl jsem namísto toho bit gumovými obušky. Nesměl jsem zase další 4 neděle spát. Měl jsem už zvukové a optické halucinace. Po dobu dalších deseti týdnů jsem musil neustále chodit, nesměl jsem si sednout, ani lehnout a byl jsem neustále bit. Od 26. prosince 1949 až do února 1950 byl jsem v samovazbě v Ruzyni. Přičítám to vše K. Švábovi.“*[100)]

Zřetelně na dotaz předsedy senátu prohlásil, že se necítí vůbec vinen. Nepopřel sice svoji spoluúčast na zastřelení Konečného a Novotného, operoval ale souhlasem J. Veselého. Podle něj byla jejich likvidace nezbytná, v zájmu strany, a také proto hájil své tehdejší rozhodnutí, tj. postupovat bez soudu. Připustil také, že se účastnil výslechů, během nichž bylo používáno násilí, a nezasáhl. Plaček žádal předložit soudu listiny a zároveň vyslechnout některé svědky. Soud jeho důkazní návrhy neakceptoval. Naopak, použil výpovědi z přípravného řízení. Prokurátor JUDr. Putník ve své závěrečné řeči vyzdvihl hlavně skutečnost, že ani dosažené právnické vzdělání obžalovaného mu nezabránilo v tom, co nazval gestapismem. Obhájce JUDr. Šusta i Plaček žádali zproštění viny, resp. mírné potrestání. Po krátké poradě senátu byl vyhlášen rozsudek: Plaček byl uznán vinným ve smyslu obžaloby a odsouzen k trestu odnětí svobody na 15 let a povinnost uhradit náklady trestního řízení.[101)]

Obě zúčastněné strany se posléze proti rozsudku odvolaly. Dne 30. 1. 1954 odůvodnil major justice JUDr. Jiří Ševčík postup Vyššího vojenského prokurátora takto: *„Při uložení tohoto trestu však nevyslovil* (myšlen soud 1. instance – pozn. autora) *podle § 43 tr. zák. ztrátu čestných práv občanských, ačkoliv tento trest je podle zákona obligatorní, odsuzuje-li soud pachatele za úmyslný trestný čin k trestu dočasného odnětí svobody převyšujícímu 2 léta.“*[102)]

Z Plačkova pověření podal dne 4. 2. 1954 odvolání jeho obhájce JUDr. Šusta. Argumentoval tím, že nebyla zohledněna skutečnost, že odsouzený pouze vykonal pokyny svého nadřízeného.

Vojenské kolegium Nejvyššího soudu v Praze projednávalo odvolání dopoledne 5. 3. 1954. V čele pětičlenného senátu zasedl plukovník justice JUDr. Jaroslav Mančal. Generální prokuraturu reprezentoval major justice JUDr. Jiří Putník. Jednání se pochopitelně účastnil

i Plačkův obhájce JUDr. Zdeněk Šusta. Obžalovaný žádal, aby v odvolání bylo přihlédnuto k tomu, že plnil pouze příkazy nadřízených. Podle Protokolu o odvolacím řízení argumentoval Štěpán Plaček před odvolacím soudem takto: *„Prosím, aby bylo přihlédnuto k vývodům, které jsem již uvedl. Mám zásluhu na tom, že byl odhalen agent Bártík. Měl jsem práci v Stb rád. Stav nouze jsem viděl v nebezpečí morálního zničení státu. Vzepřít se rozkazům představených jsem se nemohl. Prohlašuji, že při vyslýchání jsem nespal 10 dnů nepřetržitě, jelikož byly se mnou prováděny výslechy ve dne v noci. Bezpečnost proti mně použila podlosti. Celý rok jsem nebyl vyslýchán ke své trestné činnosti. Pouze mi bylo řečeno, že jsem zločincem a když jsem se zeptal, co jsem provedl, tak mi bylo řečeno, že by se mi to hodilo, že já se doznám sám. Poslední protokol byl naprosto nepřípustným způsobem psán, protože každá důležitá věc, kterou jsem uvedl, byla vyjmuta. Čtyři roky jsem byl v samovazbě. Byl jsem odstraněn proto, že jsem byl proti násilnostem a byl jsem blízký toho, abych zjistil machinace, které prováděla klika Slánského. Násilnosti byly prováděny až v té době, kdy jsem byl odstraněn. Odstranění Novotného jsem považoval za správné, což jsem provedl na příkaz Veselého. To co jsem dělal, dělal jsem to v dobrém úmyslu a prováděl jsem to jako komunista s Veselým. Prosím, aby bylo přihlíženo k tomu, co mám za sebou.“*[103] Soud zamítl Plačkovo odvolání v celém rozsahu. Potvrdil tak nejen původní rozsudek, ale vyhověl odvolání prokuratury a přidal ještě vedlejší trest ztráty čestných práv občanských na 5 let.

Dne 15. 4. 1954 postupovala Kancelář prezidenta republiky ministrovi vnitra Rudolfu Barákovi žádost Plačkova obhájce JUDr. Zdeňka Šusty o milost pro svého klienta. Šusta argumentoval tím, že podle Plačka šlo o dobu mimořádnou, žádající si mimořádné přístupy k práci. Navíc o smrti jmenovaných rozhodl jeho tehdejší nadřízený. Plaček považoval rozsudek v předmětné věci za nepřiměřený a velice přísný. Argumentoval také tím, že za nezákonnosti v podstatě mohla již odhalená „Slánského klika“. Upozorňoval na svoji oddanou práci v bezpečnosti, kterou miloval, a na věrnost straně. *„Nikdy jsem se neodchýlil od linie strany, nikdy jsem nebyl stranicky neb disciplinárně stíhán a vřele vždy jsem byl oddán Komunistické internacionále a Sovětskému svazu, o čemž svědčí ten fakt, že počínaje r. 1946 mně sovětské orgány poskytovaly svou plnou důvěru a že já jsem byl jich spolupracovníkem dále ještě i v době, kdy mne Slánský odstranil z bezpečnosti, ba dokonce v této době mně věnovali obzvláštní důvěru, neboť se nikterak netajili svým podezřením proti klice Slánského, jejíž nakonec i já stal jsem se obětí,“*[104] psal osobně Plaček v předkládané žádosti o milost.

Ministerstvo vnitra nedoporučovalo v dopise ze 7. 10. 1954 v tomto případě udělení milosti. Své stanovisko odůvodňovalo mj. takto: *„PLAČEK byl jedním z původců zavádění škůdcovských, gestapáckých metod do naší bezpečnosti... I další dokumenty a výpisy z protokolů členů protistátního spikleneckého centra usvědčují PLAČKA z trestné činnosti v bezpečnosti, z ochrany trockistů, z úzkého styku s jugoslávskými špiony, kteří v ČSR působili pod maskou diplomatů, i z jeho aktivní účasti na vraždách a další trestné činnosti, pro což byl žalován... Vzhledem k tomu, že PLAČEK byl odůvodněně odsouzen, nedoporučuji, abyste kladně vyřídil jeho žádost.“*[105]

Ústřední výbor KSČ se případy souvisejícími s kauzou Rudolfa Slánského, včetně JUDr. Štěpána Plačka, zabýval v polovině 50. let. V roce 1955 byla Plačkova žádost o přezkoumání věci odložena.

Dne 10. 8. 1955 projednal Vyšší vojenský soud Praha PSP 85 za předsednictví majora justice JUDr. Mirka Huleji žádost o omilostnění Štěpána Plačka cestou milosti prezidenta republiky, kterou podala jeho manželka. Zora Plačková tehdy argumentovala tím, že její man-

žel se dostal do svízelné situace, kdy neměl jiné východisko a musel postupovat tak, jak následně učinil. Soud dospěl k závěru, že snaha snížit či prominout Plačkův trest také vzhledem k uplatnění amnestií (trest byl v důsledku aplikace amnestií z června 1948 a května 1953 snížen o 5 roků a 8 měsíců) a k celkové povaze trestného činu hodnoceným jako závažné porušení socialistické zákonnosti, za nějž byl původně odsouzen, není možná.[106)]

V září 1956 pak Ústřední výbor Komunistické strany Československa navrhl způsob řešení Plačkova případu. Doporučoval postupovat stejně jako ve věci Miroslava Picha-Tůmy (mj. odsouzeného za stejné trestné činy v procesu Osvald Závodský a spol. k 15 letům), tzn. ponechat původní rozsudek beze změn v platnosti. Ústřední výbor KSČ odůvodňoval tento závěr tím, že při vyšetřování i před soudem byla Plačkova trestná činnost (používání nezákonných postupů) jednoznačně plně prokázána. Odsouzený byl s tímto výsledkem seznámen dne 18. 9. 1956. Odmítl ho ale akceptovat. Pokračoval dále v úsilí o svoji plnou právní a stranickou rehabilitaci.

Ústřední výbor KSČ projednával tento bod znovu na svých zasedáních 11. 7. a 31. 8. 1956. Na zasedání politbyra ÚV KSČ 12. 9. 1956 bylo generálnímu prokurátorovi uloženo, aby se ve vhodné době zabýval Plačkovým podmínečným propuštěním. Politbyro Ústředního výboru KSČ pak na zasedání 26. 3. 1957 jednalo znovu o stejném bodu a schválilo Plačkovo podmínečné propuštění.[107)]

Na tomto základě projednal v dubnu 1957 jeho případ vojenský obvodní soud v Pardubicích a rozhodl o jeho podmínečném propuštění na svobodu. Amnestiemi z let 1948, 1953 a 1955 byt trest snížen na 8 let a 8 měsíců. Celý trest tak měl být odpykán 22. 8. 1958. Plaček však byl rozhodnutím pardubického soudu podmínečně propuštěn 16. 4. 1957 se zkušební dobou na 4 roky.[108)]

Plačkova zkušenost z vězení byla trpká. Čelil totiž útokům spoluvězňů. Konkrétně se incident, kdy Plaček podle svého pozdějšího vyjádření jen těsně unikl smrti, odehrál v táboře Vojna na Příbramsku v červenci 1955.[109)]

Takovou závažnou událost potvrzuje i dopis náčelníka Správy vyšetřování MV Správě nápravného zařízení z 13. 12. 1955: *„Jmenovaný před svým příchodem do zdejší věznice si odpykával svůj trest v táboře Správy Jáchymovských dolů. Na tomto pracovišti byl Plaček některými spoluvězni tělesně stýrán pro svoje býv. význačné postavení v SNB. V přítomné době byl dán pokyn, aby Plaček byl eskortován zpět do tábora Správy Jáchymov. V souvislosti s tím upozorňuji na shora uvedenou skutečnost a žádám, aby Plaček nebyl eskortován na toto pracoviště, nýbrž do některého jiného tábora, v kterém jsou soustředěni vyšetřovanci z řad býv. příslušníků bezpečnosti. Toto opatření doporučuji proto, aby znovu nedošlo k násilí na jeho osobě, které při jeho slabé fysické konstrukci by mohlo mít vážné následky.“*[110)]

Zora Plačková se po svém propuštění z vazby v r. 1953 u Ústředního výboru KSČ domáhala zajištění práce ve svém oboru. Do února 1963 pracovala ve Výzkumném ústavu farmacie a biochemie v Praze. Aktivně se účastnila stranického a odborářského života. Byla také členkou Svazu protifašistických bojovníků a Červeného kříže. Začátkem r. 1963 odešla do důchodu.[111)] Zemřela v Praze v srpnu 1985.

Š. Plaček žádal po svém propuštění 16. 4. 1957 komunistickou stranu o adekvátní pracovní zařazení. Sekretariát ÚV KSČ jednal o jeho žádosti na zasedání 9. 4. 1958. Rozhodl o jeho zařazení do některé knihovny.[112)] Od června 1958 do srpna 1964 tak pracoval jako odborný knihovník ve Státní technické knihovně. Knihovna byla s jeho prací spokojena. Vyplývá to

mj. z posudku či hodnocení ze 17. 6. 1960: *„Jmenovaný s. má velmi dobrý postoj k lidově demokratickému zřízení, který se projevuje neustálou aktivní činností. Ačkoliv není člen KSČ, celé jeho jednání a postoj je vedeno myšlenkou sounáležitosti ke straně. Neustále studuje stranický tisk, prohlubuje své znalosti marxismu-leninismu, aktivizuje své okolí, na desetiminutovkách podává výklady o otázkách zahraniční politiky. Je vzorným příkladem uvědomělého pracovníka, který své politické znalosti aplikuje na praktické řešení denních problémů.“*[113)] Plaček byl tehdy vedoucím oddělení zahraničních mikrofilmů. Posudek dále vysoce hodnotil jeho činorodost, úsilí, pečlivost, důkladnost, houževnatost a iniciativnost. Celkově ho pak řadil mezi nejschopnější zaměstnance knihovny. I přesto zde ale Plaček nebyl příliš spokojen a žádal po KSČ jinou práci, v níž by lépe využil znalosti 5 světových jazyků (uváděl znalost ruského, německého, anglického, francouzského a srbského jazyka).

KSČ se mu snažila vyhovět. Nabídla mu místo na nově vznikající katedře marxismu-leninismu na VŠE. Byl zde ale jeden velký problém. Vedoucím katedry se měl stát Jindřich Veselý. A právě animozita Veselého a Plačka byla s největší pravděpodobností také důvodem pro to, že Plaček místo na VŠE odmítl. KSČ mu následně zařídila místo ve Filozofickém ústavu ČSAV v Praze. V lednu 1963 ale Plaček dlouhodobě onemocněl a jeho nástup na FÚ se neuskutečnil. Nevrátil se však ani do Státní technické knihovny.

Strana, které Plaček zůstal za všech okolností věrný, ho umístila do Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii při ministerstvu zahraničních věcí. Stalo se tak na základě dohody tajemníka ÚV KSČ Kouckého s ministrem zahraničních věcí Davidem.[114)] Dne 1. 9. 1964 tak Štěpán Plaček nastoupil mimo strukturu systemizovaných míst jako vědecký pracovník ÚMPE.

Plaček rovněž opakovaně usiloval o soudní a stranickou revizi svého případu. Ten byl projednáván jako navazující na Slánského kauzu v jednotlivých stranických komisích, které posuzovaly politické procesy. V 60. letech pak v jeho případě došlo k plné soudní a stranické rehabilitaci.

V ÚMPE Plaček působil jako odborník v oblasti marxistické filozofie a propagandy. Zpracovával samostatné studie, např. o základních úkolech plánu vědeckého výzkumu. Přednášel o politice jako vědě a o mezinárodních vztazích. Svoji pozornost rovněž zaměřil na vývoj levice v tehdejší západní Evropě.[115)]

V únoru 1970 byl rozhodnutím ministra zahraničních věcí reorganizován Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. V této souvislosti ÚMPE s Plačkovými službami již dále nepočítal. Štěpán Plaček se tak rázem dnem 1. 9. 1970 ocitl v důchodu.[116)]

Dožil se pádu komunismu v Evropě a v Československu. Jeho život se symbolicky uzavřel dne 25. 2. 1992.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE PRACÍ ŠTĚPÁNA PLAČKA

- *Stručná obsahová charakteristika rukopisu bělehradského Ústavu pro mezinárodní politiku a hospodářství: „Pregled nauke o medjunarodnim odnosima na Zapadu“ – 1965* (Přehled vědy o mezinárodních vztazích na Západě). ÚMPE, Praha 1965.
- *Politika jako věda a mezinárodní vztahy. Diskusní příspěvek na zasedání ústavní rady ÚMPE ze dne 14. 6. 1965*. (Diskuse se týkala článku ss. Orta, Hada, Krátkého v *Nové mysli*: „Politická věda – ano nebo ne?“). ÚMPE, Praha 1965.
- *Mezinárodní porady komunistických stran, socialistických stran a odborů 1965*. Studijní materiál č. 4/1966. ÚMPE, Praha 1966.
- *10. sjezd Socialistické internacionály (Stockholm 5.–8. 5. 1966)*. Studijní materiál č. 6/1966. ÚMPE, Praha 1966.

- „K problematice studia politiky a mezinárodních vztahů“. *Mezinárodní vztahy*, 2/1966, s. 49–54.
- „Z besed Lelia Bassa s čs. vědeckými pracovníky“. M*ezinárodní vztahy*, 4/1966, s. 55–56.
- „Diskuse s návštěvníky z NSR“. *Mezinárodní vztahy*, 4/1966, s. 57–61.
- „Konference vedoucích představitelů evropských ústavů pro výzkum mezinárodních vztahů v Mariánských Lázních“. *Mezinárodní vztahy*, 3/1967, s. 52–54.
- „Zahraniční hosté v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii“. *Mezinárodní vztahy*, 3/1967, s. 60–61.
- *Nové prvky v zahraničně politické orientaci některých představitelů italské vlády levého středu*. Studijní materiály – svazek 36. ÚMPE, Praha 1969.
- *Itálie 1969 (Politický přehled)*. ÚMPE, Praha 1970.

ANTONÍN ŠNEJDÁREK (1916–1982)

Antonín Šnejdárek se narodil 19. 10. 1916 v Nepomuku na Plzeňsku. Otec Otakar Šnejdárek (nar. 1877) přišel do Nepomuku jako berní úředník. Brzy se oženil s Marií, roz Poškovou (nar. 1888). Jejich jediný syn Antonín byl pokřtěn v římskokatolickém kostele. V Nepomuku také chodil do obecné školy a poté studoval reálné gymnázium v Plzni.

„Otec v tomto období se začal aktivně zúčastňovati politického života. Vstoupil do nár. socialistické strany, byl zvolen náměstkem starosty města hlasy t.zv. socialistického bloku (nár. soc. a soc. dem., K.S.Č. u nás tehdy nebyla) a sváděl těžké osobní boje s představiteli měšťáckého bloku, kteří ho napadali nejvíce proto, že jako jediný úředník v Nepomuku, silně reakčním městě, se postavil za socialistický blok. Otec byl proto objektem osobních útoků a nenávisti a já jsem o tom stále slyšel doma mluvit. Poznal jsem v té době sílu třídní nenávisti buržoasie a podlé methody boje, k nimž se uchyluje, chce-li porazit nepřítele, “[117)] vzpomínal později Šnejdárek na otcovy politické aktivity.

Marie Šnejdárková se o politický nebo společenský život vůbec nezajímala. Ráda například pracovala na zahradě. Prostě vytvářela pro svého manžela i syna to pravé, pohodové domácí zázemí.

K širším příbuzným rodiny patřil bratranec otce – armádní generál Josef Šnejdárek.[118)] Podle pozdějšího vyjádření Antonína Šnejdárka se však spolu nikdy nesetkali.

V letech 1933–1936 studoval na čs. sekci Lycea v Nimes.[119)] Pochopitelně se zajímal o politiku. Stal se členem organizace francouzské pokrokové mládeže přesto, že to bylo studentům lycea striktně zakázáno. Riskoval tím potenciální vyloučení ze studia. Ve volných chvílích hodně cestoval (navštívil mj. Itálii, Švýcarsko, Španělsko, Velkou Británii, Rakousko a Polsko) a četl marxistická díla. Tehdy si také údajně ujasnil své postoje vůči buržoazii, socialismu a k Sovětskému svazu.

Po návratu z Francie studoval v letech 1936–1937 na francouzském reálném gymnáziu v Praze, kde také úspěšně odmaturoval. V tomto období již vedl zasvěcené diskuse s otcem. Otakar Šnejdárek však byl příliš provázán se svým světonázorovým viděním. Údajně tak nedokázal správně pochopit význam dělnické třídy při budování socialismu a rovněž přesvědčeně hájil demokratické principy ČSR; na druhou stranu se prý stal přítelem SSSR. Od r. 1937 až do uzavření českých vysokých škol nacisty v r. 1939 studoval Antonín Šnejdárek

na Právnické fakultě UK v Praze. Byl členem spolku Všehrd, Společnosti přátel demokratického Španělska a Společnosti přátel SSSR.

Od 1. 12. 1939 do konce února 1941 byl zaměstnán jako advokátní úředník v kanceláři JUDr. Václava Kohouta v Nepomuku. V této době s několika přáteli vyráběl a šířil protiněmecké letáky (obsahovaly např. projevy E. Beneše nebo texty sovětských a amerických nót apod.). Od března 1941 pracoval jako pomocný úředník Obilosvazu Praha. Jak sám později uváděl, zabýval se zde statistikou na sestavování tabulek. V květnu 1942 byl zatčen pro podezření ze spolupráce s Heydrichovými atentátníky: *„Po atentátu na Heydricha jsem byl zatčen a vězněn ve věznici posádkového velitelství na Loretě. Se mnou v cele byl Dr. Sochor, nyní soudce na Pankráci. Po měsíci jsem byl odvezen na Gestapo a zde jsem byl vyslýchán o své činnosti před r. 1939. Bylo mně oznámeno, že budu zastřelen, ale pak jsem byl propuštěn. Podepsal jsem prohlášení, že odsuzuji atentát na Heydricha.“*[120] Po svém propuštění v červnu 1942 se krátce vrátil do Obilosvazu, nicméně v květnu 1943 jeho pracovní poměr skončil. Až do května 1945 byl pomocným dělníkem a posléze nákupčím dříví firmy Emanuel Korbel Blovice.

V Nepomuku se znovu zapojil do odbojového hnutí (opět šíření letáků) a do přípravy ustavení Revolučního Národního výboru. Ještě v ilegalitě pak byl zvolen předsedou RNV. Ve funkci zůstal i po květnové revoluci 1945. Podílel se tak na vytvoření Revolučních gard, jednotlivých národních výborů na Nepomucku a vedl rovněž jednání o osudu německé menšiny v oblasti. Na jeho popud také vznikla místní organizace KSČ.

„V době války jsem nebyl členem žádných legálních organisací. Nejsem si zcela jist zda jsem se nestal členem Národního souručenství, protože vstup se do této organisace prováděl tak, že tam bylo zapsáno všechno obyvatelstvo. Sám jsem však přihlášku nepodával a také jsem nikdy neměl legitimaci ani jsem se nezúčastnil žádného podniku této organisace,“[121] snažil se Šnejdárek po válce předejít případnému zpochybňování své činnosti v době okupace.

Do Komunistické strany Československa tedy vstoupil v r. 1945; byl též členem SČSP. Jeho jazykovou vybavenost mu mohli jeho nadřízení závidět. Ovládal totiž 6 cizích jazyků: ruštinu, francouzštinu, němčinu, angličtinu, španělštinu a polštinu. V letech 1946–1948 byl také publicisticky velmi aktivní – vyšlo mu asi 40–50 článků v plzeňských novinách *Pravda*.

V prosinci 1945 byl Šnejdárek povolán ke službě ve druhém odboru Zemského odboru bezpečnosti. Byl pověřen vybudováním oblastní úřadovny v Plzni pro oblast KV SNB Plzeň. Později byly jeho pravomoci posíleny, když byl jmenován vedoucím inspektorátu Čechy – západ v Plzni, zahrnující OZO Cheb, OZO Plzeň a OZO Most. Působil rovněž jako velitel tzv. VAS, tj. vysunutého agenturního střediska. Při zařazení u ZOB samozřejmě absolvoval zpravodajské kurzy, např. ten pro příslušníky obranného zpravodajství vedl ještě gen. Josef Bartík. *„V r. 1947 jsem podnikl dvě cesty po Německu na služební příkaz M. V. pod legalisací npr. U.N.R.R.A. a pod jménem Antonín Dlouhý,“*[122] bilancoval v lednu 1951 Šnejdárek.

Během těchto dvou cest ovšem Šnejdárek nezkoumal pouze zpravodajské aktivity, ale soustředil se také na zjištění možností při nákupu nemovitostí. Po očekávané měnové reformě v Německu by se potenciálně tyto objekty staly zdrojem financování vlastní zpravodajské činnosti. Jak uvádí Karel Pacner,[123] Šnejdárek byl tedy zasvěcen do nákupu nemovitostí pro potřeby čs. zpravodajské služby v Německu. Prohlédl si tehdy tyto lokality: Továrnu Glühfa ve Weidenu, vápencový lom na hranicích britsko-sovětských zón a bar Er und Sie Herzchen v Hamburku. Všechny uvedené nemovitosti byly později MV koupeny, údajně za cenu 1,5 až 2 miliony RM prostřednictvím příslušných agentů.

V únoru 1948 se Šnejdárek aktivně zapojil do vytváření Akčních výborů Národní fronty a to jak na Ředitelství národní bezpečnosti v Plzni, tak i u většiny AV NF na Nepomucku.

V dubnu 1948 se Šnejdárek dozvěděl, že by měl být v relativně krátké době přeložen k čs. vojenské misi do Berlína. O tomto jeho přechodu na tento post rozhodlo tehdejší vedení čs. rozvědky – tedy Oskar Valeš, Jiří Wehle a Jiří Šindelář po předchozím souhlasu Sovětů. Předpokládali, že by Šnejdárek pod legalitou tiskového atašé čs. vojenské mise plnil úkoly MV. V červnu 1948 proto nastoupil na ministerstvo zahraničních věcí. Nyní netrpělivě čekal na udělení sovětského a západního víza. Dne 9. 7. 1948 odjel ve funkci legačního tajemníka II. třídy společně s Wehlem na své nové působiště. Měl zde převzít již vytvořenou síť spolupracovníků, dále ji zkvalitňovat a řídit. Především se měl zaměřit na západní diplomaty.

Po svém příjezdu do Berlína zjistil, že kontakty mezi misí a centrálou nebyly optimální a způsob řízení také proto nevyhovující. Navíc neexistovala vazba na vedení SED. Všechny tyto nedostatky si Šnejdárek podle pozdějších vyjádření jasně uvědomoval a snažil se je postupně odstraňovat. Situaci mu ovšem komplikovaly četné útěky pracovníků mise (už před jeho příchodem do Berlína šlo údajně o 7 takových případů); sám uváděl minimálně 3 případy: gen. Františka Dasticha,[124)] Dr. Bedřicha Bruegela a plk. Bušiny. Navíc za ně nepřišla adekvátní náhrada, a tak Šnejdárek přebíral jejich agendu. Zintenzivnil rovněž kontakty se sovětskou vojenskou misí v Berlíně a vůbec se sovětskými zpravodajci.

V květnu 1949 se stal šéfem tamní čs. vojenské mise. O svém jmenování se dozvěděl při pražské schůzce s J. Šindelářem. *„Očekával jsem Šindeláře asi 45 minut, načež přišel a pozval mě na oběd. Během obědu mi řekl, že bylo rozhodnuto, že převezmu vedení mise. Prohlásil, že je to přání strany a pokud se pamatuji dodal ještě ‚my jsme se rozhodli, že musíme dostat tento úřad do svých rukou‘. Koho tím ‚my‘ myslel nevím, tehdy jsem se domníval, že ministerstvo vnitra,“*[124)] uvedl ve své výpovědi v srpnu 1951 Šnejdárek.

V červnu 1949 s ním byli jeho nadřízení na MV spokojeni. Vyplývá to z posudku, datovaného 17. 6. 1949. Mimo jiné se v něm uvádělo: *„Při své činnosti v Berlíně si s. Šnejdárek bedlivě všímal všech událostí v ČSR a prvý poukazoval na politické nedostatky zaměstnanců mise. /.../ Také většina Šnejdárkových úkolů, které dostal od nás během působnosti v Berlíně, nebyla dosud splněna, nutno však bráti zřetel na to, že se jedná o úkoly dlouhodobé a že je Šnejdárek již delší dobu vlastně politickým vedoucím čsl. vojenské mise v Berlíně, takže mu na práci pro vnitro nezbývá takřka čas. Drobné úkoly, jež nekladou tak velké časové nároky, byly s. Šnejdárkem plněny dobře a rychle. Lze také kladně hodnotit jeho charakteristiky členů mise a zaměstnanců čs. úřadu v Berlíně. Z jeho celé činnosti je zřejmé, že je velmi schopným a spolehlivým pracovníkem, naprosto oddaným lidově-demokratickému režimu. Po stránce politické nikdy neprojevil rozkolísanost nebo nedůvěru v postup strany. /.../ Jeho vystupování je sebejisté, nikoliv však nafoukané, je skromný a nezištný a má pěkný přístup k lidem, v důsledku čehož si snadno získává přátele.“*[126)] Ministerstvo vnitra posléze odmítlo žádost MZV, aby Šnejdárek přešel plně do jejich pravomoci. Také sám Šnejdárek se spíše považoval za příslušníka bezpečnosti, t. č. plnícího úkoly v Berlíně.

O několik měsíců později se ale jeho hodnocení zcela změnilo. Dne 7. 9. 1949 psal Janoušek přednostovi sektoru BAb o Šnejdárkovi: *„Situace je natolik vážná, že není možno čekat s odvoláním Šnejdárka, až zařídí všechno to, co slíbil. Zdá se, že Šnejdárek ochotu a loyalitu k nám předstíral za tím účelem, abychom mu pomohli k udržení na místě šéfa berlínské mise.“*[127)] Co zásadního se mezitím stalo, že se obě hodnocení tak diametrálně rozcházely? V této době MV totiž prověřovalo jeho životopisné údaje (byl jeho otec skutečně

členem Vlajky?) a prošetřovalo několik informací o podezřelých kontaktech v Berlíně, o okázalých „zábavách“ nebo o okolnostech lehkomyslného ponechání tajných písemností na psacím stole. Když se pak ministerstvo zahraničních věcí znovu v září 1949 obrátilo na ministerstvo vnitra s dotazem, zda by souhlasilo se Šnejdárkovým převodem, odpovědělo už MV, že by s tím nemělo problém. Nicméně Šnejdárek i nadále zůstal ve službách MV.

V únoru 1950 byl Šnejdárek povolán zpět na centrálu do Prahy. Své odvolání nečekal a dával ho do spojitosti s kritikou šéfa čs. diplomatické mise v Berlíně Dr. Otto Fischla (Fischl prý zbytečně vyhrocoval vztahy s představiteli NDR). Bylo mu nicméně řečeno, že jde o konečné rozhodnutí strany, kterému se ostatně musí disciplinovaně podřídit, a že je pro něj připraven jiný důležitý úkol. *„Za celou dobu pobytu v Berlíně jsem nenarazil na konkrétní náznaky toho, že by západní představitelé věděli o mé zpravodajské činnosti,“*[128] uvedl Šnejdárek do protokolu v srpnu 1951.

Po návratu do Prahy Šnejdárek krátce působil v německém referátu čs. rozvědky. *„Dlouhý* (= krycí jméno Šnejdárka – pozn. autora) *by ve IV. oddělení operativy umožnil opravdový rozvoj práce za předpokladu, že by se skutečně pustil s plnou vervou do práce a necítil se uražen, podle jeho zdání ‚podřadnějším‘ místem, než měl dosud. Nebylo by únosné, aby obhospodařoval Berlín, za to by velmi prospěl tím, že by vlastně navázal na svou někdejší práci a obsazoval zpravodajsky Bavorsko. Při dobrém řízení a skutečném politickém uvědomění, kterou předpokládáme, by byl výborným řídícím orgánem této sféry,“*[129] konstatovalo se v analýze možností Šnejdárkova využití v operativě z března 1950.

V červenci 1950 převzal řízení francouzského oddělení čs. rozvědky (včetně jeho 9 tajných spolupracovníků). Záhy zjistil limity dosavadního chodu oddělení. *„Většinu agentů, které jsem převzal, dodal London. Jednalo se vesměs o jeho osobní známé, které on doporučil Šindelářovi. /.../ Osoby, které navrhovali jako pracovníky, byli vesměs trockisté nebo jiní ze strany vyloučení funkcionáři,“*[130] psal Šnejdárek o 3 roky později ve stížnosti adresované ÚV KSČ. Nicméně Londonem vytvořená agenturní síť ve Francii skončila svou činnost krátce po jeho zatčení začátkem r. 1951. Londonovi agenti nebyli sice odhaleni francouzskou kontrarozvědkou, ale svěřili se vedení tamní komunistické strany, a to si stěžovalo přímo u Gottwalda. Samotný Šnejdárek přitom preferoval dosažení těchto cílů: proniknutí na francouzské ministerstvo zahraničních věcí, zkvalitnění agenturní sítě ve Francii a proniknutí do amerických institucí v Paříži a mezi tam žijící americké občany.

Asi nejznámějším spolupracovníkem čs. rozvědky ve Francii byl v tomto období Aimé Albert, krycím jménem Dubois.[31] Doktor Albert byl dlouholetým členem francouzské komunistické strany. Účastnil se antifašistické rezistence během druhé světové války. Nyní se měl pro čs. rozvědku stát agentem – rezidentem v nějaké dobře situované části Paříže. Jeho vázací akt se odehrál během jeho březnové návštěvy Prahy v r. 1950. Z metropole ČSR odjížděl vybaven třemi miliony franků na zavedení a vybavení nové ordinace. Brzy se z Paříže ohlásil s tím, že peníze již investoval a potřeboval by další. Se souhlasem sovětského poradce Molčana mu tak čs. strana poskytla další dva miliony franků. Dubois brzy zahájil vlastní agenturní činnost. Podařilo se mu zavázat tři spolupracovníky, kteří měli podle jeho instrukcí dále zdokonalovat agenturní síť. Rozpočet, který následně do Prahy odeslal a který počítal s rozpočtem 40 milionů franků, však čs. rozvědku šokoval. Centrála v Praze ho proto požádala (i vzhledem ke komplikovanosti spojení), aby ihned zastavil své aktivity.

Podobným případem bylo také vázání Rogera Madosse a jeho manželky (krycí jména Harari a Baraud)[132] prostřednictvím Lise Ricol-Londonové. Šnejdárek velmi brzy, při jejich

návštěvě v Praze v srpnu 1950, zjistil, že potenciál nových agentů je téměř nulový: Roger byl dělníkem v továrně na letecké trupy; jeho manželka prodávala zeleninu. Československá rozvědka jim během jejich pobytu v Praze dopřála ubytování v luxusním pokoji hotelu Alcron a týdenní zájezd v Mariánských Lázních. Roger Madosse po návratu do Francie změnil zaměstnání. Rozhodnutím čs. rozvědky se stal obchodním cestujícím, který měl za úkol sledovat především aktivity NATO ve Francii nebo později také Jugoslávskou informační kancelář v Paříži.

V r. 1953 si Šnejdárek v již výše zmíněném dopisu adresovaném ÚV KSČ stěžoval na špatnou práci čs. rozvědky, řízené tehdy Oskarem Valešem. Své konkrétní výhrady shrnul do čtyř bodů: Zaprvé – nebyly dány žádné konkrétní úkoly a objektivní činnosti byly stanoveny jen všeobecně bez přihlédnutí k možnostem útvarů. Zadruhé – nedostatek důkladných znalostí ve všech oborech: *„Útvar pracoval bez důkladných znalostí o zpracovávané zemi, jejích zvycích, její hospodářské a politické situaci atd. Informovanost všech činitelů útvaru nedosahovala ani průměrných znalostí referentů na MZV.“*[133] Zatřetí – chybný výběr spolupracovníků, především pak nesystematičnost výběru a nekvalitnost řízení. Začtvrté – nedostatek spojení s ostatními složkami Bezpečnosti, hlavně s kontrarozvědkou. Myslím si, že se Šnejdárek snažil distancovat touto kritikou zpravodajské práce od pochybení a omylů, a tím zachránit sám sebe před případným trestným postihem (jeho bývalí nadřízení, London a Valeš, byli totiž v té době uvězněni).

Dne 8. 3. 1951 byl poručík Šnejdárek přemístěn k obvodnímu velitelství Národní bezpečnosti 12 v Praze. Necítil se zde optimálně. Vyplývá to mj. z Velitelského posudku z dubna 1951. *„Po jeho dobu zařazení u zdejšího OV-NB neprojevuje zvláštní pracovní iniciativy a stále prohlašuje, že jest zde pouze přechodně, vystupování jeho jest vůči ostatním příslušníkům povýšené a neodpovídá duchu nového přísl. SNB. Do služebních dvacetiminutovek se dosud nezapojil, ani jiným způsobem se politicky neprojevil. Por. Šnejdárek působí dojmem u zdejšího OV-NB, že nepovažuje službu a výkon složky VB za vhodnou pro jeho osobu, respektivně pro jeho schopnosti,“*[134] konstatoval jeho tehdejší nadřízený Obvodní velitel NB 12 vrchní strážmistr Šilhavý. O Šnejdárkových prohřešcích byl informován také ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva, bez jehož souhlasu nesměl být Šnejdárek jako bývalý příslušník odboru Z ze služeb SNB propuštěn.

Dne 22. 10. 1951 se Šnejdárek obrátil písemně na MNB s žádostí o ukončení svého služebního poměru: *„Prosím o propuštění ze Sboru národní bezpečnosti dnem 4. listopadu 1951. Svou žádost odůvodňuji tím, že při svém nynějším zařazení v S.N.B. nemám možnost rozvinout své schopnosti a použíti své znalosti tak jak bych si přál na velké budovatelské práci cesty k socialismu.“*[135]

Téměř okamžitě, dne 26. 10. 1951, mu MNB vyhovělo. Antonín Šnejdárek byl propuštěn ze služeb MNB rozkazem číslo 126. V jeho personálním spisu se dochovaly velitelské posudky, které ho líčily jako rozkladného živla uvnitř SNB (např. neposlouchal rozkazy velitele, nechodil do zaměstnání apod.).

V prosinci 1951 na sebe Šnejdárek znovu strhl pozornost. Odbor Z ministerstva národní bezpečnosti totiž nevěděl, kde se momentálně nachází. Na adrese bydliště se již více než měsíc nevyskytoval a bezpečnost tak pojala podezření, že pravděpodobně emigroval.[136]

Dne 8. 1. 1952 byl proto podán Návrh k zatčení Antonína Šnejdárka: *„Jmenovaný se již měsíc nevyskytuje ve svém bydlišti a je podezření, že uprchl nebo hodlá uprchnouti do zahraničí. Vzhledem k tomu, že byl velmi obeznámen s celou strukturou odboru Z a MNB, byl*

by vhodným oběktem cizí zpravodajské služby, což by bylo velkou závadou pro MNB a naše lidově demokratické zřízení."[137] Obavy z útěku zpravodajsky do řady věcí zasvěceného Šnejdárka byly opravdu velké. Nakonec se ale nepotvrdily. Šnejdárek alias Dlouhý neemigroval. Byl normálně zastižen ve svém bytě.

Po odchodu ze služeb rezortu ministerstva národní bezpečnosti, resp. ministerstva vnitra pracoval v letech 1952–1953 jako vedoucí kontrolního oddělení v n. p. Stavomontáže Praha a krátce jako učitel jazyků na ministerstvu zahraničního obchodu. Od r. 1954 byl Antonín Šnejdárek vědeckým pracovníkem Historického ústavu ČSAV. Zabýval se především dějinami Německa a druhé světové války. Z tohoto titulu často jezdil do zahraničí, hlavně do obou německých států.[138] Státní bezpečnost však nepřestal zajímat: Byl opakovaně sledován; I. správa mu údajně zablokovala jeho nástup na ministerstvo zahraničních věcí v r. 1958 (MZV tehdy počítalo s jeho vysláním do zahraničí); byl také učiněn pokus o jeho získání jako tajného spolupracovníka při státněbezpečnostním rozpracování jeho kolegy Vladimíra Veselého.

Dalším důkazem toho, že se nezbavil pozornosti bezpečnostních složek komunistického státu, které ho podezřívaly z provádění špionáže, je skutečnost, že v lednu 1961 zavedl 2. odbor krajské správy MV Praha na jeho jméno osobní operativní svazek (registrační číslo 8240) pod krycím jménem KAMILA[139] s tím, že ve spisu bude věnován prostor problematice tzv. buržoazní inteligence. Ve svazku se dochovaly agenturní zprávy minimálně od 10 tajných spolupracovníků,[140] nasazených přímo na Šnejdárka.

Dne 21. 10. 1964 navrhl kapitán Šťastný ze 4. oddělení 2. odboru krajské správy MV Praha uložit osobní operativní svazek č. 8240, vedený na Antonína Šnejdárka do archivu na dobu 10 let. Šťastný konstatoval, že rozpracováním výše jmenovaného nebylo potvrzeno podezření, že by prováděl špionáž pro cizí zpravodajské služby. Naopak byly zjištěny jeho nepravidelné kontakty s pracovníky I. správy MV, zaměstnanci MZV nebo také s představiteli vrcholného aparátu KSČ (např. tehdejším předsedou Národního shromáždění Laštovičkou). *„Rozpracování ŠNEJDÁRKA bylo značně ztíženo, neboť jako bývalý operativní zpravodajský orgán zná dobře formy a metody práce StB,*"[141] uvedl v závěru kpt. Šťastný.

Ale ani poté nepřestala Státní bezpečnost sbírat ke Šnejdárkovi informace. Důkazem toho může být například podrobná zpráva důvěrníka s krycím jménem PARTUS, který v lednu 1967 sděloval: *„Šnejdárek vystupuje důstojně, ale prostě, neudržuje odstup, jak činí někteří hlupáci, aby se nepoznala jejich slabost. Imponuje širokým rozhledem, vyslechne řadu lidí, dělá, že ho zajímá, co říkají, někdy si to nechá i napsat. Zásadně, ale nikoho neuznává /.../ Řada pracovníků ústavu* (myšlen ÚMPE – pozn. autora) *se již staví proti němu – zatím jen skrytě. /.../ Jde o rozpory zásadní. Šnejdárek fedruje plnou silou to, co se právě nosí. Zbytek je ochoten hodit přes palubu, samozřejmě i s lidmi, v tom nemá žádné skrupule. Ale nezajímají ho ani dlouhodobé perspektivy toho nebo jiného druhu. Nějak bude /.../ Domnívám se, že jeho ředitelování skončí náhle a ještě s větší ostudou než u Sojáka. Přitom má více než veškeré možnosti, aby dělal ředitele skvělého. Jsem přesvědčen, že když půjde o jeho kariéru, a dospěje k názoru, že to pomůže jemu samotnému, navrhne ústav třeba i zlikvidovat. /.../ Každopádně jeho ředitelování strhává ústav každodenně dolů, jde to rychleji než za Sojáka. Znovu jsme svědky, že jde ústav na oltář zájmů jednotlivce. Lidé jasně vidí, že pro Šnejdárka nemá ústav jako takový /.../ žádný význam /.../ Všeobecné mínění: Soják byl hlupák a primitiv, ale dalo se s ním mluvit, a dal si aspoň vnutit koncepci. Šnejdárek nic takového nezná, a tak objektivně přes své klady není dnes vůbec ředitelem, ale člověkem, který má ústav jen k tomu, aby měl odkud jezdit do ciziny.*"[142]

Od 1. 1. 1966 byl Antonín Šnejdárek[143)] ředitelem Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii při MZV ČSSR. I v této pozici byl tedy agenturně sledován. Například důvěrník LÁĎA informoval StB v červnu 1969 o údajném protisovětském postoji ředitele ÚMPE. Zmínil rovněž skutečnost, že Šnejdárek byl během své nedávné cesty v USA přijat poradcem prezidenta Henry Kissingerem i samotným prezidentem Richardem Nixonem.[144)]

Koncem října 1969 Antonín Šnejdárek zmizel. V ÚMPE byl naposledy přítomen 25. října; následně měl trávit dovolenou v Nepomuku a do ústavu se měl vrátit 31. 10. 1969. Do zaměstnání ale již nenastoupil. V jeho bytě (jak bylo později zjištěno při domovní prohlídce) chyběly některé věci osobní povahy. Byl postrádán také jeden z jeho tří pasů. Státní bezpečnost byla pochopitelně touto skutečností znepokojena. Vedle Šnejdárkovy emigrace nevylučovala ani možnost sebevraždy. Nicméně nakonec (v lednu 1970) StB dospěla k tomuto závěru: *„DLOUHÝ* (krycí jméno Šnejdárka – pozn. autora) *emigroval 26. 10. 1969. Z ČSSR vyjel na svůj diplomatický pas vlakem přes Maďarsko do Rumunska* (pravděpodobně jde o chybu StB, Šnejdárek později uváděl, že z MLR jel do Vídně – pozn. autora) *a odtud letadlem do NSR, kde pobýval asi 2 týdny a odjel do Francie. V Paříži vzhledem k svým jazykovým znalostem, mezinárodní pověsti vědce a odborníka na politiku socialistických zemí, jakož i svým osobním známostem (styky s vědeckými kruhy) získal místo mimořádného profesora na pařížské Sorbonně. Určitou úlohu jistě hrála i ta skutečnost, že obdržel v r. 1969 v červnu čestné občanství města Nimes, kde před 2. světovou válkou studoval, které mu umožňuje v krátké době získat francouzské státní občanství. Důvod emigrace DLOUHÉHO jak se jeví z celkového jeho politického vývoje před emigrací, z jeho prací a angažovanosti nebyl vyhraněně ideologicko-politický. Bylo to především vyslovení nedůvěry vůči němu, což cítil jako křivdu a strach o svoji existenci, kterou ve svém stáří viděl již jen v dosavadním společenském postavení a možnosti vědecké práce.“*[145)] Krátce před jeho emigrací mu bylo rovněž (vedle zakázané cesty do SSSR na konferenci Pugwashského výboru) dosti jasně naznačeno, že jeho ředitelování na ÚMPE se chýlí ke konci a že poté nebude moci pracovat ani v oblasti mezinárodních vztahů, ani ve společenskovědním oboru.

Ve svých přednáškách na Sorbonně se zabýval problematikou současných evropských dějin, zejména pak vztahů mezi Východem a Západem, historií střední Evropy nebo ČSR. V únoru 1970 zaslal Šnejdárek dopis čs. velvyslanectví v Paříži,[146)] v němž mj. rozváděl důvody svého odchodu z ČSSR: Přestal se cítit bezpečným; ztratil možnosti další vědecké práce administrativním přerušením dosavadních mezinárodních kontaktů. Zdůrazňoval, že zatím neučinil nic proti zájmům ČSSR v zahraničí (např. nenavázal ani kontakty s čs. emigrací žijící v Paříži) a nevylučoval proto v budoucnu svůj návrat do Prahy – ovšem za předpokladu, že by došlo ke změně dosavadního politického kurzu. V r. 1970 byl nicméně vyloučen z KSČ.

V letech 1970–1979 se čs. emigrant Šnejdárek stal objektem zájmu I. správy SNB (tehdejší čs. rozvědky), samozřejmě včetně její agenturní sítě. Spis evidenční číslo 305 byl uložen jako podsvazek objektového spisu vedeného na československou emigraci ve Francii, registrační číslo 12399 (archivní číslo UZ-6, které je dnes uloženo v Archivu bezpečnostních složek MV). Součástí tohoto jeho svazku se také stal materiál shromážděný StB v letech 1961–1964 (reg. č. 8240 – viz výše) i v následujících letech, až do r. 1970.

Dne 7. 1. 1970 předložil kapitán Šafář z 21. oddělení 2. odboru Správy B návrh na provedení verbovky[147)] Antonína Šnejdárka (t. č. v Paříži) pod krycím jménem Dlouhý (tím by se jeho pobyt v cizině v podstatě následně legalizoval). Podle Šafáře se Šnejdárek přihlásil ke spolupráci tím, že mu k novému roku zaslal blahopřání s omluvou. Šafář tedy navrhl navá-

zat se Šnejdárkem kontakt, dále pak přes rezidenturu prověřit jeho zvyky a možnosti kontaktu a vlastní setkání provést na jaře, kdy by on na pozvání příslušníka rezidentury Melky přijel do Paříže. Při vlastním vázacím aktu se mělo vycházet ze Šnejdárkova ideově politického zaměření a vlastností nebo využití jeho dřívější práce pro čs. bezpečnost jako jisté formy kompromitace. Pokud by snad i přesto zaujal ke spolupráci s čs. rozvědkou negativní postoj, pak mu měla být nabídnuta možnost přímé spolupráce se Sověty. Jeho případné zaměření se mělo dotýkat následujících oblastí: Politika Francie vůči SSSR a ostatním socialistickým zemím; francouzsko-německé vztahy uvnitř západoevropského společenství; francouzsko-americké vztahy a politické záměry USA vůči SSSR a ostatním socialistickým státům. Státní bezpečnost mu za vše nabízela úschovu jeho knihovny a dalších cenností do předpokládaného návratu do ČSSR (měl proběhnout do 7 let), přiznání let strávených v emigraci do důchodového pojištění, přidělení bytu, pravidelné měsíční vklady 2000 Kč na konto a při zahájení spolupráce výplatu 10 000 francouzských franků. *„V celé akci je však třeba zajistit především ochranu a konspirativnost pro DLOUHÉHO, protože je možné, že on sám je v současné době prověřován francouzskou kontrarozvědkou,“*[148] uvědomoval si Šafář jisté riziko. Zdá se však, že jeho návrh nebyl realizován; na návrhu totiž schází jakékoliv vyjádření jeho nadřízených, včetně podpisů. Nicméně ze Šafářova elaborátu je zřejmé, že Šnejdárek nepřestával Státní bezpečnost zajímat. Právě naopak – byl natolik interesantní osobností, že se ho chtěla StB pokusit získat pro své vlastní zpravodajské cíle (některé agenturní poznatky získané ke Šnejdárkovi StB dokonce poskytla sovětským „přátelům“).

V pořadí druhý návrh na provedení verbovky Antonína Šnejdárka pod krycím jménem Dlouhý byl předložen mjr. Košnarem z 31. odboru I. správy FMV dne 12. 3. 1973. Mezitím ale došlo k jistému posunu, Šnejdárek navázal kontakty s čs. emigrací (Tigrid, Pelikán, Fleischmann, Pelíšek), s představiteli francouzských socialistů (Mitterand), udržoval styky s H. Kissingerem a zaznamenal profesní růst (příprava knih, přednášky v Kielu, ale také v USA nebo Číně). Pokus o vázání ke spolupráci se měl uskutečnit prostřednictvím zástupce náčelníka 26. odboru I. správy FMV pplk. Kostky, který měl být v druhé polovině března 1973 v Paříži. Výhodou mohla být skutečnost, že Šnejdárek a Kostka se znali z 50. let, kdy oba působili v zahraničním zpravodajství. Nabídka ke spolupráci obsahovala garanci beztrestného návratu do ČSSR, zajištění bytu, zahrnutí let v emigraci do důchodového pojištění, zajištění přiměřeného místa v méně významném historickém pracovišti a případně finanční odměňování. Spolupracovník Dlouhý by za to měl poskytovat zprávy z prostředí čs. emigrace (hlavně jejich činnost a záměry), francouzské politiky vůči NSR, USA, SSSR a obecněji kapitalistických států vůči Číně. Státní bezpečnost doufala, že pokud by Šnejdárek nabídku ke spolupráci přijal, pak by se následně stal jedním z produktivních agenturních zdrojů čs. rozvědky. *„Vzhledem k určitému duševnímu rozpoložení DLOUHÉHO a depresivním stavům vyvolaným opuštěním Československa a dřívějším dobrým vztahům se s. KOSTKOU, jsem názoru, že ze strany DLOUHÉHO nehrozí nebezpečí incidentu, ale naopak, že DLOUHÝ přivítá možnost této konsultace a naší nabídky. Rovněž tak lze vyloučit kontrolu DLOUHÉHO francouzskou kontrarozvědkou, vzhledem k tomu, že uplynulo téměř 3 1/2 roku, kdy působí DLOUHÝ v Paříži a až dosud kolem jeho osoby jsme žádné přímé akce nepodnikali,“*[149] uvedl v závěru mjr. Košnar. K předloženému návrhu se vyjádřili a doporučili jeho realizaci náčelník 31. odboru mjr. Jan Pozorný a zástupce náčelníka I. správy FMV plk. Jan Ostrovský. K uskutečnění ale pravděpodobně opět nedošlo. Akce totiž nebyla schválena náčelníkem I. správy FMV genmjr. Milošem Hladíkem.

Třetí návrh na získání Šnejdárka ke spolupráci v zahraničí předložil podplukovník Šembera z 31. odboru I. správy FMV dne 2. 7. 1975. *„Navrhuji provést pokus o získání ke spolupráci DLOUHÉHO s hlavním cílem jeho využití k odhalování ideodiverzních snah nejaktivnějších středisek čs. emigrace, jako skupinu PELIKÁNA, TIGRIDA i jejich řízení ideodiverzními centry*, "[150)] psal v návrhu Šembera. Znovu zde byly zdůrazněny jeho vědecké kontakty, vazby na čs. emigraci i fakt, že až dosud nevystoupil s jakýmkoliv protičeskoslovenským prohlášením. Na druhé straně byl ale zřejmý jeho distanc od Husákova vedení KSČ a ČSSR; I. správa si rovněž nebyla zcela jistá (a v tom spatřovala riziko), zda Šnejdárek mezitím nezačal spolupracovat s nějakou zpravodajskou službou. Pokus o získání ke spolupráci měl provést agent X. správy FMV MIREK, který se od r. 1972 se Šnejdárkem setkal již sedmkrát a získal si jeho důvěru, a to v termínu mezi 25. 7. a 10. 8. 1975 v italské Anconě. Státní bezpečnost v případě Šnejdárkovy spolupráce nabízela zhruba to samé jako v březnu 1973. Šemberův návrh byl ale na rozdíl od předešlých dvou schválen! Souhlasil s ním jak náčelník I. správy FMV genmjr. RSDr. Miloš Hladík, tak náčelník X. správy FMV plk. RSDr. Vladimír Stárek. V nejvyšší instanci ho schválil osobně ministr vnitra ČSSR doc. PhDr. Jaromír Obzina, CSc.

Setkání MIRKA a Šnejdárka se uskutečnilo v Anconě 26. 7. 1975. Šnejdárek se spoluprací souhlasil. MIREK následně popsal průběh schůzky takto: *„Řekl jsem mu, TONDO já jsem ti nepřišel ublížit, já jsem ti přišel jako kamarád rád pomoci. Víš, protože když se na mne soudruzi obrátili, zde bych převzal takovou úlohu, abych ti vyřídil jejich vzkaz, já jsem to udělal opravdu rád a dobrovolně a to proto a jenom proto, že šlo o tvojí osobu a že šlo o mého přítele. /.../ Řekl jsem mu, nechtějí po tobě vůbec nic, nemusíš vůbec nic dělat, můžeš se jenom klidně domů vrátit, ale byli by rádi a ocenili by to, kdyby jsi mohl nějaký čas po nějakou dobu, nevím jak dlouho, to záleží na okolnostech, záleží to na tobě a záleží to třeba i na mnohých věcech, které jsou nám neznámy, kdybys mohl pro ně něco udělat. Nebudou na tobě chtít žádné prkotiny, byly by to záležitosti pro tebe důstojné, za které by si se nemusel stydět. Řekl jsem mu tudíž, že soudruzi by rádi, kdyby jim mohl zpracovat svůj odchod z Československa jako bod č. 1. Jako bod č. 2 Jiřího PELIKÁNA, bod č. 3 Pavla TIGRIDA, zejména by šlo o to, aby u bodu č. 2 a 3, tzn. u PELIKÁNA a TIGRIDA byli seznámeni se záměry, které mají směrem do Československa, byli informováni o vazbách těchto jednotlivých pracovníků a měli přehled o způsobu a rozsahu financování. Bod č. 4 je otázka BREŽINSKÉHO* (myšlen Brzezinski – pozn. autora), *jeho záměry a jeho práce, kterou v současné době provádí a kterou plánuje do budoucnosti*. "[151)] Šnejdárek slíbil, že uvedené úkoly splní, tzn. včetně vypracování písemných zpráv k jednotlivým jmenovaným osobám. Dohodl se s MIRKEM na tom, že by se další vzájemné setkání uskutečnilo ve Vídni 26. 9. 1975.

Z vyhodnocení akce DLOUHÝ z listopadu 1975 vyplývá, že v navázané spolupráci se objevily problémy. Na dojednanou schůzku do Vídně se Šnejdárek nedostavil (ale omluvil se). Náhradní setkání v říjnu 1975 se opět nekonalo – nepřijel. Následně StB zjistila, že odmítal plnit zadání do té doby, než dovolí jeho přítelkyni Věře Kubaštové výjezd do Itálie, kde by s ní mohl strávit dovolenou; zavázal se, že písemné zprávy pro StB pošle po ní. Státní bezpečnost vyhověla. Kubaštová ale nepřivezla vůbec nic, Šnejdárek nechal MIRKA pouze pozdravovat. Navíc se StB agenturní cestou dozvěděla, že Šnejdárek svou spolupráci prozradil. *„Svým chováním i přístupem ke spolupráci, dal DLOUHÝ jasně najevo, že s námi nehodlá spolupracovat. Dále bylo zjištěno, že se jedná o naprosto neseriozní osobu*, "[152)] konstatovalo se ve zhodnocení dosavadní spolupráce. Shromažďovaný materiál měl být nyní zaměřen pouze na Šnejdárkovo agenturní rozpracování. Dne 24. 9. 1979 byl podsvazek vedený čs.

rozvědkou na jeho jméno formálně ukončen a uložen (schválil náčelník 31. odboru I. správy SNB pplk. Jan Pozorný).[153)]

Mezitím byl také ukončen svazek vedený na Antonína Šnejdárka čs. kontrarozvědkou. Dne 1. 6. 1976 navrhl major Jaroslav Kavan z 2. oddělení 2. odboru X. správy FMV ukončit osobní operativní svazek č. 3210 vedený pod krycím jménem FILOSOF[154)] (doporučil náčelník 2. oddělení pplk. Ladislav Blahuš; schválil náčelník 2. odboru RSDr. Oldřich Pilát). Svazek byl zaveden dne 11. 7. 1972 s cílem monitorovat Šnejdárkovy písemné styky s občany ČSSR, od kterých by mohl dostávat informace o situaci v ČSSR (korespondoval si hlavně s Věrou Kubaštovou). Akce probíhala ve spolupráci s 31. odborem I. správy FMV, který by měl v rozpracování dále pokračovat po vlastní linii. Dne 30. 6. 1976 byl svazek č. 3210 uložen do zvláštního fondu archivu Z.

Několik měsíců před Šnejdárkovou smrtí, v srpnu 1981, zaregistrovala I. správa SNB informaci o tom, že by údajně zvažoval svůj návrat do ČSSR. Uváděl přitom, že sám proti republice nikdy nic nedělal a že je již stár a nemocen.

Do Československa se ale již nevrátil. Antonín Šnejdárek zemřel v Paříži 28. 5. 1982.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE PRACÍ ANTONÍNA ŠNEJDÁRKA

- *Pokrokové tradice německé lidové armády. Sborník výňatků z děl klasiků marxismu-leninismu a článků*. NV, Praha 1957.
- *Německý imperialismus proti ČSR*. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958.
- Petr Severin, Antonín Šnejdárek: *K ekonomickým otázkám současných mezinárodních vztahů*. Materiály z celostátního semináře odd. prop. a agit. ÚV KSČ v Praze z 13., 14. a 15. května 1958. Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1958.
- „Německá otázka před Ženevskou konferencí“. In: *Mezinárodní vztahy a problémy světového hospodářství*. Studijní materiály pro lektory Čs. společnosti pro šíření polit. a věd. znalostí. Praha 1959.
- *Druhá svetová vojna. Stručný prehlad*. Osveta, Bratislava 1960.
- *La autodeterminación y sus falsos apóstoles*. Orbis, Praha 1961.
- *L' autodétermination et ses faux apôtres*. Orbis, Praha 1961.
- *Self-determination good slogan in bad hands*. Orbis, Praha 1961.
- „Revanšismus – projev západoněmeckého imperialismu“. Příloha *Přehledu světového tisku*. ČTK, Praha 1961.
- Antonín Šnejdárek, Egon Bush: *Proč má být ještě letos podepsána mírová smlouva s Německem*. Čs. spol. pro šíření polit. a věd. znalostí. Praha 1961.
- „Tajné rozhovory Beneše s Německem v letech 1936/37“. *Československý časopis historický*, 1/1961, s. 112–116.
- *Revanšisté proti Československu*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1963.
- *Bibliografie prací o Latinské Americe. Část A, B*. HÚ ČSAV, Praha 1963.
- *Druhá světová válka*. Naše vojsko, Praha 1963.
- Vavro Hajdů, Ladislav Líska, Antonín Šnejdárek: *Německá otázka 1945–1963. Dokumenty a materiály*. Nakladatelství politické literatury, Praha 1964.
- Adler J., Šnejdárek A.: *Report on the Work of Pugwash Study Goup on European Security. December 1965*. Pugwash Study Goup on European Security, Geneva 1966.
- Diskuse: „Malé země a velký svět. Malé země a evropská bezpečnost“. *Mezinárodní politika*, 11/1966, s. 483–486.
- „K vývoji výzkumu mezinárodních vztahů v Československu“. *Mezinárodní vztahy*, 1/1966, s. 4–16.
- *Výbor z přednášek a statí. 1966–1967*. ÚMPE, Praha 1967.
- „K některým otázkám československo-německých vztahů v novějších a nejnovějších dějinách“. *Mezinárodní vztahy*, 2/1967, s. 3–11.

• „Pugwash zasedala v Mariánských Lázních“. *Mezinárodní vztahy*, 3/1967, s. 54–55.
• *Chronológia vývoja latinskej Ameriky od objavenia do roku 1966*. Pod redakciou Antonína Šnejdárka zostavila Ľubica Suchánková. ÚMPE, Praha 1968.
• *Le Nouveau systeme economique Tchecoslovaque*. Institut Royal des Relations Internationales, Bruxelles 1968.
• *Výbor z přednášek a statí. 1968*. ÚMPE, Praha 1969.
• *Druhá světová válka (Stručný přehled)*. Malá moderní encyklopedie 17. Orbis, Praha 1969.
• *Druhá světová válka v dokumentech a fotografiích. 1. díl*. Svoboda, Praha 1968.
• *Druhá světová válka v dokumentech a fotografiích. 2. díl*. Svoboda, Praha 1968.
• Antonín Šnejdárek, Casimira Mazurowa-Château: *La nouvelle Europe centrále*. Impr. nationale, Paris 1986.

ZÁVĚR

Karel Černý, Štěpán Plaček, Antonín Šnejdárek – tři bývalí zaměstnanci Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii, tři bývalí příslušníci rezortu ministerstva vnitra. Lidé, o nichž se jednoznačně dá říci, že byli nesmírně intelektuálně zdatní a výkonní (právě přes studium dospěli ke komunistickému přesvědčení) a jazykově velmi vyspělí.

Černý, Plaček a Šnejdárek se přes dosažené posty nakonec měli možnost seznámit s činností bezpečnostních složek komunistického režimu i z druhé strany:

Karel Černý, bývalý přednosta bezpečnostního prezidia, byl počátkem 50. let zatčen, tvrdě vyslýchán, souzen v Závodského skupině a vězněn.

Štěpán Plaček, bývalý šéf politického zpravodajství MV, prodělal obdobnou zkušenost ve stejném časovém období s tím rozdílem, že byl zatčen již v listopadu 1949.

Antonín Šnejdárek, bývalý zpravodajec v Berlíně a posléze velitel francouzského oddělení čs. rozvědky, se s I. správou setkával jako ředitel ÚMPE v období let 1966–1969 a poté v obráceném gardu jako emigrant ve Francii.

I když vytvořená mozaika životních osudů těchto tří mužů není v některých komponentech komplexní, představuje, domnívám se, tři výrazné osobnosti z historie Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii.

POZNÁMKY

1) Na tomto místě chci poděkovat lidem, kteří mi výrazně pomohli při archivním výzkumu a při koncipování této studie – jmenovitě: Mgr. Daliboru Státníkovi, PhDr. Aleně Noskové, PhDr. Aleně Šimánkové, Mgr. Martinu Dubánkovi, PaedDr. Vladimíře Vaníčkové, zaměstnancům Archivu MZV, dále pak doc. Karlu Kaplanovi, PhDr. Prokopu Tomkovi, Mgr. Patriku Virknerovi, Mgr. Petru Cajthamlovi a za technickou pomoc Janu Hendrychovi.

2) Myšlena legální rezidentura, tzn. rozvědný aparát pracující pod oficiálním, často diplomatickým krytím. Více viz např. M. Churaň a kol.: *Encyklopedie špionáže*. Libri, Praha 2000, s. 294–295.

3) Statut první správy (rozvědky) MV ČSR. Tajný rozkaz MV z 22. 5. 1954. Viz *První správa. Československá rozvědka v dokumentech 1945–1990*. ÚZSI, Praha 2000 – dokument č. 2, s. 31.

4) ABS, a.č. UZ-6; reg. č. 12399/305-III.

5) ABS, personální spis Karla Černého. Životopis, s. 16.

6) U jeho členství v KSČ se ovšem v některých pramenech objevuje až r. 1937 (legitimaci strany mu tehdy údajně nechal vystavit Široký). Černý v jednom svém životopisu uvedl, že členem strany byl již v r. 1933, ale vzhledem k tomu, že pro stranu pracoval na ilegálních akcích (např. letáky), nebyla mu tehdy ještě vystavena legitimace. Tu tak získal až v r. 1937.

7) ABS, ZV-4 MV. Vstup do čs. vojska ve Francii – informace. Vojenský a letecký attaché ČSR sděloval 23. 9. 1939 (pod čj.: 1461/1939) K. Černému: *„Příslušná franc. úřední místa vydala již potřebné rozkazy k uvolnění a k ode-*

slání do čs. výcvikového tábora oněch čs. státních příslušníků, kteří vstoupili do ciz. legie po 15. březnu 1939. Tento rozkaz se již provádí a nepronikl-li ještě do Vašeho střediska, jistě se tak stane co nejdříve. V tomto smyslu poučte i ostatní krajany, s nimiž se stýkáte. Bude-li někdo z Vás potřebovati ještě další informace, nechť se obrátí na Consulat de la République Tchécoslovaque – Marseille, 57 Rue de la République."

8) ABS, ZV-4 MV. Životopis Karla Černého.

9) ABS, personální spis Karla Černého. Žádost o přijetí do služeb ministerstva vnitra, s. 34.

10) ABS, personální spis Karla Černého. Životopis, s. 18.

11) O procesech s příslušníky StB začátkem 50. let jsem v r. 2002 referoval na konferenci k 50. výročí Slánského procesu. Viz sborník z konference – Kalous J.: *„Nepřátelé" ve Státní bezpečnosti. Procesy s příslušníky StB. Sborník příspěvků z konference Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský"*. Jiří Pernes–Jan Foitzik (eds.). Prius, Brno 2005, s. 282–290.

12) ABS, personální spis Karla Černého. Dekret MNB z 10. 3. 1951 (č. N/2 515/01-51), s. 87.

13) Jeho vyšetřovateli postupně byli: Blažek, Kudrna, Havel, Kubinec a Kozák.

14) Spolu s ním byli později souzeni: Osvald Závodský, Ivo Milén, Oskar Valeš, Vladimír Šmolka, Bedřich Pokorný a Miroslav Pich-Tůma.

15) ABS, ZV-4 MV. Vlastnoruční výpověď Dr. Černého. JUDr. Štěpán Plaček.

16) Tamtéž.

17) ABS, ZV-4 MV. Protokol o výpovědi obviněného Karla Černého z 8. 9. 1953.

18) ABS, ZV-4 MV. Skupinový spis státně bezpečnostního vyšetřování proti Osvaldu Závodskému a společníkům. Žaloba.

19) Tamtéž.

20) Veřejnost byla z důvodů projednávání záležitostí, které údajně tvořily předmět státního tajemství, vyloučena do vynesení rozsudku.

21) ABS, ZV-4 MV. Protokol o hlavním líčení.

22) ABS, ZV-4 MV. Rozsudek (spis. zn. Tv 11/53).

23) Osvald Závodský byl za velezradu v souběhu s trestným činem sabotáže odsouzen k trestu smrti. Po zamítnutí žádosti o milost byl 19. 3. 1954 popraven. Další vynesené tresty: Milén – 22 let, Valeš – 21 let, Šmolka – 18 let, Pokorný – 16 let, Pich-Tůma – 15 let.

24) NA, AÚV KSČ, f. Komise I., sv. 31, a.j. 748. Vlastnoručně psaný dopis K. Černého z 10. 7. 1955.

25) Tamtéž.

26) Kalous J.: *„Nepřátelé" ve Státní bezpečnosti. Procesy s příslušníky StB*, cit. op., s. 290.

27) AMZV, osobní spis Karla Černého. Karel Černý – přijetí (ÚMPE).

28) AMZV, osobní spis Karla Černého. Návrh na mimořádnou odměnu podle vyhlášky č. 78/1966 Sb.

29) ABS, personální spis Karla Černého. Informace pro ministra vnitra s. Josefa Pavla, s. 144–145.

30) AMZV, osobní spis Karla Černého. JUDr. Karel Černý – dohoda o rozvázání pracovního poměru ke dni 31. 12. 1969.

31) O Š. Plačkovi jsem publikoval studii ve *Sborníku Archivu ministerstva vnitra*, 4/2006, s. 107–148.

32) Bratr Štěpána Plačka zemřel měsíc po narození. Mladý Štěpán Jiří byl pokřtěn ve věku 5 let. Hlásil se k českobratrské evangelické církvi, v 16 letech z ní ale vystoupil, aby se do ní vrátil v době okupace a po válce ji znovu – a již definitivně – opustil.

33) Objevuje se i německá transkripce jména – Platschek.

34) Š. Plaček také vedl stejně světonázorově orientované studenty pražské právnické fakulty.

35) ABS, ZV-45 MV.

36) AMZV, osobní spis Š. Plačka. ABS, ZV-45 MV.

37) NA, fond Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931–1940, karton 1351, sign. 42/P-13/54.

38) ABS, ZV-45 MV.

39) NA, fond Policejní ředitelství Praha II – prezidium – 1931–1940, karton 1351, sign. 42/P-13/150.

40) Zora Gavričová měla 4 sourozence. Asi nejznámější z nich byl její mladší bratr Milan Gavrič, který byl pro svou aktivitu v komunistickém hnutí opakovaně vězněn, po válce spoluzakládal agenturu TANJUG a působil v jugoslávské diplomacii.

41) Údaje k Zoře Gavričové-Plačkové byly získány: AMZV, osobní spis Š. Plačka; ABS, ZV-45 MV.

42) ABS, ZV-45 MV.

43) AMZV, osobní spis Š. Plačka.

44) ABS, a. č. 305-402-1.

45) ABS, ZV-45 MV.

46) *Revoluční a bojové tradice II. správy SNB*. IX. správa SNB, Praha 1983, s. 10–11.
47) Odbor Z byl odborem pro Státní bezpečnost a politické zpravodajství – VII. odbor, pozdější III. odbor MV.
48) ABS, ZV-45 MV.
49) Josef Bartík neunikl po únoru 1948 politické pomstě. Dne 5. 3. 1948 byl zatčen a 11. listopadu téhož roku odsouzen na 5 let vězení. Zemřel v r. 1968.
50) ABS, ZV-45 MV.
51) K Bedřichu Pokornému viz více ve studii Jiřiny Dvořákové *Bedřich Pokorný – vzestup a pád* ve druhém čísle *Sborníku Archivu ministerstva vnitra* (2/2004, s. 233–279); v ABS existuje rovněž jeho vyšetřovací svazek v rámci spisu ZV-4 MV (skupina Osvald Závodský a spol.).
52) Vladimír Krajina byl hned po únorovém převratu zatčen a propuštěn až po důrazném zásahu prezidenta Beneše. Následně se mu podařilo odejít do exilu. Po r. 1989 byl V. Krajina oceněn prezidentem Václavem Havlem. Zemřel v r. 1993.
53) ABS, ZV-45 MV.
54) Tamtéž.
55) NA, fond Zenkl – AMV 33, sign. 33-11-1/40.
56) NA, fond Ústřední sekretariát Národně socialistické strany – AMV 35, karton 6, arch. j. 35-79-4.
57) Vojenský ústřední archiv, spis GP-HVP PT 110/63.
58) ABS, ZV-45 MV.
59) Tamtéž.
60) Tamtéž.
61) Vondráčkův slib se nachází v ABS, a. č. 305-355-1.
62) VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.
63) ABS, ZV-45 MV.
64) Veselíková se provdala za velkoobchodníka židovského původu, který vlastnil na Táborsku zámeček „Veselíkov“. Po smrti manžela získala vše v rámci dědického řízení. O zámeček měl podle Plačka po skončení války velký zájem Rudolf Slánský.
65) ABS, ZV-45 MV.
66) Tamtéž.
67) Tamtéž.
68) Tamtéž.
69) ABS, a. č. H-670.
70) NA, AÚV KSČ, f. Komise I, sv. 31, a. j. 757.
71) V květnu 1957 Plaček sepsal „tajnou“ zprávu o Reicinovi a Švábovi. Ta se dochovala v rozsahu 56 stran. NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 45, a. j. 772.
72) ABS, a.č. H-670; ABS, ZV-45 MV.
73) Tamtéž.
74) ABS, ZV-45 MV; NA, f. 100/35, sv. 55, a. j. 1164. Tento dopis zveřejnil Karel Kaplan: *Největší politický proces. M. Horáková a spol.* ÚSD AV ČR–Nakladatelství Doplněk, Praha–Brno 1995, s. 197–220.
75) ABS, a. č. 310-2-4. Též ABS, a. č. H-670.
76) ABS, a. č. 310-2-4.
77) ABS, ZV-45 MV.
78) Tamtéž.
79) NA, žádost Š. Plačka o posouzení svého případu u Nejvyššího soudu (1968–1970) – VVP Příbram – spis. zn. Vv9/68).
80) ABS, ZV-45 MV.
81) Tamtéž.
82) Spolu s ním byla 22. 11. 1949 zatčena také jeho manželka Zora Plačková. Byla propuštěna po 3 a půl roce z vazby, aniž by její případ projednal soud.
83) ABS, ZV-45 MV.
84) VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.
85) Karel Kaplan: *StB o sobě – výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. ÚDV, Praha 2002, s. 55.
86) NA, žádost Š. Plačka o posouzení svého případu u Nejvyššího soudu (1968–1970) – VVP Příbram – spis. zn. Vv 9/68.
87) ABS, ZV-45 MV.
88) AMV, spis ZV-45 MV.

89) NA, AÚV KSČ, f. Komise I, sv. 31, a. j. 759. Dopis má více než 20 strojopisných stran; nedochoval se ale kompletní, končí uprostřed věty. Plaček ho o své vlastní vůli označil jako Tajný.
90) Tamtéž.
91) ABS, ZV-45 MV.
92) Tamtéž.
93) Tamtéž.
94) Tamtéž.
95) Petr Konečný byl zatčen v souvislosti s hledáním vraha A. Schramma. StB si ale počínala značně „neodborně" – jednak před Konečným rozkryla část svých poznatků k americké rozvědce a své agenturní síti, a jednak způsobila jeho neutěšený zdravotní stav (zařezaná pouta na rukou – hrozila otrava krve). Plaček proto vyslovil souhlas s fyzickou likvidací. Začátkem června 1948 zastřelil M. Pich-Tůma P. Konečného někde u Banské Bystrice.
96) František Novotný byl příslušníkem StB. Státní bezpečnost údajně získala poznatek, že jistý Novotný uvnitř StB je spolupracovníkem cizí výzvědné služby. Dne 25. 8. 1948 proto zatkli Františka Novotného. I když vyšetřování vstupní premisu nepotvrdilo, rozhodl Š. Plaček o Novotného zastřelení ostatním pro výstrahu (v tomto smyslu totiž vydal následně oběžník). Dne 7. 9. 1948 byl Novotný poblíž Benešova zastřelen „na útěku" (auto zastavilo u lesa a příslušníci StB nechali Novotného kousek poodejít, pak zahájili palbu).
97) ABS, ZV-45 MV. Také VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.
98) VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.
99) Emílie Faitová-Kolářová byla zatčena v říjnu 1948 a vyšetřována pro podezření špionáže pro americkou zpravodajskou službu. Byla surově mučena (pálena rozžhaveným předmětem do různých částí těla, na noc zavírána do skříně, bita silným drátem přes chodidla apod.). Tyto vyšetřovací procedury na ní zanechaly trvalé zdravotní následky.
100) ABS, ZV-45 MV.
101) Tamtéž.
102) VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.
103) ABS, ZV-45 MV. Také VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.
104) ABS, f. A 8/2, inv. j. 6.
105) ABS, f. A 8/2, inv. j. 6.
106) VÚA, spis GP-HVP PT 110/63.
107) NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 7, a. j. 128.
108) NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 45, a. j. 771.
109) NA, žádost Š. Plačka o posouzení svého případu u Nejvyššího soudu (1968–1970) – VVP Příbram – spis. zn. Vv 9/68.
110) ABS, ZV-45 MV.
111) AMZV, osobní spis Š. Plaček.
112) NA, AÚV KSČ, f. Komise II, sv. 7, a. j. 128.
113) AMZV, osobní spis Š. Plaček.
114) Tamtéž.
115) Tamtéž.
116) Tamtéž.
117) ABS, personální spis Antonína Šnejdárka. Životopis datovaný 6. 1. 1951.
118) Josef Šnejdárek (1875–1945), strýc Antonína Šnejdárka, čs. armádní generál; voják turecké (1897 bojoval proti Řekům), rakousko-uherské, francouzské (zde v cizinecké legii) a čs. armády. Uznávaná osobnost prvorepublikové armády. Zapojil se do formování čs. legií ve Francii (instruktor ČNR). V lednu 1919 byl velitelem operujících čs. vojsk na Těšínsku a posléze účastník bojů s Maďary na Slovensku. Od září 1919 byl vojenským velitelem Prahy. V prosinci 1919 byl přidělen k francouzské vojenské misi. V listopadu 1920 se stal generálem. V letech 1920–1924 byl postupně velitelem divizí v Trnavě, Olomouci a Košicích. V září 1925 byl jmenován zemským vojenským velitelem v Košicích. V listopadu 1930 byl povýšen do hodnosti armádního generála. V prosinci 1932 se stal zemským vojenským velitelem v Bratislavě. Byl také jedním z kandidátů na post náčelníka generálního štábu po odcházejícím gen. Syrovém (nakonec získal gen. Krejčí). V červenci 1935 byl gen. Šnejdárek trochu překvapivě penzionován. Poté žil v Bratislavě. Po rozpadu ČSR odešel do Francie a dal se k dispozici čs. vojenskému odboji. Po kapitulaci Francie odešel do francouzské severní Afriky, žil zde nedaleko Casablanky, kde při lékařském zákroku v květnu 1945 zemřel.
Jiří Fidler: *Generálové legionáři*. BOOKS, Brno 1999, s. 275–300; *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. MO ČR – AVIS, Praha 2005, s. 287–288.

119) Studiu v Nimes předcházel měsíční kurz v Dijonu.
120) ABS, personální spis Antonína Šnejdárka. Životopis datovaný 6. 1. 1951.
121) Tamtéž.
122) Tamtéž.
123) Viz Karel Pacner: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. Díl III. 1945–1961*. Themis, Praha 2002, s. 41. Určité detaily zmínil také Šnejdárek ve své výpovědi dne 24. 8. 1951 – viz ABS, ZV-4 MV (Oskar Valeš).
124) ABS, a. č. UZ-6 (reg. č. 12399/305-I). O dopadech útěku gen. Disticha informoval Šnejdárek pražskou centrálu takto: *„Situace vzniklá tímto útěkem nestrpí podle všech známek přílišného odkladu řešení. Jest obava, že nebude-li rychle jmenován řádný nástupce uprchlého vyslance, vzniknou tím ČSR citelné škody.“*
125) ABS, ZV-4 MV (Oskar Valeš). ABS, personální spis Antonína Šnejdárka. Zápis o výpovědi z 31. 8. 1951.
126) ABS, a. č. UZ-6 (reg. č. 12399/305-I).
127) Tamtéž.
128) ABS, ZV-4 MV (Oskar Valeš). ABS, personální spis Antonína Šnejdárka. Zápis o výpovědi z 31. 8. 1951. Podle dokumentu z ABS, spisu ZV-4 MV (Oskar Valeš) byla Šnejdárkova činnost v Berlíně dobře známa francouzské kontrarozvědce.
129) ABS, a.č. UZ-6 (reg. č. 12399/305-I).
130) Toto uvádí Karel Pacner: cit. op., s. 93.
131) ABS, ZV-4 MV (Oskar Valeš). Šnejdárek o případu vypovídal do protokolu ze dne 27. 8. 1951. Případ také popsal Karel Bartošek: *Zpráva o putování v komunistických archivech Praha–Paříž (1948–1968)*. Paseka, Praha – Litomyšl 2000, s. 74–77. Viz také Karel Pacner: cit. op., s. 92–93.
132) ABS, ZV-4 MV (Oskar Valeš). Šnejdárek o případu vypovídal do protokolu ze dne 30. 8. 1951. Případ také popsal Karel Bartošek: cit. op., s. 80–81. Viz také Karel Pacner: cit. op., s. 94–95.
133) Karel Pacner: cit. op., s. 95–96.
134) ABS, personální spis Antonína Šnejdárka. Velitelský posudek z 20. 4. 1951.
135) ABS, personální spis Antonína Šnejdárka. Dopis z 22. 10. 1951.
136) ABS, personální spis Antonína Šnejdárka. Dopis odboru Z MNB adresovaný MNB L. Kopřivovi z 15. 12. 1951 (čj.: B/2-862/01-51).
137) ABS, personální spis Antonína Šnejdárka. Návrh k zatčení z 8. 1. 1952.
138) Podle údajů StB (viz ABS, a. č. UZ-6; reg. č. 12399/305-II) uskutečnil Šnejdárek jenom v letech 1957–1964 dvacet zahraničních cest, mj. do NDR, PLR, Berlína, na Kubu, do Itálie, Švýcarska, Rakouska a SSSR (mj. na univerzitách ve Vídni a Miláně přednášel evropské novější a nejnovější dějiny, hlavně dějiny druhé světové války). V r. 1965 byl zvolen předsedou mezinárodní pugwashské skupiny pro evropskou bezpečnost.
Podle zprávy spolupracovníka StB krycí jméno NORA (reg. č. 23234) byl Šnejdárek již jako ředitel ÚMPE často v zahraničí, ÚMPE v jeho nepřítomnosti řídil Alexandr Ort.
139) ABS, a. č. UZ-6 (objektový svazek Československá emigrace ve Francii; reg. č. 12399/305 – podsvazek DLOUHÝ).
140) Viz ABS, a. č. UZ-6; reg. č. 12399/305-II. Konkrétně šlo o tyto tajné spolupracovníky StB – krycí jména: BUDÍNSKÝ (reg. č. 5432), KVĚT (reg. č. 9628), MÍCH (reg. č. 5473), PETRŮ (reg. č. 11089), JIŘINA (reg. č. 2390), ŠEŘÍK (reg. č. 4951), PAVEL (reg. č. 561), KAREL (reg. č. 3415), PIŠTA (reg. č. 3130), ČEJKA (reg. č. 11747).
141) ABS, a. č. UZ-6; reg. č. 12399/305-II.
142) ABS, a. č. UZ-6; reg. č. 12399/305-II.
143) Byl také členem redakčních rad časopisů *Mezinárodní vztahy* nebo *Historie a vojenství* a členem Československo-francouzské společnosti v Praze.
V r. 1966 obdržel k 50. narozeninám vyznamenán za zásluhy o výstavbu (podobně byl oceněn i v NDR nebo v Polsku). Od r. 1966 přednášel o mezinárodních vztazích pro pracovníky alžírského MZV. Od téhož roku byl předsedou smíšené komise historiků ČSSR–NDR a sekretářem komise ČSSR–Itálie. Byl členem vědeckého kolegia historie ČSAV a řady dalších odborných sekcí či komisí. V letech 1966–969 přednášel v SSSR, PLR, MLR, RSR, NDR, SRN, Francii, Rakousku, Belgii, Nizozemsku, Švédsku, Velké Británii a USA. V r. 1969 obdržel čestné občanství města New Orleans.
144) ABS, a. č. UZ-6; reg. č. 12399/305-III. Dochovala se zde i Šnejdárkova podrobná šestnáctistránková zpráva právě o jednání s Kissingerem a Nixonem z 16. 6. 1969. Je v ní mj. zmíněno, že Richard Nixon navštívil v r. 1967 ještě jako jeden z kandidátů republikánské strany na úřad prezidenta USA tehdejší ÚMPE.
145) ABS, a. č. UZ-6; reg. č. 12399/305-III.

146) ABS, a. č. UZ-6; reg. č. 12399/305-III.
147) Ve slangu Státní bezpečnosti – získání osoby za tajného spolupracovníka. Viz M. Churaň a kol.: cit. op., s. 381.
148) ABS, a. č. UZ-6; reg. č. 12399/305-III.
149) ABS, a. č. UZ-6; reg. č. 12399/305-IV.
149) ABS, a. č. UZ-6; reg. č. 12399/305-V.
150) Tamtéž.
151) ABS, a. č. UZ-6; reg. č. 12399/305-VI.
152) Tamtéž. Při té příležitosti I. správa SNB vyčíslila výdaje v průběhu rozpracování A. Šnejdárka: 6235 Kč, 50 LStg, 140 US dolarů, 3919 Sch a 50 Ffrs.
153) ABS, a. č. T-2086, s. 122.
154) ABS, a. č. UZ-6 (reg. č. 12399/305 – podsvazek DLOUHÝ).

OD ÚMPE K ÚMV
PROMĚNY KOMUNISTICKÉHO „THINK TANKU“

Petr Zídek

ÚVOD

Cílem této studie je pokusit se na základě dostupných archivních pramenů a literatury analyzovat vývoj Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii (ÚMPE) v letech 1957–1970 a jeho nástupce Ústavu mezinárodních vztahů (ÚMV) v letech 1970–1989. Důraz je při tom kladen na institucionální vývoj obou ústavů a jejich personální obsazení. Mezi hlavní výzkumné otázky patřily tyto: Jaký byl a jak se proměňoval vztah ÚMPE/ÚMV k ministerstvu zahraničních věcí, jehož byl součástí? Jaký byl a jak se proměňoval vztah ÚMPE/ÚMV k dalším politickým, bezpečnostním, ideologickým a propagandistickým aparátům? Speciální pozornost je věnována procesu normalizace, na němž nás zajímala strategie normalizátorů na jedné a odpor „normalizovaných“ na druhé straně.

Autor nevyužíval žádné předem definované metody výzkumu. Inspirovat se nemohl ani studiemi, které by se zabývaly vývojem jiných institucí podobného typu, protože v českém prostředí žádná studie o nějakém výzkumném ústavu založená na archivních dokumentech a snažící se postihnout několik desítek let vývoje nebyla dosud publikována. Pro komparaci počátků obou ústavů byla využita prosopografická analýza jejich zaměstnanců ve funkcích vědeckých a odborných pracovníků. Vzhledem k tomu, že základní životopisná data většiny pracovníků ÚMPE/ÚMV nebyla nikdy publikována, doplňuje studii obsáhlá biografická příloha, v níž jsou prezentovány biografie padesáti vybraných vědeckých a odborných pracovníků ústavu.

PRAMENY A LITERATURA

Základním limitem každé historické analýzy jsou dochované, resp. přístupné prameny. V případě Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii (1957–1970) a jeho nástupce Ústavu mezinárodních vztahů (od roku 1970) je pramenná základna relativně velmi úzká. Přestože ÚMPE/ÚMV spadal od svého založení pod ministerstvo zahraničních věcí, v jehož organizační struktuře byl postaven na úrovni odboru (s vlastní spisovou značkou „Ú“ a později „ÚMV“), v archivu dnešního Ministerstva zahraničních věcí České republiky není žádný samostatný archivní fond, který by vznikl z činnosti ústavu. Archiv ÚMPE/ÚMV se nedochoval ani v současném Ústavu mezinárodních vztahů.[1)]

Vývoj ÚMPE/ÚMV je tak nezbytné rekonstruovat z pramenů, které se zachovaly v jiných archivních fondech. Pro počátky se lze opřít o materiály z archivu bývalého Ústředního výboru Komunistické strany Československa, který je dnes uložen v Národním archivu, ze-

jména o fondy *Mezinárodní oddělení ÚV KSČ* (100/3) a *Politické byro ÚV KSČ* (02/2). Základním pramenem použitým v této studii jsou materiály týkající se ÚMPE/ÚMV uložené ve fondu *Porady kolegia 1953–1989* v archivu MZV. Jde většinou o roční zprávy o činnosti, popřípadě koncepce, výjimečně materiály jiného druhu. Tyto dokumenty byly vypracovány řediteli ÚMPE/ÚMV a předkládány ke schválení vedení ministerstva. Lze z nich načerpat množství údajů (např. o počtech a zaměření pracovníků, jejich publikační činnosti), je však nutno počítat s tím, že jde o oficiální zprávy vypracovávané pro nadřízené, tedy mající tendenci prezentovat fakta v příznivých barvách.[2)] Zásadním problémem je to, že poslední z nich byla předložena koncem r. 1981, takže vývoj v 80. letech není možno ani rámcově popsat. Další významné dokumenty zejména pro období let 1968–1970 obsahuje fond *Generální sekretariát – tajné (GS–T)*. Hlavním pramenem pro poznání „osobních dějin" pracovníků ÚMPE/ÚMV jsou jejich *osobní spisy* uložené v archivu MZV. Pro potřeby této studie jich bylo využito zhruba devadesát.[3)]

Vedle pramenů archivní povahy jsou k dispozici také vzpomínky několika bývalých pracovníků ústavu. Poměrně podrobně zachycuje své působení v ÚMPE Alexandr Ort,[4)] méně již Jaroslav Šedivý v memoárech, které vysílal Český rozhlas 3 v deseti dílech od 5. do 16. 6. 2006.[5)] Významným pramenem, který však svou kvantitou přesahuje možnosti této práce, je vědecká, publicistická a propagandistická produkce jednotlivých pracovníků ústavu.[6)]

Pokud jde o literaturu, ÚMPE/ÚMV se doposud věnuje jediná studie s odbornými ambicemi, jejímž autorem je Petr Drulák.[7)]

PREHISTORIE (1947–1950)

Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii vznikl na podzim 1957. První návrhy na založení ústavu, který by se zabýval výzkumem mezinárodních vztahů, jsou však o jedno desetiletí starší. Již na podzim 1947 se objevuje idea založit „Ústav pro studium mezinárodních otázek dr. Kamila Krofty". Tento ústav se měl podle původních představ zabývat zejména německou otázkou a imperialistickými a fašistickými doktrínami. Návrh nebyl odmítnut ani bezprostředně poté, co komunistická strana uchvátila veškerou moc ve státě. V březnu a prosinci 1948 se z iniciativy přednosty tiskového odboru MZV Evžena Klingera konaly meziministerské porady, na nichž byl celý projekt diskutován. Podstatné však bylo stanovisko stranických orgánů. Zahraniční oddělení sekretariátu ÚV KSČ vedené Bedřichem Geminderem považovalo ještě na počátku června 1948 zřízení ústavu za „účelné a nutné, neboť pracovníci a funkcionáři jednotlivých ústavů a institucí, zejména ministerstva zahraničí, nemají zpravidla dostatek času a možnosti, aby se věnovali získání a vědeckému zpracování všech potřebných materiálů". K návrhu mělo Geminderovo oddělení nicméně „dvě zásadní připomínky". Zaprvé požadovalo, aby byla jeho práce „řízena v duchu marx-leninské theorie, neboť každá jiná základna by byla pochybná", což se podle něj neslučovalo s Kroftovým jménem v názvu. Zadruhé pak požadovalo věnovat velkou pozornost výběru předsedy ústavu.[8)]

Na konci r. 1948 se příprava zřízení ústavu dostala do takové roviny, že ministerstvo financí poskytlo na jeho provoz z rozpočtu na rok 1949 čtyři miliony korun a MZV již pro něj mělo zajištěnu budovu (malý Černínský palác ve Vlašské ulici 25). V r. 1949 se však legislativní proces zadrhl. Z dokumentů je patrné rozhořčení Bedřicha Gemindera z toho, že není o přípravách informován.[9)] Podle posudku připraveného zřejmě pro Geminderovo oddělení

z listopadu 1949 „zřízení ústavu není dobře připraveno“, protože vychází z „předúnorové koncepce“. „Důvodová zpráva se neopírá a nevychází ze zásad československé zahraniční politiky, nezmiňuje se o úloze SSSR a nestanovuje, že práce ústavu bude založena na vědecké základně marxismu-leninismu.“[10)] Podle dokumentů z druhé poloviny 50. let se 14. 2. 1950 vláda usnesla zřídit Československý ústav pro studium mezinárodních otázek, usnesení však nebylo uvedeno do života.[11)]

ZALOŽENÍ A POČÁTKY ÚMPE (1956–1959)

Potřeba instituce, která by se zabývala analýzou mezinárodních vztahů, se projevila po únoru 1956, kdy vedení komunistické strany rozhodlo o aktivizaci československé zahraniční politiky. „[...] jedním z vážných nedostatků, které brzdí aktivisaci naší zahraniční politiky, je nedostatečně hluboké studium mezinárodních otázek, jež by připravovalo nezbytný pramenný materiál a hlubší rozbory skutečností a jejich souvislostí jako vědecký základ pro správné operativní závěry.“[12)] MZV se nejprve rozhodlo vše řešit zaběhlou úřední rutinou a během několika měsíců předložilo politickému byru ÚV KSČ ke schválení návrh na „zřízení samostatné studijně dokumentační složky v rámci ministerstva zahraničních věcí pod označením Ústav pro studium mezinárodních otázek, ke dni 1. července 1956“.[13)] Politbyro však tento návrh neschválilo a uložilo ministru zahraničních věcí Václavu Davidovi, aby „v rámci ministerstva zahraničních věcí vydělil 5–6 pracovníků, kteří by propracovali návrh na zřízení ‚Ústavu mezinárodní politiky a ekonomie‘, a to v širším pojetí, aby sloužil nejen pro ministerstvo zahraničních věcí, ale i pro jiné úseky a včetně úkolů organisovat mezinárodní styky s technickou a vědeckou veřejností.“[14)] Podle některých bývalých pracovníků ÚMPE hrál při zakládání ústavu velkou roli bývalý prorektor Vysoké školy politických a hospodářských věd (VŠPHV) Jiří Hájek.[15)] Archivní dokumenty to však nepotvrzují a o žádné zásadní úloze se ve svých *Pamětech* nezmiňuje ani sám Hájek.[16)]

Úkolem vypracovat návrh na zřízení ústavu byl v srpnu 1956 pověřen bývalý děkan a proděkan zrušené Fakulty mezinárodních vztahů VŠPHV Vladimír Soják. Ten nejprve odjel do Moskvy a Varšavy, aby zjistil, jak jsou organizovány podobné instituce v „bratrských zemích“ a jednal s představiteli československých výzkumných ústavů a vysokých škol, které se zabývaly podobnou tematikou. Podle Sojákových představ, projednaných 25. 10. 1956 kolegiem ministra, měl mít ústav v prvním roce činnosti 44, popř. 54 pracovníků s výhledem na 92, popř. 112 pracovníků v r. 1960. Nábor měl být činěn zejména mezi učiteli a absolventy Fakulty mezinárodních vztahů.[17)] O necelý měsíc později projednalo kolegium ministra podrobnější Sojákův elaborát a schválilo, aby byl po projednání s ČSAV předložen v prosinci politbyru ÚV KSČ ke schválení.[18)] Ministr zahraničních věcí Václav David nicméně návrh předložil politickému byru až 12. 2. 1957. Při projednávání o devět dní později byly prezentovány připomínky tajemníka ÚV KSČ Bruna Köhlera, který sice s návrhem souhlasil, ale zároveň požadoval zkoumat, „co by mohlo být změněno, případně ušetřeno v různých ústavech, které se zabývají zčásti takovými otázkami, které mají být zpracovány novým ústavem“.[19)] Politbyro schválilo založení Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii jako samostatného ústavu pod ministerstvem zahraničních věcí. Oproti představám prezentovaným několik měsíců před tím kolegiu ministra uváděl materiál schválený politickým byrem poměrně redukovaný plán počtu pracovníků: 36 na konci roku a 63 v r. 1960.[20)]

V návaznosti na rozhodnutí politického byra schválila 19. 6. 1957 vznik ÚMPE vláda. Samotné založení bylo provedeno usnesením kolegia ministra ze dne 5. 9. 1957 s účinností od 1. října téhož roku. Současně bylo stanoveno, že ÚMPE bude mít v prvním roce 24 zaměstnanců a bude umístěn v objektu původně patřícímu ministerstvu vnitra na adrese Majakovského (dnes Pelléova) číslo 14.[21] O necelý měsíc později schválilo kolegium statut ÚMPE a pracovní směrnice.[22] Prvním ředitelem ÚMPE se stal logicky ten, kdo byl pověřen přípravou jeho zřízení, tedy Vladimír Soják.

Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii představoval instituci, kterou bychom mohli pracovně nazvat „komunistickým think tankem". V přijatém statutu je charakterizována jako „vědecko-výzkumné pracoviště". Směrnice vymezují ÚMPE jako „pracoviště pro vědecký výzkum otázek mezinárodních vztahů a vývoje jednotlivých zemí světa, mezinárodně politického postavení Československé republiky a československé zahraniční politiky v nejnovějším období".[23] Pojem „věda" a „výzkum" tu však nejsou používány v dnes běžném slova smyslu. Částečně to ozřejmuje další odstavec ze směrnic. „Při své vědecké a odborné činnosti vycházejí pracovníci ústavu ze světového názoru dělnické třídy, z leninských principů proletářského internacionalismu a mírového soužití zemí, náležejících k různým společenským soustavám."[24] Jinými slovy: pracovníkům ÚMPE byla naoktrojována metoda a vytyčeny ideologické teze, které měla jejich „vědecká" činnost dokazovat. Zpochybňování metody či tezí se rovnalo herezi, na ni však došlo ve větší míře až ve druhé polovině 60. let. Věcná analýza základních ideologických postulátů i praktické politiky komunistických zemí byla zcela vyloučena, největší tabu tu představovala paradoxně dobová zahraniční politika Československa a celého sovětského bloku a soudobé dějiny komunistických zemí.[25]

O tom, že produkce ÚMPE patří spíše do dějin ideologie a propagandy než dějin vědy a výzkumu, svědčí také témata a obsazení mezinárodních konferencí, které ústav pořádal. Již na podzim 1958 proběhly konference ke 20. výročí mnichovské dohody a 15. výročí československo-sovětské smlouvy.[26] V květnu 1961 pak ústav organizoval konferenci o bezpečnosti v Evropě a hrozbě západoněmeckého militarismu. Její obsazení je symptomatické: „53 vědeckých a veřejných pracovníků, z toho 28 zahraničních hostů z evropských socialistických zemí a 5 pokrokových představitelů z kapitalistických států". Význam konference z hlediska dobové ideologie a propagandy nebyl zanedbatelný. „Výsledkem konference byla rovněž zásadní dohoda o koordinaci politických akcí v oblasti propagandy a ideologického boje proti západoněmeckému imperialismu, militarismu a revanšismu a založení Stálé smíšené komise zástupců vědeckých institucí ČSSR, SSSR, PLR a NDR." V té době byl již ústav sídlem celostátní „Komise pro studium militaristické a revanšistické politiky německého imperialismu".[27]

O charakteru ÚMPE nám může napovědět také prosopografická analýza zakladatelské generace jeho pracovníků. Všech 22 vědeckých a odborných pracovníků ústavu (19 mužů a 3 ženy) přijatých v letech 1957–1959 bylo členy komunistické strany.[28] Šlo velkou většinou o mladé a velmi mladé kádry, jejich průměrný věk v r. 1958 činil pouhých 30,4 roku. Polovině z nich bylo mezi 25 a 30 lety, nad čtyřicet pouze třem – vedle ředitele Sojáka (43) šlo o dva bývalé diplomaty Zdeňka Augenthalera (59) a Alfreda Bedřicha Bihellera (50). Dvanáct pracovníků ÚMPE prošlo, ať již jako studenti či vyučující, Vysokou školou politických a hospodářských věd, která se měla stát a také do určité míry stala líhní nové komunistické elity.[29] Část pracovníků ústavu se angažovala v bezpečnostně-zpravodajských aparátech režimu: tři z nich byli kádrovými pracovníky rozvědky (1. správy SNB) a práci v ÚMPE používali jako „legalizaci".[30] Minimálně dva další byli již v té době agenty rozvědky či kon-

trarozvědky,[31] další se jimi stali v následujících letech. Velká část pracovníků ÚMPE intenzivně spolupracovala se stranickými a propagandisticko-ideologickými aparáty. Podle nedatované zprávy z počátku 60. let „4 pracovníci ústavu přednášejí jako externí učitelé na Vysoké stranické škole při ÚV KSČ, 4 byli lektory ÚV KSČ, 8 lektory KV KSČ a 4 lektory OV KSČ. Průměrně ročně přednesli více než 300 přednášek. Bylo jim uděleno kolektivní čestné uznání MV KSČ při příležitosti 10. výročí RSŠ [roku stranického školení] a 7 individuálních čestných uznání KV A OV KSČ.“ V rámci roku stranického školení vypracovali pracovníci ÚMPE brožury *Sovětská zahraniční politika a její základní principy*, *Současné problémy mezinárodního dělnického hnutí* a *Rozpad koloniální soustavy imperialismu*. Další psali propagandistické články do masového (*Rudé právo*) i úzce zaměřeného (*Nová mysl*) stranického tisku, účastnili se činnosti Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ve značné míře zajišťovali činnost Československé společnosti pro mezinárodní styky.[32]

ÚMPE V PRVNÍ POLOVINĚ 60. LET

Charakteristickým rysem vývoje ÚMPE v době, kdy byl jeho ředitelem V. Soják (tedy do počátku r. 1966), byl extenzivní růst ústavu a problematické vztahy s ministerstvem zahraničních věcí. Zatímco v červnu 1960 měl ÚMPE 35 systematizovaných míst, v květnu 1963 to bylo již 65 míst a tento trend pokračoval i za ředitelování Sojákova nástupce Antonína Šnejdárka – v r. 1968 pracovalo v ústavu již 85 lidí.[33] Kvantita však zřejmě nešla vždy ruku v ruce s kvalitou – v řadě zpráv se upozorňuje na nedostatek odborníků v hospodářské problematice.

Vztahy mezi ministerstvem a jeho ústavem měly k ideálu daleko. Příčiny tohoto stavu nejsou ve zprávách výslovně pojmenovány, jeden z rozporů zřejmě vznikal z toho, že ministerští úředníci považovali ÚMPE za své servisní pracoviště, které mu bude vypracovávat podkladové materiály k různým otázkám, zatímco řada pracovníků ústavu měla poněkud vyšší ambice. Téměř ve všech záznamech z diskusí v kolegiu ministra se požaduje úzká koordinace mezi ústavem a teritoriálními odbory ministerstva – opakování tohoto požadavku svědčí o jeho neplnění. Například v diskusi nad zprávou o činnosti ÚMPE za r. 1961 je na jednu stranu konstatováno, že teritoriální odbory mají „ne zcela správný poměr“ k ústavu, protože se na „Ústav obracejí jen nahodile s různými požadavky“. Na druhé straně je ale ÚMPE vytýkáno nedostatečné zpracování některých důležitých problémů mezinárodních vztahů. „Mezi nimi je např. otázka integrace a její vliv na náš zahraniční obchod, na obchod HMVZ [hospodářsky málo vyvinutých zemí], otázka neutrality v souvislosti s návrhy na odzbrojení, která by měla být samostatně zpracována, dále problémy Afriky /Kongo, Alžír/ a Latinské Ameriky, zvláště v souvislosti s politikou USA, otázka odzbrojení apod.“[34]

V r. 1963 se kolegium ministra zabývalo nedostatky ve vzájemné komunikaci mezi MZV a ÚMPE na dvou zasedáních. „V r. 1963 se po pětileté činnosti ÚMPE výrazně ukázalo, že je třeba přehodnotit jeho dosavadní koncepci a výsledky z hlediska rostoucích společenských potřeb, zvláště jeho sepjetí s úkoly čs. zahraniční politiky, i jeho místa v celkovém rámci základního vědeckého výzkumu mezinárodních vztahů.“[35] Na vyžádání náměstka ministra Viléma Pitharta připravilo vedení ÚMPE seznam námětů na zlepšení vzájemných vztahů. ÚMPE podle nich měly být zasílány automaticky důležité zprávy o prioritních zemích, vedení ústavu mělo mít přístup k neveřejnému monitorovanému zpravodajství ČTK a teritoriální odbory měly ÚMPE zasílat nevyužitý dokumentační materiál. Vedoucí pracovníci

ústavu se podle námětů měli účastnit pracovních porad k zemím jejich zájmu, ředitel měl mít možnost účastnit se jednání kolegia ministra, pracovníci ÚMPE měli být zváni na oficiální podniky MZV pořádané v souvislosti s mezinárodními jednáními a konečně pracovníci ÚMPE měli být vysílaní na kurýrní cesty do zahraničí za účelem načerpání informací.[36] Tyto náměty však zřejmě skončily v Pithartově šuplíku, protože v dalších letech je nedostatečná komunikace mezi MZV a ÚMPE opět připomínána.

POD TAKTOVKOU ANTONÍNA ŠNEJDÁRKA (1966–1969)

Na počátku r. 1966 vystřídal V. Sojáka ve funkci ředitele ÚMPE vedoucí oddělení nejnovějších světových dějin Historického ústavu ČSAV Antonín Šnejdárek. Jedním z motivů této výměny byly nejasnosti kolem Sojákovy protektorátní kariéry.[37] V osobě A. Šnejdárka nastoupil do čela ústavu muž s barvitým a dodnes částečně nejasným životopisem, bývalý pracovník rozvědky, který upadl v 50. letech v nemilost, člověk neobyčejně organizačně zdatný, výborný řečník, polyglot s obrovským množstvím zahraničních kontaktů, reformista.[38]

Šnejdárkův nástup je velmi dobře patrný z dikce zpráv o činnosti, které byly ročně předkládány kolegiu ministra. Na rozdíl od Sojákových elaborátů jsou Šnejdárkovy zprávy mnohem věcnější, konkrétně pojmenovávají nedostatky a problémy a velmi tvrdě a jmenovitě kritizují práci řady pracovníků ústavu. Šnejdárek si tímto přístupem zřejmě připravoval pole k obměně části pracovníků, zpráva o vývoji v r. 1967 však bez udání důvodů přiznává, že „snahy po velkorysejší kádrové výměně ústavu jsou neuskutečnitelné a že je třeba pracovati s kádrovým sestavením ústavu tak, jak toto vzniklo v minulosti“. Několik neschopných pracovníků však bylo přinuceno odejít jinam, nebo bylo přeřazeno na méně významná místa.[39] Hlavní obtíže ústavu shrnul na počátku roku 1968 jeho ředitel do tří bodů: Za prvé to byl „neuspokojivý kádrový stav“ způsobený tím, že „v ústavu jsou stále ještě někteří pracovníci s příliš slabou úrovní a to jak mezi vědeckými a odbornými pracovníky, tak i mezi administrativními silami“, a přílišnou fluktuací. Druhou obtíží byla „skutečnost, že u některých pracovníků nadále převládaly mimoústavní zájmy (snaha dostat se na ZÚ [zastupitelský úřad] nebo do mezinárodních organizací, pedagogické úvazky)“. Konečně třetím vážným problémem byly technické nedostatky ústavu jako např. zastaralé zařízení či opožděný přísun papíru.[40]

Již o rok dříve Šnejdárek velmi výstižně charakterizoval problémy výzkumu rozvojových zemí, který tvořil jednu z priorit ÚMPE. „V oblasti vědeckého výzkumu je hlavní překážkou jeho úspěšného rozvoje jednak nedostatek samostatných, vědecky kvalifikovaných pracovníků, jednak nedostatek přímých zkušeností z terénního výzkumu. K tomu přistupuje ještě značná omezenost možností seznámit se podrobněji s metodami a výsledky výzkumu ve špičkových pracovištích kapitalistických zemí...“ S tím se pojily další nesnáze typické pro prostředí totalitního státu, v němž neexistoval svobodný přístup k informacím. „Výzkum rozvojové problematiky v ČSSR, který má být prováděn z hlediska čs. potřeb, možností a zájmů, trpí nedostatkem přístupu k materiálům, považovaným dosud za přísně tajné, obsahujících však základní údaje o rozvoji našich hospodářských a jiných vztahů.“[41] V následujícím roce došlo v týmu ekonomiky rozvojových zemí k „dosažení podstatně nepatrných výsledků“. Šnejdárek byl nucen opakovat, že není s to „dosavadními kádry zajistit plnění tohoto obrovského úkolu“, a navrhuje proto, „aby tento úkol byl buď zrušen, anebo aby pro jeho výzkum byly vytvořeny odpovídající podmínky“.[42]

Antonín Šnejdárek otevřel v souladu s uvolněním druhé poloviny 60. let ústav směrem na Západ. To se projevilo také návštěvami významných celebrit intelektuálního a politického světa na půdě ÚMPE. V červenci 1966 zde besedoval budoucí německý kancléř Helmut Schmidt a v září harvardský profesor a budoucí ministr zahraničí Spojených států Henry Kissinger.[43)] V dubnu 1967 do ústavu zavítal bývalý americký viceprezident a budoucí prezident Richard Nixon, v červnu předseda Nejvyššího soudu USA Earl Warren a v listopadu vůdce francouzské nekomunistické levice a budoucí prezident François Mitterrand. Z významných západních vědců pak třeba Karl Deutsch, Bernard Michel, Detlef Brandes nebo H. Gordon Skilling. V r. 1968 se zde objevil – již potřetí – Zbigniew Brzezinski a dále třeba politolog W. E. Grifith nebo ekonom Gustav Papanek.[44)] V květnu 1967 navíc ÚMPE zorganizoval v Mariánských Lázních konferenci ředitelů evropských ústavů pro výzkum mezinárodních vztahů, které se zúčastnili zástupci 28 ústavů z 20 zemí.[45)]

V r. 1967 provedl A. Šnejdárek v ÚMPE reorganizaci, jejímž principem bylo seskupení pracovníků do badatelských týmů podle předmětu výzkumu.[46)] Zároveň byl v r. 1967 „položen základ systematické spolupráci ústavu s jednotlivými odbory MZV“, což se odrazilo i ve velmi pozitivním hodnocení ústavu ministerstvem.[47)]

V r. 1968 se ÚMPE stal jedním z center reformního komunismu. „Ústav se od samého počátku aktivně podílel na polednovém procesu a dal mu k dispozici všechny své síly. Pracovníci ústavu se podíleli na vytvoření akčního programu ÚV KSČ, akčního programu MZV, akčního programu SČSP a na jiných akčních programech,“ psal Šnejdárek ve zprávě o činnosti za r. 1968, datované 15. 1. 1969.[48)] Podle P. Druláka, který analyzoval produkci ÚMPE v druhé polovině 60. let, došlo v období „pražského jara“ k tomu, že se ústav vymkl z područí politické moci.[49)] To v citované zprávě výslovně potvrzuje i A. Šnejdárek: „Jedním z vážných problémů minulosti byl nedostatek kontaktů mezi vědeckým výzkumem ústavu a praxí. V roce 1968 pokračoval proces dalšího překlenutí tohoto rozporu a vzájemného přibližování na základě uznání autonomie vědeckého názoru a práva vědy na vlastní názory.“[50)]

Uznání autonomie vědeckého názoru však byla z hlediska ortodoxního komunismu vážná hereze. Je otázka, do jaké míry ji v oblastech, kterými se věnoval ÚMPE, akceptovali samotní reformní komunisté. Někteří pracovníci ÚMPE se nepochybně stali v oblasti zahraniční politiky poradci politiků, jejich hlas však vedle profesionálních aparátčíků příliš neznamenal. Československá reforma r. 1968 byla především reformou vnitřní a cílem zahraniční politiky bylo, jak to trefně formuloval náměstek ministra zahraničí Ján Pudlák a jak to jeho šéf Jiří Hájek vzal za své, „krýt obrodnému procesu záda“, tedy „všemožně přesvědčovat naše spojence o tom, že demokratizace a překonávání byrokratických forem a metod řízení ekonomiky i výkonu politické moci u nás v ničem neoslabuje spojenecké svazky, naopak má a může pomoci k tomu, abychom při odstraňování formalismu byli účinnějšími, platnějšími spojenci a členy společenství Varšavské smlouvy i RVHP“.[51)] Zahraniční politika tak byla velmi citlivou oblastí, v níž v r. 1968 nedošlo k žádným výraznějším korekcím a o níž ani reforměkomunistické vedení nechtělo připustit žádnou veřejnou diskusi. Velice radikální „normalizace“ ÚMPE v r. 1970 byla zapříčiněna právě tím, že velká část pracovníků ústavu v r. 1968 vyjadřovala své „odborné“ názory na zahraniční politiku, které byly mnohem radikálnější než názory tehdejšího Dubčekova vedení, o prosovětských konzervativcích nemluvě. Nejvíce přirozeně vadila publicistická vystoupení – články v novinách, rozhovory pro rozhlas či televizi. Dubčekovu snahu získat na svou stranu ve sporu s „bratrskými státy“ Jánose Kádára např. vážně narušil článek pracovníka ÚMPE Osvalda Machatky

uveřejněný v *Literárních listech* den před Dubčekovým příjezdem do Budapešti, v němž byla připomínána politická vražda Imre Nagye, který byl dokonce líčen jako předchůdce socialismu s lidskou tváří.[52)]

Z hlediska pozdějších normalizátorů se Antonín Šnejdárek a jeho ústav dopustili v r. 1968 čtyř smrtelných hříchů. Za prvé hlásal „falešné pojetí svobody vědy a výzkumu", čímž se rozuměla právě zmiňovaná nezávislost vědeckého zkoumání na politické moci. Za druhé měl „liberalistický, revizionistický a konjunkturalistický postoj k politice NSR", čímž bylo myšleno oceňování některých aspektů zahraniční politiky Bonnu. Za třetí se názory Šnejdárka a jeho spolupracovníků přiblížily názorům amerických sovětologů. Konečně za čtvrté „mnozí vedoucí pracovníci ÚMPE kvalifikovali normalizaci jako ‚kolaboraci' a solidarizovali se s morálním terorem, který vyvíjela vědecká fronta proti těm, kteří nesouhlasili".[53)] Šnejdárkova aktivita směrem ke Spolkové republice Německo se stala již na jaře 1968 cílem nevybíravé východoněmecké propagandy.

K vývoji ÚMPE od léta 1968 do podzimu 1969 existuje velmi málo zdrojů. Vše nasvědčuje tomu, že se Šnejdárek snažil ústav nějakým způsobem zachránit. Za tímto účelem neoficiálně jednal na jaře 1969 nejprve v Moskvě a později ve Washingtonu. S kým se setkal v Moskvě, není nikde uvedeno, ve Washingtonu jej kromě Henry Kissingera přijal dvakrát i prezident Nixon.[54)] Ať již bylo podstatou Šnejdárkovy snahy cokoliv, minulo se to s úspěchem. Historie ÚMPE se v polovině r. 1969 přiblížila ke svému konci.

NORMALIZÁTOŘI A JEJICH STRATEGIE (1969–1972)

Nastupující normalizační režim se rozhodl s ÚMPE vypořádat v září 1969. Posledním velkým „prohřeškem" ústavu se v očích normalizátorů stalo druhé číslo časopisu *Mezinárodní vztahy*, jež obsahovalo články Jiřího Hájka a Václava Kotyka, které podle mínění vedení ministerstva zahraničních věcí „zkreslují čs. zahraniční politiku".[55)] Časopis byl stažen z prodeje a ministerstvo se rozhodlo, že podle *Politické směrnice pro práci MZV do XIV. sjezdu KSČ* „v rámci úsilí o zvědečtění práce [sic] MZV bude nutno objektivně prověřit celkový přínos ÚMPE, jakožto rezortního vědeckého pracoviště MZV[,] pro praktické potřeby ministerstva, který je v tomto směru neuspokojivý[,] a projednat ve vedení ministerstva závěry z této prověrky. Je nutno zajistit[,] a to i nezbytnými kádrovými opatřeními, aby vědecká práce ÚMPE byla prováděna důsledně z pozic marxismu-leninismu a vycházela z hlavních úkolů a zásad čs. zahraniční politiky."[56)] Vedoucím prověrkové komise se stal náměstek ministra Zdeněk Trhlík, jeho zástupcem generální sekretář Miroslav Žemla a sekretářem bývalý pracovník ÚMPE Josef Mudroch.[57)]

Prověrková komise začala okamžitě řešit prioritní otázky, za které považovala především post ředitele a činnost oddělení socialistických zemí, vedené Václavem Kotykem. Již 17. října proto komise doporučila okamžitě odvolat A. Šnejdárka a rozvázat s ním pracovní poměr, zrušit oddělení socialistických zemí a propustit jeho zaměstnance, zastavit vydávání časopisu *Mezinárodní vztahy* a *Informačního bulletinu k otázkám socialistické soustavy* a vypracovat návrh na reorganizaci ústavu.[58)] Antonín Šnejdárek však ještě před svým odvoláním 25. října zmizel a několik dní před vypršením platnosti svého diplomatického pasu emigroval přes několik zemí sovětského bloku do Francie, kde se později stal profesorem na Sorbonně.[59)]

Vypracováním návrhu na reorganizaci ÚMPE byl pověřen sekretář prověrkové komise Josef Mudroch. V analýze, kterou předložil operativní poradě u ministra 26. 11. 1969, vychází z toho, že ÚMPE se vymkl z řízení MZV, zpronevěřil se svému poslání zakotveném ve statutu a řada jeho vedoucích pracovníků „propadla pravicovému oportunismu“. Navrhoval proto rozvázat pracovní poměr se všemi pracovníky a ústav zlikvidovat. Na jeho místě pak vytvořit buď studijní útvar MZV, v jehož čele by stál ředitel jmenovaný ze „starších, zkušených diplomatických pracovníků“ a který by měl 25–30 zaměstnanců, nebo vytvořit z ÚMPE rezortní ústav MZV. Komise doporučila první variantu, přijaté řešení však nakonec kombinovalo návrhy obou alternativ.[60)]

V této době již také začalo stranické prověřování zaměstnanců ústavu, které prováděli V. Soják, M. Nikl a R. Bobčík.[61)] Průběh stranické prověrky není bohužel v osobních spisech pracovníků ÚMPE zachycen. Podle Alexandra Orta bylo jednání absurdní, „neboť všichni jsme od počátku věděli, jaký bude výsledek, a vůbec nezáleželo na tom, co kdo řekne“.[62)] Stranická prověrka rozhodla o dalším profesionálním osudu zaměstnanců ÚMPE. Ti, kteří byli prověřeni kladně, mohli pokračovat v nově založeném Ústavu mezinárodních vztahů. Neprověření se dělili na dvě kategorie: na ty, kterým bylo členství pouze zrušeno, z nichž někteří dostali příležitost v ÚMV pracovat, a na ty, kteří byli ze strany vyloučeni. Ani k posledně jmenovaným však nebyl přístup komunistického režimu stejný. MZV nikomu z vyloučených nepovolilo, aby pracoval v oblasti zahraničních vztahů, nicméně někteří mohli dál vykonávat kvalifikovanou práci, a jiní nikoli.[63)]

Scénář prověrkové komise byl naplněn na přelomu února a března 1970. K poslednímu únoru byl ÚMPE zrušen a prvního března vznikl nový Ústav mezinárodních vztahů. Všech 68 pracovníků, kteří v ÚMPE v té době ještě pracovali, dostalo výpověď s tříměsíční lhůtou z důvodu reorganizace.[64)] Konkurzní komisí ÚMV, jejímž předsedou byl generální sekretář MZV Miroslav Žemla, doporučila k přijetí do ÚMV za podmínky souhlasu celozávodního výboru KSČ 29 pracovníků (z toho 10 vědeckých). K prvnímu lednu 1971 měl ÚMV, jenž měl 60 tabulkových míst (oproti 84 ÚMPE), pouze 35 pracovníků (z toho 11 vědeckých).

Prvním šéfem ÚMV se stal – ve funkci úřadujícího ředitele – Miroslav Nikl. Na rozdíl od J. Mudrocha a V. Sojáka nepatřil v r. 1968 mezi konzervativní prosovětské komunisty, ale mezi poměrně radikální reformátory. Například na konferenci, kterou ÚMPE pořádal v dubnu 1968, kritizoval ekonomickou integraci socialistických zemí a vyslovil se pro to, aby Československo vstoupilo do Mezinárodního měnového fondu a aby se ceny RVHP přiblížily tržním.[65)] Jeho devizovou však byl oportunismus a zručné žonglování s marxistickými pojmy.[66)] Úloha, která mu byla svěřena, se však podepsala na jeho zdraví. V r. 1970 prodělal dva těžké srdeční záchvaty a již v srpnu tohoto roku žádal ministerstvo o zproštění z funkce a v prosinci dokonce o rozvázání pracovního poměru dohodou k 31. březnu dalšího roku. Nakonec byl ve funkci úřadujícího ředitele ÚMV až do srpna 1971 a pak se v něm stal vedoucím oddělení rozvojových zemí.[67)]

Někteří z pracovníků, kteří nebyli do ÚMV přijati, se vesměs neúspěšně snažili domoci opaku. Alexandr Ort a Antonín Seifert se s MZV marně soudili o neplatnost výpovědi.[68)] Václav Kotyk zase napsal otevřený dopis *Rudému právu* a *Práci*, v němž žádal, aby mu „byla dána možnost pracovat v oblasti, kde bych alespoň částečně využil své kvalifikace“, a dopis řediteli ÚMV Niklovi, kde požadoval „objektivní hodnocení své práce, bez oněch lží o neutralitě a antisovětismu, které jste již jednou beze studu spolupodepsal“.[69)] Dopisy přirozeně zůstaly bez odpovědi. Nepomáhaly ani zdvořilé supliky, které zasílal ministru zahraničních

věcí např. Ladislav Líska.[70] Jedinou osobou, která se domohla zrušení výpovědi, byla Růžena Pospíšilová (Železná), která využila skutečnosti, že měla změněnou pracovní schopnost, což podle tehdejšího Zákoníku práce znamenalo nemožnost výpovědi bez souhlasu příslušného Národního výboru.[71]

Učiníme-li u generace zakladatelů ÚMV podobné prosopografické srovnání jako v případě zakladatelů ÚMPE, dojdeme k těmto závěrům.[72] Průměrný věk 19 vědeckých pracovníků přijatých do ÚMV v letech 1970–1972 činil v r. 1972 46,4 roku, čili o 16 let více než v případě zakladatelů ÚMPE. Mezi zakladateli obou ústavů najdeme čtyři společné osoby: Vladimíra Sojáka, Františka Vychodila, Jaroslava Pátka a Miloslava Jankovce. Posledním dvěma jmenovaným bylo při prověrkách v r. 1970 k jejich lítosti zrušeno členství v KSČ.[73] Zatímco generace zakladatelů ÚMPE byla politicky zcela homogenní – všichni byli členy KSČ –, v generaci zakladatelů ÚMV šlo o 11 členů strany a 8 osob se zrušeným členstvím. Z 19 zakladatelů ÚMV prošlo ÚMPE 12. Tito lidé, kteří obstáli u stranických prověrek a následném konkurzu, patřili v ÚMPE často mezi dokumentaristy nebo odborné pracovníky a po nástupu na ÚMV povýšili na vědecké pracovníky.[74] Mezi zakladateli ÚMV nenajdeme žádné kádrové pracovníky ministerstva vnitra, kteří by byli v ústavu zaměstnáni v rámci své „legalizace“, nicméně skoro třetina z nich – šest – byla registrována jako agenti StB. Poměr absolventů či učitelů VŠPHV se sice snížil, vzhledem ke krátké existenci školy však byl stále poměrně vysoký – sedm osob. Pokud šlo o spolupráci pracovníků ÚMV se stranickými a propagandisticko-ideologickými aparáty, dá se odhadovat, že svým rozsahem byla srovnatelná s podobnou spoluprací zakladatelů ÚMV.

ÚMV V 70. LETECH

Normalizátorům se v r. 1970 podařilo zbavit se všech nepohodlných a nekonformních pracovníků ústavu a také jej přestěhovat z Lobkovického paláce do budovy v Nerudově ulici č. 3. Závěry z diskuse kolegia ministra nad zprávou o činnosti, kterou jim předložil 24. února úřadující ředitel M. Nikl, však svědčí o tom, že stav nového ÚMV byl značně problematický: „Promyslet znovu všechny možnosti náboru kádrů z různých míst, včetně vypsání konkursu. V r. 1972 nebude již možno improvizovat. Zaměřit se již dnes na plnění nejdůležitějších úkolů pro čs. zahraniční politiku. V oblasti stykové zatím omezit činnost a soustředit se na vlastní problémy. [...] Upevnit sepětí s ústředím FMZV. [...] Počítat s rychlými, méně rozsáhlými studiemi.“[75]

V září r. 1971 se funkce ujal nový ředitel Jaromír Sedlák, absolvent VŠPHV, agent Státní bezpečnosti, bývalý učitel na Vysoké škole politické ÚV KSČ, bývalý vedoucí oddělení propagandy v *Rudém právu*, který před nástupem do ÚMV působil jako druhý tajemník na velvyslanectví v Londýně. Jeho úkolem bylo konsolidovat ústav a vytvořit z něj instituci, která by odpovídala představám normalizačního vedení ministerstva, strany a státu. V teoretické rovině to znamenalo, že „bude nutno překonávat pozitivním způsobem chybné teorie v oblasti výzkumu mezinárodních vztahů z minulých období. Bude rovněž třeba prohloubit znalost děl klasiků marxismu-leninismu a stranických dokumentů, znalost marxistické vědecké metody a někdy i jazykové průpravy.“[76] V rovině praktické pak vypadal žádoucí vývoj ÚMV takto: „Ústav se stává politickou institucí, která začíná výrazněji než tomu bylo dosud napomáhat zahraničně politické praxi i stranické propagandě. V uplynulém období [1971] bylo dosaženo užší spolu-

práce ústavu s FMZV, zejména s AP [analýzy a plánování] a i některými dalšími odbory ministerstva. Současně ÚMV začal pokrývat podle svých možností i společenskou poptávku na dalších úsecích. Šlo zejména o spolupráci s oddělením mezinárodní politiky, s oddělením pro stranickou práci v masových sdělovacích prostředcích a s ideologickým oddělením ÚV KSČ, s Vysokou školou politickou...“[77] Takto pojatých cílů, které Jaromír Sedlák nazval „počátek radikálního zkvalitnění práce“, však nemohlo být dosaženo bez odpovídající kádrové politiky. Sedlák na r. 1972 požadoval zvýšení systematizovaného počtu pracovníků o sedm, přičemž nábor byl činěn zejména „mezi pracovníky aparátu SSM, mezi mladými posluchači VŠP ÚV KSČ“ a intenzivní nábor chtěl ÚMV pořádat také mezi mladými vědci na Slovensku.[78]

Navzdory snaze se Sedlákovi ani jeho nástupcům nepodařilo vyřešit „kádrový problém“ ústavu. Mnozí ze zakladatelské generace ÚMV po několika letech dobrovolně či nedobrovolně odešli.[79] Ústav se postupně stával odkladištěm zasloužilých diplomatů a vysokých úředníků ministerstva zahraničních věcí v předdůchodovém nebo důchodovém věku.[80] Průměrný věk pracovníků tak neustále narůstal. Zatímco u zakladatelské generace šlo v r. 1972 o 46,4 roku, zpráva z r. 1980 již uvádí průměrný věk vědeckých pracovníků (11 osob) 53,7 roku a u vědecko-technických pracovníků (7 osob) dokonce 57,7 roku.[81] O „chronickém nedostatku kvalifikovaných kádrů“ se zmiňuje i poslední dostupná výroční zpráva z konce r. 1981. „Vzhledem k úbytku pracovníků ústavu bylo nutno přistoupit k redukci výzkumných oddělení z pěti na tři,“ píše se ve zprávě, která nicméně postuluje, že koncem pětiletky by měl mít ústav 96 pracovníků oproti aktuálním 57.[82]

Brzy se objevil také staronový problém vztahů k ministerstvu. Například v r. 1974 komentovali členové kolegia ministra zprávu o koncepci činnosti a kádrovém obsazení ÚMV do r. 1976 takto: „Ústav tohoto typu je důležitý pro FMZV, ale jeho práce zatím kvalitativně ani kvantitativně neodpovídá dostatečně potřebám FMZV. Je třeba dosáhnout užšího sepětí s činností ministerstva. [...] Vyloučit, příp. nezařazovat práce obecného charakteru, které nejsou v současné době z hlediska potřeb ministerstva nutné. [...] Od jiných organizací a institucí úkoly nepřijímat bez vědomí příslušného náměstka ministra. [...] Kádrové rozšíření zatím neprovádět podle návrhu, řešit úkoly v rámci vnitřních zdrojů FMZV. Systematizovaný stav doplňovat kvalifikovanými výkonnými pracovníky.“[83] O několik měsíců později se připomíná: „Vědecko-výzkumná práce ústavu ani v budoucnosti nesmí být odtržena od konkrétních úkolů čs. zahraniční politiky.“[84]

Na počátku r. 1976 byl Jaromír Sedlák jmenován velvyslancem na Srí Lance. Od února do října byl vedením ÚMV dočasně pověřen bývalý vysoký funkcionář MZV a velvyslanec v Číně a Itálii Ján Bušniak (57).[85] Následně byl do čela ústavu instalován další bývalý čelný funkcionář MZV, někdejší stálý delegát při OSN, velvyslanec v Rumunsku a Číně Karel Kurka (54).[86]

Soudě podle první zprávy předložené kolegiu ministra v červnu 1977 nalezl K. Kurka ústav v dost nevyhovujícím stavu. „V uplynulých létech nebyla ani realizována všechna ustanovení statutu ÚMV z r. 1970,“ píše Kurka ve zprávě. „Do současné doby není naplněn plánovaný stav pracovních sil, který od r. 1974 je stanoven počtem 48 pracovníků. [...] Ke konci dubna t. r. pracovalo v ÚMV 7 vědeckých, 4 vědecko-techničtí a 14 odborných a pomocných pracovníků. Ze sedmi vědeckých pracovníků jsou pouze dva členy strany. Ze tří současných vedoucích oddělení má pouze jeden vědeckou hodnost a z osmi členů ústavní rady jsou jen dva kandidáti věd. Více než polovina vědeckých a vědecko-technických pracovníků je starší padesáti let.“[87] Nový ředitel dále zjistil, že není ustavena vědecká rada, kte-

rou předpokládal statut ÚMV, mezinárodní aktivita ústavu je minimální a jeho pracovníci nejezdí na stáže ani do „bratrských“ zemí. Závady objevil také v časopise *Mezinárodní vztahy*, protože mnohé publikované materiály „měly objektivistický charakter a nebyly psány z pozic čs. zahraniční politiky“.[88)] Kolegium ministra Kurkovi uložilo, že „je třeba uvést do odpovídajícího stavu organizační a právní uspořádání ústavu“ a při řešení těchto otázek „převzít podle možnosti a našich podmínek zkušenosti příbuzných sovětských ústavů“.[89)]

O tři roky později konstatovalo kolegium ministra zahraničních věcí, že „od nástupu s. Kurky do funkce jeho ředitele došlo k podstatnému zlepšení aktivity ústavu“. Stále však přetrvávaly kádrové problémy, které MZV chtělo řešit osvědčenou cestou: „Bylo by účelné provést přesun několika zkušených a schopných pracovníků FMZV do ÚMV i event. z řad těch, kteří již mají nárok na důchod a nechtějí odejít, a tak posílit jeho kádrovou základnu.“[90)] Za ředitelování K. Kurky se konečně podařilo vytvořit vědeckou radu ústavu.[91)] Ta na svém zasedání 10. 1. 1980 „jednomyslně konstatovala, že plán výzkumné činnosti ústavu je předimensován a je neadekvátní reálným možnostech solidní vědecké práce. Zároveň doporučila buďto ústav urychleně dobudovat na úroveň rostoucí společenské objednávky, anebo redukovat jeho výzkumný program pouze na ty problémy, v nichž je v československé společensko-vědní síti nezastupitelný: výzkum imperialismu, globálních politických problémů, vztahů Východ-Západ, mezinárodního uvolnění a odzbrojení.“[92)]

V září 1981 byl Karel Kurka na vlastní žádost uvolněn z funkce ředitele ÚMV.[93)] Úřadujícím ředitelem se na devět měsíců stal náměstek ÚMV, někdejší vysoký funkcionář MZV a velvyslanec v Brazílii, Iráku a Portugalsku Miloslav Hrůza.[94)] Poté se ředitelem na dalších šest let stal jiný vysoce postavený aparátčík, někdejší velvyslanec v Itálii, Francii a vedoucí kanceláře prezidenta Svobody Ján Pudlák.[95)] Ten již kolegiu ministra zahraničí žádné zprávy nepředkládal, nebo se nedochovaly. K historii ÚMV v 80. letech nejsou k dispozici ani žádné další prameny, takže analýza jeho vývoje v letech „přestavby“ a konce komunistického režimu není možná. Na základě znalosti předchozího vývoje se snad dá vyslovit hypotéza, že v této době nedošlo k žádným kvalitativním změnám v charakteru ústavu.

ZÁVĚRY

Ústav mezinárodní politiky a ekonomie byl založen jako elitní komunistický think tank. Jeho pracovníky byly výhradně prověření komunisté, z nichž většina se široce angažovala v dobových stranických, zpravodajsko-bezpečnostních, propagandistických a ideologických aparátech. „Věda“ a „výzkum“, které ÚMPE provozoval, neměly s běžnými významy těchto slov příliš co společného, a měly by být proto zkoumány v kontextu dobové ideologie a propagandy. Ve druhé polovině 60. let, zejména po r. 1966, kdy byl do funkce ředitele ÚMPE jmenován Antonín Šnejdárek, začala pozvolná emancipace některých pracovníků ústavu od vládnoucí moci a její ideologie. Nezávislé názory na fungování československé zahraniční politiky, na spolupráci v rámci sovětského bloku, na problémy Východ–Západ a na soudobé dějiny komunistických zemí, které formulovali někteří pracovníci ÚMPE na jaře a v létě 1968, se staly příčinou radikální „normalizace“ ústavu v roce 1970.

V únoru 1970 byl ÚMPE zrušen a místo něj vytvořen nový Ústav mezinárodních vztahů. Do něj byla přijata pouze malá část pracovníků ÚMPE, která prošla u stranických prověrek a absolvovala konkurz. Paradoxem této radikální čistky byl fakt, že v zakládající generaci

ÚMV bylo 8 vědeckých pracovníků z 19 vyškrtnuto z KSČ. Také sepětí pracovníků z počátku 70. let s aparátem ministerstva vnitra bylo ve srovnání s angažovaností jejich předchůdců ve druhé polovině 50. let nižší.

Odborná úroveň ÚMV však ve srovnání s ÚMPE rapidně poklesla, což bylo dáno jednak tím, že z ÚMPE byli přejati zejména méně kvalifikovaní pracovníci, a pak také tím, že ministerstvo zahraničních věcí používalo ústav jako odkladiště vysokých úředníků a diplomatů v předdůchodovém nebo důchodovém věku. Na konci 70. let již průměrný věk vědeckých pracovníků dosáhl téměř šedesáti let a nábor mladých kádrů se z důvodů, které nejsou zcela jasné, nedařil. O vývoji v 80. letech archivní dokumenty mlčí, ale nedá se předpokládat, že by stagnace a strnulost, kterou ÚMV trpěl od počátku své existence, byla překonána.

POZNÁMKY

1) O tom, kde archivy ÚMPE/ÚMV skončily, neexistují žádné hodnověrné informace. Dá se spekulovat o tom, že písemnosti mohly vzít za své během častých stěhování ústavu nebo byly zničeny během turbulentních událostí v letech 1969/1970 a 1989/1990.

2) Z této charakteristiky se vymykají zprávy připravené v letech 1966–1969 Antonínem Šnejdárkem, které jsou velmi kritické k výkonům řady pracovníků ústavu. Více než samotné zprávy je mnohdy zajímavý záznam z diskuse, kterou v kolegiu ministra vyvolaly.

3) Zdaleka ne všechny osobní spisy se podařilo dohledat. Z významných pracovníků ústavu chybí např. spis Richarda Wagnera, který od r. 1963 zastával post zástupce ředitele. Nepřístupné jsou spisy Vladimíra Handla a Vladimíra Lešky, kteří v ÚMV pracují dodnes. Některé osobní spisy jsou jen torza původních (týká se např. Jaroslava Šedivého či Miloslava Hada). Podle J. Šedivého si disidenti, kteří nastoupili na MZV s Jiřím Dienstbierem, mohli své kádrové materiály odnést, čehož on sám využil. (Rozhovor s J. Šedivým, Praha 20. 6. 2007.) Toto vpravdě revoluční opatření však bylo v rozporu s archivním zákonem i skartačním řádem. Jiří Dienstbier si na věc již nevzpomíná. (Telefonický rozhovor s Jiřím Dienstbierem, 25. 6. 2007.)

4) Ort, Alexandr: *Střípky vzpomínek jednoho Čecha na složité 20. století*. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2006.

5) Dostupné ve formátu MP3 na internetové adrese: **www.rozhlas.cz/radionaprani/archiv/?p–num–from=100&p–num–offset=20&p–no–date–limit=1&p–po=839&p–pattern=.**

6) Ten, kdo by snad v budoucnosti našel odvahu tyto texty analyzovat, bude se muset potýkat s tím, že část produkce pracovníků ústavu nevycházela tiskem, ale byla rozmnožována pro úzký okruh odběratelů, kterými vedle MZV byly především další státní a stranické instituce.

7) Drulák, Petr: „Záblesk v totalitní temnotě – pokus o výzkum mezinárodních vztahů v období reformního komunismu“. *Mezinárodní vztahy*, 1/2002, s. 40–57.

8) Národní archiv (NA), Archiv ÚV KSČ (AÚVKSČ), fond (f.) Mezinárodní oddělení ÚV KSČ (100/3), svazek (sv.) 12, archivní jednotka (ar. j.) 31, nesignovaná kopie dopisu na MZV z 2. 6. 1948, č.j. Gem/h 271/48.

9) Již 3. 1. 1949 psal např. Geminder na MZV Karlu Dufkovi: „Jest již na čase, aby si odpovědní činitelé na ZAMINI uvědomili, že bez předběžného schválení ústředním sekretariátem a schválení na předsednictvu nemůže žádný zákon býti přijat. Žádám Tě, abys tuto záležitost vyšetřil a zjistil viníky. K věci samé bude nutné vyžádati si všechen materiál k této otázce a připraviti pro projednání se mnou, pak v sekretariátu atd.“ Tamtéž, č.j. Gem/h 1/49.

10) Tamtéž, dokument z 11. 11. 1949, podpis nečitelný. Jedním z úředníků, kteří se na MZV v této době zabývali agendou ústavu, byl začínající diplomat Ján Pudlák, v 80. letech ředitel ÚMV.

11) Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR (AMZV), f. Porady kolegia 1953–1989 (PK), 25. 10. 1956.

12) NA, AÚV KSČ, f. Politické byro (02/2), sv. 103, ar. j. 120, b. 3, schůze PB ÚV KSČ ze dne 28. 5. 1956, Příloha III, s. 1.

13) Tamtéž, nepřijaté usnesení.

14) Tamtéž, přijaté usnesení.

15) Rozhovor s Josefem Orlem, Chodová Planá 14. 6. 2007. Rozhovor s Jaroslavem Šedivým, Praha 20. 6. 2007.

16) Jiří Hájek byl navíc od března 1955 do počátku r. 1958 čs. velvyslancem ve Velké Británii, takže těžko mohl nějaký bezprostřední vliv na zakládání ÚMPE uplatňovat.

17) AMZV, f. PK, 25. 10. 1956. (Vyšší počet pracovníků byl uváděn pro případ, kdy by se ústav zabýval také ekonomickou problematikou.)

18) Tamtéž, 15. 11. 1956. Materiál obsahuje kromě podrobně vymezených zásad činnosti ústavu, jeho struktury, předpokládaného rozpočtu apod. také přehled podobným ústavů v ostatních komunistických zemích. Nedořešena zůstala otázka, zda má ústav spadat pod MZV, nebo ČSAV (uváděna je i třetí varianta samostatné instituce podle vzoru Ústředního ústavu geologického), a také zda se bude zabývat mezinárodní ekonomií, proti čemuž lobboval Ekonomický ústav ČSAV. V případě, že by se ekonomií nezabýval, byl navrhován název „Ústav mezinárodních vztahů".

19) NA, AÚV KSČ, f. Politické byro (02/2), sv. 129, ar. j. 1169, b. 7, schůze PB ÚV KSČ ze dne 21. 2. 1957, Příloha II. Mezi těmito ústavy je jmenován Ústav technických a ekonomických informací se 100 pracovníky a Výzkumný ústav zahraničního obchodu s 80 zaměstnanci.

20) Tamtéž, Přílohy III a IV.

21) AMZV, f. PK, 5. 9. 1957, č.j. 217.220/57-MO. (Objekt dnes patří k velvyslanectví Egypta.)

22) Tamtéž, 3. 10. 1957, č.j. 018.797/57-Ú.

23) Tamtéž, Přílohy 1 a 2.

24) Tamtéž, Příloha 2.

25) Ještě např. na počátku r. 1967 se kolegium ministra vyjádřilo k plánu na zpracování dějin Maďarska tak, že „bude nutno si vyžádat vyjádření stranických orgánů o politické vhodnosti tohoto úkolu v současné době". AMZV, f. PK, 26. 1. 1997, Závěry z diskuse.

26) Tamtéž, 17. 10. 1958, č.j. 180.288/58-Ú.

27) Tamtéž, 25. 1. 1962, č.j. 07 609/62-Ú.

28) Povaha dochovaných pramenů neumožňuje bezpečně zjistit, zda jde skutečně o všechny vědecké a odborné pracovníky ÚMPE přijaté v těchto letech. Nepochybně však jde o jejich velkou, tedy statisticky relevantní většinu. Do seznamu nezahrnujeme Arnošta Taubera (*1913), který byl v ÚMPE zaměstnán jen od prosince 1957 do června 1958. Viz také Příloha 1.

29) Na VŠPHV byli přijímáni i dělníci bez maturity. Téměř celý ročník absolventů Fakulty mezinárodních vztahů VŠPHV nastoupil v r. 1954 do rozvědky (1. správy SNB). Ort, Alexandr: cit. op., s. 43, 55–56. Jeden ze studentů VŠPHV po letech charakterizoval jako „superkomunistickou". Brod, Toman: *Ještě že člověk neví, co ho čeká*. Academia, Praha 2007, s. 222.

30) Olga Berounská, Evžen Zápotocký a Josef Orel (poslední až od konce r. 1960). Seznam pracovníků ÚMPE/ÚMV, kteří byli před svým angažmá v ústavu zaměstnanci ministerstva vnitra, je však mnohem rozsáhlejší. Šlo o Karla Černého [Schwarze], Jiřího Komberce, Ladislava Kučeru, Jaromíra Krásného, Štěpána Plačka, Antonína Šnejdárka, Arnošta Taubera. Zkušenost s prací pro MV měl také Jaroslav Šedivý, který byl v letech 1953–1954 v rámci své základní vojenské služby převelen k vojenské kontrarozvědce jako překladatel a tlumočník sovětských poradců. (Srov. Zídek, Petr: „Exministr přiznal, že byl u StB". *Lidové noviny*, 2. 7. 2007, s. 1 a 4.) Speciální případ představuje Vratislav Vajnar, který se v 80. letech stal dokonce ministrem vnitra.

31) Alexandr Ort, Jaroslav Pátek.

32) NA, AÚVKSČ, f. 100/3, sv. 12, ar. j. 31, nenadepsaná a nedatovaná zpráva o ÚMPE (pravděpodobně 1961, 11 stran strojopisu).

33) AMZV, f. PK, 11. 8. 1960, č.j. 07649/60; tamtéž 23. 1. 1964, č.j. 07.603/64-Ú; f. Generální sekretariát – tajné (GS–T), 1965–69, karton (k.) 47, č.j. 07.601/69-Ú.

34) AMZV, f. PK, 21. 1. 1962, Závěry z diskuse (podtrženo v originálu).

35) AMZV, f. PK 23. 1. 1964, č.j. 07.603/64-Ú.

36) AMZV, f. PK, 19. 9. 1963, Dodatek k č.j. 07.675/63-Ú.

37) Soják pracoval v letech 1941–1945 jako pomocná vědecká síla Státního historického ústavu, kde zastával také post asistenta profesora Eduarda Wintera, jehož knihu o josefinismu přeložil do češtiny. Vyšetřování žádný utajovaný prohřešek neobjevilo a Soják působil dále v ÚMPE jako vědecký pracovník. AMZV, osobní spis Vladimíra Sojáka. Srov. Ort, Alexandr: cit. op., s. 118–119.

38) Vzhledem k tomu, že A. Šnejdárkovi je věnován jiný příspěvek v tomto sborníku, omezujeme svou charakteristiku na těchto několik hlavních rysů.

39) AMZV, f. PK, 18. 1. 1968, č.j. 07 603/68-Ú.

40) Tamtéž.

41) Tamtéž, 26. 1. 1967, č.j. 07.614/67-Ú.

42) Tamtéž, 18. 1. 1968, č.j. 07 603/68-Ú.

43) Tamtéž, 26. 1. 1967, č.j. 07.614/67-Ú. Henry Kissinger přednášel v ÚMPE již v r. 1964 a znovu pak v r. 1967 a 1968. Se Šnejdárkem udržoval osobní přátelské vztahy, které pokračovaly i v 70. letech.

44) AMZV, f. GS–T 1965–69, k. 47, č.j. 07.601/69-Ú. Brzezinski v Praze navštěvoval také tetu své ženy, vdovu po prezidentu Benešovi Hanu.

45) AMZV, f. PK, 11. 5. 1967, č.j. 07.650/67. Ort, Alexandr: cit. op., s. 137–139.

46) AMZV, f. PK, 18. 1. 1968, č.j. 07 603/68-Ú. Mimo badatelské týmy zůstávali v pozici expertů Vladimír Soják, Miroslav Nikl a Jaroslav Šedivý.

47) „ÚMPE dosáhl dobrých výsledků v činnosti za uplynulý rok. Je v současné době uznávaným vědeckým ústavem. Má dobré výsledky i ve výchovné práci. Byla publikována řada dobrých prací. Je ještě třeba dále zlepšit kádrové složení ÚMPE.“ Tamtéž, Závěry z diskuse.

48) AMZV, f. GS–T 1965–69, k. 47, č.j. 07.601/69-Ú.

49) Drulák, Petr: cit. op. Drulák používá k uchopení problému koncept logos/polis. Zatímco do r. 1968 byl logos (poznání) podřízen polis (politické moci), v době „pražského jara“ se logos vymkl z područí polis a začal se vytvářet polis druhého řádu, tedy samoregulující se komunita vědců. (Srovnej zejména s. 40–43.)

50) AMZV, f. GS–T 1965–69, k. 47, č.j. 07.601/69-Ú.

51) Hájek, Jiří: *Paměti*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1997, s. 267.

52) Machatka, Osvald: „Také jedno výročí“. *Literární listy,* 13. 6. 1968, s. 13; Pauer, Jan: *Praha 1968. Vpád Varšavské smlouvy. Pozadí – plánování – provedení*. Argo, Praha 2004, s. 81. Od článku se Šnejdárek distancoval veřejně v *Rudém právu* a v citované zprávě z ledna 1969 jej označuje za „nejvážnější omyl“. AMZV, f. GS–T 1965–69, k. 49, č.j. 07.601/69-Ú.

53) AMZV, f. GS–T 1965–69, k. 47, č.j. 011.363/69-GS, Návrh na řešení situace v ÚMPE a na odvolání z funkce s. dr. A. Šnejdárka, 17. 10. 1969.

54) AMZV, Osobní spis Antonína Šnejdárka, nedatovaný posudek Miroslava Nikla. Srov. Ort Alexandr: cit. op., s. 174. Z obou svých cest vypracoval Šnejdárek oficiální zprávy, které se však nepodařilo dohledat. Washingtonská jednání přibližuje zpráva, kterou na základě Šnejdárkových informací zpracovala rezidentura rozvědky. Podle dokumentu z 20. 5. 1969 se Šnejdárek sešel 2. května nejprve s Kissingerem a potom jej na dvě hodiny přijal americký prezident. Nixon se zajímal především o „vývoj situace ve vedení SSSR“, o to, „jaké je postavení G. Husáka a zda zajistí klid v zemi“. „Chtěl ověřit, nakolik pragmatický postup Husáka a zájem USA o uklidnění situace v ČSSR mohou být přijaty čs. veřejností.“ Dále Šnejdárek s Nixonem diskutoval o Číně, která podle amerického prezidenta „je opět ochotna zahájit dialog s USA“. Dokument byl podle rozdělovníku zaslán Vasilu Biľakovi, ministru zahraničí Jánu Markovi a předsedovi vlády Oldřichu Černíkovi. AMV, f. A 2/3, inv. č. 2292.

55) AMZV, f. GS–T 1965–69, k. 47, Záznam pro státního tajemníka s. Pleskota, 16. 9. 1969.

56) Tamtéž, č.j. 011157/69-GS, Prověrka činnosti ÚMPE – vytvoření komise, 18. 9. 1969, č.j. 011157/69-GS.

57) Tamtéž. Dalšími členy byli vedoucí 1. teritoriálního odboru M. Lajčiak, J. Janoušek, vedoucí 3. teritoriálního odboru V. Moravec, zástupce vedoucího odboru mezinárodních organizací T. Lahoda, další čtyři místa byla vyhrazena pro nejmenované zástupce oddělení pro mezinárodní politiku ÚV KSČ, celozávodního výboru KSČ na MZV, 7. a 8. teritoriálního odboru (rozvojové země) a vlastního ÚMPE.

58) Tamtéž, Návrh na řešení situace v ÚMPE a na odvolání z funkce s. dr. A. Šnejdárka, 17. 10. 1969, č.j. 011.363/ /69-GS.

59) AMZV, osobní spis Antonína Šnejdárka. Srov. Ort, Alexandr: cit. op., s. 179–180.

60) AMZV, f. GS–T 1965–69, k. 47, 26. 11. 1969, č.j. 011 543/69.

61) Tamtéž. Osobní spis Radoslava Bobčíka se nepodařilo dohledat. Na přelomu 70. a 80. let působil jako rada velvyslanectví v Bagdádu. AMZV, f. PK, 22. 4. 1980, č.j. 012.840/80-8.

62) Ort, Alexandr: cit. op., s. 181. Členem komise, která Orta prověřovala, byl také Josef Mudroch a „knihovnice s. Jobánková“.

63) Analýza tohoto problému přesahuje možnosti této studie a předpokládá mnohem širší pramennou bázi.

64) Výpovědi mají standardní text a podepisoval je úřadující ředitel M. Nikl. V ojedinělých případech je pod text výpovědi připsán odstavec o možnosti účastnit se konkurzu do vznikajícího ÚMV. (Týká se např. Zdeňka Švejnara, který v té době působil v Mezinárodní organizaci práce v Ženevě a do Československa se již nevrátil.)

65) Drulák, Petr: cit. op., s. 52.

66) Svou činnost v „krizových letech“ popisoval později takto: „V r. 1968 jsem v procesech politického vývoje zastával stanoviska, že je nutno střízlivě hodnotit možnosti politického subjektu, jakožto nositele určitých objektivních procesů. [...] Od počátku r. 1969 jsem energicky vystupoval proti nositelům pravicového oportunismu v tehdejším Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii.“ AMZV, osobní spis Miroslava Nikla.

67) Tamtéž.

68) Ort a Seifert, zastupováni Dagmar Burešovou, argumentovali tím, že výpovědní důvod nebyl konkretizován, ke skutečné reorganizaci nedošlo, nestali se nadbytečnými a zaměstnavatel jim nenabídl náhradní místo. MZV prokázalo opak a městský soud v Praze rozhodl za předsednictví Miloše Maška 13. 1. 1971 o zamítnutí žaloby. Stejně dopadl se svou žalobou Adolf Müller, kterého byl nucen propustit již v březnu 1969 Antonín Šnejdárek kvůli

svévolnému prodloužení studijního pobytu v Německu. Müller vedl svůj spor na dálku a do Československa se již nevrátil. AMZV, osobní spisy Alexandra Orta, Antonína Seiferta a Adolfa Müllera.

69 AMZV, osobní spis Václava Kotyka. Druhý z dopisů autor podepsal slovy „t. č. pomocný dělník ve skladu závodů W. Piecka na Smíchově (s platem 1400 hrubého za měsíc)“. Na konci r. 1967 měl Kotyk v ÚMPE průměrný plat 3100 Kčs. AMZV, osobní spis Antonína Šnejdárka, Nomenklatura funkcí ÚMPE a funkční zařazení pracovníků ke dni 1. 10. 1967, č.j. 182.142/67.

70 V dopise z 20. 11. 1970 se Líska distancuje od Šnejdárka a uvádí, že se „okamžitě a bez výhrad“ postavil za moskevský protokol, otevřeně uvítal nové vedení v čele s Husákem, pro jehož politiku se veřejně angažuje. AMZV, osobní spis Ladislava Lísky.

71 K odmítavému stanovisku ONV přispělo zřejmě také to, že Pospíšilová byla za války z rasových důvodů vězněna v Terezíně, Osvětimi a Gross-Rosen. Již v únoru 1971 odešla do invalidního důchodu. AMZV, osobní spis Růženy Pospíšilové.

72 Kromě členství v KSČ se nepodařilo zjistit žádné informace o vědeckém tajemníku ÚMV Jindřichu Tišlerovi. Neuvádíme Jaromíra Krásného a Růženu Pospíšilovou (Železnou), kteří odešli již v r. 1971 do důchodu. Viz Příloha 2.

73 Miloslav Jankovec napsal 14. 4. 1971: „Pro pasivitu v předcházejících dvou letech jsem byl prověrkovou komisí v dubnu 1970 ze strany vyškrtnut. Zůstal jsem ovšem nadále komunistou. Věřím, že se do strany budu moci vrátit; musím se vrátit – se stranou jsem svázal svůj život.“ AMZV, osobní spis Miloslava Jankovce.

74 Týká se např. Jindřicha Kováře, Josefa Poláčka, Josefa Šlajchrta či Jana Vraného.

75 AMZV, f. PK, 24. 2. 1971, Závěry z diskuse.

76 AMZV, f. PK, 28. 3. 1972, č.j. 07.601/71-Ú.

77 Tamtéž.

78 Tamtéž. Naše prosopografická analýza ukazuje, že počet Slováků v ÚMPE/ÚMV byl vždy mizivý. Mezi zakladatelskou generací ÚMPE najdeme jednoho slovenského Žida (Alfred Bedřich Biheller), mezi zakladatelskou generací ÚMV jednoho „federálního“ Slováka (Ján Bušniak). V 80. letech ÚMV šéfoval další „federální“ Slovák Ján Pudlák. Slovenští vědečtí pracovníci se po celou dobu existence ÚMPE/ÚMV počítají na několik jedinců (za zmínku stojí např. zeť ministra zahraničí Bohuslava Chňoupka Jozef Horečný, který byl v ÚMV v letech 1977–1980 jako specialista na Čínu).

79 Například Bohumír Beránek dal v r. 1974 výpověď z důvodu „nevyhovujících pracovních podmínek“ a odešel do Orientálního ústavu ČSAV. Josef Poláček dostal v r. 1974 důtku pro neplnění povinností a v následujícím roce odešel na FF UK. Miroslav Nikl odešel neznámo kam již v r. 1973. Vladimír Soják odešel v r. 1978 do Ústavu marxismu-leninismu UK.

80 Např. Miloslav Hrůza, Ladislav Dvořák, Zdeněk Koudelka, Richard Ježek nebo Jaromír Vrla.

81 AMZV, f. PK, 22. 4. 1980, č.j. 01/1980-ÚMV.

82 AMZV, f. PK, 30. 12. 1981, č.j. 016.270

83 Tamtéž, 11. 6. 1974, Závěry z diskuse.

84 Tamtéž, 16. 12. 1974, Závěry z diskuse.

85 AMZV, osobní spis Jána Bušniaka.

86 AMZV, osobní spis Karla Kurky.

87 Tamtéž, 21. 6. 1977, č.j. 03/77-Ú. Počet pracovníků k 30. 4 1977 byl 39.

88 Tamtéž.

89 Tamtéž, Závěry z diskuse.

90 Tamtéž, 22. 4. 1980, Závěry z diskuse.

91 Její členové nejsou v žádném přístupném dokumentu jmenováni. Podle návrhu z r. 1972 jimi mělo být 12 vysoce postavených úředníků FMZV (náměstek ministra a vedoucí jednotlivých odborů), 4 vedoucí pracovníci ÚMV (Sedlák, Soják, Nikl, Tišler), 4 akademičtí funkcionáři (vedoucí katedry novinářství Univerzity Komenského D. Krno, ředitel Čs.-sovětského institutu ČSAV V. Král, ředitel Orientálního ústavu ČSAV V. Opluštil a člen korespondent ČSAV Radovan Richta), 4 pracovníci stranického aparátu (Č. Janout z odd. mez. politiky ÚV KSČ, prorektor Vysoké školy politické ÚV KSČ L. Hrzal, zástupce šéfredaktora *Rudého práva* Z. Hoření a zástupce ředitele Ústavu marxismu-leninismu M. Matouš) a dále úředník Kanceláře prezidenta republiky V. Janků a pplk. M. Štembera z ministerstva národní obrany. AMZV, f. PK, 28. 3. 1972, č.j. 07.601/71-Ú, Příloha 5.

92 Tamtéž, č.j. 01/1980-ÚMV.

93 Důvodem byla nutnost péče o těžce nemocnou manželku. AMZV, osobní spis Karla Kurky.

94 AMZV, osobní spis Miloslava Hrůzy.

95 AMZV, osobní spis Jána Pudláka.

PŘÍLOHA 1

ZAKLADATELSKÁ GENERACE ÚMPE – VĚDEČTÍ A ODBORNÍ PRACOVNÍCI PŘIJATÍ 1957–1959

Jméno a příjmení	věk v r. 1958	škola	vztah k MV
Zdeněk Augenthaler	59	PF UK	–
Olga Berounská	35	FF UK	1952–1960 kádrový rozvědčík
Alfred Bedřich Biheller	50	PF UK	–
Miloslav Had	25	PF UK	–
Miloslav Jankovec	30	VŠPHV	–
Jan Janouš	26	VŠ v Číně	od 1972 agent StB
Květoslava Kořalková	28	VŠPHV	–
Václav Kotyk	31	FF UK	1983–1989 agent StB
Ladislav Kučera	38	VŠPHV	bývalý pracovník MV
Ladislav Líska	33	PF UK	1972–1977 agent StB
Josef Orel	25	VŠPHV	1960–1969 kádrový rozvědčík
Alexandr Ort	32	VŠPHV	1956–1961; 1976–1989 agent StB
Jaroslav Pátek	39	VŠPS	1958–1961; 1971–1985 agent StB
Růžena Pospíšilová (Železná)	30	VŠPHV	–
Vladimír Soják	43	VŠPHV	–
Jaroslav Strnad	33	FF UK	1976–1985 agent StB
Jaroslav Šedivý	29	FF UK	na vojně překladatel u vojenské kontrarozvědky
Jiří Štěpanovský	33	VŠPHV	–
Miroslav Šumavský	28	VŠPHV	–
Vratislav Vajnar	28	VŠPHV	1970–1973 ideový spolupracovník StB; 1983–1988 ministr vnitra
František Vychodil	27	VŠPHV	1984–1989 ideový spolupracovník StB
Evžen Zápotocký	29	VŠPHV	1957–1962 kádrový rozvědčík

Vyhodnocení:

průměrný věk: 30,4
školy: 12 PHV, 4 PF UK, 4 FF UK
MV: 3 současní rozvědčíci, dva agenti StB

PŘÍLOHA 2

ZAKLADATELSKÁ GENERACE ÚMV – VĚDEČTÍ PRACOVNÍCI PŘIJATÍ 1970–1973

Jméno a příjmení	věk v r. 1972	členství KSČ	škola	vztah k MV
Bohumír Beránek	55	KSČ	VŠE	1972 informátor StB
Alena Beránková*	46	zruš.	FF UK	–
Ján Bušniak	53	KSČ	VŠO v Bratislavě	–
Vojtěch Erban	59	KSČ	PF UK	–
Miloslav Jankovec*	44	zruš.	VŠPHV	–
Jiří Komberec	53	KSČ	FF UK	dříve HSTD
Zdeněk Koudelka	49	KSČ	PF UK	–
Čestmír Konečný*	44	zruš.	VŠPS	–
Jindřich Kovář*	37	zruš.	ČVUT, FF UK	–
Miroslav Nikl*	42	KSČ	VŠPHV/VŠE	–
Jaroslav Pátek*	53	zruš.	VŠPS	1958–1961; 1971–1985 agent StB
Josef Poláček*	41	KSČ	FHF UK	–
Václav Regner	45	KSČ	VŠPS/VŠPHV	–
Jaromír Sedlák	47	KSČ	VŠPHV	1965–1970 propůjč. byt, 1985–1987 agent StB
Vladimír Soják*	57	KSČ	VŠPHV	–
Jarmila Soldánová*	39	zruš.	VŠE	–
Josef Šlajchrt*	32	zruš.	VŠE	1986–1989 agent StB
Jan Vraný*	44	zruš.	VŠPHV	1962–1990 ideový spolupracovník StB
František Vychodil*	41	KSČ	VŠPHV	1984–1989 ideový spolupracovník StB

Poznámka:

jména tištěná tučně – současně v zakladatelské generaci ÚMPE
jména označená hvězdičkou – pracovali v ÚMPE

Vyhodnocení:

průměrný věk v roce 1972:	46,4 roku
prošli VŠPHV	7 osob
členové KSČ	11 osob
zrušeno členství v KSČ	8 osob
bývalí pracovníci ÚMPE:	12 osob

PŘÍLOHA 3

ŽIVOTOPISNÁ DATA VYBRANÝCH VĚDECKÝCH A ODBORNÝCH PRACOVNÍKŮ ÚMPE A ÚMV

Zdeněk Augenthaler (23. 4. 1899 Chlumec nad Cidlinou–?)

Vystudoval gymnázium, 1922 získal titul JUDr. na PF UK.

Na MZV působil od r. 1923, ve 20. letech na ZÚ v Rumunsku a ve 30. letech v Maďarsku, od října 1945 přednosta národohospodářského odboru MZV, mimořádný vyslanec a zplnomocněný ministr. V ÚMPE v letech 1957–1959. Zabýval se ekonomickou problematikou. Pseudonym A. J. Zdenovec.

Zdroj: AMZV, OS; Ort, Alexandr: cit. op., s. 67–69.

Bohumír Beránek (8. 11. 1917 Týniště nad Orlicí–?)

V r. 1937 vystudoval obchodní akademii, v r. 1950 VŠO a 1957 VŠE.

V r. 1945 korespondent obchodního oddělení Spojených oceláren, v r. 1949 cenový referent Poldi a.s., v letech 1950–1954 obchodní delegát v Číně za PZO Ferromet, v letech 1955–1959 učitel na Hospodářské škole v Mariánských Lázních, v letech 1959–1960 zástupce ředitele na Střední ekonomické škole v Chocni, v letech 1960–1967 vedoucí katedry politické ekonomie na vnitřní škole MZV, v letech 1967–1970 odborný pracovník ve Výzkumném ústavu zahraničního obchodu, v ÚMV v letech 1970–1974 odborný pracovník v oddělení rozvojových a později socialistických zemí a vedoucí knihovny, od r. 1974 v Orientálním ústavu.

Člen KSČ od r. 1945.

Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycím jménem Týnský.

Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**.

Alena Beránková (20. 12. 1926–?)

V r. 1945 vystudovala reálné gymnázium a v r. 1952 historii na FF UK.

Od r. 1952 pomocná vědecká síla v Historickém ústavu ČSAV, v letech 1956–1957 odborná pracovnice v Čs.-sovětském institutu, v letech 1957–1958 informátorka v Městském domě osvěty, v letech 1958–1962 knihovnice v Základní knihovně ČSAV, v ÚMPE v letech 1962–1970 jako dokumentátorka, v letech 1970–1974 odborná pracovnice v ÚMV.

Členka KSČ 1956–1970 (vyškrtnuta pro politickou pasivitu).

Zdroj: AMZV, OS.

Olga Berounská (5. 4. 1923 Dolní Bučice okr. Čáslav–?)

Vystudovala reálné gymnázium a v r. 1949 FF UK.

V l. 1950–1952 redaktorka ve *Svobodě*, *Rudém právu* a *Květech*, v letech 1955–1958 referentka ÚV KSČ, v letech 1958–1968 v ÚMPE, v letech 1952–1960 na 1. správě MV ve studijním odboru.

Členka KSČ 1945–1972 (vyškrtnuta).

Zdroj: AMZV, OS; AMV, OS; NA, členská kartotéka KSČ.

Alfred Bedřich Biheller (11. 11. 1908 Frankfurt nad Odrou –?)

Vystudoval reálné gymnázium v Ružomberoku a v r. 1928 PF UK.

Po studiích působil jako novinář slovenského komunistického tisku, v letech 1937–1938 interbrigadista ve Španělsku, v letech 1940–1945 v exilu v Londýně, v r. 1945 v Úřadu předsednictva vlády (osobní tajemník Viliama Širokého), v r. 1948 převeden na MZV jako ministerský rada, v r. 1949 na ambasádě v Dillí jako chargé d'affaires, v r. 1954 propuštěn z MZV kvůli příbuzným v zahraničí, v letech 1954–1958 vedoucí redaktor zahraničního vysílání Čs. rozhlasu pro USA, v letech 1959–1963 v ÚMPE, v letech 1963–1967 v Historickém ústavu ČSAV, v r. 1967 znovu v ÚMPE, v r. 1968 předseda rehabilitační komise Svazu protifašistických bojovníků.

Člen KSČ 1931–1971 (vyloučen).

Zdroj: AMZV, OS; NA, členská kartotéka KSČ.

Ján Bušniak (26. 5. 1919 Horná Lehota, okr. Brezno–1. 11. 1988)

Vystudoval reálné gymnázium a chlapecké lyceum v Nîmes, v r. 1942 vysokou školu obchodní v Bratislavě.

V letech 1942–1944 úředník na Nejvyšším úřadě pro zásobování v Bratislavě, v letech 1945–1947 ministerstvo průmyslu, v letech 1948–1949 ÚV KSS, v letech 1949–1951 náměstek ministra průmyslu, v letech 1951–1957 poverenictvo potravinářského průmyslu a obchodu, v letech 1957–1960 velvyslanec v Pekingu, v letech 1960–1962 náměstek ministra pověřený úsekem rozvojových zemí, v letech 1962–18966 velvyslanec v Římě, v letech 1966–1971 náměstek ministra, v letech 1971–1977 vedoucí oddělení ÚMV, únor–říjen 1976 dočasně pověřen vedením ÚMV.

Člen KSČ od r. 1942.

Zdroj: AMZV, OS.

Karel Černý [původním jménem Schwartz] (9. 5. 1912 Košice–28. 12. 2002)

V r. 1931 vystudoval reálné gymnázium a v r. 1937 PF UK.

V letech 1937–1938 redaktor *Světových rozhledů*, za války v zahraničním vojsku, od prosince 1945 na MV ve vysokých funkcích (třetí zástupce StB, přednosta prezidia bezpečnosti, přednosta 8. sektoru), 27. 1. 1951 zatčen, 23. 12. 1953 odsouzen za sabotáž na 16 let, v r. 1956 trest zrušen jako nezákonný, v ÚMPE v letech 1967–1969.

Člen KSČ 1933–1971 (vyškrtnut).

Zdroj: AMZV, OS; AMV, OS; NA, členská kartotéka KSČ.

Ladislav Dvořák (9. 8. 1923 Holice, okr. Pardubice–?)

V r. 1943 vystudoval reálné gymnázium, v r. 1945 učitelský ústav, v r. 1957 mezinárodní právo na PF UK.

V letech 1945–1950 působil jako učitel, v letech 1950–1952 krajský školní tajemník, v letech 1952–1965 v aparátu KSČ, v letech 1965–1969 v ÚMPE, v letech 1969–1973 velvyslanec v Kolumbii, v letech 1974–1990 v ÚMV (1987–1990 zástupce ředitele).

Člen KSČ od r. 1945.

Zdroj: AMZV, OS.

Vojtěch Erban [původním jménem Ekstein] (19. 8. 1913 Praha–21. 1. 1981 Praha)

Vystudoval gymnázium a PF UK.

V r. 1938 soudce okresního soudu, za války bojoval na východní frontě, v letech 1945–1948 zástupce generálního tajemníka sociální demokracie, v letech 1948–1962 různé hospodářské funkce v oblasti vnitřního obchodu, začátkem 50. let vězněn, v letech 1962–1973 šéfredaktor nakladatelství Academia, v letech 1973–1981 v ÚMV, kde pracoval v oddělení ideologických problémů se zaměřením na sociálnědemokratické hnutí.

Člen KSČ od sloučení v r. 1948.

Zdroj: AMZV, OS; Tomeš, Josef a kol. *Český biografický slovník XX. století.*

Miloslav Had (18. 12. 1933)

Vystudoval PF UK.

V letech 1956–1971 na MZV, nejprve teritoriální referent, pak odborný a vědecký pracovník ÚMPE, v letech 1966–1970 druhý tajemník na velvyslanectví v Londýně, v letech 1970–1971 pracoval ve Středočeském průmyslu masném (Úvaly), v letech 1971–1990 v n. p. Aritma Praha, v letech 1990–1992 ředitel odboru AP FMZV, v letech 1998–2002 poradce ministra zahraničních věcí.

Člen KSČ 1952–1972 (vyloučen).

Zdroj: AMZV, OS; **ceses.cuni.cz/CESES-20-version1-sesit04–02–balaban.pdf**; NA, členská kartotéka KSČ; osobně sdělené informace.

Vlastimil Heřt (6. 8. 1928 Raná okr. Louny–?)

V r. 1950 vystudoval vyšší hospodářskou školu a Vojenskou politickou akademii.

V letech 1952–1979 politruk v armádě, v letech 1979–1990 v ÚMV.

Člen KSČ od r. 1945.

Zdroj: AMZV, OS.

Miloslav Hrůza (29. 11. 1922 Česká Lípa–30. 6. 1994)

Vystudoval měšťanskou školu, učitelský ústav a VŠPS.

V r. 1949 na MZV jako vrchní komisař politické správy, v letech 1950–1952 druhý tajemník v Brazílii, v letech 1952–1953 chargé d’affaires a. i. v Uruguayi, v letech 1959–1961 chargé d’affaires v Izraeli, v letech 1961–1964 velvyslanec v Brazílii, v letech 1968–1971 velvyslanec v Iráku a Kuvajtu, v letech 1971–1974 náměstek ministra pro rozvojové země, v letech 1974–1979 velvyslanec v Portugalsku, v letech 1979–1988 náměstek ředitele ÚMV (15. 9. 1981–6. 7. 1982 úřadující ředitel ÚMV).

Člen KSČ od r. 1945.

Zdroj: AMZV, OS.

Miloslav Jankovec (22. 5. 1928 Leletice, okr. Strakonice–?)

V r. 1946 vystudoval učitelský ústav a v r. 1953 historii na VŠPHV.

V letech 1955–1957 na ministerstvu pracovních sil, v letech 1957–1958 vychovatel na internátě MZV, v letech 1958–1988 v ÚMPE/ÚMV nejprve jako dokumentátor, později odborný, vědecký a samostatný vědecký pracovník, od r. 1990 znovu krátce v ÚMV.

Zabýval se především Indonésií, rozvojovými zeměmi a národněosvobozeneckým hnutím.
Člen KSČ 1946–1970 (vyškrtnut).
Zdroj: AMZV, OS; Filipský, Jan: *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté.*

Jan Janouš (20. 10. 1932 Staňkov, okr. Třeboň–?)

Vystudoval gymnázium v Plané, v letech 1953–1958 studoval v Číně.
V letech 1958–1970 v ÚMPE, kde se zabýval Čínou.
Člen KSČ 1951–1972 (vyloučen).
Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycím jménem Jína.
Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**; NA, členská kartotéka KSČ.

Richard Ježek (8. 4. 1916 Olomouc–?)

Vystudoval reálné gymnázium a právnickou fakultu v Brně.
V letech 1948–1949 atašé a druhý tajemník velvyslanectví v Polsku, v letech 1952–1955 vyslanec v Argentině, v letech 1957–1962 vyslanec v Rakousku, v letech 1968–1971 velvyslanec v Mexiku, v r. 1978 odchod do důchodu, v letech 1978–1982 v ÚMV.
Člen KSČ od r. 1946.
Zdroj: AMZV, OS.

Jiří Komberec (25. 11. 1919–?)

V r. 1959 vystudoval katedru novinářství FF UK.
V letech 1946–1949 knihkupecký zřízenec, v letech 1949–1953 prodavač knih, v letech 1953–1955 pracovník HSTD, v r. 1955 ONV Praha 11, v letech 1955–1960 vedoucí odbytu nakladatelství ČSAV, v letech 1960–1966 vedoucí vědeckého sekretariátu Fyzikálního ústavu, v letech 1966–1968 referent v Socialistické akademii, v letech 1968–1971 vedoucí vědeckého sekretariátu Fyzikálního ústavu ČSAV, v letech 1971–1981 v ÚMV, kde působil dále na zkrácený úvazek jako důchodce do r. 1987.
Člen KSČ od r. 1946.
Zdroj: AMZV, OS.

Čestmír Konečný (11. 1. 1928 Nítkovice, okr. Kroměříž)

V r. 1952 vystudoval politickou ekonomii na VŠPS.
V letech 1952–1964 v Ekonomickém ústavu ČSAV, od r. 1964 vědecký pracovník ÚMPE, v letech 1970–1976 samostatný vědecký pracovník ÚMV, 1976–počátek 80. let ve Výzkumném ústavu finanční a úvěrové soustavy, poté ve Výzkumném ústavu pro vědu a techniku, v letech 1991–1997 znovu v ÚMV.
Člen KSČ 1947–1971 (vyškrtnut).
Zdroj: AMZV, OS; NA, členská kartotéka KSČ; osobní rozhovor.

Květoslava Kořalková (30. 5. 1930 Šumburk, okr. Jablonec n. N.)

V letech 1945–1947 studovala na dvouleté obchodní škole v Jablonci n. N., pak pracovnice aparátu ÚV ČSM, v letech 1950–1954 studovala VŠPHV a FHF UK.

Po ukončení studií asistentka na katedře dějin strany, v letech 1958–1970 v ÚMPE, v letech 1970–1986 v Kadeřnictví hl. města Prahy, od r. 1986 v důchodu.

Členka KSČ 1947–1970 (vyloučena).

Zdroj: AMZV, OS; *Květa Kořalková – bibliografie*. Muzeum husitského revolučního hnutí, Tábor 1990; *Česká historička Květa Kořalková – bibliografie prací 1990–2004*. Státní okresní archiv Tábor a Všeodborový archiv Praha, Tábor–Praha 2005.

Václav Kotyk (16. 4. 1927 Velké Všelisy, okr. Mladá Boleslav)

V r. 1949 vystudoval gymnázium, v r. 1952 FF UK.

V letech 1952–1956 vědecký aspirant v Čs. sovětském institutu ČSAV, v letech 1958–1969 v ÚMPE, v letech 1969–1987 pomocný dělník v Naftových motorech a Železničním stavitelství, v letech 1990–1991 v ÚMV.

Člen KSČ 1946–1969 (vyloučen).

Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycími jmény Václav a Doktor.

Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**.

Zdeněk Koudelka (16. 3. 1923 Praha–?)

V r. 1942 vystudoval reálné gymnázium a v r. 1961 PF UK.

Na MZV od r. 1955, v letech 1961–1964 atašé a třetí tajemník velvyslanectví v Albánii, v letech 1968–1972 druhý tajemník v Albánii, v letech 1972–1973 a opět 1979–1983 vědecký pracovník ÚMV, v letech 1973–1979 referent v odboru mezinárodních styků ČST, v letech 1983–1988 rada v Albánii.

Člen KSČ od r. 1948.

Zdroj: AMZV, OS.

Jindřich Kovář (24. 5. 1935 Raková, okr. Prostějov–?)

V r. 1954 vystudoval zeměměřičskou fakultu ČVUT a v r. 1959 FF UK.

Od r. 1963 dokumentátor v ÚMPE, v letech 1970–89 vědecký pracovník ÚMV.

Člen KSČ 1962–1970 (vyškrtnut).

Zdroj: AMZV, OS.

Jaromír Krásný (11. 5. 1911 Stupno, okr. Rokycany–?)

V r. 1931 se vyučil soustružníkem, v r. 1952 vystudoval VŠPS.

V letech 1935–1939 četnický strážmistr v Užhorodu, v letech 1939–1945 četnický strážmistr v Praze, v r. 1945 předseda NV ve Stupně, v r. 1946 bezpečnostní referent NV v Plzni, 1947–1953 důstojník MV, 25. 2. 1948 velel rotě SNB, která před Pražským hradem rozehnala vysokoškoláky demonstrující podporu prezidentu Benešovi, v letech 1953–1960 referent na předsednictvu vlády, v letech 1960–1962 na Ústředním úřadu pro věci národních výborů, v letech 1964–1967 výzkumný pracovník ve Výzkumném a vývojovém ústavu místního hospodářství, v letech 1968–1971 v ÚMPE/ÚMV, od r. 1971 v důchodu.

Člen KSČ 1945–1971 (vyškrtnut).

Zdroj: AMZV, OS; NA, členská kartotéka KSČ.

Karel Krátký (30. 9. 1930 Hradec Králové)

V r. 1949 maturoval na obchodní akademii, vystudoval VŠPHV a FF UK.

V letech 1955–1962 ve Vojenském historickém ústavu, v letech 1962–1970 v ÚMPE, kde se zabýval zahraniční politikou USA, v letech 1970–1973 v Ústavu dějin východní Evropy, v letech 1974–1990 v dělnických povoláních, od r. 1992 zpět v ÚMV (do konce 90. let).

Člen KSČ 1947–1970 (vyškrtnut).

Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycím jménem Doktor.

Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**.

Ladislav Kučera (7. 6. 1920 Stráž okr. Písek–?)

Vyučil se knihařem, v r. 1950 začal studovat VŠPHV, v r. 1954 dokončil FHF UK.

V letech 1944–1945 vedl ilegální bojový oddíl, po osvobození pracoval pro MV na Ostravsku, v letech 1948–1950 předseda ONV Jeseník, pak pracoval v aparátu strany, v letech 1958–1967 dokumentátor v ÚMPE, v letech 1967–1970 vedoucí knihovny MZV, v letech 1970–1981 vedoucí odborný referent v ADO MZV, pak odešel do důchodu.

Člen KSČ 1945–1970 (vyškrtnut).

Zdroj: AMZV, OS; AMV, OS.

Karel Kurka (28. 4. 1922 Trnava–?)

V r. 1948 vystudoval VŠO.

V letech 1948–1949 tajemník OV KSČ Zbraslav, v r. 1950 posluchač Ústřední politické školy, v letech 1950–1953 pracovník ÚV KSČ, v letech 1953–1959 náměstek ministra zahraničí, v letech 1959–1962 stálý delegát při OSN, v letech 1962–1968 náměstek ministra, v letech 1968–1969 velvyslanec v Rumunsku, v letech 1969–1970 státní tajemník v MZV, v letech 1970–1971 první náměstek ministra, v letech 1971–1976 velvyslanec v Číně, v letech 1976–1981 ředitel ÚMV, v letech 1981–1984 vedoucí vědecko-technický pracovník v ÚMV, pak odešel do důchodu.

Člen KSČ od r. 1945.

Zdroj: AMZV, OS.

Ladislav Líska (25. 6. 1925 Poděbrady–21. 3. 1993 Praha)

V r. 1944 maturoval na reálném gymnáziu v Nymburku, v r. 1949 promoval na PF UK, v r. 1963 kandidát věd v oboru historie (disertační práce „Začlenění NSR do NATO“).

Na MZV od r. 1948, v letech 1949–1951 druhý tajemník na čs. vojenské misi v západním Berlíně, v letech 1952–1954 vojenská služba, v letech 1954–1956 zástupce vedoucího německého odboru, v letech 1957–1969 v ÚMPE (kam byl přeřazen za trest za to, že 1. 3. 1956 zfackoval na veletrhu v Lipsku tajemníka rakouské obchodní komory), v letech 1969–1970 v analyticko-programovém útvaru MZV, v letech 1971–1972 dělník u vrtů, v letech 1972–1979 právník v Geoindustrii, v letech 1979–1982 právník v Čs. lodním registru, od r. 1982 v plném invalidním důchodu, v letech 1983–1990 studijně dokumentační pracovník MON, září–prosinec 1990 ÚMV výzkumný pracovník na poloviční úvazek.

Člen KSČ 1945–1970 (vyškrtnut).

Pseudonym L. Poděbradský.

Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycími jmény Ořech a Leon.

Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**; rodina.

Osvald Machatka (9. 4. 1927 Drásov, okr. Tišnov–?)

V r. 1949 vystudoval gymnázium, v r. 1953 češtinu a dějepis na FF v Brně a v r. 1958 získal aspiranturu v Leningradě.

V letech 1958–1960 referent 2. ter. odboru MZV, v letech 1960–1962 třetí tajemník velvyslanectví v Maďarsku, v letech 1962–1970 v ÚMPE, v letech 1970–1981 manuální práce, v letech 1981–1986 správce zámku v Nelahozevsi, v letech 1988–1990 noční vrátný v Národní galerii, od r. 1990 krátce v ÚMV.

Člen KSČ 1945–1970 (vyloučen).

Zdroj: AMZV, OS.

Josef Mudroch (13. 3. 1922 Vídeň–?)

Vystudoval obchodní akademii a v r. 1952 VŠPS.

Od r. 1949 na MZV, v letech 1951–1956 v sovětském odboru, v letech 1956–1960 rada v Bělehradě, v letech 1962–1969 v ÚMPE, od r. 1969 šéf analyticko-programové skupiny MZV.

Člen KSČ od r. 1945.

Zdroj: AMZV, OS.

Adolf Müller (1. 12. 1929 Libušín, okr. Slaný–26. 3. 2002 Praha)

V r. 1945 se vyučil se strojním zámečníkem, v letech 1951–55 vystudoval Fakultu mezinárodních vztahů VŠPHV.

V letech 1947–1951 zámečník v n. p. Kablo, na MZV od r. 1957, v letech 1959–1962 druhý tajemník vojenské mise v Berlíně, v letech 1964–1969 odborný a vědecký pracovník ÚMPE, poté v Německu, kde vedl exilové nakladatelství Index.

Člen KSČ 1951–1969.

Zdroj: AMZV, OS; denní tisk.

Miroslav Nikl (23. 10. 1930 Nížkov, okr. Žďár n. Sáz.–?)

Vyučil se soustružníkem, v r. 1953 vystudoval VŠPH/VŠE a v r. 1958 aspirantura v Moskvě.

V letech 1953–1955 asistent politické ekonomie na VŠE, v letech 1959–1964 vědecký pracovník Ekonomického ústavu ČSAV, v r. 1959 obhájil v Moskvě kandidátskou práci na téma „Kritika ekonomických teorií českých pravicových sociálních demokratů a buržoasního reformisty T. G. Masaryka“, v r. 1963 habilitace na VŠE „Objektivní důsledky státního dluhu v soudobém kapitalismu“, v letech 1964–1973 v ÚMPE/ÚMV (v letech 1964–1968 vedl oddělení vyspělých kapitalistických států, pak obecných otázek mezinárodních vztahů, v letech 1970–1971 úřadující ředitel ÚMV, v letech 1972–1973 vedoucí oddělení rozvojových zemí).

Člen KSČ od r. 1948.

Zdroj: AMZV, OS.

Václav Opluštil (20. 12. 1919 Irkutsk–25. 8. 1998 Praha)

Vyučil se pasířem, s vyznamenáním absolvoval tříletou Vysokou stranickou školu při ÚV KSČ.

V letech 1943–1945 totálně nasazen v Německu, po válce dlouhodobě nemocen, poté vedoucí redaktor krajského týdeníku KSČ v Kolíně *Úder*, krátce v tiskovém oddělení MZO, v letech 1949–1960 redaktor *Rudého práva*, v letech 1953–1954 zvláštní zpravodaj v Koreji, v letech 1960–1967 ÚMPE, v letech 1967–1971 docent Vysoké školy politické, v letech 1971–1973 ředitel Orientálního ústavu, v letech 1973–1974 vedoucí katedry na Univerzitě 17. listopadu, v letech 1974–1977 docent PF UK, v letech 1977–1985 vědecký pracovník ÚMV.

Člen KSČ od r. 1945.

Zdroj: AMZV, OS.

Josef Orel (16. 11. 1933 Brno)

V r. 1952 vystudoval gymnázium a v r. 1956 absolvoval Fakultu mezinárodních vztahů VŠPHV.

Od r. 1956 na MZV, od r. 1957 v ÚMPE, od listopadu 1960 důstojník rozvědky, v letech 1962–1965 na rezidentuře v Mali v legalizaci III. tajemníka, v letech 1967–1969 na rezidentuře v Egyptě v legalizaci ředitele čs. kulturního střediska, v r. 1969 vyhozen z rozvědky, po r. 1989 rehabilitován.

Pseudonym Jaroslav Dlouhý.

Člen KSČ 1954–1970 (vyloučen).

Zdroj: AMZV, OS; AMV, OS; osobní rozhovor.

Alexandr Ort (20. 9. 1926 Klatovy)

V letech 1937–1945 studoval reálné gymnázium, v letech 1945–49 vystudoval VŠPS.

V letech 1949–1951 asistent na VŠPHV, v r. 1952 získal titul doktora společenských věd obhájením práce „Rozpad Malé dohody“, v letech 1952–1955 na Fakultě mez. vztahů UK, v r. 1956 kandidát historických věd (disertace „Československo a boj Sovětského svazu za kolektivní bezpečnost 1933–1935“), v letech 1955–1957 na MZV v tiskovém odboru, v r. 1957 na diplomatické škole MZV, v letech 1957–1970 vědecký pracovník ÚMPE (v letech 1963–1970 zástupce ředitele ÚMPE), v letech 1963–1970 vyučoval na Univerzitě 17. listopadu, za normalizace překládal a publikoval články v denním tisku pod pseudonymem, od r. 1991 profesor na VŠE.

Pseudonym Petr Sochor.

Člen KSČ 1948–1970 (vyloučen).

Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycími jmény Ferda, Saša, Marold, Sáša a Maal Wien.

Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**; Ort, Alexandr: *Střípky vzpomínek jednoho Čecha na složité 20. století*.

Jaroslav Pátek (6. 3. 1919 Kohoutov, okr. Havlíčkův Brod–?)

Vyučený pekař, v letech 1947–1948 studoval VŠPS, v r. 1963 dvě státní zkoušky na PF UK.

V letech 1942–1947 pekařský dělník, v letech 1949–1980 na MZV, v letech 1949–1953 vicekonzul a první taj. ve Velké Británii, v r. 1953 první taj. v Indii, v letech 1955–1957 gen.

konzul v Kapském Městě, v letech 1957–1985 v ÚMPE/ÚMV, kde se zabýval především Afrikou a rozvojovými zeměmi.

Člen KSČ 1945–1971 (vyškrtnut).

Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycími jmény Partus a Pája.

Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**; NA, členská kartotéka KSČ.

Josef Poláček (29. 1. 1931 Starý Plzenec)

V r. 1950 vystudoval gymnázium a v r. 1955 historii a mezinárodní vztahy na FHF UK.

V letech 1955–1960 bibliograf v Ústředním domě ČSLA, v letech 1960–1963 učitel v ústřední škole ROH, v letech 1963–1970 odborný pracovník ÚMPE, v letech 1970–1975 vědecký pracovník ÚMV, v letech 1975–1991 FF UK. Od r. 1991 v důchodu, publicisticky činný v *Haló novinách*.

Člen KSČ od r. 1959.

Zdroj: AMZV, OS; Filipský, Jan: *Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté.*

Václav Regner (21. 5. 1927 Plzeň)

Vystudoval učitelský ústav a v r. 1950 VŠPS.

V letech 1949–1950 referent na MV, v letech 1950–1951 asistent na VŠPHV, v letech 1951–1953 referent na MŠ, v letech 1953–1957 odborný asistent Ústavu ML ČVUT, v letech 1957–1970 docent na Katedře mezinárodních vztahů VŠE, v letech 1970–1990 vedoucí vědecký pracovník ÚMV, šéfredaktor časopisu *Mezinárodní vztahy*, od r. 1975 vedoucí oddělení vyspělých kapitalistických států, v letech 1986–1987 na stáži na Institute for East--West Security Studies v New Yorku.

Člen KSČ od r. 1948.

Zdroj: AMZV, OS.

Jaromír Sedlák (24. 11. 1925 Jalubí, okr. Uherské Hradiště–?)

V r. 1948 vystudoval obchodní akademii a v r. 1954 VŠPHV.

V letech 1954–1955 asistent na FF UK, v letech 1955–1958 učitel na Vysoké škole politické ÚV KSČ, v letech 1959–1963 vedoucí oddělení propagandy v *Rudém právu*, od r. 1963 na MZV, v letech 1965–1970 druhý tajemník velvyslanectví v Londýně, v letech 1971–1976 ředitel ÚMV, v letech 1976–1978 velvyslanec na Srí Lance, v r. 1981 odešel z MZV.

Člen KSČ od r. 1945.

Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycími jmény Vodárna, Lubomír a Spisar.

Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**.

Antonín Seifert (24. 1. 1929 Louny–19. 12. 2005 Praha)

V r. 1948 maturoval na obchodní akademii, v r. 1952 vystudoval VŠPS.

V letech 1951–1955 asistent a aspirant na Fakultě mezinárodních vztahů VŠPHV, v letech 1955–1961 redaktor v časopise *Lidová armáda*, v letech 1961–1970 v ÚMPE, v letech 1970–1973 korektor v Polygrafii, v letech 1973–1976 ekonom Komunálních služeb, v letech

1977–1982 technický pracovník Obvodního podniku služeb, v letech 1982–1989 technicko-stavební dozor Ředitelství pošt, v letech 1990–1991 v ÚMV.

Člen KSČ 1947–1970 (vyloučen).

Zdroj: AMZV, OS.

Vladimír Soják [původním jménem Hýbl] (11. 7. 1915 Horní Krčmy, okres Zábřeh na Moravě–16. 12. 1998 Praha)

V r. 1935 ukončil reálné gymnázium v Zábřehu, začal studovat pedagogickou akademii a po druhém semestru přešel na FF UK (čeština, dějepis), kde v r. 1946 promoval.

Po uzavření vysokých škol výpomocný učitel na gymnáziu v Příbrami a vychovatel, v letech 1941–1945 pomocná vědecká síla Státního historického ústavu, v letech 1945–1951 kulturně propagační oddělení ÚRO (vedoucí ústředního archivu a katedry dějin na ústřední škole ROH), od r. 1951 vedoucí Katedry mezinárodních vztahů na VŠPHV, později děkan a proděkan, po zrušení VŠPHV docent na PF UK, od r. 1956 na MZV, v letech 1957–1970 v ÚMPE (v letech 1957–1966 ředitel), v letech 1970–1978 vědecký pracovník ÚMV, od r. 1978 pracovník Ústavu marxismu-leninismu UK.

Člen KSČ od r. 1945.

Zdroj: AMZV, OS.

Jaroslav Strnad (25. 8. 1925 Praha–?)

V r. 1944 vystudoval reálné gymnázium a v r. 1949 FF UK.

V letech 1949–1957 tajemník v sekretariátu MSS, v letech 1957–1959 redaktor SNTL, v letech 1959–1970 v ÚMPE.

Člen KSČ 1948–1971 (vyškrtnut).

Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycím jménem Jílek.

Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**; NA, členská kartotéka KSČ.

Jaroslav Šedivý (12. 11. 1929 Praha)

Vystudoval gymnázium a v r. 1952 FF UK.

V letech 1954–1957 ve Slovanském ústavu, v letech 1957–1970 v ÚMPE, kde se zabýval především čs. zahraniční politikou, v roce 1970–1971 z politických důvodů vězněn, v letech 1972–1988 pracoval jako myč oken, po r. 1989 ve vysokých funkcích na MZV, v letech 1997–1998 ministr zahraničních věcí.

Člen KSČ 1948–1970 (vyloučen).

Zdroj: AMZV, OS; AMV, svazek č. 53 789; Tomeš Josef a kol. *Český biografický slovník XX. století.*

Josef Šlajchrt (4. 3. 1940 Lodenice, okr. Rakovník–?)

V r. 1957 vystudoval jedenáctiletku a v r. 1962 VŠE.

Od r. 1962 odborný pracovník v ÚMPE, v letech 1970–1991 vědecký pracovník ÚMV, zabýval se především evropskou integrací a Rakouskem.

Člen KSČ 1963–1970 (vyškrtnut).

Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycím jménem Delta.

Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**.

Antonín Šnejdárek (19. 10. 1916 Nepomuk–28. 5. 1982 Paříž)

V letech 1933–1936 studoval lyceum v Nîmes, v letech 1936–1939 práva na UK a politické vědy ve Francii.

V r. 1945 předseda ONV v Nepomuku, v letech 1946–1948 velitel oblasti Zemského odboru bezpečnosti, v letech 1948–1949 rozvědčík v legalizaci tiskového přidělence čs. vojenské mise u spojenecké kontrolní komise v Německu, v letech 1949–1950 rozvědčík v legalizaci vyslaneckého rady čs. vojenské mise v Berlíně, do 4. 11. 1951 na MV, v letech 1951–1952 vedoucí kontroly Stavomontáže, v letech 1953–1954 učitel jazyků v Ústřední škole MZO v Terezíně, v letech 1954–1966 vědecký pracovník Historického ústavu ČSAV, v letech 1966–1969 ředitel ÚMPE, v říjnu 1969 emigroval do Francie a působil jako profesor na Sorbonně.

Člen KSČ 1945–1969.

Zdroj: AMZV, OS; AMV, OS.

Jiří Štěpanovský (11. 3. 1925 Praha)

Vystudoval reálné gymnázium a právnickou fakultu UK (později VŠPHV), v r. 1957 získal titul CSc. na FF UK za práci „Mezinárodní postavení Číny“.

Od r. 1948 pracoval jako úředník na ministerstvu průmyslu a na předsednictvu vlády jako osobní tajemník Zdeňka Fierlingera, v letech 1950–1955 asistent na VŠPHV, v letech 1955–1957 na MZV v asijském odboru, v letech 1957–1970 v ÚMPE, v letech 1965–1966 stáž v mezinárodním oddělení ÚV KSČ, prosinec 1968–září 1969 spolupředseda Čs. mírového výboru, v letech 1970–1972 referent v Transportě, v letech 1972–1974 právník v Lidovém spotřebním družstvu Jednota Praha–západ, v letech 1974–1990 vedoucí právník Výzkumného a vývojového ústavu stavebního, v letech 1990–1991 zástupce ředitele ÚMV.

Příslušník soc. dem. levice, člen KSČ od sloučení v roce 1948–1970 (vyloučen).

Zdroj: AMZV, OS; NA, členská kartotéka KSČ.

Miroslav Šumavský (17. 6. 1930 v Dobřany, okr. Přeštice–?)

Vystudoval obchodní akademii a v r. 1953 promoval na VŠPHV.

V letech 1953–1955 odborný asistent Katedry základů marxismu-leninismu na UK, v letech 1955–1957 to samé na Matematicko-fyzikální fakultě UK, v letech 1957–1958 v ÚMPE, od r. 1958 na Katedře základů marxismu-leninismu přírodovědecké fakulty UK.

Člen KSČ od r. 1952.

Zdroj: AMZV, OS. NA, členská kartotéka KSČ.

Zdeněk Švejnar (22. 9. 1922 Domažlice)

Vystudoval vyšší průmyslovou školu a VŠPS.

V letech 1942–1945 pracoval ve Škodě Plzeň, v letech 1945–1946 v Avii Letňany, v letech 1946–1954 na MZO, v letech 1954–1962 v Ekonomickém ústavu ČSAV, v letech 1962–1963 v aparátu OSN v Ženevě, v letech 1963–1970 v ÚMPE, v letech 1968–1971 hostující profesor na univerzitě v Ibadanu.

Člen KSČ 1947–1972.

Zdroj: AMZV, OS; NA, členská kartotéka KSČ.

Vratislav Vajnar (17. 9. 1930 Strašice, okr. Rokycany)

V r. 1949 vystudoval obchodní akademii a v r. 1954 VŠPHV.

V letech 1954–1956 vědecký aspirant PF UK, v letech 1956–1958 učitel na Vojenské politické akademii, v letech 1958–1963 v ÚMPE, od r. 1963 na MZV v OMO, v letech 1966–1967 první tajemník na stálé misi v Ženevě, v letech 1969–1972 v sekretariátu OSN v New Yorku, v letech 1972–1974 pracovník oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ, v letech 1974–1977 spolupracovník Gustáva Husáka, v letech 1977–1983 vedoucí sekretariátu generálního tajemníka, v letech 1983–1988 ministr vnitra, v letech 1989–1990 velvyslanec na stálé misi v Ženevě.

Člen KSČ od r. 1952.

Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycím jménem Mudrc.

Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**, *Malá čs. encyklopedie*.

Jan Vraný (10. 8. 1928 Praha–3. 9. 2004 Praha)

Vystudoval obchodní akademii a VŠPHV.

Působil v ekonomickém ústavu ČSAV, od r. 1967 v ÚMPE, od r. 1970 v ÚMV, v letech 1990–1991 rada v Etiopii.

Člen KSČ 1956–1971 (vyškrtnut).

Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycím jménem Asistent.

Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**; NA, členská kartotéka KSČ; rodina.

František Vychodil (24. 8. 1931 Pomikev, okr. Litovel–?)

V r. 1956 promoval na PF UK (mezinárodní vztahy).

V letech 1956–1957 referent na MZV, v letech 1957–1967 v ÚMPE, v letech 1967–1969 první tajemník v 9. teritoriální odboru, v letech 1969–1972 druhý rada velvyslanectví v Egyptě, v letech 1972–1992 v ÚMV.

Člen KSČ i po r. 1970.

Registrován jako tajný spolupracovník StB s krycím jménem Chodek.

Zdroj: AMZV, OS; **www.mvcr.cz**; NA, členská kartotéka KSČ.

Evžen Zápotocký (1. 11. 1929 Praha–?)

V r. 1948 maturoval na obchodní akademii, v r. 1952 vědecká aspirantura na VŠPS.

V letech 1951–1957 odborný asistent na VŠPHV (VŠE), listopad 1956–březen 1957 na studijním pobytu v Brazílii, v letech 1957–1962 pracovník studijního odboru rozvědky (1. správy SNB), od r. 1957 v legalizaci v ÚMPE a později do r. 1962 druhý tajemník na misi při OSN v New Yorku.

Člen KSČ od r. 1946.

Zdroj: AMZV, OS, AMV, OS.

ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ A NÁSTUP NORMALIZACE

Čestmír Konečný

V Ústavu mezinárodních vztahů se nástup normalizace projevoval poměrně pozvolně. Ještě řadu měsíců po srpnu 1968 pokračovalo dřívější vedení s dr. Kotykem, dr. Ortem a s dr. Štěpanovským s výjimkou A. Šnejdárka, který se po nějaké době nevrátil z cesty do zahraničí, až posléze přišla zpráva z Paříže, že tam zůstal. Nová situace se začala projevovat rostoucí nejistotou, co bude následovat – jestli ústav přečká, nebo jestli bude zrušen, a pokud přečká, tak v jakém rozsahu se bude propouštět.

V souvislosti s tím se jednotliví pracovníci ústavu začali intenzivně zajímat o možnosti využívat stáží v zahraničí nebo o jiné formy pracovních kontaktů na Západě a řada z nich během nepříliš dlouhé doby odjela. Po čase pak přicházely zprávy o tom, kdo zůstal v SRN, kdo v Rakousku, případně v jiných zemích, a kdo využil možností, které se nabízely v rámci specializovaných orgánů OSN nebo jiných organizací. Někteří přecházeli na jiná pracoviště v tuzemsku, jež považovali za jistější z hlediska perspektivy.

Nejistoty tohoto druhu pokračovaly pak i v průběhu r. 1969 s tím rozdílem, že ke konci roku převažovaly zprávy, že se sice ústav nezruší, ale bude podstatně redukován, což se pak skutečně stalo. V následujícím roce bylo přijato rozhodnutí o změně názvu – místo dosavadního Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii došlo ke zřízení Ústavu mezinárodních vztahů, aby se také po formální stránce odlišila činnost nové instituce od dřívějšího označení. Do nově vytvořeného ÚMV tak přešla jen malá část pracovníků z předcházejícího pracoviště. Přitom řada vynikajících a zkušených jednotlivců zejména z dřívějšího vedení zůstala stranou a někteří z nich pak museli přejít k manuální práci.

Postupně začalo docházet k výrazným změnám podmínek pro ústavní práci. Přistoupilo se k omezování cest do zahraničí, zvláště pak do západních zemí. Na druhé straně velmi silně poklesl zájem odborníků ze zahraničí o návštěvy ÚMV. To zvlášť ostře kontrastovalo při srovnání s obdobím, kdy toto pracoviště řídila skupina odborníků v čele s A. Šnejdárkem; tehdy byl ústav vyhledáván předními politology z nejvýznamnějších zemí světa, přičemž na půdě této instituce docházelo k velmi živým odborným a věcným diskusím přinášejícím množství podnětů pro pracovní zaměření každého z nás. Vedle cenných osobních kontaktů to přinášelo i nebývalé možnosti přísunu odborné literatury na pracoviště, k níž bychom se jinak obtížně dostávali.

Tyto skutečnosti jsme si zvlášť citlivě uvědomovali po r. 1969, kdy ze stánků zmizely zahraniční noviny a časopisy. Kdo se k nim z pracovníků ústavu chtěl potom dostat v knihovně, musel podstupovat určité povolovací procedury, které dost nepříjemně ztěžovaly práci. Také přístup ke knihám soudobých autorů – pochopitelně ze západních zemí – byl podstatně ztížen, což se týkalo jak knihovny ústavu, tak i knihovny ministerstva zahraničních věcí. Příslušná omezení se týkala i ekonomické literatury ze SRN, Velké Británie, USA a dokon-

ce i ze Švýcarska. Proto je pochopitelné, že izolování ústavu od uvedených informačních zdrojů výrazně degradovalo postavení ÚMV jak v mezinárodním měřítku, tak i v rámci vnitropolitických rozměrů.

Změna názvu pracoviště, která byla již zmíněna, byla ve skutečnosti výrazem zásadních změn v této oblasti. Zaprvé, šlo ve své podstatě o vytvoření nového právního subjektu. Zadruhé, ústav dostal nové vedení, jež mělo z počátku ještě provizorní charakter, postupně bylo však obsazováno novými lidmi, z nichž nejvýznamnější osobností se stal nově jmenovaný ředitel dr. Jaromír Sedlák. Po ideové stránce byl ÚMV podřízen sekretariátu ÚV KSČ, osobně Vasilu Biľakovi. Ideovým základem činnosti ústavu se stalo něco jako normalizační doktrína, s níž byli všichni pracovníci podrobně seznámeni. Je pochopitelné, že její ústřední součástí byla teze o oprávněnosti vstupu vojsk Varšavského paktu a jejich pobytu na našem území.

Jmenování nového vedení ústavu představovalo určitý mezník v normalizačním procesu této instituce. Projevilo se to zejména příchodem nových pracovníků, z nichž byl vybrán také vedoucí oddělení socialistických zemí, který nějakou dobu zastával i funkci zástupce ředitele. Bylo znovu obnoveno vydávání časopisu, který úspěšně řídil dr. Regner, a formou interních tisků pak začaly být publikovány výsledky výzkumných aktivit pracovníků ústavu, včetně příspěvků z konferencí k vybraným tématům. Do této publikační činnosti byli zapojováni pracovníci ústavu, k čemuž byli dokonce vybízeni. Na druhé straně v této fázi normalizace nebyly badatelům, na rozdíl od 60. let, kdy byly naopak oceňovány, povolovány samostatné knižní publikace. Stejně tak se v období normalizace nepřipouštěly externí přednáškové aktivity na vysokých školách s výjimkou případů, kdy dotyčný pracovník patřil do privilegované skupiny.

Není náhodou, že ve sledovaném období byl v ÚMV upřednostňován tzv. kolektivní způsob zpracovávání určovaných úkolů. Spočíval v tom, že vedoucí kolektivu svými direktivami směroval postup při zpracovávání daného tématu a dokonce formulačně do něj autoritativně zasahoval. Výsledky takového postupu si pak úplně nebo zčásti přisvojoval, což se projevovalo i při publikování. S odstupem času je u zveřejňovaných materiálů z té doby v některých případech dosti obtížné určit autorství, což se týká samozřejmě i některých formulací v textech.

V souvislosti s tím se vtírá i otázka o kvalitě pracovníků, kteří v průběhu normalizace do ústavu přicházeli. Zde je zapotřebí individuálního rozlišení. Zejména mezi těmi, kteří přišli z ministerstva zahraničních věcí, převažovali vysoce kvalifikovaní odborníci. Bylo jistě ku prospěchu věci, že se tito lidé dostali do ÚMV, když je tehdejší ministerstvo nebylo schopno zaměstnat na místech s odpovídající kvalifikací. Pro ústav představovali vysoce pozitivní přínos, zejména v případech jejich teritoriálního uplatnění. Na druhé straně se s nástupem normalizace objevili v této instituci také jednotlivci, a to ve vedoucích funkcích, kteří svým kvalifikačním a jiným profilem na toto pracoviště nepatřili, neboť mj. nebyli schopni komunikovat žádným světovým jazykem (přitom jeden z nich o cesty na Západ usiloval). Jejich činnost na ÚMV lze tedy hodnotit veskrze negativně.

Poslední okolnosti rovněž přímo i nepřímo naznačují specifický vztah ÚMV k ministerstvu zahraničních věcí, které by za normální situace mělo vytvářet určité přirozené zázemí ústavu. Možno říci, že v 60. letech se takový vztah rozvíjel a Šnejdárkovo vedení jej nejen podporovalo, ale také dovedně vyžívalo. Přitom nešlo jen o určité vazby na úrovni vedení ústavu, ale o systém spolupráce jednotlivců specializovaných na určité problémy, který byl

zabezpečen jak po stránce formální, tak i prostřednictvím operativně strukturovaných osobních vztahů. S nástupem normalizace se ke škodě věci tyto vazby silně narušily a v určitých směrech negativně ovlivňovaly kvalitu práce ústavu. Trvalo pak určitou dobu, než se tato síť vztahů znovu oživila a přiblížila k dřívější podobě.

VÝZKUMNÉ AKTIVITY ÚMV A NÁSTUP NORMALIZACE

Jak vyplývá z předchozí části, celkové podmínky pro výzkumnou činnost v ústavu se s nástupem normalizace podstatně zhoršily zejména ve srovnání s 60. lety. Proto se zde příslušné záměry omezily na několik klíčových témat především z hlediska potřeb rezortu. Šlo zde především o:

– problematiku socialistických zemí, v rámci které se do popředí dostaly otázky integrace,
– integrace vyspělých kapitalistických zemí,
– klíčové otázky rozvojového světa, které se dostaly do popředí v souvislosti se vzestupem politických aktivit rozvojových zemí.

Problematika socialistických zemí zpracovávaná v rámci ÚMV se zde proti 60. letům podstatně zúžila, vypadlo z ní sledování vývoje vybraných zemí a jejich vnějších vztahů jako samostatných úkolů. Z hlediska současného pohledu může termín „integrace“ snad vyvolávat některé otázky. Skutečností však je, že se tak začaly označovat určité procesy v hospodářských vztazích mezi zeměmi východního bloku již ve chruščovovské éře. Souviselo to zřejmě v té době s otevřenějším přístupem k vnějšímu světu. Dále pojem „integrace“ byl v západní Evropě spojován s úspěchy a patřil mezi často frekventované termíny v celosvětovém měřítku. Zřejmě proto i v centru tehdejšího východního bloku byl zájem nestavět se proti němu odmítavě, ale naopak využít jeho příznivých atributů – určité projekty a procesy, jež vedly k prohlubování sepětí mezi jednotlivými ekonomikami, začaly být označovány také jako integrace. Ostatně, vezmeme-li v úvahu, co všechno se v současné době ve světě označuje za integraci, přičemž objektivně vzato někdy jde jen o hesla, která jsou doplněna nějakými problematickými projekty ve spojení se získanými subvencemi z vnějšku, pak v žádném případě není nutno pochybovat o tom, že termín „integrace“ je pro uvedené procesy v tehdejším socialistickém bloku zcela odůvodněný.

Na rozdíl od západní Evropy se integrační proces ve východním bloku prosazoval pouze v úzkých úsecích ekonomik příslušných zemí. Bylo tomu tak v rámci národohospodářských plánů, zejména pomocí soustavy direktivních ukazatelů. Vzhledem k tomu, že se jejich pomocí řešily klíčové otázky ekonomického rozvoje, patřily k závazným úkolům plánu. Pokud jde o účast pracovníků ústavu, přicházelo v úvahu posuzování vybraných otázek v pracovních skupinách, kde se posuzovaly dílčí záležitosti v rámci finančních vazeb apod. Dále šlo o publikační oblast, kde byla obvykle věnována pozornost některým dílčím projektům uvedeného zaměření, o účast na konferencích s příslušnou problematikou apod.

Vážné problémy při posuzování a rozpracovávání integračních projektů představovaly měnové záležitosti spojené se systémem vícesložkových kurzů. Jednotlivé dílčí otázky se soustavně projednávaly v pracovních skupinách určitých hospodářských orgánů, k čemuž byli, případ od případu, zváni pracovníci různých výzkumných ústavů. Jiný z často diskutovaných problémů v této oblasti tvořily převoditelnost a směnitelnost zůstatků na mezistátních účtech. To proto, že se postupně vytvořil systém tzv. měkkých a tvrdých položek ve zboží,

v jehož důsledku vznikaly dodatečné překážky ve vzájemném obchodu a tím i překážky, jež se musely v praxi řešit při rozpracovávání integračních programů. A přitom od začátku 60. let existoval převoditelný rubl, jehož fungování mělo jen formální charakter.

Na přelomu 60. a 70. let došlo k závažným posunům ve světovém měřítku i v měnové oblasti, jež kulminovaly v polovině 70. let. Nicméně v r. 1969 na mezinárodní konferenci zemí EHS byl mj. vznesen požadavek na vybudování měnové unie se společnou měnou, který se začal realizovat v r. 1970. I když nedlouho poté tento projekt ztroskotal, přesto měl ve světě jistý ohlas, včetně východoevropského bloku, kde také zesílily požadavky na společnou směnitelnou měnu. V souvislosti s rozsáhlou diskusí v zemích RVHP o zlepšení její efektivnosti se objevovaly požadavky na vytvoření společné měny, která by byla směnitelná.

Vzhledem k tomu začátkem 70. let začaly v zemích RVHP diskuse o možnostech realizace obdobného projektu, do něhož byly zapojeny výzkumné instituce. V tehdejším Československu se centrem pro posuzování zmíněné problematiky stal Výzkumný ústav pro finanční a úvěrovou soustavu (VÚFÚS), který k tomu tématu uspořádal konferenci. Za ÚMV se jí zúčastnil jediný pracovník, který zde přednesl stěžejní referát s názvem *Základní předpoklady pro zavedení směnitelnosti v socialistické ekonomice* (vydáno jako interní materiál VÚFÚS). Byla v něm zdůvodněna potřeba zavedení směnitelnosti v rámci zemí RVHP jednak s ohledem na potřebu rozvoje vzájemných obchodních styků, se zřetelem k nezbytnosti zabezpečení efektivního rozvoje integračních projektů a v důsledku toho všeho dosažení vyšší efektivnosti hospodářského růstu. Byly zde rovněž objasňovány nezbytné změny v hospodářském mechanismu, jež by se uskutečňovaly postupně s důrazem na cenovou a finanční oblast. Přitom v počáteční fázi by šlo zejména o sbližování a propojení vazeb mezi velkoobchodními cenami a cenami v zahraničním obchodě, takže izolovanost jednotlivých cenových okruhů by byla postupně překonávána. V souvislosti s tím by pak mohla být odstraňována devizová omezení především v oblasti běžných položek platební bilance.

Ani řada dalších námětů integrační povahy mezi státy RVHP zcela nezapadla. Pokud se je nepodařilo prosadit, zůstaly zachovány alespoň poznatky a zkušenosti z jejich rozpracování. Později pak, ve změněných podmínkách, bylo na ně někdy možno navázat. Nelze přehlédnout ani skutečnost, že začátkem 70. let existovaly podmínky, jež dovolovaly, aby se pouze malá část uvažovaných projektů mohla realizovat – a to ještě nikoli prostřednictvím ÚMV, nýbrž díky spolupráci s dalšími významnými pracovišti.

Problematika vyspělých kapitalistických zemí představovala další z výzkumných úseků ústavu. Začátkem 70. let by sem bylo možno zařadit téma „Hlavní tendence ve vztazích mezi socialistickými a vyspělými kapitalistickými zeměmi v hospodářské oblasti“. Nevěnovala se mu větší publicita, neboť závěry, které z jeho zpracování vyplývaly, dokumentovaly především vysoký deficit zemí RVHP v obchodních vztazích s uvedenou skupinou zemí a v důsledku toho tendenci k růstu zadluženosti v uvedeném směru. Bylo zde poukazováno také na specifika v jednotlivých relacích, jakož i na rozdíly v povaze zadlužení a na oblasti, kde tendence k deficitnosti obchodu v příslušných relacích nejčastěji vynikala; šlo většinou o dovozy surovin a dovozy potravin. Poukazováno bylo rovněž na požadavky zemí RVHP, pokud jde o dovozy technicky náročných výrobků, které však v řadě případů narážely na různé obchodní administrativní překážky. Tato nevyváženost v obchodních stycích mezi oběma skupinami zemí značně kolísala v průběhu jednotlivých let, stejně jako v určitých bilaterálních relacích. Přes uvedené problémy měl tento obchod vzestupnou tendenci a ve srovnání s obchodem s jinými skupinami zemí vykazoval nejvyšší dynamiku.

Je pochopitelné, že sledování vývoje integrace v západní Evropě patřilo k průběžným úkolům v rámci Ústavu mezinárodních vztahů. V souvislosti s tím zde byla v popisovaném období věnována pozornost také problémům spojeným s vytvářením měnové unie podle Wernerova plánu a diskusím, které jí předcházely a v jejímž rámci se vytvořily dva tábory podle toho, jaký přístup při realizaci uvedeného projektu chtěli jejich představitelé zvolit. Monetaristé požadovali soustředit se přitom na opatření v měnové oblasti. Podle nich by šlo především o minimalizaci inflačního růstu ve vnitřních ekonomikách a bezdeficitnost, resp. o minimální deficity platebních bilancí zúčastněných zemí vůči vnějšku. Tím měl být měnový kurz účastníků měnové unie stabilizován a příslušná oscilační pásma pohybů kurzu postupně zmenšována natolik, že by vytvořila situaci, která dovolí, aby se na základě potřebného sblížení kurzové oblasti přešlo na společnou měnu. Toto přechodné období mělo trvat přibližně deset let a výsledkem mělo být vytvoření společné měny zemí EHS.

Druhou skupinu představovali tzv. ekonomisté, kteří požadovali, aby vedle opatření v kurzové oblasti zúčastněných zemí byl při uplatňovaných krocích kladen důraz na koordinaci hospodářské politiky, včetně politiky státního rozpočtu. To znamená podepírat prosazování sbližování v kurzové oblasti také pomocí koordinace hospodářských politik. Pro druhý přístup se vyslovovaly Německo a Nizozemsko, zatímco první přístup požadovaly zejména Francie a Belgie – země tradičně s vyšší inflací. Při rozhodování, který přístup zvolit, pak zvítězila první skupina, tedy ta, která chtěla klást důraz na kurzovou politiku. Proto byl realizací projektu pověřen lucemburský představitel Pierre Werner, pod jehož vedením byl plán měnové unie uváděn v život. Krátce poté však na světových trzích nastaly neočekávané a nebývale silné otřesy, které projekt nevydržel, byl odložen a představitelé zemí EHS o něm znovu začali jednat téměř po dvou desetiletích, kdy už byla situace výrazně změněná. Při jeho opětovném přijetí však už nezvítězila původní monetaristická verze, ale pojetí, které je blízké dřívější ekonomistické koncepci. K tomu lze jen dodat, že celý tento proces byl v ÚMV průběžně mapován a zachycen v interních materiálech ústavu.

K dalším pozitivním aktivitám v rámci ÚMV, jež se v té době uskutečnily, patří také sledování a analýzy procesů, které vedly k zásadním změnám v mezinárodním měnovém systému. V té době měnový systém s pevnými měnovými kurzy založený na privilegované pozici amerického dolaru s omezenou směnitelností za zlato nebyl schopen čelit procesům nestability vycházejícím z tehdejší světové ekonomiky. V důsledku toho se kurzy měn uvolnily a směnitelnost dolaru za zlato byla zrušena, což patří ke dvěma charakteristikám mezinárodního uspořádání v měnové oblasti dodnes. I v tomto případě byly výsledky analýz posléze publikačně prezentovány v odborných časopisech pracovníkem ÚMV.

Značně byla v 60. let zastoupena ve výzkumných aktivitách ústavu problematika rozvojových zemí, avšak s nástupem normalizace došlo k mimořádnému utlumení. Z poměrně početných témat zaměřených na sledování značného počtu teritorií v rozvojovém světě v Asii, v Africe a v Latinské Americe se přešlo na omezený počet úkolů ve vybraných oblastech tak, aby byly zachyceny důležité vývojové procesy v Jihovýchodní Asii a v Latinské Americe, přičemž studium Číny v rámci samostatného úkolu postupně mizelo. Proto bylo třeba případné požadavky v uvedeném směru zabezpečovat externí spoluprací. Rovněž africká problematika byla z počátku ve velmi omezené míře pokrývána vnitřními zdroji, po nějaké době se však i ona přestala mezi úkoly zabezpečovanými ústavem objevovat. Rozvojové země jako celek však zaznamenávaly v té době značnou proměnu své role ve světové ekonomice, jež vyplývala v určité míře z důsledků surovinové krize. Dále to bylo díky aktivitám uvede-

né skupiny zemí v rámci mezinárodních organizací, jež v 70. letech dosahují významného postavení ve světové politice. Na tyto skutečnosti reagovaly také určité výzkumné práce ústavu, z nichž je třeba zmínit alespoň stanovisko k materiálu o tzv. Novém ekonomickém řádu z počátku 70. let, který požadovali zástupci různých platforem rozvojových zemí. Ve vyjádření pracovníků ÚMV se uvádí, že požadavek na zavedení nového ekonomického řádu neprosazuje nějaký zásadně odlišný ekonomický systém oproti existujícímu, jenž byl zakotven v organizaci GATT a v jiných mezinárodních organizacích. Dále byl vysloven názor, že představitelé rozvojových zemí v pojetí tzv. nového ekonomického řádu usilují ve skutečnosti o zvýhodnění ekonomických podmínek pro svůj blok v rámci již existujícího systému mezinárodních hospodářských zásad. Požadují zvýhodnění v cenové oblasti, v celní oblasti, na úseku poskytování rozvojové pomoci apod. Jejich požadavky představují tak určitý dlouhodobý postupný proces zlepšování ekonomických podmínek pro rozvojové země, který prosazují prostřednictvím mezinárodních organizací.

Další stanoviska ÚMV přesahují rámec tohoto příspěvku, který byl vymezen obdobím nástupu normalizace.

ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ V POSLEDNÍ DEKÁDĚ TOTALITY

Vladimír Leška

ÚVOD

MEZINÁRODNÍ SITUACE A VNITROPOLITICKÉ PODMÍNKY, V NICHŽ ÚMV TEHDY PRACOVAL

Rezort tehdejšího Federálního ministerstva zahraničních věcí ČSSR (FMZV) patřil mezi ty státní instituce, v nichž se posrpnové čistky, podobně jako v orgánech vnitra či obrany, prováděly nejdrastičtěji. I když koncem 70. let minulého století byl tento proces v podstatě dokončen, v kádrové politice KSČ i nadále platila zásada, že osoby potrestané za své jednání či výroky, jimiž projevily jakýkoli odmítavý postoj k srpnové okupaci Československa v r. 1968, nesměly ani v osmé dekádě zastávat ve státní správě odpovědné (a často jakékoli) funkce. Také ti jednotlivci, kteří projevili vůči normalizačnímu režimu loajalitu a z provozních důvodů či kvůli nedostatku „oddaných" specialistů nebyli do té doby odstraněni, museli postupně odejít do ústraní. Proces očisty státního aparátu od „oportunistů a nespolehlivých živlů" tak v podstatě kontinuálně pokračoval i v první polovině 80. let.

Také ÚMV patřil do kategorie „odkladišť" v působnosti FMZV. I přesto byl však pod kontrolou ministerských orgánů a oddělení mezinárodní politiky (OMP) ÚV KSČ. Jeho činnost byla významně determinována jak situací ve světě, tak zejména vnitropolitickým vývojem.

V 80. letech se v mezinárodních vztazích i nadále projevovaly dvě protichůdné tendence – uvolňování a bipolární konfrontace. V první polovině této dekády pokračoval proces zostřování mezinárodního napětí, který záhy po podepsání *Závěrečného aktu KBSE* v r. 1975 začal ohrožovat podstatu dohodnutých zásad mezinárodní spolupráce a významně převládal nad tendencí k uvolňování. Na sklonku 70. let jej akcelerovala především sovětská invaze do Afghánistánu (konec prosince 1979). Východ zdůvodňoval zostření mezinárodních vztahů přijetím tzv. dvoukolejného rozhodnutí NATO o modernizaci jaderných sil na válčišti, spojené s rozmístěním amerických pozemních systémů Cruise a Pershing II v Evropě a současně s ochotou k jednáním o omezení zbrojení, která by tato opatření učinila zbytečnými (polovina prosince 1979).

Vstup sovětských vojsk do Afghánistánu potvrdil, že brežněvovské vedení KSSS se ani po Helsinkách nezřeklo své expanzionistické politiky vůči rozvojovému světu. V první polovině 80. let představoval tento kurz jednu z klíčových strategických linií Východu. Snahy SSSR a jeho spojenců o dominanci v rozvojovém světě ohrožovaly životní zájmy zejména USA, ale i některých dalších mocností NATO. Tvůrci sovětské zahraniční politiky vycházeli z předpokladu, že bezpečnost východního bloku byla v Evropě po vojenské stránce již dostatečně zajištěna a že veřejné mínění ve většině evropských států s obavami sleduje další růst vojenských, zejména jaderných arzenálů, a proto nevěnuje tolik pozornosti expanzio-

nistickým záměrům komunistických zemí v neevropských regionech. SSSR přitom v tichosti pokračoval v rozmísťování balistických raket středního doletu SS 20, což státy NATO interpretovaly jako jednoznačnou snahu o upevnění jeho vojenskostrategické převahy i v jaderné oblasti.

Zahraniční politika USA a NATO se v tomto soupeření opírala o dva základní pilíře: o technologickou převahu nad Východem a o nesrovnatelné přednosti v systému zabezpečení lidských práv a osobních svobod. Na prvním stavěly svou zahraniční a bezpečnostní politiku především USA. Druhý byl spolehlivým nástrojem ovlivňování vnitropolitické situace v komunistických zemích, který ve své strategii preferovaly zejména západoevropské země. USA jeho efekt navíc umocňovaly akcentem na technologickou stránku soupeření, v níž po všech stránkách suverénně dominovaly.

Evropské země měly na jedné straně zájem o pokračování helsinského procesu, jehož výsledky z poloviny 70. let jim poskytovaly další možnosti rozvoje politické a ekonomické spolupráce se státy Varšavské smlouvy (VS) a pro intenzivnější působení na jejich občany. Na druhé straně nemohly nepodporovat zbrojní protiopatření USA evokovaná sovětskou vojenskou převahou. Spojené státy po nástupu Ronalda Reagana do prezidentského úřadu v lednu 1981 ještě zintenzivnily s masivním využíváním sofistikovaných technologií modernizaci jaderného potenciálu.

Úspěch jeho tvrdé politiky proti „říši zla“ umocňovala dlouhodobá stagnace direktivně řízené ekonomiky, jakož i pokračující strnulost společenského vývoje zemí „reálného socialismu“. Konzervativní vedení KSSS pod tlakem hrozby, že ve zbrojním soupeření se Západem neobstojí, se zahájením jednání i o jaderných prostředcích středního doletu sice souhlasilo, ale z vyjednávacích pozic, jež vylučovaly možnost dosažení úspěšného výsledku na ženevských jednáních o INF, neustoupilo. Tím znemožňovalo i jakýkoli pozitivní posun v rozhovorech i o konvenčních ozbrojených silách ve střední Evropě.

Východ se propagandistickou ofenzivou snažil získat na svou stranu veřejné mínění a selektivní politikou vůči jednotlivým členským státům Severoatlantické aliance vrážel klín mezi USA a západoevropské země. S touto taktikou přistupoval i k následné schůzce KBSE v Madridu.

Konfrontační soupeření mezi Východem a Západem na počátku 80. let eskalovalo v podstatě ve všech sférách – v politické, vojenské, ideologické, ale hlavně v ekonomické. Hospodářské problémy, s nimiž se v té době potýkaly vesměs všechny komunistické země, umocňovaly narůstající střety mezi polskými vládnoucími kruhy a sílícím odborovým svazem Solidarita, zkostnatělé mechanismy ekonomické spolupráce v rámci RVHP, ale i četné konflikty v rozvojových zemích, v nichž se SSSR a jeho satelity angažovaly.

Husákovská KSČ v té době patřila k nejvěrnějším spojencům brežněvovského vedení. Tím chtěla na jedné straně demonstrovat svou vděčnost za „internacionální pomoc“ ze srpna 1968, na druhé straně se tím snažila vytvářet ve vnitropolitickém kontextu obraz nesmiřitelného obhájce principů marxismu-leninismu, odhodlaného jakýmikoli prostředky prosazovat uplatňování vedoucí úlohy strany a udržet diktaturu proletariátu. Důsledným realizátorem této linie bylo i tehdejší FMZV vedené Bohušem Chňoupkem, jenž patřil k nejoddanějším stoupencům, propagátorům a apologetům zahraniční politiky SSSR.

První polovina 80. let se na jedné straně vyznačovala verbálně proklamovanou snahou o odzbrojení, na druhé straně reálné jaderné zbrojení přitom dál eskalovalo. Jelikož SSSR nezastavil rozmísťování balistických raket SS 20 v Evropě, USA koncem r. 1983 zahájily mo-

dernizaci svých taktických jaderných prostředků na kontinentu. Varšavský pakt na tento krok odpověděl rozhodnutím o umístění operačně taktických raketových komplexů na území ČSSR a NDR. Tím se hustota jaderných zbraní ve středoevropském prostoru v r. 1984 nebezpečně zvýšila. Vědecká rada organizace *The Bulletin of the Atomic Scientist* pokládala tuto situaci z hlediska bezpečnosti lidstva v kontextu celkových vztahů mezi USA a SSSR za mimořádně nebezpečnou. Ručičky „hodin konce světa" Doomsday Clock na chicagské univerzitě, symbolicky znázorňující vzdálenost lidské civilizace od jaderné či ekologické apokalypsy, ukazovaly v tom roce za tři minuty dvanáct. Podle této instituce to byl druhý nejkritičtější moment, v němž se lidstvo po druhé světové válce ocitlo.

Narůstání jaderné hrozby zneklidňovalo především evropské politiky. Rovněž proto vkládali velké naděje do pokračování helsinského procesu, jenž byl zahraničněpolitickou linií a nerespektováním principů Závěrečného aktu (ZA) KBSE v oblasti lidské dimenze ze strany členských států VS vážně ohrožen. Obtížnost zápasu o uchování tohoto celoevropského fóra pro řešení naléhavých problémů kontinentální bezpečnosti ilustrovalo několikanásobné přerušení madridské následné schůzky, zpravidla kvůli akcím SSSR a jeho spojenců, které odporovaly duchu a liteře uvedeného dokumentu. Zásluhou aktivit neutrálních a nezúčastněných států se ji nakonec podařilo po téměř třech letech v září 1983 vcelku úspěšně zakončit. Za cenu ústupků, k nimž přistoupil až Brežněvův nástupce Andropov, se na ní členským státům VS podařilo prosadit svolání Konference o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti a odzbrojení v Evropě. Je historickým paradoxem, že také její důsledky přispěly k překonávání uzavřenosti komunistického systému ve vojenské oblasti a tím i k jeho postupnému rozpadu.

Cenou za souhlas Západu s mandátem této konference byla opatření, která vytvářela prostor pro účinnější kritiku situace v oblasti lidských práv a občanských svobod, jež byla i po přijetí ZA KBSE v zemích „reálného socialismu" žalostná. Rovněž doporučení týkající se ekonomické spolupráce účastnických států vytvářela velký prostor pro komparaci společenských systémů, přičemž i v tomto směru měl Západ nesrovnatelnou převahu. Ačkoli konfrontační charakter vztahů ve vojenské oblasti mezi Východem a Západem převládal až do poloviny 80. let, dokumenty přijaté v Madridu vytvářely poměrně dobrou základnu pro jeho modifikaci.

K radikálnímu obratu ve vnitřní i zahraniční politice SSSR přispěly personální změny vyvolané úmrtím tří jeho nejvyšších představitelů za necelých třicet měsíců a sílící přesvědčení mladší generace sovětských politiků, že v ekonomickém a technologickém soupeření se Západem nemohou uspět ani ve vojenské oblasti. Nástupem Michaila Gorbačova k moci v březnu 1985 se otevřel značný prostor k postupnému snižování politického i vojenského napětí mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. Jeho filozofie „nového politického myšlení" se promítala zejména do vojenské oblasti, ale významně ovlivnila i politickou, ekonomickou, ekologickou a psychologickou sféru. Gorbačov a jeho ideologičtí spřízněnci Jakovlev a Ševardnadze si uvědomovali, že bez rozhodné změny vojenskostrategické linie by sovětský blok zabředával do ještě složitějších problémů, než v jakých se v polovině 80. let nacházel.

Nástup Gorbačova do nejvyšších funkcí Sovětského svazu rozdělil osmou dekádu 20. století na dvě zcela rozdílné poloviny. Zatímco koncem první se zbrojní spirála dostala do nebezpečně vysokých otáček, na počátku druhé se i jeho přičiněním začala zpomalovat a v jejím závěru se téměř zastavila. Přestože již Andropov naznačil realističtější přístup k některým

aspektům bezpečnostní politiky, teprve Gorbačov se odhodlal opustit cestu prosazovanou sovětskou generalitou a ve vojenské politice začal uplatňovat princip nezbytné dostatečnosti. Již jeho první ženevské setkání s Reaganem koncem r. 1985 (ten byl rok předtím opět zvolen prezidentem USA) naznačilo, že by se mohli dohodnout na podmínkách, za nichž by se závody v jaderném zbrojení podstatně zmírnily.

Rovněž jeho východiska k řešení ekonomické situace Východu byla povzbudivá. Bez nových přístupů neměly státy RVHP jakoukoli šanci uspět v soupeření se zeměmi s tržní ekonomikou, přičemž nůžky mezi efektivitou jejich „vzájemné pomoci" a integračními úspěchy ES se neustále rozevíraly. Zaostávání za Západem ve výkonnosti hospodářství a v moderních technologiích mohly zmírnit pouze rozšiřováním ekonomické, vědeckotechnické a obchodní spolupráce s vyspělými kapitalistickými státy a s využitím jejich investičních kapacit. To však předpokládalo významným způsobem otevřít nejen ekonomiku, ale celý společenský systém svobodné výměně informací v souladu s pravidly, která obsahoval jak ZA KBSE, tak i dokumenty přijaté v Madridu. Chtěl-li Gorbačov prolomit bariéry, které znesnadňovaly spolupráci se Západem, byl nucen přijmout celý komplex reformních opatření zejména ve vnitropolitickém, ale i ve vnitrostranickém životě, jež symbolizovala tehdy zvlášť frekventovaná slova „perestrojka" a „glasnosť".

Obavy ekonomů RVHP z dalšího zhoršení podmínek pro hospodářskou výměnu s vyspělými státy Evropy zvyšovala perspektiva vytvoření jednotného trhu ES od r. 1992. Také proto všemožně usilovali o zahájení kontaktů s tímto integračním seskupením. Podepsání společné deklarace o navázání oficiálních vztahů mezi RVHP a ES koncem června 1986 pokládali za mimořádný úspěch Gorbačovovy politiky.

Výsledky úspěšně ukončené stockholmské Konference o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti a o odzbrojení v Evropě v září 1985 přiměly členské státy VS, aby po dlouhých letech iracionálního utajování všech informací o jakékoli činnosti ozbrojených sil otevřely inspekčním orgánům KBSE často i nejpřísněji chráněné objekty a prostory. Bez souhlasu s tak rozsáhlou výměnou informací o ozbrojených silách a jejich výzbroji a bez možnosti mezinárodní inspekce na místě by se Reaganovi a Gorbačovovi nepodařilo koncem r. 1987 ve Washingtonu dohodnout historickou smlouvu o likvidaci raket středního a kratšího doletu. Ta otevřela prostor i k dalším významným krokům při omezování jaderného, chemického a nakonec i konvenčního zbrojení.

Zásadní obrat ve vojenských vztazích mezi Moskvou a Washingtonem vytvořil příznivé předpoklady i pro úspěšné dokončení vídeňské následné schůzky KBSE v polovině ledna 1989. Její přínos z hlediska evropské bezpečnosti byl nesrovnatelně zřetelnější než všech předchozích. Přijala mandát jednání o konvenčních ozbrojených silách v Evropě, na němž se dohodlo třiadvacet členských států NATO a VS. Americko-sovětské vztahy ale i nadále zatěžovalo odhodlání prezidenta Reagana vybudovat systém protiraketové obrany s prvky umístěnými v kosmu. Projekt strategické obranné iniciativy (SDI) umocňoval obavy představitelů SSSR z dalšího oslabení vojenských pozic, i když se později potvrdilo, že na tehdejší úrovni rozvoje technologií nemohl být dostatečně účinný.

Gorbačov se snažil o revizi brežněvovské zahraniční politiky rovněž v rozvojovém světě. V polovině května 1988 začal stahovat sovětská vojska z Afghánistánu. Po smrti Brežněva se začaly postupně oteplovat i vztahy SSSR a jeho satelitů s Čínou, která ještě před několika měsíci byla v rétorice jejich politiků označována jako „spojenec imperialismu", „zrádce třídních zájmů" a „nacionalistický hegemonista".

Jeho politická filozofie se promítla i do vztahů mezi členskými státy VS. Ačkoli si Sověti v rámci bloku zachovávali i nadále dominantní postavení, Gorbačovovy pokusy o demokratizaci obou integračních seskupení a zvýšení efektivity jejich kooperačních a rozhodovacích mechanismů vytvářely pro vlády členských zemí větší prostor pro uplatňování vlastních přístupů k řešení vnitřních problémů. To se projevilo nejen významnými rozdíly mezi jednotlivými státy komunistického bloku při prosazování nezbytných reformních kroků, ale i častým nerespektováním dohodnutých postupů a uzavřených kontraktů.

Zatímco vedení v Polsku a Maďarsku se pod tlakem vnitropolitického vývoje pokoušela jak v politické, tak i v ekonomické sféře využít uvolněnějších podmínek pro širší uplatnění deklarovaných principů „perestrojky", komunističtí vůdci v Československu a NDR se k tomuto kurzu sice verbálně, i když ne příliš přesvědčivě hlásili, v praxi však reformní kroky přijímali opožděně, se značnou nevolí a se zjevnými obavami. Zejména tehdejší člen předsednictva a tajemník ÚV KSČ pro mezinárodní otázky Vasil Biľak se po dlouhou dobu slůvku „přestavba" přímo vyhýbal. Rozhodně odmítal paralelu mezi gorbačovskými reformami a přístupy, aplikovanými v r. 1968 během pražského jara. Okupaci ČSSR vojsky VS, která další vývoj zahájených změn v srpnu znemožnila, i nadále pokládal za nezbytnou.

Husákovo vedení stále odkládalo realizaci reformních kroků, ačkoliv ekonomika ČSSR nevykazovala výsledky odpovídající potenciálu země v podstatě od r. 1968 a v 80. letech nejen stagnovala, ale její výkonnost se v mnoha směrech i zhoršila. První dva roky po nástupu Gorbačova akcentovalo z jeho politické filozofie především části, vztahující se k odzbrojení a některým dalším aspektům zahraniční politiky. Dlouho slibované „hluboké a zásadní reformy ve společnosti" se nakonec scvrkly do různých „souborů opatření ke zdokonalení národního hospodářství". Teprve po dvou letech se i v některých oficiálních vystoupeních představitelů normalizačního režimu objevila sousloví jako „přestavba mechanismu řízení hospodářství a dalších oblastí života společnosti, prohloubení demokracie a plnější využívání možností socialismu", ačkoli i v této dikci byl patrný zjevný distanc od podstaty Gorbačovovy „perestrojky".

Z reakcí tehdejších československých politiků na otázky novinářů, týkající se jejich přístupů k politice sovětského reformátora, bylo zřejmé, že se nejvíce obávali důsledků jeho kurzu pro vnitropolitický vývoj v ČSSR. Děsila je hlavně představa, že by měli pod tlakem vývoje v politickém myšlení představitelů SSSR a některých dalších komunistických států revidovat hodnocení událostí z r. 1968 a rehabilitovat ty, kterých se dotkly posrpnové represe. Obávali se masových projevů nespokojenosti, kterou do té doby demonstrovaly jen nevelké skupiny opozičně orientovaných občanů. V kontextu s výsledky, jichž bylo v průběhu rozvíjení helsinského procesu v oblasti lidské dimenze dosaženo, se však vytvářely poměrně dobré možnosti pro organizování i rozsáhlejších protestních akcí. Také proto komunističtí představitelé podmiňovali uplatňování lidských práv a občanských svobod v Československu dodržováním „základních principů socialismu, socialistické morálky a zákonů státu".

Teprve Gorgačovova návštěva v ČSSR v dubnu 1987 znamenala určitý (alespoň jevový) zvrat. Po ní si zřejmě uvědomili, že další ignorování informací o průběhu a výsledcích přestavby v SSSR a distancování se od jejího obsahu by dál zvyšovalo nespokojenost ve společnosti a ochlazovalo vztahy s některými spojenci včetně SSSR. Při setkáních Gorbačova s československými občany dominovaly spontánní projevy sympatií s jeho politikou. Lidé ji vnímali jako návrat k myšlenkám pražského jara. I přesto, že mnozí očekávali jeho omluvu za srpnovou okupaci Československa, k níž se však neodhodlal, všude byl vítán neformálně

a srdečně. To ostře kontrastovalo s chladem, strojeností a často i s otevřenými projevy antisovětismu, které doprovázely návštěvy jiných sovětských představitelů v Praze v posrpnovém období. Vedoucí funkcionáři KSČ, včetně těch, kteří realizaci nezbytných reformních kroků brzdili, zneužívali výsledky této návštěvy k tvrzením o „nerozborné jednotě strany a lidu".

Měnící se politická atmosféra ve světě vytvořila i pro husákovské vedení poměrně příznivé podmínky pro překonávání mezinárodní izolace, do níž se svou normalizační politikou dostalo. Zahraniční politika komunistického Československa se pokoušela zejména z ekonomických důvodů zlepšit diplomatické styky s vyspělými kapitalistickými státy západní Evropy a Severní Ameriky. Poměrně pravidelné kontakty na prezidentské, vládní i ministerské úrovni se jí dařilo udržovat s Rakouskem. Vztahy se SRN byly ve srovnání s jinými vyspělými demokraciemi intenzivnější zejména z geografických a historických důvodů. Diplomatům ČSSR se teprve v druhé polovině 80. let podařilo postupně prolamovat bariéry, které ji oddělovaly od USA, Kanady, Velké Británie, Francie a dalších evropských zemí.

Téměř při všech návštěvách vládních představitelů těchto států se však na pořad jednání dostávaly otázky lidských práv a občanských svobod. Tehdejší vnitřní politika zvyšovala nespokojenost ve společnosti a intenzita protestních protivládních vystoupení sílila. Tato problematika byla pro československé představitele při setkáních se západními politiky stále obtížnějším bodem jednacího programu. Odpovědi mnohých na dotazy, týkající se různých represivních akcí proti odpůrcům režimu, odhalovaly nejen pokleslost jejich osobnostní úrovně, ale především slabiny vládního režimu.

Největší průlom v přezíravém vztahu k sílící opozici kolem Charty 77, Obrody a dalších občanských sdružení učinil francouzský prezident François Mitterrand během své státní návštěvy v Praze počátkem prosince 1988. I když ocenil užitečnost svých jednání s československými představiteli z hlediska evropské solidarity a jako příspěvek k budování „společného evropského domu", diplomaticky, ale přesto dosti ostře kritizoval své hostitele za jejich pojetí lidských práv. Během pražského pobytu se jako první vysoký státní činitel Západu setkal se skupinou významných československých politických disidentů. Tento krok i celá jeho návštěva, stejně jako setkání se státníky dalších demokratických států, dokazovaly, že tehdejší politika KSČ se dostávala do stále větších problémů, ztrácela jakoukoli věrohodnost a podporu ze strany společnosti.

Vývoj potvrdil, že změna ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ, jímž se stal v prosinci 1987 Milouš Jakeš, nebyla žádným obratem v politice komunistického Československa. Nenaplnila se ani očekávání, která mnozí vkládali do nové vlády, jejímž předsedou se na podzim 1988 stal Ladislav Adamec. Ten sice přiznal, že přestavba v Československu postupovala pomalu kvůli „osobní pohodlnosti, konjukturalismu či myšlenkové lenosti" a že situace ve společnosti se jevila dobrou pouze naoko, ale ve skutečnosti se mnohé stránky jejího rozvoje během 80. let zhoršily.

Dokonce konstatoval, že způsob řešení krize v r. 1968 zabrzdil ekonomický vývoj, protože mnohé pozitivní prvky chystaných reforem byly zatraceny a pokusy o návrat k jejich uplatnění znemožňovala ideologická předpojatost pracovníků politických aparátů. Přesto ani on nebyl schopen překročit stín posrpnového vývoje, přiznat odpovědnost vedení KSČ za enormní zaostávání země za ostatními srovnatelnými státy Evropy a razantněji prosazovat změny nejen v ekonomické oblasti, ale hlavně v rozvoji demokracie a při uplatňování lidských práv a občanských svobod.

Československá diplomacie jako vždy předtím plně podporovala jak zahraničněpolitický kurz sovětské vlády, jehož reprezentantem byl Andrej Gromyko, tak i gorbačovskou linii, jejímž gestorem byl Eduard Ševardnadze. Do aktivit směřujících k uvolňování ve vojenské oblasti se zapojila několika vlastními iniciativami. V závěru r. 1985 společně s NDR navrhla SRN vytvořit pásmo bez chemických zbraní. I když se k nim v květnu 1986 připojila západoněmecká SPD, kancléř Kohl jejich návrh jako ne dost transparentní odmítl. Později se KSČ a SED dohodly s SPD na společném projektu bezjaderného koridoru, jenž by zahrnoval teritorium obou německých států a ČSSR. Československá vláda předala tento návrh spolkovému kancléři v dubnu 1986. Do kategorie deklarativních aktivit patřila i Výzva k zvýšení efektivnosti Konference o odzbrojení v Ženevě, kterou na tomto grémiu předložil československý představitel v r. 1987.

Federální ministerstvo zahraničních věcí v rámci okázalé podpory filozofie „společného evropského domu“ připravilo návrh projektu, s nímž vystoupil nový generální tajemník ÚV KSČ v únoru 1988. Proto byl prezentován jako „Jakešova iniciativa“. Jeho realizací se mělo vytvořit pásmo důvěry, spolupráce a dobrých sousedských vztahů na linii dotyku VS a Severoatlantické aliance. Ačkoli autoři tímto návrhem usilovali především o „zředění“ vojenských sil obou paktů podél hranice Východu s SRN, členské státy NATO i Rakousko akcentovaly hlavně jeho humanitární a ekologické aspekty. Tehdejší Československo se v obou oblastech často dostávalo do paradoxních situací: na jedné straně propagovalo těsnější součinnost se sousedy, na druhé straně však rozvoj důvěry a dobrých sousedských vztahů ztěžovalo svými zákony a nařízeními, zejména v oblasti svobody pohybu osob a výměny informací a přístupy k řešení ekologických problémů. Také proto tehdejší premiér Štrougal použil k označení Gorbačovovy vize „společného evropského domu“ slůvko „teorie“, čímž chtěl zřejmě zdůraznit její praktickou nerealizovatelnost v podmínkách existence dvou rozdílných společenských systémů.

Ve vztazích Československa s Polskem a Maďarskem se začaly hromadit komplikace po změnách, které v jejich vnitropolitickém vývoji nastaly koncem 80. let. Podle tehdejšího tajemníka ÚV KSČ Fojtíka tam „demontáž socialismu“ pokročila nejdále. Maďarská státní televize v dubnu 1989 vysílala rozhovor s Alexandrem Dubčekem, což vedoucí československé normalizátory velmi rozlítilo. Vládní mluvčí jeho interpretaci vývoje r. 1968 označil za „lži“ a vyslovil očekávání, že se takový „incident“ již nebude opakovat. Vedení Federálního shromáždění ČSSR reagovalo na Prohlášení Sejmu a Senátu PLR k 21. 8. 1968, které prý odporovalo tradičně dobrým vztahům, ještě ostřeji. Dokonce jej označilo za zasahování do vnitřních záležitostí. Vedoucí činitelé KSČ pokládali jakékoliv akce k tomuto výročí, jež odporovaly oficiální verzi zdůvodnění okupace, za snahu o rozvrat Československa.

Jeho vůdci však pád komunistického režimu připravovali dávno předtím. Nejenže ignorovali zájem svých občanů o změny politických poměrů, ale s těmi, kteří jej nějakým způsobem projevili, se vždy za pomoci síly tvrdě vypořádali. Tím však touhu po svobodě a lepších životních podmínkách v lidech neudusili. Vlivem vnějších okolností museli represivní nástroje ve své politice postupně omezovat. Otevřenější dialog se Západem stále více odhaloval slabiny systému, který chtěli zachránit. Rapidně ztráceli své pozice v převážné části společnosti. Celý systém se postupně pod tlakem občanů a mezinárodního veřejného mínění rozpadal. Po významných změnách v Polsku a Maďarsku padla i berlínská zeď a v listopadu 1989 i husákovsko-jakešovský režim v Československu. Osmdesátá léta se tak stala poslední dekádou totality.

MÍSTO ÚMV V SYSTÉMU VÝZKUMNÝCH INSTITUCÍ ČSSR, STRUKTURA A PERSONÁLNÍ SITUACE

POSTAVENÍ A VAZBY ÚMV

Postavení a statut ÚMV se v poslední dekádě totality oproti předcházejícím létům v podstatě nijak nezměnily. Patřil do kategorie rezortních výzkumných pracovišť a od toho se odvíjely nejen otázky ekonomického zabezpečení jeho provozu, ale hlavně obsah a charakter výzkumné činnosti. Velmi silné vazby na FMZV měl jak po linii administrativně hospodářské a personální, tak i v otázkách týkajících se zaměření výzkumu. Stále byl jedním z jeho podřízených pracovišť. Prostřednictvím náměstka ministra, zpravidla prvního, podléhal šéfovi rezortu. Po odborné stránce měl být úkolován zejména odborem pro základní politické otázky (ZPO). Hlavními nástroji řízení výzkumu oficiálně byly dlouhodobé a roční plány projednávané vědeckou radou ÚMV a schvalované ministrem.

V praxi však míra vlivu FMZV na obsahovou stránku jeho činnosti závisela především na osobních vztazích jeho funkcionářů nejen s vedením ÚMV, ale i s jednotlivými výzkumníky a na zájmu ministerských úředníků o výsledky jejich práce.

Ředitel ÚMV byl členem kolegia ministra. Jeho možnosti prosazovat požadavky na zabezpečení chodu ústavu vůči ministerským orgánům a odborné či politické názory, náměty a doporučení, vyplývající z práce podřízených, enormně závisely na osobnostních vlastnostech a autoritě, kterou měl jak u ministra, tak u ostatních funkcionářů rezortu.

Ministerstvo uplatňovalo své pravomoci v personálních otázkách vůči ÚMV zejména na počátku 80. let ještě striktněji než v ostatních sférách řízení, a to jak prostřednictvím svého kádrového odboru, tak po stranické linii. Oba nástroje však byly součástí koordinované a vzájemně propojené personální politiky KSČ, přičemž kádrový odbor (KO) FMZV nebyl jen administrativním realizátorem stranických rozhodnutí. Jeho vedoucí pracovníci byli různými funkcemi zpravidla napojeni na orgány KSČ. Například instruktorem ZO KSČ v ÚMV byl z pozice člena hlavního výboru (HV) KSČ FMZV až do r. 1986 pracovník KO, který měl ve své agendě personální otázky zaměstnanců ústavu.

Těsnou vazbu ÚMV na FMZV ilustruje i to, že jeho pracovníci cestovali do zahraničí pouze na služební nebo diplomatické pasy. Hospodář ÚMV byl v podstatě pracovníkem ministerstva, jehož po odborné linii řídil ekonomický odbor FMZV. Ačkoli byl ÚMV podle Statutu samostatnou rozpočtovou organizací, jeho napojení na ministerský rozpočet bylo tak těsné, že všechny ekonomické a finanční záležitosti, včetně výpočtu mezd a vyúčtování náležitostí spojených se služební cestami, vyřizovaly orgány FMZV.

Po stranické linii ÚMV podléhal HV KSČ FMZV, avšak jeho odbornou činnost kontrovalo především OMP, a to jak systematicky prostřednictvím instruktora ZO, jímž byl některý z pracovníků oddělení, tak nahodile či příležitostně vedoucím nebo jeho zástupcem. OMP však ještě větší pozornost než obsahovým problémům ústavu věnovalo jeho kádrové situaci. I když instrukce tohoto centra řízení československé zahraniční politiky adresované FMZV platily také pro ÚMV, aparátčíci některé specifické otázky řešili buď přímo s ředitelem ÚMV a předsedou ZO, nebo s jednotlivými výzkumníky.

S akademickou sférou byl ÚMV propojen prostřednictvím státního plánu základního výzkumu (SPZV), který zpracovávalo oddělení ČSAV, jež zodpovídalo za společenské vědy. Rozhodující slovo při stanovování výzkumných témat z oblasti mezinárodních vztahů však i v tomto případě mělo OMP. Pracovníci ústavu se na jeho realizaci podíleli několika vý-

zkumnými výstupy ročně. Jedno nebo dvě výzkumná oddělení spolupracovala s ústavy ČSAV, zejména s Orientálním a Ekonomickým (OÚ a EÚ). V ojedinělých případech se ÚMV podílel na výzkumných úkolech SPZV, jejichž hlavním řešitelem byl Ústav marxismu-leninismu (ÚML) ÚV KSČ.

ÚMV využíval kompetence Atestační komise ČSAV pro udělování vědecko-technických kvalifikačních aprobací svým pracovníkům, kteří neměli odpovídající vědecké tituly, ale v praxi prokazovali své předpoklady pro výzkumnou činnost. V posledních letech totality spolupracoval i s ministerstvem školství při zabezpečování vědeckých stáží svých pracovníků v zahraničí. Jednalo se však výhradně o pobyty v zemích východního bloku.

STRUKTURA A PERSONÁLNÍ SITUACE

Struktura ÚMV se během poslední dekády totality v podstatě nezměnila (viz Příloha 1). V jeho čele byl ředitel, kterého jmenoval (a někdy i osobně instaloval) ministr. Měl dva zástupce: statutárního a pro výzkum. První se věnoval zejména provozním záležitostem ústavu a v době ředitelovy nepřítomnosti jej zastupoval.

Zástupce pro výzkum zpravidla současně vedl některé výzkumné oddělení. Do jeho kompetence patřily otázky související s řízením výzkumné činnosti. Připravoval jednání vědecké rady, zodpovídal za zpracování plánu výzkumných úkolů ústavu a kontrolu jeho plnění, sledoval postup přípravy výstupů pro SPZV a zabezpečoval jejich oponentury. Měl pečovat o odborný růst mladých výzkumných pracovníků a starat se o jejich další vzdělávání. V praxi však jeho pracovní náplň závisela především od vlastností konkrétní osoby a jejích subjektivních představ o poslání této funkce.

Všichni tři – ředitel i jeho zástupci – se měli zapojovat do výzkumné činnosti ÚMV, když ne přímým podílem na úkolech, pak alespoň publikační činností. Tyto funkce zpravidla vykonávaly osobnosti, které předtím v rezortu FMZV zastávaly vysoké diplomatické a řídící funkce a v ÚMV mohly svou kariéru završit. To však striktně platilo jen v případě ředitele.

Do r. 1980 jím byl ing. Karel Kurka. Na rozhraní let 1969–1970 byl státním tajemníkem na FMZV. Působil i ve vysokých diplomatických funkcích. Jeho statutárním zástupcem byl ing. Miloslav Hrůza, který byl do r. 1979 velvyslancem ČSSR v Portugalsku. Předtím zastával i funkci náměstka ministra a v roli velvyslance vystřídal několik zemí Jižní Ameriky a Blízkého východu. Předsedal jednáním Evropské hospodářské komise OSN v letech, když byla ČSSR její předsednickou zemí. Zástupcem ředitele byl až do odchodu do důchodu koncem r. 1988, tedy téměř po celá 80. léta. Za tu dobu se ve funkci ředitele kromě jmenovaného vystřídali ještě další tři vysoce postavení diplomaté. Po odchodu Kurky v druhé polovině r. 1980 téměř dva roky řídil ústav statutární zástupce Hrůza.

Funkci ředitele ÚMV v průběhu prázdnin v r. 1982 převzal JUDr. Ján Pudlák. V diplomacii působil již koncem 50. let. Od prosince 1968 byl vedoucím kanceláře prezidenta republiky. Po návratu na FMZV zastával opět vysoké diplomatické funkce. Předtím, než přišel do ÚMV, byl velvyslancem ve Francii. Ředitelem byl až do září 1988, kdy odešel do důchodu. Na krátkou dobu jej vystřídal dr. Luděk Handl, jenž bezprostředně předtím vedl Stálou misi ČSSR u mezinárodních organizací ve Vídni. Z funkce ředitele byl však po několika týdnech odvolán kvůli nesrovnalostem ve vyúčtování finančních náležitostí během posledního pobytu v zahraniční.

Stranické a kádrové orgány FMZV místo něj chtěly ustanovit Milana Školouta, který začátkem r. 1989 ukončil svou velvyslaneckou misi ve Španělsku. Proti jeho jmenování se však

ostře postavil výbor ZO KSČ. Svůj protest zdůvodnil nedostatečnou odbornou kvalifikací pro výkon funkce ředitele ústavu. Důsledné setrvávání na tomto postoji, podporované převážnou většinou výzkumných pracovníků, vyvolalo značnou nevoli jak u ministerských úředníků, tak u nadřízených stranických orgánů. Vzhledem k tehdejší atmosféře ve společnosti si však nedovolili vůči členům výboru vyvodit jakékoli sankce. Přislíbili, že ředitelem ÚMV se stane osobnost s nezbytnými předpoklady pro tuto funkci. Tou měl být v té době ještě velvyslanec v SRN dr. Dušan Spáčil. Do jeho příchodu počátkem listopadu 1989 řídil ústav vedoucí 1. výzkumného oddělení JUDr. Vladimír Čebiš, CSc., který byl od počátku r. 1989 statutárním zástupcem ředitele. Dušan Spáčil se stal ředitelem ÚMV několik dnů před sametovou revolucí a nedlouho po ní s ním FMZV rozvázalo pracovní poměr.

Zástupcem ředitele pro výzkum byl na počátku osmé dekády minulého století vedoucí 1. oddělení doc. RSDr. Václav Opluštil, CSc. Později vykonával pouze funkci zástupce. V polovině 80. let odešel do důchodu a vystřídal jej doc. RSDr. Ladislav Dvořák, DrSc. Až do konce května 1987 nadále vedl i oddělení rozvojových zemí. Po té se věnoval pouze funkci zástupce ředitele pro výzkum. Prvně jmenovaný měl pověst extravagantního vědce, který se ve svých prognostických úvahách o budoucnosti komunismu a lidstva opíral o různé matematické modely vycházející z astrologie. Podle jeho predikce jak komunismu, tak posléze i celé lidské civilizaci hrozila katastrofa. Ukázalo se, že v tom prvním scénáři se nemýlil. V 80. letech nepublikoval v ústavní časopise *Mezinárodní vztahy* žádnou ze svých prací.

Opluštilův nástupce, Ladislav Dvořák, byl naopak velmi pilným a často publikovaným autorem. Jeho odborné práce se vyznačovaly enormní snahou o aplikaci pouček marxismu-leninismu. Patřil k nejvýznamnějším apologetům sovětské zahraniční politiky v ČSSR.[1)]

Vědeckým tajemníkem ústavu byl do konce srpna 1981 Jiří Komberec, jenž současně vykonával funkci předsedy ZO KSČ. Až do odchodu z ÚMV v polovině r. 1986 byl rovněž šéfredaktorem *Mezinárodních vztahů*. Poté více než rok časopis řídila bývalá pracovnice vydavatelství Svoboda RNDr. Jaroslava Krýlová. Z ÚMV odešla v druhé polovině r. 1987 kvůli vážnému onemocnění. Posledním šéfredaktorem v tomto období byl novinář Pavel Přeučil.

Tajemnickou funkci po odchodu Jiřího Komberce do důchodu 1. září 1981 převzal JUDr. Petr Kaňka, jenž byl předtím výzkumným pracovníkem 1. oddělení. Spravoval veškerou agendu ústavu, která se týkala výzkumu, a poskytoval výzkumným oddělením příslušný servis. Při tom i nadále plnil dílčí výzkumné úkoly. Byl služebním představeným pracovnicím knihovny a těm, které objednávaly, evidovaly a zapůjčovaly domácí a zahraniční odborné časopisy. Teprve počátkem r. 1988 byl vytvořen samostatný útvar „Knihovna“, jehož vedoucí se stala PhDr. Helena Kolátorová.

Administrativní a písařské úkony pro vedení ústavu zabezpečovala sekretářka ředitele Miroslava Němečková, kterou později nahradila Jana Justová. Záležitosti týkající se služebních cest pracovníků ÚMV vyřizovala další pracovnice sekretariátu Edita Kášová.

Hospodář ÚMV byl prodlouženou rukou ekonomických útvarů FMZV. Staral se o zabezpečení běžného života, spravoval sklad kancelářských potřeb, zajišťoval údržbu a evidenci veškerého movitého inventáře ústavu a dohlížel na plnění povinností jediného podřízeného – údržbáře a topiče.

Jádrem ÚMV byla tři výzkumná oddělení:

– první, které se běžně nazývalo oddělením socialistických zemí. Do r. 1981 jeho práci řídil dr. Karel Zeman. Pracoviště po jeho odchodu dočasně vedl zástupce ředitele V. Opluštil, jenž prosazoval, aby se jmenovalo „oddělení obecných otázek“. V druhé polovině r. 1981

se stal jeho vedoucím V. Čebiš. Po té se tento název přestal používat. Zástupcem vedoucího oddělení (nezbytnost této funkce vyplynula z praxe) byl dřívější voják z povolání PhDr. Vlastimil Heřt, CSc.;

– druhé, označované jako oddělení rozvojových zemí, patřilo podle tehdejších kritérií vzhledem k úrovni řízení a kvalitě výstupů k nejkonsolidovanějším a nejvýkonnějším pracovištím ÚMV, ačkoli převážnou většinu jeho výzkumníků tvořili nestraníci; z KSČ byli vyškrtnuti za srpen 1968. Vedoucí oddělení byl L. Dvořák, jeho zástupcem byl JUDr. František Vychodil, CSc., který v posledním roce totality znovu získal členství v KSČ. Přispěla k tomu jednak změněná politická atmosféra ve společnosti, ale též výsledky jeho politické angažovanosti a publikační činnosti především v oblasti hnutí nezúčastněných. Patřil mezi pravidelné autory odborných textů k této problematice v *Rudém právu* a v některých dalších periodikách. Byl náročný při vyžadování kvality výstupů a dodržování stanovených termínů;
– třetí oddělení – vyspělých kapitalistických států, v hantýrce ostatních pracovníků nazývané též „kapitalisté“. Zabývalo se jednak teritoriálními výzkumy a integračními procesy na Západě, jednak problematikou míru a kontroly zbrojení. Vedl jej doc. RSDr. Václav Regner, CSc., jenž se specializoval na problematiku Severoatlantické aliance a USA. V první polovině 80. let byl předsedou redakční rady *Mezinárodních vztahů*. Jeho zástupce ing. Rudolf Rezek působil před srpnem 1968 na MZV ve vyšších úřednických a diplomatických funkcích. Do ÚMV byl zřejmě „přesunut“ z politických důvodů. Po jeho odchodu do důchodu v r. 1985 se stal zástupcem vedoucího 3. oddělení ing. Vladimír Leška, který do ústavu nastoupil po skončení služebního poměru vojáka z povolání v r. 1979.

Oddělení tvořili výzkumní pracovníci, překladatelky-dokumentaristky a zpravidla jedna sekretářka-písařka. Náplň a pojetí práce pomocných výzkumných pracovnic závisely na libovůli vedoucího oddělení. Optimálně jejich schopnosti využívali především v 2. oddělení, kde se do značné míry specializovaly na vymezený okruh odborných problémů a na spolupráci s těmi kolegy, kteří se jejich výzkumu věnovali. V 1. oddělení některé podobné činnosti prováděli i pracovníci s aprobací výzkumníka. Ti se zpravidla zapojovali i do publikační činnosti. Ve 3. oddělení pracovala pouze jedna překladatelka-dokumentaristka, kterou přímo úkoloval vedoucí oddělení, resp. jeho zástupce.

Nákup, výměnu, evidenci a půjčování odborné literatury zabezpečovaly čtyři (krátce pouze tři) pracovnice. Jedna z nich se starala o mezinárodní výměnu knih a časopisů a další o nákup, evidenci a zápůjčky novin a časopisů. Autory převážné většiny přírůstků knih byli Sověti, Poláci a východní Němci. Z produkce západních nakladatelství dominovaly ročenky a publikace různých mezinárodních organizací. Nákup časopisů podle požadavků výzkumných pracovníků byl limitován přidělenými finančními prostředky. Pro svou práci mohli výzkumníci využívat i knižní a časopisecké fondy FMZV.

V tehdejších poměrech nedílnou součástí organizační struktury ÚMV a poměrně vlivným činitelem působícím na jeho výkonnost a zaměření byla ZO KSČ s „převodovými pákami“ ZO SSM, ZO SČSP a ZO ROH. Její předseda měl v systému řízení pracoviště dosti významné postavení, které však záviselo na pozici, jíž měl u vyšších stranických orgánů, a na osobních vztazích mezi ním a funkcionáři ministerstva a OMP. V 80. letech se však jeho pozice modifikovala také pod vlivem změn po nástupu Gorbačova k moci. Přestal být jen zprostředkovatelem úkolů a rozhodnutí vyšších stranických orgánů a mohl podstatně aktivněji než předtím prosazovat iniciativní návrhy, náměty a požadavky pracovníků ústavu.

V souladu s tezí o vedoucí úloze KSČ se zúčastňoval všech významnějších jednání vedení ÚMV a měl právo vyjadřovat se k personálním změnám, resp. je i ovlivňovat. Zejména v první polovině 80. let však služební ani stranické orgány FMZV v podstatě žádnou diskusi ke kádrovým (a zpravidla ani k jiným) otázkám nepřipouštěly. V závěru dekády se i v tomto směru situace poněkud změnila. Výboru ZO KSČ se např. po zdlouhavých jednáních s funkcionáři OMP a HV FMZV podařilo v r. 1988 prosadit znovupřijetí Františka Vychodila do KSČ, z níž byl za své aktivity v srpnu 1968 vyškrtnut.

Práci základní organizace kontrolovali instruktoři jak HV, tak OMP. Jejich posláním v podmínkách ústavu především bylo prosazovat politiku vyšších stranických orgánů a předcházet situacím, které by mohly vzbudit podezření jejich představitelů, že není dodržována stranická linie. Zejména v první polovině 80. let instruktor HV KSČ, jímž byl pracovník KO FMZV, v několika případech zabránil realizaci kroků, na kterých se usnesl výbor ZO KSČ. V závěru dekády instruktor zase úzkostlivě sledoval, zda pokusy o aplikaci myšlenek „perestrojky“ nebyly v rozporu s manévrovací taktikou vedení KSČ.

Přímý vliv KSČ na kolektivy oddělení v té době zajišťovaly dvě stranické skupiny, z nichž v jedné byli komunisté 1. a 2. oddělení, zástupci ředitele a ti, kteří pracovali v redakci *Mezinárodních vztahů* a v knihovně. Druhá skupina zahrnovala členy a kandidáty strany 3. oddělení. Do ní patřil i ředitel ústavu. Vedoucí stranických skupin se koncentrovali především na otázky pracovní kázně a morálky, výkonnosti spolupracovníků a na zajišťování výzkumných a jiných úkolů.

V té době byl kladen poměrně značný důraz na práci mladých pracovníků v ZO SSM. KSČ působila na svazáky prostřednictví jejího předsedy. Členové SSM se v závěru dekády výrazně zasazovali o zavádění výpočetní techniky do výzkumné činnosti.

Být členem ROH a SČSP patřilo k nepsaným povinnostem všech zaměstnanců ÚMV. Tyto organizace poskytovaly bezpartijním výzkumným pracovníkům prostor k prokazování jakési politické loajality vůči tehdejšímu režimu. Byli zastoupeni v jejich orgánech a pro spolupracovníky organizovali nenáročné společenské akce, jako např. návštěvy galerií či výstav. Na celoústavních schůzích ROH se zpravidla řešily jak pracovní, tak i provozní problémy, týkající se všech zaměstnanců. Společenské organizace v souladu s principem vedoucí úlohy KSČ kontroloval a často i úkoloval výbor ZO KSČ.

ZAMĚŘENÍ VÝZKUMNÉ A PUBLIKAČNÍ ČINNOSTI

Výzkumná činnost ústavu v 80. letech měla v převážné míře apologetický charakter a značná část výstupů sloužila jako podklad pro propagandistickou činnost stranických a některých společenských institucí. Významně ji ovlivňovala celková politická atmosféra ve společnosti a charakter mezinárodních vztahů. V první polovině 80. let se vyhrocená konfrontační rétorika komunistických funkcionářů odrážela i ve slovníku výstupů ÚMV. V druhé polovině dekády se pod vlivem Gorbačovových myšlenek formální stránka jeho produkce měnila, objevovaly se práce, jež by snad snesly i přísnější kritéria. Avšak jejich hlavním smyslem i nadále byla obhajoba tehdejší sovětské a československé zahraniční politiky a jejích principů.

VÝZKUMNÁ ČINNOST

Jeden ze starších zkušených výzkumných pracovníků charakterizoval úroveň produkce své a svých kolegů slovy: „Děláme tady odborně kvalifikovanější žurnalistiku." Odhlédneme-li od poplatnosti tehdejšímu režimu, část výstupů, ačkoli v té době nesla označení studie či výzkumné práce, by snad splňovala požadavky na aplikovaný empirický výzkum. Většina by mohla být zařazena mezi informace a konzultace a s použitím nenáročných kritérií též do kategorie analýz. Přitom i ojedinělé pokusy o hlubší teoretický pohled na problematiku mezinárodních vztahů se jednoznačně opíraly pouze o marxisticko-leninskou teorii; nakonec tak jim to ukládal *Statut ÚMV*. Přičinlivější autoři kromě odkazů na Leninovy nebo Marxovy práce pokládali za nezbytné citovat alespoň jednoho nebo dva sovětského představitele a podle situace i československé komunistické pohlaváry. Jako zdroje poznatků se využívaly publikace především sovětských autorů. Docent Dvořák otevřeně vybízel k „nostrifikaci" jejich statí. Měl na mysli přizpůsobení obsahu těchto prací poměrům ČSSR a potřebám její zahraniční politiky.

Oddělení postupovala při zadávání výzkumných témat pracovníkům podle vlastních zvyklostí. Na úrovni vedení ústavu (formálně na zasedání jeho vědecké rady) se rozhodovalo pouze o úkolech, které vyplývaly ze SPZV. (Již bylo zmíněno, že pracovníci ÚMV se v několika málo případech podíleli i na realizaci části výzkumných úkolů jiných institucí, které se týkaly mezinárodních vztahů.)

Druhým, více méně direktivním nástrojem ovlivňování výzkumné činnosti, byl plán práce ÚMV, jejž zpracovávalo za spoluúčasti vědecké rady jeho vedení. Sestavoval se na základě iniciativních návrhů vzešlých z pracovních porad oddělení a reagoval na požadavky pracovišť FMZV, především odboru ZPO. Řada jednání mezi ním a ÚMV o tom, jakou formu a obsah by měla mít jejich spolupráce, aby výsledky činnosti ústavu co nejvíce odpovídaly potřebám zahraniční politiky, vyústila zpravidla v ujištění, že ZPO včas předloží ústavu své požadavky na konkrétní témata a ten je zadá pracovníkům.

Zpětná vazba, jež by indikovala praktickou využitelnost předložených výstupů, však po celou dekádu scházela. V jejím závěru z iniciativy stranické organizace a vedení ÚMV se tento problém řešil dokonce na kolegiu ministra. Po něm se vytvořila skupina přímo zainteresovaných pracovníků obou pracovišť, které předsedal první náměstek ministra. Ta se konkrétními aspekty problému zabývala na jednom nebo dvou zasedáních. Před pádem totality však ani jeden nedořešila.

Návrhy témat výzkumných výstupů pro plán práce ÚMV vzešly zpravidla z dialogu vedoucích oddělení s podřízenými. Direktivně byly zadávány úkoly pouze mladším pracovníkům a těm, kteří neprojevovali dostatečnou iniciativu. Některé studie, výzkumné práce či informace vznikaly také ad hoc jako reakce na nové a neočekávané události ve vývoji mezinárodních vztahů. Výběr témat a základní směr výzkumné a publikační činnosti ve všech odděleních byl primárně ovlivněn vývojem mezinárodní situace a vnitropolitickou atmosférou, sekundárně pak personálními možnostmi.

Vedení ústavu se snažilo získávat nové výzkumné pracovníky na sledování prioritních oblastí, avšak ne vždy úspěšně. Přesto v průběhu dekády do ÚMV nastoupilo několik mladých, převážně i dostatečně kvalifikovaných adeptů, z nichž se někteří v polistopadovém vývoji prosadili do významných funkcí jak v rezortu FMZV/MZV, tak i v nevládních či soukromých organizacích. Pouze dva či tři jednotlivci, přijatí zpravidla na základě protekce, nenašli v oboru mezinárodních vztahů dostatečné zalíbení. I přesto, že se v personální politice ve

srovnání s předcházející etapou normalizačního období leccos změnilo, FMZV využívalo ÚMV i nadále jako „odkladiště“ pro své zaměstnance, s nimiž již z různých důvodů v diplomacii nepočítalo. Většina z nich se ale na podmínky a požadavky práce v ústavu dobře adaptovala a pro výzkum byli podle tehdejších hledisek přínosem.

K nejvýraznějším osobnostem této kategorie patřili bývalí náměstci ministra a dlouholetí velvyslanci, jako např.: ing. Hrůza, o němž byla již zmínka, doc. Jaroslav Vrla, CSc., expert na problematiku subsaharské Afriky, JUDr. Zdeněk Trhlík, naposled velvyslanec v ČLR, jenž se do ÚMV dostal kvůli sestře, která podepsala Chartu 77, JUDr. Miloslav Růžek, s podobnou dráhou kariérního diplomata, který do ústavu přišel z funkce velvyslance – vedoucího československé stálé mise u evropské úřadovny OSN v Ženevě, již zmiňovaný V. Čebiš, jenž plnil roli prostředníka při vyjednávání Castrovy Kuby se Spojenými státy. Téměř všichni působili v ÚMV jako řadoví pracovníci, kromě již dříve zmiňovaných.

Přínosem byl i dr. Tomáš Lahoda, který v různých funkcích strávil mnoho let v zahraničí a svou diplomatickou kariéru ukončil jako vedoucí odboru mezinárodních vztahů Kanceláře prezidenta republiky. Před příchodem do ÚMV v r. 1986 byl ředitelem Informačního ústředí OSN pro NDR a ČSSR. Rovněž ing. Jiří Sobotka, CSc., jehož ministr odvolal v r. 1980 z funkce velvyslance v Brazílii pro podezření z porušení zásad ekonomické kázně na zastupitelském úřadě, které se však nepotvrdilo, byl platným členem výzkumného kolektivu. Další „odložení“ funkcionáři již takovým přínosem pro práci v ústavu nebyli. K nim patřil i bývalý vedoucí sekretariátu generálního tajemníka ÚV KSČ Vratislav Vajnar, jenž v ÚMV strávil několik měsíců, než se pro něj v Ženevě našla vhodná „trafika“.

Z pohledu tehdejšího vedení FMZV a orgánů KSČ byl přesun zkušených kariérních diplomatů do ÚMV poměrně efektivním opatřením. Pro ně se tím vytvořila příležitost, aby své praktické zkušenosti, v řadě případů obohacené o hlubší teoretické znalosti, předali formou různých informací, výzkumných prací či na stránkách *Mezinárodních vztahů* širšímu okruhu osob zabývajících se zahraničněpolitickými otázkami. Svou pracovitostí, erudicí a jazykovými znalostmi byli příkladem pro mladší kolegy.

V důsledku vyhrocené mezinárodní situace koncem 70. a v první polovině 80. let se zvýšil zájem o vojenskopolitické aspekty mezinárodních vztahů. To přimělo vedení ÚMV, aby získalo odborníky na tuto problematiku. V druhé polovině 70. let nastoupil do 3. oddělení bývalý voják z povolání Stanislav Veselý, který koncem desetiletí přivedl do ÚMV z armády propuštěného Vladimíra Lešku. Politickovojenskými aspekty mezinárodních vztahů se do té doby zabývali i vedoucí oddělení V. Regner a jeho zástupce R. Rezek, po té i M. Růžek a J. Sobotka. V druhé polovině 80. let (pravděpodobně v r. 1987) skupinu vojenských expertů posílil bývalý pracovník Generálního štábu Československé lidové armády plk. ing. Milan Štembera. Jako reprezentant ministerstva národní obrany býval často členem československých delegací na různých grémiích v rámci helsinského procesu a orgánů OSN.

Řízení výzkumné činnosti bylo plně v kompetenci vedoucích oddělení. Statutární zástupce ředitele se z počátku několikrát pokusil tento proces striktněji kontrolovat, ale zvolenými postupy příliš neuspěl. Různorodé podmínky a ne vždy optimální personální skladba jednotlivých pracovišť znesnadňovaly prosazení snah o unifikaci těchto postupů. Zatímco vedoucí 1. a 2. oddělení velmi důsledně dodržovali pravidla zadávání, upřesňování a kontroly průběhu zpracovávání studií a výzkumných prací, šéf 3. oddělení volil „demokratičtější“ metody. Na dvou prvně jmenovaných pracovištích byl každý výzkumný úkol podroben oponentnímu řízení (i když někdy značně formálnímu), o němž se obligátně pořizoval zápis.

Výstupy zpracované v 3. oddělení byly zpravidla projednávány na jeho poradách jako podklad k výměně názorů na základní problém příslušné práce. V rámci oddělení „rozvojovek" se na oponenturách zpravidla podíleli kromě zainteresovaných pracovníků ústavu i funkcionáři příslušných oddělení či odborů FMZV a nezřídka i některých ústavů ČSAV. Výjimečně byli přizýváni i experti z vysokoškolských pracovišť, 1. oddělení převážnou část výzkumných výstupů rovněž podrobovalo oponentuře, ale na rozdíl od „rozvojářů" externisty využívalo jen ojediněle.

Principy oponentního řízení stanovené příslušnou komisí ČSAV se striktně dodržovaly pouze při posuzování konečných výstupů v rámci SPZV. Na oponentuře těch, od nichž se očekávalo, že nějakým způsobem mohou ovlivnit československou zahraniční politiku, se podíleli nejen odpovědní pracovníci FMZV, ale i externisté, zpravidla s vazbami na nejvyšší stranické orgány. Například na oponenturách výstupů zpracovaných příslušníky 2. oddělení, se často zúčastňoval afrikanista doc. PhDr. Karel Lacina, DrSc., konzultant OMP. Práce ÚMV oponoval např. také bývalý vedoucí tohoto oddělení doc. RSDr. Pavel Auersperg, DrSc., bývalý ředitel ÚMV prof. PhDr. Vladimír Soják, CSc., pracovník ÚML PhDr. Josef Groušl, CSc., a další.

Závěrečná zpráva z většiny oponentních řízení, kromě obligátního konstatování o úrovni splnění zadaného úkolu a o jeho reálném přínosu, doporučovala zpravidla i způsob praktického využití schváleného textu. Převážná část výstupů 2. oddělení sloužila jako podkladový materiál pro pracovníky příslušných odborů FMZV, některé byly určeny pro OMP. Oponentní komise však nejčastěji doporučovala publikovat výstup v edici tzv. „modrých sešitů". Jednalo se o interní občasník, vydávaný ústavem v několika desítkách exemplářů. Převážná většina z nich patřila do kategorie písemností určených „pouze pro služební potřebu", některé informace a výzkumné práce, zejména ty, jež se zabývaly problémy ve vztazích mezi socialistickými státy nebo jejich vnitropolitickými poměry, byly označeny dokonce jako „tajné". Teprve v druhé polovině r. 1988 vedení ÚMV vyškrtlo výzkumné práce, studie a informace ze seznamu písemností, na něž se nesmyslný režim ochrany utajovaných skutečností vztahoval.

V edici „modrých sešitů" se publikovaly studie, výzkumné práce, informace a další materiály, které měly nějaký vztah k odbornému poslání ústavu. Převážná většina z nich byla kromě pořadového čísla opatřena úvodní formulí. Ta obsahovala jméno autora a odpovědného vedoucího oddělení, složení oponentní komise, datum obhajoby a uzávěrky rukopisu a jméno funkcionáře, který schválil text k vydání. Tuto pravomoc měl zpravidla ředitel ÚMV, v jeho nepřítomnosti pak statutární zástupce. Zatímco vedoucí 1. a 2. oddělení důsledně dbali na dodržování těchto formálních náležitostí, vedoucí 3. oddělení tomu nepřikládal podstatný význam.

Převážná většina prací v této edici reagovala na aktuální vývoj mezinárodní situace a snažila se odpovídat na otázky, které z toho pro tehdejší zahraniční politiku Československa a celého východního bloku vyplývaly. V zaměření, ale i ve slovníku autorů značné části výstupů na počátku dekády se odrážela vyhraněnost ostré konfrontace, která převládala v postojích tehdejších politických špiček Východu vůči Západu, ale i k Číně. Název řady prací byl volen vesměs v souladu s požadavky kladenými na výzkumná díla, ale jejich obsah se zpravidla zcela podřizoval ideologickým kritériím tehdejšího režimu.

Pracovníci 1. oddělení na počátku 80. let věnovali pozornost zejména problémům komunistických zemí na Balkáně, které vážně znepokojovaly sovětský blok. Pro ilustraci lze uvést

několik výstupů Zdeňka Koudelky: *Specifika zahraniční politiky Rumunska (1980)*, *Události v Kosovu v březnu až květnu 1981*, *Zahraničněpolitická linie VIII. sjezdu Albánské strany práce (ASP)* a *Zahraničněpolitická linie XII. sjezdu Svazu komunistů Jugoslávie (1982)*. V posledně jmenované tajné informaci autor akcentoval mj. rozdíly v hodnocení tzv. eurokomunismu a tehdejšího vývoje v Polsku mezi jugoslávskými komunisty a představiteli sovětského bloku, které se na sjezdu objevily.

Na situaci u severního souseda na počátku 80. let reagovalo toto oddělení studií *Příčiny společenskopolitických krizí v PLR a hlavní poučení z nich* (konec roku 1982). Vývoj v letech 1980–1981 v ní autor označil *„za přímý a nejnebezpečnější pokus o kontrarevoluci v PLR“*.[2] Odpověď na otázku *„proč ‚Solidarita‘ ve společnosti tak zapůsobila a proč získala takovou popularitu a obrovský vliv na všechny vrstvy obyvatelstva“*,[3] však nenašel. V další studii s podobnou tematikou z počátku r. 1985 zdůvodnil přetrvávající problémy tehdejších vládnoucích kruhů a pomalý postup konsolidace v Polsku *„působením nelegálních struktur i jednotlivců z řad bývalé ‚Solidarity‘, části vědců a umělecké inteligence“*.[4]

Pracovníci 1. oddělení věnovali mnoho stran textů též zahraniční politice „maoistické Číny“. Některé přístupy k „výzkumným úkolům“ na počátku 80. let ilustruje i slovník použitý pro název studie z r. 1981 a jejích kapitol: *Maoistická Čína, válka a mír, Parazitování na marxismu-leninismu v otázkách války a míru, Provokační podstata maoistické linie, Imperialisticko-maoistická aliance, Militantní, totální antisovětismus* aj.

Na podobnou problematiku byl zaměřen i výzkumný úkol SPZV VIII-4-5 Soudobý vývoj ČLR a KS Číny, působení maoismu v mezinárodní oblasti, zejména ve vztahu ke KSČ a ČSSR. Dílčí studie k němu pod názvem *Současné československo-čínské vztahy* z října 1983, jakož i podkladový materiál k další závěrečné studii SPZV na téma *Vývoj ideově politických tendencí v KS Číny, její vztah k jednotě MKH* (mezinárodního komunistického hnutí – pozn. aut.), *principům internacionální politiky KSČ*, jsou učebnicovým příkladem apologetiky prosovětsky orientované československé zahraniční politiky vůči Číně v různých fázích snah o normalizaci vztahů s touto asijskou mocností. Definitivní podoba výstupu SPZV po názvem *Současná zahraniční politika ČLR* v rozsahu asi 160 stran vyšla v r. 1985 v informačním bulletinu ÚML.

V tomtéž roce zpracoval Z. Trhlík třídílnou práci v rozsahu 540 stran na téma Československo-čínské vztahy, v níž uplatnil své zkušenosti z působení v Pekingu. Komise ji doporučila jako pomůcku pro diplomatické pracovníky připravující se na misi v Číně a pro výchovu mladých zaměstnanců FMZV.

Jedním z klíčových úkolů, na němž se v závěru první poloviny 80. let podílelo 1. oddělení, byla výzkumná zpráva ÚMV v rámci SPZV na téma Úkoly československé zahraniční politiky v boji proti globální strategii imperialismu. O jejím ideologickém zaměření svědčí např. to, že ji oponoval pracovník ÚML J. Groušl, známý ideolog komunistické propagandy a oddaný stoupenec normalizační politiky KSČ. Ačkoli měla pozoruhodný rozsah (přes 250 rukopisných stran), tehdejšímu vedení FMZV zřejmě jen málo posloužila. Autor v ní použil přes 100 odkazů, z nichž však celá čtvrtina byly citáty sovětských a československých politiků a téměř pětina odvolávky na oficiální dokumenty z jednání stranických orgánů. Skoro 20 procent z nich byly citace funkcionářů FMZV, nejčastěji však ministra Chňoupka, dvanáctkrát se odvolal na kolegy a bývalé pracovníky ÚMV. Své vlastní práce připomněl čtyřikrát, zatímco z *Rudého práva* citoval celkem desetkrát. Téměř tolikrát se odvolal na sovětské zdroje. Jednou se opřel o Lenina a tolikrát i o západní pramen.

Pro ilustraci úrovně části výzkumných úkolů SPZV z té doby je vhodné připomenout alespoň torzo ze závěru tohoto úkolu: *„Současný boj proti imperialistické strategii je úspěšný. S narůstajícím tlakem mezinárodních reakčních sil jsou však úkoly stále náročnější. (...) Nejaktuálnějším úkolem je nyní příprava XVII. sjezdu Komunistické strany Československa a poté důsledná a ofenzivní realizace všech jeho závěrů ve vnitropolitické a zahraničněpolitické oblasti, osvojení si a aplikace výsledků mimořádně významného XXVII. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu.“*[5)]

Pokusy zástupce ředitele V. Opluštila o zvýšení teoretické úrovně výzkumů nepřinesly v podstatě žádný efekt. Výsledkem jeho snahy byly pouze dva zkrácené překlady publikací sovětských a bulharských autorů. Jednalo se o výtah ze sovětského sborníku *O teorii zahraniční politiky socialismu* (1980) a z bulharské publikace *Aktuální problémy zahraničněpolitické prognostiky* (1982). Lze však pochybovat, že podnítily zájem pracovníků ústavu o zvyšování odborné kvalifikace.

Na základě plánu práce vydalo 1. oddělení rozsáhlý přehled o stykových a jiných akcích ČSSR, SSSR, socialistických, kapitalistických a rozvojových zemí a mezinárodních organizací. Ve formě tabulky o 237 stranách formátu A3 jej v r. 1981 zpracoval P. Kaňka pod názvem *Paralelní chronologie hlavních mezinárodních událostí v období 1969–1980*. Tento rozsáhlý elaborát měl sloužit potřebám zahraniční politiky ČSSR. Nepodařilo se však zjistit, zda byl v praxi skutečně využíván.

Nejčastějšími tématy, jimiž se zabývali pracovníci 2. oddělení, byly otázky týkající se hnutí nezúčastněných a rozvojových států tzv. socialistické orientace. V období zahraničněpolitické expanze Východu do třetího světa patřila tato problematika k dominantním. Někteří jeho pracovníci se alespoň v názvech svých studií snažili o neideologizovaný pohled na problémy této část světa. Například: *Muslimské země v současných mezinárodních vztazích*, *Socialistická orientace – problémy a perspektivy*, *Nigérie: sociálněekonomická a politická struktura země (s přihlédnutím k problémům stabilizace federativního státu)*, *Státy Perského zálivu – staré struktury v nové regionální a mezinárodní situaci*.

Jejich autoři rovněž důsledně sledovali třídní a ideologická hlediska a principiálně vycházeli z pouček marxismu-leninismu, přesto by některé výstupy tohoto oddělení splnily alespoň částečně kritéria kladená na výzkum mezinárodních vztahů. Většina jeho pracovníků se vyznačovala dobrou znalostí historických a společenských souvislostí, politických i vojenskopolitických poměrů v teritoriích, jimiž se zabývali. Věnovali pozornost také ekonomickým aspektům vývoje v této části světa, viz např. *K některým problémům mezinárodní strategie rozvoje na 80. léta a přestavby mezinárodních ekonomických vztahů* (1980), *K novým jednáním o otázkách mezinárodních ekonomických vztahů mezi rozvojovými a vyspělými kapitalistickými státy a mezi zeměmi rozvojového světa* (1982).

Pochopitelně, obsah i těchto prací měl apologetický charakter a byl zaměřen na hledání postupů, které by zlepšily pozice Východu v rozvojových zemích. Potvrzují to některé titulky, např. *Hlavní rysy a tendence zahraniční politiky zemí socialistické orientace subsaharské Afriky* (1981), *Jižní Asie: politika imperialismu vůči oblasti a problematika antiimperialistické fronty* (1983). Součástí výstupu dlouhodobého výzkumného úkolu v rámci SPZV byly práce *Hlavní rysy politiky USA vůči Africe počátkem osmdesátých let* (1982) a *Hlavní problémy a perspektivy současné spolupráce zemí socialistického společenství, zvláště ČSSR s africkými zeměmi* (1985). Poměrně slušnou analytickou úroveň měla práce Jindřicha Ko-

váře *Indický oceán v kontextu asijské bezpečnosti* (polovina r. 1985), i když také on jednostranně obhajoval politiku SSSR v tomto regionu.

V polovině 80. let oddělení posílili specialisté na Latinskou Ameriku, kteří se zaměřovali především na odhalování možností ekonomické spolupráce s vybranými zeměmi této části světa.

Dominantními tématy zpracovávanými v první polovině 80. let výzkumníky 3. oddělení byla kontrola zbrojení, politika SRN a situace na jihu Afriky. Mezi nejproduktivnější autory nejen oddělení, ale i ÚMV patřil expert na JAR PhDr. Jaroslav Pátek, CSc. Ačkoli názvy většiny jeho prací odpovídaly tehdejší propagandistické rétorice – *Jihoafrická republika jako imperialistické centrum* (1980) nebo *Jih Afriky v současné strategii a politice imperialismu* (1982) – měly značnou informační hodnotu a potvrzovaly velmi dobrou úroveň autorových znalostí o regionu. Věnoval se i aktuálnímu vývoji, jenž vedl k vytvoření nezávislé Namibie.

Dalším z aktivních autorů tohoto oddělení, jejichž práce vycházely v edici „modrých sešitů“, byl M. Růžek. Zpracovával zejména témata projednávaná v Ženevě na fórech OSN pro odzbrojení, jichž se předtím osobně zúčastňoval. V r. 1983 napsal několik informací, např. o aktuálních otázkách odzbrojení, o různých aspektech zákazu útoku na jaderná zařízení a o některých problémech vojenské činnosti v kosmu. O rok později vydal studii o protibalistických raketových systémech a práci *K otázce kontroly plnění mezinárodních odzbrojovacích dohod*. V r. 1985 zpracoval materiál o nových zbraních hromadného ničení a o problematice nebezpečí šíření jaderných zbraní.

V závěru první poloviny 80. let se pozornost oddělení zaměřila na sledování integračních procesů v západní Evropě. Ekonomické a politické aspekty této tématiky zpracovával ing. Josef Šlajchrt, jenž byl proslulý svým bohatým osobním archivem dokumentů a dalších tištěných materiálů týkajících se ES, ale rovněž tím, že své široké znalosti předával zájemcům na FMZV raději ústně, než aby je šířil v písemných výstupech. V r. 1984 napsal studii s názvem *K současnému stadiu a vývojovým tendencím Evropského společenství* a o rok později *Vývoj snah o překonání krize Evropského společenství*. V obou vcelku realisticky, i když z komunistických pozic k západoevropské integraci, zhodnotil aktuální stav tehdejších problémů ES. Nepřímo přitom upozornil, aby je ale komunistické země nepřeceňovaly, protože i navzdory nim se tento proces bude rozvíjet úspěšně.

Oddělení věnovalo v té době zvýšenou pozornost také zahraničněpolitickým postojům SRN, jako nejbližšímu a nejvýznamnějšímu sousedovi našeho státu. Zájem o SRN se promítl i do SPZV, z něhož vyplynul úkol: *Východní politika CDU/CSU-FDP*. Germanisté v interní studii koncem r. 1984 analyzovali možné důsledky rozmísťování amerických raket středního doletu pro zahraniční i vnitřní politiku SRN.

Ačkoli podstatnou část náplně práce tohoto oddělení tvořila oblast vojenských vztahů mezi Východem a Západem a odzbrojovacích návrhů zemí VS, v edici „modrých sešitů“ se tato témata objevují jen ojediněle. Příčina spočívala jednak v tom, že se jeho vedoucí snažil zveřejňování příslušných výstupů urychlit, a proto obcházel byrokratické postupy, jednak zřejmě i on pokládal tuto část produkce svého pracoviště spíše za příspěvek k propagandě vojenské politiky Východu než za seriózní výzkum.

Z této kategorie se do zmíněné edice dostala např. studie, která analyzovala možnosti československé aktivity na podporu oblastí bez jaderných zbraní v Evropě, zpracovaná v závěru r. 1984. Charakter dokumentu „pouze pro služební potřebu“ získala asi proto, že v ní autor doporučoval konkrétní opatření pro diplomacii. Její obecný charakter však nebyl ani v tomto

případě racionálním důvodem k omezení okruhu osob, které se s ní mohly seznamovat. Toto byrokratické opatření bylo zřejmě převzato z praxe sovětských institucí.

Jedinou rozsáhlejší prací, kterou 3. oddělení v edici „modrých sešitů" v r. 1985 publikovalo, byl výstup SPZV *Soudobá globální strategie imperialismu*. Mělo se jednat o teoreticko-analytickou studii, jejíž název byl charakteristický pro zadání první poloviny 80. let. Oficiálně jej sice stanovila příslušná komise ČSAV, ve skutečnosti se ale zrodil v hlavě některého z pracovníků OPM. Odhlédneme-li od ideologických klišé a třídní předpojatosti uvedeného materiálu, lze v něm nalézt poměrně dost informací o tehdejších ekonomických i společenských problémech sovětského impéria, jež se v 80. letech neustále prohlubovaly, avšak realistickou prognózu budoucího vývoje si v něm nepřečteme.

Změny v politice SSSR po nástupu Gorbačova k moci se promítly nejen do výzkumné práce ÚMV, ale i do celkové atmosféry na jeho pracovištích. Z názvů prací se vytratila sousloví, která apriorně evokovala jejich konfrontační a ideologické pojetí. V počátku „perestrojkového období" významně poklesla produkce především 1. oddělení, jehož pracovníci jako by hledali témata, jež by odpovídala požadavkům „nového politického myšlení". Většina publikací v edici „modrých sešitů" nebyla od r. 1987 již označována žádným stupněm utajení. Jejich obsah byl však i nadále zaměřen na podporu zahraničněpolitických aktivit východního bloku, i když zpravidla v souladu s filozofií Gorbačova a jeho ideologických spřízněnců.

Rovněž v této fázi posledního období před listopadem 1989 byli nadále velmi agilní pracovníci 2. oddělení. Nové přístupy k rozvojovým zemím po nástupu Gorbačova se promítly např. do práce *Jižní Asie: otázky bezpečnosti a spolupráce v regionu* z roku 1986 nebo *Mezinárodní důsledky nových jevů a tendencí v socialistické orientaci afrických zemí v 80. letech*, která byla výstupem SPZV. Pracovníci oddělení věnovali pozornost i Latinské Americe, např. v r. 1986 vyšla výzkumná studie *Proces přechodu od vojenských diktatur k demokratickým režimům v Brazílii, Argentině a Nikaragui a nové jevy v zahraničněpolitických postojích těchto zemí*. Na základě ročního plánu práce ÚMV byl připraven výstup *Krizové jevy v ekonomice afrických zemí v 80. letech a jejich důsledky pro zahraniční politiku*.

V zadáních SPZV se začal projevovat větší akcent na problematiku státních zájmů ČSSR v zahraničí. Dokazovaly to i názvy některých výzkumných výstupů SPZV schválených na přelomu let 1987–1988 (*Československo a rozvojové země*, *ČSSR a země subsaharské Afriky* nebo *Vztahy ČSSR s arabskými zeměmi*). Tento přístup ovlivnil i úkoly stanovené plánem práce ÚMV. Ukládal např. vypracovat analýzu *Hospodářská a vědeckotechnická spolupráce ČSSR a rozvojových zemí*, nebo *Vnější ekonomické vztahy zemí Latinské Ameriky a možnosti hospodářské spolupráce s Československem*.

Řada témat s ekonomickým zaměřením odrážela snahu pracovníků tohoto oddělení hledat impulzy, jež by přispěly ke zvýšení výkonnosti československého hospodářství, např. *Nově industrializované země a specifika jejich hospodářského rozvoje* (1989). Na některých spolupracovali i odborníci z EÚ ČSAV, jako např. ing. Jiří Fárek, CSc., který se specializoval na problematiku zahraniční zadluženosti rozvojových zemí. Naléhavým problémem v té době byla mezinárodní ekonomická bezpečnost, jejímuž obsahu, koncepcím a možnostem realizace se v r. 1988 prioritně věnoval Jan Vraný.

Koncem r. 1984, zejména po přijetí nového pracovníka – arabisty Jaroslava Bureše – zintenzivnilo 2. oddělení úsilí i při sledování situace na Blízkém východě. Obsažným výstupem, který připravil v r. 1987, byl sborník z vědeckého semináře pod názvem *Palestinská otázka*.

Ačkoliv i analýzy z této oblasti již odrážely gorbačovský přístup k řešení mezinárodních konfliktů ve světě, v hodnocení situace v regionu i nadále převládala protiizraelská rétorika.

Mezi výstupy 1. oddělení v druhé polovině 80. let dominovaly práce docenta Jankovce, který se i dříve ve svých studiích snažil vyhýbat apriorním ideologický soudům. Potvrzovaly to např. práce *Mezinárodní postavení a zahraniční politika zemí Indočíny* (1985), *Mezinárodní postavení a zahraniční politika KLDR v osmdesátých letech* (1986) a *Vzájemná spolupráce a bezpečnost indočínských zemí* (1987). V posledním totalitním roce napsal informaci *Země Indočíny v současných mezinárodních vztazích se zřetelem na kampučskou otázku*. Ačkoli své závěry podřizoval požadavkům tehdejšího systému, politické poměry v regionech, jimiž se zabýval, zpravidla analyzoval objektivně.

V tomto období se pracovníci 1. oddělení začali zabývat krizovými jevy v komunistických zemích. V r. 1987 napsali informaci *Socialistické země a bezpečnost na Balkáně*. Pokusili se v ní analyzovat nové jevy ve vývoji některých států VS. Výsledky shrnuli do několika výstupů pod společným názvem *Postup přestavby v jednotlivých ZSS a její důsledky pro vztahy mezi socialistickými zeměmi*. Stačili zmapovat však jen situaci v Rumunsku a v Bulharsku.

Koncem r. 1987 a v první polovině r. 1988 vznikla v ÚMV nejrozsáhlejší práce osmé dekády pod názvem *Spojené státy a Československo, vztahy v letech 1918–1988*, jejímž autorem byl Z. Trhlík. Vlastní text rozdělil do dvou dílů (I. – období let 1918–1959, II. – období let 1960–1988), které měly dohromady více než 800 stran. Třetí díl obsahoval 350 stran vybraných dokumentů týkajících se těchto vztahů.

Výrazem snahy o zdůraznění některých aspektů nového politického myšlení byla informace O. Jabůrka z konce listopadu 1987 na téma *Klasifikace globálních problémů*. Ačkoli vycházel téměř výhradně ze sovětských pramenů, měla slušnou analytickou úroveň a odrážela jeho zájem o danou problematiku.

Pracovníci 3. výzkumného oddělení v podmínkách nejen jistého politického uvolnění, ale i menší náročnosti při vyžadování stanovených byrokratických postupů, věnovali formálním stránkám výzkumu ještě menší pozornost než v první polovině 80. let. Proto se také jejich výsledky objevovaly mezi pracemi vydanými v edici „modrých sešitů“ i nadále pouze sporadicky. Mladý ekonomický specialista v ní např. publikoval práci *Nové trendy ve vývoji státně monopolního kapitálu v oblasti rozpočtové politiky (na příkladu USA), důsledky a jejich projevy v mezinárodních vztazích*.

Germanisté nadále věnovali hlavní pozornost vztahům SRN k Východu a postojům jejích politiků k aktuálním bezpečnostním problémům. Například autor studie z konce r. 1986 *Vztah NSR k zemím socialistického společenství ve světle předvolebního boje 1986* realisticky analyzoval přístupy hlavních politických stran SRN k východnímu bloku a predikoval jejich povolební politiku. Další germanista zpracoval studii *Rámcové podmínky, faktory a zájmy působící na formování bezpečnostní politiky NSR v současné době*. Dva pracovníci tohoto oddělení se podíleli na úkolu SPZV svými studiemi *Zahraničněpolitické postoje Socialistické internacionály ve světle programových dokumentů* a *Vývoj postoje SPD k otázce raket středního doletu v letech 1979–1987*. Nositelem úkolu, který mapoval politiku socialistických a sociálnědemokratických stran západoevropských států v uplynulých osmi letech, byl ÚML.

Ačkoli se otázkami mezinárodní bezpečnosti, kontroly zbrojení, války a míru v 3. oddělení zabývalo v podstatě pět a někdy i více pracovníků, v polovině 80. let byl přijat další, zřejmě se záměrem ještě více přispět k ovlivňování veřejného mínění v této oblasti. Specializo-

val se na problematiku mírových hnutí. Koncem r. 1985 napsal dvě studie, které mapovaly situaci v mírovém hnutí v SRN. O rok později zpracoval informaci *Mírové hnutí na Západě před světovým kongresem v Kodani*. Podobnou tematikou se zabýval i v dalších výstupech.

V závěru dekády se zvýšil zájem o zahraniční politiku USA. Ilustrovala to studie *Vztahy USA a Západní Evropy* (1987) a překlad zprávy amerického prezidenta pod názvem *Strategie národní bezpečnosti USA*. Oddělení se i nadále se zabývalo otázkami SDI, např. ve studiích *Technicko-ekonomické aspekty SDI* a *Strategická obranná iniciativa v západoevropském kontextu* (obě z r. 1987) a *Strategická obranná iniciativa USA a jednání o 50% snížení strategických jaderných zbraní* (1988). Zejména posledně jmenovaná měla slušnou analytickou úroveň, pochopitelně z pozic Východu, ale některé soudy v ní obsažené by prošly i zkouškou času.

Studie *Možnosti v jednání o konvenčním odzbrojení* reagovala na aktuální vývoj rozhovorů o této problematice na vídeňské následné schůzce KBSE, na níž členské státy VS zásadním způsobem změnily svůj přístup k otázkám poměru konvenčních sil na kontinentu. Autor v ní uplatnil své zkušenosti z minulých jednání mezi Východem a Západem o podobné problematice. Také proto zřejmě očekával obdobné komplikace i v průběhu nastávajících rozhovorů. Rychlost, s jakou byla Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě podepsána (19. 11. 1990), však nepředpokládali ani vojenští experti na Západě. Vůbec nekalkulovali s tím, že mezitím zkolabuje komunistický režim v Evropě.

O nezbytnosti nového přístupu k nesocialistickým státům Evropy v ekonomické sféře se snažil přesvědčit autor práce *Procesy mezinárodní ekonomické integrace (zvláště v podobě ES) a potřeba celoevropské ekonomické spolupráce* a studie *Vztahy ČSSR–ES*, které vyšly společně v listopadu 1988. Obě svým způsobem objasňují, proč se jejich autor v předcházejících letech zdráhal výsledky svých analýz publikovat písemně. I když se nejednalo o mimořádně prozíravé názory, v podmínkách první poloviny 80. let by je asi jen obtížně obhájil. Vývoj ES posuzoval realisticky z pozic ekonoma. Ve snaze vyhnout se střetům při zdůvodňování svých závěrů raději je sděloval jen těm, kteří o ně měli odborný zájem. Vnitřní zápas s manýrami totalitního režimu jej pravděpodobně stál mnoho psychických sil, které mu pak scházely při vyrovnávání se se situací, za níž po listopadu 1989 z ÚMV odešel.

Snaha prosazovat Gorbačovovy přístupy k řešení mezinárodních problémů se v posledním roce činnosti ÚMV v tehdejších podmínkách odrazila i v hledání efektivnějších forem výstupů. Vedoucí 2. a 3. oddělení počátkem r. 1989 prosadili, aby se návrhy a doporučení pracovníků ústavu postupovaly FMZV a OMP formou jakýchsi *policy papers*, které se oficiálně nazývaly *Aktuální analýzy a vědecká sdělení pro potřeby čs. zahraničněpolitické praxe*.

Jedno z nich se zabývalo různými aspekty formování socialistické koncepce společného evropského domu. Autoři v něm zdůraznili, že je v životním zájmu socialistických států, aby přistupovaly k mezinárodním vztahům v souladu s touto filozofií a aby se ve své vnitřní i vnější politice řídily jejími principy, nechtějí-li se přeměnit „v muzeum zaostalé civilizace“.

Z tezí, na kterých své doporučení postavili, je vhodné vzpomenout dvě, jež mohou přiblížit stav smýšlení značné části výzkumných pracovníků ÚMV před pádem totalitního režimu. Koncepce společného evropského domu by měla vycházet z jednoty kontinentu a měla by využít bohatství odkazu společné evropské historie a kultury. Nosnými prvky její konstrukce by měly být hodnoty přijatelné pro všechny evropské národy. Za nejdůležitější principy nového modelu evropských vztahů označovali zejména pluralistické pojetí světa, snášenlivost a spolupráci. Zdůrazňovali nezbytnost jejich demilitarizace a deideologizace, odbourávání obrazu nepřítele a potřebu vzájemného pravdivého poznání. Podle nich by duchovními

základy budoucí evropské civilizace měly být v historickém sledu křesťanství, demokracie, s jejími počátky ve francouzské buržoazní revoluci, a socialismus.

Otevřeně kritizovali konfrontační vztahy socialismu s křesťanstvím a demokracií, ale i do té doby prosazovaný „třídní" přístup k problematice lidských práv. Celoevropský humanismus podle nich předpokládá přistupovat k nim komplexně, jejich dělení na „socialistická" a „kapitalistická" je v rozporu se všelidským charakterem hodnot, z nichž by měla vycházet.

V podobném duchu jeden z autorů zmíněného „sdělení" napsal rozsáhlejší studii pod názvem *Idea společného evropského domu a možnosti ČSSR přispět k její realizaci*, jež byla zřejmě poslední v edici „modrých sešitů". Vyšla jen pár měsíců před pádem komunistického režimu. Také v ní se objevila řada kritických tezí, zejména k ekonomické dimenzi zamýšleného projektu. Například: *„V úrovni ekonomik jednotlivých evropských zemí existuje asymetrie. (...) Úroveň ekonomik států RVHP je ve srovnání se státy ostatních seskupení nejnižší. (...) stav ekonomiky států RVHP ztěžuje jejich zapojení do ekonomické dimenze společného evropského domu."*[6] (Podtrženo v originálu – pozn. aut.) Autor realisticky upozorňoval i na možné důsledky, které by realizace myšlenky společného evropského domu přinesla pro státy východního bloku. Po omezení zbrojní výroby bude nutné provést konverzi zbrojního průmyslu, což ani *„v socialistických zemích také nebude bez problémů"*.[7] Zdůraznil rovněž univerzální charakter lidských práv a občanských svobod: *„Práva člověka je možno rozdělit do skupin. Nikoliv však pro nadřazování jedné skupiny nad druhou. (...) Všechna lidská práva však tvoří jeden komplex, ze kterého si nelze vybírat jen to, co se komu hodí."*[8] (Pozn. aut. – podtrženo v originálu.)

Několik prací, jež byly připraveny před listopadem 1989, vyšlo v edici „modrých sešitů" ještě po r. 1989. Další, včetně nedokončeného úkolu v rámci SPZV Západoevropská integrace na počátku 90. let a její důsledky pro celoevropský proces, jenž začalo realizovat 3. oddělení, se již svého zveřejnění nedočkaly.

Hlavní ideový směr výzkumné činnosti měl vyplynout z celoústavních seminářů k otázkám mezinárodních vztahů, které pokládalo vedení ÚMV za klíčové. Konaly se v nepravidelných intervalech podle aktuální naléhavosti. Projednávaná témata konvenovala s převládající tendencí ve vývoji aktuálních mezinárodních vztahů. Na počátku 80. let to byly otázky mezinárodního poměru sil, jenž do jisté míry symbolizoval konfrontační charakter tehdejších vztahů mezi Východem a Západem. Na přípravě souhrnného podkladového materiálu s názvem *Úvod k semináři Mezinárodní poměr sil* (konal se v r. 1982) se podílela v podstatě všechna oddělení. Téměř 40 stran textu v koncentrované podobě odráželo typický studenoválečnický třídní přístup nejen k výzkumu zmíněné kategorie mezinárodních vztahů (dá-li se o „výzkumu" vůbec hovořit), ale i k hodnocení vztahů mezi státy s rozdílným společenským zřízením vcelku.

V polovině 80. let se intenzivně diskutovaly problémy, které determinovaly evropský poválečný vývoj v souvislosti se 40. výročím ukončení druhé světové války a s jednáním vítězů o poválečném uspořádání světa. Mezi politiky Východu vzrůstaly obavy z kroků, které by mohly vést k revizi některých ustanovení zejména Jaltské a Postupimské konference. Seminář na téma *K otázkám poválečného uspořádání světa* se konal počátkem dubna 1985 v gesci 1. oddělení. V plénu se diskutovalo k předem připraveným referátům. Z názvů jednotlivých příspěvků nejen pracovníků ÚMV, ale i FMZV a jiných ústavů bylo zřejmé, že těžiště semináře spočívalo v obhajobě politiky Východu vůči rozdělenému Německu. Vystoupení referujících byla jako informace publikována ve sborníku v edici „modrých sešitů" v květnu 1985.

V druhé polovině 80. let se tyto semináře věnovaly zejména tématům, souvisejícím s problematikou gorbačovské přestavby. První z tohoto cyklu se konal v polovině května 1986 pod názvem *Nové politické myšlení a současné mezinárodní vztahy*. Účastníci si vyslechli referáty jak zástupce ředitele pro výzkum, tak i představitelů oddělení. V jeho přípravě ještě rezonovaly dřívější přístupy k podobným tématům. Vedení ÚMV jej připravilo jako akci k závěrům XXVII. sjezdu KSSS a XVII. sjezdu KSČ. Rovněž ve vystoupení zástupce ředitele, jenž akci organizoval, zaznívala otřelá klišé z předcházejícího období, ačkoliv i on horlil pro nové politické myšlení. Pracovníci oddělení se ve svých referátech již snažili Gorbačovovy myšlenky interpretovat v souladu s jeho filozofií. Přesto reprezentant 1. oddělení v duchu tehdejšího *Rudého práva* varoval před *„revizionistickými a nacionalistickými názory“,* před propagací *„světonázorového a politického pluralismu“* a před těmi, kteří by chtěli opustit *„takové revoluční zásady, jako proletářský internacionalismus, diktatura proletariátu“* a další.[9)]

Poté jako by se vedení ÚMV obávalo, zda program přestavby je vůbec v souladu s politikou československých komunistů a zda jeho podpora nevyvolá ve vládních a stranických špičkách nevoli. K tomuto zdrženlivému postoji zřejmě přispěly i ohlasy na některé publikace ÚMV ze strany skalních normalizátorů, jež varovaly před jeho návratem do vod předchůdce – Ústavu mezinárodní politiky a ekonomie (ÚMPE). V té době si ani Gorbačov nebyl zcela jist, zda se mu podaří své myšlenky prosadit do života společnosti, jež byla celá desetiletí formována zkostnatělými dogmatiky. Výrazem těchto obav byla do jisté míry i jeho kniha *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*, která vyšla v r. 1987. Její záměr, mobilizovat stoupence přestavby, se projevil i větším odhodláním jeho československých přívrženců prosazovat nové přístupy k tehdejším politickým problémům.

Počátkem listopadu 1987 zorganizovalo 2. oddělení ve spolupráci s Československým výborem solidarity s národy Afriky, Asie a Latinské Ameriky a s arabským výborem Československé společnosti pro mezinárodní styky vědecký seminář k palestinské otázce. S úvodními referáty vystoupil náměstek ministra zahraničních věcí Černík, vedoucí oddělení Vychodil a mimořádný představitel OOP v ČSSR S. A. Fattah. V diskusi se vystřídali téměř všichni českoslovenští arabisté a další odborníci z ústavů ČSAV, včetně nynějšího vedoucího Kanceláře prezidenta České republiky, PhDr. ing. Jiřího Weigla, CSc. Seminář byl svým způsobem přípravou na modelovou konferenci (MK) o Blízkém východě, která se konala v prosinci o rok později.

V iniciativním výboru MK, který ji připravoval, byli zástupci ČSAV, KU, ÚMV a dalších organizací. Mezi pozvanými byli představitelé OSN, SI, Ligy arabských států, Západoevropského parlamentu, hnutí nezúčastněných, osobnosti z Egypta, Jordánska, Libanonu, Izraele, Sýrie, palestinští politici a zástupci stálých členů RB OSN. Izraelská strana prostřednictvím stálé mise při OSN po té požádala o schůzku svého ministra zahraničních věcí Šimona Perese s Bohuslavem Chňoupkem. Uskutečnila se koncem září 1988 v New Yorku. Bylo to první setkání na této úrovni od přerušení diplomatických styků v r. 1967. Peres však tehdy pražskou modelovou, stejně jako mezinárodní konferenci o palestinské otázce odmítl.

Koncepce zmíněného semináře, jeho průběh i východiska, která naznačil, jakož i konání následné MK o Blízkém východě potvrzovaly, že 2. oddělení mělo z hlediska tehdejších nároků na efektivnost práce rezortního ústavu nejen nejvýkonnější pracovní kolektiv, ale i největší potenciál reálného přínosu pro komunistickou zahraniční politiku.

Na začátku prosince 1987 se příznivcům Gorbačovovy politiky v ÚMV podařilo uspořádat vědecký seminář na téma *Komplexní systém mezinárodního míru a bezpečnosti*, jenž byl

jádrem jeho filozofie. Vedení ústavu se tím pokusilo zabít dvě mouchy jednou ranou. Jelikož v r. 1987 uplynulo 30 let od založení ÚMPE a na podzim, kdy se mělo toto výročí připomenout, se stále ještě obávalo, že by se vzpomínkou na prohibitum mohlo nadřízeným orgánům znelíbit, tak raději nic nepodniklo. Ředitel Pudlák i v této situaci prokázal svou „diplomatickou" zdatnost.

V úvodním slovu označil seminář za příležitost k *„oslavě prací"* tak významného jubilea, jakým byl vznik *„ústavu pro studium mezinárodních vztahů"*.[10] Mezi přítomnými přivítal i jeho prvního ředitele profesora Vladimíra Sojáka. Aby se vyhnul nařčení z oportunismu či sklonu k obhajobě instituce, kterou chtěli normalizátoři z paměti lidí vymazat, napadl některé jeho pracovníky a pochopitelně i tehdejšího ředitele ÚMPE, že v době krizového vývoje koncem 60. let *„pod záminkou vědeckého zkoumání a přehodnocování začali zpochybňovat zahraničněpolitickou orientaci ČSSR, založenou na spojenectví a těsné spolupráci se Sovětským svazem"*.[11] Proto došlo v roce 1971 *„v rámci procesu politické normalizace v Československu též k zásadní reorganizaci ÚMPE, k jehož zdiskreditování v očích čs. veřejnosti přispěl i jeho dřívější ředitel A. Šnejdárek, který skončil v emigraci a pokračoval v zahraničí v nepřátelské činnosti proti ČSSR"*.[12] Připomněl ještě, že Vladimír Soják a Miloslav Hrůza přiblížili historii, výsledky, úkoly a problémy tehdejšího ÚMV v článku v *Mezinárodních vztazích* (7/1987).

Další průběh semináře akcentoval Gorbačovovy přístupy, přičemž se referenti v souladu s tehdejšími mravy snažili obhajovat jeho politiku, aniž by kritičtěji upozorňovali i na slabiny jeho filozofie.

Následující r. 1988 již jasně potvrdil, že v ÚMV převládly názory těch, kteří pokládali nové politické myšlení za cestu z marastu, v němž se společnost nacházela.

Redakce *Mezinárodních vztahů* zorganizovala počátkem r. 1988 ke Gorbačovově knize vědeckou rozpravu na téma *Nové myšlení a mezinárodní vztahy*. V diskusi vystoupili ředitel, všichni vedoucí oddělení a další pracovníci ústavu. Pro některé z nich to byla příležitost k určité sebereflexi a k přehodnocování dřívějších přístupů k problémům mezinárodních vztahů, pro jiné možnost k zdůraznění důležitosti vlastní práce. Život však ukázal, že všichni, včetně autora knihy, jíž byla rozprava věnována, nerespektovali jeho vlastní tezi: *„Nelze dopustit, aby státy budovaly svou politiku na základě chybných představ."*[13] Politická praxe i dnes potvrzuje, že se to nikomu nevyplácí, pochopitelně rozdílným způsobem a s jinými důsledky.

Ústav spolu s dalšími institucemi uspořádal v polovině května 1988 u příležitosti založení Organizace africké jednoty (OAJ) vědecký seminář o problémech tehdejší Afriky. Mezi organizátory byl i OÚ ČSAV, jejž reprezentovalo několik referentů. Po slavnostní části, jíž se zúčastnili velvyslanci některých afrických zemí, následovala pracovní část. V ní vystoupila řada diskutujících, včetně pozdější ředitelky ÚMV JUDr. Věry Jeřábkové, CSc. Ta hovořila na téma *Postoj OAJ k současné politice Reaganovy administrativy*.

Kromě akcí, jichž se zúčastňovali i pracovníci jiných výzkumných pracovišť a FMZV, se čas od času konaly celoústavní schůze věnované různým aspektům mezinárodních vztahů. Organizovala je zpravidla výzkumná oddělení. Některé otázky společenského vývoje v ČSSR a jejího mezinárodního postavení se projednávaly z iniciativy ZO KSČ na veřejných stranických schůzích. Zejména v posledním období před pádem totalitního režimu na nich vystupovali i referenti z jiných pracovišť, kteří se danou problematikou profesně zabývali. O ekonomických obtížích ČSSR a perspektivách možných řešení např. otevřeně hovořil vý-

zkumný pracovník Prognostického ústavu ČSAV. Někteří jednotlivci označili jeho vystoupení za šíření pomluv režimu a napadli výbor organizace, že takové referenty vůbec zval.

PUBLIKAČNÍ A PROPAGANDISTICKÁ ČINNOST

Název podkapitoly vyjadřuje úzké propojení obou aktivit, převládajících v tehdejší praxi ÚMV. Potvrzuje to i obsah a zaměření jediného časopisu, který v 80. letech vydával – „československé revue pro zahraniční politiku“ *Mezinárodní vztahy*. Převážnou část příspěvků napsali pracovníci ústavu a několik externích autorů, kteří měli s vedením redakce v jistém smyslu „nadstandardní“ vztahy. Až do r. 1983 časopis vycházel jako dvouměsíčník. V r. 1980 k šesti českým číslům přibylo sedmé, jež obsahovalo vybrané příspěvky z předcházejícího ročníku přeložené do angličtiny. Od r. 1985 se počet čísel téměř zdvojnásobil: vyšlo deset čísel v češtině a jedenácté v angličtině, následující rok však již bez anglického čísla. To bylo zrušeno jednak kvůli značným nákladům na překlady, jež byly přesto nekvalitní, jednak proto, že většina příspěvků za rok pozbyla aktuálnost a další plnily jen propagandistické poslání. V „perestrojkové“ atmosféře si vedení ÚMV uvědomilo, že nepříliš hodnotné, přitom často vývojem již překonané články mohou zahraničním zájemcům poskytovat jedině snad informaci o nevalné úrovni výzkumu mezinárodních vztahů v Československu.

Šéfredaktorem *Mezinárodních vztahů* byl až do r. 1986 Jiří Komberec, který zpočátku tuto funkci vykonával současně s povinnostmi vědeckého tajemníka. Později se věnoval pouze časopisu, přičemž mu pomáhala redaktorka. Od 6. čísla ročníku XXI[14)] (1986) se šéfredaktorkou stala dr. Krýlová, kterou kvůli zdravotním důvodům vystřídal ve druhé polovině r. 1988 novinář P. Přeučil. Předsedou redakční rady se v té době stal V. Čebiš, který nahradil V. Regnera.

Stránky revue o mezinárodních vztazích sloužily v souladu s jejich tehdejším posláním zejména k propagaci sovětské a československé zahraniční politiky a k obhajobě principů, z nichž vycházely. Řada čísel začínala příspěvky ministra zahraničních věcí, jeho náměstků, funkcionářů OMP a dalších institucí, kteří v nich informovali o zahraničněpolitických aktivitách nebo připomínali významné historické či aktuální události komunistického režimu. Nepsanou povinností pracovníků ÚMV bylo, aby své, podle tehdejších kritérií nejlepší či nejaktuálnější výstupy publikovali v této revue.

O skladbě jednotlivých čísel rozhodovala redakční rada, často limitovaná rozsahem nabídnutých článků. Proto v některých číslech scházely jinak pravidelné rubriky „recenze“ nebo „informace“. Pokusy vydávat tematicky zaměřená čísla často narážely na další hlediska, která musela redakční rada respektovat. Převážná většina článků se věnovala problémům uvolnění mezinárodních vztahů, mírovým iniciativám Východu a otázkám odzbrojení, situaci v rozvojových zemích a ekonomickým tématům. Zpravidla, v první polovině 80. let téměř vždy, v nich dominovala kritika Západu, hlavně pak Spojených států.

V letech 1984–1986 bylo jedno z čísel monotematicky zaměřené na problematiku míru v uplynulém roce s názvem *Mír v roce.* Jádro autorského kolektivu tvořili pracovníci ÚMV (vedoucí 2. a 3. oddělení) a výzkumný pracovník ÚML Ján Zvada. Podle struktury přizývali ke spolupráci další autory. Kromě toho během 80. let vyšla dvě speciální čísla. Číslo 10/1984 mělo název *Proti nebezpečí militarismu a revanšismu*; byl to sborník úvodních vystoupení na mezinárodním vědeckém sympoziu, které na téma *Nebezpečí militarismu a revanšismu v politických kruzích řady západních zemí* zorganizoval ÚMV v druhé polovině září r. 1984. (Okolnosti, které jej doprovázely, zmíním později.) Číslo 4/1985 vyšlo k 40. výročí osvobo-

zení Československa. Bylo věnováno výsledkům druhé světové války a současnosti. Přispěli do něj autoři z výzkumných pracovišť BLR, NDR, PLR a SSSR, s nimiž ÚMV spolupracoval, dva jeho výzkumníci a ředitel Pudlák.

Do *Mezinárodních vztahů* převážně přispívali občané Československa. Pouze nevelké procento článků napsali cizinci, zpravidla výzkumníci zahraničních spolupracujících ústavů. Nejčastěji v nich na základě pokynů „shora" publikovali různí autoři ze SSSR. Z dalších komunistických států to byli zejména přispěvatelé z NDR a PLR. Několik článků, hlavně sovětských autorů, mělo čistě propagandistické zaměření. Podle dohody ústavů spolupracujících komunistických zemí mělo být vždy za rok jedno číslo periodik podobného charakteru mezinárodní. Ne všechny ji však důsledně dodržovaly.

Za celá 80. léta tu byly publikovány pouze tři práce autorů, kteří nebyli občany některé komunistické země. V jednom případě to byla přednáška rakouského politika, ve druhém se jednalo o levicového politologa ze SRN. Třetí autor se zabýval vztahem chudoby a ekologie v amazonské oblasti.

Obsah *Mezinárodních vztahů*, autoři a kvalita příspěvků by si vzhledem k tomu, že byly do značné míry obrazem činnosti ÚMV, jistě zasloužily podrobnější analýzu. Neumožňuje to však prostor této práce. Protože je časopis veřejně dostupným zdrojem informací v knihovně ústavu, každý má možnost vytvořit si svůj osobní názor na tehdejší úroveň produkce ústavu.

Ústav mezinárodních vztahů pokračoval ve vydávání ročenky *Svět v roce...* i v 80. letech minulého století. Její autoři se snažili poskytnout ucelený pohled na různé aspekty vývoje mezinárodních vztahů v tom kterém roce, a to jak ve světě, tak v jednotlivých regionech a státech. Pod editorským vedením F. Vychodila se na ní podíleli pracovníci všech oddělení a několik externích autorů. Její struktura se až do posledního vydání, které mapovalo vývoj v r. 1987,[15)] v hlavních rysech v podstatě neměnila: první kapitola se zabývala obecnými otázkami světového vývoje. V souladu s oficiální politikou a v duchu přístupů, které se v podmínkách komunistického režimu považovaly za jedině správné, charakterizovala základní rysy světového vývoje, analyzovala různé aspekty vojenského poměru sil a poskytovala přehled o průběhu odzbrojovacích jednání. Hodnotila stav evropské bezpečnosti, syntetizovala poznatky o regionálních konfliktech a o ohniscích napětí ve světě. Zvláštní pozornost věnovala aktivitám hnutí nezúčastněných zemí. Obsahovala podkapitolu *Vývoj světového hospodářství*. Od r. 1982 v ní byla pasáž *Mírové a protiválečné hnutí*. V publikaci tohoto druhu vydávané v tehdejším Československu nemohla samozřejmě chybět podkapitola *Mezinárodní komunistické hnutí a dělnická třída*.

Další tři kapitoly se zabývaly situací v jednotlivých skupinách států podle tehdejšího dělení světa: *Státy světové socialistické soustavy*, *Vyspělé kapitalistické státy* a *Rozvojové země*. Každá začínala charakteristikou vývoje příslušné části zeměkoule a dále se členila podle jejích specifik. Druhá kapitola měla podkapitoly: *Státy Varšavské smlouvy* a *Ostatní socialistické země*. Struktura dvou dalších odpovídala geografickým hlediskům. Na konci ročenky byly kapitoly: *Aktivity organizace Spojených národů* a *Československá zahraniční politika*. Problematiku OSN pro publikace ÚMV většinou zpracovával prof. Potočný z katedry mezinárodního práva PF UK, jenž měl i v *Mezinárodních vztazích* výsadní postavení mezi autory věnujícími se této tematice.

Ročenka *Svět v roce...* neměla v podmínkách komunistického Československa při poskytování komplexnějších informací o světovém dění konkurenci, pochopitelně zcela v duchu

tehdejší vládní ideologie. Její příprava kromě toho vytvářela prostor i pro mladé autory, kteří tak mohli získat publikační zkušenosti.

Někteří zkušenější výzkumníci (L. Dvořák, J. Kovář, V. Regner, M. Novák, J. Vraný, F. Vychodil) vydali ve sledovaném období nejméně jednu monografii věnovanou problematice, kterou se zabývali. ÚMV a jeho pracovníci se autorsky a editorsky v kooperaci s několika sovětskými pracovišti podíleli na dvou nebo třech sbornících vydaných jak v Československu, tak i v SSSR. Vedoucí 2. oddělení připravil v r. 1988 projekt publikace, jež o rok později vyšla v nakladatelství Svoboda pod názvem *Nové politické myšlení v současných mezinárodních vztazích*. Přispěli do ní jak pracovníci ústavu, tak několik externistů.

Část výzkumníků poměrně často publikovala v denním tisku a v dalších periodikách s celostátní působností i ve sbornících určených pro propagandistickou činnost v různých profesních či zájmových organizacích. Značná část z nich se podílela na přípravě příspěvků, které požadovalo OMP a oddělení propagace a agitace (OPA) ÚV KSČ zpravidla pro brožuru vycházející pod názvem *Fakta a argumenty*. Sloužila širokému okruhu stranických agitátorů. Množství textů tohoto zaměření bylo napsáno zejména v období příprav mírového kongresu, jenž probíhal skoro celý týden ve druhé polovině června 1983 v Praze pod názvem Světové shromáždění za mír a život, proti jaderné válce.

Tohoto monstrózního shromáždění se účastnili delegáti ze 132 zemí, zastupující na dva tisíce různých národních, přes stovku mezinárodních a více než deset mezivládních protiválečných a mírových organizací a institucí zabývajících se mezinárodní bezpečností. Přípravou „přesvědčivých argumentů o mírové politice východního bloku a o válečných přípravách Západu“ byli plně vytíženi zejména pracovníci 3. oddělení. Na bezprostředním zabezpečení celé akce se však podíleli nejen všichni výzkumní pracovníci ústavu včetně jeho vedení, ale i některé dokumentaristky a sekretářky.

Jedním ze zdrojů vedlejších příjmů pro některé autory byla tisková agentura Orbis zabývající se propagací komunistického Československa a jeho politiky v zahraničí. Psali pro ni krátké i rozsáhlejší materiály, ale též samostatné monografie, týkající se různých aspektů mezinárodních vztahů. Poměrně značný prostor jim poskytoval bulletin Socialistické akademie ČSSR, která měla šířit komunistické ideje mezi občany. Pracovníci ÚMV dostávali četné nabídky publikovat v tomto periodiku zvláště v době, kdy byl jeho šéfredaktorem vedoucí 1. oddělení. Někteří z nich byli členy lektorského sboru této „společenské“ instituce. Ta je na požádání aktivistů z krajů, okresů a větších měst delegovala jako referenty na různé propagandistické akce. Pracovníci ÚMV byli zváni na celostátní či republikové semináře a jiná grémia Socialistické akademie. Organizátoři jejich vystoupení společně s ostatními referáty publikovali ve specializovaných sbornících.

Nejzkušenější, kádrově prověření výzkumníci, byli vybíráni do lektorského sboru ÚV KSČ, o čemž rozhodovalo OMP. Vystupovali na různých, zpravidla stranických akcích v krajích a okresech podle požadavků OPA, jež je na základě hlášení organizátorů i hodnotilo. ÚMV čas od času připravoval pro toto oddělení propagační materiály k otázkám mezinárodních vztahů, především z oblasti odzbrojení. Vedoucí pracovníci ÚMV, včetně vedoucích oddělení, byli členy výborů řady společenských organizací s celostátní působností zabývajících se různými aspekty mezinárodní politiky. Například V. Regner byl členem Československého výboru pro evropskou bezpečnost a spolupráci a Československého mírového výboru, F. Vychodil aktivně pracoval v různých sdruženích přátel rozvojových zemí a hnutí nezúčastněných.

Několik jednotlivců se pravidelně zúčastňovalo akcí pořádaných regionálními organizacemi mírových výborů či jinými spolky. Výzkumníci poměrně často připravovali podklady pro vystoupení vedoucích pracovníků ústavu, kteří se zúčastňovali mezinárodních zasedání organizací, v jejichž československých orgánech působili. Jednalo se zpravidla o Světovou federaci sdružení pro Spojené národy (WFUNA), v jejímž československém sdružení byl výkonným tajemníkem statutární zástupce. Později se stal jeho předsedou ředitel Pudlák. Vybraní pracovníci ÚMV se zejména v druhé polovině 80. let poměrně často podíleli na přípravě podkladů pro vystoupení ministra a návrhů odpovědí na otázky, jež předem kladli západní novináři vysokým politickým představitelům.

Lze shrnout: různorodá propagandistická činnost v podmínkách poslední dekády totality zaujímala v náplni práce ÚMV jedno z nejdůležitějších, ne-li nejdůležitější místo. Hodnotíme-li jeho produkci dnešními kritérii, pak se tomuto poslání do značné míry podřizovala i jeho výzkumná činnost.

MEZINÁRODNÍ SPOLUPRÁCE A ZAHRANIČNÍ NÁVŠTĚVY V ÚMV

Ústav mezinárodních vztahů v 80. letech téměř výhradně spolupracoval s ústavy členských států VS, a to ještě ne se všemi. Zejména tuto oblast významně ovlivňovala celková situace ve světě. Intenzivní styky udržoval především s východoněmeckými ústavy – Institutem pro politiku a hospodářství (Institut für Internationale Politik und Wirtschaft, IPW) z Berlína a Ústavem mezinárodních vztahů (Institut für Internationale Beziehungen, IIB) z Potsdamu-Babelsbergu. Relativně čilé kontakty měl též s moskevským Institutem pro světovou ekonomiku a mezinárodní vztahy (Институт мировой экономики и международных отношений, ИМЭМО), jakož i s Polským institutem mezinárodních záležitostí (Instytut Spraw Międzynarodowych, PISM).

Kolísavou intenzitu měly vztahy s Maďarským ústavem mezinárodních vztahů (Magyar külügyi intézet, MKI) a bulharským Institutem mezinárodních vztahů a socialistické integrace (Институт за международни отношения и социалистическа интеграция, IMOSI). Zatímco s prvně jmenovaným se v závěru osmé dekády intenzita kontaktů snížila, s druhým se začaly vztahy živěji rozvíjet v polovině 80. let, později však poněkud ochably. Styky s ústavy podobného zaměření jiných komunistických států byly zřídkavé. Ačkoli ÚMV dodnes sousedí s budovou velvyslanectví Rumunska, v Nerudově ulici, za celé sledované období jej navštívil jediný představitel z této země.

Vyjmenovaná skupina šesti institutů pěti zemí patřila do kategorie „spřátelených ústavů“. ÚMV s nimi spolupracoval na protokolárním základu, přičemž měl další kontakty i s některými akademickými ústavy hlavně v SSSR. V poněkud uvolněnějších poměrech „perestrojky“ v posledních letech totality zintenzivnil styky s Institutem ekonomiky světové socialistické soustavy v Moskvě (IEMSS) a s Diplomatickou akademií Ministerstva zahraničních věcí SSSR (DA MID), které však byly navázány již v první polovině 80. let.

Spolupráci s uvedenými ústavy rozvíjel jak na bilaterální, tak i na multilaterální úrovni, s ostatními jen na bázi dvoustranných styků. Dlouholetým mechanismem multilaterální kooperace byla Stálá komise výzkumných ústavů mezinárodních vztahů BLR, ČSSR, MLR, NDR, PLR a SSSR pro otázky evropské bezpečnosti a spolupráce (SK EBS). Na jejím vy-

tvoření se dohodli představitelé ústavů zakládajících členů – ČSSR, NDR, PLR a SSSR – v r. 1961 během mezinárodní konference o problémech evropské bezpečnosti a spolupráce v Praze. Za rok se tam uskutečnilo její ustanovující zasedání. K nim se postupně připojily ústavy MLR (1966) a BLR (1968). V přípravě a zabezpečení výročních plenárních zasedání se účastnické státy pravidelně střídaly.

Jednotlivá zasedání obsahově zajišťovala tzv. skupina expertů, složená z pracovníků všech ústavů zabývajících se problematikou EBS. Jejich schůzky se konaly v zemi, jejíž ústav nové zasedání připravoval. Po zhodnocení uplynulého období, včetně závěrů předcházejícího setkání, dohodli scénář, hlavní zaměření a přibližné datum konání další plenární schůzky. Rozdělili témata vystoupení mezi účastnické ústavy, které několik dnů až týdnů před jejím konáním rozeslaly připravené referáty ostatním partnerům. Plenárních zasedání se zúčastňovali ředitelé institutů nebo jejich zástupci a další dva nebo i více výzkumníků, kteří se plánovanou problematikou zabývali. Jednání trvala většinou dva dny, vyplněné diskusí k jednotlivým bodům programu.

ČSSR byla během 80. let hostitelskou zemí plenárního zasedání Stálé komise v r. 1981, jež bylo do jisté míry jubilejním. Jeho účastníci přijali prohlášení, v němž vyzvali všechny *„odborníky, zabývající se mezinárodními vztahy a politickými vědami, aby v tomto období, tak závažném v dějinách našeho kontinentu, splnili povinnost vědce: s odhodláním se postavili na stranu rozumu a vědeckého poznání, vysvětlovali veřejnosti nezbytnost kroků, směřujících ke zlepšení situace v Evropě a na celém světě, předkládali vědecká doporučení k dosažení tohoto cíle“*.[16] I z uvedeného textu je zřejmé, že hlavním posláním výzkumných pracovišť těchto zemí v té době byla fundovaná příprava materiálů sloužících komunistické propagandě a ovlivňování veřejného mínění jak doma, tak i na Západě.

Ještě zřetelněji se toto poslání projevilo v r. 1984, kdy SK EBS měla zasedat podle harmonogramu v Moskvě. Tehdejší ředitel IMEMO a jeden z budoucích blízkých spolupracovníků Gorbačova, Alexandr Jakovlev, požádal, aby ÚMV v tom roce za jeho ústav převzal úlohu hostitelské země a jako mimořádnou akci zorganizoval mezinárodní vědecké sympozium na téma *Nebezpečí militarismu a revanšismu v politických kruzích řady západních zemí*. Toto účelové dvoudenní kolokvium se přes určité, zejména finanční obtíže, uskutečnilo téhož roku v září v Praze.

Zúčastnilo se jej přes 60 vědeckých pracovníků a publicistů z 12 zemí. Převážnou část z nich však tvořili pracovníci ústavů mezinárodních vztahů, podílejících se na práci SK EBS, přičemž největší delegace přijela do Prahy ze SSSR. Několik účastníků ze západní Evropy reprezentovalo především mírové, provýchodně orientované organizace a antinacistická sdružení. Do této kategorie nepatřili pouze dva nebo tři delegáti z Francie a Velké Británie. Celý scénář sympozia, který se v podstatě připravoval v Moskvě, stejně jako jednotlivá vystoupení potvrzovaly smysl akce: připravit argumenty k propagandistické ofenzivě proti těm v USA a západní Evropě, kteří z různých pozic napadali poválečné uspořádání v Evropě, a proti Reaganově zahraniční a bezpečnostní politice.

Ústav se podílel i na mezinárodním projektu několika komunistických zemí pod názvem Hvězda s číselným indexem označujícím jeho pořadí. Účastníci Hvězdy 8 zřejmě naposled zasedali v r. 1989 v Polsku. Podíleli se na něm pracovníci nejen ústavů mezinárodních vztahů, ale i dalších institutů a politických orgánů evropských i některých mimoevropských komunistických zemí. Z kusých informací o jeho obsahu a smyslu vyplývá, že se zabýval aktuálními problémy politiky komunistických zemí vůči ostatním skupinám států světa a vlast-

ními obtížemi. S tématy jednotlivých zasedání se v ÚMV seznamoval pouze omezený okruh vybraných pracovníků podílejících se na přípravě podkladových materiálů nebo účastnících se jejich projednávání. Zasedání projektu Hvězda se za ústav zpravidla účastnil ředitel nebo některý z jeho zástupců.

Několik pracovníků se kromě toho v rámci multilaterální vědecké kooperace mezi státy VS podílelo na jednáních tzv. problémových skupin, jež se zabývaly předem definovanými otázkami toho kterého regionu rozvojového světa. Tento druh kooperace nebyl institucionalizován. Organizátory schůzek bývala často i akademická nebo vysokoškolská výzkumná pracoviště.

Bilaterální kontakty ÚMV s podobnými zahraničními pracovišti se rozvíjely různými způsoby, jako např. účastí na semináři nebo konferenci, několikadenní stáží, studijním či výměnným pobytem, konzultací k vybraným aspektům sledované problematiky, a jak již bylo zmíněno, podílem na společné publikaci. Převážná většina těchto styků se realizovala mezi spolupracujícími ústavy komunistických zemí – BLR, ČSSR, MLR, NDR, PLR a SSSR. Jejich intenzita se až do r. 1983 zvyšovala, potom však poněkud poklesla. V letech 1987–1988, tj. v době, kdy Gorbačovova „perestrojka" již vytvářela poněkud lepší podmínky pro pohyb osob, než tomu bylo předtím, začala znovu stoupat.

V zahraničí nejdéle pobýval V. Opluštil na výzkumné stáži v IMEMO (od září 1982 do srpna 1983). Během ní měl připravit rozsáhlou a teoreticky fundovanou studii. Přivezl však pouze její strukturu, která oponenty příliš nenadchla.

Uvolněnější atmosféra v mezinárodních vztazích v druhé polovině dekády se promítla zejména do kontaktů s politiky a politology Západu a s výzkumnými pracovišti nekomunistických zemí.[17)] Zatímco ÚMV do r. 1985 včetně přijal pouze pět návštěv z kapitalistických zemí (v r. 1982 dva politology z USA, o rok později amerického experta na problematiku kontroly zbrojení dr. Michaela Mandelbauma, v r. 1984 tehdejšího ředitele Francouzského ústavu mezinárodních vztahů, IFRI, J. Thierry de Montbriala se specialistou na problematiku EBS Jeanem Kleinem a v r. 1985 Jamese Lewensteina, bývalého náměstka MZV USA pro evropské záležitosti), ve zbývajících letech osmé dekády jich bylo sedmkrát více, celkem 37.

Podobně to bylo i s návštěvami pracovníků ÚMV v nekomunistických zemích, ačkoli se statistická čísla z tohoto pohledu jeví poněkud příznivěji. Ta však zahrnovala převážně cesty vedoucích funkcionářů na zasedání různých mezinárodních institucí (UNIDIR, WFUNA, IPRA, IPSA) nebo ředitelů ústavů mezinárodních vztahů. Kromě nich byli statutární zástupce a vedoucí 3. oddělení v lednu 1983 na mezinárodní konferenci Institutu pro filozofii Freie Universität v západním Berlíně a ředitel ústavu J. Pudlák v říjnu 1983 na konferenci hamburského Mezinárodního ústavu pro politiku a hospodářství – Haus Rissen. Po té se představitelé ÚMV alespoň jednou ročně účastnili konferencí pořádaných tímto institutem. Čtyřdenní studijní návštěva jeho pracovníků v Praze v dubnu 1986 předznamenala, i když mírnou, přesto zřetelnou změnu v mezinárodních kontaktech ústavu.

Z řadových výzkumných pracovníků poprvé vycestoval do neutrálního Rakouska v r. 1983 mladý amerikanista, který se zde účastnil osmidenního Salcburského semináře. Na podzim o rok později V. Regner navštívil Spojené státy, kde USIA připravila v The Fletcher School of Law anf Diplomaticy měsíční seminář. Bezprostředně poté jako člen Komise pro otázky míru a odzbrojení při prezídiu ČSAV jednal s Hessenskou nadací pro výzkum míru a konfliktů (Hessische Stiftung Friedens- und Konfliktforschung, HSFK) ve Frankfurtu nad Mohanem. Od téhož roku se M. Růžek pravidelně účastnil různých akcí pořádaných Pugwash-

ským hnutím. Ještě v r. 1985 kromě vyjmenovaných navštěvovali členské země NATO, ale i neutrální státy pouze vedoucí pracovníci ústavu.

V r. 1986 přijal ÚMV více zahraničních návštěv z těchto teritorií než za všechna předcházející léta osmé dekády. V lednu byl jeho hostem prezident Ústavu strategických studií Východ-Západ (Institute for East-West Security Studies, E-WSS) v New Yorku, John Edwin Mroz, který navštívil Prahu do pádu totality ještě několikrát. Při prvním setkání nabídl vybraným pracovníkům výhodné podmínky pro dlouhodobé stáže ve svém ústavu. Tuto možnost jeho rodáci z Polska využívali již dávno předtím. Rovněž maďarský ÚMV byl v rozvíjení vztahů s E-WSS podstatně aktivnější než pražský. Svým způsobem to odráželo i rozdíly ve vnitropolitické atmosféře těchto tří zemí a posléze i vztah jejich politiků ke Gorbačovově „perestrojce".

Ústav poté přijal řadu významných osobností. Ředitel londýnského Mezinárodního ústavu strategických studií (The International Institute for Strategic Studies, IISS) R. O. Neil diskutoval v květnu 1986 s jeho pracovníky o vztazích mezi Východem a Západem a jednal o možnostech spolupráce. ÚMV navštívili i západní politici a funkcionáři nevládních organizací, které se zabývaly problémy míru a evropské bezpečnosti. V tomtéž roce např. představitelé německé FDP H. Schäfer a B. Risch, předseda Křesťanskosociální strany a bývalý ministr obrany Belgie F. Swaelen a generální tajemník Nizozemského výboru pro evropskou bezpečnost M. Racz. S pracovníky ústavu diskutovali funkcionáři Mezinárodního výboru pro evropskou bezpečnost I. Lindemans a R. de Gendt. ÚMV v tom roce přijal i skupinu frekventantů z indické Národní školy obrany (National Defence Kollege). Nad rámec do té doby používaných forem spolupráce se zvýšila i frekvence styků s jednotlivými výzkumníky z komunistických zemí.

Častější návštěvy politických představitelů členských států NATO byly i jistým projevem zmírňující se mezinárodní izolovanosti ČSSR. Předseda její vlády např. přijal počátkem února 1987 státního ministra zahraničních věcí a záležitostí Společenství Spojeného království Velké Británie a Severního Irska Tymothy Rentona, který den předtím navštívil ÚMV. V dubnu téhož roku jednala s vedením ÚMV H. Kaplanová, vedoucí sekce střední Evropy Mezinárodní knihovny a dokumentace Pařížské univerzity, o možnostech výměny publikací.

Návštěvou H. J. Spangera z HSFK Frankfurt v červnu 1987 začala příprava první a zároveň poslední spoluúčasti pracovníka ÚMV v této době době na realizaci mezinárodního výzkumného projektu západoevropského institutu. Vedení ústavu se s ním dohodlo na vyslání germanisty Vladimíra Handla na výzkumné pracoviště této nadace. Během čtvrtletního studijního pobytu ve Frankfurtu n. M. (říjen–prosinec 1988) se podílel na přípravě společné publikace, která vyšla o rok později.[18)] Bylo to potřetí, co pracovník ÚMV strávil tak dlouhou dobu ve výzkumném zařízení některého z členských států NATO. Předtím se to povedlo Pavlu Wodeckému, jenž byl po stejnou dobu v r. 1986 na studijním pobytu v univerzitním Ústavu pro ekonomický výzkum v Hamburku (Institutu für Witrschaftsforschung). Další dlouhodobější pobyt na Západě absolvoval v r. 1987 vedoucí 3. oddělení, který přijal pozvání prezidenta E-WSS J. E. Mroze do New Yorku.[19)]

Své zahraniční styky s osobnostmi z členských států NATO rozvíjel ÚMV podstatně pomaleji než jeho polský a maďarský protějšek. V letech 1987–1989 jej přesto navštívilo několik významných politologů z USA a západní Evropy. Přednášel zde profesor J. I. Coffey ze Střediska pro výzkum mezinárodní bezpečnosti Princetownské univerzity v USA (1987). Pak jej navštívil N. E. Griffith (Středisko pro mezinárodní studie Massachusettské univerzity USA) a o několik měsíců později hlavní poradce Národní akademie věd USA a spolupra-

covník Střediska strategických studií na Georgetownské univerzitě S. Merill. H. J. Spanger z HSKF přijel upřesnit podrobnosti spolupráce na již zmíněném společném výzkumném projektu počátkem června 1987.

Zájem o vývoj politické situace v ČSSR projevili i členové Vlámské socialistické strany a bývalý zástupce generálního tajemníka OSN a předseda řídící rady SIPRI R. Björnerstedt, v té době ředitel švédské nadace Alvy Myrdalové. V r. 1987 přijela delegace z Výzkumného ústavu pro mírovou politiku ve Stranbergu (SRN). Hosté ústavu ze západní a severní Evropy diskutovali s jeho pracovníky zejména o otázkách evropské bezpečnosti. Názory na vztahy mezi Východem a Západem si vyměňovali ale i s početnou delegací Ústavu soudobých mezinárodních vztahů ČLR. Americký prof. N. A. Welsh, ředitel Internationals Studies Association (ISA) analyzoval aktuální vztahy mezi USA a SSSR.

Značnou pozornost vzbudila přednáška předsedy zahraničního výboru Rakouské národní rady, zahraničněpolitického mluvčího SPÖ a bývalého ministra zahraničních věcí P. Jankowitche o rakouské neutralitě. Její text byl bez úprav uveřejněn v *Mezinárodních vztazích*, což byl ojedinělý projev náznaku odvahy uplatňovat i v československé praxi požadavky Gorbačovovy „glasnosti".

Živý zájem o vývoj v ČSSR projevila početná skupina kvakerů z Velké Británie, kteří se v r. 1983 zúčastnili světového mírového kongresu a chtěli si ověřit, zda za tu dobu došlo v této zemi k nějakým změnám.

Od r. 1987 navštěvovali ÚMV častěji než předtím i významnější osobnosti Sovětského svazu. I. N. Klepackij, vedoucí odboru MZV SSSR, přednášel koncem r. 1987 o problémech ekonomické spolupráce v rámci RVHP. Počátkem r. 1988 o podobné problematice hovořil i zástupce ředitele IMEMO, ekonom O. N. Bykov. V tomto roce přijal ústav více návštěv z nesocialistických států než ze „spřátelených zemí". Vůbec poprvé v 80. letech jej však navštívil rumunský občan: místopředseda rumunské Asociace pro mezinárodní právo a mezinárodní styky Dr. Adrian Nastase, jenž projevil také zájem o spolupráci. Tehdy nikdo nepředpokládal, že se jednou stane rumunským premiérem.

Futurolog profesor Bell z Harvardské univerzity přednášel na téma *Svět a USA v roce 2013*. V dubnu 1988 navštívili ústav také japonští vědci. Profesor Shigeru Usami z Tokijské univerzity přednášel o aktuální čínské a japonské zahraniční politice. Vědecká pracovnice Japonského ústavu mezinárodních záležitostí Naomi Koizumi projevila zájem o výměnu zkušeností. Místopředsedové Filipínské rady míru a solidarity C. C. Javellanová a H. Cue va hovořili o vnitřním vývoji ve své zemi a o mezinárodní situaci v jihovýchodní Asii.

Přestože se situace v Evropě podstatně změnila, odzbrojovací problematika neztratila nic na své aktuálnosti. Potvrdila to návštěva jak generála P. M. Galloise z Mezinárodního geopolitického ústavu v Paříži, který se zabýval sovětsko-americkou dohodou o raketách středního a kratšího doletu, tak i britského státního ministra v ministerstvu zahraničních věcí D. J. Mellora. Ten se věnoval otázkám rovnováhy sil, vojenských výdajů a objasnil přístupy Západu k bezjaderným zónám. Ekonomickými vztahy mezi Východem a Západem se zabýval profesor Oxfordské univerzity M. Ch. Kaser.

V květnu 1988 navštívili ústav představitelé obou části politického spektra západní Evropy: pět poslanců britské Konzervativní strany v čele A. Marlonem a člen politického byra a tajemník pro mezinárodní spolupráci KS Belgie J. E. Debrouwer. K nejvýznamnějším hostům v druhé polovině téhož roku patřil zvláštní poradce prezidenta a ministra zahraničních věcí USA E. L. Rowny. Hovořil o americké politice v oblasti kontroly zbrojení a o vztazích

mezi Východem a Západem. Podobné problematice se věnovala i vědecká pracovnice IISS v Londýně Lynn E. Davisová, která se později (1993–1997) stala náměstkyní MZV USA pro kontrolu zbrojení a mezinárodní bezpečnost a poté pracovala na ministerstvu obrany, v Radě národní bezpečnosti a v senátním výboru pro tajné služby. Její kolegyně z téhož pracoviště R. de Neversová konzultovala své názory na přestavbu a na rozvoj vztahů mezi Východem a Západem. Současně sondovala možnosti spolupráce IISS s ÚMV při vytváření databáze pro přípravu ročenky *The Military Balance*.

Představitelé Rakouského výboru pro evropskou bezpečnost a spolupráci v čele s profesory Schmetterem a Schönfeldem besedovali o možnostech normalizace vztahů mezi Východem a Západem. ÚMV v témže roce navštívil též zástupce generálního tajemníka OSN a generální tajemník ženevské Konference OSN o odzbrojení Jugoslávec M. Komatina. Diskutoval o možnostech OSN v oblasti kontroly zbrojení. Ze Sovětského svazu v té době ústav navštěvovali především stoupenci „perestrojky“, např. rektor DA MZV SSSR O. G. Peresypkin, který mj. podepsal s ÚMV protokol o vědecké spolupráci, zástupce ředitele Ústavu ekonomiky světové socialistické soustavy AV SSSR I. I. Orlik, vedoucí oddělení mezinárodních vztahů IMEMO I. P. Šadrinová a její spolupracovník V. V. Razmerov a další.

Vůbec nejvýznamnější osobností, která koncem 80. let (v březnu 1989) navštívila ÚMV, byla Madeleine Albrightová, tehdy profesorka Georgetownské univerzity a zahraničněpolitická expertka Demokratické strany. V úzkém kruhu pracovníků hovořila o vybraných teoretických otázkách mezinárodních vztahů, o možném vývoji zahraniční politiky USA a výsledcích posledních prezidentských voleb. Na většinu účastníků této besedy zapůsobil především její český původ, pár jednotlivců však projevilo obavy, zda setkání s dcerou emigranta nevyvolá na nejvyšších stranických místech nevoli. Nikdo však tehdy nepředpokládal, že se setkal s budoucí ministryní zahraničních věcí nejmocnějšího státu světa.

V roce revolučních změn přijal ÚMV ještě několik zajímavých hostů ze Západu i z Dálného východu: v únoru 1989 pracovníka pekingského Diplomatického institutu při MZV ČLR a zástupce hlavního tajemníka Čínského výzkumného ústavu dějin mezinárodních vztahů Čou-Cun-nan. O měsíc později profesora H. Kotaniho z Koyto University of Foreign Studies. Ze západní polokoule navštívil ústav místopředseda Vlastenecké fronty Kolumbie J. Coren, který se setkal s pracovníky 2. oddělení. V dubnu přijel nejčastější host z USA, J. E. Mroz. ÚMV navštívil i J. Noble, generální ředitel Správy pro mezinárodní bezpečnost a odzbrojení kanadského MZV.

Ačkoli se frekvence návštěv ze států západní Evropy v posledním roce před listopadem 1989 poněkud snížila, počet hostů byl zhruba stejný jako v roce předcházejícím. Zásluhu na tom měla početná delegace poslanců Labouristické strany britského parlamentu, kterou vedl J. Marek, mluvčí pro ekonomické otázky a místopředseda Výboru britsko-československého přátelství. Hovořili o paradoxech Jakešovy iniciativy na vytvoření pásma důvěry, spolupráce a dobrých sousedských vztahů mezi státy VS a NATO, které pro československé spolubesedníky nebyly vůbec příjemné: o volném pohybu osob, budoucnosti Evropy, ochraně životního prostředí atd.

Těsně před listopadem 1989 navštívili ÚMV poslanec Spolkového sněmu za SDP a člen představenstva Ekologického ústavu ve Freiburgu G. Ehler a ředitel výzkumného ústavu Nadace Friedricha Eberta G. Stümfig.

Mírně ubylo návštěvníků z ústavů komunistických zemí. Přijel profesor Lev Voronkov, vědecký ředitel Mezinárodního institutu pro výzkum míru ve Vídni, který založily a finan-

covaly členské státy VS. K neobvyklým patřila návštěva docentky N. N. Paňkovové z Institutu společenských věd ÚV KSSS, která hovořila o problémech ekonomiky komunistických zemí a o globálních problémech. Dříve by ÚMV pro funkcionáře této instituce nebyl přiměřeným partnerem. Z ostatních „spřátelených" ústavů v posledních měsících existence ÚMV v podmínkách „reálného socialismu" jej navštívili mladí výzkumníci Maďarského ústavu mezinárodních vztahů dr. M. Fülöp a L. Potti. Konzultovali otázky týkající se politických a společenských reforem v zemích východního bloku a vztahů mezi nimi. První se později stal posledním ředitelem zmíněného maďarského institutu, druhý dnes patří k vyhledávaným spolupracovníkům českých a slovenských politologických pracovišť.

Intenzitu kontaktů ÚMV se Západem v druhé polovině 80. let ovlivnila hlavně změna celkové mezinárodněpolitické atmosféry a zájem ze strany návštěvníků. Pouze několik z nich se uskutečnilo na základě iniciativy některého vedoucího pracovníka ústavu. I v tom byl zjevný rozdíl mezi pražským ÚMV a ústavy z Polska, Maďarska a částečně i SSSR, který pramenil z odlišných přístupů politických špiček ke Gorbačovově „perestrojce".

PODNĚTY PRO ČESKOSLOVENSKOU ZAHRANIČNÍ POLITIKU

Jeden z úkolů, které definoval *Statut ÚMV* z prosince 1978, zněl: *„c/ podílet se na řešení koncepčních otázek čs. zahraniční politiky prostřednictvím vypracovávání expertíz pro potřeby příslušných stranických a vládních orgánů a FMZV"*.[20)] Politická praxe se však ani v průběhu 80. let ve srovnání s předcházejícím obdobím v podstatě nezměnila – koncepční otázky zahraniční politiky ČSSR se i nadále neřešily v Praze, ale v Moskvě a částečně na poradách Politického poradního výboru VS a na zasedáních výboru ministrů zahraničních věcí jejích členských států, kde však také měl vždy rozhodující slovo představitel SSSR. I když se v období „perestrojky" začaly vytvářet poněkud příznivější podmínky pro zvýraznění vlivu jednotlivých států na svou zahraniční politiku, představitelé komunistického režimu v Československu, ačkoli s přístupy Gorbačova ve vnitropolitických otázkách potajmu nesouhlasili, o samostatnější postup v oblasti mezinárodních vztahů nijak zvlášť neusilovali. Proto také ÚMV, i kdyby měl k naplnění svého poslání v tomto směru nezbytné předpoklady a dostatečnou vůli, nemohl se reálně „na řešení koncepčních otázek" nijak výrazněji podílet.

Pracovníci FMZV mohli z jeho výzkumných prací čerpat podněty maximálně v rovině operativních postupů při zabezpečování konkrétních úkolů jak v oblasti multilaterálních, tak zejména bilaterálních vztahů. V tomto směru, jak již bylo zmíněno, se jako optimální osvědčila metoda osobních kontaktů mezi pracovišti FMZV a jednotlivými výzkumníky ÚMV. Měřeno tehdejšími kritérii podnětným zdrojem pro zahraniční politiku mohly být zejména výstupy týkající se rozvojové problematiky. V prostředí 2. oddělení se také zrodila idea uspořádat modelovou konferenci o Blízkém východě, která se konala v prosinci r. 1988.

V druhé polovině 80. let v důsledku měnící se politické atmosféry předložili jak pracovníci ZPO FMZV, tak i ÚMV několik iniciativních návrhů sledujících větší využitelnost produkce ústavu pro potřeby zahraniční politiky. Zavedenou praxi však jimi nijak výrazněji neovlivnili. Konkurenční, a do jisté míry i přezíravý vztah ministerských úředníků vůči většině pracovníků ústavu téměř vylučoval, aby ministr zahraničních věcí při prezentaci některé z iniciativ zmínil jako spoluautora ÚMV.

K tomu, aby se ústav v tomto směru nějak prosadil, se naskytla jistá příležitost při přípravě podkladů pro XVIII. sjezd KSČ, jenž se měl konat v r. 1990. Ještě předtím, než se o jeho předčasném svolání rozhodlo, OMP uložilo vedení ÚMV připravovat podklady do obligátní pasáže zprávy generálního tajemníka o zahraniční politice pro tento sjezd. Přestože k plnění tohoto úkolu již byli vybráni konkrétní pracovníci, vývoj ve společnosti jim nedovolil, aby se na tvorbě tak „významného dokumentu" podíleli.

Vedení FMZV v závěrečné fázi totality po nástupu nového ministra Johanese v r. 1988 začalo častěji zapojovat pracovníky ÚMV i do řešení některých aktuálních problémů rezortu. Dva z nich byli např. v pracovní skupině, která měla za úkol navrhnout varianty československých přístupů k realizaci tzv. Jakešovy iniciativy, jejímž autorem byl pracovník odboru ZPO.

Teprve po jejím vyhlášení a po vcelku pozitivních reakcích většiny západoevropských států si diplomaté a politici začali uvědomovat argumentační slabiny, vyplývající z tehdejší vnitropolitické situace ČSSR a zemí východního bloku vůbec. Politický a právní systém komunistických států již svou podstatou a priori ztěžoval vytváření příznivých podmínek pro dosažení politické důvěry mezi státy s rozdílným společenským zřízením. Proto tato skupina expertů měla hledat takové argumenty a řešení, které by představitelům východního bloku při jednáních s protějšky ze sousedních zemí jejich pozici usnadňovaly.

Zřejmě posledním pokusem pracovníků ÚMV o ovlivnění zahraničněpolitické praxe na základě výsledků výzkumu bylo rozhodnutí o vytvoření systematického nástroje informování vyšších stranických a služebních orgánů formou již zmíněného výstupu pod názvem *Aktuální analýzy a vědecká sdělení pro potřeby čs. zahraniční praxe.* V podmínkách byrokratického centralismu však bylo obtížné předkládat konkrétní doporučení přímo, proto i obsah podnětů vyzníval spíše jako informace než jako návod k jednání orgánů, jimž byla tato sdělení adresována.

Vzhledem k tomu, že se za celou dekádu nepodařilo vytvořit vhodný mechanismus zpětné vazby mezi ÚMV a adresáty jeho výstupů, bylo i tehdy obtížné zhodnotit, jaký reálný podíl měla jeho produkce na ovlivňování zahraniční politiky. Již několikrát bylo zdůrazněno, že značná část pracovníků ústavu poskytovala adresátům poměrně kvalifikované informace o sledovaných problémech, ale převážná většina výstupů měla apologetický charakter a sloužila propagandistickým účelům.

ZÁVĚR

Činnost ÚMV byla v 80. letech i nadále determinována jeho statusem „socialistické organizace" přímo podřízené FMZV. Jak již bylo zmíněno, jeho pracovníci museli za *„světonázorovou a teoretickou vědeckou základnu odborné činnosti"* (...) považovat *„marxismus-leninismus"*.[21)] Obě tyto skutečnosti určovaly charakter a smysl jeho produkce. Zejména striktní definice ideové platformy, na níž měl být výzkum podle tohoto statutu prováděn, a priori vylučovala jeho vědecký charakter. Nejen kvůli slabinám teorie marxismu-leninismu, které zejména v posledních desetiletích letech nesmlouvavě odhalila politická praxe, ale zejména proto, že byla jediným teoreticko-metodickým nástrojem výzkumu. To byl základ jednostrannosti, jež je s požadavky vědeckého přístupu v jakémkoli druhu bádání neslučitelná.

Hodnotíme-li činnost ÚMV v poslední dekádě totality z nadčasových pozic a na základě historických zkušeností, musíme konstatovat, že se stejně jako převážná většina podobných institucí angažovaně, v rozsahu poslání a svých personálních možností, spolupodílel na podpoře politiky komunistického režimu v Československu a sovětského bloku. V souladu se svým zaměřením nejen výzkumnou, ale i publicistickou a propagandistickou činností obhajoval tehdejší zahraniční politiku a principy, z nichž vycházela. Jeho pracovníci kromě náznaků snah „v mezích mírného pokroku" o korektury výzkumného zaměření v závěrečné fázi hodnoceného období loajálně přispívali k realizaci oficiálního kurzu, ačkoli jej v soukromých a interních debatách často kritizovali.

Z tohoto pohledu je paradoxní, že o výstupy, jimiž se ÚMV podílel na apologetice totalitního systému, se významnou, ne-li největší měrou zasloužili především ti, kteří na vlastní kůži pocítili důsledky normalizačních metod. Bylo tomu jednak proto, že z hlediska tehdejších kritérií pro hodnocení úrovně výsledků výzkumné práce patřili k nejkvalifikovanějším zaměstnancům ústavu, jednak proto, že se z obavy ze ztráty zaměstnání snažili dokazovat loajalitu vůči režimu svými pracovními výsledky.

Na druhé straně je třeba hodnotit činnost ÚMV v uvedeném období v kontextu reálných podmínek, v nichž tehdy působil. V kategorii rezortních výzkumných pracovišť v oblasti společenských věd patřil k těm, u nichž převažoval aplikovaný výzkum nad ostatními druhy – základním a teoreticko-metodickým. V kvalitě a kvantitě výzkumných výstupů i v tehdejším mezinárodním kontextu výrazně zaostával za úrovní, kterou dosahovala podobná sovětská, polská a do značné míry i východoněmecká pracoviště. Měl však zřejmě o něco lepší výsledky než pracoviště maďarská a bulharská. Za maďarským MKI a polským PISM se však výrazně opožďoval v otevírání možností mezinárodních kontaktů s instituty nekomunistických států a ve využívání jejich prací.

V rámci komunistického Československa zaujímal ÚMV v oblasti výzkumu mezinárodních vztahů poměrně významné, ne-li dominantní místo. Byl koordinačním pracovištěm na úseku mezinárodních vztahů pro státní plán základního výzkumu organizovaný ČSAV. Měl své zastoupení v Komisi pro komplexní výzkum rozvojových zemí Rady prezidia ČSAV a v Komisi prezidia ČSAV pro výzkum otázek míru a odzbrojení. Byl školícím pracovištěm pro externí a od druhé poloviny 80. let i interní vědecké aspiranty. Skutečnost, že jeho činnost byla *„zaměřena na prvém místě na výzkum předpokladů a metod prosazování zahraničněpolitického programu"*[22] sjezdů KSSS a KSČ, z něj však jednoznačně učinila nástroj komunistické propagandy. Na tom nic nezmění ani fakt, že v závěru hodnocené etapy se jeho pracovníci pokoušeli o smysluplnější naplnění svého odborného poslání.

POZNÁMKY

[1] Docent Ladislav Dvořák se stal doktorem ekonomických věd po obhájení disertační práce v říjnu 1978 na moskevském Institutu Latinské Ameriky AV SSSR na téma: *Protiklady závislého kapitalistického vývoje* (vyšla v nakladatelství Nauka, Moskva 1977).

[2] Viz cit. op., s. 5.

[3] Tamtéž, s. 15.

[4] Viz resumé přiložené k cit. práci, s. 2.

[5] Viz cit. op., s. 242.

[6] Viz cit. op., s. 8–9.

[7] Tamtéž, s. 20.

[8] Tamtéž, s. 29.

[9] Viz cit. op., s. 29.

10) Viz Informace č. 15, *Komplexní systém mezinárodního míru a bezpečnosti* (Seminář ÚMV 1. 12. 1987), ÚMV, Praha 1988, s. 1.
11) Tamtéž.
12) Tamtéž.
13) Viz: Gorbačov, M. S.: *Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět*. Nakladatelství Svoboda, Praha 1987, s. 198.
14) Římská číslice označovala ročník *Mezinárodních vztahů* od používání tohoto názvu v r. 1965.
15) Jednou ze slabin této edice byla zdlouhavost vydavatelského procesu. Ačkoli se editor a autorský kolektiv snažili připravit texty pro redakci nakladatelství Svoboda v průběhu prvního čtvrtletí, jež následovalo po tom, kterému byla ročenka věnována, kniha se objevila na trhu až v následujícím roce. Takže *Svět 1987* vyšel až v r. 1989. Přitom na rukopisech ročenky *Svět 1988* již pracovali redaktoři Svobody. Změny ve společnosti však byly natolik převratné, že její vydání v r. 1990 již nepřipadalo v úvahu.
16) Viz *Mezinárodní vztahy*, 1/1981, s. 61.
17) Příloha 2: Přehled zahraničních kontaktů ÚMV v 80. letech poskytuje ne zcela přesný, ale poměrně výmluvný obraz o zahraničních kontaktech ÚMV v té době.
18) Viz Spanger, H. J., Handl, V.: *Wie weiter bei der Vertrauensbildung? Zu den Wiener VSBM-Verhandlungen und darüber hinaus*. Frankfurt am Main, Hessische Stiftung Friedens- und Konfliktforschung, 1989, s. 37. (HSFK Report Nr. 6).
19) V nečlenských státech Varšavského paktu absolvoval delší stáž ještě vedoucí 1. oddělení V. Čebiš, který počátkem r. 1986 pobýval v Čínské lidové republice.
20) Viz cit. dok. Federální ministerstvo zahraničních věcí, č. j. 280.484/78-Ú, archiv ÚMV, s. 2.
21) Viz *Statut Ústavu mezinárodních vztahů*, č. j. 280.484/18-Ú, s. 3.
22) Viz Soják, V., Hrůza, M.: „K 30. výročí výzkumu mezinárodních vztahů“. *Mezinárodní vztahy*, 7/1987, s. 8.

PŘÍLOHA 1

PRINCIPIÁLNÍ SCHÉMA ÚMV V 80. LETECH

POUŽITÉ ZKRATKY:

ZSS – země socialistického společenství
RZ – rozvojové země
VKS – vyspělé kapitalistické státy

*) V r. 1982, kdy toto oddělení řídil doc. V. Opluštil, bylo nazýváno rovněž oddělením obecných otázek.

PŘÍLOHA 2

PŘEHLED ZAHRANIČNÍCH KONTAKTŮ ÚMV V 80. LETECH

(zpracováno na základě dostupných dobových dokumentů*))

Rok	Přijetí v ÚMV[1)]								Cesty pracovníků ÚMV do zahraničí[1)]								
	„Spřátelené státy“						Nesoc. státy		Nesoc. státy		„Spřátelené státy“						
	SSSR	NDR	PLR	MLR	BLR	Ost.	Záp.	N+N	Záp.	N+N	ZSS	SSSR	NDR	PLR	MLR	BLR	Ost.
1980									1								
1981		1								1	6	1	2	0	1	2	
1982							2				8	1	4	1	1	1	
1983		1					1		2[2)]	4	22	6	7	2	5	2	
1984							1		6[3)]	2	14	5	2	1		3	3[4)]
1985	1						1		3	8	15	4	2	1	5	3	
1986	3	1	1		2		7	1	5[5)]	4	11	2	4	1	2	1	1[6)]
1987	5	4	2	1	2	1[7)]	11	3	3	4	22	6	3	3	2	7	1[8)]
1988	5		2		1	1[9)]	12	2	6	5[10)]	20	4	6	6	2	2	
1989	4	2	1	1	2	1[11)]	7	1	4	1	14	4	4	4		2	
1.1/2	1	2					5		12	15	67	17	17	5	12	13	3
2. 1/2[12)]	17	7	6	2	7	3	37	4	18	14	67	16	17	14	6	12	2
Celkem	18	9	6	2	7	3	42	4	30	29	134	33	34	19	18	25	5

POZNÁMKY:

*) Nezahrnuje dvě akce, které se konaly v souladu s pravidly SK EBS. Země, jejichž ústavy se na práci této komise podílely, se pravidelně střídaly v organizování plenárních zasedání. (Podrobněji viz příslušný text.) Zúčastňovaly se jich tří- i vícečlenné delegace, jejichž zahrnutí do přehledu by celkovou statistiku výrazně ovlivnilo. Skutečná čísla zahraničních cest a návštěv v ÚMV mohou být o něco vyšší, zhledem k tomu, že o některých se nezachoval žádný údaj. Týká se to však pouze ojedinělých případů.

1) Rozumí se počet přijetí a výjezdů, některých se zúčastnilo i více osob (zpravidla dvě až tři).

2) Jedna cesta ředitele a druhá jeho zástupce.

3) Z toho čtyři absolvoval zástupce ředitele.

4) Z toho dvě cesty na Kubu a jedna do Mongolska.

5) Z toho čtyři absolvovali ředitel a jeho zástupce.

6) Vedoucí 1. oddělení na stáži v Číně.

7) Početná delegace z Ústavu soudobých mezinárodních vztahů ČLR.

8) Vedoucí 2. oddělení navštívil Kubu.

9) Návštěva místopředsedy rumunské Asociace pro mezinárodní právo a mezinárodní styky Dr. Adriana Nastaseho.

10) Z 11 cest do nesocialistických států pouze tři uskutečnili ředitel a jeho zástupce.

11) Stáž výzkumného pracovníka z ČLR.

12) Do první poloviny 80. let (1.1/2) je zahrnut i r. 1985, údaje v 2.1/2 jsou za r. 1989 pouze do 17. listopadu.

OBNOVA ÚSTAVU MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ PO ROCE 1989

Václav Kotyk

Počátkem r. 1990 mne oslovil dr. Jaroslav Šedivý, tehdy poradce ministra zahraničních věcí Jiřího Dienstbiera, zda bych se nechtěl ujmout vedení ústavu, v němž jsem téměř před půl stoletím, spolu s ním, jako vědecký pracovník začínal. Věděl jsem od prvního okamžiku, že bych na tuto nabídku měl odpovědět slůvkem ne, ale nedokázal jsem říci ne. Proč? To se pokusím vysvětlit.

Po celých dvacet let, kdy jsem pracoval jako pomocný dělník ve skladu dvou velkých pražských závodů, jsem neztratil zájem o problematiku mezinárodních vztahů, nikdy jsem zcela nerezignoval na iluzi, že se třeba někdy v budoucnosti k hlubšímu studiu této problematiky vrátím, na představu, že studium mezinárodních vztahů mi v nejhorším případě zůstane něčím jako celoživotním koníčkem. Smířit se s postavením „nádeníka“, jež mi bylo v r. 1969 vnuceno, jsem se prostě za žádných okolností nemohl. A tak jsem ve svém volném čase, kterého bylo velmi málo – ve velkých pražských závodech začínal pracovní den v 6 hodin ráno, což mě po dvacet let nutilo vstávat po čtvrté hodině, abych do té práce včas dojel –, byl stálým návštěvníkem několika veřejných knihoven, a pokud jde o problematiku sovětského vývoje a zahraniční politiky SSSR, která mě zvláště zajímala, návštěvníkem Domu sovětské vědy a kultury v Rytířské ulici. Tato instituce měla dvě slušně zásobené knihovny – knihovnu společenskovědní a umělecké literatury a knihovnu literatury technické. Odborné časopisy si tam bylo možno dokonce půjčit i domů.

Navíc jsem si v posledních dvou letech svého nedobrovolného „exilu“ trénoval mozek externí spoluprací, přirozeně, že pod vypůjčeným jménem, s institucí, která v českých městech na objednávku vytvářela muzejní expozice, a to doslovně – asi tak jako se to dělá ve stavebnictví – „na klíč“. Určující postavou týmu, který se na produkci podobné expozice podílel, musil však být historik, který byl schopen z obsahového hlediska náplň příslušné expozice konkretizovat, a to bývala moje maličkost. A tak v době, kdy jsem ani v nejdivočejších snech nemohl uvažovat o vstupu na půdu Ústavu mezinárodních vztahů či jakéhokoli podobného ústavu, jsem vytvářel muzejní expozice ve dvou historicky významných a krásných českých městech – v Klatovech a v Jičíně. V Klatovech, v tomto městě karafiátů, jsem se podílel na části expozice věnované dějinám města v 19. století a v Jičíně jsem sám zpracoval expozici celou, tedy dějiny tohoto Valdštejnova města od nejstarších dob po současnost.

Proč to vše uvádím? Proto, aby bylo jasné, že toto vše nebyla v žádném případě průprava na výzkum mezinárodních vztahů a zejména ne na řízení Ústavu mezinárodních vztahů. Svědčí to o tom, jaké odborné předpoklady jsem asi mohl na počátku 90. let mít k zastávání tak významné a zodpovědné funkce, jakou byla v nové historické situaci funkce ředitele tohoto ústavu. Vysvětluje to do značné míry mé vnitřní obavy z této funkce, zdroje těchto obav. Po příchodu do ústavu jsem se sice navenek choval velmi suverénně, ostatně jinak to ani

nešlo, ale vědomí určité odborné nepřipravenosti na funkci tak náročnou vyvolávalo až deprimující pocity.

Myslím, že je to pochopitelné. Ztrátu celých dvaceti let ve sféře vědeckého výzkumu nelze již nikterak dohonit, nelze ji při současném rozvoji kteréhokoli vědního oboru překlenout sebevětší aktivitou. Zejména v případě – a to byl přesně ten můj – že je člověk zbaven možnosti vědecky pracovat ve čtyřiceti letech, tedy v okamžiku, kdy pracovník v oblasti společenských věd je většinou schopen nejen kumulovat vědomosti, ale analyzovat problémy a přinášet nové pohledy.

To vše byla jen jedna stránka věci. Druhou stránkou byla skutečnost, že jsem po těch dvaceti letech ve výrobě chtěl i sám sobě dokázat, že tu funkci ředitele jsem schopen zvládnout, že ve zcela nové situaci a navíc obklopen atmosférou všeobecného nadšení z pádu totalitního režimu budu schopen ústav obsahově orientovat tak, aby se na procesu transformace společnosti pokud možno aktivně podílel. I když jsem si byl vědom svých omezených možností a schopností uspět v tomto zodpovědném postavení, byla to patrně tak trochu i má lidská slabost, v jistém směru neskromnost, že jsem na otázku, zda se ujmu funkce ředitele ÚMV, odpověděl ano.

Okamžitě, ze dne na den, jsem stanul před celým komplexem problémů, které v dané situaci bylo nutno řešit co nejrychleji. Přirozeně že šlo hlavně o novou obsahovou orientaci ústavu, který ve vyježděných kolejích nemohl pokračovat, a v této souvislosti o řešení celé řady praktických otázek, týkajících se postavení ústavu ve struktuře ministerstva zahraničních věcí, jeho vnitřního členění a zejména jeho personálního složení. Když jsem v zasedací síni ústavu poprvé předstoupil před jeho pracovníky, zjistil jsem, že řadu z nich velmi dobře znám, že před více než dvaceti lety jsme spolupracovali v bývalém Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii. Tam „přežili“ normalizační léta a někteří z nich se v těchto letech vyznačovali i jistou normalizační aktivitou. A ve vedení ministerstva se dokonce objevila snaha některé z výrazných normalizačních kádrů v aparátu samotného ministerstva do ústavu, v duchu minulé „odkládací“ praxe, opět „odložit“.

Ústav byl v předcházejících letech postupně doplňován jak pracovníky ministerstva zahraničních věcí, tak pracovníky z řady dalších institucí a absolventy vysokých škol. Tedy lidmi, které jsem neznal a znát nemohl. To, co mně však nesmírně potěšilo, byla skutečnost, že mezi pracovníky ústavu se objevila řada nových mladých pracovníků, kteří, jak se okamžitě ukázalo, měli skutečný zájem o vědecký výzkum, kteří vítali skutečnost, že po pádu totalitního režimu jim ústav v nových podmínkách poskytne možnost skutečně vědecky pracovat. Možnost být nikoli pouhými apologety zahraniční politiky, ale v jistém smyslu slova i spolutvůrci nové československé zahraniční politiky. Na ně jsem při obsahové transformaci ústavu spoléhal především, i když nejenom na ně.

Nebylo by z mé strany poctivé neocenit i podporu těch pracovníků ústavu, kteří, přestože byli v letech minulých více či méně spjati s normalizačním režimem, mi v pro mně nesnadné situaci pomáhali překlenout řadu obtíží. Zejména jazyková kvalifikace řady z nich mi prakticky okamžitě umožňovala rozvíjet rozsáhlé zahraniční kontakty ústavu, o který byl po listopadu 1989 mimořádný zájem. Sám jsem po dvacet let neměl možnost mluvit některým z cizích jazyků a jejich nikoli perfektní znalost patřila nejednou mezi největší handicapy, s nimiž jsem do ústavu vstoupil. Nejednou jsem si v této době vzpomněl na jednoho z ředitelů bývalého ÚMPE, dr. Antonína Šnejdárka, na jeho schopnost konverzovat plynně prakticky ve většině evropských jazyků, a to na jakékoli mezinárodněpolitické téma, na jeho

široký rozhled i na jeho osobní kouzlo. Zemřel bohužel v emigraci, jako profesor pařížské Sorbonny.

Od okamžiku vstupu na půdu ústavu jsem se mohl plně spolehnout na jeho administrativní síly, od jeho tajemníka, přes sekretariát až po hospodáře ústavu. A zejména na výborně vedenou knihovnu ústavu, jež mi v rámci mých velice skromných časových možností umožňovala po více než dvaceti letech opět uvažovat i o vlastní odborné práci.

Po příchodu do ústavu jsem jeho pracovníkům dal jasně najevo, že jediným kritériem jejich hodnocení bude od tohoto okamžiku jejich odborná práce, že pokud budou plnit své vědecké úkoly, nemají se v následujících letech čeho obávat. Ne vždy se mi podařilo z řady důvodů tuto zásadu důsledně realizovat. Nicméně nikdo v ústavu mi od tohoto okamžiku, jak se v této souvislosti obvykle říká, „neházel klacky pod nohy".

Základním problémem bylo zaměření vědecké činnosti ústavu, formulace jeho koncepce. Pokud jde o formulaci konkrétních úkolů jednotlivých oddělení a pracovníků, bylo se nutno co nejdříve seznámit s jejich odbornými kvalitami, a to nebylo snadné ani z odborného, ani z časového hlediska.

Pád totalitních systémů a s ním spojený rozpad bipolárního světa představoval základní rámec procesu přeměny Československa ve skutečně nezávislý a suverénní stát. Přestože rodící se nová československá zahraniční politika koncem r. 1989 nedisponovala – a vzhledem k rychlosti, s jakou totalitní systém zkolaboval, ani nemohla disponovat – ucelenější zahraničněpolitickou koncepcí, měla od počátku vyhraněnou koncepční podobu. V žádném případě nebyla jen improvizací nebo jen momentální reakcí na problémy a potřeby dané situace. Její vedoucí představitelé si uvědomovali nejen, jaké jsou priority daného okamžiku, především odsun sovětských vojsk z československého území, ale zejména jaké by měly být priority československé zahraniční politiky v dlouhodobém výhledu. 14. 12. 1989, tedy pouhé tři dny od nástupu do úřadu, ministr zahraničních věcí J. Dienstbier označil na tiskové konferenci v Černínském paláci svou koncepční představu jako pokus „o návrat do Evropy". Současně podtrhl to podstatné, že totiž „musíme vstupovat do takové Evropy, jaká je dnes po čtyřiceti letech odděleného vývoje". Ministr tak vymezil i základní rámec zaměření vědeckého výzkumu ústavu, který měl v této souvislosti zaujmout odpovídající postavení i ve struktuře ministerstva.

Sama konkretizace této koncepční orientace však předpokládala i odpověď na řadu otázek, jež vystoupily do popředí v okamžiku rozpadu bipolárního světa. Likvidace dřívější bezpečnostní struktury, která se rozpuštěním Varšavské smlouvy v březnu 1990 zhroutila, nastolila otázku vytvoření nové bezpečnostní struktury, jež by svým pojetím odpovídala podstatě změn po r. 1989.

Československo, které po letech „mlčení" pociťovalo potřebu se v mezinárodním životě opět zviditelnit, reagovalo na tento požadavek doby zveřejněním *Memoranda o Evropské bezpečnostní komisi* 6. 1. 1990, vycházejícího z tehdy obecně sdílené představy o rozhodující roli Komise pro bezpečnost a spolupráci v Evropě v procesu vytváření nového evropského bezpečnostního systému. Doslovně mě tehdy vyděsila iniciativa, jež se objevila v prostředí ministerstva, aby Ústav mezinárodních vztahů, který se chystal učinit první kroky na cestě výzkumu bezpečnostní problematiky a v rozvoji kontaktů se zahraničními pracovišti, zorganizoval na dané téma vědeckou konferenci ředitelů všech evropských ústavů, zkoumajících mezinárodní problémy. Byla to nicméně dobová atmosféra s řadou iluzí, včetně „iluze"

o odchodu obou vojensko-politických bloků z historické scény, jež poznamenala charakter tohoto československého návrhu a nakonec předznamenala i jeho osud. Představa o transformaci obou vojensko-politických seskupení směrem k ideálu úplně nového bezpečnostního systému, který by předjímal vytvoření sjednocené Evropy, odpovídala sice momentální atmosféře, ale neodpovídala realitám nadcházejícího mezinárodního vývoje. Do popředí stále více vystupovala realističtější představa, že by se NATO – slovy prezidenta Havla z května 1990 – jako „struktura smysluplnější, demokratičtější a lépe fungující" mělo stát pilířem tohoto nového bezpečnostního systému.

Nemohu v dané souvislosti nepřiznat, že k chápání role NATO jako rozhodujícího prvku evropského bezpečnostního systému a v tomto kontextu jako rozhodující záruky bezpečnosti České republiky jsem sám směřoval postupně, jak o tom svědčí má studie *K problematice zahraničně politické koncepce České republiky*, kterou jsem publikoval na stránkách časopisu *Mezinárodní vztahy* v polovině 90. let. Kladl jsem si v ní stále ještě otázku z počátku 90. let, která již byla reálnou českou zahraniční politikou vyřešena, zda orientace na členství v NATO je v daných podmínkách opravdu tím jediným a z hlediska českých zájmů tím nejvýhodnějším řešením bezpečnostní situace českého státu. Uvažoval jsem prostě o alternativách. V situaci, kdy byla stále výrazněji akcentována otázka tempa vstupu do NATO jako jediná cesta k zajištění bezpečnosti českého státu, jsem zdůrazňoval spíše roli Evropské unie i v tomto směru. Dospěl jsem dokonce k závěru, že začlenění České republiky do Evropské unie, k němuž dříve či později dojde, vytvoří nejen rámec rozvoje české ekonomiky a ve svých důsledcích celé české společnosti, ale zajistí i bezpečnost České republiky mnohem efektivněji než jakákoli jiná orientace. Americký časopis *Foreign Policy* charakterizoval tuto moji studii ve dvojčísle z r. 1999 jako „střízlivou kritiku budoucnosti NATO" a zařadil ji dokonce do určitého názorového proudu, reprezentovaného např. svého času poradcem pro otázky národní bezpečnosti USA Brentem Scowcoftem, který vyjádřil „obdobné stanovisko".

Uvádím tento fakt jenom proto, abych ukázal, že bezprostředně po r. 1989 nebylo vše na první pohled tak jasné, jako je to jasné dnes, že otázka orientace československé a posléze již české zahraniční politiky byla v zcela nové historické situaci a na různých úrovních předmětem diskuse, na níž se ústav – včetně jeho ředitele – nemohl dost dobře nepodílet. Má názorově i dobově podmíněná interpretace určitých vývojových tendencí, jak se např. promítla v uvedené studii, v žádném případě nepříznivě neovlivnila obsahové zaměření výzkumu bezpečnostní problematiky v ústavu, tím spíše, že jsem od počátku nepochyboval o úloze NATO jako jednoho z hlavních pilířů evropské bezpečnostní architektury.

Již počátkem 90. let existoval v ústavu solidní základ vědeckého výzkumu obou, z českého hlediska klíčových mezinárodních struktur – Evropské unie i NATO. Pokud jde o EU, angažoval se v něm od počátku s několika spolupracovníky jeho tehdejší vědecký pracovník dr. Miroslav Had. Pokud jde o NATO a bezpečnostní problematiku jako takovou, ústav v této době již disponoval kvalifikovanými odborníky na dané téma i kvalifikovanými externími spolupracovníky – patřili mezi ně zejména dr. Štembera, dr. Janda, ing. Eichler, ing. Leška a další, kteří mohli do jisté míry navázat i na výzkum bezpečnostní problematiky v ústavu v letech bezprostředně předcházejících. Ústav se tak mohl od počátku aktivně podílet v podobě expertiz i řadou dalších aktivit na úvahách o evropské bezpečnosti a zajištění bezpečnosti českého státu.

Stejně jako úsilí bývalých socialistických států střední a východní Evropy a zakotvení v bezpečnostních strukturách západního světa se rodila i tendence k jejich začlenění do jeho

ekonomických struktur. Již v květnu 1990 byla v Bruselu podepsána *Dohoda o obchodu a obchodní a hospodářské spolupráci mezi Československem a Evropskými společenstvími*. Obdobně postupovaly i ostatní postkomunistické státy. O členství v ekonomických strukturách Západu usilovaly především v souvislosti s vnitřními transformačními procesy, zejména v souvislosti s potřebou zásadní a rychlé reorientace vnějších ekonomických vztahů, ale i s ohledem na vývoj evropského integračního procesu, který 7. 2. 1992 vyústil v Maastrichtu v podpis *Smlouvy o Evropské unii*. Tváří tvář tomuto vývoji jsem se v ústavu pokoušel vytvořit zejména personální předpoklady seriózního ekonomického výzkumu, když již ne pro jeho žádoucí okamžité využití, tak alespoň pro léta následující. Bohužel, bez viditelnějších výsledků. Renomovaným ekonomům se v dané situaci nabízely mnohem zajímavější možnosti, a to jak z hlediska odborného, tak zejména z hlediska finančního. Spoléhat bylo možno, přinejmenším pro určité období, na externí spolupráci s představiteli ekonomické vědy a hospodářské politiky. Od počátku jsem si však uvědomoval, že seriózní ekonomický výzkum ruku v ruce s výzkumem politologickým – a pro tuto symbiózu se ústav jevil jako téměř ideální pracoviště – by umožnil přinejmenším participaci ústavu na rozvíjejících se ekonomických aktivitách českého státu, což by ve svých důsledcích posílilo postavení ústavu nejenom ve vědeckém světě. A když již mluvím o svých neúspěších, nepodařilo se mi po příchodu do Ústavu mezinárodních vztahů navázat na výzkum problematiky Číny v bývalém ÚMPE, příslušný kvalifikovaný odborník dr. Jan Janouš, který byl rovněž počátkem r. 1969 z ústavu vyloučen, se odmítl vrátit a jiného kvalifikovaného vědeckého pracovníka nebylo možno v dané situaci získat.

K začlenění Československa do Evropské unie a NATO bylo ještě poměrně daleko, když vystupovaly do popředí problémy středoevropské spolupráce, zejména problémy koordinace stanovisek se sousedními státy, s Polskem a s Maďarskem. Právě díky této koordinaci tyto tři státy podepsaly v prosinci 1991 v Bruselu asociační dohody. I když každý z těchto států, s větší či menší intenzitou sledoval vlastní zájmy, převládl nakonec zájem společný, který v únoru 1991 vyústil ve vytvoření tzv. Visegrádské trojky – po rozdělení Československa se změnila ve Visegrádskou čtyřku – a o rok později v uzavření Středoevropské dohody o volném obchodu (CEFTA). A pokud jde o vztahy bilaterální, kladla československá a poté i česká zahraniční politika největší důraz na uspořádání vztahů se svým největším a nejvýznamnějším sousedem – se sjednoceným Německem. Po poměrně dlouhém a vlastně nejobtížnějším bilaterálním jednání těchto let byla nakonec 27. 2. 1992 podepsána *Smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci mezi oběma sousedními státy*, kterou byla překonána situace z let předcházejících, kdy se československo-německé vztahy navenek jevily spíše jako vztahy československo-sudetské. Ústav, který byl, pokud jde o výzkum německé problematiky, velmi dobře personálně vybaven, nemohl na tomto vývoji svým podílem neparticipovat – především řadou expertiz pro příslušný odbor ministerstva zahraničních věcí i poměrně rozsáhlou činností publikační a veřejnou. Mám v této souvislosti na mysli zejména studie dvou pracovníků ústavu, dr. Vladimíra Handla a dr. Václava Kurala. Kural vydal v r. 1992 na půdě ústavu pozoruhodnou práci *Konflikt místo společenství, Češi a Němci v československém státě 1918–1938* a o něco později zaujal mimořádně zajímavou analýzou československo-německé smlouvy z února r. 1992.

V tomto vzrušeném období počátku 90. let, kdy jsem na půdu ústavu vstoupil, se ÚMV z řady důvodů nemohl plně soustředit na analýzu tzv. „velkých témat“, ale spíše byl nucen reagovat na velmi konkrétní problémy, které v této době přinášel, většinou zcela nečekaně, sám život.

Vzpomínám, že prvním z problémů tohoto druhu, k němuž byl ústav zcela nečekaně nucen zaujmout odborné stanovisko, byl problém dalšího vývoje socialistické Kuby a v tomto kontextu i dalšího vývoje asijských socialistických států. Touto problematikou se ústav v tehdejší době speciálně nezabýval a ani nehodlal zabývat, opět z důvodů personálních. Byl jsem prostě překvapen, když se počátkem r. 1992 objevil v Praze Čechoameričan dr. Jiří Valenta (později mne vystřídal ve funkci ředitele ústavu), který svého času emigroval do Spojených států, profiloval se tu jako politolog a působil na univerzitě v Miami na Floridě. Seznámil se zde s vůdčími představiteli tamější kubánské opozice, jejíž zájmy prosazoval ve světě a v daném okamžiku i v Praze. Valenta předpokládal a v Praze zdůvodňoval, že proces pádu komunistických režimů nezůstane omezen na Evropu, že bezprostředně „po Evropě" bude pokračovat a nakonec vyústí v pád těchto režimů na teritoriu Asie a Latinské Ameriky. Přišel s návrhem na uspořádání vědecké konference, jež by tento proces analyzovala. Vycházel z toho, že na tento brzký pád komunistických režimů v Asii, hlavně v Číně, a na Kubě je nutno se včas a konkrétně připravit.

Ministerstvo zahraničních věcí – přes moji zjevnou neochotu se na podobné společné akci podílet – nemělo proti této konferenci námitky, a tak se Valenta v Praze objevil znovu, tentokrát již v čele početné delegace, představované výlučně vůdčími osobnostmi tehdejší proticastrovské kubánské opozice. Její členové se na chodbě hotelu příznačně zdravili slovy „smrt Castrovi". Již první úvodní setkání odhalilo rozdílná stanoviska na obsah konference – jestliže jsem jako její spolupořadatel zřejmě naivně uvažoval o opravdu vědecké konferenci na dané aktuální téma, Valenta měl naopak na mysli poměrně rozsáhlou politicko-propagační akci. O jeho organizačních a zřejmě i dalších schopnostech svědčí skutečnost, že se mu podařilo dosáhnout přijetí celé kubánské delegace u všech, zdůrazňuji, že u všech vedoucích československých představitelů, od prezidenta Havla přes tehdejšího předsedu parlamentu Dubčeka, ministra zahraničí Dienstbiera k celé řadě dalších významných osobností, jimž prezentoval – bez známek nejmenšího nesouhlasu z české strany – své „optimistické" představy o vývoji Kuby. Vzpomínám, že zejména někteří diplomaté poslouchali s uspokojením jeho úvahy o vytvoření československých konzulátů na Kubě a v americkém Miami, o nezbytnosti zvýšit počet diplomatů a československých odborníků vůbec na Kubě, o možnostech, které Československu v krátké době vývoj nabídne.

Bylo to něco jako výbuch bomby, když jsem na úvodní večeři s představiteli proticastrovské opozice vyslovil názor, že kubánský komunistický režim v dohledné době nepadne, že představitelé kubánské opozice se s ním budou setkávat ještě za 15 až 20 let. Vyjádřil jsem a nemohl jsem nevyjádřit pouze své vědecké přesvědčení, svůj negativní postoj ke kubánskou emigrací prosazovanému pojetí připravované vědecké konference. Vývoj na Kubě jsem v rámci svých možností a v rámci kontaktů s řadou lidí, kteří Kubu navštívili, a zejména lidí, kteří na Kubě dlouhodoběji pracovali po řadu let (již v bývalém ÚMPE), poměrně pozorně sledoval. Navíc v latinsko-americkém kontextu, od něhož nebylo možné tento vývoj izolovat. Snad by mi ani tak nevadilo, že jde o využití vědy k cílům čistě politickým, čistě propagandistickým, ale nemohl jsem přenést přes srdce, že jde o využití vědeckého ústavu k cílům zcela nereálným. Silně mi tato skutečnost připomněla minulá totalitní léta, minulé totalitní praktiky, které jsem v nových podmínkách – a zřejmě naivně – pokládal za praktiky minulosti.

Konference poté jako společná československo-kubánská konference v podstatě ztroskotala a byli to vlastně sami Kubánci, kteří ji posléze dovedli do „úspěšného konce". Rozhod-

ně nešlo o úspěšnou vědeckou konferenci. Tato událost neprospěla (ale ani příliš neuškodila) ani ústavu jako takovému, ani mně osobně. Vyžádala si však nemalé pracovní zatížení.

Dalším problémem, jenž rovněž v dané situaci zcela nečekaně vstoupil do života ústavu, byly vztahy československo-ruské. V hektické atmosféře počátku 90. let se v Praze objevil vědecký pracovník Institutu slavjanověděnija ruské akademie věd J. Šmeral – syn jednoho z vůdčích představitelů Komunistické strany Československa v letech předválečných a nyní již naturalizovaný Rus – s návrhem na uspořádání československo-ruské vědecké konference o problematice vztahů obou států po pádu komunismu a rozpadu bipolárního světa. Institut slavjanověděnija, v jehož názvu se stále ještě odrážela slavjanofilská tradice, se v této době již orientoval nejen na výzkum dějin slovanských národů, ale hlavně na výzkum států střední a jihovýchodní Evropy, bývalých členů „sovětského bloku". Tento ústav byl v Československu dobře znám jako „dodavatel" především diplomatických kádrů na sovětskou ambasádu v Praze, mezi nimi v Československu známých historiků N. Udalcova a S. Prasolova, působících ve funkci radů této ambasády. V duchu této „tradice" bylo možno předpokládat, že za myšlenkou dvoustranné vědecké konference byla snaha ruské strany zmapovat si situaci v Československu, jež v koncepci nyní již ruské středoevropské politiky hrálo nikoli bezvýznamnou roli. Z českého hlediska pro podobné vědecké setkání koneckonců existovaly rovněž vážné, i když odlišné důvody, především důvody ekonomické. Nebyl vážnější důvod myšlenku konference odmítnout.

Již v první fázi transformačního procesu, probíhajícího v rozdílných podmínkách a v rozdílné podobě v obou státech, došlo k poměrně značnému propadu vzájemného obchodu. Tendence ke ztrátě ruského trhu pro odbyt českých výrobků se projevovala stále zřetelněji a představovala jeden z vážných problémů nejen českého zahraničního obchodu, ale českého průmyslu vůbec. Ruský vývoz do České republiky, který představoval – a představuje i dnes – hlavně ropu a zemní plyn, nebyl prostě v dostatečné míře kompenzován českým exportem. Navíc jako „dědictví" socialismu se v hospodářských vztazích obou států projevovala i řada dalších vážných problémů, včetně problému ruského dluhu. Varovná čísla již tehdy signalizovala, že z makroekonomického hlediska se pro českou ekonomiku a v této souvislosti pro české podnikatelské kruhy stává vývoz do Ruska a podpora tohoto vývozu českou vládou jednou z důležitých otázek české obchodní politiky.

Tato velmi konkrétní situace určovala naše představy o obsahu předpokládané vědecké konference. Základní otázka zněla, jakými konkrétními formami, metodami a prostředky zahraničněobchodní činnosti se na ruském trhu, těšícímu se po pádu komunismu rostoucímu zájmu prakticky všech vyspělých států a naprosté většiny významných podnikatelských subjektů západního světa, prosadit, jak znovu získat pozice, které jsme ještě nedávno na tomto trhu měli a které jsme z důvodů převážně politicko-ideologických ztráceli. I když formálně byl vedoucím poměrně velké české delegace na konferenci náměstek ministra zahraničních věcí, její vedoucí postavou byl (nikoli náhodou) tehdejší poradce prezidenta Havla pro ekonomické otázky, ekonom Richard Wagner. Ekonom, který koncem 60. let pracoval v bývalém Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii jako zástupce ředitele a který se tehdy zabýval ekonomickou problematikou rozvojového světa. Tudíž jsem ho velice dobře znal, což ústavu, jež byl pověřen přípravou konference po obsahové stránce, jeho pozici usnadňovalo. Povaha problému přirozeně vyžadovala i posouzení jeho politických aspektů, pokud možno i odpověď na otázku, jak podpořit ekonomické zájmy České republiky v této relaci odpovídajícími politickými kroky a stanovisky.

Největší obtíží, která se při přípravě tohoto setkání projevila na české straně, ale jak se ukázalo i na straně ruské, byl fakt, že jakákoli hlubší koordinace stanovisek účastníků konference byla v této převratné době vzhledem k jejich zatížení řadou úkolů, k jejich všestranným aktivitám, prakticky nemožná. Nikdo neměl čas. Navíc složení delegace, na něž jsem měl tehdy minimální vliv, zdaleka neodpovídalo cílům konference. V delegaci byla neúměrně zastoupena sféra kulturní, přičemž nějaké hlubší posuzování kulturní spolupráce obou států se na konferenci nepředpokládalo. Členem delegace byl např. hudebník Michael Kocáb, který výrazně přispěl k podepsání *Dohody o odchodu sovětských vojsk z území Československa* 26. 2. 1990 a který byl v Moskvě v určitých kruzích velice dobře znám, dále poradce prezidenta Havla pro otázky kultury, známý divadelní teoretik a dramatik Petr Oslzlý a řada dalších představitelů kulturního života, pro něž problematika česko-ruské hospodářské spolupráce byla na okraji jejich zájmů. Všechny účastníky však spojoval zájem o to, co se v Rusku vlastně děje, zájem o poznání ruské reality, a tak se nakonec k odletu delegace do Moskvy dostavili všichni. A nelitovali. Kromě zajímavého průběhu samotné konference byli přijati na půdě Akademie věd Ruské federace i na půdě řady dalších institucí, přičemž vrcholem bylo přijetí celé delegace tehdejším ministrem zahraničních věcí Ruska, Eduardem Ševardnadzem. Ten sice nejednou v obecné podobě podtrhl zájem Ruska na rozvoji vzájemných hospodářských vztahů, nicméně diskuse, vedená ve velmi obecné rovině, měla spíše charakter přátelského setkání. Diskusi o vážnějších problémech ani nebylo možno očekávat. Sama aktivní účast představitelů ústavu na podobném setkání v tehdejší atmosféře reputaci ústavu v Praze ani neuškodila, ale ani příliš neprospěla.

Konference se při všech jejích nedostatcích nicméně dotkla řady velmi konkrétních problémů v česko-ruských hospodářských vztazích a jejich příčin. Dospěla v podstatě k závěru, že příčiny neuspokojivého stavu těchto vztahů existují na ruské i na české straně. Že na ruské straně jsou spíše odrazem momentální obtížné a složité hospodářské situace ruského státu a na české straně (kromě hospodářských momentů) i odrazem určitých obav z dalšího vývoje Ruska, zejména z jeho další orientace zahraničněpolitické. Pokud jde o Rusko, znepokojení vyvolával hlavně permanentní krizový stav ruské ekonomiky, výbušná sociální situace a pocit všeobecné a všeobjímající nejistoty, které zasahovaly nejen centrum, ale fakticky i všechny ruské regiony. V Jelcinově Rusku nebylo možno mluvit o trvalejší politicko-ekonomické stabilizaci, o tendenci, směřující výrazněji k překonání ekonomické krize. Navíc odrazovala rozsáhlá hospodářská kriminalita a korupce a až chaotický stav ruské hospodářské legislativy. Východisko z této situace nebyl schopen přesvědčivě doložit vlastně nikdo z ruských účastníků této vědecké konference. Nebylo možno nevidět, že z české strany se v politice vůči Rusku začaly stále silněji projevovat některé tendence, jež ve svých důsledcích nepřispívaly k vytváření příznivých podmínek pro rozvoj česko-ruských hospodářských vztahů, pro rozvoj česko-ruských vztahů jako takových. Projevovaly se např. v někdy až ostentativním podceňování role Ruska a jeho možností v postbipolární Evropě, v pocitech jakési nadřazenosti nad soupeřem, který prohrál „studenou válku“. Navíc česká zahraniční politika, silně v daném případě závislá na emocích, ovlivňovaná spíše minulou zkušeností se sovětským Ruskem než realitami postkomunistického Ruska a postbipolárního světa, pokládala ve vystoupeních některých svých představitelů za jakousi svoji morální povinnost bránit a varovat „naivní“ Západ před imperiálními ambicemi Ruska, před jeho „imperiální politikou“. Revize tohoto v podstatě emocionálně motivovaného pojetí „ruské politiky“ České republiky se ostatně v konfrontaci s realitami mezinárodního života stala později nezbytností.

Výsledky konference neovlivnily a ani nemohly ovlivnit ani hospodářskou politiku České republiky, ani hospodářskou politiku Ruska. Neznám ostatně z historie novodobých vědeckých konferencí takovou, které by se něco podobného podařilo. Konference měla inspirativní význam, inspirovala k řadě úvah ty, kdo uvažovat chtěli, a umožnila osobní kontakty mezi vědeckými pracovníky, což bývá obvykle nejvýznamnějším výsledkem podobných vědeckých setkání. I mně umožnila seznámit se s několika známými ruskými ekonomy, historiky a politology, mezi nimi např. s jednou z nejzajímavějších osobností současné ruské politologie Lilií Ševcovovou, jejíž kritická analýza tehdejší ruské politiky patřila na konferenci k jejím vrcholům. Bylo to v den, kdy jsem jednání konference předsedal a kdy jsem si v této souvislosti plně uvědomil, že v kontaktech s ruskými vědeckými pracovníky se bude nutno orientovat ani ne tak na vztahy se společenskovědními ústavy, ale především na vztahy s konkrétními, z našeho hlediska zajímavými lidmi.

Když již vzpomínám na vědecké konference, které se začátkem 90. let tak či onak dotkly ústavu, nemohu neuvést diskusi, jíž pořádal známý německý Bergedorfler Gesprächskreis v říjnu 1990. Tyto diskuse se konaly každoročně a v závislosti na tématu v různých evropských městech. Tentokrát jednání probíhalo v Moskvě a tématem přirozeně byly vztahy rusko-německé. Byl jsem pozván jako ředitel Ústavu mezinárodních vztahů a současně, jak jsem v Moskvě v kruzích německé delegace zjistil, i jako odborník na problematiku mezinárodního postavení Německa, za něhož jsem se v této době rozhodně nepokládal – patrně proto, že jsem na toto téma vydal ve své době jednu knižní publikaci a několik studií. Nebyl jsem překvapen pozorností, kterou konference již tehdy věnovala problematice německo-ruské hospodářské spolupráce, zejména spolupráce v oblasti energetické, a nepřekvapila mě ani pozornost, kterou za aktivní účasti známých sovětských politologů a historiků (V. Falina, D. Melnikova a dalších) věnovala problematice zahraničněpolitické orientace sjednoceného Německa. Ve svém vystoupení na konferenci na téma česko-německé vztahy jsem v podstatě pominul otázku odsunu Němců a pokusil se zhodnotit místo česko-německých vztahů v středoevropském prostoru. Hlavně jsem však informoval o výzkumu německé problematiky v Ústavu mezinárodních vztahů a – vědom si významu německé relace – vyjádřil zájem na spolupráci s příslušnými německými vědeckými pracovníky.

V Moskvě jsem nebyl více než dvacet let. Svého pobytu jsem tedy využil i k setkání s několika ruskými přáteli, kteří se v normalizační éře nebáli udržovat se mnou písemný, i když sporadický kontakt a kteří se nikdy nesnížili ke kritice mých „revizionistických“ názorů. Navštívil jsem i několik společenskovědních akademických ústavů – Institut mirovoj ekonomiky i meždunarodnych otnošenij, s jehož ředitelem N. Inozemcevem jsem se svého času dobře znal, Institut ekonomiky a Institut slavjanověděnija, s řadou mně rovněž dobře známých pracovníků. Všude jsem informoval o zcela novém pojetí uvedeného výzkumu v pražském Ústavu mezinárodních vztahů a, vědom si významu Ruska v postbipolárním světě, vyjádřil zájem na spolupráci i s ruskými odborníky.

Nelze se domnívat, že činnost zejména ředitele ÚMV by bylo možno redukovat na účast na mezinárodních vědeckých konferencích a na více či méně pracovně zaměřených setkáních. Na těchto aktivitách se podíleli téměř všichni vědečtí pracovníci ústavu, nejednou s větším přínosem než ředitel. Cestoval jsem pouze tehdy, když mi nic jiného nezbylo, a v podstatě nerad. V rozvoji mezinárodních odborných aktivit ústavu jsem si byl vědom rozhodující skutečnosti, že totiž výsledky seriózního vědeckého výzkumu, které lze prezentovat v některé z publikačních forem, jsou dlouhodobější záležitostí a že na samém počátku 90. let je ani

od ústavu nebylo možné očekávat. Podobné výsledky bylo eventuálně možno reálně očekávat pouze tam, kdy si je ten či onen vědecký pracovník přinesl do ústavu s sebou.

Počátkem 90. let šlo především o obsahové zaměření výzkumu a vytváření příznivých podmínek pro jeho realizaci a v tomto směru hrály mezinárodní kontakty ústavu s vědeckými pracovišti v zahraničí svoji nikoli bezvýznamnou roli. Na skutečné vědecké výsledky, s nimiž by bylo možno seznamovat odbornou veřejnost doma i v zahraničí, si však bylo nutno počkat. Jestliže na poli základního vědeckého výzkumu, který měl v následujících letech být vlastním posláním ústavu, bylo možno očekávat prezentaci konkrétních výsledků pouze v dlouhodobějším časovém horizontu, pak na vědeckých konferencích a setkáních bylo možno prezentovat přinejmenším dílčí výsledky výzkumu, resp. zajímavé, podnětné a originální názory v podstatě okamžitě, přinejmenším v krátkém časovém úseku. V dané situaci jsem se snažil jít touto cestou, s tím, že podstatný dlouhodobý výhled nebylo možno pustit se zřetele.

Existovala řada dalších možností, jak ústav ve vědeckém světě „zviditelnit". Vědom si těsného sepjetí ústavu s Ministerstvem zahraničních věcí ČR vypracoval jsem např. v r. 1992 návrh na vydání vědecké edice dokumentů československé zahraniční politiky od roku 1918, tedy od vzniku Československé republiky. Jen zdánlivě návrh tohoto projektu nesouvisel s orientací ústavu na výzkum aktuálních problémů mezinárodních vztahů. Byl jsem si vědom, že jde o úkol, který by ústav sám nikdy nemohl realizovat, ale který mohl iniciovat, na němž mohl spolupracovat a který mohl právem pokládat za svůj specifický přínos k poznání dějin československé zahraniční politiky. Realizace tohoto projektu předpokládala někdy nesnadná jednání s příslušnými historickými pracovišti, zejména s příslušnými archivy i s jednotlivými historiky, ochotnými na řešení tohoto projektu participovat. Dnes je možno konstatovat, že pod patronací ústavu vyšlo již několik svazků této edice, koncipované v návaznosti na určité etapy vývoje československé zahraniční politiky, na potřeby aktuálně reagovat na určité jevy a události (jako např. v případě mnichovské konference z r. 1938). Tato publikační řada zajišťuje již dnes ústavu – a nepochybně bude zajišťovat i v dalších letech – přední místo v české ediční politice.

Tím, co ústavu na počátku 90. let umožnilo velkorysý, až bombastický „rozjezd", nebyly ani tak jeho aktivity ve sféře mezinárodních vědeckých kontaktů, ale především dnes již neopakovatelná historická situace, umožňující a podněcující jistý růst popularity ústavu a jeho prestiže. Nebyla to ani tak moje zásluha jako ředitele ústavu, ale jeden z důsledků dobové euforie, jež zasáhla doslovně celou společnost, promítající se do projevů všeobecného nadšení, radosti a štěstí, ale také velkých nadějí, které ohromovaly okolní svět. To, co vlastně nikdo nečekal, se stalo skutečností, a to nikoli v průběhu jedné z revolucí provázejících dosavadní dějiny, ale v průběhu revoluce „sametové". A na této vlně, jež zásadně změnila podobu Československa, se nemohl nepohybovat i Ústav mezinárodních vztahů. Téměř každý, kdo ve výzkumu mezinárodních vztahů v Evropě, a nejen v Evropě, něco znamenal, chtěl vidět tento proces, tento vskutku unikátní jev, na vlastní oči. Tento zájem o ústav, promítající se v celé řadě více či méně významných žádostí o přijetí, mi prakticky nedovoloval normálně a tím méně vědecky pracovat. „Postižení" jím byli i ostatní vědečtí pracovníci ústavu. Když jsem si uvědomil, že ještě nedávno jsem byl na továrním dvoře oslovován oním známým přátelským, dnes již nejen dělnickým sloganem „ty vole", nemohlo mě to přece jen nevyvést z míry. Na tuto situaci jsem prostě připraven nebyl a často mi nezbylo než improvizovat.

Hned na počátku mého působení ve funkci ředitele ústavu projevily zájem o jeho návštěvu dva významní američtí politologové a politikové zároveň – Zbigniew Brzezinski a Henry Kissinger. Rád jsem je jménem Ústavu mezinárodních vztahů pozval, a pokud jde o Brzezinského i z důvodů čistě osobních. Brzezinského jsem totiž dobře znal z jeho předcházejících návštěv socialistického Československa. Vzpomínám, že se ho tehdy jako známého „protisovětského štváče" neodvážil oficiálně i neoficiálně přijmout nikdo z vedoucích pracovníků příslušných společenskovědních ústavů, a protože se o něm vědělo, že se specializuje na problémy Sovětského svazu a socialistických států, nezbylo, než abych ho jako vedoucí oddělení socialistických zemí tehdejšího ÚMPE přijímal sám. Tato skutečnost, spolu se společným odborným zájmem, mi umožnila vést s ním poměrně obsáhlé diskuse o problematice světového socialismu. Brzezinski měl ostatně o tehdejší socialistické Československo nejen odborný zájem, ale byl zde zainteresován i čistě osobně – jeho žena byla neteří paní Hany Benešové, kterou rovněž v Praze navštívil.

Počátkem r. 1991 to však byla již zcela jiná návštěva. Brzezinski byl přijat prezidentem republiky V. Havlem i řadou dalších představitelů politického a veřejného života. Bezprostředně po přijetí na Pražském hradě, ještě týž den, ho prezident pozval (i s jeho ženou, jež ho doprovázela) na koncert na počest Charty 77, který se konal v pražské Lucerně. Brzezinski byl tak patrně jedním z mála západních politiků, který měl možnost tak zblízka vnímat onu podmaňující atmosféru tehdejší Prahy. O tom, co mu účast na tomto koncertě Charty dala i z čistě odborného hlediska, se mi svěřil ještě v sále Lucerny.

Jeho přednáška, jíž jsem jako ředitel ústavu, který ho pozval, předsedal, se konala v nabitém Rytířském sále Valdštejnského paláce. Byl na ní každý, kdo ve výzkumu mezinárodních vztahů v Praze něco znamenal. Brzezinski, jenž si ve svých pracích po desetiletí kladl otázku „transformace" či „degenerace" sovětského politického systému, si nyní, po pádu komunismu v samotném SSSR a po jeho rozpadu, začal klást otázky, týkající se dalšího vývoje Ruska, zejména vztahů mezi Ruskem a státy, které se z bývalých sovětských republik konstituovaly na postsovětském teritoriu. Vždy předvídal problémy ve vztazích Moskvy a bývalých sovětských republik a vývoj mu dal za pravdu. Uvažoval i o vývojových tendencích postbipolárního světa, v podstatě ve stejném duchu, jak se o nich uvažovalo obecně v tehdejším politologickém světě. Přes porážku Ruska ve „studené válce" nepochyboval o významu Ruska v dalším vývoji mezinárodních vztahů.

Kissinger vystoupil rovněž o něco později před nabitým Rytířským sálem Valdštejnského paláce. Na rozdíl od Brzezinského, který se vždy pohyboval hlavně na poli „kremlologie", byl jako vědec i jako politik orientován zejména na americkou zahraniční politiku, na postavení USA ve světě a na obecnější problémy vývoje mezinárodních vztahů – tak jak to odpovídalo jeho poměrně nedávnému postavení ministra zahraničních věcí Spojených států – a v nemalé míře i na jejich dějiny. Vzpomínám, že při prvním setkání s Kissingerem, na obědě hned po jeho příjezdu, se nediskutovalo, jak bylo možno spíše očekávat, o současných mezinárodních problémech, ale o Vídeňském kongresu z r. 1815, o zahraniční politice ministra zahraničních věcí tehdejšího Rakouska knížete Metternicha, vlastně o obecnějším a stále aktuálním problému rovnováhy sil hlavních evropských států. Ve své pražské přednášce se však k historii nevracel. Charakterizoval v ní situaci po rozpadu bipolárního světa a stejně jako Brzezinski předpokládal další růst vlivu a moci Spojených států, vyslovil myšlenku, že disponovat s touto mocí nemusí být vždy snadné, realisticky hodnotil i budoucí možnosti Ruska, dotkl se mezinárodního postavení a vlivu komunistické Číny i problemati-

ky rozvojových zemí. Problémy, které hýbou současným mezinárodním životem, např. problémy mezinárodního terorismu, zůstávaly v této době stále ještě poněkud v pozadí. Na počest Kissingera a jeho ženy, která ho při návštěvě České republiky doprovázela, uspořádala tehdejší americká velvyslankyně Shirley Temple-Black (svého času slavná americká dětská filmová hvězda) v rezidenci velvyslanectví večeři za účasti prezidenta Havla, Petra Pitharta, ministra zahraničí Dienstbiera a řady dalších osobností.

Ústav mezinárodních vztahů jako instituce, která organizačně a do jisté míry i obsahově zajišťovala pobyt tak významných osobností, se jaksi přirozeně „vezl s sebou". Tuto roli ústavu si Kissinger, Brzezinski i většina dalších hostů ústavu uvědomovali. Svědčí o tom např. dopis, který mně a mému zástupci dr. Štěpanovskému Kissinger zaslal s díky za pozornost a péči, již jsme mu v Praze věnovali. Kvůli jeho zcela originálnímu podpisu jsem si ho schoval, jak se říká, „na památku".

Jako vědecký pracovník, jehož zájem se od počátku soustředil na sovětské dějiny a dějiny Ruska, jsem s mimořádným zájmem očekával i ohlášenou návštěvu známého sovětského politologa a poradce M. S. Gorbačova Grigorije Arbatova, který spolu s A. Bovinem, F. Burlackým, G. Šachnazarovem a dalšími sovětskými politology patřil mezi ideology Gorbačovovy přestavby. Arbatov byl svědkem řady významných kroků sovětské zahraniční politiky 70. a 80. let, mj. svědkem a účastníkem procesu určité názorové diferenciace uvnitř sovětské nomenklatury. Procesu, jemuž dal impulz zřejmě nikdo menší než předseda Výboru státní bezpečnosti SSSR a posléze generální tajemník ÚV KSSS Jurij Andropov, předchůdce Gorbačova. Z řady náznaků bylo možno vyvodit, že v rámci mezinárodního oddělení ÚV KSSS se zformoval – nikoli v organizačním smyslu slova – určitý myšlenkový směr, jehož představiteli byli kromě Arbatova J. Jakovlev, J. Primakov, J. Ambarcumov, V. Lukin a řada dalších, směr, který v daném období v té či oné míře ovlivňoval sovětskou zahraniční politiku. Tato „liberální skupina" v aparátu ÚV KSSS měla zřejmě nezanedbatelný vliv na podpis *Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě* 1. 8. 1975 v Helsinkách L. I. Brežněvem. Ten nejen podepsal dokument obsahující myšlenky z hlediska tradiční komunistické ideologie nepřijatelné, ale byl nucen souhlasit i s jeho zveřejněním v tisku. Brežněv zřejmě vycházel z dosavadní sovětské praxe – podepíšeme, ale dodržovat nebudeme. Tato kalkulace však v dané situaci nevyšla, *Závěrečný akt* sehrál v dějinách mezinárodních vztahů roli vskutku unikátní. Vznik Charty 77 si bez tohoto dokumentu těžko představit.

Možnost setkat se v průběhu několika schůzek s politologem, který „byl u toho", jsem přirozeně nemohl nevyužít a lituji, že jsem ji zatím v prezentaci dějin sovětské zahraniční politiky nedokázal využít publikačně. Tento pohled do zákulisí sovětských dějin přirozeně nebyl obsahem Arbatovovy přednášky, která se tentokrát konala „jenom" na půdě Ústavu mezinárodních vztahů. Ve svém vystoupení tento známý ruský „meždunarodnik" v obecné podobě prezentoval úvahy o problémech a úkolech ruského transformačního procesu v duchu ruského oficiálního pohledu. Výraznější myšlenku, jež by přesahovala ruské oficiální stanovisko, dané především tehdejšími projevy Borise Jelcina, nebylo možno očekávat.

Nicméně určitému střetu mezi z našeho hlediska konzervativně uvažujícím ruským politologem a liberálně uvažujícím českým politikem nebylo možno se zcela vyhnout při setkání Arbatova s tehdejším českým ministrem financí Václavem Klausem. Klaus v rozhovoru tvrdě, velice rozhodně odmítl diskutovat o tržní ekonomice „s přívlastky", o potřebě, na niž poukazoval Arbatov – zachovat alespoň něco z centrálního řízení ekonomiky a státního života vůbec. Poté – a to bylo mé překvapení – Klaus věnoval více než hodinu svého jistě vzác-

ného času, aby ruskému hostu podrobně, řekl bych detailně, vysvětlil podstatu a cíle kuponové privatizace, což si Arbatov velice pečlivě zapisoval. Dost dobře nevím proč, tehdejší orientace ruské hospodářské politiky, dá-li se přes Gajdarovy snahy o zásadnější orientaci této politiky vůbec mluvit, naprosto vylučovala aplikaci Klausových představ.

Návštěvy představitelů zahraničních ústavů a institucí, orientovaných na výzkum mezinárodněpolitických problémů, byly jen jednou stránkou aktivit ústavu v této oblasti. Jejich druhou a neméně důležitou stránkou byly studijní pobyty a účast vědeckých pracovníků ústavu na vědeckých pracovištích a na vědeckých konferencích v zahraničí. Na těchto aktivitách se podílela řada vědeckých pracovníků ústavu, někteří z nich měrou mimořádnou. Patřil mezi ně především můj zástupce dr. J. Štěpanovský, jehož studijní pobyty v Kanadě, ve Švédsku, v Rakousku i v dalších zemích měly v odborných kruzích těchto zemí značný ohlas. Štěpanovský byl v mých očích přímo klasickým představitelem vědeckého pracovníka jakoby předurčeného pro mezinárodní jednání, díky svým jazykovým znalostem, širokému rozhledu, značně přesahujícímu rámec jeho původní odborné orientace, díky svým komunikačním schopnostem a v neposlední řadě i určité míře šarmu, tak důležitého v osobních jednáních.

Po příchodu do ústavu jsem pokládal za prospěšné navázat pokud možno brzy pracovní kontakty s odborníky sousedních států, Polska, Maďarska, Rakouska a po rozdělení republiky v r. 1993 i sousedního Slovenska. V dané situaci mi na to z časových důvodů musily stačit ne více než dvoudenní „bleskové“ návštěvy. S výkladem o postavení pražského ÚMV a jeho úkolech v nových podmínkách jsem vystoupil na půdě polského Instytutu spraw międzynarodowych ve Varšavě a v Maďarsku, kde partnerský ústav pro studium mezinárodních vztahů neexistoval, na půdě tehdejšího Českého centra v Budapešti. V Rakousku pak s úspěchem plnil stejný záměr dr. Štěpanovský. Ve snaze navázat pracovní kontakty s nám nejbližším ze sousedních států, Slovenskem, jsem počátkem r. 1992 navštívil slovenské ministerstvo zahraničních věcí, kde jsem s ohledem na eventuální možnost spolupráce se slovenskými politology o úkolech pražského ústavu podrobně informoval, stejně, jako jsem kontaktoval i některé slovenské politology, které jsem znal z minulosti. Patřil mezi ně např. tehdy náčelník Vojenské politické akademie v Bratislavě a známý politolog Rudolf Hoffman, na jehož podporu a pomoc v rozvoji kontaktů se slovenskými odborníky jsem nejvíce spoléhal.

Za z řady hledisek nejvýznamnější zahraniční cestu, kterou jsem jako ředitel ústavu podnikl, pokládám výjezd do Spojených států v září 1990. Ministerstvo zahraničí USA ve snaze o hlubší pochopení procesů probíhajících bezprostředně po pádu komunismu v jednotlivých středoevropských zemích a po rozpadu sovětského bloku iniciovalo diskusi představitelů politologického výzkumu Československa, Polska, Maďarska a Sovětského svazu (SSSR jako geopolitická realita se rozpadl až v prosinci 1991) na půdě univerzity v Bostonu. Přesněji řečeno šlo o osobní pozvání vždy jednoho odborníka z uvedených zemí. S tak intenzivní čtyřdenní diskusí jsem se nikdy – ani předtím ani potom – nesetkal. Diskuse probíhala od rána do večera a i jídlo bylo podáváno, abychom se nezdržovali, přímo v jednací síni. Pro mne, který byl z totalitních let zvyklý při návštěvách zahraničních odborníků na ono neefektivní doslova mrhání časem, to byla v jistém smyslu škola, jak co nejlépe využít zahraničních odborníků v případě, že by jejich pobyt ústav financoval.

V samotné diskusi nešlo o nějaká obsáhlá vystoupení typu referátů. Američtí politologové spíše kladli velmi konkrétní otázky týkající se všech, doslova všech aspektů vývoje té či

oné země, které jsme se snažili neméně konkrétně a věcně zodpovědět. Situace jednotlivých zemí byla tak v přelomovém období jejich vývoje zmapována téměř dokonale a na tomto základě bylo možno na předpokládaném závěrečném jednání ve Washingtonu formulovat určité závěry, eventuálně i úvahy o jejich vývojových alternativách a možných problémech. Situaci nekomplikovaly ani názory sovětského zástupce v diskusi, vedoucího vědeckého pracovníka Institutu Evropy ruské akademie věd Jurije Davydova, který byl tehdy silně ovlivněn názory známého zastánce radikální ekonomické reformy v Rusku Jurije Gajdara. Ten se později (v červnu 1992) stal předsedou ruské vlády, aby již v prosinci 1992, pod tlakem konzervativních kruhů, byl z této funkce odvolán. Do Washingtonu jsme tak mohli spolu s představiteli bostonské univerzity odletět všichni čtyři – Čech, Polák, Maďar a Rus – v podstatě se shodnými názory. V jednom ze sálů známého washingtonského hotelu Mayflower, za účasti představitelů State Departmentu, pak proběhla závěrečná diskuse. Přítomen byl i český ministr zahraničí J. Dienstbier.

Každý ze čtyř zahraničních účastníků vystoupil s více či méně obsáhlou charakteristikou problémů transformace „své“ země směrem k tržní ekonomice a pluralitní demokracii. Již diskuse v Bostonu prokázala, že většinou teoretičtí ekonomové, kteří v těchto zemích vstoupili do politiky, byli schopni určitou transformační koncepci v její konzistentní podobě formulovat a realizovat poměrně rychle, nikoli bez určitých problémů. V dané situaci bylo přirozené, že se snažili rozhodně distancovat od všeho, co by jen zavánělo teorií i praxí socialismu, že nenalezli prakticky nic, na co by v nových poměrech bylo možno z tohoto období navázat. Pokud jde o Českou republiku, pokusil jsem se ve svém vystoupení ukázat, že základním rysem jejího transformačního procesu se stala co nejrychlejší minimalizace role státu v ekonomice a ve společenském životě vůbec a co nejrychlejší realizace ekonomických a institucionálních změn, konceptu – slovy V. Klause – „tržní ekonomiky bez dalších přívlastků“. A dále skutečnost, že k teoretickým východiskům architektů československé transformace patřila minimalizace státních intervencí do ekonomiky, ale současně i maximalizace podmínek pro spontánní uplatnění tržních sil i pojetí vlastnické transformace jako jednorázové přímé privatizace s rozhodujícím akcentem na její rychlost. Dále na preference monetárního instrumentária hospodářské politiky před nástroji politiky fiskální a snaha o uplatnění tržních principů ve sféře mimoekonomických cílů a preferencí společnosti, tedy ve sféře zdravotnictví, sociálních služeb, kultury apod. Ač neekonom, snažil jsem se ve svém vystoupení uplatnit vše, co jsem před svou cestou do USA konzultoval a prostudoval „doma“. Současně jsem se pokusil podtrhnout význam podpory vyspělých států, zejména Spojených států – vystupoval jsem přece v Americe – transformačnímu procesu u nás i v ostatních státech střední a východní Evropy.

Tím můj pobyt v USA skončil. V jediném volném dni (byla to neděle) jsem se prošel po Washingtonu, večer jsem na Kennedyho letišti sedl do letadla a přes Frankfurt se vrátil do Prahy k běžným pracovním povinnostem.

Vzhledem k tomu, že jsem si v poměrně krátké době svého „ředitelování“ nevedl deník, že jsem si mj. vzhledem ke své povaze nevytvářel něco jako osobní archiv, že jsem si tedy neschovával často zajímavé materiály, které mi prošly rukama, mohu se při pokusu o rekonstrukci událostí opřít jenom o svou paměť a ta v mých dnešních více než 80 letech již za mnoho nestojí. Určitě jsem proto ve svém historizujícím pohledu opomenul i některé z významnějších aktivit ÚMV na počátku 90. let, na které si dnes bohužel jen matně vzpomínám. Patří mezi ně např. setkání s více než stovkou posluchačů promočního ročníku válečné školy

v Paříži, které ústav několika přednáškami na „české“ i „středoevropské“ téma, mj. s přednáškou tehdejšího ministra obrany České republiky Luboše Dobrovského, obsahově zajišťoval. Recipročně pak na toto setkání navazoval několikadenní studijní pobyt několika pracovníků ústavu v Paříži. Za velmi významnou nutno považovat i návštěvu ředitele Královského britského ústavu mezinárodních vztahů na půdě ústavu, jejíž zcela nedostatečné využití musím připsat na vrub své tehdejší momentální a silné zdravotní indispozici. Mezi tehdejší aktivity ÚMV patřily i poměrně intenzivní vztahy s ústavem mezinárodních vztahů v Lucemburku. Prostě řečeno – mnohé, co by si zasloužilo pozornosti, se mi v mé dnešní zdravotní situaci a z ní vyplývající izolace nepodařilo postihnout.

Byly to především zdravotní důvody – i když zdaleka nejen tyto důvody – vedoucí k mému náhlému odchodu z ústavu a po řadu let i k mému odchodu ze sféry vědeckého výzkumu vůbec. Koncem r. 1993 za jedné z mých turistických toulek Posázavím, zřejmě v jednom z nejkrásnějších míst toku této nádherné řeky, zvaném Stvořidla, mě kouslo infikované klíště. Nepostřehl jsem to a tak jsem onemocněl klíšťovou encefalitidou, což je hrozná nemoc – totálně jsem ochrnul a neschopen nejmenšího pohybu jsem byl fakticky vyřazen ze života vůbec. Po dlouhodobější hospitalizaci, rehabilitaci, přes berle a francouzské hole až k „obyčejné“ holi jsem se pomalu, postupně vracel do života a k mým odborným zájmům. A byl to tehdejší ředitel Ústavu mezinárodních vztahů prof. dr. Oto Pick, který mi na této cestě podal pomocnou ruku. V r. 1997 mě požádal, zda bych se neujal vědecké redakce zamýšlené publikace o prioritách české zahraniční politiky, která pod názvem *Česká zahraniční politika – úvahy o prioritách* vyšla koncem r. 1997. Šlo o jednu z úspěšných publikací ústavu. V dopise z Kanceláře prezidenta republiky jeho tehdejší tajemnice A. Freimanová sdělila, že prezident Havel si publikaci „se zájmem prohlédl a že již z běžného prolistování je zřejmé, že téma publikace je velmi aktuální a jistě mu bude zdrojem poučení a inspirace“. V následujících letech jsem často publikoval na stránkách časopisů vydávaných ústavem, v *Mezinárodních vztazích* a v *Mezinárodní politice*. Do ústavu jsem se tedy svým způsobem vrátil, i když fyzicky jsem na tom tak, že z nedaleké Loretánské ulice, kde bydlím, do ulice Nerudovy, kde dnes Ústav mezinárodních vztahů sídlí, již nikdy pěšky nedojdu.

Doba pouhých ani ne tří let, kdy jsem v ústavu působil jako ředitel, je příliš krátká na jakékoli serióznější hodnocení. K tomu vědecký ústav, včetně jeho ředitele, potřebuje v každém případě mnohem delší časové období. Vyplývá to již z povahy samotné vědy jako takové. I v tomto krátkém období jsem se však snažil, aby ve výzkumu mezinárodních vztahů a české zahraniční politiky hrál ÚMV důstojnou roli, aby se v rámci svých možností aktivně podílel na rozvoji české společnosti. V tomto smyslu jsem se snažil položit alespoň drobné kamínky do základů jeho vědecké orientace. Když mám dnes odpovědět na otázku, co v době svého působení v ústavu pokládám za úspěch, pak se domnívám, že to byl hned v r. 1990 neobyčejně rychlý vzestup prestiže ústavu, skutečnost, že se ústav během velmi krátké doby stal obecně známým a respektovaným vědeckým pracovištěm.

Při pohledu zpět jsem přesvědčen, že skutečné základy Ústavu mezinárodních vztahů jako v plném smyslu slova vědecké instituce položil teprve prof. Pick. V okamžiku, kdy vstoupil na půdu ústavu jako ředitel – zdůrazňuji, že teprve od tohoto okamžiku – se ÚMV po více než padesáti letech stal skutečným zdrojem vědeckého poznání. A na této cestě je mu nutno přát co nejvíce úspěchů.

ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ NA PŘELOMU STARÉ A NOVÉ ÉRY (JARO 1989–LEDEN 1998): ROZVOJ A INTERNACIONALIZACE ANALYTICKÉ ČINNOSTI ÚMV

Vladimír Handl

ÚVOD

Zásadní změna charakteru činnosti a identity ÚMV, která se uskutečnila v období let 1989–1998, probíhala v souvislosti s vnitřní transformací Československa/České republiky a mezinárodního systému jako celku.

Krize a pád státně-byrokratického socialismu sovětského typu a přechod k ideově, politicky i vlastnicky pluralistické parlamentní demokracii znamenal proces s mnoha neznámými, byl ale ve svém celku úspěšný; vedl ovšem i ke ztrátám a často deziluzi. Odbourání pevně strukturované a ideologizované bipolarity v mezinárodních vztazích znamenalo konec studené války a tedy i přímé podřízenosti Československa jednomu mocenskému centru; následné hledání nového mezinárodního uspořádání a místa Československa/České republiky v něm nicméně nebylo ani jednoduché, ani bezkonfliktní.

Nová československá a česká zahraniční politika sledovala bezalternativní agendu: získání suverenity, rozvoj dobrých sousedských vztahů a reorientaci na vyspělé země Západu, čehož nejvýraznějším projevem byla snaha o členství v NATO a EU. Mimo zorné pole české politiky se ale dostaly země vně euro-atlantického regionu. Výzvu představovaly nové druhy a zdroje ohrožení, prohlubovaly se regionální a globální problémy, které doléhaly i na Evropu a Československo/Českou republiku.

Přístup ÚMV se v tomto dynamickém období vyvíjel od relativní pasivity k aktivní svébytné roli. Jako většina státních institucí se i ústav v přelomové době r. 1989 veřejně zvláště neprojevoval. Jeho stranická organizace patřila v druhé polovině 80. let k těm „problematickým“, které se hlásily ke gorbačovské přestavbě, „glasnosti“ a „novému myšlení“.

Vedení ÚMV naopak setrvalo na pozicích bližších konzervativnímu ÚV KSČ a Závodnímu výboru KSČ na FMZV: akceptovalo potřebu jistých změn ve straně a její politice, odmítalo ovšem jakoukoli snahu o hlubší reformu. V ideologické oblasti pak k žádné změně dojít nemělo. Tuto pozici ÚV KSČ charakterizoval v té době jeden komentátor z řad pracovníků FMZV glosou, že ÚV KSČ a zejména jeho ideologický tajemník, Jan Fojtík, vnímali sami sebe jako „zákristii marxismu“, kterou je nutné uhájit proti „rozkladným vlivům“ sovětské přestavby. Zároveň ovšem takto převážně konzervativně orientované vedení ÚMV nepodnikalo žádná důsledná opatření, která by měla za cíl disciplinovat stranickou, případně odborovou organizaci. Svůj přístup k přestavbě prosazovalo výlučně v diskusních vystoupeních na stranických schůzích. Podobně zdrženlivě se chovalo i v době po 17. 11. 1989, kdy např. nezakazovalo účast na demonstracích.

Je do jisté míry paradoxem, že jestli kdy v ÚMV existoval intenzivní vnitřní diskurz o politických a historických otázkách, bylo to právě v tomto období. Je pochopitelné, že to byla – vzhledem k uzavřenosti ÚMV a politického systému vůbec – stranická půda, na níž tyto debaty nejčastěji probíhaly, protože jiná platforma de facto neexistovala a existovat nesměla. Půdorys debat ve stranické organizaci navíc nadále vymezoval tzv. reálný socialismus a jeho reforma. S velkým zápalem byly přijímány hlavní postuláty sovětské přestavby jak v praktické politice, tak v ideologii, ve snaze odbourávat historická tabu a klišé. V rovině navrhovaných řešení ale debaty směřovaly k demokratizaci a svobodným volbám, nikoli ke zrušení vedoucí úlohy strany; usilovaly o zpružnění hospodářského systému zaváděním tržních mechanismů, neuvažovaly ale o privatizaci velkých podniků a bank; cílem byla demokratická reforma východního bloku a překonání omezené suverenity země, nikoli odmítání hegemonní role SSSR: naopak, stranická organizace v opozici vůči anti-gorbačovskému vedení KSČ zdůrazňovala vedoucí úlohu Sovětského svazu. Systém tzv. reálného socialismu byl vnímán jako deformovaný, nedemokratický a stagnující, v zásadě ale jako reformovatelný na vlastních základech a perspektivně schopný jak spolupracovat, tak v mírových podmínkách soutěžit s vyspělými kapitalistickými státy. Představy o reformě se v mnoha ohledech inspirovaly starší teorií konvergence obou systémů.

Není proto překvapivé, že ani relativně otevřená a reformně orientovaná stranická organizace neuměla překročit svůj stín a aktivně se postavit ke krizi režimu jinak než jako k porážce; očekávala další vývoj se značnou mírou nejistoty. V následujících letech 1990–1998 musel ÚMV řešit celou řadu zásadních otázek:

1. otázku svého odborného profilu, tedy posilování analytického potenciálu a budování kontaktů s obdobnými pracovišti doma a zejména v zahraničí. Ústav brzy ztratil svůj de facto „monopol“ na výzkum v oblasti mezinárodních vztahů a nově musel budovat svoji pozici v rámci rozvíjejícího se oboru, rostoucího počtu zejména akademických (univerzitních) pracovišť, ale také nezávislých nadací, nevládních organizací a neustáleného mediálního prostředí;
2. institucionální postavení (a s tím spojenou otázku financování) ÚMV. Existence ústavu nebyla zejména v první polovině 90. let, kdy došlo ke zrušení celé řady akademických a rezortních ústavů, zcela samozřejmá. Ústav tak z principiálních i organizačních důvodů usiloval o změnu svého statutu a o větší autonomii. S institucionální otázkou souvisel rovněž problém identity a image ÚMV, vztah k veřejnosti a v neposlední řadě otázka nazírání na minulost obecně a historii ÚMV/ÚMPE zvláště;
3. deideologizaci a nezávislost na politice. V období po listopadu 1989 nebylo nelogické očekávání, že nová politická konstelace vyústí alespoň krátkodobě v silný politický vliv ze strany nové politické elity. Formální nezávislost byla zajištěna Zákonem 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.[1)] Zajištění faktické, reálné nezávislosti ovšem představuje trvalý úkol a zároveň „pohyblivý terč“, jenž se mění podle vnitropolitické konstelace a situace v samotném ÚMV.

Pro úkol vnitřní transformace, získání demokratického charakteru (a přesvědčivé veřejné image), deideologizace, depolitizace a integrace do mezinárodní odborné komunity neměl postnormalizační ÚMV koncepční, personální ani institucionální kapacitu. I z tohoto důvodu musely impulzy pro transformaci ÚMV přijít zvenčí, zejména ze strany vedení ministerstva v průběhu 90. let.

VÝVOJ INSTITUCIONÁLNÍCH VAZEB ÚMV–MZV

Ústav mezinárodních vztahů fungoval před r. 1989 v rámci dvou zásadních vazeb: zaprvé šlo o přímé institucionální spojení s FMZV. Druhá zásadní vazba byla politicko-ideologická a kádrová – šlo nejen o podřízenost FMZV, ale především ať přímo nebo zprostředkovaně ÚV KSČ jako mocenskému centru vládnoucí strany, obdařené navíc ústavní „vedoucí úlohou“. Obě tyto vazby rozebral ve své analýze podrobně Vladimír Leška. Proto se následující text omezí jen na stručné hodnocení.[2)]

INSTITUCIONÁLNÍ SPOJENÍ

Vazba vůči FMZV byla v zásadě přehledná: ÚMV byl definován jako samostatná rozpočtová organizace s vlastním rozpočtem napojeným na rozpočet MZV.[3)] Nejen že ředitel a jeho zástupce byli jmenováni federálním ministrem zahraničních věcí, ale FMZV vykonávalo pro ÚMV všechny zásadní agendy, vč. přijímání a propouštění pracovníků, ale také např. vyúčtování služebních cest nebo zajišťování nákupu zahraniční literatury prostřednictvím zastupitelských úřadů.[4)]

Jestliže byl tedy před r. 1989 ÚMV plně součástí FMZV, začal se tento vztah od r. 1990 postupně měnit. ÚMV získával s jednotlivými úpravami organizačního řádu a poté i statutu větší autonomii. Zcela zásadní změna nastala 1. 1. 1993 s ustavením ÚMV jako příspěvkové organizace s právní subjektivitou.

Důvodů pro tento vývoj bylo několik: zaprvé se ÚMV, stejně jako většina československé společnosti, orientoval na modely podobných zavedených a úspěšných institucí v rozvinutých demokratických zemí. Jejich činnost není ze zásady definována politikou a ideologií momentální vlády. I když byla akademická váha a relativní samostatnost sovětských výzkumných institucí v oblasti mezinárodních vztahů mnohem větší, než tomu bylo v ČSSR, existenci na politice nezávislých společenskovědních pracovišť systém státního socialismu neumožňoval.

Zadruhé, s rostoucími mezinárodními kontakty vznikala potřeba a postupně i možnost přímou závislost na MZV rozvolnit. Jako vládní instituce byl ústav partnery z rozvinutých demokratických zemí vnímán jako součást vládní politiky a tedy jen omezeně přijatelný pro akademickou spolupráci. Navíc, vedle potřeby profilovat se jako výzkumná instituce, jež je postavena na základě svobody bádání ve svém oboru, byla důvodem rovněž potřeba získávat finanční prostředky i z jiných než vládních zdrojů, zejména ze zahraniční. Soukromé zahraniční granty nejsou – až na výjimky – poskytovány vládním institucím, nýbrž výzkumným centrům na vládě nezávislým, založeným s cílem zpracovávat samostatné analýzy.

Jako příspěvková organizace se ÚMV stal – slovy tehdejšího ředitele profesora O. Picka – polo-nezávislou (*semi-independent*) výzkumnou institucí. Ovšem vzhledem k tomu, že z pohledu zcela samostatných výzkumných institucí, nevládních organizací a soukromých nadací ani statut příspěvkové organizace nezajišťoval dostatečnou nezávislost výzkumu, založil ÚMV a skupina soukromých osob 21. 3. 1994 Nadaci pro studium mezinárodních vztahů. Jejím cílem byla podpora studia oboru „ve prospěch rozvoje české zahraniční politiky“, podpora vědecké, vzdělávací činnosti, rozvoj publikačních aktivit, iniciace a podpora výzkumných projektů. Její statut konstatoval, že nadace pro tyto účely „zakládá a poté nevýdělečným způsobem shromažďuje, spravuje a rozděluje finanční a jiné hmotné prostředky“. Touto cestou získal ÚMV nepřímo možnost pracovat s finančními prostředky, určenými na výzkum, spravovanými mimo státní rozpočet.

Účel většiny prostředků, plynoucích do ÚMV ze zahraničních zdrojů, souvisel se snahou pomoci ÚMV etablovat se na domácím a mezinárodním poli a získat nezbytnou míru svébytnosti. V letech 1991 a 1992 obdržel ÚMV od FMZV rozpočtové prostředky ve výši po 5 mil. Kčs, tato částka vzrostla v r. 1993 na 6 mil. Kč. Zároveň v první polovině 90. let rostly kumulativní finanční prostředky, poskytované zahraničními nadacemi, zejména Nadací Konráda Adenauera a PEW Charitable Trust, které dosáhly úctyhodné sumy.[5)] Jednorázově poskytly ústavu finanční podporu i vlády SRN, Švýcarska a Norska. Celkový objem zahraniční podpory přesáhl v r. 1993 dokonce i objem státního příspěvku.

Od r. 1994 ÚMV začal získávat rovněž grantové prostředky z České grantové agentury. Přesto se stále více potvrzovalo, že naděje na plnou finanční nezávislost na MZV a tedy státním rozpočtu byly plané. Naopak, jisté finanční problémy nastaly, když byl státní příspěvek v r. 1994 omylem snížen o 2 mil. Kč a ústav si musel dočasně půjčit 0,5 mil. Kč na mzdy. K problémům došlo i proto, že se v r. 1993 s novým statutem ústavu měnil i účetní systém. ÚMV musel proto metodiku vykazování svého hospodaření přizpůsobit. Vskutku záchrannou akci v podobě reformy a konsolidace převážně chaotického účetnictví provedla Marie Vrbová za spolupráce Václava Viktory.

První etapa hledání nového organizačního a finančního uspořádání skončila ve druhé polovině 90. let. Přímé institucionální financování ze strany zahraničních sponzorů bylo postupně ukončeno paralelně s tím, jak se situace ÚMV stabilizovala. Ústav se naučil uspokojivě fungovat v novém hybridním postavení: institucionálně spojen s MZV, měl možnost za odpovídajících personálních předpokladů (tedy při nezbytné asertivitě vedení) prosadit a obhájit si svou nezávislost, pokud jde o výzkumnou činnost a vnější kontakty.

Vztah s MZV samozřejmě nadále představoval hlavní a rozhodující institucionální vazbu ÚMV. To potvrdily všechny varianty organizačního řádu, ať už z r. 1989, který podepsal Vladimír Čebiš, pověřený vedením ÚMV po odchodu Jána Pudláka, nebo zcela nového organizačního řádu z r. 1995, podepsaného O. Pickem a revidovaného jím dále v letech 1996 a 1997. I tento řád musel vycházet ze *Statutu ÚMV* z r. 1979, který poněkud bizarně platil ještě po celá 90. léta, dokud jej nenahradil statut nový, vydaný ministrem Janem Kavanem r. 1999. Organizační řád z poloviny 90. let reagoval na radikální změnu v postavení ÚMV: do kompetencí ústavu přešla celá personální, mzdová, právní a hospodářská agenda, vedení (ředitel) ústavu převzalo plnou odpovědnost za organizaci výzkumu, získávání grantových a dalších prostředků od tuzemských a zahraničních subjektů, mohl přijímat zahraniční i tuzemské stážisty a poskytovat studentská a výzkumná stipendia atd.[6)]

VAZBA POLITICKO-IDEOLOGICKÁ A PERSONÁLNÍ

Vazba na MZV ovšem doznala změny i v dalším smyslu. Praxe 80. let byla založena na tom, že vedením ÚMV byli pověřováni zasloužilí vysocí představitelé státního aparátu (zejména FMZV) s odpovídající mezinárodní praxí. Takové uspořádání zajišťovalo ÚMV relativně blízké vazby na FMZV, neboť osobní vztahy a autorita ředitele hrály významnou roli nejen při zajišťování zásadních rozhodnutí, týkajících se ÚMV, ale také pro běžné fungování ústavu jako pracoviště FMZV. Navíc se ředitel ÚMV jako člen kolegia ministra mohl vyjadřovat k aktuálním zahraničněpolitickým otázkám, projednávaným na tomto grémiu. FMZV (a ÚV KSČ) takto zase řešily svůj zájem zajistit odpovídající postavení středně vysokým funkcionářům před odchodem do důchodu a uplatňovat důslednou kontrolu nad ÚMV.

Zjevným negativem tohoto systému personálního propojení bylo to, že ředitelé z řad bývalých diplomatů přirozeně zajišťovali plnou podřízenost vládní politice, neměli ambici rozvíjet ÚMV jako výzkumné pracoviště se svébytným profilem tak, jak tomu bylo u některých ústavů ČSAV nebo na univerzitách. Naopak, daný stav potvrzoval pejorativní vnímání ÚMV jako „šatny zamini", kam se „odkládali" dosluhující (a někdy i nepohodlní) pracovníci FMZV.

Tento způsob personálního propojení po r. 1989 postupně končil. Počátkem listopadu 1989 sice vedení ÚMV ještě převzal Dušan Spáčil, vysoce postavený diplomat na sklonku své kariéry.[7)] Všechny následující osobnosti, které ÚMV od té doby vedly, už ale pocházely z akademického prostředí.

Pracovníci ÚMV byli zaměstnanci FMZV do r. 1993, po kterém toto postavení měl již pouze ředitel, jmenovaný vždy přímo ministrem. Spojení ředitelské funkce s (F)MZV se nicméně naopak do jisté míry posílilo, a to na základě osobního profilu jednotlivých funkcionářů: dr. Václav Kotyk a prof. Jiří Valenta měli přímou a osobní vazbu na ministra J. Dienstbiera, postavení prof. Picka bylo formováno jeho autoritou jako mezinárodně uznávaného akademika a poradce ministrů zahraničních věcí i obrany české vlády.

Praxe oboustranného převádění kádrů mezi FMZV a ÚMV zpočátku pokračovala i po listopadu 1989 a v prvních letech dokonce dosáhla svého vrcholu. Na (F)MZV přešlo v tomto období nejen, jako již tradičně, několik administrativně-technických pracovnic (sekretářek), ale také nebývalý počet výzkumných pracovníků. Šlo o dvě kategorie osob. Jednak o mladší výzkumné pracovníky, kteří měli řešit nedostatek kádrů na FMZV, vyvolaný tamním rozsáhlým propouštěním zaměstnanců, jež byli z pohledu nového vedení nepřijatelní z politických a bezpečnostních důvodů.[8)] Jednak na (F)MZV přecházeli někteří starší pracovníci, kteří patřili do kategorie tzv. osmašedesátníků a byli v ÚMV do r. 1989 udržováni z politických důvodů v polo-právním postavení.[9)] Třetí kategorii tvořili někteří tzv. „osmašedesátníci", kteří byli na ÚMV přijati v r. 1990 (viz níže).

Druhá vazba, tedy závislost na KSČ, skončila *de facto* s rozkladem politické moci po listopadu 1989 a *de iure* se změnou ústavy (vypuštění článku o vedoucí úloze strany) a nástupem vlády národního porozumění. Již koncem 80. let bylo přímé řízení ze strany ÚV KSČ relativně málo intenzivní, zejména ve srovnání s dobou nejtužší „normalizace". Bylo to dáno zjevně mj. tím, že stranické vedení, včetně Oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ (vedoucí Michal Štefaňák), bylo zaneprázdněno překotným vývojem v politice KSSS, v sousedních zemích Varšavské smlouvy a zjevným oslabením „jednoty strany a vlády", které se projevovalo vnitřním pnutím mezi ÚV KSČ na jedné straně a federální vládou na straně druhé.

Podstatně složitější problém než dosažení *formální* nezávislosti představovalo zajištění nezávislosti *faktické* – tedy garantování takových podmínek výzkumné činnosti, jež by ÚMV ochránily před politickými tlaky a ovlivňováním výsledků práce. „Svobodu od KSČ", kterou ústavu „nadělil" listopad 1989, neměla nahradit závislost nová, tedy srovnatelná, byť neformální, vazba na nové politické subjekty a vlády jako takové. Politické vazby se obecně staly věcí jednotlivých pracovníků a ústav sám pracoval s politickými stranami především prostřednictvím Parlamentu České republiky. Nepřímý politický zájem o činnost ÚMV projevovali zejména funkcionáři hlavních vládních stran a v období 1991–1992 se ústav pod vedením profesora Valenty politice přiblížil dosti podstatně: V suverénních mediálních vystoupeních prezentoval J. Valenta ÚMV jako klíčovou instituci pro vytváření zahraniční po-

litiky a vztahů Československa s vnějším světem. Ústav tak „boxoval ve vyšší váhové kategorii“, než mu ve skutečnosti příslušelo, podařilo se tak ale zdůraznit v kritické fázi vývoje jeho opodstatněnost, ba co více – nezbytnost.

Otázka nezávislosti na politice se tím ovšem stala ještě důležitější. Se zajištěním nezávislosti výzkumu měli pracovníci, kteří v ÚMV zůstali z doby před listopadem 1989, jen omezenou zkušenost. Výzkum v tehdejší době, pokud se vůbec rozvíjel, nesměl a nechtěl být nezávislý. S jistým zjednodušením lze konstatovat, že v ÚMV před r. 1989 fungovala – více než kontrola shora – důsledná autocenzura: i realistické analýzy, které se v pracích ÚMV objevovaly, byly formulovány tak, aby minimalizovaly odmítavou reakci nositelů ortodoxního směru politiky KSČ. Vedle toho až do listopadu 1989 samozřejmě vznikaly nepokrytě a vědomě apologetické, propagandistické práce. Vycházeje z této „kultury autocenzury“ nebylo po r. 1989 jednoduché nalézt odpovídající styl výzkumné práce i vystupování na veřejnosti. Bylo proto skutečně otázkou nového vedení ÚMV, zejména jednotlivých ředitelů, jakou zkušenost přinášeli „zvenčí“ a jakou koncepci volili.

STRUKTURA A FUNGOVÁNÍ ÚMV – VÝVOJ VEDENÍ PERSONÁLNÍ OTÁZKY

K 1. 1. 1989 ukončil svou činnost jako ředitel ÚMV odchodem do důchodu J. Pudlák. Po dobu dvou měsíců pak ústav řídil Ladislav Dvořák, vedoucí výzkumného oddělení zemí Afriky, Asie a Latinské Ameriky, následovaný někdejším velvyslancem, vedoucím Stálé mise při mezinárodních organizacích ve Vídni, Luďkem Handlem (únor–květen). Jeho odchod byl řešen opět tím, že v květnu až říjnu 1989 ÚMV řídil jeden z vedoucích pracovníků ÚMV, V. Čebiš (po odchodu zástupce ředitele ÚMV M. Hrůzy v r. 1988 byl statutárním zástupcem), a to až do nástupu posledního předlistopadového ředitele ÚMV D. Spáčila (nástup 10. 11. 1989, po návratu ze SRN, kde působil jako velvyslanec). Spáčil pak předal vedení ústavu Václavu Kotykovi 1. 3. 1990 a byl mu dále k dispozici v poradenské funkci; zároveň se po jistou dobu podílel na práci pododdělení pro výzkum SRN.

ORGANIZAČNÍ ZMĚNY ÚMV

Z hlediska organizační přeměny lze hovořit o třech obdobích, která odpovídají přínosu tří po sobě následujících ředitelů.

Obnova ÚMV jako výzkumného pracoviště (1990–1991)

Revoluční změnu ve vývoji ÚMV znamenalo především to, že nový ministr zahraničních věcí, J. Dienstbier, jmenoval ředitelem ÚMV bývalého vedoucího pracovníka ÚMPE s mezinárodně uznávaným odborným renomé a bohatými zahraničními kontakty, V. Kotyka, persekvovaného v letech normalizace (ředitel v období od 1. 3. 1990 do 15. 4. 1991). Zástupcem ředitele se stal další bývalý pracovník ÚMPE, obdobně postižený normalizačními čistkami v 70. letech – Jiří Štěpanovský.

Nové vedení do centra pozornosti postavilo kvalitu výzkumné práce bez ohledu na (původní) stranickou příslušnost a snažilo se využít toho nejlepšího, co ÚMV mohl nabídnout. Tímto přístupem i personální politikou se vedení snažilo navázat na tradici ÚMPE. Zároveň intenzivně obnovovalo staré a budovalo nové zahraničí kontakty.

Co do způsobu organizace výzkumu bylo zachováno rozdělení na čtyři výzkumná oddělení: výzkumné oddělení globálních otázek (vedoucí doc. Čestmír Konečný), oddělení pro euroatlantickou oblast (doc. Václav Regner), pro střední a východní Evropu (Vladimír Čebiš), oddělení zemí Afriky, Asie a Latinské Ameriky (František Vychodil). K 1. 4. 1990 bylo rovněž vytvořeno samostatné informační oddělení, jehož hlavní součástí byla knihovna; vedoucí se stala Helena Kolátorová.

Období reorganizace (1991–1993)

Novým ředitelem ÚMV se stal emigrant z doby „normalizace“, sovětolog prof. Jiří Valenta (1. 5. 1991), který do Prahy dočasně přesídlil z Miami na Floridě. Jeho zástupcem byl historik postižený normalizačními čistkami Pavel Seifter, na přelomu roku 1992–1993 pak Klára Samková, v té době již bývalá poslankyně Federálního shromáždění za Občanské fórum. J. Valenta přinesl do ÚMV styl řízení zaměřený na maximální publicitu a politicky orientované analýzy a přispěl rovněž vazbami na americké nadace a výzkumná pracoviště.

Z tohoto období pochází první pravidelná zpráva o činnosti ústavu. Ta definovala ÚMV jako „středisko nezávislého výzkumu mezinárodních vztahů a ekonomie“. Nikoli překvapivě se přitom ÚMV přihlásil ke vzoru „podobně zaměřených zahraničních ústavů“.[10)] Organizace výzkumu byla v tomto období zachována a probíhala nadále v rámci čtyř výzkumných oddělení. V létě 1991 muselo z ÚMV v souvislosti s neoficiálními lustracemi na FMZV odejít několik pracovníků. Vedoucím výzkumného oddělení pro euroatlantickou oblast se stal Václav Kural, výzkumné oddělení pro střední a východní Evropu převzal Vladimír Labudek a oddělení zemí Afriky, Asie a Latinské Ameriky Josef Lysoněk. V únoru 1993 se vedoucí dokumentačního střediska v rámci informačního oddělení stala Milada Polišenská.

Nové ekonomické podmínky, kdy do ÚMV začaly proudit prostředky zahraničních nadací, si vynutily posílení ekonomického řízení ÚMV; byla vytvořena funkce zástupce ředitele ÚMV pro ekonomické otázky (Václav Viktora). ÚMV byl postupně transformován na příspěvkovou organizaci.

Do ÚMV přesídlila redakce známého média z 60. let minulého století, *Mezinárodní politika*, v jehož čele stála charismatická osobnost z okruhu „osmašedesátníků“, pro další léta integrující osobnost ÚMV Dobroslav Matějka.

Kvalitativní změnu znamenala rovněž postupná technická modernizace ÚMV, především vybavení výpočetní technikou (včetně vyškolení pracovníků), reprodukční technikou a faxem.

Na jaře 1993 charakterizoval J. Valenta transformaci ÚMV svým poněkud nadneseným stylem slovy: „Ústav dříve přeplněný estébáky a ideology se stal skutečným vědeckým pracovištěm.“[11)]

Strukturální přeměna a stabilizace ÚMV (1993–1998)

V tomto období se podstatně změnila vnitřní struktura i styl řízení ÚMV, začal fungovat pevný a logický řád, což se projevilo i v publikování standardizovaných výročních zpráv a zejména v uspořádání finančních a hospodářských záležitostí ústavu. Následně se situace ÚMV zásadně stabilizovala.

Po překlenovacím období, kdy byla vedením ÚMV pověřena paní Věra Jeřábková (5. 3. 1993–jaro 1994; jejím zástupcem byl V. Kural) se ředitelem až do konce posuzovaného období stal profesor Otto Pick (jaro 1994–31. 1. 1998). Disponoval nespornou autoritou účastníka vylodění v Normandii a byl jedním z nemnoha profilovaných „osmačtyřicátníků“, kteří

se vrátili do vlasti. V polovině 90. let měl navíc v České republice téměř bezkonkurenční postavení ve smyslu mezinárodního akademického renomé a zkušeností z vrcholné řídící a politické práce (byl před r. 1989 mj. prorektorem univerzity v Surrey a ředitelem Rádia Svobodná Evropa v Mnichově). Za svého zástupce si vybral zkušeného výzkumníka a organizátora výzkumu v oblasti vojenské bezpečnosti, který byl obětí normalizačního režimu, Jaroslava Jandu (1994–1997), který do ÚMV přešel ze stejné funkce z Ústavu strategických studií Ministerstva obrany ČR. Byla vytvořena funkce koordinátora mezinárodní vědecké spolupráce, které se ujal Miloslav Had (1995–1996), bývalý a po r. 1968 vyloučený pracovník ÚMPE a FMZV. Vznikla rovněž funkce zástupce ředitele pro vědu a výzkum, kterou zastával Jiří Šedivý (1996–1997) pocházející z disidentského prostředí; po předčasném skonu Jaroslava Jandy převzal jeho pozici zástupce ředitele ÚMV (od října 1997).

Zásadně se modernizovala organizace výzkumné činnosti. Dlouho přetrvávající rozdělení výzkumu do tří oddělení bylo zrušeno a vzniklo výzkumné oddělení jedno, které se více zaměřovalo na projektovou činnost. Vedoucí se stala V. Jeřábková, později Vladimír Handl následovaný Janem Eichlerem. Právě v tomto období začal ÚMV získávat standardní výzkumné granty doma i v zahraničí.

V rámci reorganizace bylo v r. 1994 vytvořeno několik nových oddělení: oddělení vzdělávání a osvěty, od r. 1995 přetvořené na oddělení vzdělávání a vnějších vztahů (vedoucí M. Had), které činnost ukončilo v r. 1996. Oddělení ediční vedl D. Matějka, informační oddělení (jež zahrnovalo knihovnu a dokumentační oddělení) vedla H. Kolátorová a oddělení vnitřních služeb Petr Kaňka. Roku 1997 pak byla z rozhodnutí MZV založena Diplomatická akademie, jejím ředitelem – a zástupcem ředitele ÚMV – se stal dřívější novinář, poté výzkumný pracovník ÚMV a velvyslanec ČR ve Slovinsku Petr Kypr.

PERSONÁLNÍ POLITIKA

S listopadem 1989 nenastal masový odchod ani propouštění. Největší změny proběhly v souvislosti s odchody do důchodu,[12)] přestupy do jiné akademické sféry nebo zcela mimo ni.[13)] Většina mladších pracovníků ovšem přešla, jak bylo uvedeno výše, na FMZV, výjimečně se naopak přemístili pracovníci FMZV na ÚMV.[14)] Až druhá vlna personálních změn na FMZV (léto 1991), spojená s tlakem vyvolaným neoficiálními „divokými“ lustracemi, si vynutila odchod několika dlouholetých pracovníků, na něž by se pozdější lustrační zákon nevztahoval; tragický charakter měl tento vývoj zejména v případech, kdy šlo o osoby postižené v období tzv. normalizace.[15)] Zbytek původního osazenstva se podílel na transformaci a zajišťoval po většinu 90. let hlavní objem výzkumné produkce v oblasti zahraniční politiky (nikoli historie).[16)]

Již z výše uvedeného vyplývá, že nejvíce nových pracovníků, kteří přišli na ÚMV v první polovině 90. let, pocházelo především z okruhu odpůrců husákovského normalizačního režimu (ať již z domova nebo z emigrace).[17)] Ve vztahu k nim přijímala personální politika ÚMV do jisté míry charakter rehabilitační a kompenzační: měla alespoň částečně přispět ke spravedlivému vyrovnání dluhu společnosti vůči těmto osobám, alespoň částečně kompenzovat morální i profesionální újmu, již utrpěli v letech 1948/1969–1989. ÚMV tak získal angažované spolupracovníky, a to nehledě na skutečnost, že řada z nich v poměrně krátké době buď přešla na FMZV, odešla na vysoké školy či do důchodu. Zcela zásadní význam pro další existenci a přeměnu ústavu měly především „veřejné tváře ÚMV“, tedy všichni tři ředitelé, jejich zástupci a D. Matějka.

Podíl a vliv těchto pracovníků na vývoj ÚMV byl o to významnější, že právě v této době ústav opustila většina mladších výzkumníků. Další mladší generace vědeckých pracovníků přišla až v polovině 90. let. Důvodem pomalého přílivu absolventů vysokých škol bylo, že finančně i profesně přitažlivější soukromé firmy a vládní instituce řešily problém nedostatku personálu se vzděláním, odpovídajícím novému právnímu a hospodářskému systému; státní instituce navíc hledaly osoby „nezatížené minulostí". Přitažlivost (F)MZV zvyšovala možnost vycestovat brzy do zahraničí. ÚMV nic z toho z počátku 90. let nabídnout nemohl a navíc si teprve postupně budoval veřejný image.

Situace se ale začala měnit v polovině 90. let s růstem počtu absolventů vysokých škol, kteří objevili přitažlivost nezávislé výzkumné a konzultační/poradenské činnosti, mezinárodních kontaktů a spolupráce. Platové podmínky na ÚMV se zlepšovaly, mj. díky příspěvkům z grantů a mezinárodní spolupráce; nikdy sice nedosahovaly úrovně mezd na MZV, byly ale podstatně vyšší než příjmy na státních vysokých školách a univerzitách. Systematické využívání stáží a výzkumných pobytů v zahraničí překonalo „monopol" MZV (a podnikatelské sféry) na „mezinárodní" profesní dráhu. V neposlední řadě postupně rostlo povědomí o ÚMV jako zajímavém a uznávaném středisku analýz zahraniční politiky a mezinárodních vztahů. Zásadně k tomu přispěly především vedoucí osobnosti ústavu, které se více méně pravidelně objevovaly v mediích, veřejně viditelné akce s mezinárodní účastí, rostoucí publikační činnost a postupně také pedagogické aktivity pracovníků ÚMV. Do ústavu tak přišli mladí pracovníci, kteří zde setrvali po řadu let a zásadně přispěli k posilování jeho profilu jako mezinárodně uznávané výzkumné instituce, přitažlivé pro mladé akademiky a experty z domova i zahraničí.[18)]

Na změně charakteru ústavu, zejména na jeho internacionalizaci, se svým způsobem podíleli i stážisté a pracovníci ze zahraničí. Tato dříve nemyslitelná praxe jednak pomáhala internacionalizovat produkci pracovníků ÚMV, když zahraniční spolupracovníci zajišťovali její převedení do kvalitní angličtiny, případně němčiny.[19)] Prvním zahraničním výzkumným pracovníkem se stal Andreas Götze (1994–1996), ve stejné době začal jako výkonný redaktor *Perspectives* působit Christopher Lord. Čeští pracovníci ÚMV si díky této vnitroústavní spolupráci zvyšovali svou kvalifikaci a schopnost psát v cizích jazycích pro publikum se vzděláním na západních univerzitách.

Díváme-li se na transformaci ÚMV z hlediska rizik, které přinášely chybějící tradice standardního, nezávislého výzkumu, neustálený vztah mezi ÚMV a politikou (zejména MZV), neujasněná identita a veřejný image, je zjevné, že hnací silou a garantem změn byla skupina odpůrců minulého režimu.

Přínos této kategorie osob v odborné oblasti byl zjevný tam, kde posílili výzkum otázek, jimž se věnovali před nástupem normalizace a během ní. Mezi taková témata patřil vztah k německé otázce, jež se v nové podobě vrátila v souvislosti se sjednocením Německa[20)] a samozřejmě Rusko/bývalý SSSR.[21)] Trvalým a produktivním tématem se staly různé aspekty československé/české zahraniční politiky, včetně témat historických.[22)]

Vedoucí činitelé a spolupracovníci navázali na své kontakty z doby před dvaceti lety, případně ze své praxe v zahraničí v době emigrace, a přinesli do ÚMV styky, na něž by původní kádr pracovníků ÚMV z akademických ani politických důvodů nemohl „dosáhnout".[23)]

Zcela zásadní význam měli tito pracovníci při přetváření identity ÚMV: jednak se jejich prostřednictvím ÚMV obrátil k otázce vztahu k minulosti: v odborné rovině se ÚMV prostřednictvím V. Kurala podílel na práci komise pro výzkum roku 1968–1969. V osobní rovi-

ně pak samotná přítomnost pracovníků, postižených různými formami persekuce, znamenala otevření ústavu velmi konkrétní (jistě ne dokonalé) formě vyrovnání s minulostí a zcela novému diskurzu o ní.

Jak uvedeno výše, ÚMV nikdy nebyl nezávislou výzkumnou institucí. Nové vedení a pracovníci ale přinesli dva pro ÚMV velmi cenné poznatky: profesor Valenta a zejména profesor Pick měli zkušenost z fungování výzkumu v liberálním demokratickém prostředí; J. Janda, V. Kotyk, D. Matějka a další „osmašedesátníci" zase navazovali na relativně liberální podmínky poloviny 60. let a na zkušenost ze střetu s politickou mocí v letech 1969–1989. Všichni tak velmi citlivě vnímali otázku nezávislosti a hledali svou cestu ke vztahu s vládní politikou, ale i zájmovými skupinami a firmami.

Přínos odpůrců minulého režimu se tak projevil v posílení výzkumného, ale rovněž morálního a politického profilu ÚMV, jeho veřejného image, a to právě v době, kdy se rozhodovalo o charakteru a budoucnosti ústavu. Bez tohoto přínosu nebyla úspěšná transformace ÚMV možná a nejasná byla i samotná jeho existence.

ÚMV JAKO VÝZKUMNÁ INSTITUCE

CHARAKTER VÝZKUMNÉ ČINNOSTI

Jak již uvedl V. Leška, projevila se druhá polovina 80. let i na posunu v zaměření výzkumné činnosti. Jestliže od „normalizace" do poloviny 80. let převládal propagačně-apologetický charakter produkce ÚMV nad jejím informačně-analytickým obsahem, situace se začala měnit díky vývoji v SSSR. Sovětská přestavba vytvořila politické podmínky pro přehodnocení základních premis v přístupu k regionálním studiím i mezinárodním vztahům. Důraz na obecné hodnoty ukončil absolutní dominaci vulgarizovaného marxismu (a tedy hlavně absolutizovaného třídního principu), patrnou i v produkci ÚMV. Mírové soužití se stalo více než jen formou třídního boje – začalo být vnímáno jako východisko pro větší vzájemnou vstřícnost zemí s rozdílným politicko-ekonomickým systémem. Pro postnormalizační Československo je příznačné, že se k novým principům ve vztazích se státy kapitalistického Západu přihlásilo až poté, co tak učinila sovětská politika. ÚMV ve většině své produkce tuto aktivizaci a deideologizaci politiky podporoval a doprovázel.

Náznaky změny tak měly místo již v posledním období před pádem státní moci KSČ a v produkci ÚMV se posiloval informačně-analytický prvek. Tento posun ovšem zůstal omezený, neměl žádný vliv na politiku KSČ a byl převážně torzovitý. Za příklad slouží rozsáhlá studie o západoevropské integraci. Vzhledem k tomu, že studie byla zpracována v období určité organizační a finanční nejistoty, nikdy nebyla oficiálně oponována, a proto ani vydána. EHS a jeho jednotlivé státy ovšem popisuje převážně věcně a neideologicky.

Hlavní témata, která stála v popředí analytického zájmu v r. 1989 a po listopadu 1989, měla jedno společné: přehodnocovala (před listopadem 1989 pouze ve vybraných oblastech, po něm celkově) pohled na mezinárodní vztahy, na zahraniční politiku Československa a její další směřování. V tomto smyslu lze hovořit o jisté míře kontinuity. Listopad 1989 nicméně přinesl zlom, který ÚMV najednou a plně osvobodil od institucionální podřízenosti jedné politické straně a jedné ideologii. Šlo ale také o nezávislost mentálně-ideovou.

Nejlépe vysvětluje charakter výzkumné činnosti ÚMV před r. 1989 výše uvedená „kultura autocenzury“: Neznamenala přitom potlačování svobody bádání a svobody slova, protože o nich v tehdejších podmínkách nemohlo být v přímém smyslu slova řeči: ideologické a politické rámce činnosti byly jasně dány a do ÚMV byli přijímáni výlučně pracovníci, kteří prošli schválením příslušných stranických orgánů. Nositelé veřejně prezentovaných alternativních názorů samozřejmě práh ÚMV překročit nemohli, a to ani směrem do knihovny.

„Kultura autocenzury“ se netýkala ani děl, jejichž obsahem byla záměrná nebo jaksi automatická, návyková, rituální apologetika ČSSR a SSSR/východního bloku. Na těchto dílech nebylo co cenzurovat, protože se bezvýhradně držela kánonu stranické ideologie a politiky. Věrnost stranické linii byla buď výsledkem pragmatické volby, nebo představovala myšlenkový a emocionální horizont, za nějž se část pracovníků nemohla a nechtěla vydat; navíc odpovídala omezenému vzdělání, špatné informovanosti a především absenci samostatného kritického myšlení.

„Kultura autocenzury“ se tedy týkala především prověřených výzkumníků, kteří se přeci jen v konfrontaci se zahraniční literaturou a odborníky ve svých názorech odchylovali od jednoduchých šablon ideologické konfrontace. Ústila v kompromisy, v nichž každý drobný formulační a argumentační posun měl otevřít dveře další diskusi. Byla to sovětská přestavba, jež se stala hlavním argumentem, často sebeobranným, pro nové pohledy nebo alespoň jejich opatrné náznaky: vytvářela politické, ideově teoretické a do jisté míry i informační podmínky pro přehodnocení základních premis v přístupu k regionálním studiím i mezinárodním vztahům.

Politické podmínky byly dány samotným tlakem gorbačovského vedení na reformu politického systému a zahraničí politiky. Ideově-teoretické podmínky představoval důraz na obecné, všelidské hodnoty, který de facto zahájil odchod od postulátů marxismu-leninismu v pohledu na mezinárodní vztahy a zahraniční politiku. Významnou změnu představovalo to, že sovětská strana začala poskytovat reálné informace o hospodářském a sociálním vývoji či zahraniční politice, které dříve byly systematicky zkreslovány. Sovětská odborná literatura, ale i kultura, dodávaly impulzy pro přehodnocování zažitých klišé. V oblasti mezinárodních vztahů za příklad slouží vydávání ročenky *Razoruženije i bezopasnost'*, jejíž první ročník vyšel v r. 1987; již následující ročník 1988 přinesl poměrně jasnou kritiku vojenské strategie a výstavby ozbrojených sil nejen Západu, ale i SSSR a Varšavské smlouvy.

Původní mechanismus „kultury autocenzury“ tak byl v důsledku aktivního přejímání myšlenek sovětské přestavby a *glasnosti* rozmýván už před r. 1989. Nahrazovala jej rostoucí potřeba kritického myšlení stejně jako snaha (a ambice) dostát kritériím vědecké serióznosti. Po r. 1989 měla zásadní význam skutečnost, že všichni ředitelé nehledě na vlastní politické a ideové preference, akcentovali a obhajovali nezávislost odborné činnosti ÚMV. Ústav začal poprvé od konce 60. let hrát roli výzkumné instituce, jejímž cílem je poskytovat politicky relevantní analýzy a doporučení.

Metodologicky se nicméně ÚMV nadále nikterak nevyhraňoval. Před r. 1989 se v pracích ÚMV uplatňovala státní a stranická ideologie marxismu, ovšem pouze v deformované a redukované formě – marxismu-leninismu.[24)] Ve skutečnosti ÚMV nikdy neobohatil ani marxistickou teorii, ani metodologii a ani se jimi nezabýval. S postupným nadřazováním všelidských hodnot třídním zájmům, s úsilím o budování „evropského domu“ jako zastřešující vztahové struktury mezi oběma systémy, se snahou o „nové myšlení“ v mezinárodních vztazích šla ruku v ruce snaha o posilování alespoň empirické hodnověrnosti výzkumu.

Spojnicí mezi prací ÚMV před a po r. 1989 se tak stala rostoucí snaha o odbornost. V souladu se sovětskou přestavbou požadovali i vedoucí pracovníci ÚMV ještě před listopadem 1989 „těsnější sepětí vědy a diplomacie“ a odvolávali se přitom dokonce na výroky ideologického tajemníka ÚV KSČ Jana Fojtíka, který (vzhledem ke své funkci opravdu paradoxně) kritizoval společenskovědní výzkum za malou produktivitu a nedostatečný tvůrčí přínos analýze tehdejší doby.[25)] Po r. 1989 měla rostoucí produkce především informativně analytický charakter a aplikovala v zásadě pozitivistickou metodu, která ještě zesílila vstupem ÚMV na půdu historických či historizujících studií. Řada prací se rovněž pokoušela o srovnávací analýzu, zejména pokud šlo o vývoj v jednotlivých teritoriích. Prohlubovala se snaha o zpracování standardních analýz zahraniční politiky.

Zásadní změnu přinesla možnost provádět výzkum přímo ve zkoumaných teritoriích nebo mezinárodních organizacích, tedy zařadit do metody výzkumu alespoň základní prvky *field research*. Neméně důležitá byla možnost účastnit se oborových konferencí či kongresů v zahraničí a – často v návaznosti na ně – přispívat do mezinárodních výzkumných a publikačních projektů. Produkce ÚMV se i v tomto smyslu začala postupně přibližovat standardním zahraničním analýzám.

V práci ÚMV se nicméně nadále neobjevovala teoretická témata, a to ani v oblasti zahraniční politiky, mezinárodních vztahů či teritoriálních studií. Jen pomalu rostla schopnost (a ochota) alespoň ukotvit jednotlivé práce v teoretickém diskurzu/literatuře a definovat metodu výzkumu. O posílení metodologického přístupu se snažil zkušený systematik výzkumu, J. Janda, který v rámci bezpečnostního projektu výrazně rozvinul metodu týmové práce a multidisciplinárního brainstormingu. Zorganizoval rovněž metodologické semináře, vedené Jaroslavem Kočím,[26)] jejichž výsledný efekt byl nicméně omezený.

Přesto se postupně zvyšovala kvalita a výpovědní hodnota produkovaných analýz. Tematicky k velkému posunu nedošlo: většina prací se zabývala horizontálními tématy, jako jsou integrace, bezpečnost, hospodářské vztahy, nebo směřovala do oblasti teritoriálních studií (ovšem s důrazem na zahraniční politiku, jen výjimečně na vnitropolitický vývoj). Značný význam pro zvýšení kvality výzkumné práce a sjednocení standardů měly projekty, k jejichž řešení se sešla většina pracovníků ÚMV a spolupracovala přitom s odborníky státní správy a akademiky z jiných pracovišť. Tyto kolektivní práce byly navíc poměrně široce veřejně prezentovány a pomáhaly ovlivňovat veřejný image ústavu.

Vedení organizovalo brainstormingy a expertní kulaté stoly na aktuální témata. Výsledkem těchto zasedání (často za účasti odpovědných pracovníků MZV a dalších výzkumných pracovišť) byly stručné analýzy a snaha formulovat politická doporučení; výstupy byly často prezentovány nejen MZV, ale také přímo médiím.[27)]

V některých případech velmi dobře a efektivně fungovaly projektové týmy, vytvářené v souladu s potřebou komplexně zpracovat vybraná témata. Nepodařilo se nicméně vytvořit trvalou vnitro-ústavní tradici odborného diskurzu, která by sjednocovala výzkumníky a umožňovala konfrontaci jejich názorů. Porady výzkumného oddělení, na nichž jednotliví pracovníci prezentovali teze svých prací nebo informovali o svých zahraničních cestách, tento deficit vyrovnat nemohly. Ústav zůstal pracovištěm spíše výzkumníků-solitérů než jednotným fungujícím organismem.

TEMATICKÉ ZAMĚŘENÍ VÝZKUMU

Obecné otázky československé/české zahraniční politiky

Ústav mezinárodních vztahů byl ovšem před listopadem 1989 vnitřně značně diferencován a přístup k sovětské přestavbě a uplatnění její iniciativy v Československu byl nejviditelnějším dělítkem. Tak poslední analýza československé politiky, jež byla zpracována v polovině r. 1989, se jasně kriticky vyjádřila k pomalému a nedostatečně komplexnímu postupu přestavby v Československu jako „limitujícímu faktoru pro zahraničně-politickou aktivitu". Táž studie se ovšem povinně negativně vymezila proti vnitřnímu československému disentu.[28)] Kritika zaostávání procesu přestavby byla převládajícím názorem pracovníků ÚMV (straníků i nečlenů strany). Tento přístup prosákl i do studií, zabývajících se na první pohled odtažitou problematikou.[29)] Na druhé straně setrvávaly jiné práce u oficiózní optimistické interpretace vývoje v ČSSR a její zahraniční politiky.[30)]

Byly to především stále otevřenější diskuse na půdě stranické organizace, které otevíraly téma blížícího se krachu socialistického systému sovětského typu, zejména s ohledem na vývoj v Polsku a Maďarsku. Ani tyto debaty ale povětšinou neopouštěly platformu reformy (přestavby) existujícího systému. Neudiví, že žádná z publikovaných studií ÚMV nepředpověděla kolaps celého východního bloku (náznaky, že vývoj v Polsku a Maďarsku jde právě tímto směrem, naopak najít lze) – ústav by ostatně takovou publikaci vydat ani nemohl. Právě v tomto pochybení se ovšem ÚMV vyrovnal renomovaným výzkumným pracovištím na Západě, včetně analytiků CIA.

Hned se začátkem transformačního procesu po listopadu 1989 se do centra pozornosti ÚMV dostala logicky československá zahraniční politika: obnova suverenity a zásadně nová definice zahraniční politiky země určovaly priority výzkumné a konzultační činnosti ÚMV i hlavního působení v médiích. Přitom se brzy ukázalo, že procesy, v rámci nichž se země musí angažovat, budou zdlouhavé: např. v oblasti bezpečnosti se předpokládalo, že Evropa bude procházet „relativně dlouhým přechodným obdobím".[31)] Přechodnou fázi představovala rovněž asociační dohoda s ES/EU.

V prvních letech po r. 1989 se jednotícím prvkem debaty o zahraniční politice staly národní zájmy. Přímo se nabízelo, aby z diskusí vznikly kolektivní projekty, na nichž se podíleli téměř všichni pracovníci ÚMV a z nichž vzešly průřezové monografie k základním otázkám české zahraniční politiky. Práce představovaly pokus vyhodnotit nepředpojatě a realisticky postavení Československa/České republiky v mezinárodních vztazích a vyslovit se k možnostem směřování zahraniční politiky země. Pro posouzení vývoje výzkumné činnosti ÚMV v období let 1989–1998 lze dobře využít právě tyto projekty z let 1992, 1993 a 1997.[32)]

První publikace, *Máme národní zájmy?*, vycházela z jednotícího pojetí národních zájmů, inspirovaného pracemi amerického realisty Arnolda Wolferse. Rozlišovala proto zájmy základní, existenční, dále zájmy dílčí a nakonec nezbytnost sebeodříkání, trvalou „sebekritickou zpětnou vazbu vůči vlastním nejvyšším národním hodnotám", tak jak je definoval např. T. G. Masaryk a jak se utvořily historicky (tedy včetně vztahu mezi Čechy a Slováky, potřeby evropské integrace, ochrany životního prostředí atd.).[33)] Projektových seminářů, které ÚMV při zpracování této publikace pořádal, se účastnili pracovníci FMZV a přispěvatelé z dalších výzkumných pracovišť a šlo v mnohém o pokračování spolupráce, navázané v době přípravy nových bilaterálních smluv Československa v letech 1990–1992.

Jestliže se tato první publikace ptala, nakolik užitečný je instrument národních zájmů při formování současné zahraniční politiky, vycházela druhá z faktu rozpadu Československa a z potřeby definovat národní zájmy nového státního útvaru. Metodologicky šlo o snahu o syntetické pojetí národních zájmů. Práce brala v úvahu faktory geopolitické a geostrategické, historické, sociálně-ekonomické i kulturní. Výsledné pojetí a doporučení pro politiku spojovalo zejména realistické a institucionalistické pohledy a charakterizovalo české zájmy jako především evropské, těsně spojené s multilateralismem.[34)]

Třetím příspěvkem v této sérii byla monografie, která hodnotila českou zahraniční politiku k polovině 90. let a vyjadřovala se k jejímu dalšímu směřování.[35)] Mohla poprvé posuzovat jak programové zaměření vládní politiky, tak jeho naplňování. Svým charakterem šly analýzy jednotlivých problémů hlouběji než v předcházejících studiích a byly často založeny na práci autorských týmů. Kniha hlavní těžiště posunula do roviny praktické politiky a soustředila se na debatu o jejích prioritách. Za nespornou první prioritu označila integraci do NATO a EU jako mezinárodních institucí demokratických zemí a „stabilizačních soustav". Poukazovala ale i na to, že politické elity musí pro tento záměr získat legitimitu, tedy širokou podporu veřejnosti: i samotné vytvoření konsenzu o daných otázkách představovalo proto jednu z priorit české zahraniční politiky.[36)] Práce v řadě příkladů učinila úkrok od vládní politiky a přímo či nepřímo ji věcně kritizovala. Potvrdila tak rostoucí autonomii a svébytnost ÚMV jako analytického pracoviště.

BEZPEČNOSTNÍ TÉMATA

Na počátku 90. let v pracích ÚMV jednoznačně převládala koncepce *posilování kolektivní bezpečnosti*. Již před listopadem 1989 spatřovali pracovníci ÚMV ve vývoji instrumentů kolektivní bezpečnosti (KBSE) a kontroly zbrojení/odzbrojení řešení bezpečnostních problémů v Evropě a podpořili veškeré kroky sovětského vedení v této oblasti. Vedení ÚMV si přitom zachovávalo skeptický odstup a vyjadřovalo někdy obavy z oslabení pozic východního bloku. Výzkumní pracovníci nicméně s optimismem hodnotili vývoj zejména od prosince 1987, kdy byla podepsána smlouva o likvidaci raket středního a kratšího doletu mezi SSSR a USA.[37)] V letech 1990–1991 spatřovali pracovníci ÚMV právě v KSBE/OBSE nejlepší instrument pro zajištění jak evropské bezpečnosti, tak sjednocení kontinentu. Ředitel V. Kotyk se podílel na přípravě odpovídajících iniciativ – zcela v souladu s názory expertů ÚMV.[38)]

Do zpracování studie o československých národních zájmech z roku 1992 se již promítla tragická zkušenost z krvavého rozpadu Jugoslávie a války v Perském zálivu a pokusu o puč v SSSR. Hlavní akcent se proto od kolektivní bezpečnosti přesunul na *bezpečnost kooperativní*, a tedy snahu o efektivní „dělbu práce" mezi existujícími bezpečnostními institucemi s klíčovou rolí KBSE. Jako nejschůdnější se jevila cesta ke garancím NATO prostřednictvím plného členství v ZEU.[39)] Posilování KBSE v rámci systému *interlocking institutions* předpokládalo, že bude nalezen rozumný kompromis mezi snahou nadřazovat KBSE ostatním organizacím a naopak tendencí KBSE přehlížet.[40)]

Po volbách v červnu 1992 česká politika podle některých názorů prodělala přechod od idealistického, institucionalistického akcentu k politice realismu.[41)] To se projevilo i v plném soustředění vládní politiky na NATO jako jedinou fungující instituci kolektivní obrany. Transformace NATO, příprava na vstup a důsledky tohoto vývoje pro evropskou a světovou bezpečnost tak zabíraly většinu výzkumné agendy v oblasti bezpečnosti té doby. Největší pří-

nos pro výzkumný profil ÚMV a rozvoj bezpečnostní studií měl projekt „Bezpečnostní politika ČR“ (1994–1996) a projekty následné.[42)]

Šlo o první projekty svého druhu v ČR: v rámci interdisciplinárního týmu, v němž byla zastoupena relevantní ministerstva a výzkumné instituce, byla provedena systematická mezioborová analýza bezpečnostních rizik a zájmů. Ve své druhé části projekt nastínil varianty bezpečnostní politiky ČR, modeloval její systém a koncepci. Věnoval se v první řadě požadavkům na institucionální, legislativní a doktrinální stránku. Ve vztahu k NATO studie konstatovala, že v perspektivním členství NATO převládají pozitiva nad negativy. Ke stejnému závěru došla i publikace *Úvahy o prioritách* z r. 1997. Ukazovala mj., že původní úvahy o možnosti získat bezpečnostní garance NATO prostřednictvím členství v ZEU se projevily jako nereálné. Vzhledem k absenci přímého ohrožení nabádala k tomu, aby proces rozšiřování NATO nepostupoval pod přílišným tlakem.[43)] Specifikou pozice ÚMV zůstalo, že se akcent na zajištění bezpečnosti sice přesunul do oblasti *kolektivní obrany*,[44)] plédoval za členství v EU, v NATO, za podíl na aliančních aktivitách zejména v Evropě a požadoval „nepřetržitou účinnou angažovanost“ při řešení širších bezpečnostních problémů.[45)] Nadále ale zdůrazňoval i roli OBSE a vybízel vládu, aby věnovala bezpečnostní politice obecně stejnou pozornost jako členské země NATO a EU.

Bezpečnostní politika byla předmětem rozsáhlé mezinárodní spolupráce jak s jednotlivými výzkumnými ústavy, tak EU a NATO. Specifické téma představovala zejména transformace ozbrojených sil, demokratická kontrola armády a civilně-vojenské vztahy. Právě v polovině 90. let se ÚMV tomuto tématu intenzivně věnoval a vybudoval si i vlastní pozici jak v rámci výzkumných ústavů v ČR, tak v zahraničí.[46)]

Samostatnou a i mediálně a publikačně přitažlivou kapitolou výzkumu byly práce v oblasti internacionalizace kriminality, zejména pokud jde o drogovou problematiku. Již publikace o národních zájmech z r. 1992 upozornila, že se řešení problémů narkotik stalo „nedílnou součástí strategie mezinárodních vztahů řady zemí“, a volala po aktivním přístupu a spolupráci ČSFR.[47)] Několikaletý projekt, který byl postaven na integraci pracovníků „z praxe“ do mezioborového týmu, zmapoval a poprvé zveřejnil analýzu situace v oblasti drog v České republice.[48)] Otázky vnitřní bezpečnosti, organizované a mezinárodní kriminality se staly z pochopitelných důvodů důležitějším vnitropolitickým tématem v západních zemích, a výzkum v ÚMV proto našel uplatnění i v zahraničních kontaktech a publikacích.[49)]

INTEGRAČNÍ TÉMATA

Koncem 80. let převládal v pracích ÚMV, pojednávajících o ES, střízlivý tón. Myšlenka spojení se západoevropským integračním procesem se samozřejmě ještě neobjevovala. Pracovníci ÚMV ale vyzývali k vytváření společného trhu zemí RVHP a na tomto základě ke spolupráci se vznikajícím jednotným vnitřním trhem ES.[50)] Už první polistopadové analýzy podporují tezi o „návratu do Evropy“ a volají po jejím upřesnění: jakou Evropu má Československo chtít – Evropu KBSE? Evropu ES nebo atlantickou Evropu?[51)] Pohledy na hlavní aktéry integračního procesu (Velkou Británii, Francii a SRN) se věcně zaobíraly jednotlivými aspekty a specifikami národních přístupů k integračnímu procesu.[52)] Existovaly ovšem zpočátku i názory, že by měl převládnout model „evropského domu“ transformovaný do formy konfederace, jež by zahrnovala jak ES, tak RVHP a ESVO.[53)]

Již první publikace o národních zájmech z r. 1992 zaujímá institucionalistickou pozici a vidí dlouhodobý zájem ČSFR v prohlubování a rozšiřování EU. ÚMV se tak jednoznačně

přihlásil k integračnímu procesu, včetně jeho podoby po smlouvě z Maastrichtu.[54] Ostatně, založení Nadace pro studium mezinárodních vztahů bylo spojeno, na rozdíl od statusu ÚMV, s obsahovým závazkem. Nadace měla podporovat studia v oboru mezinárodních vztahů „ve prospěch rozvoje české zahraniční politiky a *evropské integrace*" (zdůrazněno: V. H.).

Studie o prioritách české zahraniční politiky z r. 1997 poukazuje na rozdíly v přístupech českých politických stran k EU samotné a staví otázku cílové představy o EU. ÚMV zde vystupuje ve své již tradiční roli: podporuje nejen vstup do EU, ale vystupuje také proti případnému omezování a oslabování integračního procesu. Argumentuje přitom mj. nezvládnutelnou vahou samostatného Německa v nacionalizované Evropě.[55] Podrobně se věnuje především praktickým otázkám vstupu do EU a porovnává přínosy a rizika spojená s členstvím.[56]

Tyto a další analýzy obsahovaly i poměrně podrobný rozbor vývoje a politiky EU jako takové. V mezinárodní spolupráci se nicméně ústav stal nejprve vyhledávaným partnerem pro monitorování asociačního a později přístupového procesu. Přesto měla takto omezená přímá účast pracovníků ÚMV na mezinárodních konferencích a projektech zásadní význam: v ústavu pomalu vznikaly výzkumné kapacity v oblasti integračních studií, vytvářelo se jejich propojení s odbornou komunitou v západních zemích. Vedlejším a neméně důležitým efektem bylo, že se prohluboval pohled na země EU.

Tak původní vazby na v r. 1990 zaniklý Institut für Politik und Wirtschaft (Berlín, výzkumný ústav ÚV SED) pomohly v r. 1992 navázat dlouhodobou spolupráci s Institut für Europäische Politik, tehdy situovaném v Bonnu, které se rozvíjejí dodnes.[57] Při analýze asociačního procesu hodnotily příspěvky autorů z ÚMV s kritickým odstupem pozice jak české politiky, tak politiky institucí a členských zemí EU.[58]

Od r. 1994 přispívali pracovníci ústavu do projektu o rozšíření EU, který prováděl Centre for Applied Policy Analysis (CAP) a Bertelsmann Stiftung. CAP koordinovalo sérii pravidelných analýz politiky, vývoje administrativních struktur a hospodářské výkonnosti jednotlivých asociačních partnerů EU před tím, než Evropská komise zahájila pravidelný monitoring přístupového procesu (1999). Zaměření projektu se postupně upřesňovalo a příspěvky měly trvale rostoucí kvalitu: namísto původně převážně přehledových textů nastoupilo pravidelné měsíční hodnocení české politiky a asociačního procesu a zpracování monotematických studií k zadaným tématům.[59] Ústav se tak stal jedním z prvních pracovišť v ČR, které se systematicky v rámci mezinárodní spolupráce věnovalo postupným krokům integrace ČR do Evropské unie.

Nedostatkem, typickým pro většinu asociovaných zemí, byla absence prací v oblasti teorie integračního procesu a rovněž hlubší analýzy jeho jednotlivých aspektů. 90. léta tak byla především dobou sběru a analýzy dat a poznatků o české a evropské politice, zejména o jejich operativních a institucionálních aspektech. Různorodost integrační agendy si vynucovala spolupráci s externími spolupracovníky a jednorázovými autory studií.

Nejen ve studiích o integrační politice jako celku, ale i v pohledech na jednotlivé sektory se projevovala značná kritičnost a nezávislost přístupů ÚMV, včetně návrhů na opatření institucionálního, personálního i koncepčního charakteru. Například v oblasti ochrany životního prostředí studie ÚMV kriticky uvádí, že vítaný pokles znečištění životního prostředí lze do značné míry objasnit celkovým poklesem hospodářských aktivit.[60] ČR se orientovala spíše na řešení následků znečištění než na prevenci; těžiště nadále spočívalo v politice státu, nikoli v nastavení ekonomických mechanismů, které by činnost hospodářských subjektů re-

gulovaly samy. Autor požadoval mj. zavedení speciální ekologické daně, běžné v některých vyspělých zemích[61)] a ve své době principiálně nepřijatelné pro vládní politiku.

TERITORIÁLNÍ A REGIONÁLNÍ TÉMATA

Německo v mezinárodních vztazích

Personálně nejlépe zajištěným tématem teritoriálních studií bylo v první polovině 90. let Německo. Lze na něm proto demonstrovat dynamiku personálních změn, které na počátku 90. let ÚMV zažíval. Na konci r. 1989 se SRN zabývaly dvě a NDR jedna výzkumná síla. V průběhu r. 1990 se výzkumu Německa věnovalo pět osob a vzniklo dokonce samostatné pododdělení výzkumu.[62)] V polovině r. 1992 se s příchodem dr. V. Kurala začal ÚMV zabývat i historickými tématy vzájemných vztahů. K r. 1994 přestalo německé pododdělení existovat a počet výzkumníků se ustálil opět na dvou.

Z koncepčního hlediska se v ÚMV brzy sjednotil na jednoznačně proevropském přístupu k německé problematice: vycházel z předpokladu, že pro českou politiku je vztah k Německu součástí vztahu k Evropě a opírá se o euro-atlantický rámec; upozorňoval i na to, že aktivizace české politiky, mj. v celoevropském rámci a ve vztazích s Ruskem, zvyšuje hodnotu české politiky jako partnera SRN.[63)] Tento „evropský imperativ“ ve vztazích s Německem potvrdil zejména regionální projekt o vztazích Německa a zemí Visegrádské čtyřky.[64)] ÚMV ovšem reagoval i na kvalitativní změny v integračním procesu, zejména na jeho rostoucí heterogenitu a posilování role silných zemí – tedy i Německa.[65)]

Německo a česko-německé vztahy jako historický problém

Ústav se prostřednictvím V. Kurala stal nejen významným střediskem pro výzkum historických aspektů současných česko-německých vztahů. Kural byl v 90. letech členem česko-německé komise historiků a spojil tak osobně ÚMV s dvěma tématy česko-německých vztahů: vyrovnání s minulostí a rolí Sudetoněmeckého krajanského sdružení v německé politice.

Tato profilová témata dostala ústav do širšího povědomí historické obce, politiky, médií a zčásti i veřejnosti. ÚMV se přímo podílel na organizaci konference česko-německé komise historiků ve Štiříně (7.–9. 10. 1992), z níž vzešel často citovaný sborník.[66)] Šířeji pojal V. Kural toto téma ve své dvoudílné práci, která podle recenze Detlefa Brandese překonává tradiční národní pozice v nazírání na dějiny.[67)]

Politicky vysoce relevantní byly sborníky o právních aspektech konce druhé světové války, protože pomáhaly připravovat právní a politickou pozici a historickou argumentaci pro přístup české politiky k požadavkům Sudetoněmeckého krajanského sdružení (dále SKS).[68)] Mezi novátorské projekty patřily dvě analýzy SKS jako politického fenoménu německého politického vývoje od druhé světové války a převážně problematického aktéra česko-německých vztahů.[69)]

Rozpad Československa a česko-slovenské vztahy

Česko-slovenské téma nebylo před r. 1994 předmětem výzkumné činnosti ÚMV. Ústav nicméně věnoval velkou pozornost snahám o nové uspořádání česko-slovenských vztahů tím, že pořádal expertní setkání a diskuse u kulatých stolů k tomuto tématu.

Od r. 1994 se ale ÚMV začal Slovenskem zabývat zejména prostřednictvím samostatných monitorovacích a analytických příspěvků. Tyto detailní a kontinuální analýzy slovenské

vnitřní a zahraniční politiky významným způsobem doplnily výzkumný profil ÚMV. Ústav se stal jediným výzkumným pracovištěm v ČR, které dlouhodobě poskytovalo takto systematické analýzy vývoje slovenské politiky.[70)]

Politika vybraných západních států

Mezi několik vybraných západních zemí, jejichž politiku bylo možné pravidelně analyzovat, patřily zejména USA, postupně rovněž Velká Británie.[71)] Nejintenzivněji probíhal ale výzkum francouzské politiky. Na přelomu 80.–90. let směřoval hlavně do oblasti integrační politiky. Spolu s J. Jandou přišel z Institut strategických studií J. Eichler, což umožnilo vedle posílení bezpečnostních analýz také pokračovat ve výzkumu francouzské zahraniční politiky, tentokrát především s akcentem na bezpečnostní aspekty. Studie prohlubovaly chápání vnitřní různorodosti Západu, zejména jeho diferencovanost podél euro-atlantické osy. Tato se projevovala především v otázkách rozšiřování NATO a vytváření jednotné evropské bezpečnostní a obranné politiky.[72)]

Střední východní a východní Evropa

Předlistopadové studie v této oblasti vykazovaly dvě protichůdné tendence: jedna byla zaměřena na věcnou analýzu procesů, probíhajících v tzv. socialistickém táboře. Druhá zdůrazňovala ideologické aspekty a vyhýbala se citlivým otázkám.

Po listopadu 1989 se rychle projevilo, že zejména mladší pracovníci sledovali vývoj svých teritorií s věcným odstupem. Tak analýza sovětské politiky vůči východní Evropě zdůrazňovala deideologizaci vztahů, jejich de facto dekomunizaci a nové možnosti i rizika, která přinášel zejména vnitro-sovětský vývoj.[73)]

S ohledem na vývoj na Balkáně, v Sovětském svazu a poté na rozpad Československa dostaly se do centra výzkumného zájmu otázky stability transformačních procesů v jednotlivých regionech SVE. Přes mnohá rizika upozorňovali pracovníci ÚMV (na rozdíl od převládající skepse na Západě) na „silný dlouhodobý trend stabilizace demokratických forem“ ve střední Evropě.[74)] Významné téma především v první polovině 90. let představovalo řešení menšinové otázky.[75)] Poukazovalo se nejen na (mezinárodně)právní ochranu menšin, ale i nutnost hledat řešení tam, kde je politika občanům nejblíže – v obcích.[76)]

Ústav se snažil pružně reagovat na potřebu analyzovat probíhající procesy a vystupovat s doporučeními. Příkladem takové práce byl brainstorming, vyvolaný pokusem o puč v SSSR v srpnu 1991.[77)] Postupně se měnil pohled na Rusko. V první publikaci o národních zájmech předpokládali autoři z partnerského Ústavu dějin střední a východní Evropy ČSAV (jako i většina zahraničních odborníků), že se oslabené Rusko na několik desetiletí stane v ekonomické soutěži spíše objektem než subjektem.[78)] Publikace o prioritách české politiky z r. 1997 už akcentuje spíše význam (oslabeného) Ruska a je kritická vůči tomu, že se česko-ruské vztahy na obou stranách omezily na otázku rozšíření NATO.[79)]

Výzkum SSSR/Ruska byl postižen fluktuací kádrů, když postupně tři výzkumníci přešli na (F)MZV.[80)] Podobně neutěšený stav trval při analýzách polské politiky. Vzhledem k nedostatku vlastní výzkumné kapacity získával ÚMV pro spolupráci externí spolupracovníky a partnery.[81)] Tak vznikaly i široce koncipované práce. Například studie o vývoji Ruska v polovině 90. let sice vycházela z oslabeného postavení Moskvy, upozorňovala ale na stávající i budoucí význam Ruska, nevnímala jej jako „aktuální nebezpečí české nezávislosti“ a odmítala snahu argumentovat Ruskem ve prospěch vstupu ČR do NATO. Vyzývala k aktiviza-

ci česko-ukrajinských vztahů a větší podpoře demokratického vývoje a transformace v pobaltských republikách.[82)]

S podobně kritickým akcentem byla analyzována i česká politika ve středoasijském postsovětském prostoru. Závěr studie z r. 1995 konstatoval, že by Česká republika v dané oblasti mohla hrát aktivní úlohu: *„Ve své snaze co nejrychleji se zapojit do západních struktur by ČR neměla své znalosti tohoto teritoria odhazovat jako zbytečnou přítěž. Naopak, měla by se snažit je obohacovat a využívat jich ku prospěchu nejen svému, ale i mezinárodního společenství. Nikde není psáno, že jistá váha na Východě nemůže zvýšit vážnost na Západě.“*[83)] Tento kritický tón se v té či oné formě objevoval ve většině studií, které se zabývaly oblastmi, ležícími mimo euro-atlantický region.

Aktuální analýzy vydával ÚMV rovněž k rozpadu Jugoslávie. V publikaci o národních zájmech bylo zdůrazněno hledání multilaterálního a evropského řešení: česká politika se měla podílet na budování evropských mechanismů, které by mohly diagnostikovat a pacifikovat podobný vývoj v jakékoli části kontinentu.[84)] Kontinuální analýzy vývoje na Balkáně ale ÚMV chyběly až do druhé poloviny 90. let.

Významné místo ve výzkumných aktivitách zaujímala střední Evropa jako taková a v jejím rámci Polsko. Bylo jistým identifikačním znakem ÚMV, že vždy vystupoval jako zastánce multilaterální spolupráce v regionu, a to včetně politické dimenze. V publikaci o národních zájmech z r. 1992 je sice zřetelná skepse jak vůči Visegrádské spolupráci, v níž právě začala převládat vzájemná konkurence, tak ve vztahu k převážně ceremoniální Hexagonále.[85)] Při pokusu definovat národní zájmy České republiky ale hraje regionální spolupráce jasně pozitivní roli.[86)] V polovině 90. let pak je tento rozměr zahraniční politiky zařazen mezi priority české politiky a kriticky je vnímána snaha tehdejší vlády zdůrazňovat na cestě do NATO a EU výlučnost České republiky. Publikace naopak zdůrazňuje nutnost překonávat národní egoismy a rozvíjet jak bilaterální, tak multilaterální spolupráci, včetně Visegrádské čtyřky, již tehdy vláda de facto odmítala.[87)]

VZTAHY K DALŠÍM OBLASTEM SVĚTA A ROZVOJOVÝM ZEMÍM

Výrazným, profilovým tématem práce ÚMV byl tzv. rozvojový svět a regionální konflikty, zejména ten blízkovýchodní. V těchto tématech byl přechod výzkumné práce před a po listopadu 1989 převážně plynulý a prvky kontinuity byly silnější než ve výzkumu států západu či tzv. socialistického společenství.

Tak již studie o konfliktech v rozvojovém světě, vydaná ještě před listopadem 1989, důrazně upozorňovala na to, že tradiční poučky o „spravedlivé“ a „nespravedlivé“ válce nevysvětlují podstatu daných konfliktů. Za chybu byly označeny snahy řešit tyto konflikty s pomocí síly zvenčí, důraz byl kladen naopak na politické a ekonomické nástroje a preventivní diplomacii zemí Východu i Západu.[88)] První polistopadová studie, věnovaná blízkovýchodnímu konfliktu, navrhovala podpořit změnu stanoviska k rezoluci Valného shromáždění č. 3379, ztotožňující sionismus s rasismem. Požadovala, aby se vztah vůči jednotlivým zemím a hnutím formoval nikoli podle blízkosti „k nám či k našemu táboru“, ale podle toho, jak se přibližují dodržování mezinárodně uznaných norem.[89)]

Okamžitý pokles pozornosti vůči rozvojovému světu, který následoval po listopadu 1989, vnímali analytici ÚMV jako sice pochopitelný, nicméně nesprávný a kontraproduktivní. Studie o národních zájmech z r. 1992 zdůrazňovala, že *„problematika evropské bezpečnosti zahrnuje nejen východní Evropu a Balkán, ale také Středomoří a Střední východ, bez jehož*

uspokojivé regulace budou evropské struktury trvale ohroženy vojensky, hospodářsky i sociálně...“.[90] Některé příspěvky měly až apelační náboj: bez účasti států, které představují tři čtvrtiny lidstva, nelze zajistit další rozvoj planety.[91] V širších souvislostech upozorňoval ÚMV na rostoucí problém ve vzájemných vztazích mezi vyspělým Severem a zaostávajícím Jihem, a to zejména v souvislosti se sílícím vlivem islámu.[92]

V souvislosti s vnější hospodářskou reorientací země se zdůrazňovalo, že československá/česká ekonomika má v řadě oblastí vybudovány dobré pozice, které lze rychle ztratit, ale jen obtížně znovu vybudovat.[93] Ústav se i proto v souvislosti s přijetím do OECD zabýval zkušenostmi s organizací a efektivitou rozvojové pomoci – včetně základní metodiky, terminologie a vykazování pomoci.[94] Při definování priorit české zahraniční politiky se hlásil k tradici vztahů předválečného Československa s rozvojovými zeměmi i pozitivním stránkám pomoci rozvojovým zemí před r. 1989 a požadoval aktivizaci přístupu ČR.[95]

Ústav tak hrál roli jednoho z iniciátorů nové české rozvojové politiky a aktivního přístupu k regionálním konfliktům. Vždy plédoval za iniciativní politiku vůči africkým zemím, přičemž upozorňoval na chyby Západu v této oblasti.[96]

Mimo téma pomoci poukazoval ÚMV na možnosti dynamické spolupráce. Jeden z rostoucích a strategicky významných regionů představovala asijsko-tichomořská oblast. I zde „nebyly zcela doceněny naše výhodné pozice“ a váhavou politikou došlo ke ztrátě mnohých výhod. Studie volala po aktivní politice s využitím bilaterálních i multilaterálních mechanismů.[97] Z personálních důvodů ovšem začal systematický výzkum Číny až koncem 90. let.

MEZINÁRODNÍ EKONOMICKÉ VZTAHY

Jednotící linii pozice ÚMV představovala integrace do mezinárodních hospodářských struktur, zejména GATT, EBERD a Brettonwoodských institucí.[98] Po určité diskusi se ÚMV přiklonil k názoru, že by se ČR jako vyspělá ekonomika měla co nejdříve stát členem OECD; měla tak mj. překonat charakter „do sebe zahleděného příjemce“ hospodářské pomoci.[99] Analýza vývoje zahraničního obchodu a investic ještě před hospodářským propadem r. 1997 kriticky upozorňovala na nebezpečí zvyšujícího se deficitu platební bilance, přetrvávání zaostalé výrobní struktury a nízké konkurenceschopnosti. Volala proto po rozšíření a posílení proexportních nástrojů vládní politiky.[100]

HISTORICKÉ PRÁCE

Zcela specifickou produkcí ÚMV byly historické studie. V. Kural vydal v ÚMV svou studii o nekomunistickém odboji.[101] Ústav se jeho prostřednictvím spojil i s výzkumem událostí roku 1968–1969,[102] ke kterému přispíval i tehdejší ředitel J. Valenta.[103] Mediálním vrcholem tohoto úsilí bylo převzetí faximile tzv. zvacího dopisu od ruských archivářů v r. 1992.

Trvalý význam má dlouhodobý projekt „Dokumenty československé zahraniční politiky 1918–1945“ (viz níže).

ÚMV V MEZINÁRODNÍCH VZTAZÍCH: SOCIALIZACE DO MEZINÁRODNÍ AKADEMICKÉ KOMUNITY

V málokteré oblasti zažil ústav takový „raketový start“, jako v oblasti mezinárodních kontaktů na nejvyšší i na pracovní úrovni. Ve vztahu k zemím bývalého „východního bloku“

dlouho těžil především ze svých dřívějších – i formálních – kontaktů; téměř monopolní postavení styků s SSSR ovšem skončilo a některé dosud významné a produktivní vazby se zásadně oslabily díky nedostatečnému zájmu i prostředků obou stran.

Významné symbolické kroky na cestě (zpět) do mezinárodní výzkumné komunity znamenaly návštěvy věhlasných amerických politologů Z. Brzezinského a H. Kissingera, kteří přijali pozvání ředitele V. Kotyka. Oba navštívili ústav (tehdy ÚMPE) v průběhu „pražského jara" r. 1968 – a stali se nevědomky jedním z hlavních důkazů o „podvratné" činnosti ÚMPE a tedy důvodem pro jeho likvidaci a propuštění většiny pracovníků.

„Blízko srdci" ústavu zůstaly po celá 90. léta vztahy se slovenskými partnery.[104)] ÚMV se stal jednou z institucí, které se snažily naplnit obsahem původní závazek obou vlád, tedy že budou oba státy udržovat nadstandardní vztahy. Zcela přirozeně rozvíjel své bilaterální vztahy se slovenskými partnerskými ústavy, se Slovenským inštitútom medzinárodných štúdií, později se Slovenskou asociací pro zahraniční politiku (SFPA).

Během působení prof. Valenty se posílily kontakty zejména na USA. Tato profilace ÚMV přinesla mj. podstatné prostředky ze zahraničních zdrojů, které byly v první řadě orientovány na budování ÚMV jako nezávislé výzkumné instituce. Propojení ústavu s renomovanými pracovišti v zahraničí, zejména v zemích Evropské unie (především ve Velké Británii a Německu), pak dokončil prof. Pick v polovině 90. let.

Jak již bylo uvedeno, byly mezi prvními partnery, kteří se organizačně a finančně zasadili za rozvoj ÚMV, budování jeho kontaktů v zahraničí a integraci výzkumných pracovníků do mezinárodní výzkumné komunity, Pew Charitable Trust a Foreign Policy Research Institute ve Filadelfii. Z německých nadací se nejdříve v ÚMV angažovala Nadace Konrada Adenauera, která do transformace ústavu investovala v polovině 90. let největší prostředky. V r. 1994 začaly růst kontakty rovněž s Nadací Friedricha Eberta (SPD) a v polovině 90. let spíše sporadické kontakty probíhaly i s Nadací Friedricha Naumanna (FDP).

V průběhu 90. let tak navázal (případně obnovil) ÚMV kontakty s celým spektrem výzkumných institucí v zahraničí (včetně Ruska). Prostá statistika, sestavená z výročních zpráv, ukazuje na dynamický růst zahraničních vazeb ÚMV: jestliže v letech 1992–1993 spolupracoval ÚMV s 6 partnerskými ústavy v zahraničí, bylo to v r. 1994 již 19 a dále pak v letech 1995: 37, 1996: 40, 1997: 41 a v r. 1998 dokonce 53 partnerských pracovišť. Nejvíce za uvedenou dobu narostly kontakty s výzkumnými institucemi SRN (z 1 na 13), dále s USA (ze 2 na 6), s Polskem (z 0 na 4) či s Ruskem (z 1 na 3). Ve všech zemích šlo o „předvídatelné" partnery – tedy nejznámější a mezinárodně nejaktivnější výzkumná pracoviště.

Ústav se tak stal partnerem pro celou škálu renomovaných institucí a podílel se na jejich projektech samostatnými příspěvky a organizováním společných odborných akcí. V průběhu sledovaného období ovšem převládala témata týkající se české zahraniční politiky, bilaterálních vztahů České republiky, transformačních procesů a reforem, integrace do NATO a EU, českého přístupu k multilaterálním procesům v oblasti bezpečností a integrační politiky, vývoje středoevropské politiky. Šlo tedy o oblasti, v nichž měli pracovníci ÚMV „národní/jazykovou a regionální kompetenci". Například analýzy slovenské politiky byly vždy v zájmu zahraničních výzkumníků.[105)] Jen postupně rostl zájem o názory a analýzy, kterými by výzkumníci mohli přispět k výzkumu obecnějších témat. Analýzy jednotlivých zemí a regionů mimo „národní/jazykovou a regionální kompetenci" a rozbory mezinárodních vztahů a politiky „an sich" tak byly vyhledávány převážně domácími „spotřebiteli". V zásadě lze ale roli ÚMV z hlediska výzkumu charakterizovat jako roli „šerpy", tedy sub-

dodavatele relevantních informací a dat nezbytných pro další zpracování v centru výzkumu.[106)]

Teprve postupně, s prohlubováním zahraničních kontaktů a růstem metodologické a teoretické úrovně výzkumu, se začal zvyšovat zájem o analýzy obecnějších témat mezinárodních vztahů. Rostla s tím konzultační a informační role ÚMV. Ústav se stal důležitým zdrojem informací pro zahraniční badatele, ale i diplomaty, politiky, média, školy a jednotlivé studenty. Často tyto styky iniciovalo MZV, které prostřednictvím jednotlivých odborů tazatele na ÚMV přesměrovalo.

PUBLIKAČNÍ ČINNOST A KNIHOVNA

Rovněž v oblasti publikací znamenalo období po r. 1989 jestli ne revoluci, pak jistě úplnou redefinici působení ÚMV. Téměř veškerá výzkumná produkce byla před jmenovaným rokem vydávaná ve formě důvěrných, za jistých okolností i tajných studií. Teprve případným zveřejněním derivátů těchto studií v *Mezinárodních vztazích* se vnější svět mohl dovědět o náplni činnosti ÚMV a jejích výsledcích. Navíc se téměř nekonaly veřejné akce (ať už konference či semináře a panelové diskuse), kde by pracovníci ÚMV mohli závěry svých prací prezentovat a veřejně diskutovat.

Rozdíl s praxí po r. 1989 nemůže být větší. Všechny výzkumné studie byly v polistopadovém období vydávány formou studijních sešitů a výzkumníci publikují své články již ve třech časopisech vydávaných v ÚMV – v *Mezinárodních vztazích*, *Mezinárodní politice* a *Perspectives*.

ČASOPISY ÚMV

„… s praktikami uplynulých dvaceti let, kdy ústav stejně jako jeho časopis vystupoval především jako obhájce a propagátor oficiální zahraničněpolitické linie, jsme se radikálně rozešli“. To konstatovala redakční rada *Mezinárodních vztahů* a vyslovila *„plnou rehabilitaci pracovníkům bývalého ÚMPE“*. Nabídla všem, kdo mají zájem, *„spolupráci s novým Ústavem mezinárodních vztahů a především s jeho časopisem“*.[107)]

Redakční vedení ovšem prošlo zpočátku poněkud hektickými změnami, které se podepsaly i na pravidelnosti vydávání časopisu. Šéfredaktorem zůstával až do prvního čísla r. 1991 Pavel Přeučil. Následující tři čísla chyběla a číslo 1/1992 vzniklo za vedení šéfredaktora Jana Švandelíka, k tisku jej ovšem připravil Zdeněk Bednařík. V této době se stal předsedou redakční rady prof. Pick. Od čísla 3/1992 už místo šéfredaktora zastával D. Matějka. *Mezinárodní vztahy* se změnily na čtvrtletník se sílící ambicí publikovat fundované akademické analýzy širokého spektra témat v oboru.

Od r. 1991 v ÚMV sídlila rovněž redakce populárně-publicistického měsíčníku *Mezinárodní politika* obnoveného r. 1990 po zákazu z doby tzv. normalizace. Jeho šéfredaktor, D. Matějka, jeho spoluzakladatel v 60. letech, se stal jak legendou žurnalistiky v oblasti mezinárodní politiky, tak osobností, integrující všechny demokratické proudy československé/české politiky – ať už z levicového, nebo pravicového spektra. Příchod *Mezinárodní politiky* dále zvýraznil zvláštní postavení ÚMV ve svém oborou.

S pomocí financí PEW Charitable Trust začal ÚMV v r. 1993 vydávat *Perspectives,* jež si za cíl kladly publikovat v angličtině především akademické články ze střední Evropy

a o střední Evropě. Předsedou redakční rady se stal opět prof. Pick a šéfredaktorem D. Matějka, funkci placeného výkonného redaktora ovšem zastával od r. 1994 britský akademik Christopher Lord. Význam časopisu, který dost obtížně hledal svůj profil, spočíval nejen v tom, že umožňoval publikovat a v zahraničí distribuovat práce, jež by jinak zůstaly jazykově vnějšímu světu nedostupné. Byl rovněž protihodnotou, jíž knihovna ÚMV používala při výměně časopisů s výzkumnými pracovišti po celém světě, a tak zásadním způsobem obohatil spektrum odborných časopisů v ÚMV.

V letech 1991–1993 byl ÚMV rovněž sídlem redakce *Historických listů*, jež vydával společně se Společností Historických listů. Šéfredaktorem tohoto výpravného, populárně-historického časopisu byl P. Seifter.

KNIŽNÍ PUBLIKACE

Po vytvoření edičního oddělení začal ÚMV vydávat publikace, které připravil redakčně i graficky k tisku. Vydal tak řadu projektových studií autorů ÚMV a rovněž dalších prací domácích a zahraničních autorů, a to zejména ve spolupráci s nakladatelstvím Karolinum.[108)]

Některé publikační projekty měly informační a propagační charakter. Jednalo se vždy výhradně o vnější „zakázky“, které využívaly odborné zázemí ÚMV. Příkladem jsou publikace spojené se vstupem do NATO.[109)] Příležitostně vydával ÚMV knihy na zahraniční zakázky.[110)]

Publikační projekt trvalého významu představuje edice „Dokumenty československé zahraniční politiky 1918–1945“ (odpovědný řešitel Milada Polišenská, později Jan Němeček), kterou vydává ÚMV ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd ČR (HÚ AV ČR) a Státním ústředním archivem (SÚA) za grantové pomoci Ministerstva zahraničních věcí ČR (MZV ČR) a Grantové agentury ČR (GA ČR).[111)]

Ústav vydal rovněž zásadní výběr dokumentů k sudetoněmecké otázce[112)] a zejména aktuální dokumenty Evropské unie – např. všechny významné smlouvy a dohody EU.[113)]

KNIHOVNA

Neméně dramatická změna nastala v knihovnické praxi ÚMV.[114)] Nejlépe vybavená a zásobená československá knihovna v oboru byla do r. 1989 pro veřejnost nedostupná. Představovala sama o sobě jedinečnou společenskou hodnotu, jejíž existence pomáhala argumentaci ve prospěch zachování ústavu. Po r. 1989 se otevřela zájemcům na základě písemných žádostí, které liberálně vyřizoval tajemník ÚMV Petr Kaňka. Od poloviny 90. let knihovna funguje po tři dny v týdnu jako veřejná.

Do fondu byly zařazeny knihy se signaturou „0“, tedy dříve tajný fond. Díky zahraniční pomoci mohla knihovna rychle doplnit některé standardní publikace v oboru mezinárodních vztahů. V polovině 90. let měla zhruba 70 000 svazků, kolem 500 titulů novin a časopisů, udržovala kontakty s 500 institucemi (430 v zahraničí).

Od r. 1992 začalo postupné vybavování knihovny počítači, od května téhož roku probíhá katalogizace knih a ročenek do automatizovaného knihovnického systému (u dokumentačních materiálů od r. 1993). V r. 1994 knihovna začala s překladem německého tezauru, který darem převzala od německého Stiftung Wissenschaft und Politik (tehdy Ebenhausen, dnes Berlín). Zapojila se také do projektu Evropské informační sítě mezinárodních vztahů a regionálních studií (EINIRAS).

PŘÍNOS PRO POLITIKU

Pohled na léta 1989–1998 ukazuje, že se ÚMV díky listopadu 1989 vymanil z podřízeného postavení vůči vládní/stranické politice (a ideologii) a vybudoval si relativně nezávislou pozici odborného pracoviště, uznávaného doma a zejména v zahraničí. Vztah k politice se nicméně dynamicky vyvíjel a jeho aktuální podoba je samozřejmě součástí agendy ÚMV dodnes.

Hlavní zprostředkovací vazbu mezi ÚMV a (F)MZV vždy představovala osoba ředitele. Jako člen kolegia ministra byl nejlépe informován o české zahraniční politice, udržoval kontakty s vysokými úředníky vlády a politiky. Mohl se tak vyjadřovat k celé škále otázek české zahraniční politiky, podílet se na jejím formování a zároveň vnášet do tohoto okruhu náměty, zpracované v ÚMV. I když měl každý z ředitelů svůj osobitý přístup a zvláštní postavení v neformální hierarchii (F)MZV, všichni sehrávali vůči ministerstvu aktivní roli.

Kromě této stabilní personální vazby měl ÚMV nejvýraznější a nejvíce institucionalizovaný vztah k praktické politice v letech 1990–1992. Podílel se tehdy nepřímo na jednáních o nových bilaterálních smlouvách, které Československo postupně uzavíralo s většinou sousedních států a důležitých partnerů. Pracovníci ÚMV byli součástí několika konzultačních/ /poradních týmů, které byly ustaveny pro přípravu daných smluv (šlo především o smlouvy se SRN, Polskem a SSSR). V multilaterální oblasti se pracovníci ÚMV vyjadřovali k politice Československa v oblasti evropské bezpečnosti, a to jak v její fázi „celoevropské“ (akcent na posilování KBSE), tak později ve fázi „atlantické“ (příprava na vstup do NATO). Zapojení do přípravy asociační dohody s ES, která měla především ekonomický charakter, nebylo tak přímé. Pracovníci ÚMV se ale podíleli na expertních debatách pro přípravu pozic v otázkách regionální spolupráce a zejména Visegrádské skupiny.

Zcela zvláštním tématem se v tomto raném období staly česko-slovenské vztahy a možnosti jejich uspořádání. ÚMV se snažil vytvořit platformu pro česko-slovenský dialog a série akcí se účastnili z české i slovenské strany politici širokého názorového spektra, akademici a žurnalisté. I když jako zprostředkovatel zaujímal ÚMV převážně neutrální pozici, argumentoval vždy alespoň nepřímo ve prospěch zachování Československa. Příklady různých forem federálního uspořádání a důrazem na právní zakotvení jakéhokoli výsledného modelu vztahů se ÚMV snažil přispět k tomu, aby – nezávisle na výsledku – celý proces probíhal civilizovaně a na právním základě.

Posledním příkladem angažovanosti ÚMV z tohoto raného období je předvolební boj r. 1992: ústav nabídl platformu, na níž představitelé hlavních politických stran prezentovali při veřejných debatách své zahraničněpolitické koncepce.[115)]

Po červnových volbách r. 1992 se bezprostřední propojení s prací (F)MZV podstatně oslabilo a nadále fungovalo spíše na základě osobní angažovanosti a neformálních vazeb jednotlivých výzkumníků na odpovídající odbory a zaměstnance MZV. Aktivity ÚMV se posunuly spíše do akademické roviny a do vzájemného vztahu se vrátil pocit jisté nenaplněnosti a deficitu, který v něm měl být patrný po celá 90. léta i dále.

Ústav mezinárodních vztahů nicméně plnil vůči politice několik funkcí, jež vyplývají z výše uvedeného přehledu činnosti ÚMV v daném období:

- Jednak se snažil iniciovat změnu politiky v oblastech, v nichž vnímal (nejen) vládní politiku jako nedostatečnou, případně chybnou (jak uvedeno výše, šlo především o vztah k evropské integraci a regionální spolupráci, k Německu, Rusku či Slovensku, důraz na širší než

pouze atlantickou dimenzi bezpečnostní politiky, požadavek aktivní rozvojové politiky, ochrany životního prostředí, podíl na řešení regionálních krizí a konfliktů atd.). Tuto roli plnil ÚMV jak formou publikační a prostřednictvím veřejných akcí, tak neveřejnou formou konzultační.

- Ústav rovněž informoval českou politiku a odbornou veřejnost o odborném diskurzu ke zkoumaným tématům, který probíhal v zahraničí.
- Ve vybraných oblastech se snažil předkládat ucelené koncepční návrhy na formulování politiky, odpovídající soudobým požadavkům (zde jde zejména o návrhy pro formulaci bezpečnostní politiky).
- Plnil i organizační funkci, když pořádal rostoucí počet akcí pro odborníky, politiky či zainteresovanou veřejnost.[116)]
- Vzdělávací funkci plnil zejména prostřednictvím veřejných přednášek a konferencí/seminářů, od r. 1997 také jako mateřská instituce Diplomatické akademie MZV.
- Reprezentační funkce spočívala v organizování akcí, jež by jinak zatěžovaly MZV nebo by byly pro oficiální místa problémové, kdežto vědecký ústav pro ně představoval ideální platformu.[117)]
- Mezinárodní funkce ÚMV spočívala zejména v navazování dlouhodobých kontaktů s profilovými odbornými pracovišti v zahraničí a spolupráci v oblasti výzkumu a výchovy, výměny výzkumníků a materiálů, v uplatnění vlastních příspěvků v mezinárodních projektech a publikacích.
- V publikační oblasti ÚMV jednak rozšiřoval „znalostní kapitál“ o mezinárodních vztazích a zahraniční politice, jednak pomáhal zaplňovat historicky vzniklá „bílá místa“ v oboru a v neposlední řadě, na základě přímých zakázek, informoval veřejnost o státní politice. Jeho časopisy a knihy navíc reprezentovaly ČR v zahraničí, zejména v akademických a odborných knihovnách.
- Jako středisko odborných informací poskytoval ÚMV prostřednictvím svých pracovníků konzultace vládním i nevládním činitelům, které na něj odkázalo MZV a další vládní orgány. Knihovna a dokumentační středisko kontinuálně zvyšovaly kvalitu a šíři nabízených služeb, jež byly k dispozici stále většímu okruhu domácích a zahraničních zájemců. Uživatelům z oblasti politiky (vládní instituce a parlament) byl vždy poskytován přednostní servis.

Některé funkce ovšem ÚMV plnit nemohl nebo je zvládal jen částečně. Neměl především dostatečný potenciál na to, aby plnil roli teoretického pracoviště a aby přispíval k rozvoji a rozšiřování metodologie výzkumu mezinárodních vztahů a zahraniční politiky. Tuto schopnost začal získávat až od konce 90. let.

Vzhledem k omezenému charakteru veřejného diskurzu k otázkám mezinárodních vztahů a zahraniční politiky mohl málokdy plnit roli platformy pro výměnu názorů mezi odborníky, představiteli vlády a veřejností, včetně nevládních organizací a podnikatelských subjektů. Deficit této veřejné komunikace se přímo projevil při přípravě na vstup do NATO.

ZÁVĚR

Ve sledovaném období prošel Ústav mezinárodních vztahů zásadní transformací a následnou stabilizací, vybudoval si pozici relativně nezávislého odborného pracoviště. Jde o vý-

sledek procesu, v němž se přes veškeré nedostatky novému vedení ve spolupráci se stávajícím i novým personálem *v zásadě podařilo uskutečnit radikální změnu v charakteru práce a identity ÚMV*: *byla provedena deideologizace a depolitizace výzkumné činnosti, zvýšila se její odbornost, proběhla její postupná internacionalizace.* Pro autoritativní zahraniční výzkumná centra se ústav stal sice ne rovnocenným, nicméně vyhledávaným partnerem pro výzkumnou spolupráci. Tam, kde se jeho názor rozcházel s oficiální politikou, byl jeho vliv na zahraniční politiku přes veškerou snahu zjevně omezený. ÚMV nicméně přispíval k rozvoji širšího diskurzu o jednotlivých tématech a hrál celou řadu nezastupitelných rolí – ať už v oblasti výzkumu, mezinárodních styků či při organizování konferenční, publikační a vzdělávací činnosti. Paralelně s rostoucí autonomií ve vztahu k politice rostla i akademická úroveň ÚMV a jeho význam jako veřejné výzkumné instituce a informačního centra v oboru mezinárodních vztahů a zahraniční politiky.

POZNÁMKY

1) Zákon 424/1991 Sb. o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, § 5, odst. 3., **zakony-online.cz/?s93&q93=**.

2) Autor děkuje pracovnicím informačního oddělení ÚMV za pomoc a spolupráci při vyhledání podkladů o činnosti ÚMV v letech 1989–1998 (Ivaně Litošové a Ivoně Řezankové) a produkce ÚMV (Janě Pojslové a Evě Husákové). Zvláštní díky patří Radomíře Handlové, která zpracovala přehled organizačního a projektového vývoje ÚMV za sledované období. Velmi cenné byly připomínky, které k textu poskytli prof. Václav Kotyk, Vladimír Leška, Josef Matějka (MZV) a prof. Otto Pick.

3) Čl. 1., odst. 2., *Statut Ústavu mezinárodních vztahů,* platný od 1. 12. 1978. FMZV, č.j. 280.484/78-Ú.

4) Část II., Čl. 6., *Organizační řád Ústavu mezinárodních vztahů*, platný od 1. 10. 1989. ÚMV, č.j. 280.511/89-Ú.

5) Nadace Konráda Adenauera (KAS, **www.kas.de**) je blízká Křesťansko-demokratické unii (CDU), tehdy nejsilnější straně vládní koalice v SRN. Jako další nadace parlamentních stran je KAS na CDU nezávislá organizačně i finančně a její rozpočet hradí Spolkový sněm. Od KAS získal ÚMV v letech 1991 až 1997 celkem téměř 1,2 mil. DEM především na pořádání konferencí, financování výzkumu a vydávání odborných publikací.
Pew Charitable Trust (**www.pewtrusts.org**) v letech 1992–1996 věnoval ÚMV celkem 150 000 USD a plně financoval tříměsíční pobyt pěti výzkumných pracovníků v partnerském Foreign Policy Research Institute ve Filadelfii. Autor děkuje za poskytnutí celkových finančních údajů ekonomovi ÚMV V. Viktorovi.

6) *Organizační řád Ústavu mezinárodních vztahů*, platný od 16. 7. 1997, ÚMV č.j. 278.205/97-Ú.

7) Dušan Spáčil byl v průběhu své diplomatické dráhy mj. velvyslancem ČSSR v USA, náměstkem ministra zahraničních věcí a naposledy velvyslancem v SRN.

8) Na FMZV tak koncem 80. let a počátkem 90. let přešli Václav Chaloupka, Lukáš Hlavatý, Jiří Kalašnikov, Pavel Bednář, Jan Kohout, Petr Holub, Petr Mooz, Pavel Wodecki, Petr Kolář a dal.

9) Jan Vraný.

10) *Zpráva o činnosti ÚMV 1992–1993*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1993, s. 1.

11) *Večerník Praha*, 15. 2. 1993.

12) Ještě koncem r. 1988 odešli do důchodu vedoucí pracovníci ÚMV J. Pudlák, M. Hrůza a L. Dvořák.

13) Počátkem 90. let odešli mimo akademickou sféru Ota Jabůrek, Jan Lajsek, Karel Mužátko, Dana Peťovská, později Světlana Havlíčková.

14) Na přímou žádost ministra Dienstbiera v ÚMV dočasně pracoval např. Milan Kadnár, bývalý náměstek FMZV a velvyslanec v SRN.

15) Například František Vychodil, Josef Šlajchrt, Jan Vraný (tou dobou již na FMZV). K dalším pracovníkům, kteří museli odejít, patřili V. Regner a V. Čebiš.

16) Historickými otázkami se totiž zabývali vedle Václava Kurala rovněž Jitka Vondrová a Karel Krátký, kteří rovněž patřili do kategorie „osmašedesátníků“; z mladší generace se na historickém výzkumu podílela Milada Polišenská.

17) Z bývalých pracovníků ÚMPE to byli vedle V. Kotyka také J. Štěpanovský, Ladislav Líska, Antonín Seifert, M. Had, K. Krátký, z jiných pracovišť pak přišli V. Kural, P. Seifter, Ladislav Labudek, Alois Mikeštík, Jiří Stehlík. V polovině 90. let pak šlo hlavně o vnitroústavní i veřejné působení „vedoucího tria“: profesora O. Picka, J. Jandy a D. Matějky.

18) Mimo jiné jde o osobnosti, jako byli J. Šedivý, Kristina Larischová, Petr Luňák, Radek Khol, Jan Hřích.
19) Steve Sachoff, Camille Hunt, Christopher Lord, v němčině pak Josefine Wallat, Josette Baer a další.
20) L. Líska, A. Mikeštík, O. Pick, až do nedávna pak V. Kural.
21) Zejména práce V. Kotyka a J. Valenty.
22) Příspěvky M. Hada, K. Krátkého, V. Kotyka, P. Seiftera, J. Štěpanovského, O. Picka, A. Seiferta, J. Valenty, v ekonomické oblasti Č. Konečného.
23) Viz zejména široké spektrum kontaktů V. Kotyka, D. Matějky, O. Picka, P. Seiftera, J. Štěpanovského, J. Valenty.
24) Viz *Statut Ústavu mezinárodních vztahů*. FMZV, č.j. 280.484/18-Ú, čl. 3., odst. 1.
25) Čebiš, Vladimír: „Rozvíjení nového myšlení v socialistické zahraniční politice a diplomacii“. *Mezinárodní vztahy*, 1/1989, s. 7.
26) Příklad prací J. Kočího viz např.: *Strategie řízení společnosti a armády*, **www.army.cz/avis/vojenske–rozhledy/1998–1/koci1.htm** (staženo dne 28. 7. 2007).
27) Viz Jiří Valenta, Vladimír Handl, Václav Kural, Milan Šembera: *Porážka puče v SSSR a její mezinárodní důsledky*. Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1991; podobně periodická pracovní zasedání k vztahů s Německem, k vývoji na Balkáně atd.
28) Viz studie Trhlík, Zdeněk: *Přestavba v ČSSR a její vliv na vytváření podmínek pro realizaci čs. zahraniční politiky*. ÚMV, Praha, květen 1989.
29) Vychodil, František (ed): *Regionální konflikty v rozvojovém světě a politika národního usmíření*. ÚMV, Praha, výzkumná práce č. 38, 1989.
30) Čebiš, Vladimír: „Rozvíjení nového myšlení v socialistické zahraniční politice a diplomacii“. *Mezinárodní vztahy*, 1/1989, s. 7.
31) Kotyk, Václav: *Foreword. In Europe: Czechoslovak View*. ÚMV, Praha 1990, s. 1.
32) Valenta, Jiří (ed.): *Máme národní zájmy?* ÚMV, Praha 1992; Had, Miloslav (ed.): *České národní zájmy: příspěvek k diskusi*. Tamtéž, 1993; Kotyk, Václav (ed.): *Česká zahraniční politika: úvahy o prioritách*. Tamtéž, 1997.
33) Valenta, Jiří: „Národní zájmy, demokratické principy a postkomunistické Československo“. In: Valenta, Jiří (ed.): *Máme národní zájmy?* op. cit., s. 17–18, 21–24.
34) Had, Miloslav (ed.): *České národní zájmy: příspěvek k diskusi*, op. cit.
35) Kotyk, Václav (ed.): *Česká zahraniční politika*, op. cit.
36) Pick, Otto: „Česká republika ve světě“. In: Kotyk, Václav (ed.): *Česká zahraniční politika*, op. cit., s. 11–16.
37) Leška, Vladimír: „Evropská bezpečnosti na konci 80. let: vojensko-politické aspekty“. *Mezinárodní vztahy*, 6/1989, s. 34–46.
38) Potočný, Miroslav–Dienstbier, Jiří–Kotyk, Václav: *Europe. Equal Security for All: Proposal to Establish European Security Commission*. Charles University, Prague 1990.
39) Leška, Vladimír: „Evropské instituce a bezpečnost ČSFR“. In: Valenta, Jiří (ed.): *Máme národní zájmy?*, op. cit., s. 152–153.
40) Líska, Ladislav–Pecháček, Jan: „Helsinský proces a nová bezpečnostní architektura Evropy“. *Mezinárodní vztahy*, 1/1993, s. 29.
41) Seifter Pavel, Handl Vladimír, „Die Sicherheitspolitik der Tschechischen Republik“. In: August Pradetto (ed): *Ostmitteleuropa, Rußland und die Osterweiterung der NATO. Perzeptionen und Strategien im Spanungsfeld nationaler und europäischer Sicherheit*. Westdeutscher Vrlg., Opladen 1997.
42) Projekt řídil J. Janda a zpracovával jej J. Eichler, který v říjnu 1997 převzal i vedení projektu. Výsledky první fáze projektu viz Janda Jaroslav, Eichler Jan (a kol.): *Bezpečnostní politika České republiky: závěrečná zpráva z výzkumného projektu*. ÚMV, Praha 1996.
Pokračující projekty vedené J. Eichlerem 1996–1998: „Bezpečnostní politika ČR a její demokratická kontrola“, grant MO ČR; 1997–1998: „Perspektivy a možnosti zajištění bezpečnosti ČR“, kód 4/13/97, grant MZV ČR.
43) Eichler, Jan: „Priority zajištění bezpečnosti České republiky“. In: Kotyk, Václav (ed.): *Česká zahraniční politika*, op. cit., s. 72.
44) Šedivý, Jiří: „Collective Security: Past Dreams or Present Reality?“. In: NATO Defense College (ed.), *Co-operative Security Arrangements in Europe*. Euro-Atlantic Security Studies, Vol. 5, Peter Lang 1997, s. 133–147.
45) Eichler, Jan: „Priority zajištění bezpečnosti České republiky“. In: Kotyk, Václav (ed.): *Česká zahraniční politika*, op. cit., s. 61–86, zde zejm. s. 80–81.
46) Pick, Otto–Stach, Stanislav–Sarvaš, Štefan: *Demokratická kontrola bezpečnostní politiky a ozbrojených sil*. Studijní sešit. ÚMV, Praha 1996. Viz rovněž příspěvek stejných autorů do projektu Carrel Laurent F. (ed): *Demokratische und zivile Kontrolle von Sicherheitspolitik und Streitkräften*. Forschungsstelle für Sicherheitspolitik und Konfliktanalyse, Zürich 1997, Zürcher Beiträge Nr. 41.

47) Nožina, Miroslav: „Narkotika v mezinárodní politice a zájmy ČSFR“. In: Valenta, Jiří (ed.): *Máme národní zájmy?* op. cit., s. 207–209.
48) Nožina, Miroslav–Hlavatý, Lukáš (eds.): *Česká republika ve světě drog*. Tematický sborník. ÚMV v nakladatelství KLP, Praha 1995.
49) Nožina, Miroslav: „Czech Republic: Heroin Bursts into the Market“. In: *The Geopolitical Drug Dispatch*, s. 6, No. 53, březen 1996; týž: „Slovakia-Czech Republic: The New Joint Ventures of the Drug Business“. *The Geopolitical Drug Dispatch*, s. 4–5, No. 73, listopad 1997, týž: „Slovakia/Czech Republic. Powder for Fissile Material“. *The Geopolitical Drug Dispatch*. No. 61, listopad 1996.
50) Šlajchrt, Josef: „K dosavadní realizaci plánu na vytvoření Jednotného vnitřního trhu ES“. *Mezinárodní vztahy*, 8/1989, s. 58.
51) Novák, Miloslav: „Západoevropská integrace a Evropa“. *Mezinárodní vztahy*, 4/1990, s. 18–22.
52) Viz statě Petra Mooze, Jana Kohouta a Vladimíra Handla, tamtéž, s. 22–48.
53) Sobotka, Jiří: „Základy a představa o společném evropském domě“. *Mezinárodní vztahy*, 5/1990, s. 2–9.
54) Handl, Vladimír: „Evropská integrace v zájmech ČSFR“. In: Valenta, Jiří (ed.): *Máme národní zájmy?*, op. cit., s. 65.
55) Had, Miloslav–Jakš, Jaroslav–Konečný, Čestmír: „Česká republika a Evropská unie“. In: Kotyk, Václav (ed.): *Česká zahraniční politika*, op. cit., s. 57.
56) Tamtéž, s. 49–58.
57) Prostředníkem byl Dr. Gerd Schimanski-Geier, vedoucí výzkumu evropské integrace v IPW v l. 1989/1990 a v l. 1990–1991 pracovník IEP, Bonn.
58) Handl, Vladimír: „Tschechische Europapolitik: Profilsuche und Kursbestimmung“. *Integration*, 3/1993, s. 125–137; dále příspěvky Stehlík, Jiří: „The Envirtonment in the Czech Republic and the Association Agreement“, s. 271–292; Konečný, Čestmír: „Convertibility of the Czech Currency“, s. 205–212; Hřích, Jan: „Eliminating Trade Barriers. The Czech Republic and the EU“, s. 171–184; vše v knize Lippert, Barbara (ed.): *Towards EU-Membership: Transformation and Integration in Poland and the Czech Republic*. Europa Union Vrlg., Bonn, Institut für Europäische Politik 1998.
59) Příspěvky do projektu „Mittel- und Osteuropa auf dem Weg in die Europäische Union“. Centre for Applied Policy Analysis (CAP), Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, v l. 1994 a 1995 autoři V. Handl a Č. Konečný. V r. 1996 rozšiřující se projekt převzala jako autorka a koordinátorka K. Larischová, později se spoluautorem stal J. Hřích, dokumentaristou týmu byl Vladislav Doležal.
60) Stehlík, Jiří: *Životní prostředí, svět a Česká republika*. Studijní sešity 1995. ÚMV, Praha 1995, s. 16.
61) Stehlík, Jiří: „Česká republika a Evropská unie z ekologického hlediska“. *Mezinárodní vztahy*, 3/1997, s. 49–60, zde 58–59.
62) Kmenové pracovníky ÚMV, M. Nováka, I. Řezankovou a V. Handla, doplnili bývalí velvyslanci v SRN (a náměstci MZV) M. Kadnár a D. Spáčil, kteří ovšem brzy odešli jeden do soukromého sektoru, druhý do důchodu. Na jejich místa nastoupili A. Mikeštík, který skupinu následně vedl, a L. Líska – oba z kruhu tzv. osmašedesátníků.
63) Takto formulovaná teze viz Handl, Vladimír–Kural, Václav–Reiman, Michal: „Česká republika a Německo“. In: Kotyk, Václav (ed.): *Česká zahraniční politika*, op. cit., s. 169–170.
64) Handl, Vladimír–Hon, Jan–Pick, Otto (eds.): *Vztahy Spolkové republiky Německo ke státům střední Evropy od roku 1990*. ÚMV, Praha 1998.
65) Handl, Vladimír–Hřích, Jan–Larischová, Kristína: *Německo v mezičase*. Studijní sešity 5/1996. ÚMV, Praha, s. 55.
66) Kural, Václav–Řezanková, Ivona (eds.): *Cesta do katastrofy: československo-německé vztahy 1938–1947*. ÚMV, Praha 1994.
67) Brandes, Detlef: recenze knihy Kural, Václav: *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v Československém státě (1918–1938)*. ÚMV, Praha 1993. In: *Bohemia*, č. 35, 1994, s. 511–513.
68) Kural, Václav (ed.): *Právní aspekty odsunu sudetských Němců*. ÚMV, Praha 1995.
69) Kural, Václav (ed.): „Studie o sudetoněmecké otázce“: výzkumný projekt Ministerstva zahraničních věcí České republiky. ÚMV, Praha 1996; Kural, Václav (ed.): *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN: Studie o sudetoněmecké otázce*. ÚMV, Praha 1998.
70) Leška, Vladimír: *Slovensko 1994: ročenka.* ÚMV, Praha 1994; Leška, Vladimír: *Slovensko ‘96: možné důsledky vnitropolitického vývoje a zahraničněpolitické orientace pro stabilitu střední Evropy*. Tamtéž, 1997; *Česko-slovenské vztahy*. Sborník úvodních vystoupení a referátů na semináři dne 24. 2. 1994 v Praze (zpracovali V. Leška a K. Krátký). Studijní sešity, 5/1994. ÚMV, Praha 1994.

71) Khol, Radek: „Bez nepřítele – americká zahraniční a bezpečnostní politika po skončení studené války“. *Mezinárodní vztahy*, 3/1997, s. 13–23.
72) Například Eichler, Jan: „Vztah Francie k bezpečnosti střední a východní Evropy“. *Mezinárodní vztahy*, 1/1995, s. 49–54; Eichler, Jan: „Bezpečnostní politika Francie v letech 1995–1997“. *Mezinárodní vztahy*, 3/1997, s. 24–37.
73) Kalašnikov, Jiří: „SSSR – východní Evropa: od hegemonie k rovnoprávnosti“. *Mezinárodní vztahy*, 6/1990, s. 36–44.
74) Labudek, Ladislav: „Křehkost demokracie v postkomunistických zemích“. *Mezinárodní politika*, 2/1993, s. 8.
75) Gabal, Ivan: *Menšiny v České republice a v sousedních zemích z perspektivy integrace České republiky do Evropské unie: menšiny v ČR a v Evropě*. ÚMV, Praha 1996.
76) Labudek, Ladislav: „Jediná prevence proti Sarajevům“. *Lidové noviny*, 12. 3. 1993.
77) *Porážka puče v SSSR a její mezinárodní důsledky*, op. cit.
78) Švankmajer, Milan–Zilinskij, Bogdan–Švec, Lubomír–Voráček, Emil: „Bývalý Sovětský svaz a naše státní zájmy“. In: Valenta, Jiří (ed.): *Máme národní zájmy?* op. cit., s. 92.
79) Luňák, Petr: „Postsovětský prostor v prioritách české zahraniční politiky“. In: Kotyk, Václav (ed.): *Česká zahraniční politika*, op. cit., s. 196.
80) Jiří Kalašnikov, Petr Kolář a Alexander Langer.
81) V otázkách vývoje polské politiky s ÚMV externě spolupracoval zejména Břetislav Dančák (Masarykova univerzita, Brno), maďarské politiky Peter Morvay (tehdy MZV ČR) ad.
82) Viz závěrečná doporučení projektu: Kotyk, Václav (vedoucí)–Švankmajer, Milan–Gavlas, Pavel–Litera, Bohuslav–Wanner, Jan–Švec, Luboš: *Rusko a svět. Problémy vnitřní a zahraniční politiky*. Studijní sešity 1/1996. ÚMV, Praha 1996, s. 75–76.
83) Langer, Alexandr: *Poslední tažení na jih*. Studijní sešity 4/1995. ÚMV, Praha 1995, s. 28.
84) Kypr, Petr: „Rozpad Jugoslávie“. In: Valenta, Jiří (ed.): *Máme národní zájmy?*, op. cit., s. 121.
85) Holub, Petr: „Ekonomická spolupráce států středoevropské trojky“. In: Valenta, Jiří (ed.): *Máme národní zájmy?*, op. cit., s. 109–111.
86) Had, Miloslav (ed.): *České národní zájmy*, op. cit.
87) Leška, Vladimír–Dančák, Břetislav–Mareš, Petr–Morvay, Peter: „Česká republika a region střední Evropy“. In: Kotyk, Václav (ed.): *Česká zahraniční politika*, op. cit., s. 114–119.
88) Vychodil, František (ed.): *Regionální konflikty v rozvojovém světě a politika národního usmíření*. Výzkumná práce č. 38. ÚMV, Praha 1989.
89) Vychodil, František–Bureš, Jaroslav: *Rezoluce OSN o sionismu jako formě rasismu*. Výzkumná studie č. 49. ÚMV, Praha 1990, s. 16–17.
90) Wanner, Jan: „Oblast středního východu v širším kontextu orientace ČSFR“. In: Valenta, Jiří (ed.): *Máme národní zájmy?*, op. cit., s. 163.
91) Kovář, Jindřich: „Principy a politika ČSFR v rozvojovém světě“. In: Valenta, Jiří (ed.): *Máme národní zájmy?*, op. cit., s. 175.
92) Viz příspěvky na jednom z prvních mezinárodních seminářů v České republice na dané téma (14.–15. 12. 1993), viz *North-South Relations: The influence of Islam*. Study Papers. Institute of International Relations, Prague, 1994.
93) Lysoněk, Josef: „Hospodářské zájmy ČSFR v rozvojovém světě“. In: Valenta, Jiří (ed.): *Máme národní zájmy?*, op. cit., s. 173–174.
94) Zpráva o mezinárodním semináři, konaném 29. 11. 1994, viz *Rozvojová pomoc ve vztazích průmyslově vyspělých a rozvojových zemí*. Studijní sešity, 1/1995. ÚMV, Praha 1995.
95) Lysoněk, Josef: „Česká zahraničí politika a rozvojové země“. In: Kotyk, Václav (ed.): *Česká zahraniční politika*, op. cit., s. 224–232.
96) Například Gedlu, Mesfin: „Intervencionismus a soudobé bezpečnostní debaty: dilema bezmocných“. *Mezinárodní politika*, 10/1996;
97) Dřínek, Vladislav–Nožina, Miroslav–Kovář, Jindřich: *Současné tendence v asijsko-tichomořské oblasti*. Studijní sešity 3/1996. ÚMV, Praha 1996, s. 69.
98) Konečný, Čestmír: „Československé zájmy v hlavních mezinárodních ekonomických institucích“. In: Valenta, Jiří (ed.): *Máme národní zájmy?*, op. cit., s. 188–195.
99) Pavlík, Petr: „Česká republika členským státem OECD?“. *Mezinárodní politika*, 3/1993, s. 18.
100) Neustadt, Alojz: „Vnější ekonomické vztahy České republiky“. In: Kotyk, Václav (ed.): *Česká zahraniční politika*, op. cit., s. 150–151.
101) Kural, Václav: *Vlastenci proti okupaci: Ústřední vedení odboje domácího 1940–1943*. ÚMV–Karlova univerzita, Praha 1997.

102) Kural, Václav–Moravec, Jan–Janáček, František: *Československo roku 1968: obrodný proces. 1. díl.* ÚMV, Praha 1993.
103) Valenta, Jiří: „Sovětské přehodnocení rozhodnutí z roku 1968 a ‚něžná revoluce‘ “. *Mezinárodní vztahy*, 1/1992, s. 10–21.
104) Viz *Česko-slovenské vztahy*. Sborník úvodních vystoupení a referátů na semináři dne 24. 2. 1994 v Praze (zprac. V. Leška a K. Krátký). ÚMV, Praha 1994.
105) V. Lešku konzultovali v podstatě všichni hlavní britští experti, zabývající se Slovenskem: Karren Henderson, Geoffrey Pridham a Tim Hougton.
106) Drulák, Petr: „Mezinárodní vztahy – časopis a disciplína“. *Mezinárodní vztahy*, 1/2001, s. 5–7.
107) „Slovo redakce čtenářům“. *Mezinárodní vztahy*, 2–3/1990, s. 3.
108) Například Leška, Vladimír: *KBSE/OBSE: minulost, přítomnost, perspektivy*. ÚMV–Karolinum, Praha 1997.
109) *Česká republika a NATO*. Česká atlantická komise–ÚMV, Praha 1996.
110) Například *Rissener Jahrbuch 1996/97: Beiträge zu Politik, Wirtschaft und Sicherheit*. Haus Rissen Internationales Institut für Politik und Wirtschaft, Hamburg 1997.
111) Například *Vznik Československa 1918*. K vydání připravili Milada Polišenská a kol. ÚMV, Praha 1994.
112) *Češi a sudetoněmecká otázka 1939–1945: dokumenty* (editorka J. Vondrová). ÚMV, Praha 1994.
113) *Smlouva o Evropské unii (pracovní překlad): Maastrichtská smlouva*. ÚMV, Praha 1992; podobně byly vydány *Asociační dohoda ČR-EU*, *Amsterodamská smlouva* a další dokumenty.
114) Autor děkuje za podklady, které mu o transformaci knihovny poskytla vedoucí informačního oddělení ÚMV H. Kolátorová.
115) V rámci „Dialogu o národních zájmech“ na jaře 1992 vystoupili Václav Benda, Pavel Bratinka, Pavol Demeš, Jiří Dienstbier, Viktoria Hradská, Jindřich Kabát, Roman Zelenay. ÚMV jejich prezentace a souhrn diskuse následně publikoval.
116) Příkladem akce, kde se spojovaly všechny tyto okruhy „uživatelů“, mohou být tzv. plzeňské rozhovory o otázkách české a evropské bezpečnosti, viz Šedivý, Jiří (ed.): *Plzeňské rozhovory = The Pilsen Talks 1997*. Sborník z konference. ÚMV, Praha 1997.
117) Jednou z prvních akcí tohoto druhu vůbec byl již v prvním období Česko-německý dialog ve Federálním shromáždění. ÚMV, Praha 1990.

LITERATURA

- *Výroční zpráva 1992–1993*. ÚMV, Praha 1993.
- *Zpráva o činnosti Ústavu za rok 1994*. Zpracovali: Jaroslav Janda, Karel Krátký, Klára Vachulová. ÚMV, Praha 1995.
- *Zpráva o činnosti Ústavu za rok 1995*. Zpracovali: Jaroslav Janda, Karel Krátký. ÚMV, Praha 1996.
- *Zpráva o činnosti Ústavu za rok 1996*. Zpracovali: Jaroslav Janda, Karel Krátký. ÚMV, Praha 1997.
- *Zpráva o činnosti Ústavu za rok 1997*. Zpracovali: Karel Krátký, Jiří Šedivý. ÚMV, Praha 1998.

OSOBNÍ REFLEXE

VÝZKUM ROZVOJOVÝCH ZEMÍ V ÚSTAVU PRO MEZINÁRODNÍ POLITIKU A EKONOMII (1957–1969)

Jiří Štěpanovský

OD KONCE VÁLKY K „VÁLCE STUDENÉ"

Při založení ÚMPE jsem byl pověřen vedením jednoho ze čtyř jeho výzkumných útvarů – oddělení nesocialistických zemí Asie a Afriky. Vzhledem k náročnosti tohoto úkolu pokládám za účelné vysvětlit, jak já sám jsem nabyl určitou kvalifikaci k jeho plnění a dále jak se rozvojové země dostaly časem do popředí zájmu československé zahraniční politiky.

Zkušenosti z druhé světové války, zejména ztráta otce, který v odboji spolupracoval s generálem A. Eliášem a s ním byl také v jednom týdnu v r. 1942 popraven, ve mně vyvolaly spoustu naléhavých otázek a zoufalou snahu po jejich zodpovězení. Již za války jsem v *Budování státu* Ferdinanda Peroutky se sympatiemi poznával úsilí sociálních demokratů o řešení otázky sociální při plné podpoře národního státu. Ještě v r. 1945 jsem se proto zapojil, nejprve jako posluchač a nedlouho poté s odvahou danou mládím, i jako přednášející do činnosti Dělnické akademie (DA) a Čs. sociálnědemokratické strany. V obou těchto organizacích jsem se setkával s Jiřím Hájkem – demokratem a socialistou, který strávil dobu okupace v nacistických vězeních. Pro svou vzdělanost, rozhled a snahu být čestný vůči sobě i okolnímu světu se mi stal o dvanáct let starším učitelem, přítelem i rádcem, a tak mi ve skutečnosti nahrazoval vlastního otce, jehož jsem v mladistvém věku ztratil.

Mé jazykové znalosti mi umožňovaly pronikat do odborné mezinárodněpolitické literatury, kterou nám, mladým, v Jack London klubu v Růžové ulici Jiří Hájek doporučoval. Často jsem jich využil i co průvodce a dobrovolný tlumočník zahraničních hostů DA a později i sociálnědemokratické strany.

Již v r. 1947 jsem připravil vydání brožury o britské Labour Party (a obdobné mé stati o ní vycházely v časopisu *Sociální demokrat* na pokračování) ve snaze najít ve znárodnění britského uhelného průmyslu a dopravy ne-li vzor, tedy alespoň obdobu procesů, probíhajících v poválečné ČSR.[1)]

O rok později mě Jiří Hájek doporučil k účasti na seminářích pořádaných britskými protějšky DA (byly to N.C.L.C. a W.E.A.) v Anglii a ve Skotsku. Díky několika svým britským známým z Prahy jsem byl v Londýně v ústředí Labour Party (v tzv. Transport House) přijat i jejím generálním tajemníkem Morganem Philippsem, který mi vlastnoručně opravil jedno schéma v mé česky vytištěné brožuře.

Prázdninový pobyt v Anglii mi umožnil také řadu setkání s představiteli národů a zemí Britského společenství, zejména asijských, a pochopení řady souvislostí, jež nás spojují, a jiných, které nás dělí. Jednou z nich byla i „studená válka“, naše postupující začlenění do východního bloku a vznikající rozpory uvnitř sociálnědemokratické strany, zejména ve vztahu ke KSČ a k únorovým událostem 1948.

I v těchto otázkách jsem sdílel názor Jiřího Hájka, že následující splynutí sociální demokracie s KSČ je menším zlem než ztráta socialistické perspektivy pro naši zem. Vzpomínal na návštěvu známého labouristického myslitele Harolda Laskiho v r. 1947 v Praze. Ten mu řekl o svém rozhovoru se Stalinem, jenž prý uznával, že k socialismu vede více cest, a přiznával tuto cestu i Labour Party po jejím vítězství v r. 1945. Hájek tehdy ještě věřil, že Klement Gottwald podle svého výroku z r. 1946 půjde k socialismu československou cestou.

Ještě před ukončením studia na právnické fakultě jsem se, na Hájkovo doporučení, stal na přechodnou dobu asi půl roku pracovníkem kabinetu Zdeňka Fierlingera, nejprve na ministerstvu průmyslu, později na předsednictvu vlády. Doprovázel jsem také jeho zahraniční hosty – většinou představitele západoevropských socialistických stran. Vzpomínám si na labouristické poslance Richarda Crossmana a Konniho Zilliacuse, kteří ovšem projevovali obavy o osud socialismu podle našich původních společných představ. O několik let později byl K. Zilliacus v politickém procesu s Rudolfem Slánským označován za jeho hlavní spojku s imperialistickým Západem. Byl jsem tenkrát vyšetřován a dotazován na své styky s ním. Z. Fierlinger však potvrdil, že jsem jej doprovázel podle jeho pokynů. V r. 1948 jsem však byl i svědkem toho, jak k Fierlingerovi přicházely delegace členů strany z pohraničí a požadovaly sloučení s KSČ, aby ustala jejich diskriminace státními orgány při přidělování majetku zabaveného odsunutým Němcům.

MÉ SBLÍŽENÍ S ČÍNOU

Můj učitel a přítel Jiří Hájek, který se po sloučení sociální demokracie s KSČ stal členem ÚV KSČ a předsedou zahraničně-politického výboru Národního shromáždění, nacházel zdroj optimismu ve významných změnách mezinárodních. V zásadě vítal naše nové začlenění do „socialistického tábora“, který se otvíral směrem na východ do prostoru Dálného východu, i národněosvobozenecké boje v Indonésii a Malajsku, osamostatnění Indie a otřesy v koloniálních impériích na Blízkém východě a v Africe. Věřil, že rostoucí různorodost našeho seskupení může časem přinést naší zemi více ohledu na naše středoevropské podmínky a potřeby.

Sám se v té době habilitoval na Vysoké škole politické a sociální a byl v r. 1949 pověřen její přestavbou na Vysokou školu politických a hospodářských věd (VŠPHV) – zjevně širšího odborného zaměření. Na této škole jsem díky pozvání prof. Hájka postupně přednášel základy mezinárodního práva a stále častěji i soudobé dějiny mezinárodních vztahů na Dálném východě a v celé afro-asijské oblasti. Později jsem se stal členem Hájkem vedené katedry mezinárodních vztahů a dokončil v letech 1950–1955 vědeckou aspiranturu v oboru moderních dějin.

Protože o můj odborný růst pečovali kromě Hájka i profesoři Jaroslav Průšek (ředitel Orientálního ústavu ČSAV) a Rudolf Bystrický (Právnická fakulta UK), vybral jsem si i odpovídající téma své kandidátské práce: „Mezinárodní postavení Číny“, zahrnující jak politický vývoj této nejlidnatější země světa, tak i její, zejména mezinárodněprávní postavení v OSN. To bylo po vítězství revoluce a po korejské válce velmi aktuální. V úsilí o dokonalost jsem po dva roky navštěvoval ve večerní škole kurz čínského jazyka, který mi přiblížil

způsob čínského myšlení a přinejmenším i schopnost porozumět hlavním místním zeměpisným názvům. Po úspěšné obhajobě vydalo moji více než 300stránkovou práci SNPL v r. 1958, takže ještě nebyla postižena nedlouho poté vzešlými čínsko-sovětskými rozpory. Ve své knize jsem upozorňoval na odlišnou strukturu společnosti v méně vyvinutých zemích a na to, že *„tempo a formy postupu lidově demokratického státu se ovšem budou v jednotlivých zemích lišit podle schopnosti státu převzít zodpovědnost za řízení hospodářství země i podle složení, síly a vlivu národní buržoazie“*.[2)]

Kromě osvobozeneckých revolucí v tzv. třetím světě vítal J. Hájek založení a šíření světového hnutí obránců míru (na paralelních kongresech v Paříži a Praze v r. 1949), od něhož si sliboval nejen zmírňování mezinárodního napětí, ale i překonávání odcizení (u nás mezi KSČ a většinou společnosti). Tím, že komunisté v mírových výborech, zřizovaných na všech stupních politické struktury, byli nuceni vycházet i s představiteli vrstev nepřijímajících bez výhrad jejich doktrínu, byli vychováváni k určité toleranci. Hájek byl sám od počátku členem Čs. výboru obránců míru a vím, že si velmi vážil jiného jeho člena – evangelického teologa, masarykovce, prof. J. L. Hromádky. I v této oblasti jsem později šel v Hájkových stopách a shodou okolností jsem jako předseda Čs. mírového výboru dne 8. 6. 1969 blahopřál děkanu Komenského evangelické bohoslovecké fakulty prof. J. L. Hromádkovi k jeho osmdesátinám.

Přestože si rektor VŠPHV Ladislav Štoll v 50. letech přál mít méně organizačního neklidu a více ideového ruchu, nebylo nám to – pracovníkům Hájkovy katedry mezinárodních vztahů – vždy dopřáno. Po jednoroční existenci (1953–1954) Fakulty mezinárodních vztahů UK (umístěné v budově právnické fakulty) prohlásil hlavní „odběratel“ našich absolventů – ministerstvo zahraničních věcí (MZV) po konfliktu vedoucího sovětského odboru I. Kopeckého s naším sebevědomým absolventem Z. Pacinou – nezájem na další existenci této školy. Zanikla a mnozí z nás našli zaměstnání právě na MZV.

Poněvadž jsem tehdy dopisoval svou knihu o Číně a Asii, uvítal jsem místo referenta pro ČLR v asijském odboru, vedeném tehdy vynikajícím znalcem Dálného východu (a jeho jazyků) Zdeňkem Hrdličkou. Zatímco můj dosavadní šéf J. Hájek působil v letech 1955–1957 na místě velvyslance v Londýně, já jsem se – již se zkušenostmi z ministerstva průmyslu a předsednictva vlády – zabíhal do neméně náročného chodu věcí diplomatických. Byly to cenné zkušenosti nejenom z hlediska osobních styků s představiteli různých asijských zemí, ale i pro poznávání jejich hlavních zájmů, nejčastěji hospodářských. V 50. letech jsem publikoval menší práce většinou o národněosvobozeneckých hnutích ve vznikajícím třetím světě, dále o nejlidnatější zemi světa – Číně a byl jsem též jeden z prvních, kdo začal v češtině užívat nový termín – „země rozvojové“.

ZALOŽENÍ ÚSTAVU A ROZVOJOVÉ ZEMĚ

Na tehdejším ministerstvu zahraničních věcí v 50. letech nebyly příznivé podmínky pro tvůrčí práci a ani pro rozvíjení politiky, odpovídající měnícímu se okolnímu světu. Naději na trvalé působení v rezortu měli většinou jen ti kvalifikovaní pracovníci, kteří slepě vykonávali pokyny přicházející shora, tj. v podstatě z aparátu ÚV KSČ. Ministr Václav David, v čele úřadu od r. 1954, neměl vlastní koncepci zahraniční politiky a chápal ji jen jako provádění dané linie strany.

Přesvědčil jsem se o tom i osobně, když jsem byl, někdy koncem 50. let (tehdy již v ÚMPE), vyzván, abych společně s Břetislavem Kohorou, pracovníkem kabinetu ministra,

a Danou Štemberkovou z tiskového odboru, připravil návrh nové koncepce čs. zahraniční politiky. Snažili jsme se, alespoň v některých částech navrženého podkladu, přicházet s novými myšlenkami. Jedna z nich např. byla, že ČSR jako průmyslově vyvinutá socialistická země by měla šířeji a účinněji přispívat rozvoji socialistického společenství rozvíjením svého zahraničního obchodu nejen s rozvojovými, ale i s vyspělými kapitalistickými zeměmi, a tak si udržovat svoji vysokou technickou úroveň své průmyslové výroby. V. David reagoval na takovéto podněty stereotypní otázkou: „Odkud to máte, kde jste to vzali?“ Když jsme nedokázali citovat klasiky marxismu-leninismu, či dokument schválený sovětskou nebo naší komunistickou stranou, zněl jeho pokyn: „Vyškrtněte to!“

Nebylo proto překvapením, že v únoru 1956 konané zasedání ÚV KSČ k zahraničněpolitickým otázkám podrobilo pasivitu naší zahraniční politiky ostré kritice. Nedlouho poté zahájený XX. sjezd KSSS a tam N. S. Chruščovem přednesené (zprvu tajné) odsouzení Stalina a stalinismu přinesl i pro zahraniční politiku zemí sovětského bloku mnoho nového. Byla zde patrná snaha překonat dogmatický, černobílý obraz světového dění, došlo k odmítnutí stalinské teze o nevyhnutelnosti válek a k prosazení aktivního pojetí mírového soužití zemí různých společenských soustav, a dokonce i k výslovnému uznání rozmanitých cest k socialismu. Postupný rozpad koloniální soustavy, který nesporně sovětský blok a lidová Čína různými cestami urychlovaly, jakož i vznik desítek nových, zčásti formálně a zčásti i skutečně nezávislých států, si vynucovaly hledání nových cest ke spolupráci a k uznávání pozitivní úlohy tzv. neangažovaných zemí v blocích studené války.

Naléhavá potřeba soustavného sledování, dokumentování a vyhodnocení vývoje ve světě si vynutila rozhodnutí vlády z 19. 6. 1957, podle něhož měl být zřízen v rámci MZV Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Ministerstvo vydalo počátkem října 1957 statut ústavu a podrobnější směrnice pro jeho činnost a stanovilo doc. dr. Vladimíra Sojáka jeho ředitelem. Spolu s ním se na přípravách podkladů podíleli i další členové bývalé katedry mezinárodních vztahů na VŠPHV, především PhDr. Alexandr Ort, CSc., ve funkci zástupce ředitele.

Já jsem byl pověřen vedením jednoho ze čtyř výzkumných oddělení, zabývajícího se „nesocialistickým vývojem zemí Asie a Afriky“. Latinská Amerika byla sice zahrnuta do „oddělení kapitalistických zemí Evropy a Ameriky“, často se však, zejména v širších politických a ekonomických souvislostech, stávala součástí námi sledovaného „třetího světa“.

Osobně jsem přechod z ministerstva do ústavu vítal, nejenom pro lepší podmínky pro výzkumnou práci, ale i pro únik z tísnivého prostředí, v němž v 50. letech probíhaly kádrové čistky. Po benešovských diplomatech „buržoazní“ éry docházelo k odstraňování mnoha odborně schopných pracovníků např. jen proto, že mohli mít v minulosti nežádoucí zahraniční styky. Tak postupně byli propuštěni i bývalí španělští interbrigadisté, vojáci čs. armády na Západě nebo i vynikající pracovníci jen pro svůj židovský původ. Někteří z nich, naštěstí, byli jen odsunuti do ÚMPE, kde jsme si jich vážili.

SPOR O VÝZKUM ROZVOJOVÝCH ZEMÍ

Vzpomínám si, že jsme v úvahách o názvu budoucího ústavu pokládali za určitý úspěch, když jsme se řídili jugoslávským vzorem (*Institut za politiku i privredu*). Jednak proto, že jsme slepě nekopírovali sovětský vzor, ale zejména pro zdůraznění hospodářského aspektu výzkumu, potřebného pro menší, průmyslovou a na zahraničním obchodu závislou zemi. Začátky ústavu byly ovšem obtížné. Hrstka nás odvážných byla ubytována v nouzové stavbě v Majakovského ulici č. 14 v Praze 6 (za bývalými Petschkovými vilami) a teprve po dvou le-

tech jsme přesídlili do Lobkovického paláce ve Vlašské ulici č. 19 na Malé Straně. Ale s rostoucími úkoly a stavy pracovníků ani tento palác časem nedostačoval a největší výzkumný a dokumentační útvar, vedený mnou a za mé nepřítomnosti doc. dr. Arnoštem Taubrem, CSc., byl umístěn v budově Na Opyši nad Chotkovou silnicí.

K růstu útvaru došlo i na základě usnesení předsednictva ÚV KSČ ze 3. 4. 1962 o výzkumu rozvojových zemí. Podle něho měl ÚMPE do r. 1965 zvýšit stav výzkumných pracovníků na tomto úseku z 10 na 23 a dokumentaristů z jednoho na 10. Podle mých záznamů byl stav pracovníků RZ v r. 1967 ve výzkumu 15 a další čtyři síly byly administrativní a dokumentační. U tehdejšího ředitele ústavu dr. Antonína Šnejdárka jsem si marně stěžoval, že dalších devět pro RZ systematizovaných míst bylo využito v jiných útvarech.

Poněvadž jsme nebyli schopni plnit všechny úkoly na tomto úseku, navrhl A. Šnejdárek ve své zprávě o činnosti ústavu za r. 1966 kolegiu ministra, aby dva pracovníci oddělení RZ (Z. Švejnar a I. Ulrich), kteří zajišťovali podstatnou část úkolu státního plánu výzkumu č. X-8-3 „Ekonomická struktura zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky“, byli spolu s tímto úkolem převedeni do Ekonomického ústavu ČSAV, kde pro tento výzkum údajně existovaly lepší předpoklady.

Po projednání věci se svými spolupracovníky jsem sdělil jak řediteli ústavu, tak i tehdejšímu vedoucímu mezinárodního oddělení ÚV KSČ, že s návrhem na převedení úkolu státního plánu nesouhlasíme, a to z více důvodů. Především proto, že výzkum vnitřní ekonomiky RZ, tj. zejména probíhajících a žádoucích strukturálních přeměn (včetně procesu industrializace), je krajně důležitý nejen pro ekonomickou teorii, ale především pro naše praktické hospodářské vztahy – a i vztahy politické – s rozvojovými zeměmi. Pro tyto vztahy (na rozdíl od tržních vztahů k vyspělým kapitalistickým zemím) je totiž typické, že jsme nuceni (v důsledku rozsáhlých úvěrů, vědecko-technické pomoci, podílů na výrobě a přímém politickém zájmu na hospodářském upevnění pokrokových vlád) se ve značném rozsahu angažovat přímo v oblasti vnitřní ekonomiky, jejíž struktura a vývoj jsou nám stále ještě málo známy.

Dalším důvodem bylo, že převodem části výzkumu RZ na pracoviště základního výzkumu se vliv potřeb praxe na tento výzkum sníží a nakonec se ÚMPE bude muset stejně řadou těchto výzkumných témat dále zabývat, protože si to potřeby naší zahraniční politiky vynutí. Většina požadavků z MZV, MZO (ministerstvo zahraničního obchodu), SPK (Státní plánovací komise) a dalších institucí na expertizy, které nám tehdy rok na r. 1967 došly, se týkaly právě otázek spadajících do úkolu X-8-3, zejména procesu industrializace, mechanismu hospodářského rozvoje, úlohy veřejného a soukromého sektoru atp.

Ekonomický ústav ČSAV návrh na převedení tohoto výzkumu z ÚMPE nakonec odmítl, vzhledem ke svému již vyhraněnému výzkumnému programu, v němž se již od r. 1962 s výzkumem ekonomiky RZ nepočítalo.

Ve svém vyjádření jsem upozornil i na to, že se téměř bez výjimky v celém světě věnuje ekonomice RZ stále větší pozornost, především v souvislosti s rostoucími rozpory mezi hospodářsky méně vyvinutými a vyspělými zeměmi. Tyto rozpory se promítají v mnoha podobách stále výrazněji do mezinárodních vztahů. Zejména v OSN, na Konferencích o obchodu a rozvoji, ale i v jiných organizacích vzrůstá nebezpečí, že nebudou-li socialistické země (především vyspělejší z nich) schopny navrhnout vlastní, naší socialistické společnosti odpovídající řešení, budou se stále častěji dostávat při mezinárodních jednáních do jedné řady se zeměmi kapitalistickými. Poukázal jsem i na v NDR nově založený Entwicklungsländer-

institut, v němž většinu z více než 100 pracovníků tvoří ekonomové, kteří zpracovávají současný stav ekonomiky RZ pro potřeby styků NDR s nimi.

PŘEDNÍ PRACOVNÍCI

Jak jsem již uvedl výše, bylo nás v útvaru nesocialistických zemí Asie a Afriky, či vlastně rozvojových zemí vůbec, velmi málo, vezmeme-li v úvahu, že jen v průběhu čtyř let po schválení Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům Valným shromážděním OSN (14. 12. 1960) dosáhlo nezávislosti třináct zemí a celkový počet všech, které ji dosáhly od r. 1945, činil dvaapadesát.[3)] Chyběli nám zejména zkušení ekonomové. Uvítal jsem proto, když byl pro náš útvar již v r. 1957 z oddělení pro mezinárodní hospodářské organizace MZV ČR uvolněn bývalý vyslanec ve Švýcarsku doc. Arnošt Tauber, CSc., a později i Alfred Biheller, znalý zemí Latinské Ameriky, a mladší ing. Ilja Ulrich, CSc., z Vysoké školy ekonomické. Ale i tak jsme my ostatní často s jejich pomocí museli zvládat úkoly zčásti ekonomické. Jako člen mezioborového týmu ČSAV, vedeného Radovanem Richtou, jsem tak koncem 60. let zpracoval rozbor na téma „Vědeckotechnická revoluce a proces modernizace rozvojových zemí".

Významným přínosem A. Taubra bylo hodnocení integračních tendencí v méně vyvinutých zemích, zatímco další ekonom Ing. Jan Vraný uplatňoval své zkušenosti z Addis Abeby ve východní Africe např. na své přednášce „Možnosti a překážky hospodářské spolupráce východoafrických zemí".[4)]

Z různých pracovišť MZV nastoupili do oddělení RZ i nedávní absolventi Právnické fakulty UK Josef Orel, zaměřený na problémy bývalé francouzské Afriky, a František Vychodil, věnující se Střednímu a Blízkému východu, a absolventi VŠPHV Antonín Seifert (pro Latinskou Ameriku) a Miroslav Jankovec, sledující širší otázky a vývoj v Indonésii a Japonsku. Vynikajícím jazykovým polyglotem byl dr. Roman Raczynski, získaný z Orientálního ústavu v r. 1967. Jeho objektivní hodnocení některých „spřátelených zemí" (např. Vietnamské demokratické republiky) jej však již za normalizace učinilo pro ústav „neúnosným".

Svými přímými zkušenostmi z Jižní Afriky nás obohatil bývalý pracovník MZV Jaroslav Pátek, který po působení v Londýně zastával funkci generálního konzula v Johannesburgu. Zatímco J. Pátek sledoval vývoj v zemích bývalé britské Afriky, věnovali se bývalým državám francouzským J. Orel, který později pracoval na MZV a na ministerstvu vnitra, a Václav Opluštil, poté, co ukončil své novinářské působení v *Rudém právu*.

Ministrem schválené směrnice ukládaly ústavu nejen úzkou spolupráci s MZV ČR, ale i s „ústředními politickými orgány a institucemi ČSR" a povinnost zpracovávat pro ně v rámci svého plánu práce vyžádané materiály. Stal jsem se tak členem odborných komisí prezidia ČSAV pro rozvojové země a též komise pro mezinárodní právo a mezinárodní vztahy. Kromě různých rezortních ústavů (VÚZO, VÚ, SÚP) a EÚ ČSAV byly však další dvě instituce pro naši činnost nezbytné. Byl to Orientální ústav ČSAV, protože bez minimálních znalostí místních kultur bychom mohli těžko navazovat se zeměmi Asie a Afriky hlubší vztahy, a dále Světové hnutí obránců míru (přístupné přes Čs. výbor obránců míru) usnadňující rozvíjení styků s těmi občany cizích zemí, kteří měli zájem o aktivity týkající se světového míru a o prohlubování mírového soužití se zeměmi sovětského bloku.

Mým prvním a mému zájmu na soudobých dějinách nejbližším spolupracovníkem z OÚ ČSAV byl indolog-historik dr. Miloslav Krása, CSc., který studoval na univerzitě v Illáhábadu a graduoval na VŠPS a Filozofické fakultě UK. Společně s ním jsem v r. 1953 publi-

koval práci *Boj národů proti koloniálnímu otroctví*.[5] V témže roce vyšla má publikace o národněosvobozeneckém hnutí ve vydavatelství Orbis a stať v měsíčníku *Nová mysl*.[6]

Kromě vyhodnocení politického vývoje zemí a národů třetího světa vyžadovalo si úsilí o trvalejší vztahy s nimi i spolehlivých znalostí jejich ekonomiky a žádoucího, oboustranně výhodného přístupu k ní. Velký význam proto mělo i poznávání vztahů západních velmocí s těmito zeměmi, především vztahů Spojených států amerických. V tomto směru byla přínosem rozsáhlá (asi stostránková) studie ekonoma Ilji Ulricha, uveřejněná pod názvem *Nevojenská zahraniční pomoc USA rozvojovým zemím (1945–1959)* ve sborníku ÚMPE *Otázky mezinárodních vztahů* (8/1964).

Již samostatný termín „nevojenská pomoc" byl neobvyklý a byl zvolen, aby poukázal na skutečnost, že do tzv. hospodářské pomoci byly mnohdy zahrnovány i položky, jež měly s hospodařením a pomocí málo společného. Autor ve své studii na základě původních amerických a jiných mezinárodně uznávaných statistických údajů uváděl, jaké cíle v letech 1945–1959 americká pomoc sledovala a kterým zemím a za jakých podmínek byla poskytována. Neméně cenné bylo i zjištění, jak se tyto podmínky, zpravidla ve prospěch zemí – příjemců pomoci, měnily zejména pod vlivem jejich emancipace či pomoci poskytované socialistickými zeměmi. Ulrich působil později jako náš velvyslanec v jedné africké zemi a poté své schopnosti uplatňoval po řadu let i v ústředí OSN v New Yorku.

PO ČÍNĚ INDIE

Emancipační úsilí řady rozvojových zemí ovlivňovalo spolu s podporou sovětského bloku a ČLR stále více i mezinárodní vztahy ve světovém měřítku. V polovině 60. let tvořily již většinu ze 112 tehdejších členů OSN rozvojové země a v jejich zahraniční politice se projevovaly různé odstíny neutralismu. Byly většinou pro další dekolonizaci, proti vojenským aliancím, pro pokrok v odzbrojení, pro účinnou pomoc zemím zaostalým, proti rasové diskriminaci a za uplatnění lidských práv formulovaných nejenom v duchu občanských revolucí předchozích staletí, ale aplikovaných i na oblast hospodářskou a sociální.

Jedním z předních úkolů našeho útvaru proto bylo hodnotit stav demokratických hnutí v nejdůležitějších zemích třetího světa a jejich vliv na vládní politiku.

Během prvních pěti let trvání ústavu byly proto sebrány a komentovány *Dokumenty k národně osvobozeneckému hnutí (1955–1961)*,[7] vydané v r. 1963 ve dvou svazcích, zahrnujících 116 dokumentů na téměř 900 stranách. Dokumenty vládních i nevládních organizací byly členěny podle tří světadílů a doplněny i chronologií nejvýznamnějších událostí z let 1917–1962. Pod mou redakcí a za odborné spolupráce A. Bihellera, V. Opluštila, J. Pátka, F. Vychodila byla největší část práce vykonána historikem Miloslavem Jankovcem.

Vyzbrojeni hlubšími znalostmi jsme se snažili využít všech příležitostí k poznání klíčových, zejména předních neutralistických či na blocích a paktech nezúčastněných zemí z vlastní zkušenosti a na místě samém. Takovéto příležitosti se vyskytly i mimo ústav, např. ve spolupráci se znalci kultur Asie a Afriky v OÚ ČSAV a v Orientalistické společnosti v mírovém hnutí, v Hnutí solidarity národů Asie a Afriky, v Čs. UNESCO komisi či ve Společnosti pro mezinárodní styky, která byla hlavním protějškem různých sdružení přátel ČSSR v zahraničí.

Vzhledem k tomu, že po SSSR a ČLR byla třetí asijskou velmocí neutralistická Indie, která také významně přispěla k ukončení války v Koreji v r. 1953, a v neposlední řadě i vzhledem k dlouhodobým výhodným úvěrům (v řádu desítek milionů rupií) poskytnutým

čs. státem i podniky zahraničního obchodu na výstavbu hutí, sléváren a závodů těžkého strojírenství (zejména v Rančí), byl mi počátkem r. 1960 umožněn osmitýdenní přednáškový pobyt v Indii. Díky tomu, že jsem byl členem předsednictva Čs. orientalistické společnosti a znal se osobně s předními orientalisty, podařilo se mi část mých cest po Indii zkoordinovat s předním indologem a persologem, znalcem jazyků a kultur hindí a urdů doc. Janem Markem. S jeho pomocí jsem se mohl setkat i s řadou významných lidí, kteří si jej vážili pro jeho znalosti.

Cestu do Indie jsem podnikl na základě předchozího písemného jednání s Dr. A. Appadoraiem, ředitelem Indian School of International Studies (Sapru House, New Delhi), který mi přislíbil možnost studia v knihovně školy, návštěvy přednášek, jakož i možnost přednést přednášku vlastní. Tuto pro veřejnost přístupnou přednášku o Československu a jeho zahraniční politice jsem měl v Sapru House dne 9. 2. 1960, za předsednictví Dr. Appadoraie a za účasti asi 70 indických posluchačů a i pracovníků našeho zastupitelského úřadu v čele s velvyslancem L. Šimovičem.

Dalších asi 15 přednášek jsem měl na univerzitách a jiných institucích a spolcích v Dillí, Meeratu, Kalkatě, Nágpuru, Madrásu, Hajdarbádu a Púně. V Dillí, Kalkatě a Bombaji jsem se setkal s představiteli místních čs.-indických sdružení a s krajany v nich činnými, mezi nimiž zejména vynikaly paní Milada Ganguli v Kalkatě a paní Růžena Kamáth v Bombaji.

Ve škole v Sapru House jsem měl několik přátel, s nimiž jsem si i politicky dobře rozuměl. Poznal jsem i několik funkcionářů KS Indie, která poměrně brzy překonala poválečně gerilové sklony a našla cestu do parlamentu nezávislé Indie. Pro správné chápání politicko-osvětové práce KS Indie byla pro mne velmi cenná nejen návštěva tehdy jediného státu Indie s místní komunistickou vládou, Keraly, ale i několikadenní doprovod poslankyně Lok Sabha (poslanecké sněmovny) za KSI paní Parulekarové do jejího venkovského volebního obvodu na sever od Bombaje. Přesvědčil jsem se, že v některých zaostalých vesnicích by se jejich negramotní obyvatelé bez pomoci komunistů ani nedozvěděli o pozemkové reformě, umožňující jim získat část pozemků vlastněných statkáři – *zamindary*. (V současné době je to nejenom Kerala, ale i další státy – např. Bengálsko, v níž si občané ve svobodných volbách opakovaně volí místní komunistickou vládu.)

Setkal jsem se i s příznivým postojem místního tisku. Tak např. deník *Times of India* uveřejnil 13. 2. 1960 můj dopis komentující některé výroky západoněmeckého ministra zahraničí Brentana, který tehdy v Indii mj. hovořil o „ochotě západoněmecké vlády jednat o otázkách úpravy hranic s Polskem a Československem“.

PŘIJETÍ U NÉHRÚA

Svůj nejodvážnější krok jsem však podnikl, když jsem se od svého čínského přítele, profesora Yaleské univerzity a znalce čínského zemědělství Čao Kuo-čchüna, působícího tehdy také v Sapru House, dozvěděl, jak poměrně snadná je návštěva u nejvlivnějšího muže země – indického předsedy Džáváharlála Néhrúa. Napsal mu prý dopis, v němž zdůvodnil svůj zájem o setkání, a do 14 dnů mu prý bylo vyhověno.

Poněvadž jsem si D. Néhrúa nesmírně vážil, nejen pro jeho vzdělanost a statečný boj za indickou nezávislost, ale i za jeho podporu ČSR v době Mnichova, nedokázal jsem odolat tomuto pokušení a svou žádost o přijetí a rozmluvu, zdůvodněnou mým postavením a posláním, jsem odeslal. Poněvadž jsem si nebyl jist, zda by z Prahy souhlas s tímto mým krokem v dohledné době došel, tak jsem o něj nežádal. Když jsem se svěřil velvyslanci Šimovičovi, odpověděl, že v případě jakýchkoli nesnází o mé iniciativě předem nevěděl.

Asi týden po odeslání dopisu mi zatelefonoval tajemník předsedy vlády a sdělil, že budu přijat v budově Prime Minsiter's Secretariat v soukromé audienci (tj. bez přítomnosti dalších osob) dne 3. 2. 1960 v době od 10.00 do 10.30 hodin. Po zkušenostech s bezpečnostními opatřeními v mé rodné zemi jsem byl značně překvapen, když ani ve vrátnici vládní budovy, ani v předsíni pracovny předsedy vlády mě nikdo nepožádal o jakýkoliv osobní doklad a postačilo mé jméno, bílá tvář a *full dress*. Tajemník (*Personal Pt. Secretary*) C. R. Srinivasana mě na můj dotaz ubezpečil, že mi bude poskytnut tzv. *off-the-record* interview, tj. bez předpokladu jeho uveřejnění.

Můj asi dvacetiminutový rozhovor s D. Néhrúem se týkal zejména původu pěti zásad (*paňčašíla*) a příčin sporů mezi asijskými zeměmi a tehdy velmi aktuální otázky himálajských hranic mezi Indií a Čínou a postavení Tibetu. Néhrú poukázal na zvláštní podmínky např. v severovýchodním indickém pohraničí, kde řada lamaistických klášterů, které ač v ohledu světském uznávaly kontrolu vlády britské Indie nad svým územím, platily církevní daně a poplatky tibetské hierarchii.[8)]

Poněvadž Néhrú během rozhovoru usínal, kladl jsem si otázku, zda mé dotazy byly pro něho dostatečně zajímavé. Později mi však indičtí přátelé potvrdili, že se mu to v jeho 71 letech stává. Při svém pobytu v Indii v r. 1964 jsem již jeho dceři Indíře vyjadřoval lítost nad jeho skonem. Můj údiv nad nedostatečným zabezpečením premiérova pracoviště byl (bohužel) oprávněný. Jak Indíra Gándhíová (zastřelena v r. 1984), tak i její syn Radžív Gándhí (zavražděn v r. 1991) to zaplatili svými životy.

Při návštěvách a jednáních s představiteli indických vysokých škol jsem zjišťoval možnosti jejich spolupráce s ÚMPE, přinejmenším formou výměny odborných materiálů. Při návratu z Indie jsem se v Egyptě 23. 3. 1960 setkal s ředitelem Ústavu politických věd na Právnické fakultě Káhirské univerzity prof. Dr. Ahmedem S. El-Emarym, který mi mj. přislíbil i podporu při připravovaném pobytu pracovníka ÚMPE F. Vychodila.

SPOLUPRÁCE S ORIENTALISTY

V roce, kdy jsem podnikl svou první cestu do Indie, jsme v ÚMPE uvítali prvního sovětského znalce této velmoci. Byl jím vědecký pracovník Institutu národů Asie AV SSSR, člen korespondent Akademie věd Alexej I. Levkovskij. Byl nevoják (vadná chůze) a snad i takto získaný čas mohl využít k osvojení si širokých znalostí zejména o indické ekonomice a společnosti. V ústavu přednesl 29. 9. 1960 přednášku na téma „K otázce národní buržoazie".[9)] Kladné politické hodnocení této vládnoucí třídy v některých zemích třetího světa vysvětlovalo vztahy těchto zemí ke světu našemu a i nám usnadňovalo tyto vztahy prohlubovat.

Široce rozvinutá hospodářsko-technická spolupráce SSSR s Indií otevírala i jeho vědeckým pracovníkům více příležitostí k návštěvě této země. Sovětští indologové byli proto v příznivějším postavení než např. filipinisté, kteří – jak jsem zjistil po svém pobytu na Filipínách v r. 1965 – si rádi ověřovali své teoretické znalosti o současné situaci v této zemi na mých bezprostředních zkušenostech a zážitcích.

S akademikem Levkovským a s jeho rodinou jsem se velmi sblížil, protože mi umožnil při několika příležitostech navštívit moskevský ústav, a dále i proto, že jakožto přední znalec asijské problematiky působil později po dobu několika let v pražské redakci *Otázek míru a socialismu*. Mé první setkání se sovětským kolegou v Praze a jeho způsob poznávání zdejších realit (např. oklepávání ostění v restauraci, kterou jsme ve dvou navštívili, vysvětlené ověřováním, zda „netrpíme nedostatkem poslechové techniky") mi naznačovalo, že při svých

pobytech v SSSR se setkám s řadou jevů, které se budou vymykat představám o této zemi u nás šířeným. Tento celkem otevřený vztah mi však usnadňoval pochopení odlišných podmínek a účinnou spolupráci.

Jako pracovníkovi v oblasti soudobých dějin Orientu a členovi výboru Čs. společnosti orientalistické mi byla umožněna účast na XXVI. Mezinárodním kongresu orientalistů (4.–10. 1. 1964) v Novém Dillí. Poněvadž v téže době byla připravována první konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD), o níž byl v asijských zemích značný zájem, bylo mi uloženo jej využít k přednáškám o vztazích ČSSR k Indii a sousednímu Pakistánu. V době mého pobytu v Karáčí pak došel na naše velvyslanectví z ústředí požadavek, abych svou cestu rozšířil o další přednášku na Teheránské univerzitě.[10)] V Indii jsem měl řadu známých a přátel z doby mého předchozího pobytu. Pozvání k vystoupením v Pákistánu a Íránu, tedy v zemích proamericky orientovaných, však otevírala nové možnosti k popularizování zásad mírového soužití i politiky neangažovanosti. Pokud se nemýlím, byl jsem prvním odborníkem ze zemí sovětského bloku, pozvaným k přednášce na politické téma na univerzity v Karáčí, Hajdarábádu Sindh a v Teheránu.

Na dillíském kongresu orientalistů jsem se v sekci pro jihovýchodní Asii dostal do sporu s britským vědcem Russlem H. Jufieldem, který připisoval napjaté vztahy mezi státy dané oblasti dekolonizaci a tak vzniklému „mocenskému vakuu“. Následujícího dne jsem zjistil, že mému vystoupení, připisujícímu napjaté vztahy mezi zeměmi právě přežitkům kolonizace, věnoval značnou pozornost i indický denní tisk.[11)]

NECHTĚNĚ EXPERTEM NA UNCTAD

Ve všech čtyřech navštívených univerzitních městech (Dillí, Karáčí, Hajdarábád Sindh, Teherán) jsem měl kromě tiskových konferencí i přednášky o vztazích ČSSR s rozvojovými zeměmi i se zmínkou o připravované konferenci OSN o obchodu a rozvoji – UNCTAD. (V All India Radio 14. 1., v Pakistan Institute of International Affairs 20. 1., v Hajdarábádu Sindh a v Karáčí 21. 1. a na právnické fakultě Teheránské univerzity 29. 1.) V Pákistánu, členské zemi Paktu pro jihovýchodní Asii (SEATO), jsem za úspěch pokládal, když tamní tisk věnoval pozornost mým úvahám o možnostech vzájemně výhodných hospodářských vztahů.[12)] Vysvětlení lze najít v celkovém stavu hospodářství země v mnohém směru horším, než byl stav sousední Indie.

Chystaná konference UNCTAD a snaha dozvědět se něco bližšího o postojích socialistických zemí k ní byly zřejmě i příčinou proč i za šáhových dob proamerický Írán souhlasil s mou přednáškou, o níž jsem byl informován teprve v Karáčí. Až na letišti v Teheránu jsem se od velvyslance Z. Karmelity dozvěděl, že mám jednat – na více či méně oficiální úrovni – s íránským ministrem hospodářství a dalšími činiteli o čs. stanovisku a přípravách UNCTAD. Vysvětlil jsem velvyslanci, že k takovému jednání jsem nebyl nikým zmocněn. Pokud pracovník ÚMPE takovéto pověření neobdržel, může jen využít té určité přednosti, že je pracovníkem výzkumného ústavu, a projevit názory své osobní, aniž se tím čs. úřední místa nějak zavazují. Šéf ZÚ Teherán byl mým postojem zjevně zklamán, a také si na něj, jak jsem později zjistil, ve své zprávě o mém pobytu stěžoval.[13)]

Má setkání s několika dalšími vládními činiteli a vědci během mého šestidenního pobytu v Teheránu měla proto spíše osobní a odborný charakter. S ministrem hospodářství dr. Alinaghi Alikhanim jsem se setkal na obědě pořádaném naším velvyslancem. Ministr mj. uvedl, že očekává od UNCTAD především účinná opatření k upevnění cen surovin a k přinucení

rozvinutějších zemí (mezi nimiž zprvu nerozlišoval) k většímu liberalismu, čímž rozuměl usnadnění přístupu produktů rozvojových zemí na jejich trhy. Teprve když jsem poukázal na rozdílné zkušenosti samotného Íránu se západními a socialistickými zeměmi, uznal určitou výhodnost styků s námi.

Má přednáška na fakultě práva a hospodářství Teheránské univerzity o hospodářských vztazích ČSSR s rozvojovými zeměmi i se zmíněnou UNCTAD proběhla „velmi spořádaně". Proti mému očekávání předsedající děkan fakulty prof. Ašraf nedal přítomným asi 50 posluchačům ani příležitost k dotazům a k diskusi a přistoupil hned k závěrečnému poděkování. O to více jsem byl překvapen, když anglické vydání teheránského deníku *Kayhan* přineslo na své titulní straně nejen veliké fotografie „jejich císařských veličenstev" lyžujících v Innsbrucku, ale i sloupek o mých názorech pronesených na tiskové konferenci.[14)] Zprávu o přednášce (s mou fotografií) přinesl ve svém únorovém čísle i v perštině vycházející měsíčník Teheránské univerzity.

Při zpáteční cestě jsem využil tranzitního pobytu v Libanonu (30. a 31. ledna) k návštěvě Ekonomického ústavu Americké univerzity v Bejrútu, s jehož ředitelem prof. Yusifem A. Sayighem jsem měl informativní rozhovor o možnostech spolupráce.

NAŠE KONFERENCE O NEZÚČASTNĚNOSTI

Po přibližně šestileté činnosti ústavu a jeho oddělení rozvojových zemí jsme již natolik zvládali problematiku našich světadílů, či spíše jejich (viděno z našeho hlediska) významnějších zemí, že jsme ve spolupráci s několika dalšími odborníky – ať již z ÚMPE nebo z jiných pracovišť – mohli v ústavu v květnu 1964 uspořádat dvoudenní konferenci o zahraniční politice nezúčastněnosti. Zúčastnilo se jí na 60 pracovníků různých českých i slovenských výzkumných pracovišť a vysokých škol a i několika ústředních úřadů a institucí.

Zvolit toto širší, několik světadílů se týkající obecné téma nám umožnila i v září 1961 v Bělehradě konaná konference hlav států nebo vlád dvaceti pěti zemí Asie, Afriky a Jugoslávie a tří pozorovatelů z Latinské Ameriky (Bolívie, Brazílie a Ekvádoru). Jejím hlavním závěrem a požadavkem, vtěleným a podrobně zdůvodněným ve schválené deklaraci, bylo „vymýtit kolonialismus a provádět politiku mírového soužití ve světě". Tento požadavek byl ve shodě s politikou sovětského bloku přijatelný i pro nás.

Témata bezmála dvaceti referátů byla rozvržena tak, aby kromě obecných otázek společných všem nezúčastněným zemím (pokusil jsem se je pokrýt svým úvodním referátem) zahrnovala i zvláštní národní podmínky a charakteristické znaky a cíle zahraniční politiky nejvýznamnějších států, které buďto již zásady nezúčastněnosti podporovaly, anebo se jimi alespoň některou stránkou své zahraničněpolitické orientace blížily. O politice jednotlivých zemí tak referovali: J. Kovář o Indii, J. Černý o Barmě, K. Pravec o Turecku Kemala Atatürka, J. Skydánek o Sýrii, S. Rezek o Egyptě (tehdy součásti SAR), V. Opluštil o afrických státech obecně, R. Bobčík o Alžírsku, J. Poláček o Republice Mali, J. Pátek o východní Africe, A. Seifert obecně o Latinské Americe a o Kubě, L. Anderlová a J. Lhoták o Brazílii, R. Orlov o Chile a S. Kaplan o Mexiku. Referáty z této konference byly vydány v knižní podobě (téměř dvě stě stran) a čtyři hlavní přednášky vyšly i v anglické publikaci ústavu.[15)]

ČÍNSKO-SOVĚTSKÉ ROZPORY

Jeden z referátů naší konference o politice nezúčastněnosti (Václav Horák o „dogmatických názorech na politiku nezúčastněnosti") však již ukazoval, že odpůrcem Sovětského

svazu nebyl jen imperialismus, ale že mu mocný kritik v předchozím desetiletí vyrostl i v původně jednolitém bloku revolučních zemí. Často jsem vzpomínal na své upozornění v knize o Číně, že se tato země v tolika směrech liší od socialistických zemí evropských, že i její cesta bude odlišná.

Bez podpory SSSR, přítomnosti jeho armády na čínském severovýchodě by stěží mohla zvítězit „rolnická" revoluce v polokoloniální Číně. Ani v prvním desetiletí po ustanovení ČLR v r. 1949 by se Čína sotva mohla zkonsolidovat bez všestranné sovětské podpory a pomoci. Rovněž neochota většiny nesocialistických zemí mezinárodně uznat ČLR a téměř po čtvrt století jí nepřiznat místo velmocí v OSN, jakož i korejská válka počátkem 50. let zvyšovaly závislost Číny na sovětském bloku. Mao Ce-tung a jeho pomocníci hledali cestu k jejímu překonání.

„Třetí svět" a konference 29 asijských a afrických zemí v Bandungu v dubnu 1955 byla tím vhodným fórem, na kterém Čína vystoupila z izolace a postupně získávala postavení nepominutelné velmoci. Byla zde, spolu se SSSR, hlavní socialistickou zemí a neváhala se odlišit svou údajně důslednější protiimperialistickou politikou.

Čínsko-sovětské rozpory a uvolnění vzájemné spolupráce se stále více promítaly i do poměrně nejvlivnější lidové organizace podporované Sověty – mezinárodního hnutí obránců míru (v čele se Světovou radou míru, SRM) a do později založeného a hlavně principy vládní politiky nezúčastněnosti, protiimperialismu a mírového soužití ve svých zemích podporujícího Hnutí afro-asijské solidarity. V souladu s názory Jiřího Hájka, že podpora i komunisty usměrňovaného mírového hnutí posílí demokracii uvnitř i vně naší země a tolerantnost izolované KSČ vůči nestraníkům, a také proto, že v mnou studovaných asijských zemích (zejména v Indii) byla tato hnutí značně aktivní, jsem v Čs. výboru obránců míru (ČSVOM) vítal každou příležitost ke spolupráci s nimi. Tato spolupráce ovšem pořád častěji vyžadovala i vymezení proti čínskému levicovému radikalismu, který hnutí tříštil a oslaboval.

K rozštěpení došlo v červenci a srpnu 1964, bohužel na poměrně nejšířeji založených mírových protiválečných konferencích v Hirošimě a Nagasaki, vzpomínajících tragédií prvního použití jaderných zbraní před koncem druhé světové války v Asii. V r. 1964 byly poprvé japonskými organizacemi připraveny dvě paralelní, konkurující si akce. První, Čínou podporovaná konference z konce července v tokijském hotelu Diamond zvala týž okruh účastníků jako tradiční konference v Hirošimě a Nagasaki. V Japonsku jsem tehdy zastupoval (spolu s patriarchou Čs. církve husitské dr. J. Novákem) ČSVOM a po dohodě se zástupci Světové rady míru (vedl je tehdy můj známý Ind Romeš Čandra) jsme se účastnili nejprve konference tokijské. Delegace 32 zemí ji však opustily po té, co na ní byla schvalována oprávněnost jaderných zbraní ČLR („sloužících proti imperialismu a míru") a množily se tam útoky na SSSR a SRM. Na následných konferencích v Hirošimě a Nagasaki bylo za naší účasti požadováno všeobecné odzbrojení (především jaderné), zákaz všech zkoušek jaderných zbraní a bezvýhradně byla podpořena i zásada mírového soužití.

Díky účasti na mezinárodních konferencích jsme mohli – přes tehdejší překážky a omezení studené války – poznávat zajímavé osobnosti i z té druhé, vzácněji přístupné strany. V Hirošimě a Nagasaki jsem se tehdy seznámil s paní Peggy McDuff, generální tajemnicí britského Hnutí za jaderné odzbrojení (*Campaign for Nuclear Disarmament*, CND). Nebylo to naše poslední setkání. V Londýně jsem obdivoval její prostorný, ale jen rozmnožovací technikou vybavený sekretariát a zejména její schopnost organizovat s podporou SRM akce proti

americkým jaderným zbraním a s penězi ze západních zdrojů konference za omezení, stažení a zákaz jaderných zbraní sovětských.

Dalším, mnou velmi ceněným přítelem, byl člen SRM reverend James Endicott, pocházející z vážené kanadské rodiny. Vyznačoval se hluboce lidským křesťanským zájmem o mír, stejně jako o Čínu s její dávnou vzdělaností a kulturou. Jeho nezávislost na SSSR a určitý vliv mezi intelektuály v Kanadě mu (a jeho prostřednictvím příležitostně i mně) umožňovaly na půdě SRM prosazovat a hájit ideologicky nepředpojaté, humanistické ideje a návrhy.

Při návratu z Japonska jsem ve druhé polovině srpna 1964 zastupoval v Indii ČSVOM na zasedání přípravného výboru Světové konference za mír a mezinárodní spolupráci, sezvané na listopad 1964 do Nového Dillí. Výbor, v čele s předním spolubojovníkem nedlouho předtím zesnulého D. Néhrúa, levicově orientovaným poslancem Krišnou Menonem, vypracoval námi schválený program konference zaměřený v Néhrúově duchu na otázky odzbrojení, posilování národní nezávislosti a hospodářského rozvoje zemí třetího světa. Po návratu do Prahy jsme v ČSVOM připravili zvláštní číslo našeho informačního měsíčníku, věnované podpoře připravované konference.[16)] I když jsem se této konference nezúčastnil (odjížděl jsem v listopadu na delší pobyt v jihovýchodní Asii), nepřímo jsem k ní přispěl svou statí o nezúčastněnosti, uveřejněnou v indickém měsíčníku *Peace Herald*.[17)]

PŘÁTELSKÁ INDONÉSIE A NEPŘÍSTUPNÉ FILIPÍNY?

Jak uvádí ve svých *Pamětech* Jiří Hájek, v době, kdy byl velvyslancem ve Velké Británii (1955–1957), navázal tam mj. „dobrý vztah k filipínskému velvyslanci Leonu M. Guerrerovi, jemuž jsme umožnili návštěvu Prahy a Litoměřic“.[18)] Bývalý filipínský náměstek ministra zahraničí Guerrero byl totiž i historikem a obdivovatelem filipínského národního hrdiny José Rizala (1861–1896), popraveného španělskými kolonizátory.

Geniální Rizal, potomek zámožné a vzdělané filipínské rodiny s velmi smíšenými předky, po absolvování škol v Manile, studoval i ve Španělsku a Německu, byl očním lékařem, geodetem, autorem několika vlastenecky a ostře protikoloniálně laděných románů a ovládal více cizích jazyků, nejen své rodné země, ale i evropských.

Za svého pobytu v Evropě přijal i pozvání profesora litoměřického německého gymnázia Ferdinanda Blumentritta, který se velmi zajímal o Filipíny, protože jeden z jeho španělských předků tam zastával vyšší funkce ve španělské koloniální správě. Rizal, doprovázený svým krajanem Violou, strávil v rodině F. Blumentritta v Litoměřicích jen několik dnů (13.–17. 5. 1887), jeho přátelský vztah s Blumentrittem, s rozsáhlou korespondencí, byl však velmi vřelý. I v předvečer své popravy napsal Rizal svému příteli (v němčině) dopis na rozloučenou. Pravděpodobně na podnět J. Hájka věnoval profesor Josef Polišenský svou stať Rizalovi a jeho pobytu v Čechách.[19)] Také v Litoměřicích bylo nalezeno a ve zvláštní místnosti radnice vystaveno několik památek na Rizalův pobyt. I na Filipínách byla knižně vydána jeho korespondence s litoměřickým přítelem a Blumentrittovo jméno nese i jedna z hlavních manilských ulic. Jen málo Filipínců, návštěvníků naší země, opomene navštívit Litoměřice.

V 60. letech minulého století byly v poválečné Asii v důsledku různých způsobů odstranění kolonialismu, trojdílného členění světa, studené války a i vlivné, rádoby revoluční zahraniční politiky ČLR značné rozdíly v režimech jednotlivých zemí. Přes společnou protikoloniální frontu, charakterizovanou afro-asijskou konferencí v Bandungu (1955), byla v demokratické Indii komunistická strana prosovětská a legální (a v některých indických státech dokonce vládní), v Indonésii legální a pročínská, ve Filipínské republice, členské zemi pro-

amerického Organizace smlouvy pro jihovýchodní Asii (SEATO), byli komunisté v hluboké ilegalitě. Dokonce tehdy ještě jejich poslední partyzánské bojůvky, po neúspěšném pokusu o násilné převzetí moci v zemi v r. 1948, kladly v džunglích odpor vojsku pravicové vlády.

Zatímco Indie a ve značné míře i Sukarnova Indonésie byly pro nás (orientalisty i pracovníky ÚMPE) otevřené a dostupné, s Filipínami jsme neměli styky žádné a informace o vývoji této země byly tehdy prakticky nedosažitelné. Jediným zdrojem poznání vnitropolitické situace na Filipínách byla v zemích sovětského bloku v USA vydaná kniha bývalého amerického vojína Williama Pomeroye, který se svou filipínskou manželkou bojoval společně s místními rudými partyzány v letech 1948–1962, kdy byli oba odsouzeni a po deseti letech vězení amnestováni. Ve Velké Británii potom Pomeroy napsal knihu *Prales*, popisující partyzánské boje a příčiny jejich porážek.[20)]

Když jsem zjistil, že moji dva přátelé, filipinisté z Ústavu národů Asie AV SSSR G. I. Levinson a O. G. Baryšnikova, nemohli zemi svého zájmu navštívit a na místě studovat, neodolal jsem a požádal o grant vypsaný UNESCO, umožňující půlroční studijní pobyt v Indonésii a na Filipínách. Toto stipendium mi bylo uděleno a já od listopadu 1964 do ledna 1965 studoval a příležitostně přednášel na několika vysokých školách v Indonésii a od února 1965 poznával a studoval Filipíny a vystupoval tam zejména s přednáškami o vztazích mezi José Rizalem a Ferdinandem Blumentrittem.

Pobyt v Indonésii byl v mnohém směru snadný. Měl jsem několik známých na našem velvyslanectví v Djakartě, z ÚMPE zemi již přede mnou navštívil Miloslav Jankovec, když shromažďoval podklady pro své práce o konferenci v Bandungu a Afro-asijském hnutí solidarity. V některých větších městech byli Češi a Slováci, kteří tam organizovali naše dodávky. A na ostrově Celebes (Sulawesi) jsem navštívil svého pražského přítele Karla Štěrbu, který tam za Technoexport dohlížel na stavbu cementárny.

Rovněž ochota místních orgánů a institucí byla politicky příznivě ovlivněna probíhající „nasakomizací“ veřejného života. NASAKOM byla prosocialistická a protiimperialistická jednota tří hlavních politických sil v zemi – nacionalistů (NAS), náboženských skupin Agama (A) a komunistů (KOM). KS Indonésie, která byla po volbách z r. 1955 v národním shromáždění čtvrtou největší politickou stranou (měla 39 poslanců z celkového počtu 260), dokázala, s podporou prezidenta Sukarna, eliminovat otevřené protikomunisty a dosadit do různých pozic v tisku, rozhlasu, televizi či v masových organizacích své (veřejné či „tajné“) členy a sympatizanty.

Nesnáz však spočívala v rostoucím vlivu čínských levičáckých názorů na politiku KSI. Ta svým bojovným postojem nejen proti holandským kolonizátorům na Západní Guineji a britským v Malajsku sice získávala podporu části veřejnosti, postupně však ztížila schopnost spolupracovat s ostatními politickými stranami, zejména s představiteli armády a některých úřadů. Na pozvání velvyslance jsem pro pracovníky našeho zastupitelského úřadu přednášel o čínsko-sovětských rozporech. Jak jsem později zjistil, došla tehdy na klíčový orgán v naší zahraniční politice, mezinárodní oddělení ÚV KSČ, stížnost na „nestranickost“, „nemístnou objektivitu“ mého výkladu. I tam se však tehdy pod vedením Oldřicha Kaderky našli lidé, kteří mou objektivitu oceňovali a na podzim 1965 mě přizvali k přípravě návrhů podkladů pro sjezd KSČ v roce následujícím.

Určité potíže mi vznikly tím, že mé stipendium bylo vypláceno v místní měně, znehodnocované vysokou inflací. Z prostředků ústavu mi bylo zpočátku pomoženo, bydlení v Djakartě mi za výhodných podmínek umožnil ve svém bytě hospodář velvyslanectví Zdeněk Kno-

tek a pobyt mimo Djakartu jsem zpravidla řešil ubytováním v univerzitních ubytovnách. Po návratu do hlavního města jsem však zjistil, že u Knotků již bydlí jiný krajan, a tak mi nezbylo než ubytovat se v levném místním penzionu, bez klimatizace a jiných hotelových vymožeností. V téže době jsem se dostal do trapné situace, když se knihovník na djakartské univerzitě podivil, že neznám jiného Čecha pana Z. K., který se mu rovněž představil jako pracovník pražského ÚMPE. Má obava, že se jedná o pracovníka ministerstva vnitra, který si na své zahraniční cestě bez vědomí ÚMPE svou příslušnost k němu prostě „vypůjčil", byla potvrzena naším velvyslancem. Vysvětlil jsem proto panu Z. K., že sám sebe v očích místních činitelů uvede do podivné situace, až se zjistí, že on, řadový pracovník ÚMPE, bydlí v nejlepším místním hotelu typu Hilton, který si já, jeho služebně nadřízený, dovolit nemohu. Řešili jsme věc dohodou. Ve zbývajících dnech svého pobytu v Indonésii jsem se Z. K. sdílel jeho pokoj v luxusním Hiltonu.

Závažnější problém mi však vznikl, když filipínské velvyslanectví nevyřizovalo mou žádost o vízum, podanou ihned po příletu do Djakarty v listopadu předchozího roku. Cenným nápadem mi pomohl náš tiskový přidělenec Legler: využít filipínského tisku. Napsal jsem deníku *Manila Times*, že jsem stipendista UNESCO, který hodlá na Filipínách studovat dílo J. Rizala a zabývám se jeho vztahem k F. Blumentrittovi. Výsledek se brzy dostavil. Týden po tom, co deník uveřejnil můj přípis pod titulkem *Proč vláda nemá zájem na pobytu českého rizalisty?*, mi bylo vízum uděleno. Do Manily jsem přiletěl dne 7. 2. 1965 a byl tam uvítán zástupcem filipínské komise UNESCO.

JSOU FILIPÍNY V ASII?

Pochybnosti o asijskosti Filipín ve mně zasel přední zeměpisec univerzity v Jogjakartě, profesor Halim Khan, svým zřejmě předpojatým výrokem, že „Filipíny jsou latinsko-americkou republikou se severoamerickým zřízením, přesazeným do jihovýchodní Asie".

Přestože představitelé Filipínské republiky se rovněž zúčastnili konference v Bandungu a podepsali její protikoloniální deklaraci, lišily se Filipíny v mnohém směru od hlavních iniciátorů konference a jejich politiky nezúčastněnosti. Nejen počtem svých obyvatel (přibližně 30 milionů), ale obzvláště kulturním dědictvím své koloniální minulosti. S výjimkou nejjižnějších ostrovů (kam pronikl islám ještě před kolonizací) dokázali španělští kolonizátoři od 16. do 19. století drtivou většinu obyvatel malajsko-polynéského původu pokatoličtit a do určité míry vybavit španělskou kulturou i folklorem. Americké koloniální panství v letech 1899–1946 vybavilo zemi natolik úspěšnou tržní ekonomikou, že Komunistická strana Filipín, která se pokusila podle moskevských doporučení „využít poválečné revoluční situace" k násilnému převzetí moci, neuspěla a skončila v ilegalitě.

Členská země SEATO (od r. 1954) dlouhodobě pronajala USA více vojenských základen a nebylo tedy nic divného na tom, že se její vláda obávala rozvíjet styky se zeměmi sovětského bloku. Občanům byla dovolena pouze účast na mezinárodních konferencích pořádaných důvěryhodnou OSN, a to ještě jen v hlavním městě Quezon City či přilehlém velkoměstě Manile. Byl jsem tam přátelsky přijat především jako „rizalista" a stipendista UNESCO.

Pečlivě se o mne starala předsedkyně tamní komise UNESCO, profesorka Estebania Aldaba-Lim, která vedla oddělení humanistických věd na Filipínské ženské univerzitě. Sjednávala mi přístup na vysoké školy, knihovny a jiné instituce a často jsem byl udiven jejich různorodostí. Byl jsem však často i prověřován. A to jak při svých přednáškách a diskusích (do jaké míry jsem skutečně badatel), tak i při pozváních některými „ne-rizalisty". Nedlouho po

svém příletu jsem byl pozván a uniformovaným řidičem dovezen do přepychové vily na oběd k panu Davidu T. Sternbergovi, údajnému dopisovateli deníku *Christian Science Monitor*. Byl to muž s rozsáhlým přehledem a znalostmi. Dodatečně mi bylo o něm jedním přítelem naznačeno, že je rezidentem CIA v Manile. Jindy se u mě přihlásil a o besedu požádal Čech z Washingtonu, který prý přijel položit květy na hrob svých amerických přátel, kteří zde za války padli.

V jedné věci mi však přátelé z komise UNESCO (a tzv. UNTAB) neuměli vyhovět – mému přání poznat venkov a další ostrovy kromě Luzonu. Pomohl mi až můj nový známý, advokát a právní poradce Pedro B. Ayuda. Byl zednář (jako kdysi i Rizal) a byl potěšen, když jsem se mu jednou zmínil o svém zednářském dědečkovi. Představil mě „zakladateli a řediteli" sekty „Světlonošů" (hrdě se zvoucí „Lamplighters – World Peace Mission"), který se jmenoval Eleuteric J. Tropa. Byl to čilý a podnikavý vousatý Asijec, oblečený v černozelené sutaně a zásadně vždy bosý. Nabídl mi, že mě vezme s sebou (za odpovídající dar jeho spolku) v džípu na kontrolní cestu po osadách sekty na několika ostrovech. Nebylo to pohodlné. V džípu s námi jelo i několik japonských vysokoškoláků z tokijské Nihon University (členů English Speaking Society) a často jsme nocovali v bambusových chatrčích sběratelů lesních plodů uprostřed džungle. Jindy jsme byli u přímořských pěstitelů perlorodek – rovněž „Světlonošů" a obchodních přátel „otce zakladatele".

Několikrát jsme navštívili i hlavní města provincií (Cebu City, Davao, Dumaguete, Dapitan-Legaspi aj.), kde jsem všude vystupoval jako vzácný host otce Tropy, zejména na středních a vyšších školách se vždy oblíbeným tématem „Rizal a Blumentritt". Vzhledem k tomu, že v džunglích severních ostrovů ještě dohasínala činnost levicových partyzánů (a v jižních muslimských), byli jsme vystaveni kontrolám vojenských hlídek. Otec Tropa byl zjevně jejich dobrým známým, takže byli spokojeni s tím, že „jsem z OSN". Pouze jednou, když jsem byl před hlavním městem provincie Isabella StMateo dotazován na zemi svého původu a dotazující tušil, že ČSR je za železnou oponou, musel otec Tropa zamluvit věc mým „rizalovstvím". Časem jsem pochopil i důvod účasti několika Japonců v naší skupině. „Světlonoši", kdysi založeni americkým misionářem, se deset let po válce již dostali do finanční závislosti na japonských „sponzorech". Jejich potomci vezli domů zprávu o stavu investic.

Po rozloučení s otcem Tropou jsem si ještě vyjednal návštěvu na tehdy nově založené státní univerzitě na ostrově Mindanao. Dotklo se mě tam nejen varování, že si nesmím zaplavat v přilehlém jezeře (zamořeném parazity), ale že nesmím ani večer vycházet do nedalekého městečka vzhledem k několika případům zmizení členů univerzity beze stopy. Vysvětlení bylo nasnadě: místní obyvatelstvo bylo v drtivé většině muslimské a nová univerzita katolická se zjevným misijním posláním.

Ve své zprávě pro UNESCO jsem vysoce ocenil podporu, jíž se mi dostalo během mého tříměsíčního pobytu od filipínských institucí, rovněž literaturu, již jsem do ČSSR přivezl. Skutečnost, že tehdy měla mnou navštívená země tři úřední jazyky (angličtinu, španělštinu a tagalogštinu), z nichž jediný neevropský byl teprve do škol zaváděn, jsem se přimluvil za jeho podporu a vyslovil naději, že pracovníci OÚ ČSAV Evě Horákové, která studovala jazyk tagalog, ač ho nikdy neslyšela, bude také umožněn v zemi studijní pobyt. Také jsem si dovolil zapochybovat o „úředním" počtu muslimů na Filipínách – značně nižším než dva miliony.

ZA SVĚTOVOU RADU MÍRU V INDONÉSII A BARMĚ

V duchu názoru Jiřího Hájka, že podporou demokratických rysů Sověty organizovaného mírového hnutí (zejména mírového soužití, odzbrojení, tolerance k nestraníkům) přispějeme i k demokratizaci a liberalizaci pojetí socialismu ve vlastní zemi, jsem se aktivně zapojil do činnosti Čs. výboru obránců míru, pro který jsem přednášel a psal články do jeho tiskových orgánů.

Asi měsíc po svém návratu z Filipín jsem byl – pro svou znalost oblasti jihovýchodní Asie – pověřen ČSVOM účastí v delegaci Světové rady míru do Indonésie a Barmy. Jejím úkolem bylo získat podporu a účast významných činitelů obou zemí na připravovaném Kongresu za mír, národní osvobození a odzbrojení v Helsinkách. Dalšími členy delegace, s nimiž jsem se setkal v Moskvě, byl člen prezidia Francouzského mírového výboru a tajemník C. G. T. (Všeobecné konfederace práce) Jean Schaefer, člen SRM a parlamentu SAR Egypťan Magdí Hassanien a tajemník SRM O. P. Paliwal.

Ještě před společnou poradou celé delegace jsem byl přijat sovětským tajemníkem SRM prof. Matkovským a představitelem Sovětského mírového výboru Kotovem. Ti mi sdělili, že Indonéský mírový výbor byl ochoten delegaci SRM přijmout s podmínkou, že v ní nebude ani sovětský, ani indický představitel. Tato podmínka byla SRM přijata a bylo mi navrženo, abych jako jediný zástupce socialistické země v delegaci převzal její vedení. Odmítl jsem to jednak proto, že jsem byl jejím nejmladším členem, a dále z toho důvodu, že jsem se, v důsledku svého nedávného pobytu v Asii, nijak nezúčastnil na přípravách kongresu. Vedoucím delegace byl proto určen Jean Schaefer.

V Indonésii byla naše delegace (od 7. do 13. 6. 1965) přijímána vedoucími činiteli vlády, politických stran a Indonéského mírového hnutí. Přijetí u prezidenta Sukarna v paláci Merdeka mělo po mém soudu některé zvláštní rysy. Sukarno byl téměř jako orientální vládce obklopen několika představiteli vlády a armády, nechával si předvést i dvě různé delegace společně a aniž čekal na jejich sdělení, kladl přímo jejich jednotlivým členům otázky a vyslovoval vůči nim svá přání. Naší skupině slíbil vyslat na kongres do Helsinek delegaci složenou z významných osobností, požadoval však od SRM podporu indonéské kampaně za odchod Britů z okolních vojenských základen a právo na sebeurčení pro národy Malajska, Singapuru a Severního Kalimantanu (Bornea).

Místopředseda vlády a ministr zahraničí Subandrio nám sdělil, že pokládá Indonésii za předvoj boje proti imperialismu. Protože ten má zatím technologickou, hospodářskou a vojenskou převahu nad silami „NEFO“ (*New Emerging Forces*), musí se tyto „opevnit“ a převládnout svými revolučními protiimperialistickými idejemi. Většina vůdců politických stran opakovala zřejmě z čínské pevniny importovaná hesla, že „nemůže být míru při existenci imperialismu“ a dále že „mír máme rádi, ale svou nezávislost máme ještě raději“!

Při jednání s indonéským mírovým výborem, jenž byl zjevně zcela pod vlivem KSI, jsem já i Jean Schaefer pokládali za nutné zdůraznit, že naše mírové hnutí nesmí být ztotožňováno s hnutím komunistickým, má-li získat širší a rozmanitější podporu ze všech vrstev obyvatelstva a tak odvrátit agresivní války v jakékoliv podobě. Egypťan Magdí Hassanien pak jménem mírových sil v Africe vyjádřil vážné obavy nad ideologickým sporem mezi sovětskými a čínskými komunisty, který poškozuje protiimperialistická hnutí v Africe i v Asii.

Předseda KS Indonésie D. N. Aidit však požadoval, aby na kongresu v Helsinkách nebyl jen jediný hlavní – sovětský referát, ale aby i Čína dostala stejnou příležitost vystoupit se

svými názory. Na oslavy 45. výročí založení KSI budou proto pozvány jak delegace KSSS, tak i KS Číny.

Před odjezdem jsme byli ještě pozváni k návštěvě budovy v Bandungu, v níž se konala konference v r. 1955, dále k účasti na shromáždění 12 000 členek levicové ženské organizace Gerwani a na masovém školení 17 000 aktivistů svého druhu národní fronty NASAKOM. Hlavním řečníkem tam byl ministr a místopředseda KSI Njoto. Návštěva naší delegace měla v místním (i v angličtině vydávaném), zřejmě usměrňovaném tisku kladnou odezvu. Jen některá naše vyjádření byla podle místní potřeby upravována. Například námi vyslovená podpora osvobození Malajsie byla změněna na nutnost rozdrcení (*crushing*).

Československo-indonéské vztahy se v oblasti politické, hospodářské i kulturní až do r. 1958 rozvíjely velmi pozitivně. Potvrdila to návštěva prezidenta Sukarna v ČSR v září 1956 a předsedy čs. vlády V. Širokého v Indonésii v lednu 1958. V následujících letech však mladá indonéská demokracie, oslabovaná jak chabou ekonomikou, tak i národnostními spory a vzpourami místních vojenských činitelů a levičáckou politikou KSI, nabyla autoritativní rysy. V r. 1959 mocný generál Nasution vydal dekret o zákazu veškeré politické činnosti v zemi. Následujícím dekretem prezidenta Sukarna bylo rozpuštěno ústavodárné shromáždění a obnovena autokratická revoluční ústava z r. 1945.

Podobné vnitropolitické změny, k nimž došlo tři roky po naší návštěvě v Indonésii, se udály v Barmě – zemi, která patřila rovněž k iniciátorům konference v Bandungu – již koncem března 1964. Tehdy tam revoluční vláda vydala „zákon o obraně národní solidarity“. Podle něho byly rozpuštěny všechny politické strany i se svými přidruženými organizacemi. Nepolitické organizace, za jaké byly pokládány Všebarmský mírový výbor, Výbor asijsko-africké solidarity a jiná sdružení pro kulturní a přátelskou spolupráci, musely požádat o povolení činnosti. Mírový výbor požádal, ale povolení do léta 1965 neobdržel. Jeho činnost však byla, ve velmi omezené míře, tolerována. Dopisy na jeho adresu nebyly zpravidla poštou doručovány, mohl konat schůze svých členů, nikoli však veřejné schůze či protesty.

Když naše delegace Světové rady míru 11. 6. 1966 požádala na barmském velvyslanectví v Djakartě o víza, sdělil nám barmský velvyslanec, že je oprávněn nám vydat jen víza tranzitní na 24 hodin. Vzhledem k předpokládaným obtížím se jak Jean Schaefer, tak i Magdí Hassanien pod různými záminkami omluvili a do Rangúnu jsem 14. 6. 1966 přiletěl jen já s tajemníkem SRM O. P. Paliwalem. S podporou tamního čs. velvyslance Ivana Kopeckého jsme dosáhli prodloužení tranzitních víz o dalších šest hodin. Během této doby jsme vyhledali generálního tajemníka mírového výboru pana Thakin Lwina. Ten nám sdělil, že z 18 členů výboru je jen polovina schopna působit. Z nám předaného seznamu členů vyplývalo, že další tři na členství rezignovali, čtyři jsou ve vyšetřovací vazbě a zbývající se nacházejí v zahraničí.

Vyslání barmské delegace na kongres v Helsinkách za této situace nepřicházelo v úvahu. Někteří členové mírového výboru prý již požádali o členství v jediné vládnoucí politické straně, Straně barmského socialistického programu, a proto by nebylo vhodné, aby rozvíjeli styky se zahraničím. Je však naděje, že prostřednictvím vládnoucí strany bude možno získávat podporu obyvatelstva pro mírové cíle a vyjadřovat se k některým mezinárodněpolitickým otázkám.

Popisem všech těchto svých zkušeností ze zemí jihovýchodní Asie ze 60. let a z prvních let trvání ÚMPE chci ukázat, jak složitá byla tehdy situace mezinárodní i vnitropolitická

v jednotlivých zemích dané oblasti. Založení ústavu však nám, kteří jsme se zabývali soudobými dějinami, usnadnilo přístup k materiálům a k zahraniční odborné literatuře v tehdejších podmínkách dostupné jen vybraným pracovníkům několika institucí. Ještě užší byl ovšem okruh těch osob, kterým bylo politicky a finančně umožněno dané země navštívit, v zájmu ČSSR v nich odborně působit a navazovat s jejich institucemi přínosné vztahy.

NÁVŠTĚVNÍCI V ÚMPE

ÚMPE jako tehdy jediná, formálně nezávislá instituce pro výzkum mezinárodních vztahů, nadto požívající v komunistickém režimu nezbytné důvěry aparátu ÚV KSČ a MZV ČR, byl však i jakousi „záchytnou stanicí" pro významnější nevládní, nekomunistické návštěvníky ČSR/ČSSR. Vzhledem ke svým dřívějším vztahům k britské Labour Party jsem byl v r. 1958 pověřen péčí a doprovodem jediného britského hosta na ústavní konferenci k 20. výročí Mnichova. Byl jím, pravděpodobně i pro známost s náměstkem ministra a dřívějším velvyslancem v Londýně J. Hájkem, lord Stansgate, tehdejší prezident rady Meziparlamentní unie, pozvaný i s maželkou do Prahy naším ústavem. Byl vhodnou osobou jako zasloužilý člen Labour Party, která v září 1938 v Anglii podporovala akce „Stand by Czechs!". S projevem na konferenci sice Stansgate nevystoupil, poskytl však při této příležitosti interview, v němž podpořil mírové soužití, odzbrojení, zastoupení ČLR v OSN a odsoudil znovuvyzbrojování Německa. Byl také přijat na Hradě prezidentem A. Novotným.[21)]

Několik let předtím jsem po Praze doprovázel jiného labouristického hosta ÚMPE, dřívějšího ministra financí (a pozdějšího – v letech 1976–1979 – premiéra) Jamese Callaghana (1922–2005). Jeho návštěvě se u nás tehdy nedostalo publicity (byl v té době „pouhým" stínovým ministrem), o to více mi však byl lidsky bližší. V britské dolní sněmovně zastupoval voliče z velšského průmyslového centra Swansea, které jsem za svých studentských let také navštívil. Callaghan barvitě popisoval zejména pravidelný poslanecký den ve svém volebním obvodě. Kolik různých míst, lokálů, trafik i obchodů musí ten den navštívit, protože jej tam (a jeho názory) voliči očekávají. Utvrdil můj obdiv k britské většinové volební soustavě, která činí poslance závislým na voličích a méně na partajním aparátu. Také mi byl sympatický tím, že neváhal opravit mou zanotovanou melodii velšské písně (*David of the Rock*). Jiný labouristický poslanec R. Crossland, který v ÚMPE přednášel o aktuálních otázkách britské politiky, ocenil mou péči o něj za pražského pobytu zasláním své pozoruhodné práce o budoucnosti socialismu.[22)]

HOSTUJÍCÍM PROFESOREM V CHICAGU

Do ústavu však přicházeli i hosté ze zámoří. Vícekráte jej navštívil profesor politických věd na chicagské univerzitě Northwestern University (Severozápadní univerzita, NWU) R. Barry Farrel. NWU patří mezi desítku největších amerických univerzit a co se týká ekonomického vzdělání, náleží mezi ty nejlepší. Profesor Farrel obohacoval program a zvyšoval přitažlivost svého předmětu i tím, že v dobách studené války prosadil zvaní jazykově a odborně kvalifikovaných přednášejících přímo ze zemí sovětského bloku.

Bylo však někdy obtížnější dostat souhlas k přednáškám v USA od úřadů vlastní země než pozvání do Ameriky. Farrel proto pozval na NWU v r. 1967 nejprve zástupce ředitele ÚMPE V. Sojáka (ředitelem ústavu byl již A. Šnejdárek), jemuž byl souhlas udělen nejen pro jeho vyšší funkci, ale i proto, že jeho nevlastní bratr Z. Soják byl vedoucím kanceláře A. Novotného na ÚV KSČ.

Mně bylo pozvání na NWU rovněž předáno, jeho přijetí mi však bylo povoleno až po politických změnách v ČSSR počátkem r. 1968. Vzpomínám si, že jsem, již vybaven výjezdní doložkou a letenkou, 9. března na stranické konferenci na MZV kritizoval bývalého prvního tajemníka ÚV KSČ, ale ještě stávajícího prezidenta státu A. Novotného pro jeho dřívější vřelý vztah k uprchlému „jetelovému" generálu Janu Šejnovi. O dva dny později, když jsem čekal v Londýně na další spojení do Chicaga, mě tehdy v diplomatické funkci na našem velvyslanectví působící přítel Miroslav Had odvezl do BBC. Tam jsem v živě vysílaném rozhovoru šířil své – přirozeně produbčekovské – názory na situaci v naší zemi.

Po nezbytném seznámení s kampusem NWU na chicagském předměstí Evanston a s budovou vyhrazenou politickým vědám Harris Hall, mi byly sděleny mé povinnosti „visiting" profesora: po dobu jarního čtvrtletí přednášet každé úterý tři hodiny (za přítomnosti, příp. podpory B. Farrela nebo jeho asistenta Jamese Kuhlmana) o „třetím světě a ideologii socialistických zemí" a ve středu probírat přednesené téma v seminářích. Povinnosti mých studentů, graduantů, bylo sepsat svá vyjádření k tématu, a to i na základě východoevropských pramenů (např. v r. 1967 v Moskvě vydané knihy B. N. Ponomarjova *World Revolutionary Movement of the Working Class*).

Po počátečním rozjezdu se mi pomocí obou jmenovaných pedagogů podařilo najít vhodný přístup a vyvolat zájem svých posluchačů. Dva dny výuky v týdnu mi umožnily navštívit vždy v jeho druhé polovině asi osm předních amerických univerzit (včetně západního pobřeží USA) a přednáškami zčásti krýt cestovní náklady. Mé přednášce na univerzitě v kanadském Torontu dne 6. května předsedal starý přítel naší země profesor H. Gordon Skilling. Nabídl mi dokonce možnost uplatnění na tamní univerzitě v případě nouze. S díky jsem odmítl, s útěkem jsem nepočítal.

Mezi názory studentů byly veliké rozdíly. Zejména někteří z afrických zemí ode mě očekávali „socialistický důvod", jak u nich doma postupovat. Má odpověď zpravidla zněla: Poznejte a určete konkrétní podmínky své země a pečlivě k nim přihlížejte – univerzální návody nemusí být zárukou úspěchu. Když jsem končil v červnu výuku na NWU, napsali mí přátelé Farrel a Kuhlman spolu se studenty více než zdvořilý dopis s kladným hodnocením.

Závěrečné dny června jsem strávil ve Washingtonu a v New Yorku. S pomocí našich tamních diplomatů jsem se setkal s mnoha zajímavými lidmi a vývoj věcí u nás doma byl tehdy zajímavý i pro ně. Obtížně jsem odpovídal na jejich otázku: Co pro vás můžeme udělat? V duchu zásad tehdejšího ministra zahraničních věcí J. Hájka by byla jakákoliv otevřená intervence Západu proti Sovětům našimi východní kritiky pravděpodobně uvítána jako potvrzení naší protisovětské a protisocialistické orientace. Vítal jsem proto především morální podporu našich demokratizačních snah.

Do paměti se mi však vryla především dvě setkání. První z nich jsem připravil pochopitelně bez vědomí našich úřadů. Byla to návštěva u bývalého nadřízeného mého otce v Pražské plodinové burze a Čs. obilní společnosti, pozdějšího ministra zemědělství (a v londýnské Benešově vládě financí) dr. Ladislava Feierabenda, který mě znal z předválečných dob ještě jako chlapce. S chotí Hanou mě velmi přátelsky přijali ve vilce na předměstí Washingtonu. Dr. Feierabend vzpomínal na význam zpráv o zásobovací situaci v okupované zemi, připravovaných mých otcem a postupovaných s dalšími dokumenty předsedou protektorátní vlády generálem A. Eliášem utajovanými cestami do Londýna. Oba za to zaplatili v r. 1942 v jednom týdnu svými životy. Feierabend, ceněný v USA jako znalec středoevropského zemědělství, byl však již tehdy chatrného zdraví – trpěl srdeční chorobou a zemřel v následujícím r. 1969.

Setkání druhé bylo s tehdejším profesorem mezinárodních vztahů na Kolumbijské univerzitě, dřívějším státním tajemníkem ve vládě Johna F. Kennedyho, panem Rogerem Hilsmanem. Shledal ve mně vhodného partnera k delší rozmluvě o otázkách Dálného východu a jihovýchodní Asie, jichž byl jako poradce prezidenta Kennedyho vynikajícím znalcem. Při rozchodu mi věnoval své dílo o 600 stranách, vlastně výčet jeho činnosti ve vládní funkci s vepsanými slovy: *„To Jiri Stepanovsky – with respect and affection."*[23)]

Cestu z USA jsem přerušil na několik dnů v Londýně, abych tam navštívil Královský ústav mezinárodních vztahů a několik osobních přátel – M. Hada, ekonoma Freda Danielse a svou známou z hirošimských konferencí Peggy McDuff, tehdy již generální tajemnici Mezinárodní konfederace za odzbrojení a mír (ICDP). Pozval jsem ji do Prahy k návštěvě ČSVOM, aniž jsem mohl tušit, nakolik se změní mé postavení o rok později, když se její návštěva uskutečnila. Po návratu do Prahy jsem s rodinou odjel na dovolenou. Když jsme se z ní 21. 8. 1968 vraceli, jeli jsme vlakem popsaným protesty proti sovětským okupantům.

STŘET IDEJÍ S MOCÍ

Následující měsíce byly dobou tvrdých zkoušek pro pracovníky v tak citlivé a tvrdým zásahům okupantů vystavené oblasti společenských věd, jakou byly mezinárodní vztahy. Krutost doby jsem si uvědomil již cestou na své pracoviště na Opyši, když jsem nedaleko úřadu předsednictva vlády spatřil na chodníku kaluž krve nedlouho předtím sovětským vojákem zastřelené 26leté vysokoškolačky Marie Charouskové. Podle svědků spočívalo její provinění v tom, že na něj vyplázla jazyk. Česky proneseným slovům „otec osvoboditel – syn okupant" porozuměl snadno každý Rus.

Ruský budapešťský scénář z r. 1956 v naší zemi neprošel, jednak pro odlišnou mezinárodní situaci, jednak pro jeho rozhodné odmítnutí prezidentem L. Svobodou (i podle svědectví L. Štrougala při setkání v Třeboni v r. 1998), a také proto, že Češi nepoužili proti Rusům zbraní jako Maďaři. Otázku, zda byla kompromisní kapitulace bez pokusu o ozbrojený odpor zcela správnou, si kladl i Alexandr Dubček ještě o dvacet let později. Když jsem k němu, tehdy předsedovi federálního parlamentu, v květnu 1990 přivedl Henryho A. Kissingera, položil i jemu Dubček tuto otázku. Vysvětloval mu, že nebyl v postavení maršála Tita – velitele partyzánské armády v hornaté Jugoslávii, aby mohl jednat jinak, než jednal. Kissinger to plně uznal a sám se jako historik mezinárodních vztahů zajímal spíše o způsob jednání Rusů s Dubčekem a ostatními členy jeho vedení po jejich únosu do Moskvy a o formy nátlaku, jakým byli vystaveni. Moskevský kompromis však přece jen přinutil sovětské vedení postupovat jinak než v r. 1956. Až do dubna 1969 zůstal Dubček v čele strany jako symbol zbytku některých vymožeností „pražského jara".

Využili jsme oněch zbytků zejména v Čs. výboru obránců míru především k cizojazyčnému vydání všech dokumentů vedení KSČ, vlády, parlamentu i Národní fronty, odsuzujících sovětskou okupaci. Rovněž jsme využili krajských a okresních mírových výborů a měsíčníku ČSVOM *Mír* ke kampani za zrušení trestu smrti za politické zločiny. Měla ohlas vzhledem k tragické zkušenosti z 50. let a i vzhledem k obavám z nejisté budoucnosti.

V ústavu jsme rovněž připravili soubor dokumentů o ohlasu srpnové intervence ve „třetím světě".[24)] Ze 40 zahrnutých dokumentů nejrozhodněji odsoudili intervenci představitelé Čínské lidové republiky a také předsednictvo KS Japonska, sdílející kritické názory KS západní Evropy (tzv. euro-komunistů). Také vlády rozvojových zemí intervenci ve své většině odsoudily, zatímco komunistické strany těchto zemí ji zpravidla prohlásily za nezbytnou.

Otázka vpádu vojsk pěti zemí Varšavské smlovy do ČSSR se postupně, přes úsilí SSSR, dostávala na půdu Světové rady míru. Z pověření ČSVOM jsem se v polovině listopadu 1968 účastnil zasedání jejího předsednictva ve finském městě Lahti. Když jsem předběžně zjistil u svých přátel – předsedy britského mírového výboru Gordona Shaffera a Kanaďana Jamese Endicotta –, že v diskusi s touto otázkou vystoupí, vyhledal jsem předsedu sovětského mírového výboru, člena Nejvyššího sovětu, známého ukrajinského dramatika Alexandra Kornejčuka, a varoval jej, že v případě, že někdo ze sovětské delegace osočí Dubčekovo vedení KSČ z protisocialistických postojů, budu nucen podrobně vysvětlit protichůdné stanovisko ČSVOM.

V následující diskusi byli často kritizováni pro malé výkony a vysoké náklady představitelé SRM – její předsedkyně Isabella Blumová a tajemník Romeš Čandra. Pokud jde o intervenci v ČSSR, byl účastníky ze Západu většinou jen vysloven nesouhlas s ní. Pouze Francouzka Ives Farge a Jugoslávec D. Govorovič své odsouzení intervence blíže zdůvodnili. Sovětští představitelé pouze ujišťovali, že s KSČ bylo dosaženo dohody a že se věc činnosti SRM přímo netýká.

JDE O ZÁSADY

Krátce po mém návratu z Lahti mi bylo z ÚV KSČ sděleno, že se akademik Josef Macek vzdává předsednictví v ČSVOM, a bylo mi navrženo, abych v rámci reorganizace Čs. mírového výboru jako další nositel čs. mírové ceny kandidoval na funkci jeho spolupředsedy, se Slovákem D. Krnem. Souhlasil jsem, hlavně z obavy, abych svým odmítnutím neumožnil posílení rostoucího vlivu konzervativních sil v KSČ i v mírovém hnutí.

Celostátní ustavující konference ČSMV se konala 1.–2. 12. 1968 a byl jsem na ní zvolen předsedou jeho české části. Vedoucím tajemníkem ČSMV byl potvrzen Jaroslav Knobloch. Byl jsem tomu rád, protože jsme oba měli stejné politické názory. Ve svém programovém projevu jsem neopomenul kritizovat SRM, která ignorovala naši kritiku srpnové intervence a smiřuje se s nezákonným a svévolným používáním síly v mezinárodních vztazích. S velkým porozuměním přijali také delegáti konference návrh J. Knoblocha, aby ČSMV zkrátil na čtvrtinu svůj devizový příspěvek sekretariátu SRM.[25)] Při pozdějším jednání se Sovětským mírovým výborem mi bylo velmi vyčítáno, že do ČSMV nebyli zvoleni někteří nejvěrnější přátelé SSSR v čele s Gustou Fučíkovou.

V ÚMPE jsem byl kromě vedení oddělení rozvojových zemí i členem Jaroslavem Šedivým vedené redakční rady měsíčníku *Mezinárodní vztahy*. Jako bychom tušili dočasnost tolerování odlišných názorů, spěchali jsme – Jiří Hájek, Václav Kotyk a já – jimi vyplnit druhé číslo tohoto časopisu. Hájek, který po svém statečném vystoupení v OSN dne 22. 8. 1968 odešel z funkce ministra zahraničních věcí, ve své úvodní stati kromě dalších úvah zdůraznil, že *„ideologický boj má být veden jako ideologický a ne mocenským potlačováním“*. Vedoucí oddělení socialistických zemí Kotyk požadoval *„plné uznání a respektováním specifických podmínek a tudíž i práva jednotlivých zemí na vlastní cestu rozvoje“*. Já jsem pak ve své stati o nezúčastněnosti propagoval názory Josipa Broze Tita a Brita J. W. Burtona o špatnosti studené války a bloků a potřebě nezúčastnění se na nich při *„důsledném respektování demokratických vztahů mezi všemi národy a státy“*.[26)]

V březnu 1969, když čínské ministerstvo zahraničních věcí vydalo materiál uvádějící, že na základě rovnoprávných smluv byla Čína carským Ruskem zbavena jednoho milionu čtverečních kilometrů svého území, a krátce poté následovaly pohraniční ozbrojené srážky mezi

oddíly čínské a sovětské armády, jsem napsal stať *Zamyšlení nad střelbou na Ussuri*. Vedl jsem paralelu mezi čínským obviňováním Sovětů z revizionismu, zrady socialismu atp. a obdobným obviňováním ČSSR ze strany SSSR a jeho spojenců. Poukázal jsem na *„nebezpečné důsledky řešení politických a ideologických rozporů mezi socialistickými zeměmi svévolně uplatňovaným násilím“*. Můj závěr zněl: *„Respektování rovnosti komunistických stran a svrchovanosti socialistických zemí je proto jedinou cestou, která zachovává skutečnou sílu a politickou moc a přitažlivost socialistickému společenství.“* Text vyšel v tisku ČSMV a byl také otištěn v některých dalších časopisech.[27)]

DVACET LET „MIMO OBOR“

Zasedání ÚV KSČ v dubnu 1969 a nahrazení stále více izolovaného Alexandra Dubčeka Gustávem Husákem, opírajícím se o SSSR a zčásti i o slovenský nacionalismus, otevíralo cestu tzv. normalizaci, tj. tomu, co se v SSSR v té době za „normální“ pokládalo. Spěchal jsem ještě, abych využil Egonem Bushem redigovaného měsíčníku *Mezinárodní politika* k poslední úvaze o osudech politiky nezúčastněnosti. Napadl ji totiž ve svém březnovém čísle do budoucna opět závazný zdroj dovoleného poznávání mezinárodních vztahů, měsíčník *Meždunarodnaja žizň*, za to, že její nositelé „odsoudili opatření přijatá řadou spojeneckých socialistických zemí při poskytování bratrské pomoci čs. lidu v boji proti cizí a vnitřní reakci“.

Já jsem naproti tomu ve svém přehledu vývoje politiky neangažovaných ocenil, že v hodnocení srpnových událostí *„vycházejí tak jako bezmála všechny členské státy OSN z její Charty, která je zavazuje vystříhat se ve svých mezinárodních stycích hrozby silou nebo použití síly“*.[28)] Závěr z dubnového pléna ÚV KSČ vyvodil ředitel ÚMPE Antonín Šnejdárek. Včas pochopil, že mu v nových podmínkách nebude odpuštěno jeho přijetí u amerického prezidenta R. Nixona, přestože si tehdy pospíšil o svém rozhovoru s ním obratem informovat sovětského velvyslance Dobrynina. Své cesty do sousedního Maďarska využil k odchodu do Francie, aby tam po zbytek svého života učil na Sorbonně.

Ze své, na dlouhou dobu poslední cesty do západní Evropy jsem se vrátil. Jednak s ohledem na svou rodinu, dále jsem souhlasil s názorem J. Hájka, že občanem je třeba být doma, a také proto, že jsem se na svých cestách setkal s více Čechy, kterým pobyt na Západě natolik vyhovoval, že jim návrat domů již připadal neúčelný. V polovině května jsem odletěl do Stockholmu, abych tam zastupoval ČSMV na konferenci proti válce ve Vietnamu. Účastnilo se jí několik set delegátů. Ve svém nečteném projevu jsem celkem spontánně přešel od spravedlivého boje Vietnamců proti imeprialistické agresi k neméně spravedlivému požadavku zejména menších a slabších zemí a národů, aby o svých vnitřních záležitostech rozhodovaly svobodně a samy a nestávaly se obětí nátlaku nebo i dokonce ozbrojeného vpádu bezohledných velmocí.

Sklidil jsem veliký potlesk, všichni věděli, odkud jsem a o čem mluvím. Na konferenci byl ovšem přítomen i dopisovatel agentury TASS. Někdy v červnu 1969 jsem byl pozván k tajemníkovi ÚV KSČ Aloisi Indrovi. Ten mi věcně sdělil, že strana rozhodla odvolat mě ze všech funkcí v ČSMV. Nedlouho poté mi sdělil úřadující ředitel ÚMPE Miroslav Nikl, že jsem zbaven funkce vedoucího oddělení. Vyhazov z ústavu následoval později, i vyloučení z KSČ.

Z ÚMPE byla postupně odstraněna (či „vyměněna“) většina pracovníků. Přežili v něm jen ti, kteří buď zůstali věrni své „uhlířské víře“ v neomylnosti SSSR (v mém útvaru Jaroslav Pátek a Václav Opluštil), anebo byli ochotni, v zájmu dalšího setrvání v zaměstnání, odvo-

lat své dřívější názory a vítat bratrskou sovětskou pomoc z r. 1968 a vše další spjaté s „normalizací“. Patřilo k tomu i to, že s námi – „vyhnanci“ – se nesměli stýkat. Také se mi stalo, že někteří raději přešli na druhou stranu ulice, aby se vyhnuli nesnázím. Měli jsme také zajištěnou publicitu. V *Knihovně Rudého práva* vyšla brožura, v níž se psalo mj. o „různých skupinách, které legálně i nelegálně narušovaly socialistickou zahraniční politiku, rozbíjely sounáležitost socialistického tábora a především se snažily o izolaci Sovětského svazu. V Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomiku působili především dr. A. Šnejdárek, J. Šedivý, J. Štěpanovský, A. Ort a V. Kotyk.“[29)]

V poněkud změněné sestavě (J. Šedivý, A. Ort, A. Seifert, J. Štěpanovský) jsme se pravidelně scházeli v následujících dvaceti letech s naším přítelem a učitelem Jiřím Hájkem a hodnotili vývoj. Počátkem r. 1977 hrstka statečných vydala *Chartu 77* a Hájek byl po větší část roku jejím jediným mluvčím. Jsem přesvědčen, že politicko-právní pojetí *Charty 77*, to jest obžalobu režimu pro soustavné porušování jím samým v oblasti lidských práv převzatých závazků, nevymyslel ani spisovatel, ani filozof, ale právník a historik Hájek.

Naše styky s ním v období, kdy byl pod trvalým dohledem, byly obtížnější. Po návštěvě u něho v Pomněnkové ulici v Zahradním Městě, kde si hlídkující policisté opsali mé osobní údaje, obdržel zpravidla můj zaměstnavatel upozornění, že se stýkám s pochybnými lidmi. Někdy nebylo snadné najít nové zaměstnání. Začínal jsem jako vazač břemen pod jeřábem, později referent pro práce a mzdy v hostivařském závodu Transporta 10 a teprve koncem 70. let se mi podařilo získat místo podnikového a patentového právníka ve výzkumu a vývoji Stavebních závodů Praha.

Síla a tvrdost režimu však slábla, když M. Gorbačov nejevil snahu jej v nouzi zachraňovat. S A. Ortem a dalšími „vyhnanci“ jsme založili „Sdružení za evropský dům“ a až do r. 1989 jsem se úspěšně odvolával proti jeho nepovolování. Pětasedmdesátiny Jiřího Hájka jsme (A. Ort, J. Šedivý, A. Seifert a já) připomněli vydáním 93 stránkového samizdatu, oslavenec je přežil o dalších pět let. Důstojnou publikací (350 stran) uctil Ústav mezinárodních vztahů památku Jiřího Hájka posmrtným vydáním jeho *Pamětí* v r. 1997, díky Dobroslavu Matějkovi, který uspořádal Hájkův rukopis.

DOČASNÝ NÁVRAT

Do ÚMPE, přejmenovaného již v r. 1970 na Ústav mezinárodních vztahů (moskevský IMO byl zřejmě nutným vzorem), jsem se vrátil až na pozvání jeho nového ředitele Václava Kotyka. Jemu jsem dělal zástupce. Úspěšně jsme spolupracovali až do jeho abdikace v březnu 1991. V přítomnosti ministra zahraničních věcí Jiřího Dienstbiera jsem ÚMV o několik týdnů později předával jeho americkému příteli Jiřímu Valentovi. Po kratší době, když jsme se blíže poznali, jsem se s ním dohodl na rozvázání pracovního poměru. V letech 1991–2007 jsem byl členem redakční rady měsíčníku *Mezinárodní politika* a přednášel na Vysoké škole ekonomické anglicky mluvícím studentům o české zahraniční politice dříve a nyní.

Po dvaceti letech „izolovanosti“ jsem již neměl odvahu ani příležitost se k tematice rozvojových zemí vracet. Když jsem v květnu 1990 doprovázel po Praze Henryho A. Kissingera, snažil jsem se mu naznačit, že jeho doporučení vytvořit ve středu Evropy pás neutrálních zemí (zřejmě ve snaze nahradit zde tehdy odsuzované bloky něčím pozitivním) nám připomíná „bezpečnostní vakuum“, a proto zde neuspěje.

V březnu 1991 jsem o ČSSR přednášel v Německu a Rakousku.[30)] Později jsem též publikoval vysvětlení, proč neutralita ve střední Evropě těžko najde uplatnění.[31)] Logicky jsem

dospěl k závěru o účelnosti vstupu do NATO, stal se dočasným předsedou České atlantické komise, než jsem o převzetí této funkce přesvědčil pana Karla Schwarzenberga. Podílel jsem se proto i na některých publikacích ÚMV o těchto otázkách.[32)]

Pádem bipolárního světa a studené války byla zčásti splněna i pozitivní úloha mírové politiky nezúčastněných. Některé úkoly z jejího poslání zůstaly nedokončeny, jiné vyvstaly a vyžadují si nových řešení, někdy těch „tvrdých", jindy „měkkých". Ale to již není tématem tohoto vzpomínání.

V podmínkách dnes již z velké části svobodného a demokratického světa, existence elektronické informatiky a hojných příležitostí ke studiu v zahraniční a výměně názorů, si současná generace může obtížně představit situaci před 50 lety, kdy přístup k západnímu tisku a odborné literatuře byl výsadou omezeného počtu jednotlivců a kdy byl založen ÚMPE, první a dlouho jediný podobný ústav v naší zemi. Jsem rád, pokud jsem mohl přispět k jeho vzniku a snad i k jeho rozvoji.

POZNÁMKY

1) *Labour Party – Stručný přehled vývoje socialistického hnutí ve Velké Británii*. Praha, Cíl 1947.
2) Štěpanovský, Jiří: *Mezinárodní postavení Číny*. Praha, SNPL 1958, s. 267.
3) Speech delivered by Dr. B. Gafurov, President XXV. International Congress of Orientalists. New Delhi, January 4, 1964, s. 2.
4) Materiály z IX. Orientalistické konference v roce 1970, s. 13–19 a 26–39.
5) Krása, Miloslav–Štěpanovský, Jiří: *Boj národů proti koloniálnímu otroctví*. Praha, Náprstkovo muzeum, Praha 1953; ve slovenské mutaci *Kolonie proti imperialismu*. Martin, Osveta 1953.
6) Štěpanovský, Jiří: *Národně osvobozenecké hnutí v koloniálních a závislých zemích ve druhé etapě všeobecné krize kapitalismu*. Praha, Orbis 1953; *Nová mysl*, 6/1954.
7) *Dokumenty k národně osvobozeneckému hnutí 1955–1961. Svazek I a II*. Praha, Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii – Nakladatelství politické literatury 1963.
8) Podrobnější záznam je součástí mé zprávy o studijním pobytu v Indii, která má 78 stran a byla podána pod čj.-07.643/60/Ú.
9) Levkovskij, A. I.: „K otázce národní buržoazie". *Otázky mezinárodních vztahů*, 2/1962.
10) Podrobné zprávy o pobytu v Indii, Pákistánu, Íránu a Libanonu jsem předložil na MZV pod čj. 07623/64-Ú a 07655/64-Ú.
11) „Clash of Views at World Orientalist's Meet". *The Times of India*, 7. 1. 1964.
12) „Czech Scholar Lauds Pak Efforts for World Peace". *The Pakistan Times*, 22. 1. 1964.
13) Zpráva čj. 103219/64-8.
14) *Kayhan*. International Edition. Teheran 29. 1. 1964, s. 1 a 7.
15) *O zahraniční politice nezúčastněnosti*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965; *Foreign Policy of Non-Alignment*. Prague, Institute of International Politics and Economics, 1964 (62 stran).
16) Štěpanovský, J.: „Non-Alignment and the Contemporary World". In: *Special Number of the Information-Magazine*, October 1964, s. 4–11.
17) Stepanovsky, Jiri: „Origin and Development of Non-Alignment". *Peace Herald. Journal of the All India Peace Council*, October 1964, s. 3–11.
18) Hájek, Jiří: *Paměti*. Praha, Ústav mezinárodních vztahů 1997, s. 208.
19) Polišenský, Josef: „José Rizal, Ferdinand Blumentritt and the Philippine Struggle for Independence". *Nový Orient* 17/1962, s. 32–34, a *Nový Orient* 18/1963, s. 142–144.
20) Pomeroy, William: *The Forest*. New York, International Publishers 1963 (224 stran).
21) *Replies by Lord Stansgate to Questions put International Conference on the occasion of the 20th anniversary of Munich*. Orbis, Praha 1958, s. 102–103.
22) Crosland, C. A. R.: *The Future of Socialism*. London 1964 (368 stran).
23) Hilsman, Roger: *To Move a Nation-The Politics of Foreign Policy in the Administration of John F. Kennedy*. New York, 1967 (602 stran).
24) *Ohlas srpnových událostí v ČSSR v zemích Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Dokumenty*. Studijní materiál, svazek 37/1969. Pouze pro vnitřní potřebu. Praha, ÚMPE 1969 (108 stran).

25) *K úkolům a poslání Čs. mírového hnutí*. Referát J. Štěpanovského na Celostátní konferenci ČSMV. *Mier*, 1/1969, s. 6–9.
26) Hájek, Jiří: „Mezi studenou válkou a mírovým soužitím"; Kotyk Václav: „O jednotě socialistických zemí"; Štěpanovský, Jiří: „Nezúčastněnost – dimenze minulosti či budoucnosti?". *Mezinárodní vztahy*, 2/1969.
27) Štěpanovský, J.: „Reflections on the Ussuri Incidents". *Information of the Czechoslovah Peace Committee*, April 1969, s. 20–26; „Zamyšlení nad střelbou na Ussuri". *Svět v obrazech*, 8. 4. 1969, s. 25.
28) Štěpanovský, Jiří: „Neangažovaní: Jak se mají angažovat?". *Mezinárodní politika*, 7/1969, s. 9–11.
29) *Fakta nelze zamlčet*. Svědectví lidí a dokumentů, III, Knihovna Rudého práva. Praha, Rudé právo 1971, s. 32.
30) Stepanovsky, Jiri: „The Case of Czechoslovakia". In: *Central and Eastern Europe in Transition*. Bonn, Forschunginstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik e. V.; týž: „Czechoslovak Foreign Policy After the ‚Velvet Revolution'". In: *The Pentagonal/Hexagonal Experiment*. Laxenburg, Published by the Austrian Institute for International Affairs 1991.
31) Štěpanovský, Jiří: „Neutrality and the Contemporary Czechs". In: *Smysl neutrality v dnešní Evropě*. Edice Právnické fakulty UK, Praha 1999; týž: „Malé státy v měnící se Evropě". In: *Malé země, velcí sousedé*. Praha, Ústav mezinárodních vztahů 1998.
32) *ČR a NATO*. Praha, Ústav mezinárodních vztahů 1996; *Proč NATO*. Praha, Ústav mezinárodních vztahů 1997.

ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ – OSOBNÍ ÚVAHY A POZNATKY

Otto Pick

Příspěvek dr. Handla popisuje důkladně a přesně vývoj Ústavu mezinárodních vztahů v letech 1989–1998, tedy včetně období mého ředitelování. Přišel jsem do ústavu po dlouholetém pobytu v cizině, a proto si dovoluji několik krátkých slov o svých dojmech a následujících zkušenostech.

Můj vůbec první kontakt s ústavem byl někdy během léta 1967, když jsem se účastnil mezinárodní vědecké konference v anglické Cambridgi. Při večeři jsem seděl vedle příjemného, poněkud zavalitého pána. Vyměňovali jsme si anglicky zdvořilostní fráze, ale brzy jsme si uvědomili pošetilost našeho počínání a přešli jsme do češtiny. Můj soused byl tehdejší ředitel ústavu, prof. Šnejdárek.

O ústavu jsem nevěděl nic a musím se přiznat, že mě nezajímal. Pan Šnejdárek klidně vykládal o podmínkách práce, hovořil o postupném uvolnění tvrdých režimních kritérií a vykreslil celkem optimistický obraz budoucnosti. Překvapil mne pozváním, abych přijel do Prahy přednášet. Moji námitku, že by mně hrozily ze strany režimu určité sankce, odbyl poznámkou, že „takové věci" se dají zařídit. Do Prahy jsem ovšem nejel a na ústav zapomněl. Ale ne na dlouho. Vstup vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 vše radikálně změnil. Uvědomil jsem si, že Šnejdárkův optimismus byl vlastně bezobsažný a že vůbec s optimismem byl v Československu na delší dobu konec. Šnejdárek se brzy objevil u nás v Londýně a vysvětloval, že jako muž bez rodiny mohl odejít do exilu a tak mohl i možná odvrátit pozornost nových mocipánů od svých kolegů. Nevím, zdali to tak fungovalo, krátce potom se Šnejdárek přestěhoval do Paříže, učil tam na univerzitě. Občas jsme se setkávali v jeho oblíbené restauraci na Quai Voltaire. O ústavu už nebyla řeč, diskutovali jsme o politice v západním Německu a hlavně o významu německé Ostpolitik.

Příští kontakt s ústavem byl až po listopadu 1989. Vrátil jsem se do Prahy na pozvání Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, abych se zapojil do práce obnovené katedry politologie, která začínala působit pod vedením prof. Syllaby. Tehdejší ředitel ÚMV, dr. Kotyk, mě po-

zval do ústavu. Moje první návštěva v Nerudově ulici na mne působila poněkud rozpačitě. Knihovna byla na postkomunistické poměry dobrá, ale budova byla sešlá, pracovní podmínky zastaralé. Zdálo se mi, že se vracím o půl století zpět. Byla to moje chyba – porovnával jsem ÚMV s instituty, které jsem znal ze západní Evropy a USA. Oproti tomu jsem ihned poznal, že většina vědeckých pracovníků patřila do kategorie „osmašedesátníků", o kterých tak výmluvně píše kolega Handl. Obdivoval jsem jejich odhodlání pustit se do práce po dlouhých letech, kdy jim vědecká a publicistická činnost nebyla dovolena. Litoval jsem, že tolik lidí přišlo o mnoho let vědecké práce. Nedovedl jsem si tehdy představit, jak to s ÚMV dopadne.

A pak se objevil Jiří Valenta přičarovaný ministrem Dienstbierem z Floridy. Valenta se viděl jako jakýsi deus ex machina a do jisté míry jím byl. Znal jsem ho v emigraci. Ve Spojených státech měl zaslouženě slušnou akademickou reputaci. Začátkem 70. let vystoupil jako hlavní referent na vědecké konferenci v St. Louis, která se jako dozvuk násilného ukončení pražského jara zabývala pojmem „intervence". Valentův věcně emotivní referát zanechal silný dojem.

Po příchodu do Prahy se ale z vědce stal pouhý publicista. Našel si životní úkol – předělat Ústav mezinárodních vztahů do vlastní podoby. Jak již poznamenal kolega Handl, Valenta měl „velmi osobní styl řízení zaměřený na maximální publicitu". Měl užitečné vazby na americké nadace, zejména Pew Charitable Trust, získal podporu pro publikace ústavu a opravdu zvýšil viditelnost ÚMV do nebývalých rozměrů. Oproti tomu jeho manažerský přístup byl dlouhodobě nepřijatelný. Měl přehnané představy o významu ÚMV a o důležitosti ředitele. Vystupoval arogantně a jeho chaotický způsob rozhodování působil zmatek a ovlivňoval pracovní morálku. Jeho nevyhnutelné odvolání z funkce v březnu 1993 překvapilo jen jeho samého.

Krátce po mém návratu do Prahy mě Valenta požádal o to, abych se staral o transformaci periodik ÚMV. Měsíčník *Mezinárodní politika* pod vedením Dobroslava Matějky nepotřeboval předělat. Zaměřením to byl vlastně disidentský časopis, Matějka byl velmi zkušený žurnalista a přechod časopisu z nadace Jiřího z Poděbrad do lůna ÚMV proběhl hladce. Čtvrtletník *Mezinárodní vztahy*, původní publikace ÚMPE, ale nemohl ve staré podobě pokračovat a v podstatě šlo o vytvoření zcela nového časopisu. Vznikla též nová, anglicky tištěná revue *Perspectives*, jejíž výměna zajistila bezplatný přísun zahraničních periodik.

Po odchodu J. Valenty nastalo interregnum vedené Věrou Jeřábkovou až do mého jmenování do funkce ředitele ÚMV na jaře 1994. Nechci o svém ředitelování ze široka vykládat. Vývoj ÚMV do ledna 1998 popisuje přesně kolega Handl a není co dodat. Bylo to období uklidnění, reorganizace a stabilizace, především finančních záležitostí ústavu. Jednou z hlavních priorit bylo nadále upevnění a vystupňování mezinárodního postavení ústavu. V polovině 90. let se v Praze konala konference ředitelů a jiných představitelů evropských ústavů mezinárodních vztahů, kterou na Hradě přijal a oslovil Václav Havel. Řada pravidelných seminářů o politických a sociálních poměrech v České republice pro pražský diplomatický sbor též přispěla k mezinárodní viditelnosti ÚMV. Od konce r. 1997 se připravoval projekt o osudu střední Evropy ve spolupráci s nadací Eleni Nakou v Londýně, který vyvrcholil mezinárodní konferencí na Štiříně v létě 1998.

Úloha mých zástupců – Jaroslava Jandy a po jeho předčasném úmrtí Jiřího Šedivého – byla nenahraditelná. Janda provedl systematickou reorganizaci ústavu a Šedivý dopracoval parametry vědecké práce. O pořádek v účetnictví se především zasloužila Marie Vrbová a administrace ústavu byla v pevných rukou Petra Kaňky a Václava Viktory. Po celou dobu svého působení jsem mohl stoprocentně spoléhat na profesionalitu a loajalitu všech svých

spolupracovníků. Když jsem odcházel z ÚMV na ministerstvo, řekla mi tehdejší velvyslankyně USA: „Bude se vám po tom vašem ústavu stýskat.“ Měla pravdu.

Podařilo se hodně, ale ne všechno. Nevyřešili jsme základní otázku vztahu mezi Ústavem mezinárodních vztahů a Ministerstvem zahraničních věcí ČR, která je dodnes nevyřešena. Během mého působení nebyl jediný případ, kdy by se vedení ministerstva pokusilo ovlivnit výsledky vědecké práce ústavu. Možná, že si Černín uvědomil, že mezinárodně uznávaná integrita ústavu byla důležitější pro Českou republiku než jakékoliv usměrňování ze strany vrchnosti. Každopádně na ministerstvu ústav nebudil velký zájem a jeho činnost nebyla považována za relevantní pro českou zahraniční politiku. Jinak řečeno, ÚMV neměl (a nemá) skoro žádný „input“ do vytváření české zahraniční politiky a s ústavy jako Chatham House v Londýně nebo Stiftung Wissenschaft und Politik v Berlíně se nedá porovnat. Problém snad leží v tom, že dodnes se MZV nedopracovalo k definování toho, co vlastně od ústavu chce.

Nové právní uspořádání Ústavu mezinárodních vztahů snad vzbuzuje naději, že k řešení této otázky dojde dříve, než se bude slavit další kulaté výročí ÚMV.

ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ V LETECH 1998–2004. HLAVNÍ MILNÍKY A PROMĚNY

Jiří Šedivý

Ve svém příspěvku si nekladu za cíl podrobně zmapovat činnost Ústavu mezinárodních vztahů v oněch téměř sedmi letech (březen 1998 až září 2004), během nichž jsem jej řídil. Ta je detailně popsána ve výročních zprávách dostupných v knihovně ústavu či na jeho internetových stránkách. Chtěl jsem především popsat pozadí a hlavní milníky vývoje ústavu a vysvětlit důvody a smysl změn, jež vedení ÚMV v tomto období uskutečnilo. Můj pohled je subjektivní – píši takříkajíc po paměti. Je proto možné, že přímí účastníci popsaných dějů se ne vždy se mnou shodnout na mém podání a interpretaci. Za cenné připomínky děkuji Kristině Larischové.

PRVNÍ SETKÁVÁNÍ S ÚSTAVEM

Ústav – tehdy pro mezinárodní politiku a ekonomii (ÚMPE) – jsem poprvé navštívil koncem 60. let, tedy někdy ve svých pěti či šesti letech. Na návštěvu Lobkovického paláce, kde tehdy sídlil, mne vzal můj otec, který zde pracoval. Znovu jsem se do ústavu, nyní již ÚMV a v Nerudově ulici, podíval až na počátku 90. let. Jako student politologie se zaměřením na mezinárodní vztahy jsem začal využívat jeho bohatou knihovnu a dokumentační služby. S ústavem je též spojena má vůbec první odborná publikace, recenze na sborník z konference o T. G. M. (uspořádala ji Katedra politologie FF UK), která vyšla v *Mezinárodních vztazích* (1/1993).

Při této publikační příležitosti jsem se seznámil s Dobroslavem Matějkou, jenž vedl ediční oddělení ústavu, šéfredaktoroval obě ústavní periodika (kromě jmenovaného ještě *Mezinárodní politiku*). Dobroslav mne povzbudil k další publikační činnosti a zároveň soustavně vybízel k užší spolupráci s ústavem. Byl ale především v pravém slova smyslu dobrým duchem ústavu, jednou z několika osobností, které v 90. letech vytvářely identitu ÚMV. Jeho kancelář byla jakýmsi diskusním klubem, kde se od rána do večera střídali autoři a kde se

potkávali externí spolupracovníci ústavu s badateli. Probíhal tam svého druhu stálý seminář, jemuž Matějka předsedal zpoza svého stolu zavaleného neuvěřitelnou hromadou písemností. Rád provokoval, ale vždy s cílem vyvolávat debaty, z nichž pak často vzešly zajímavé nápady pro ústavní publikace a konference.

Další klíčovou osobností spojenou s mým pozdějším působením v ÚMV byl profesor mezinárodních vztahů a bezpečnosti na FF UK a pozdější ředitel ÚMV Otto Pick. On mne uvedl do problematiky teorií mezinárodních vztahů a bezpečnostních studií a díky němu jsem získal stipendium pro magisterský kurz v oboru válečných studií na londýnské King's College. Po návratu z Velké Británie jsem na podzim roku 1994 začal učit na FF UK a O. Pick mi poté, co se na jaře téhož roku stal ředitelem ÚMV, nabídl poloviční úvazek. O rok později jsem zde již pracoval na úvazek plný. Zabýval jsem se především bezpečnostní tematikou v rámci projektu Bezpečnostní politika České republiky (BPČR).

Mezirezortní a interdisciplinární tým k tomuto projektu vedl zástupce ředitele ÚMV Jaroslav Janda, další pozoruhodná osobnost spojená s ústavem. Tento původně vojenský sociolog uplatňoval v práci své projektové skupiny intelektuálně velmi osvěžující metody moderní týmové práce. Pro optimalizaci řízení a efektivity obranného sektoru doporučoval zavádění moderních manažerských postupů, jimiž se teoreticky zabýval v 70. a 80. letech poté, co byl propuštěn z armády. Tato a další doporučení týmu – např. požadavek holistického přístupu ke konceptu bezpečnosti, který by překonal tradiční dělení na vnitřní a vnější bezpečnost, nebo studie o proveditelnosti profesionalizace české armády – předběhly praxi o mnoho let.[1)] Inspirující bylo též pozorovat Jandův způsob řízení bezpečnostního týmu a lidí v ÚMV vůbec. Jaroslav byl skutečný gentleman, tolerantní, naslouchající, nicméně velmi systematický, a když bylo třeba, dovedl být i náležitě důrazný. Jeho projekt BPČR se stal jedním z dlouhodobých nosných či profilujících úkolů ústavu v 90. letech a tým, který k němu sestavil, pracoval ještě řadu let po jeho smrti.

V říjnu 1996 jsme přijal nabídku O. Picka stát se dalším zástupcem ředitele se zaměřením na vědu a výzkum. Po Jandově úmrtí jsem v říjnu 1997 postoupil na pozici statutárního zástupce a po Pickově odchodu na ministerstvo zahraničních věcí jsem byl v březnu 1998 jmenován ředitelem.

ŘEDITELSKÉ ZAČÁTKY

Po svém předchůdci jsem zdědil zkonsolidovanou a v zásadě transformovanou instituci. Po období chaosu z počátku 90. let, které bylo spojeno s působením ředitele Jiřího Valenty a krátkém intermezzu Věry Jeřábkové, přinesl ředitel Pick řadu zásadních změn, a to jak v metodě řízení organizace, tak v náplni práce, ale i celkové atmosféře instituce. Především vnesl do ústavu anglosaského ducha otevřené debaty a popperovského kritického myšlení. Z jeho iniciativy vzrostl počet výzkumných projektů, přičemž rostl podíl grantů vnějších, resp. nevládních zdrojů, nezřídka i zahraničních. Snahou ředitele Picka bylo postupně snižovat finanční závislost ústavu na MZV.

Díky Pickovým rozsáhlým mezinárodním kontaktům se ÚMV stával viditelnějším i na zahraniční odborné scéně. Pořádali jsme každoročně několik větších mezinárodních konferenčních akcí, na nichž vystupovaly významné a mezinárodně uznávané osobnosti našeho oboru, a desítky menších seminárních diskusí, přednášek či prezentací projektů a publikací. Začali jsme též vydávat nový časopis v angličtině – *Perspectives*. Původně měl sloužit pro publikování anglických překladů nejlepších článků z *Mezinárodní politiky* a z *Mezinárodních*

vztahů, ale postupně se začal emancipovat a byly zde publikovány převážně původní texty. Jelikož jsme neměli dostatek cizojazyčných publikací, za něž by mohla naše knihovna získávat tiskoviny ze zahraničí, staly se *Perspectives* též nepostradatelným výměnným artiklem, za nějž jsme každoročně získávali desítky publikací, jejichž souhrnná cena několikanásobně převyšovala investice do výroby časopisu.

Výzkumné oddělení prošlo v r. 1997 reorganizací a částečnou omlazovací kůrou. V rámci reorganizace se museli všichni stávající výzkumní pracovníci přihlásit do konkurzu, jenž byl přirozeně též otevřen pro zájemce externí. Hlavním výběrovým kritériem byly kvalifikační předpoklady uchazečů. Díky tomu jsme mimo jiné skoncovali s praxí MZV, které zkraje 90. let několikrát odložilo do ÚMV nevyhovujícího diplomata (většinou kvůli problémům s bezpečnostní prověrkou). Výjimkou byl ovšem vynikající arabista Jaroslav Bureš, jehož přechod z ministerstva k nám byl pro ústav velkým přínosem. Při výběru jsme se vyhýbali politickému kádrování, a tak své místo ve výzkumném oddělení obhájilo i několik starších pracovníků ústavu, kteří se v minulosti aktivně angažovali v KSČ.

V té době pro nás průběžně pracovalo několik cizinců – ať již to byli stážisté, nebo stálí zaměstnanci. Za všechny musím zmínit alespoň výraznou postavu Christophera Lorda, který vtiskl novou tvář časopisu *Perspectives* a jehož provokativní příspěvky v různých debatách a na konferencích téměř vždy působily rozruch. Někteří ze zahraničních stážistů se později etablovali jako odborníci zejména na oblast střední a východní Evropy a většina z nich zachovává ústavu dodnes svou přízeň. Otevřenost alternativním názorům a celková nedogmatičnost ústavu začala záhy přitahovat zahraniční diplomaty akreditované v Praze, kteří sem přicházeli konzultovat aktuální témata české zahraniční politiky. Návštěva ústavu se stále častěji stávala jedním z bodů programu oficiálních zahraničních návštěv.

Výchozí úkol, který jsem si v nové funkci stanovil, byl tedy zřejmý: zachovat kontinuitu rozvoje ústavu. Nabídku místa statutární zástupkyně přijala Kristina Larischová, která se zabývala problematikou příprav vstupu České republiky do EU a evropskou politikou Německa. Její evropské zaměření vyvažovalo nebo doplňovalo mou bezpečnostní odbornost, čímž byla na úrovni vedení ÚMV zaštítěna dvě ústřední zahraničněpolitická témata druhé poloviny 90. let – vstup do NATO a přípravy na vstup do EU.

Neocenitelnou oporou novému vedení bylo kvalitní administrativní zázemí ÚMV, především naprostá spolehlivost Marie Vrbové a Václava Viktory, kteří měli na starosti účetnictví a ekonomiku ústavu, stejně jako dohled vedoucího oddělení správy a služeb Petra Kaňky na veškeré právní úkony. Vzhledem k expanzi činností ústavu ve druhé polovině 90. let – aktivity nově vzniklé Diplomatické akademie, rozsáhlá ediční a technická spolupráce s nakladatelstvím Karolinum, vzrůstající počet grantů, konferencí a externích spolupracovníků – narůstal výrazně objem pracovněprávních úkonů. Účetní obrat ÚMV se v r. 1998 pohyboval kolem 28 mil. Kč, v době mého odchodu z funkce v r. 2004 překročil 45 mil. Kč. Při podpisování stovek faktur a smluv jsem však nikdy nemusel pochybovat o jejich solidnosti, což ostatně potvrzovaly každoroční kontroly hospodaření ústavu, které nikdy nenalezly vážnější závady v našem nakládání s veřejnými finančními prostředky.

Druhá polovina r. 1998 byla poznamenána především přípravami na celkovou rekonstrukci budovy ústavu v Nerudově ulici. Druhým důležitým momentem byl nástup nového ministra zahraničí Jana Kavana a jeho kamarily do Černínského paláce v létě téhož roku. Ke vztahům mezi MZV a ústavem se ještě vrátím podrobněji. Zde snad jen připomenu, že sérii pozdějších konfliktů mezi novým vedením MZV a vedením ústavu předznamenal Kavanův

pokus vnutit (během schůzky se mnou bezprostředně po jeho nástupu do funkce) nám do stavu zaměstnanců svého hlavního poradce a obejít tak bezpečnostní prověrku, kterou by tato osoba zřejmě neobdržela.

Budova ÚMV v Nerudově ulici byla již od počátku 90. let v částečně havarijním stavu. Platili jsme penále za znečišťování ovzduší spalováním koksu, elektrické rozvody byly na hraně bezpečnostní normy, v knihovně plíseň atp. O nutnosti rekonstrukce se hovořilo již několik let a bylo zřejmé, že každý rok odkladu situaci dále zhoršuje a rekonstrukci prodražuje. Urychlili jsme proto jednání s hlavním investorem, jímž bylo MZV, a rekonstrukce byla rozplánována na celý r. 1999. Bylo nutné ústav vystěhovat do náhradních prostor v budově ministerstva v Rytířské ulici a část knihovních fondů umístit v Toskánském paláci. Při té příležitosti jsme se střetli s nově jmenovaným generálním sekretářem MZV ČR, který se počátkem prosince 1998 pokusil na poslední chvíli zabránit našemu přestěhování do již připravených náhradních prostor (čímž by se zároveň zhroutil celý harmonogram rekonstrukce a vznikly značné dodatečné náklady), jelikož měl s potenciálně lukrativní budovou v Rytířské ulici své vlastní spekulativní záměry. Plán sice nakonec nevyšel, leč tato epizoda předznamenala pozdější rozsáhlejší kriminální aktivity této osoby na MZV.

Kompletní přestěhování na začátku r. 1999 bylo mimořádnou logistickou operací, která se však již obešla bez větších komplikací, a to především díky obrovskému nasazení všech zaměstnanců ústavu. Ve stísněných náhradních podmínkách v Rytířské ulici jsme prožili zbytek roku a na počátku r. 2000 jsme se vrátili zpět do krásně zrekonstruované (nákladem přes 40 mil. Kč) a moderně vybavené budovy.

VZTAHY S MINISTERSTVEM ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR

Ministerstvo je zřizovatelem a hlavním rozpočtovým přispěvatelem ústavu a v neposlední řadě též vlastníkem budovy v Nerudově ulici. Ředitele ÚMV jmenuje ministr. Formálně vzato by ministerstvo též mělo být hlavním uživatelem produktu ústavu. V každém případě však jsou dobré vztahy s MZV pro ústav životním zájmem. Pohříchu a navzdory určitým snahám na obou stranách se nám nikdy nepodařilo jednoznačně definovat a institucionálně ukotvit funkční a trvalý vzorec systematické spolupráce na tématech české zahraniční politiky, který by navíc existoval nezávisle na změnách vedení ministerstva. Nepodařilo se to i přes existenci množství neformálních osobních kontaktů, příležitostných pracovních vztahů mezi jednotlivými pracovníky či součástmi obou institucí.

Ministerstvo zahraničních věcí je z hlediska kvality svých zaměstnanců v rámci státní správy elitním úřadem. Je to přirozeně dáno kvalifikačními předpoklady pro diplomatickou kariéru. Pracuje zde mnoho vzdělaných profesionálů a teritoriálních odborníků. Mnozí z nich sledovali naše publikace, někteří do nich i přispívali, účastnili se konferenčních aktivit ústavu, oponovali výstupy z našich projektů, konzultovali s odborníky ÚMV. Šlo však spíše o neformální osobní kontakty, které narušovala personální diskontinuita na ministerstvu. Častou fluktuací pracovníků byl poznamenán zejména odbor analýz a plánování (OAP), který byl na MZV naším hlavním styčným bodem a jenž zprostředkovával úkolování ÚMV. Na druhou stranu nutno říci, že z oněch šesti nebo sedmi ředitelů tohoto odboru, s nimiž jsem měl možnost spolupracovat, byli všichni našemu ústavu v zásadě nakloněni. Nepomáhalo též soustavné přeřazování ÚMV v organizační struktuře ministerstva, přičemž náměstci ministra, pod které ústav spadal, se střídali s frekvencí obdobnou střídání ředitelů OAP. Neustálé

„nové začátky“, kdy bylo vždy třeba nově jmenovaného náměstka navštívit a vysvětlit smysl a funkce ústavu, byly po čase poněkud únavné.

K posílení vztahů přispěla Diplomatická akademie, která byla v letech 1997 až 2006 organizační součástí ústavu a jejímiž kurzy prošly stovky zaměstnanců MZV. Pomohlo také několik konferenčních akcí k ožehavým tématům, které jsme pro ministerstvo zorganizovali. Prvním příkladem byla mezinárodní konference k romské otázce v době, kdy byla Česká republika na mezinárodním pranýři za údajné pošlapávání práv této menšiny. Konference zasadila tento problém do celoevropského kontextu a ukázala, že přístup českého státu k romské menšině nijak nevybočuje z evropského průměru.[2)] Dalším byla série tří česko-rakouských konferencí, v jejichž rámci se mimo jiné diskutovala témata společné minulosti, která byla v té době na oficiální úrovni zablokována. ÚMV tak poskytl alternativní platformu, přičemž oficiální diplomacie v obou případech (a ve druhém případě v obou zemích) využívala tyto akce ve své argumentaci k tématu. Neujala se naopak naše nabídka krátkodobých stáží (3 až 6 měsíců) pro diplomaty, kteří by si v jejich rámci mohli buď zvyšovat kvalifikaci, nebo zpracovat zkušenost ze zahraniční mise či si pouze oddechnout od každodenní rutiny a načerpat u nás intelektuální energii.

Ústřední a opakující se problém vztahů s ministerstvem vyplývá ze střetů byrokratické kultury, která je založena na loajalitě k politické linii toho, kdo zrovna vládne, s akademickou kulturou otevřené diskuse. Další třecí plochy vznikají na základě požadavků praktické relevance ÚMV pro práci MZV. Zde hraje roli určité nepochopení funkce a možností výzkumného ústavu či think tanku ze strany úředníků. Zatímco úředník se soustředí především na krátkodobou a operativní činnost a ve svém úzkém oboru má obvykle bezkonkurenční znalosti a unikátní informace, badatel může nabídnout širší kontext a dlouhodobější pohled či strategický rámec dané oblasti či problému, jenž však nemusí vždy být bezprostředně využitelný pro praxi. Vždy jsme při obhajobě smyslu ústavu zdůrazňovali právě ono dlouhodobé, kumulativní a na první pohled ne příliš viditelné působení našich činností na kultivaci širší expertní debaty o zahraniční politice a mezinárodních vztazích, přínos alternativních pohledů a v neposlední řadě též význam ÚMV v oblasti veřejné diplomacie v zahraničí a osvěty doma.

Ministerstvo zahraničních věcí mělo naopak čas od času sklony zadávat ústavu ad hoc operativní úkoly, tedy využívat ÚMV jako doplněk odboru analýz a plánování. V tomto ohledu se situace poněkud zlepšila po zavedení grantového systému ministerstva pro projekty v oblasti zahraniční politiky, což vneslo určitý systémový element do vzájemných vztahů. K tomuto účelu vznikla vědecká rada ministra zahraničních věcí, jíž byl ředitel ÚMV členem z titulu své funkce. Rada debatovala nad návrhy témat projektů, které vzešly z potřeb a doporučení jednotlivých odborů, zkoumala závěry jednotlivých odborných komisí k výstupům z projektů a konečně také schvalovala závěrečná hodnocení jednotlivých projektů. Vzhledem k středně až dlouhodobému časovému výhledu většiny témat měly tyto debaty mnohdy koncepční charakter a domnívám se proto, že grantový systém – kromě přínosů samotných výstupů a podpory rozvoje disciplíny mezinárodních vztahů v Česku – též přispěl ke kultivaci koncepčního myšlení v samotném MZV. Výběrové a hodnotící procesy fungovaly v zásadě řádně a transparentně a ÚMV se v grantových řízeních každoročně velmi dobře uplatňoval.

Problém střetu s politickou koncepcí oficiální zahraniční politiky se v rámci mé zkušenosti výrazněji vyostřil dvakrát: poprvé v polovině 90. let, kdy ministerstvo řídila ODS, a podruhé na přelomu století, pod vládou ČSSD. V obou případech jsme byli obviňováni z odchylek od

oficiální zahraničněpolitické linie v našich publikacích a veřejných vystoupeních. V obou případech se ve vedení ministerstva diskutovala možnost zavedení určitých korektivních opatření (procedurálních i personálních), která měla směřovat k zúžení prostoru pro otevřenou diskusi.

V prvém případě vznikl konflikt v rámci debat, jež souvisely s úsilím ČR o vstup do NATO. V našich diskusích a veřejných vystoupeních některých našich pracovníků jsme dávali prostor alternativním názorům zdůrazňujícím také možná rizika členství v NATO či zvažujícím variantní způsoby zajištění bezpečnosti ČR. Dalším kamenem úrazu byla naše otevřená kritika příliš individualistické zahraniční politiky ČR v období ministra Josefa Zieleniece, zejména pak odmítání mnohostranné spolupráce v rámci střední Evropy, resp. Visegrádské skupiny, podceňování příprav na vstup do Evropské unie a celkové pohrdání multilaterální diplomacií a mezinárodními organizacemi.

Ústav byl tehdy některými dokonce považován za platformu sociální demokracie – což ovšem nebylo, vzhledem k části okruhu spolupracovníků a obsazení redakčních rad, zcela irelevantní. Z ministerstva dokonce zazněly návrhy na zrušení ÚMV nebo požadavek propustit nebo cenzurovat některé výzkumné pracovníky, či alespoň jmenovat mluvčího ústavu, jenž by byl jediným hlasem zmocněným hovořit za ústav navenek. Jakkoliv jsem s některými názory některých svých ústavních kolegů nebo autorů publikací nesouhlasil, vždy jsem doporučení tohoto druhu odmítal, a to ať se týkaly návrhů na personální opatření, nebo jakéhokoliv okleštění svobodné debaty.

Obdobná situace nastala po nástupu ministra Kavana. První konflikt se týkal kritiky Kavanovy tzv. česko-řecké iniciativy během kosovské operace NATO na jaře 1999 a ambivalentního postoje ČSSD k členství v NATO obecně, která se objevila ve vystoupeních některých našich pracovníků. Dalším konfliktním momentem byla snaha nového vedení ústavu vyměnit – v rámci dokončení transformace ÚMV a reorganizace edičního oddělení – osazenstvo redakčních rad časopisů *Mezinárodní politika* a *Mezinárodní vztahy*. Rozloučili jsme se především s lidmi, kteří se setkání rad buď neúčastnili nebo nijak k rozvoji časopisů nepřispívali, a to ať již autorsky, nebo v redakčních debatách. Někteří z nich měli shodou okolností blízko k ČSSD a vedení MZV to vnímalo jako naši záměrnou snahu oslabit jeho kontrolu nad naší činností.

Konflikt s vedením MZV vyvrcholil po úmrtí D. Matějky, kdy jsem místo šéfredaktora *Mezinárodní politiky* nabídl (v rámci přechodného řešení před vypsáním konkurzu na dobu šesti měsíců, březen–srpen 2000) Martinovi Danešovi, bývalému šéfredaktorovi pravicového listu *Denní telegraf*. Jakkoli ze zpětného pohledu nebyl Daneš nejlepší volbou (především pro nepříliš profesionální výkon ve funkci a arogantní chování k podřízeným), podařilo se mu měsíčník oživit novými autory a tématy, jejichž názorová vyhraněnost však ne vždy konvenovala ideologii sociální demokracie. Vedení MZV také podráždilo naše rozhodnutí změnit v rámci celkové reorganizace ústavu pracovní smlouvy zaměstnanců ústavu, které byly doposud uzavírány na dobu neurčitou, na termínované kontrakty. Nevedla nás k tomu absence sociálního cítění, z čehož nás vedení MZV výslovně obvinilo, ale snaha motivovat zaměstnance a zejména výzkumníky k lepším výkonům. Souviselo to též se zaváděním kritérií hodnocení vědecké práce.

V souvislosti s těmito kroky jsem byl na konci jara 2000 několikrát pozván na zasedání kolegia ministra, abych představil a obhájil koncepci ÚMV. Zpracovali jsme tedy koncepční materiál, který vycházel z připravovaného výzkumného záměru, ale o koncepční debatu

vůbec nešlo. Na základě vybraných citátů z několika posledních čísel *Mezinárodní politiky*, které pro Kavana zpracoval jeden bývalý pracovník ústavu, demonstroval ministr naše odchylky od zahraničněpolitické koncepce tehdejší vlády a žádal zjednání nápravy. Ministr se také podivoval nad tím, že jsme zavedli přísnější kritéria – obousměrně anonymní recenzi nabízeného textu nejméně dvěma hodnotiteli – pro přijímání článků k publikaci v *Mezinárodních vztazích*. Stála za tím stížnost jeho spolupracovníka, jehož nekvalitní text jsme odmítli publikovat. Vrcholem ovšem byl návrh zavést cosi jako předběžnou cenzuru příspěvků kriticky hodnotících tehdejších zahraniční politiku, kterou jsme měli provádět ve spolupráci s věcně příslušnými odbory ministerstva.

Nakonec se žádné z navrhovaných opatření do praxe nezavedlo, nicméně celá záležitost a zejména chování lidí z nejužšího okruhu ministra, jež charakterizovala směs nekompetentnosti, arogance a normalizačního myšlení, mne znechutily natolik, že jsem uvažoval o rezignaci na ředitelskou funkci. V té době se na MZV též začalo spekulovat o mém odvolání, což mne však v konečném důsledku spíše zatvrdilo v rozhodnutí v ústavu setrvat. Spory o ÚMV pak vyšuměly a později byly překryty různými aférami a přešlapy spojenými s působením ministra Kavana a jeho lidí.

DALŠÍ TRANSFORMACE ÚSTAVU

Do r. 2000 jsme vstoupili v rekonstruované budově, s novým logem a modernizovanou grafickou úpravou všech periodik a s inovovanými internetovými stránkami. V rámci vedení ústavu jsme debatovali o ideálním profilu naší instituce a shodli jsme se na tom, že v zájmu jejího budoucího rozvoje a udržení dominantní pozice na české expertní scéně[3)] bychom měli posílit aplikovatelný (slovy Raymonda Arona *praxeologický*) aspekt nebo dimenzi naší činnosti. V kontextu vzniku think tanků, jako bylo EUROPEUM nebo Asociace pro mezinárodní otázky, jsme si uvědomili, že přichází mladá konkurence a s ní také intenzivnější soutěž o peníze. Pro ústav z toho vyplynula adaptační výzva spočívající v nutnosti skloubit tradiční identitu ÚMV jako „kamenné“ výzkumné instituce akademického typu s novou identitou flexibilního, na praktickou politiku zaměřeného think tanku.

S tímto na mysli jsme vytvořili novou strukturu výzkumného oddělení, které jsme rozčlenili podle klíčových témat do Centra evropských analýz a Centra bezpečnostních analýz. Od tohoto kroku jsme si slibovali určitou racionalizaci práce doposud fragmentovaného výzkumného oddělení, intenzivnější zaměření činnosti v tematickém smyslu a kultivaci týmového ducha v rámci center a snad i určitou soutěž mezi nimi. Centra začala vydávat nepravidelné soubory stručných politických analýz s praktickými doporučeními k aktuálním otázkám – *Evropská témata* a *Bezpečnostní témata*.

V tomto roce jsme také zavedli poměrně přísná kritéria hodnocení činnosti výzkumných pracovníků, která navrhl nově jmenovaný vedoucí výzkumného oddělení Petr Drulák. Snažili jsme se v nich prostřednictvím přidělování bodů za jednotlivé složky jejich práce (publikace, vedení výzkumných projektů, organizace konferenčních akcí, přednášková a mediální činnost atp.) vyvažovat kvantitativní a kvalitativní aspekty výzkumné práce a její prezentace. Na konci roku jsme pak na základě dosažených výsledků a kvantifikace podílu jednotlivých výzkumných pracovníků na souhrnném badatelském produktu ústavu nastavovali výši jejich osobního ohodnocení a odměn. S cílem zvýraznit veřejný profil ÚMV jako odborného spolutvůrce veřejného mínění v oblasti zahraniční politiky a mezinárodních vztahů jsme prostřednictvím těchto kritérií také povzbuzovali veřejné vystupování našich výzkumných

pracovníků, což se záhy projevilo zvýšeným zájmem médií o komentáře našich badatelů ÚMV k aktuálním politickým otázkám.

Třetím pilířem výzkumu – tedy kromě bezpečnostního a evropského – se měla stát problematika globálních otázek a rozvojové spolupráce. Česká republika se v té době přesouvala z polohy příjemce rozvojové pomoci do pozice dárce. V rámci ústavu začala na žádost MZV pracovat skupina odborníků („rozvojářů"), jejichž úkolem bylo tento přechod koncepčně uchopit a navrhnout institucionální ukotvení rozvojové problematiky v rámci státní exekutivy. Má původní představa byla, že se z tohoto třetího centra záhy vydělí jádro exekutivní rozvojové agentury, která bude působit buď v rámci MZV, nebo samostatně, a v ústavu zůstane badatelské a expertní zázemí pro rozvojovou spolupráci.

Od center jsme si též slibovali jejich vzájemnou spolupráci na průřezových projektech, v nichž by se propojovala bezpečnostní problematika s tematikou rozvojovou a evropskou, a to zejména ve světle zkušeností s postkonfliktní stabilizací v různých válečných oblastech 90. let a v souvislosti se zapojováním EU do mírových operací v rámci rodící se Evropské bezpečnostní a obranné politiky. Nakonec však rozvojová exekutiva v ÚMV zůstala až do současnosti. Rozvojové středisko (RS) supluje činnost vládní rozvojové agentury a v úzké spolupráci s MZV se zabývá výběrem, monitoringem a hodnocením konkrétních rozvojových projektů. Jeho pracovníci také zpracovali výchozí koncepční dokumenty pro systém rozvojové pomoci ČR. Na průřezové syntetické výzkumné projekty ale bohužel nezbyla kapacita a energie.

Přes všechny potíže spojené s návratem do nové budovy a odstraňováním rekonstrukčních nedostatků a navzdory nepříjemnostem ve vztazích s MZV považuji r. 2000 za svým způsobem zlomový. Během tohoto roku se nám – viděno zejména ze zpětného pohledu – podařilo završit transformaci ÚMV. Kromě již zmíněné nové grafické tváře ÚMV, ustavení výzkumných center a zavedení kritérií hodnocení badatelské práce, jsme v tomto roce zpracovali na základě výzvy Rady vlády pro výzkum a vývoj podrobné několikasetstránkové podklady pro hodnocení činnosti ústavu za předcházejících pět let. Na tomto základě jsme předložili této radě výzkumný záměr na dalších pět let. Veškeré naše materiály rada schválila bez připomínek. Kolegium ministra zahraničních věcí odsouhlasilo na konci roku střednědobou koncepci ústavu a novelu jeho statutu, a to aniž by se ministerstvu podařilo, i přes určité snahy, omezit základní akademickou nezávislost našeho pracoviště.

Konsolidovala se též situace v periodikách. Šéfredaktorem *Mezinárodních vztahů* se stal P. Drulák, jenž dokázal v krátké době podstatně zvýšit akademickou úroveň časopisu, a *Mezinárodní politiku* začal úspěšně řídit Zdeněk Zbořil. K oběma časopisům jsme vytvořili vlastní samostatné redakce (doposud byly řízeny poněkud nepřehledně v rámci edičního oddělení), což výrazně pomohlo jak k jejich jasnějšímu profilování a vymezení se navzájem, tak k přehlednějšímu rozlišení mezi vydavatelskou a nakladatelskou činností ústavu. Za zmínku také stojí poměrně vysoký náklad publikací v tomto roce, např. knižních titulů bylo 20 v celkovém nákladu 127 000 výtisků. Byl to důsledek rozšiřující se spolupráce s nakladatelstvím Karolinum a našeho zapojení do komunikačních aktivit MZV před vstupem do EU, pro něž jsme připravili úspěšnou ediční řadu informačních příruček o EU. Novým šéfem edičního oddělení jsem k 1. 1. 2001 jmenoval Vladimíra Trojánka.

Tím byly v podstatě ukončeny hlavní personální změny ve vedení ústavu a završena organizační transformace struktur a metod řízení ústavu. Ústav byl přetvořen do podoby moderního, pružného, otevřeně komunikujícího výzkumného pracoviště, jež rozvíjí českou reflexi mezinárodních vztahů v empiricko-analytické i teoretické rovině, spoluvytváří veřejné

povědomí o mezinárodních vztazích, kultivuje domácí debatu a je rovnocenným partnerem svých zahraničních protějšků. V rámci mezinárodní spolupráce bylo naší ambicí – slovy Petra Druláka[4)] – postupně opouštět roli „šerpů“, kteří pouze dodávají empirická data či analytické polotovary do nejrůznějších mezinárodních projektů,[5)] a stávat se „kolegy“, kteří mezinárodní projekty sami iniciují, jsou schopni na ně získat prostředky, koordinují a úkolují své zahraniční spolupracovníky.[6)]

V žádném případě ale nelze zlehčovat přínos projektů, v nichž ústav fungoval jako jakýsi empirický subdodavatel, pro jeho celkový rozvoj. Díky těmto projektům získávali naši výzkumníci mezinárodní kontakty a renomé, osvojovali si metody týmové práce a řízení projektů a ústav se stával součástí řady sítí spolupráce. Tato postupná mezinárodní socializace přispěla spolu s kvalitou a spolehlivostí našich příspěvků k etablování ÚMV na mezinárodní a zejména na evropské mapě výzkumných pracovišť a think tanků. Za zmínku stojí též skutečnost, že většina z těchto projektů, které ústavu otevíraly dveře na mezinárodní scénu, byla spojena s německými institucemi, a to jak s ústavy, jako např. berlínskými SWP (Stiftung Wissenschaft und Politik) a DGAP (Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik) a mnichovským CAP (Centrum für Angewandte Politikforschung), tak s nadacemi, jako např. Bertelsmannova nadace nebo nadace Konrada Adenauera či Friedricha Eberta.

Díky řadě grantů a zapojení do mezinárodní spolupráce jsme také mohli poskytnout výzkumným pracovníkům podstatně vyšší plat, než bylo v akademické sféře běžné, a zároveň jim nabídnout lákavou perspektivu mezinárodního uplatnění. Ústav se tak stal atraktivním pracovištěm pro rostoucí počet čerstvých absolventů vysokých škol a univerzit. Díky vzrůstajícímu rozsahu výuky politologie a mezinárodních vztahů na českých školách jsme si mohli vybírat z množství uchazečů.

Důležité bylo též perfektní zázemí, které ústav pro své badatele vytvářel. Samozřejmostí bylo špičkové počítačové vybavení pro každého pracovníka a neomezený přístup na internet. Pravým klenotem ústavu je jeho unikátní knihovna, jejíž akviziční kontinuita sahá až do 20. let minulého století (např. kompletní vydání časopisu *Foreign Affairs*, či řady *Keesing's Comtemporary Archives*). Do jejího provozu, obnovy fondů a udržení dokumentační aktivity investuje ústav každoročně nemalé částky. Ve struktuře rozpočtů grantových projektů proto nesměla nikdy chybět položka nákup literatury. Také díky tomuto příspěvku mohla naše knihovna pod přísným vedením Heleny Kolátorové průběžně růst a udržovat si svou pozici jednoznačně nejlépe zásobené, výborně spravované a k uživatelům přátelské knihovny v oblasti mezinárodních vztahů v naší zemi. Informační oddělení též zavádělo nové služby čtenářům, jako např. elektronický katalog, který je od r. 2001 přístupný po internetu, a rozšiřovalo nabídku databází.

V letech následujících jsme již v zásadě celý systém pouze dolaďovali. Ve druhé polovině r. 2001 odešla z ústavu K. Larischová a v konkurzu na uvolněné místo statutárního zástupce zvítězil P. Drulák. S cílem maximálně využít prostory budovy v Nerudově ulici jsme se rozhodli detašovat podstatnou část výroby našeho edičního oddělení, a to zejména středisko desk top publishing (DTP), které pro nával zakázek pracovalo ve dvousměnném provozu. Několik grafických počítačů s obsluhou jsme v rámci smlouvy o sdružení převedli do nově vznikajícího grafického a tiskárenského studia nakladatelství Karolinum. V uvolněných prostorách jsme mohli umístit nové výzkumné pracovníky a stážisty.

Z hlediska tematického jsme rozvíjeli naši činnost především v rovině evropské – blížil se vstup do Evropské unie (1. 5. 2004), sledovali jsme a analyzovali jednání Konventu k insti-

tucionální reformě EU a moderovali v tomto ohledu odbornou debatu.[7] Po 11. 9. 2001 výrazně stoupla poptávka po bezpečnostních analýzách a výzkumných či konferenčních projektech s bezpečnostní tematikou. S nástupem P. Druláka nejprve do vedení výzkumného oddělení a poté do funkce zástupce ředitele jsme se také začali mnohem více a systematičtěji věnovat teoretickým pohledům na mezinárodní vztahy, a to zejména z hlediska post-pozitivistických přístupů. Petr Drulák mimo jiné inicioval sérii diskusních setkání k teorii mezinárodních vztahů, na nichž se každý měsíc pod vedením Pavla Barši probíraly texty předních myslitelů v oblasti mezinárodních vztahů a jichž se kromě několika badatelů z ústavu účastnili i naši akademičtí kolegové z pražských i mimopražských univerzit.

Ve druhé polovině r. 2003 jsme zpracovali klíčové části výzkumného záměru ústavu pro období 2005 až 2011. Při vědomí životní důležitosti pro další rozvoj ústavu a vzhledem k připravované změně statutu ústavu z příspěvkové organizace na veřejnou výzkumnou instituci (přechod byl ukončen k 1. 1. 2007) se na tomto projektu podílela většina zaměstnanců. Závěrečné fáze zpracování záměru a samotný přechod ústavu do nové organizační formy dokončil můj nástupce.

NA MÍSTĚ ZÁVĚRU

Hodnotím-li zpětně sledované období, lze je rozdělit do tří fází. První se kryje s r. 1998 a bylo to období ohledávání terénu v kontextu nové funkce. Z hlediska přetváření ústavu bylo zřejmě nejdůležitější druhé období v letech 1999 až 2000, v němž jsme završili transformaci ústavu a vytvořili základní výzkumný, organizační a manažerský půdorys, na němž ústav funguje víceméně dosud. Třetí fázi, tedy až do mého odchodu v září 2004, lze chápat jako období dolaďování chodu již stabilizované instituce. Někdy v polovině této poslední fáze jsem začal pociťovat jistou nespokojenost, vyplývající právě z onoho poklidu a stability. Sílil ve mě pocit, že již nemohu ústavu nic nového nabídnout a začal jsem se rozhlížet po jiném uplatnění. Nicméně léta strávená v Ústavu mezinárodních vztahů považuji za nejplodnější a nejšťastnější v mém dosavadním pracovním životě. Rozhodujícím způsobem k tomu přispěli kolegyně a kolegové ze všech útvarů ústavu, kteří vytvořili pracovitý a kreativní tým a příjemnou atmosféru v osobních vztazích, podporovali mne i ve chvílích těžších a laskavě tolerovali mé chyby a omyly.

POZNÁMKY

1) Viz Janda, Jaroslav a kol.: *Bezpečnostní politika ČR*. ÚMV, Praha 1996.

2) Viz sborník z konference *The Roma and Europe. Romové a Evropa*. ÚMV, Praha 1999.

3) V tomto nás velmi povzbudily výsledky kvantitativního šetření na téma *Bezpečnostní komunita v ČR*, které na zakázku Ministerstva zahraničních věcí ČR a Ministerstva obrany ČR zpracovala a v r. 1999 publikovala agentura STEM. Podle této studie byl ÚMV vyhodnocen jako instituce, která má „rozhodující pozici" v oblasti tvorby expertního a veřejného mínění a poskytování prostoru pro diskuse o otázkách mezinárodních vztahů a bezpečnosti.

4) „Mezinárodní vztahy – časopis a disciplína". *Mezinárodní vztahy*, 1/2001, s. 5–7.

5) Například projekt *Enlargement/Agenda 2000 Watch*, jenž koordinoval Institut für europäische Politik v Bonnu ve spolupráci s Trans European Policy Studies Association (TEPSA), nebo *FORNET – European Foreign Policy Research Network* podporovaný Evropskou komisí, či *PRIF Nonproliferation Programme* koordinovaný Ústavem výzkumu míru ve Frankfurtu.

6) Viz např. sborník z mezinárodního projektu – Petr Drulák (ed.): *National and European Identities in EU Enlargement*. ÚMV, Praha 2001.

7) Viz *Od Konventu ke vstupu: česká debata k ústavní smlouvě*. Konference pořádaná ÚMV ve spolupráci s MZV, 18. 9. 2003.

ÚSTAV MEZI POKROKEM A VĚČNÝM NÁVRATEM TÉHOŽ

Petr Drulák

Každá z předcházejících kapitol poskytuje reflexi určitého období ve vývoji Ústavu mezinárodních vztahů (ÚMV) či jeho předchůdce Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii (ÚMPE). Kapitoly se navzájem podstatně liší. Zahrnují široké spektrum od ryze osobních vzpomínek (Jiří Štěpanovský, Otto Pick) až po odborné analýzy, které se opírají o archivní materiály (Jan Kalous, Petr Zídek). Všechny však podněcují k dalšímu zamyšlení nejen nad ústavem a oborem, ale i nad dobou, kterou se zabývají, a nad naší současností. Ty z nich, které byly předneseny na konferenci „Padesát let českého výzkumu mezinárodních vztahů: od ÚMPE k ÚMV" v říjnu 2007 v Černínském paláci, podnítily jak k takovému zamyšlení, tak i k bezprostřední diskusi.

V tomto závěru se rovněž pokusím o svoji vlastní reflexi ústavu v té podobě, v jaké ho znám a v jaké se vyvíjí od konce 90. let. Svoji zkušenost vnímám jako jednu z fází delšího procesu výzkumné profesionalizace ústavu a věnuji jí poslední část tohoto závěru. Domnívám se, že proces profesionalizace by asi nejblíže splňoval nároky kladené na vývoj, který se obvykle označuje pojmem pokrok.

Větší část svého závěrečného zamyšlení však věnuji třem obecnějším otázkám. Nejprve chci ukázat, proč má smysl ujasnit si vztah k minulosti, jak si tento vztah dříve ujasňoval ÚMV a co z této perspektivy vyplývá pro dnešní ústav. Následně přejdu k otázce, kde můžeme hledat strukturální konstanty v historicky jinak proměnlivém vývoji ústavu. Takovouto strukturální konstantu nalézám ve vztahu mezi ústavem a ministerstvem, který proto lze z určitého pohledu charakterizovat nietzschovsky jako „věčný návrat téhož".

MINULOST MEZI FRAŠKOU, TRAGÉDIÍ A EPOSEM?

Reflexe minulosti není v českých podmínkách snadným úkolem. Jak svého času doložily emocemi nabité spory o význam sv. Václava, může se to týkat i minulosti vzdálené tisíc let. Ale ještě větší měrou je zdrojem sporů naše nedávná totalitní minulost. V českém veřejném diskurzu se objevují v zásadě tři postoje ke komunistické minulosti české společnosti.

Převažuje postoj čisté nezaujatosti, který odděluje současnost od období komunismu tlustou čárou. Rok 1990 je z této perspektivy rokem nula a to, co mu předcházelo, je buď zcela vytěsněno, což odpovídá všeobecné lhostejnosti, s níž se toto téma ve společnosti setkává, nebo interpretováno jako fraška ve stylu *Černých baronů* či *Pelíšků*.

Další dva postoje jsou zaujaté – negativně a pozitivně. Negativní zaujetí se projevuje apriorním odsouzením společnosti v období před r. 1989. Jeho zájem o minulost se naplňuje dokumentací zločinů komunismu v tom nejširším slova smyslu, současný antikomunismus

je jedním z jeho extrémních projevů. Předlistopadová společnost je v této perspektivě intepretována jako tragédie, ať už se jedná o stalinistické zločiny 50. let, sovětskou invazi v r. 1968 či husákovskou normalizaci v 70. letech.

Pozitivní zaujetí přistupuje k minulosti s apriorní snahou dát jí pozitivní smysl a ukázat, že i komunistický systém v určité míře lidem umožňoval podílet se na univerzálních hodnotách. Reformy druhé poloviny 60. let patří k často rozebíraným příkladům, v menší míře pak přestavbový komunismus o dvacet let později. Tento výklad má často charakter hrdinského eposu, v němž heroové představující progresivní součást systému dosahují alespoň dílčích úspěchů navzdory překážkám, které jim kladou do cesty odpůrci reforem. V extrémní formě se pak jedná o apologetiku komunismu jako takového.

Zatímco čistá nezaujatost převažuje, negativní a pozitivní zaujetí představují v českém diskurzu o minulosti většinou menšinové postoje. Spíše jako teoretickou možnost než jako existující pozici můžeme vymezit čtvrtý postoj zaujaté nezaujatosti. Ta přistupuje ke komunistické minulosti bez předem daného normativního zadání najít zločin či hrdinský příběh. Jejím cílem je identifikovat takové společenské struktury působící v minulosti, jejichž analýza může být užitečná pro pochopení současnosti a při přípravě na budoucnost. Hledá strukturální konstanty. Postoj zaujaté nezaujatosti nevylučuje možnost normativního hodnocení minulosti, nicméně toto hodnocení není jeho primárním cílem a především neblokuje pohled na minulost.

Na rozdíl od obsahu minulosti není vztah k minulosti otázkou pro historiky. Týká se každé oblasti reflexe sociální reality. Zajímavým způsobem se některé z těchto postojů promítly např. do diskusí o ekonomické reformě po r. 1989. Hlavní spor se vedl mezi liberálními ekonomy kolem Václava Klause a levicově orientovanými ekonomy typu Valtra Komárka. První se k minulosti stavěli primárně nezaujatě a do určité míry rovněž negativně. Vycházeli z představy, že tržní ekonomika musí vzniknout z ničeho cestou radikálního skoku. Druzí se k minulosti stavěli naopak pozitivně v tom smyslu, že při formulaci svých gradualistických reforem hledali inspiraci v Šikových reformách druhé poloviny 60. let. Spíše osamělí byli ekonomové jako Lubomír Mlčoch, kteří na základě nezaujatě zaujatého studia ekonomických struktur konce reálného socialismu soudili, že při formulaci reformních strategií je třeba vycházet z dlouhodobého působení těchto struktur (Mlčoch 1997).

Způsob, jakým se vztahujeme k minulosti, má proto přímé a praktické důsledky pro současnost. Nezáleží přitom, zda tuto současnost vnímáme prizmatem ekonomické reformy, politické praxe či výzkumu mezinárodních vztahů.

POLITIKA PAMĚTI V ÚMV

Vztah k minulosti byl v historii Ústavu mezinárodních vztahů vždy citlivým tématem. Souvisí to s dvěma historickými přeryvy v jeho vývoji. První přichází po r. 1968, kdy je zrušen reformně komunistický Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii a vzniká normalizačně komunistický ÚMV. ÚMV v mnohém navazuje na ÚMPE, má podobné postavení v rámci československého ministerstva zahraničních věcí a personálně se ve velké míře opírá o pracovníky ÚMPE, kteří prošli normalizačními prověrkami. Kapitoly P. Zídka a Václava Kotyka se věnují této přeměně. Nicméně minulost a vztah k ÚMPE jsou v ÚMV 70. let tabuizovaným tématem. V r. 1977, kdy uplynulo dvacet let od založení ÚMPE, se v periodiku vydávaném ÚMV o tomto výročí neobjeví jediná zmínka.

Druhý přeryv přichází po r. 1989, kdy se komunistický ÚMV začíná měnit na řádnou výzkumnou instituci, jak zachycují Vladimír Handl a V. Kotyk ve svých kapitolách. Otázka minulosti je opět tabuizována. V r. 1997 vydává ÚMV tři periodika, ani v jednom z nich však nenalezneme zmínku o čtyřicátém výročí založení ÚMPE. Podstatnou část redakčních rad i přispívajících autorů přitom představují „osmašedesátníci" a bývalí pracovníci ÚMPE.

Před svou padesátkou si proto ÚMV připomněl své výročí pouze dvakrát, a nikoliv čtyřikrát, jak bychom mohli očekávat v méně citlivých situacích. Desáté výročí reflektoval v r. 1967 v časopise *Mezinárodní vztahy* tehdejší zástupce ředitele Alexandr Ort článkem *Deset let Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii v Praze* (Ort 1967). Třicáté výročí připomněli v témže časopise o dvacet let později první ředitel ÚMPE Vladimír Soják a tehdejší náměstek ředitele ÚMV Miloslav Hrůza článkem *K 30. výročí výzkumu mezinárodních vztahů* (Soják, Hrůza 1987).

Koncepce obou statí stojí za bližší zmínku. Zatímco první stať načrtla progresivní linii vývoje ÚMPE od skromných začátků koncem 50. let k rozmachu v 60. letech s očekáváním dalšího pokroku, koncepce autorů druhého textu je nutně komplikovanější. Po slibných začátcích na přelomu 50. a 60. let následuje pád v druhé polovině 60. let, kdy se ÚMPE stává „jedním z hlavních center zdánlivě vědeckého zdůvodňování nutnosti nové orientace československé zahraniční politiky", jejímž cílem má být především „oslabování a podrývání" svazků se SSSR a socialistickými státy a orientace na kapitalistické státy (Soják, Hrůza 1987: 5). Tento pokus je však sovětskou vojenskou intervencí odražen, ÚMPE je „očištěn" a transformován na ÚMV, který od počátku 70. let nastupuje na progresivní trajektorii vědecké a osvětové práce, v níž bude podle autorů i nadále pokračovat.

Samotný fakt, že třicáté výročí bylo vůbec připomenuto, svědčí o tom, že problematická minulost byla vnímána jako dostatečně vzdálená na to, aby mohla být zmíněna, byť se jedná o zmínku ryze negativní. Tato podmínka není naplněna o deset let dříve, ale ani o deset let později. V r. 1977, tedy sedm let po normalizačních čistkách, patrně ještě není považováno za vhodné jakkoli připomínat reformní procesy konce 60. let. V r. 1997 je komunistická minulost stále natolik blízká, že nikdo ze zúčastněných nemá chuť ji veřejně reflektovat. Koneckonců ÚMPE i ÚMV byly komunistickými institucemi v plném slova smyslu, blízkost k MZV vyžadovala naprostou loajalitu k vládnoucímu režimu.

Pro současný ÚMV proto nebylo vůbec samozřejmé, že by si v r. 2007 měl připomenout padesát let od založení ÚMPE. Na jedné straně po osmnácti letech od pádu komunismu máme větší odstup od totalitní minulosti než před deseti lety, a jsme proto o něco lépe vybaveni k tomu, abychom se pokusili o reflexi celku naší minulosti. Na druhé straně tato minulost je stále živá a ve vztahu k ní se neustálil společenský konsenzus, což tento vztah nutně činí kontroverzním. O její živosti a kontroverzi jsme se přesvědčili při samotné přípravě konference. Například bylo velmi těžké najít pamětníky ochotné reflektovat 70. a 80. léta. Rovněž se nám u několika příspěvků stalo, že autor sice vypracoval stať, ale odmítl vystoupit na konferenci.

Nabízel se proto precedent r. 1997 – výročí nepřipomínat. Tento postoj by navíc odpovídal čistě nezaujatému vztahu k minulosti, který je tak rozšířen v české společnosti. Z tohoto hlediska by se relevantní historie ÚMV začala psát někdy po r. 1990 a bylo by zbytečné zabývat se tím, co předcházelo. Na druhou stranu, jak už bylo řečeno, existují i zaujaté postoje k totalitní minulosti, které k určité reflexi motivují. Zaujatý postoj byl blízký i autorovi této stati od doby, kdy se badatelsky zabýval historií ÚMPE (Drulák 2002), byť si není úplně jist, jakého druhu tehdy bylo toto zaujetí.

Při negativním zaujetí by bylo možno ukázat, jak marné byly pokusy o výzkum mezinárodní politiky před r. 1989, neboť v podmínkách totalitního státu nebyl nestranný výzkum v této oblasti možný. Naopak pozitivní zaujetí by vedlo k rozboru případů, v nichž ústav či někteří jednotlivci dokázali alespoň částečně uniknout (auto)cenzuře a formulovat výzkumné závěry, které se kriticky stavěly k tehdejší zahraničněpolitické praxi. Nezaujatě zaujatá analýza by se soustředila na to, jaké sociální struktury uvnitř či kolem ÚMV se vyznačují takovou kontinuitou, aby jejich působení v minulosti bylo možno přímo srovnávat s jejich působením v současnosti. Každý ze čtyř postojů má svůj smysl a každý je nějakým způsobem přítomný i v tomto sborníku. Pozitivní zaujetí je typické pro příspěvky pamětníků (např. Č. Konečný, V. Kotyk, A. Ort, Jaroslav Šedivý či J. Štěpanovský), dává smysl jejich tehdejší práci a ostatní upozorňuje na podnětné detaily. Negativní zaujetí po právu odsuzuje fungování „komunistického think tanku", ať už je jeho autorem mladý historik (P. Zídek) či pamětník reflektující 80. léta (V. Leška). Čistě nezaujatý postoj měl smysl zejména při přeměně ÚMV v 90. letech, kdy bylo třeba alespoň na čas suspendovat minulost a plně se soustředit na praktické budování instituce. Příspěvek O. Picka a jeho vystoupení na konferenci naznačují snahu o čistou nezaujatost.

Obsah zadání jednotlivých příspěvků do sborníku, tj. soustředit se na jedno konkrétní historické období, nedával autorům příliš prostoru k zaujatě nezaujatému rozboru, který se z definice opírá o porovnání několika historických období. Přesto určitou obecnou úvahu směřující tímto směrem nalezneme u Jiřího Šedivého v diskusi o problematickém vztahu mezi ÚMV a ministerstvem zahraničních věcí. V následujícím oddíle se pokusím tuto podnětnou úvahu dále rozvinout.

ÚSTAV A MINISTERSTVO: VĚČNÝ NÁVRAT TÉHOŽ

Nutnost definovat a udržovat intenzivní a kvalitní vztah s ministerstvem zahraničních věcí patří k základním strukturálním konstantám působení ÚMV v každém období. Jakkoli se obě instituce v čase proměňují, hlavní skutečnosti vzájemného vztahu zůstávají stejné.

Čím je tato strukturální stálost dána? Jde zejména o asymetrii tohoto vztahu ve prospěch MZV (závislost ústavu na rozpočtu ministerstva, možnost ministerstva rozhodovat o řediteli ústavu), zcela rozdílnou povahu obou institucí a o pokusy tuto rozdílnost překonávat tak, aby nebránila úspěšné spolupráci. Rozdílnost institucionálních identit můžeme pozorovat na úrovni organizační kultury, časového režimu a představ o příspěvku ÚMV k práci MZV.

Jiří Šedivý si v této souvislosti všímá základní odlišnosti v organizačních kulturách obou institucí. Kontrastuje byrokratickou kulturu, založenou „na loajalitě k politické linii toho, kdo zrovna vládne, s akademickou kulturou otevřené diskuse". Jde o spor mezi centralizovanou institucionální kulturou zaměřenou na akci v praktické politice a decentralizovanou institucionální kulturou orientovanou k formulaci nových myšlenek. Praktičnost nových alternativ k převládajícímu způsobu myšlení se přitom může, ale také nemusí potvrdit dalším vývojem.

Obě instituce rovněž pracují v rozdílných časových režimech. Zjednodušeně řečeno, ministerstvo musí reagovat na podněty v řádu hodin a dnů, výzkumný ústav se pohybuje v řádu týdnů a měsíců. Skutečnost, že hodina je v práci úředníka tou nejmenší jednotkou sociální-

ho času, zatímco v práci badatele je to týden, se pak promítá do odlišných představ o tom, co je důležité a co je vůbec hodno pozornosti.

Různí se také představy o tom, jak by měl vypadat příspěvek ÚMV k práci ministerstva. Představy ministerstva často nejsou jasně definované a vycházejí z jeho vnitřní centralizované administrativní kultury. ÚMV je v této souvislosti vnímán jako ministerský odbor svého druhu, který se podobá na jedné straně odboru analýz a plánování a na druhé straně odboru tiskovému. Pokud jsou vůbec nějaká očekávání vůči ÚMV formulována, týkají se buď přípravy informačních materiálů kompilačního charakteru, které vyžaduje momentální situace, nebo popularizace a výkladu české zahraniční politiky v té podobě, v jaké ji právě provádí ministerstvo zahraničních věcí.

Občas se objevuje ještě očekávání třetí, a sice že ústav poslouží jako odkladiště pracovníků, které MZV již nepotřebuje. Václav Kotyk ve svých vzpomínkách na 60. léta uvádí, jak „úředník aparátu ministerstva, neschopný plnit své úřednické povinnosti, mi byl ‚přidělen' s argumentací, že jde o mimořádně schopného soudruha s předpoklady pro vědeckou práci". Tato tendence dosáhla svého vrcholu v 70. a 80. letech, kdy se podstatná část pracovníků ÚMV rekrutovala touto cestou. Nicméně asi každý ředitel ústavu je čas od času z MZV tázán, zda by nemohl využít služeb zkušeného diplomata se zájmem o výzkum, pro něhož už na ministerstvu z nejrůznějších objektivních důvodů není místo.

Ani představy ústavu o ideálním vztahu k MZV nejsou vždy zcela jasně definovány a občas se omezují pouze na obranu před uskutečňováním výše diskutovaných očekávání ministerstva. Při pozitivním vymezení lze představu ÚMV o vlastním přínosu ministerstvu formulovat jako kritickou reflexi mezinárodních vztahů a české zahraniční politiky, hodnocení české zahraniční politiky a navrhování alternativ.

Rozdíly v představách, časových režimech a administrativních kulturách nutně vedou k napětí a k příležitostným konfliktům mezi oběma institucemi. Jak dokládá tato kniha, od samého začátku je ústavu ze strany ministerstva pravidelně vyčítáno nedostatečné sepětí se zahraniční politikou. Na druhou stranu představitelé ústavu si ve všech dobách stěžují, že ministerstvo buď nezajímá ani ústav, ani jeho výstupy, nebo ho ústav naopak zajímá a pak do jeho práce nekompetentně zasahuje. Ve vzpomínkách můžeme nalézt celou řadu příkladů tohoto napětí, které přetrvává bez ohledu na politické složení vlády a dokonce bez ohledu na ústavní systém státu. K jejich doplnění o současnost pro ilustraci uvádím, že v r. 2006 prosazoval příslušný vrchní ředitel MZV změnu statutu ÚMV, která by jeho pracovníkům přikazovala, že ve svých veřejných vystoupeních musejí důsledně vycházet z koncepce české zahraniční politiky schválené ministerstvem (o určitém pozitivním posunu v představách ministerstva však svědčí, že téměř nikdo ve vedení MZV tento návrh nebral vážně).

Platí však také, že toto napětí může být produktivní. Zejména pokud se podaří najít mechanismy, které umožňují přemostit vzájemné rozdíly a najít společnou řeč. Opět je možno uvést řadu příkladů: v letech 1967–1968 fungovala intenzivní komunikace mezi ÚMPE a tehdejšími tvůrci zahraniční politiky (na ministerstvu zahraničních věcí a v zahraničním oddělení ÚV KSČ), v letech 1990–1992 se pracovníci ÚMV dokonce podíleli na mezinárodních jednáních, koncem 90. let vznikala ve spolupráci s ÚMV první skutečná koncepce české zahraniční politiky, v následujících letech se ÚMV podílel na přípravě koncepčních dokumentů v oblasti bezpečnosti, v r. 2003 pořádal ÚMV sérii brainstormingů k budoucnosti Evropské unie za účasti nejvyšších představitelů MZV a v r. 2007 se na podobných diskusích utvářela vládní pozice k budoucnosti evropské ústavní smlouvy.

Společným jmenovatelem všech těchto případů úspěšné spolupráce jsou dobré osobní vztahy mezi představiteli ústavu a ministerstva. Vzájemná důvěra umožňuje přemostit zmíněné strukturální odlišnosti ve fungování obou institucí. Současně se však jedná o křehký most, zejména vzhledem k mimořádně časté personální výměně na všech úrovních ministerstva. Jakýkoli osobní vztah je v těchto podmínkách krátkodobý a nelze na něm stavět trvalou spolupráci.

Tento deficit je překonáván v obdobích zásadních celospolečenských změn, jako v druhé polovině 60. let či počátkem 90. let, kdy se osobní vazby upevňují pocity účasti na sdíleném, velkém projektu. Je také překonáván v okamžiku, kdy je úřad konfrontován s úkoly, pro jejichž řešení nedisponuje standardními operačními procedurami (zpracování nových koncepčních otázek) a je odkázán na vnější pomoc.

Ve standardních podmínkách však osobní vazby neposkytují dostatečnou základnu pro spolupráci a obě instituce musí vytvářet institucionální mechanismy, které by pomáhaly systematicky přemosťovat rozdílné institucionální identity. Příspěvek P. Zídka ukazuje, že i hledání těchto institucionálních mechanismů doprovází ústav od samého počátku. Jím zmiňovaný „seznam námětů na zlepšení vzájemných vztahů“, který vypracovalo vedení ÚMPE na žádost náměstka Pitharta v r. 1963, obsahuje některé stále aktuální návrhy jako např. zlepšení komunikace mezi oběma institucemi. Pro každé období je rovněž relevantní i osud oněch námětů, které podle Zídka „zřejmě skončily v Pithartově šuplíku, protože v dalších letech je nedostatečná komunikace mezi MZV a ÚMPE opět připomínána“.

VÝZKUMNÁ PROFESIONALIZACE ÚSTAVU: POKROK

Řada věcí v ústavu a kolem něho se však zásadně změnila a mění. Za nejdůležitější posun probíhající od 90. let považuji profesionalizaci vědecké práce ústavu. Jejím důležitým předpokladem byly změny v právním postavení instituce.

ÚMPE a původně i ÚMV fungovaly jako podřízená pracoviště a organizační složky ministerstva zahraničních věcí. Jak vysvětlují V. Leška a V. Handl, ÚMV byl v 80. letech a počátkem 90. let rozpočtovou organizací MZV. Její personální i rozpočtová politika byla určována příslušnými odbory ministerstva a totéž se týkalo výzkumných úkolů, které byly zadávány odborem pro základní politické otázky.

Důležitá změna nastala v r. 1993, kdy ÚMV získává vlastní právní subjektivitu a mění se na příspěvkovou organizaci MZV. V důsledku této změny se odpovědnost za výzkumné, personální a rozpočtové otázky přenáší na ředitele, který je jmenován ministrem. Ústav tak poprvé získává rozhodovací pravomoc nad tím, co bude zkoumat, koho k těmto účelům zaměstná a zda se bude ucházet o výzkumné granty. Veškeré tyto pravomoci jsou soustředěny v rukách ředitele. Zůstává však zachována závislost rozpočtu ÚMV na rozpočtu MZV a ÚMV musí rovněž uplatňovat ve svém hospodaření svazující rozpočtová pravidla pro státní organizace (např. limity systemizovaných míst). Závislost na rozpočtu MZV je však výrazně nižší. ÚMV začíná získávat prostředky z vnějších zdrojů (především zahraniční nadace). ÚMV se také zapojuje prostřednictvím několikaletých výzkumných záměrů do nového systému podpory vědy koordinovaného vládní Radou pro výzkum a vývoj.

Dalším přelomovým krokem je transformace na veřejnou výzkumnou instituci, kterou MZV zakládá k 1. 1. 2007. Tímto krokem se v ÚMV nově objevuje samospráva vědeckých

pracovníků instituce. Vědečtí pracovníci volí radu instituce, která se z větší části skládá z nich samých a která se podílí na všech důležitých rozhodnutích instituce (včetně návrhu na obsazení funkce ředitele předkládaného ministrovi). ÚMV tak získává stejnou institucionální strukturu, jakou mají např. výzkumné ústavy České akademie věd. Ministerstvo naopak jmenuje dozorčí radu, která bdí nad hospodařením instituce – ovšem v podmínkách, kdy ÚMV již není svazován účetními a rozpočtovými pravidly státních organizací. Rozpočet ÚMV však z větší poloviny stále závisí na dotaci MZV.

Tyto institucionální změny mají zásadní dopad na fungování vědecké práce v ÚMV. Před r. 1993 byli všichni pracovníci ÚMV rovněž zaměstnanci MZV. Postavení ústavu a jeho pracovníků v rámci ministerstva bylo přitom určováno výše rozebíranými představami MZV o ÚMV. Až na několik výjimek proto platilo, že vztah pracovníků k ústavu byl odvozen od jejich primárního vztahu k ministerstvu. V tomto ohledu se většina vědeckých pracovníků ÚMV dělila do dvou kategorií: na ty, kteří se chystají přejít do diplomatické služby, a na ty, o něž v diplomatické službě už není zájem.

Petr Kaňka, na základě své téměř třicetileté pracovní zkušenosti v ústavu (jako vědecký tajemník a později personalista), upozornil ve svém vystoupení na konferenci na nezdravou personální cirkulaci, k níž tato situace vedla. Mladí a potenciálně perspektivní výzkumníci po několika letech práce v ústavu odcházeli na ministerstvo a naopak z ministerstva do ústavu, obvykle do vedení, přicházeli vysloužilí diplomaté. V těchto podmínkách se v ústavu nikdy nemohla utvořit střední generace výzkumníků, která by byla tahounem a garantem kvalitní výzkumné práce. Výzkum svěřený nezkušeným, kteří byli často vedeni neschopnými, valné výsledky přinést nemohl.

Tato cirkulace v mnohem menší míře pokračovala i po r. 1993, nicméně institucionální změna posílila možnosti vedení ÚMV ji regulovat (což umožnilo zabránit zejména nežádoucímu pohybu z MZV na ÚMV) a současně výzkumnou práci profesionalizovat. Obojí nutně vedlo k tomu, že cirkulace postupně ustávala. V důsledku profesionalizace se na úrovni ÚMV postupně vytvářejí představy o kritériích, které by měl splňovat výzkumný pracovník ústavu – číst odbornou literaturu, publikovat v ní, získávat vědecké granty, pracovat na vědeckých hodnostech či vystupovat v médiích. Tato kritéria se však nekryjí s nároky kladenými na diplomaty. S profesionalizací vědecké práce tak dochází k mnohem jasnějšímu odlišení povolání výzkumníka od povolání diplomata, čímž se snižuje možnost cirkulace mezi institucí výzkumu a institucí diplomatickou. Přerušení této nezdravé cirkulace je jednoznačně prospěšné. Na druhou stranu zastavení personální výměny prohlubuje vzájemnou odlišnost obou institucí a vyžaduje zintezivnit hledání mechanismů k přemostění této odlišnosti.

Kritéria vědecké práce mají zprvu implicitní charakter a jsou komunikována neformálně. V r. 2000 jsou formalizována a stávají se nástrojem pravidelného hodnocení vědeckých pracovníků. V r. 2007 se v důsledku další institucionální změny upevňuje statut těchto kritérií. Zatímco před r. 2007 šlo o arbitrární a kdykoliv odvolatelné rozhodnutí vedení ústavu, po transformaci na veřejnou výzkumnou instituci jsou tato kritéria schvalována řádně zvolenou radou instituce, jejímž hlavním úkolem je bdít nad zachováním výzkumného a veřejného charakteru instituce.

Další důležitý krok k profesionalizaci vědecké práce se týkal zavedení oboustranně anonymního oponentského řízení v časopisech *Mezinárodní vztahy* a *Perspectives*. Již v průběhu 90. let se postupně odlišuje role čtvrtletníku *Mezinárodní vztahy* a měsíčníku *Mezinárodní politika*. Zatímco první má být určen pro odborné stati podávající výsledky výzkumu,

druhý má spíše populární charakter. V praxi se však často stávalo, že jediným rozdílem mezi články obou časopisů byla délka – kratší stati se objevovaly v *Mezinárodní politice*, delší v *Mezinárodních vztazích* (nezřídka bez jakýchkoliv odkazů na literaturu). Zavedení anonymního oponentského řízení, v němž stať posuzují jiní výzkumníci, tuto praxi ukončilo a umožnilo *Mezinárodním vztahům* vyrůst do podoby prestižního odborného časopisu.

Podobný vývoj probíhá i v angličtině vydávaném půlročníku *Perspectives*, který původně vzniká především proto, aby ústav mohl výměnou se zahraničními institucemi získávat periodika, jejichž předplatné si nemohl dovolit. Tomu odpovídá v 90. letech jak nevyrovnaná úroveň příspěvků, tak i nepravidelné vycházení časopisu. Situace se mění s novou redakční politikou Petra Jehličky v r. 2001 a o čtyři roky později s nástupem Petra Kratochvíla do role šéfredaktora. Z výměnného artiklu se stává svébytný mezinárodní odborný časopis, který dokáže do svého oponentského řízení zapojit přední představitele oboru.

Posledním znakem profesionalizace je směřování publikační činnosti do uznávaných mezinárodních časopisů a knih. Jedná se o krok nejtěžší, neboť výzkumná práce je přijata špičkovými časopisy či předními nakladateli pouze tehdy, když je plně srovnatelná s pracemi nejlepších zahraničních představitelů oboru. V disciplíně mezinárodních vztahů musí takové práce mít jasný teoretický a metodologický rámec.

Z potřeby profesionalizace proto nutně vyplývá potřeba rozvoje teoretického a metodologického myšlení, který opět začíná již v 90. letech (není náhodou, že O. Pick a všichni jeho nástupci ve vedení ÚMV vyučovali na univerzitách předmět teorie mezinárodních vztahů) a který dále posiluje pod vedením Jiřího Šedivého (např. teoretické semináře vedené od roku 2002 P. Baršou). Výsledkem tohoto směřování jsou v posledních letech první publikace v impaktovaných časopisech a kapitoly v knihách vydaných předními britskými nakladateli. K výzkumné profesionalizaci ústavu dochází na pozadí uvolňování vztahu k ministerstvu zahraničních věcí a vymezování profesní identity výzkumníka jako odlišné od profesní identity diplomata. To však neznamená, že by profesionalizace probíhala v konfliktu mezi oběma institucemi. Naopak rámcová rozhodnutí, která tento proces umožnila, byla opakovaně činěna samotným ministerstvem. Jde především o institucionální transformaci ústavu (na příspěvkovou organizaci a posléze na veřejnou výzkumnou instituci) a základní personální rozhodnutí (od r. 1990 byli všichni ředitelé jmenovaní ministerstvem výzkumníky, a nikoliv diplomaty). Ministerstvo rovněž konzistentně vyjadřovalo podporu této profesionalizaci poskytováním pravidelného ročního příspěvku na provoz ÚMV. Tento postoj lze interpretovat tak, že ministerstvo považuje výzkumnou profesionalizaci ústavu za svůj vlastní zájem, poněvadž pouze kvalitní výzkum pomůže zahraničněpolitické praxi.

ZÁVĚR

Připomínka padesátého výročí založení ÚMPE je výrazem sebevědomí, s nímž ÚMV dnes přistupuje ke své minulosti a které mu chybělo před deseti lety. Potom, co dokázal od 90. let, se nemusí stydět za to, co předcházelo. Je však také výrazem snahy současné problémy strukturálně uchopit, neboť se dá očekávat, že alespoň některé z nich se v minulosti už objevily a byly řešeny.

Sebevědomí na jedné straně a strukturální uchopení na druhé vedou ke dvěma odlišným pohledům na minulost. Sebevědomý pohled se ve vztahu k minulosti opírá buď o čistou ne-

zaujatost, nebo o negativní zaujetí. Vede nás k progresivnímu pohledu, který je tak typický pro naši osvícenstvím prodchnutou epochu, až je téměř nevyhnutelný. V této perspektivě máme tendenci považovat současnost za vyvrcholení předchozího vývoje a všechny její výdobytky za nadřazené tomu, co předcházelo. Strukturální pohled, který se opírá o nezaujatou zaujatost, je skeptický k otázkám pokroku či úpadku a hlavní problémy považuje za neměnné a stále stejně neřešitelné.

Tyto pohledy jsou navzájem logicky neslučitelné. Přesto jsem je v této stati položil vedle sebe. Po strukturálním pohledu na vztah mezi ústavem a ministerstvem následoval sebevědomý pohled na vývoj kvality výzkumné práce uvnitř ústavu.

Tuto rozpornou kombinaci progresivního vnitřku a neměnného vnějšku dobře znají studenti mezinárodních vztahů. Realisté tímto způsobem uvažují o státu. Suverénní stát má vládu nad svým domácím prostředím a dokáže zde zajistit podmínky pro společenský pokrok. Nad vnějším prostředím však žádnou kontrolu nemá, a proto je zde odsouzen k věčným konfliktům bez naděje na podstatné zlepšení. Realistická konstrukce je často napadána pro svou rozpornost, pro svůj předpoklad jasného odlišení mezi vnitřkem státu a jeho vnějškem a z řady dalších důvodů. Nabízí však inspirující pohled na politiku, který reflektuje její rozporuplnost a který slouží jako východisko dalších úvah.

Z týchž důvodů si troufám použít realistický argument při reflexi jiné rozporuplné reality v podobě ÚMV. Realistická analogie je cenná např. z hlediska praktických důsledků, které z ní vyplývají pro asymetrické vztahy mezi nerovnými hráči. I ten slabší v takovém vztahu si může zachovat svoji nezávislost a sledovat své cíle. Potřebuje k tomu zvládnout umění diplomacie, stanovit si cíle odpovídající možnostem, nalézt spojence, vyhýbat se konfrontaci a vědět, kdy ustoupit může a kdy nikoliv. Ústavu jistě neuškodí, pokud se nad touto analogií zamyslí.

ODKAZY

- Drulák, Petr (2002), „Záblesk v totalitní temnotě: pokus o výzkum mezinárodních vztahů v období reformního komunismu“. *Mezinárodní vztahy*, 1/2002, s. 40–57.
- Mlčoch, Lubomír (1997), *Zastřená vize ekonomické transformace*. Karolinum, Praha 1997.
- Ort, Alexandr (1967), „Deset let Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii v Praze“. *Mezinárodní vztahy*, 2/1967, s. 54–58.
- Soják, Vladimír a Hrůza, Miloslav (1987), „K 30. výročí výzkumu mezinárodních vztahů“. *Mezinárodní vztahy*, 7/1987, s. 3–8.

RÉSUMÉ

With the approaching 50th anniversary of the Institute of International Politics and Economics (IIPE) – later the Institute of International Relations (IIR) – the question we asked was how to commemorate this event, as Petr Kratochvíl (pp. 7–12) mentions at the beginning of his article. It was clearly a sensitive question: should we at all commemorate the five decades of an institute whose existence coincided for the most part with a period of totalitarianism? And if so, should we "celebrate" or only "commemorate" this anniversary, or should we use this opportunity to critique its past work?

In the end, we decided to leave all three options open by preparing a publication that would show from all possible angles the institute's past operations, the institutional and social contexts of its work and its influence on Czechoslovak/Czech foreign policy. We were also aware that this was probably a unique opportunity for the generation of the institute's founders from the 1950s to address these issues as well. This publication is the result of our efforts.

The 13-year existence of the Institute of International Politics and Economics (1957–1970) is described in an article (pp. 13–29) by Alexandr Ort, who was the head of the Capitalist Countries Section and the deputy director. Ort focuses on the emergence of the institute's structure, its co-operation with the Ministry of Foreign Affairs, its publications, major conferences which the institute organised or co-organised, research into the beginnings of European integration and the processes of decolonisation (he sees the emergence of the "third world" as marking the beginning of a change in the bipolar world and a weakening of the Cold War, which is why the IIPE placed great emphasis on the study of developing countries). Ort also deals with the complicated issue of defining the subject area under investigation. A substantial change in the IIPE's operations came about with the arrival of a new director in 1966, reflecting the social changes in Czechoslovakia. As a result, the institute became more visible and established a wide range of international contacts and collaborations. With the onset of normalisation, however, the original IIPE was wound up and most of its staff were dismissed.

The department dealing with research into socialist countries was run by Václav Kotyk. In his paper (pp. 31–54), he alternates a personal view with an analysis of the ever-increasing discrepancy between scientific truth and ideology and the relation between science and social practice. He profiles the members of his department and their areas of specialisation while dealing with the absurdity of research work at the time: the inaccessibility of primary sources on the one hand and the huge amount of unresearched source material on the other. Another absurd fact was the large amount of energy wasted on extensive background material for party and government representatives which was never used. In the 1960s, with the

approaching "Prague Spring", Kotyk became increasingly aware that the world socialist system was beginning to erode, as evidenced by the rift with Yugoslavia and China and the impracticality of "socialist economic integration". After the occupation by the Warsaw Pact armies, Kotyk managed to summarize the conclusions of his ten-year research in a study that appeared in the journal *Mezinárodní vztahy* [International Relations] 2/1969; among other things, he points out the untenability of the "concept of a uniform model and a monolithic unity". He was subsequently dismissed from his job and spent the next 20 years as an unskilled labourer.

In 1966–1969 Jaroslav Šedivý was the editor-in-chief of the journal *Mezinárodní vztahy*. His paper (pp. 55–72) deals initially with the inception of the institute, the conditions for publication and the need for a specialist periodical. He then explains the definite change in Soviet policy with Khrushchev's coming to power and the latter's five principles of foreign policy in 1955. Putting together the journal was relatively difficult; Šedivý refers to its background, editorial board, columns and the problems associated with publishing the first issue. He analyses in detail the editorial plans, objectives, topics, contributors and the quality of the articles. Illustrating his point with a number of citations, he provides evidence of the then need for evasions with the assumption that all involed would read between the lines within the limits faced by the journal and its contributors.

Jan Kalous's study (pp. 73–116) profiles three former employees of the IIPE who entered the services of the Ministry of the Interior after the Second World War as communists and for a certain time became players of various importance in the monstrous government mechanism among whose few visible "outputs" were the political trials of the 1950s. Karel Černý, Štěpán Plaček and Antonín Šnejdárek had a similar fate; they all had outstanding linguistic talents and belonged to the party elite of the day. Without making any critical judgements, Kalous documents – chronologically and on the basis of a large number of archive records – their lives and the crucial points at which there occurred a conflict with the "mechanism". Although their work at the IIPE (apart from Šnejdárek) was somewhat marginal, it is generally evident that the Ministry of the Interior bodies anticipated the participation of the departments and their staff in security activities.

Petr Zídek's text (pp. 117–146) follows along indirectly from the latter study. Zídek also initially describes how the institute came into being, but unlike the previous contributors, he comments on archive documents. Not only dealing with the relations with the Ministry of Foreign Affairs, he later places the IIPE/IIR within the institutional structure of Czechoslovakia and, on this basis, quite openly refers to the institute's research activities as propaganda. In his addenda, Zídek investigates the background of specific employees – the founding generation of the IIPE and IIR. His conclusion is that while the IIPE was founded as a communist think tank with vetted communists, the expertise of the IIR during the period of normalisation was of a considerably lower quality.

The situation after August 1968 is dealt with by Čestmír Konečný (pp. 147–152). The first change to come about was the introduction of restrictions on foreign travel and on access to western literature. The IIPE's transformation into the IIR gave rise to a new entity. The majority of its employees were now new employees. "Collective solutions" of work assignments began to be promoted with the direct intervention of those in charge – unqualified individuals who were given management positions. There was a considerable narrowing in the scope of research into the "socialist system", with particular restrictions on

monitoring the development of specific countries; economic issues were studied in connection with the ongoing integration efforts in western Europe (monetary union, convertibility of currencies, etc.). Attention was paid to developing countries more as important players in world politics with regard to, for example, the so-called "New Economic Order" of the early 1970s; research activities focusing on specific areas (Africa and China, etc.), however, were restricted.

Vladimír Leška's extensive article (pp. 153–191) looks at the IIR's last before November 1989. It deals initially with the international political situation while defining two opposing tendencies that were simultaneously at play: a relaxing of pressure and a bipolar confrontation. Of the greatest importance to the internal existence of the socialist states was the transformation of Soviet policy, as the USSR feare defeat by the West in the arms race, which culminated in Gorbachov's rise to power and the introduction of Perestroika – which was ignored for a long time by the rigid leadership of Czechoslovakia. Leška then focuses on the standing of the IIR within the system of Czechoslovak research institutes and its structure and staffing. Likesome of other contributors, Leška points out that another aspect that had considerable influence on the IIR's activities and staff was the not entirely clearly defined relationship with the Ministry of Foreign Affairs. Leška also looks at the institute's research focus and publications (including a list of selected titles) which in the majority of cases were closely associated with propaganda activities. Pointing to various examples, Leška provides evidence of the restrained reaction to Gorbachov's approach and claims that the last years before 1989 confirmed the fact that "the IIR was dominated by the opinions of those who considered the new political ideas as a way out of the mess." Of particular interest is the information on the external activities of the institute's researchers. An integral part of the IIR's activities was international co-operation, including foreign visits; the considerable shift in its intensity in the second half of the 1980s was a result of a change in the overall international political atmosphere. With regards to Czechoslovak foreign policy, Leška comes to the bleak conclusion that "the vast majority of outputs were of an apologetic nature and served propaganda purposes." Leška points out that the IIR's activities were based on Marxist-Leninist principles. "In particular, the strict definition of the ideological platform upon which research was to have been undertaken a priori excluded a scientific approach on this basis."

After 1989 Václav Kotyk returned to his original job as director of the IIR for a while (1990–1991). His second paper (pp. 193–207) is again a mixture of personal testimony and general ideas about international relations. Despite working as a manual labourer for more than 20 years, he sought to maintain contact with his field of study. He accepted the post of director, even though he had to face a whole range of problems – putting together the IIR's new orientation, formulating its concept, staffing, setting out specific tasks for the department and the various employees, and determining its position within the framework of the Ministry of Foreign Affairs. Also problematic was the atmosphere of the period with its many illusions (e.g., regarding the security system). Security and the European Union became the major issues of the day; among the others were bilateral co-operation with neighbouring countries, particularly with Germany (including the unresolved questions relating to the end of the Second World War). Some of Kotyk's recollections provide valuable details that have not been recorded elsewhere (e.g., endeavours to hold a Czechoslovak-Cuban anti-Castro conference and to attenuate Czechoslovak-Russian relations).

Participation in international conferences and meetings with foreign experts (such as Brzezinski) gave Kotyk a certain amount of satisfaction.

The 1990s was a period of development for the IIR, which internationalised its analytic activities at this time. With a wide range of footnotes, Vladimír Handl's study (pp. 209–238) initially focuses on the last months before 1989, a period he characterises as marking a development "from relative passivity to an active and distinctive role". He then looks at the specific relations between the IIR and the Ministry of Foreign Affairs and their gradual transformation, characterised also by the search for other financial sources. Handl then describes the organisational changes of the IIR, which he divides into three periods: the revival of the IIR as a research centre (1990–1991), reorganisation (1991–1993) and structural change and stabilisation of the IIR (1993–1998). This is connected with an overhaul of the staff at the institute (the return of employees who had been subject to various kinds of persecution in the past). The move away from the propagandistic and apologetic nature of research activities was burdened by a "culture of self-censorship". A fundamental change came about with the possibility to carry out research directly in the areas under review. The quality and informative value of the analyses undertaken began to change. The first "new" topic was an attempt to define national interest; the main themes, subsequently, centred around a range of security and integration issues and, following on from this, territorial and regional matters (relations with Germany and Slovakia, etc.) and problems concerning the developing world. The IIR's most dynamic transformation occurred in the sphere of international contacts and publication activities; the institute library that opened to the public was the best equipped and the best stocked library in the country. At the end of his study, Handl addresses the IIR's influence and its contribution to practical policy; he concludes that despite its important function in terms of information, organisation, education and representation, the IIR's activities moved more into the academic sphere and that "a feeling of dissatisfaction and deficiency" has returned to the mutual relations between the IIR and the Ministry of Foreign Affairs – otherwise, the situation has not changed.

The chapter entitled *Reflections* includes papers by three authors who share a personal perspective of the phase of their lives connected with the IIPE/IIR. In 1957–1969, Jiří Štěpanovský was the head of the Developing Countries Section. His text (pp. 239–264) begins with a recollection of his co-operation with Professor Jiří Hájek, who had a considerable influence on his area of expertise (China and developing countries). He then deals with the issue of research into developing countries in the period under review and focuses on individual researchers and research publications. The official trips (to India, Iran, Japan, Indonesia, the Philippines and Burma) that he undertook as part of his remit and as a representative of the peace movement and his guest appearance at the University of Chicago are also described. Otto Pick, the third "post-revolution" director of the IIR recollects (pp. 264–266) his first encounter with the institute, with which he began to co-operate after his return to Czechoslovakia in November 1989. He also refers to his predecessor, Jiří Valenta. He characterises the period in which he ran the institute as a "period of easing, reorganisation and stabilisation, particularly with regard to financial matters". Also mentioned are the unresolved relations between the IIR and the Ministry of Foreign Affairs. Jiří Šedivý, who was the director in 1998–2004, highlist in his text (pp. 266–275) the decisive importance of his meeting with Prof. Pick and Jaroslav Janda, thanks to which he began to co-operate with

the IIR, which he later joined. His first task upon becoming director was to arrange the reconstruction of the institute's premises in Nerudova Street and the transferral of the entire institute to an alternative location. The whole chapter is devoted to the relations with the institute's founder, the Ministry of Foreign Affairs. Šedivý states that "nobody managed to clearly define or institutionally anchor a functional and permanent model of systematic co-operation on Czech foreign policy topics." He accounts for this by pointing to the turnover of staff at the key department for the IIR (the Analysis and Planning Section), which involved continually "new beginnings", and the difference between bureaucratic and academic cultures with regard to open discussion. This led to various rifts and conflicts. The process of transformation continued after 2000 with the need to change into a flexible think tank with a focus on practical policy, which was reflected in the founding of centres of European and security analyses. A group of development aid experts began to work at the institute.

At the end of the last article (pp. 277–285), Petr Drulák states in summary that the commemoration of the 50th anniversary of the founding of the IIPE reflects the self-confidence with which the IIR now approaches its past and which it lacked, for example, ten years ago. It need not be ashamed of what preceded its achievements since the 1990s. The commemoration also reflects, however, an endeavour to tackle current problems structurally, for it may be assumed that at least some of these have already been faced and resolved in the past.

Self-confidence on the one hand and a structural approach on the other lead to two different views of the past. In relation to the past, the self-confident perspective is based either on a complete lack of bias or on a negative partiality. This leads us to the progressive view which is so typical of our Enlightenment-imbued epoch that it is almost inevitable. In this view we have the tendency to consider the present as the culmination of the previous development and to regard all its achievements as superior to all that came before. A structural approach which is based on an impartial partiality is sceptical regarding questions of progress and decline and regards the main problems as unchanging and forever irresolvable.

Although mutually inconsistent, these perspectives are placed side by side in this essay. The structural view of the relationship between the institute and the Ministry of Foreign Affairs is followed by a self-confident view of the development of the quality of research within the institute.

Students of international relations are well aware of the discrepant combination of a progressive interior and an unchanging exterior. Realists think about the state in the following way. A sovereign state governs its own milieu, where it manages to secure the conditions for social progress. As it has no control over the external milieu, however, it is doomed to have permanent conflicts there without hope of any substantial improvement. The realist perspective is often criticised for, among other things, its contradictions and its assumption of a clear distinction between a state's internal and external milieu. It offers, however, an inspiring view of politics which reflects its inconsistency and which serves as a point of departure for further considerations.

For the above reasons, the realist case is used when reflecting on the contradictory reality of the IIR. A realist analogy is valuable, for example, with a view to the practical consequences ensuing for asymmetric relations between unequal players. Even the weaker

side in such a relationship can retain its independence and pursue its objectives. To this end, it needs to manage the art of diplomacy, to set goals within its scope, to find allies, to avoid confrontation and to know when not to step aside. It will certainly do no harm to the institute to think about this analogy.

O AUTORECH

Doc. Ing. *Petr Drulák*, Ph.D. (1972), vystudoval VŠE v Praze (obor mezinárodní politika a filozofie). V současné době je ředitelem ÚMV, vyučuje na Fakultě sociálních věd UK. Je předsedou redakční rady časopisu *Mezinárodní vztahy*. Specializuje se na teorii mezinárodních vztahů a na evropskou integraci.

JUDr. *Vladimír Handl*, CSc. (1957), absolvoval Moskevský státní institut mezinárodních vztahů, v r. 1990 zde zakončil i dálkovou aspiranturu. V l. 1983–1996 pracovník ÚMV, v l. 1996–2000 Institute for German Studies, University of Birmingham, poté opět ÚMV. Vyučuje na Institutu mezinárodních studií FSV UK. Zabývá se převážně zahraniční politikou SRN a regionální spoluprací.

PhDr. *Jan Kalous* (1972), absolvent oboru historie–politologie na Filozofické fakultě UK v Praze. V letech 2000–2007 byl vedoucím oddělení dokumentace Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu. Od června 2007 je vedoucím Centra pro studium lidských práv a radikalismu Academia Rerum Civilium – Vysoké školy politických a společenských věd v Kolíně. Zabývá se především obdobím budování represivního aparátu a osobnostmi, které stály u jeho zrodu.

Doc. ing. *Čestmír Konečný*, CSc. (1928), vystudoval Vysokou školu politickou a sociální. V l. 1952–1964 pracoval v Ekonomickém ústavu ČSAV, v l. 1964–1976 v ÚMPE/ÚMV, poté ve Výzkumném ústavu finanční a úvěrové soustavy. Vedle toho se externě zapojil do výuky ekonomických disciplín na Univerzitě Karlově a na VŠE v Praze, přičemž se v r. 1967 habilitoval na docenta. Jeho profesní zaměření je oblast mezinárodních ekonomických vztahů.

PhDr. *Václav Kotyk*, DrSc. (1927), vystudoval Filozofickou fakultu UK v Praze. V l. 1958–1969 pracoval v ÚMPE. Poté byl pomocným dělníkem v různých podnicích. Po r. 1989 se vrátil k vědecké práci, v l. 1990–1991 byl ředitelem ÚMV. Externě vyučoval dějiny mezinárodních vztahů na VŠE v Praze. Je autorem řady studií o problematice SSSR a sovětského bloku. Specializuje se na otázky vývoje Ruska, zejména jeho zahraniční politiku, na problémy střední Evropy a na zahraniční politiku ČR.

Ing. Mgr. *Petr Kratochvíl*, Ph.D. (1975), absolvent magisterského studia na VŠE (1999) a doktor mezinárodních politických vztahů (2004), absolvent politologie na Fakultě sociálních věd UK (2003). Opakovaně studijně pobýval v zahraničí (v Kolíně nad Rýnem 1996–1997, v Berlíně – 2003, Moskvě – 2004 a Bruselu – 2004). V současnosti je zástupcem ředitele

ÚMV (od 2004), šéfredaktorem recenzovaného časopisu *Perspectives* a členem redakční rady *Mezinárodní politiky*. Působí na VŠE a na Vysoké škole veřejné správy a mezinárodních vztahů. Odborně spolupracuje s Evropskou komisí a Evropským parlamentem, konzultován Úřadem vlády ČR i Parlamentem ČR.

Ing. *Vladimír Leška* (1932), v l. 1951–1979 byl vojákem z povolání (v r. 1957 absolvoval Vojenskou akademii v Praze). V období 1979–2007 pracoval v ÚMV. Zabývá se bezpečnostními aspekty evropské politiky, otázkami mezinárodní spolupráce ve středoevropském regionu a specializuje se na problematiku česko-slovenských vztahů.

Prof. PhDr. *Alexandr Ort*, DrSc. (1926), vystudoval Vysokou školu politickou a sociální, v l. 1952–1955 působil na Fakultě mezinárodních vztahů UK, v l. 1957–1970 byl vědeckým pracovníkem ÚMPE, současně učil na Univerzitě 17. listopadu, poté byl dvacet let mimo obor. Po r. 1989 působil např. na Právnické fakultě UK, Fakultě mezinárodních vztahů VŠE, Vysoké škole mezinárodních a veřejných vztahů v Praze. Zabývá se studiem české zahraniční politiky, Evropy a mezinárodních vztahů.

Prof. Dr. *Otto Pick* (1925), studoval na Právnické fakultě UK v Praze a na univerzitách v Oxfordu a v Londýně. Působil na četných západoevropských a amerických vysokých školách. V l. 1983–1985 byl ředitelem československého vysílání Rádia Svobodná Evropa, v l. 1993–1998 byl ředitelen ÚMV v Praze. V l. 1998–2000 byl 1. náměstkem ministra zahraničních věcí ČR, poté působil jako velvyslanec ČR se zvláštním posláním a ředitel Diplomatické akademie. V l. 1999–2006 předseda vědecké rady ÚMV.

JUDr. *Jiří Štěpanovský*, CSc. (1925), vystudoval Právnickou fakultu UK v Praze a dosáhl vědecké hodnosti kandidát věd na Filozofické fakultě UK. Učil dějiny mezinárodních vztahů na VŠPHV, poté pracoval v asijském odboru MZV a v l. 1957–1969 byl vedoucím oddělení rozvojových zemí ÚMPE. V r. 1968 působil jako hostující profesor politických věd na North-Western University v Chicagu. V l. 1970–1989 byl zaměstnán mimo svůj obor. V l. 1990–1991 pracoval v ÚMV ve funkci zástupce ředitele. V l. 1991–2007 přednášel zahraničním studentům na VŠE – Central European Studies Program (CESP). Je spoluzakladatelem a bývalým předsedou České atlantické komise.

PhDr. *Jaroslav Šedivý*, CSc. (1929), v r. 1952 vystudoval historii a slavistiku na Filozofické fakultě UK v Praze, od r. 1954 pracoval ve Slovanském ústavu Akademie věd, v l. 1957–1970 byl vědeckým pracovníkem ÚMPE. Poté byl 6 měsíců vězněn (obvinění z podvracení republiky). Pracoval jako lesní dělník, řidič a čistič oken. V l. 1990–1994 byl velvyslancem ve Francii, poté pracoval na MZV. V l. 1995–1997 velvyslanec v Belgii a Lucembursku, v l. 1997–1998 ministr zahraničních věcí, v l. 1999–2002 velvyslanec ve Švýcarsku. Zabývá se mezinárodními vztahy a historií české zahraniční politiky.

Jiří Šedivý, Ph.D., M.A. (1963), vystudoval angličtinu a politologii na Filozofické fakultě UK v Praze a válečná studia na King's College v Londýně. Přednášel na Institutu politologie FF UK. Od r. 1995 pracoval v ÚMV, v l. 1998–2004 byl jeho ředitelem. V l. 2004–2006 byl profesorem na George C. Marshall Center for European Security Studies v Garmisch-

Partenkirchenu, na přelomu l. 2006–2007 ministrem obrany, poté na Úřadu vlády ČR. Od října 2007 náměstek generálního tajemníka Severoatlantické aliance. Specializuje se na mezinárodní vztahy, evropskou bezpečnost, NATO a reformu bezpečnostního sektoru.

Mgr. *Petr Zídek*, PhD. (1971), vystudoval v r. 1996 historii na Filozofické fakultě UK v Praze, je historikem, publicistou a redaktorem *Orientace*, sobotní přílohy *Lidových novin*. Zabývá se především československými poválečnými dějinami v širším kontextu.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE

ÚVOD

Zpracování bibliografie předcházelo sestavování seznamu bývalých pracovníků ÚMPE/ÚMV. Jména byla získávána od pamětníků, ale také vyhledávána v publikacích vydaných ústavem. Pod jmény autorů byly vyhledány katalogizační záznamy v lístkovém katalogu a následně publikace ve fondu knihovny. **Do bibliografie byly zařazeny pouze ty tituly, které jsou archivovány v naší knihovně.** Před sestavením bibliografie byly všechny tituly zapsány do on-line katalogu knihovny. Záznamy jsou přístupné na webových stránkách ústavu (**http://www.iir.cz/clavius).** Snahou bylo uvádět jen tituly vydané v době, kdy byli autoři pracovníky ústavu. Specifikace těchto dat však byla obtížná.
Záznamy o bibliografii byly následně redakčně upraveny a neodpovídají zcela normě ČSN ISO 690.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE ÚMPE/ÚMV, PŘÍPADNĚ PUBLIKACÍ ÚSTAVU

V bibliografii jsou zařazeny záznamy knih, ročenek a drobných tisků pracovníků ústavu, vydaných v ústavu nebo v jiných vydavatelstvích, pokud jsou ve fondu knihovny. Patří sem i několik knih, kdy ústav vydal jako své publikace práce externích autorů. Záznamy jsou řazeny abecedně dle jména autora. Předřazeny jsou záznamy titulů, u nichž není uvedena primární odpovědnost. Práce, u kterých byli pracovníci ústavu sestavovateli, editory, spolupracovníky, autory kapitol apod., jsou seřazeny abecedně podle názvu.

- *7. sjezd Jednotné socialistické strany Německa: 17.–22. dubna 1967: informace.* Praha: ÚMPE, 1967. 19 s.
- *Afrika: dvojznačné jaro 1994*. Ed. Pavel Onderka; text Mesfin Gedlu. 1. vyd. [Praha]: Občanské sdružení Aegyptus; Společnost přátel Afriky, 2004. 124 s. ISBN 80-903443-0-5.
- *Afrika volí cestu společného rozvoje (tzv. nekapitalistická cesta): výběrová bibliografie.* Zpracoval Jan Vraný. Praha: ÚMV, 1970. 45 s. (Studijní materiály; sv. 48).
- *Aktuální jevy v revanšistické politice NSR.* Zpracoval Miloslav Novák. Praha: ÚMV, 1985. 20 s.
- *Aktuální problémy evropské bezpečnosti: sborník příspěvků z vědecké konference*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1970. 196 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 26). Autoři příspěvků: Miroslav Nikl, Vladimír Soják, Čestmír Konečný, Josef Šlajchrt, Václav Regner, Jindřich Tišler.

- *Aktuální problémy jižní Asie: sborník příspěvků z vědeckého semináře.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1972. 164 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 34). Autoři příspěvků: Jindřich Kovář, Miroslav Nikl, Jaroslav Pátek, Jan Vraný aj.
- *Aktuální problémy zahraničněpolitické prognostiky: výtah z bulharské publikace: „Aktualni problemi vnšnopolitičeskoto prognozirane“*. Zpracovala Gabriela Madžirovová. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1982. 109 s.
- *Aktuální vývoj Evropské unie: příspěvky přednesené na konferenci pořádané Ministerstvem zahraničních věcí ČR*. 1 vyd. Praha: Vzdělávací středisko na podporu demokracie, 2001. 92 s. Autoři textu: Ralf Dreyer, Michael Emerson, Petr Kubernát, Kristina Larischová aj.
- *L'allargamento dell'UE nello scenario geopolitico europeo*. A Cura di Riccardo Scartezzini, Jimmy O. Milanese; text Petr Pavlík ... [et al.]. 1. ed. Milano: Franco Angeli, 2005. 222 s.
- *Americká politika vietnamizace a současné problémy jihovýchodní Asie: sborník příspěvků z vědecké konference*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1972. 298 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 35). Autoři příspěvků: Jindřich Kovář, Miroslav Nikl, Jaroslav Pátek, Jan Vraný, Miloslav Jankovec aj.
- *Answers to the Questionnaire on Medium-term Economic Assessment 1997–2001*. Ed. by Miloslav Had. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 1998. 258 s. ISBN 80-85864-52-5.
- *Antikomunistická pracoviště v USA, Kanadě a Velké Británii*. Praha: ÚMV [1979]. 57 s.
- *The Area of freedom, security and justice in the enlarged Europe.* Ed. by Karen Henderson; text Alexander Duleba, Miroslav Nožina. 1st ed. London: Macmillan, 2005. 19, 174 s. ISBN 1-4039-3522-X.
- *Archiv pro mezinárodní politiku a ekonomii. Č. 1/1965.* Evropské socialistické země. Dana Kvasničková. Asijské socialistické země. Ivana Bakešová. Praha: ÚMPE, 1965. 94, 50 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály).
- *Archiv pro mezinárodní politiku a ekonomii. Č. 2/1965.* Evropské socialistické země. Dana Kvasničková. Asijské socialistické země. Ivana Bakešová. Praha: ÚMPE, 1965. 77, 33 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály).
- *Archiv pro mezinárodní politiku a ekonomii. Č. 3/1965.* Evropské socialistické země. Dana Kvasničková. Asijské socialistické země. Ivana Bakešová. Praha: ÚMPE, 1965. 57, 17 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály).
- *Archiv pro mezinárodní politiku a ekonomii. Č. 4/1965.* Evropské socialistické země. Dana Kvasničková. Asijské socialistické země. Ivana Bakešová. Praha: ÚMPE, 1965. 63, 17 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály).
- *Archiv pro mezinárodní politiku a ekonomii. Č. 1/1966 – leden.* Evropské a asijské socialistické země. Praha: ÚMPE, 1966. 87 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály).
- *Archiv pro mezinárodní politiku a ekonomii. Č. 2/1966 – únor.* Evropské a asijské socialistické země. Praha: ÚMPE, 1966. 73 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály).
- *Archiv pro mezinárodní politiku a ekonomii. Č. 3/1966 – březen*. Evropské a asijské socialistické země. Praha: ÚMPE, 1966. 70 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály).
- *Archiv pro mezinárodní politiku a ekonomii. Č. 4/1966 – duben.* Evropské a asijské socialistické země. Praha: ÚMPE, 1966. 21, 78 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály).

- *Asie, Afrika, Latinská Amerika: chronologie. První pololetí 1967*. Praha: ÚMPE, 1967. 309 s. (Studijní materiály; sv. 7).
- *Asie, Afrika, Latinská Amerika: chronologie. Druhé pololetí 1967*. Praha: ÚMPE, 1967. 202 s. (Studijní materiály; sv. 26).
- *Bezpečnostní budoucnost České republiky: otázky, výzvy, problémy: sborník statí ke konferenci Česká bezpečnostní politika a její perspektivy.* 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2005. 199 s. Autoři příspěvků: Miloš Balabán, Libor Stejskal, Jan Eichler aj. ISBN 80-7278-306-8.
- *Bezpečnostní politika České republiky: výzkumný projekt.* Praha: ÚMV, 1994. 34 s. (Studijní sešity; 3/1994).
- *Bezpečnostní politika České republiky: závěrečná zpráva z výzkumného projektu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1996. 159 s. Autoři textu: Jaroslav Janda, Jan Eichler, Mesfin Gedlu, Vladimír Handl, Stanislav Stach, Jiří Šedivý, Vladimír Leška aj. ISBN 80-85864-23-1.
- *Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy: sborník statí ke konferenci 15 let vývoje bezpečnostní politiky a armády v Československu a České republice*. Text Antonín Rašek, Miloš Balabán, Jan Eichler aj. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2004. 263 s.
- *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz. 1/2001.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2001. 12 s. Autoři textu: Veronika Bílková, Jan Eichler, Radek Khol, Miroslav Nožina, Jiří Šedivý.
- *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz. 1/2002.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2002. 12 s. Autoři textu: Jan Eichler, Miroslav Tůma, Radek Khol, René Skuček, Veronika Bílková, Stanislav Zuzánek.
- *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz. 2/2002.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2002. 10 s. Autoři textu: Veronika Bílková, Radek Khol, Katarína Rychtáriková, Adam Dolník, Daniel Koštoval.
- *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz. 3/2002.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2002. 10 s. Autoři textu: Veronika Bílková, Jan Eichler, Radek Khol, Jiří Šedivý, Matúš Korba.
- *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz. 1/2003.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2003. 8 s. Autoři textu: Jiří Šedivý, Radek Khol, Pavel Barša, Jan Eichler.
- *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz. 2/2003.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2003. 10 s. Autoři textu: Radek Khol, Jan Eichler, Matúš Korba, Erik Siegl, Emil Souleimanov.
- *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz. 1/2004.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004. 10 s. Autoři textu: Veronika Bílková, Miroslav Nožina, Radek Khol, Jan Eichler, Miroslav Tůma.
- *Bibliografický pracovní katalog mezinárodních vztahů a vnitřní politiky Spojených států amerických, Velké Británie a zemí Britského společenství národů.* Sestavil Ladislav Kučera. Praha: ÚMPE, 1967. 224 s.
- *Bibliografie hlavních československých prací publikovaných v knižní formě 1945–1966 = Bibliography of the main czechoslovak studies in the sphere of international relations published in book in years 1945–1966*. Sestavil Ladislav Kučera. Praha: ÚMPE, 1967. 406 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; sv. 4).
- *Bibliografie k problémům evropské bezpečnosti*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1971. 70 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 30).
- *Bílá místa*. Autor textu Jan Eichler. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2002. 176 s. (Studijní texty; č. 2).
- *Budoucí uspořádání Evropské unie: příspěvky přednesené na konferenci pořádané Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie v Praze dne 5. června 2001*. Autor textu Petr Pavlík. 1. vyd. Praha: Vzdělávací středisko na podporu demokracie, 2001. 84 s.

- *Can Europe sharpen its blunt competitive edge?: reflections on the Prague Castle Conference 2004*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2004. 73 s. (British Council Czech Republic). Autoři textu: Lucie Königová, Richard Gowan, Jan Karlas, Petr Drulák, Jiří Šedivý aj. ISBN 80-239-4101-1.
- *Central and Eastern Europe in transition: proceedings of a European-Japanese conference on reform and change in Eastern Europe in the 1990s: March 5–7, 1991*. Miklós Maróth, Jiri Stepanovsky, Wlodzimierz Aniol. 1. Aufl. Bonn: Forschungsinstitut der deutschen Gesellschaft für auswärtige Politik, 1991. 99 s. (Arbeitspapiere zur Internationale Politik; Nr. 64). ISBN 3-7713-0399-0.
- *Central and Eastern Europe on the way into the European Union: problems and prospects of integration in 1996*. Ed. by Werner Weidenfeld; text Kristina Larischová. Gütersloh: Bertelsmann, 1996. 268 s. (Strategies for Europe). ISBN 3-89204-812-6.
- *Central and Eastern Europe on the way into the European Union: reforms of regional administration in Bulgaria, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovakia*. Ed. by Eric von Breska; text Kristina Larischová ... [et al.]. Munich: Center for Applied Policy Research, 1999. 129 s. (CAP Working Paper).
- *Central and Eastern Europe on the way into the European Union: regional policy-making in Bulgaria, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovakia*. Ed. by Martin Brusis. 1st ed. Munich: Centre for Applied Policy Research, 1999. 200 s. (CAP Working Paper). Autoři textu: Jan Hřích, Kristina Larischová aj.
- *Central and Eastern Europe on the way into the European Union: welfare state reforms in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia*. 1st ed. Munich: Research Group on European Affairs – Centre for Applied Policy Research, 1998. 80 s. (CAP Working Paper; No. 6). Autoři textu: Jan Hřích, Kristina Larischová.
- *Central Europe beyond double enlargement*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004. 268 s. Autor části: Petr Kratochvíl. ISBN 9986-19-623-X.
- *Cesta do katastrofy: československo-německé vztahy 1938–1947*. Ed. Václav Kural a Ivona Řezanková. Praha: ÚMV, 1994. 188 s. ISBN 80-901301-7-8.
- *Cesta jugoslávského presidenta Tita do zemí jihovýchodní Asie*. Praha: ÚMPE [1959]. 9 s.
- *The CFSP/ESDP after enlargement: a bigger EU = a stronger EU?* Ed. by Hanspeter Neuhold, Ernst Sucharipa; text Jiří Šedivý, Hana Moťková. 1st ed. Vienna: Diplomatische Akademie, 2003. 178 s. (Favorita Papers; No. 2). ISBN 3-902021-35-7.
- *Co může Evropa přinést světu?: ohlasy na konferenci na Pražském hradě 2003 = Can Europe be a force for good in the world?: reflections on the Prague Castle Conference 2003*. Mark Leonard ... [et al.]. 1. vyd. Praha: British Council, 2004. 91 s. Autoři částí: Lucie Königová, Jiří Šedivý aj. ISBN 80-239-2029-4.
- *Co-operative security arrangements in Europe*. Předmluva Otto Pick; autor textu Jiří Šedivý. Frankfurt am Main: Lang, 1997. 153 s. (Euro-Atlantic Security Studies; Vol. 5). ISBN 3-631-31894-4.
- *Constructivism and international relations: Alexander Wendt and his critics*. Ed. Stefano Guzzini, Anna Leander. New York: Routledge, 2006. xix, 246 s. (The New international relations series). Autor části: Petr Drulák. ISBN 0-415-41120-3.
- *Current problems of the Southern African region*. Ed. by Sylvia Neame; text Jaromír Vrla ... [et al.]. 1st ed. Leipzig: Karl Marx University, 1981. 138 s.
- *The Czech Republic in the international economy*. Č. 2. Praha: CzechTrade, 1999. 124 s. (Czech Trade Promotion Agency; Vol. 6). Autoři textu: Miloslava Havlíčková, Alojz Neustadt, Jiřina Semanová, Jan Hřích, Jan Vraný.

- *The Czech Republic, Austria and The Eupean Union: a seminar organized by the Austrian Embassy and the Institute of International Relations*. Prague: Černín Palace, 1994. 17 s. Autor příspěvku: Otto Pick.
- *Czechoslovak-Norwegian Seminar on Democracy: Prague – October 1991*. Praha: ÚMV, 1991. 53 s.
- *Česká republika a Organizace spojených národů.* Praha: ÚMV, 1995. 62 s. ISBN 80-85864-15-0.
- *Česká administrativa v procesu přípravy na vstup do EU: zkrácená verze zprávy z výzkumného projektu MZV ČR pro tisk*. Odpovědný řešitel Petr Drulák; spoluřešitelé Jiří Česal, Stanislav Hampl; nositel Ústav mezinárodních vztahů. Praha: ÚMV, 2002. 11 s.
- *Česká bezpečnostní terminologie: výklad základních pojmů*. Ed. Petr Zeman. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 186 s. Autoři textu: Jan Eichler, Radek Khol aj. ISBN 80-210-3037-2.
- *Česká republika a Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Ed. Radek Khol. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2001. 76 s. ISBN 80-85864-99-1.
- *Česká republika a NATO*. Sestavil Dobroslav Matějka. Praha: Česká atlantická komise; ÚMV, 1996. 145 s. ISBN 80-85864-18-5.
- *Česká republika a Rakousko v sjednocující se Evropě 2: konference 8.–9. listopadu 2001 ve Štiříně = Österreich und die Tschechische Republik im sich vereinenden Europa 2*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2003. 276 s. Autoři textu: Jiří Šedivý, Jan Kavan, Václav Kural, Zdeněk Zbořil aj. ISBN 80-86506-31-2.
- *Česká republika po vstupu do NATO: úvahy a problémy*. Sestavil Dobroslav Matějka; úvod Otto Pick. 1. vyd. Praha: ÚMV; Česká atlantická komise, 2000. 84 s. ISBN 80-85864-82-7.
- *Česká republika v NATO*. Sestavil Dobroslav Matějka; úvodní slovo Václav Havel. 1. vyd. Praha: ÚMV; Česká atlantická komise, 1999. 100 s. Autoři textu Jan Kavan, Jiří Šedivý, Kateřina Piró, Václav Havel aj. ISBN 80-85864-60-6.
- *Česká republika ve světě drog: tematický sborník.* Ed. Miroslav Nožina, Lukáš Hlavatý. 1. vyd. Praha: ÚMV; Koniash Latin Press, 1995. 166 s. ISBN 80-85917-06-8.
- *Česká soda v Evropské unii: scénáře strategického chování ČR v EU*. Ed. Pavol Frič a kol. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova; G plus G, 2004. 158 s. Autoři textu: Lucie Königová, Petr Pavlík aj. ISBN 80-86103-74-9.
- *Česká zahraniční politika: úvahy o prioritách*. Ed. Václav Kotyk; zpracoval Jan Eichler. Praha: ÚMV, 1997. 293 s. ISBN 80-85864-30-4.
- *Česká zahraniční politika: Česká republika v Radě bezpečnosti OSN 1994–95.* Ed. Karel Krátký; autor textu Karel Kovanda. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1997. 109 s. ISBN 80-85864-39-8.
- *České národní zájmy: příspěvek k diskusi*. Praha: ÚMV, 1993. 70 s. Autoři příspěvků: Miloslav Had, Jiří Valenta, Vladimír Handl, Čestmír Konečný, Karel Krátký, Václav Kural, Miroslav Nožina, Vladimír Leška, Josef Lysoněk, Jaroslav Bureš, Jindřich Kovář, Ivona Řezanková, Petr Pavlík. ISBN 80-901301-2-7.
- *Česko proti chudobě: rozvojové cíle tisíciletí.* Redakce Tomáš Tožička, Pavel Chmelař. 1. vyd. Praha: Ekumenická akademie, 2005. 47 s. Autoři textů: Ondřej Horký aj.
- *Česko-německá deklarace: deset let poté.* Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2007. 178 s. (Ekonomika, právo, politika; č. 57/2007). Autor části: Vladimír Handl. ISBN 978-80-86547-66-4.
- *Česko-slovenské vztahy: sborník úvodních vystoupení a referátů na semináři dne 24. února 1994 v Praze*. Zpracoval Vladimír Leška a Karel Krátký. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1994. 62 s. (Studijní sešity; 5/1994). Autoři referátů: Alexandr Vondra, Miloslav Had, Ivan Mjartan aj.

- *Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920–1921. Sv. 1 (4. červen 1920–31. květen 1921).* Připravil Jindřich Dejmek. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum, 2004. 703 s. (Dokumenty československé zahraniční politiky). ISBN 80-86506-38-X.
- *Československá zahraniční politika a vznik Malé dohody 1920–1921. Sv. 2 (1. červen–31. prosinec 1921).* Připravili Jindřich Dejmek, František Kolář. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum; Historický ústav Akademie věd ČR, 2005. 585 s. (Dokumenty československé zahraniční politiky). ISBN 80-86506-47-9.
- *Československá zahraniční politika v roce 1936. Sv. 1 (1. ledna–31. srpna).* Připravil Jindřich Dejmek. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum, 2003. 627 s. (Dokumenty československé zahraniční politiky). ISBN 80-86506-27-4.
- *Československá zahraniční politika v roce 1936. Sv. 2 (1. září–31. prosince 1936).* Připravil Jindřich Dejmek ve spolupráci s Janem Němečkem. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum, 2003. 416 s. (Dokumenty československé zahraniční politiky). ISBN 80-86506-30-4.
- *Československá zahraniční politika v roce 1938. Sv. 1. (1. leden–30. červen 1938).* Připravil Jindřich Dejmek. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum, 2000. 592 s. (Dokumenty československé zahraniční politiky). ISBN 80-85864-84-3.
- *Československá zahraniční politika v roce 1938. Sv. 2 (1. červenec–5. říjen 1938).* Připravil Jindřich Dejmek. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum, 2001. 672 s. (Dokumenty československé zahraniční politiky). ISBN 80-85606-16.
- *Československo na pařížské konferenci 1918–1920. Sv. 1 (listopad 1918–červen 1919).* 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum; Historický ústav AV ČR, 2001. 390 s. (Dokumenty československé zahraniční politiky). ISBN 80-86506-02-9.
- *Československo-německé vztahy ve světle dnešní západoněmecké politiky: historicko-právní aspekty*. Praha: ÚMPE, 1961. 31 s.
- *Československo roku 1968: obrodný proces. 1. díl.* Václav Kural, Jan Moravec, František Janáček. Praha: ÚMV; Parta, 1993. 207 s. ISBN 80-901337-7-0.
- *Československo roku 1968: počátky normalizace. 2. díl.* Miloš Bárta ... [et al.]. Praha: ÚMV, 1993. 134 s. ISBN 80-901337-8-9.
- *Československo-německý dialog ve Federálním shromáždění ČSFR.* Vedoucí redaktor Jiří Valenta. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1991. 22 s.
- *Československo-polské vztahy v nejnovějších dějinách: sborník příspěvků z vědecké konference*. Praha: ÚMPE, 1967. 128 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; sv. 9). Autoři částí: Květa Kořalková, Otakar Káňa, Janusz Žarnowski, Wlod. T. Kowalsi, Vilém Plaček, Čestmír Konečný.
- *Český pohled na budoucí podobu EU: 1. veřejné slyšení Výboru pro evropskou integraci*. 1. vyd. Praha: Parlament České republiky [2001]. 59 s. Autoři příspěvků: Jan Kavan, Petr Drulák, Jan Zahradil, Josef Zieleniec aj.
- *Češi a sudetoněmecká otázka 1939–1945: dokumenty*. Ed. Jitka Vondrová. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1994. 347 s. ISBN 80-85864-05-3.1
- *Čínská lidová republika v letech 1975–1985: překlad z polských pramenů.* Praha: ÚMV, 1976. 48 s.
- *ČLR a OSN: znovunavrácení členství a 5 let činnosti*. Praha: ÚMV, 1977. 8 s.
- *ČR vstupuje do NATO: mezi madridským a washingtonským summitem*. Sestavil Dobroslav Matějka. Praha: ÚMV; Česká atlantická komise, 1998. 131 s. Autoři textu: Jaroslav Šedivý, Jan Eichler, Madeleine Albrightová aj. ISBN 80-85864-47-9.

- *Defeat of the Putsch in the USSR and its International Consequences*. Praha: ÚMV, 1991. 27 s. Diskutující: Vladimír Handl, Václav Kural, Alexandr Ort, Milan Štembera, Jiří Valenta.
- *La Défense en Europe: avancées et limites.* Sous la direction de Patrice Bufott; avec la parcipation de Fabrice Ars, Michéle Bacot-Décriaud, Jan Eichler. 1. éd. Paris: Documentation française, 2005. 245 s.
- *Demokratická kontrola bezpečnostní politiky a ozbrojených sil*. Autoři textu Otto Pick, Stanislav Stach, Š. Sarvaš. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1996. 38 s. (Studijní sešit).
- *Demokratische und zivile Kontrolle von Sicherheitspolitik und Streitkräften*. Autor textu Laurent F. Carrel. Zürich: Forschungsstelle für Sicherheitspolitik und Konfliktanalyse, 1997. 133 s. (Zürcher Beiträge; Nr. 41). Autoři částí: Stanislav Stach, Otto Pick. ISBN 3-905641-49-6.
- *Die Deutschen in der Tschechoslowakei 1933–1947: Dokumentensamlung*. Red. Vladimír Soják; Zusammengestellt, mit Vorwort und Anmerkungen von Václav Král. 1. Aufl. Praha: Československá akademie věd, 1964. 663 s. (Acta occupationis Bohemiae et Moraviae).
- *Diferenciační politika hlavních kapitalistických států v jejich vztazích k zemím socialistického společenství*. Praha: ÚMV, 1980. 61 s.
- *Dokumenty sovětské zahraniční politiky 1945–1961*. Uspořádal, pozn. a věcným rejstříkem opatřil Václav Kotyk; z rus. originálů přeložil P. Prokop. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962. 596 s.
- *Dopady vstupu ČR do EU na zahraniční obchod s rozvojovými zeměmi – se zaměřením na země subsaharské Afriky: zkrácená verze: výzkumný projekt MZV ČR RB 14/17/02*. Praha: [Ministerstvo zahraničních věcí], 2005. 27 s. Autoři textu: Lenka Adamcová, Soňa Sýkorová, Petr Jelínek, Tereza Němečková.
- *Les drogues en Afrique subsaharienne*. 1. éd. Paris: Karthala, 1998. 327 s. (Observatoire géopolitique des drogues OGD). Autor části: Miroslav Nožina. ISBN 2-86537-878-0.
- *E Pluribus Unum? Military Integration in the European Union*. Radek Khol ... [et al.]. 1st ed. Brussels: Royal Institute for International Relations, 2005. 53 s. (Egmonst Papers; No. 7).
- *Eastern policy of the enlarged European Union: developing relations with Russia, Ukraine and Belarus: a Visegrad perspective: thinking about an eastern dimension*. Ed. by Katarzyna Pełczyńska-Nałęcz, Alexander Duleba, Lászlo Póti, Vladimír Votápek. 1st ed. Warsaw: Center for Eastern Studies, 2003. 272 s. ISBN 80-89041-66-3.
- *Economic and political relations after the EU enlargement: the Visegrád countries, and Russia, Ukraine, Belarus and Moldova*. Ed. by Kálmán Dezséri and Pál Gáspár. [Budapest]: Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, [2004]. 49 s. Autor části: Petr Kratochvíl.
- *The economic dimension of future enlargement of the European Union*. Ed. by Miloslav Had. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 1998. 138 s. ISBN 80-85864-49-5.
- *Economic policy framework in CEECs for the process of moving towards the European Union: international workshop*. Ed. by Miloslav Had; text Stanislav Stach ... [et al.]. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 1996. 226 s. ISBN 80-85864-33-9.
- *Effects and perspectives of cooperation of Visegrad countries and their EU integration: taking Place in Bratislava, 7–9 January, 2002*. Ed. by Richard Outrata, Michaela Gajdošová; text Jan Hřích ... [et al.]. 1st ed. Bratislava: Institute of Slovak and World Economy, 2002. 295 s. ISBN 80-7144-123-6.
- *Ekonomická a politická integrace Evropy: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2003. 137 s. Autoři textu: Vlasta Adámková, Emilie Kalínská, Michal Klíma, Petr Kratochvíl. ISBN 80-245-0520-7.

- *Ekonomické aspekty prezidentských voleb v USA v r. 1984*. Praha: ÚMV, 1984. 25 s.
- *The Emerging new regional order in Central and Eastern Europe*. Autor textu Jiří Šedivý; ed. Tadayuki Hayashi. Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, 1996. 374 s. ISBN 4-938637-08-1.
- *Enlargement and European defence after 11 September*. Jiri Sedivy ... [et al.]. 1st ed. Paris: Institute for Security Studies, 2002. 74 s. (Chaillot Paper; No. 53).
- *Enlargement in perspective*. Ed. by Helene Sjursen. 1st ed. Oslo: Centre for Europan Studies, 2005. 281 s. (Arena Report; No. 2). Autoři příspěvků: José Ignacio Torreblanca, Marcin Zaborowski, Petr Drulák aj.
- *Enlarging NATO: the national debates*. Text Radek Khol ... [et al.]. 1st ed. Boulder: Rienner, 2001. 11, 324 s. ISBN 1-55587-908-X.
- *Etnická různorodost jako zdroj konfliktů: grantové vědecké projekty.* Text Zdeněk Veselovský, Ondřej Horký aj. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2005. 164 s. ISBN 80-245-0941-5.
- *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. Autoři textu Christopher Lord, Ivan Gabal, Václav Kural. Praha: G plus G, 1999. 341 s. ISBN 80-86-103-23-4.
- *Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik: Positionen, Perzeptionen, Probleme, Perspektiven*. Hrsg. Hans-Georg Ehrhart. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2002. 320 s. (Demokratie, Sicherheit, Friede; Nr. 142). Autoři částí: Vladimír Handl, Radek Khol. ISBN 3-7890-7579-5.
- *European security and NATO enlargement: papers from the International students seminar held on 5th December 2000 in Prague, the Czech Republic*. Ed. by Jan Jireš; text Jiří Šedivý ... [et al.]. 1st ed. Prague: POLIS; Institute of International Relations, 2001. 87 s. ISBN 80-86506-18-5.
- *The European Union and its neighbourhood: policies, problems and priorities*. Prague: Institute of International Relations, 2006. 100 s. Autoři částí: Petr Kratochvíl, Elsa Tulmets, Vít Střítecký. ISBN 80-86506-56-8.
- *Evropeizace: nové téma politologického výzkumu*. Ed. Břetislav Dančák, Petr Fiala, Vít Hloušek. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 421 s. (Sborníky; sv. č. 23). Autoři částí: Petr Drulák, Radek Khol, Lucie Königová, Petr Kratochvíl. ISBN 80-210-3865-9.
- *Evropská integrace a evropská veřejnost = European integration and european public*. Připravil Jan Karlas; úvod Petr Drulák. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2006. 48 s. ISBN 80-86506-44-48-7.
- *Evropská témata Centra evropských analýz. 1/2000.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2000. 12 s. Autoři textu: Petr Drulák, Jan Hřích, Petr Jehlička, Petr Pavlík.
- *Evropská témata Centra evropských analýz. 2/2000.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2000. 12 s. Autoři textu: Kristina Larischová, Jan Hřích, Petr Pavlík.
- *Evropská témata Centra evropských analýz. 1/2001.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2001. 17 s. Autoři textu: Petr Drulák, Kristina Larischová, Radek Khol, Petr Jehlička, Vladimír Handl.
- *Evropská témata Centra evropských analýz. 2/2001.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2001. 19 s. Autoři textu: Petr Drulák, Vladimír Handl, Jan Hřích, Petr Jehlička, Lucie Königová, Petr Pavlík.
- *Evropská témata Centra evropských analýz. 1/2002.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2002. 14 s. Autoři textu: Petr Drulák, Vladimír Handl, Jan Hřích, Lucie Königová, Petr Pavlík, Petr Pavlík ml., Petr Reimer.
- *Evropské diskuse: záznam příspěvků přednesených na konferencích pořádaných 27. ledna 2005, 7. dubna 2005, 2. června 2005 Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie.* Diskutující Jan Karlas. 1. vyd. Praha: Vzdělávací středisko na podporu demokracie, 2005. 253 s. ISBN 80-903122-4-1.

- *Flexible integration in the area of CFSP/ESDP: debates on the provisions of the draft constitutional treaty: final report.* Ed. Sonja Puntscher Riekmann, Lucie Königová. 1st ed. Vienna: Austrian Academy of Sciences; Institute for European Integration Research, 2004. 57, 140 s. (EIF Report).
- *Formování společných postojů muslimských zemí k hlavním a regionálním problémům*. Praha: ÚMV, 1974. 38 s.
- *Für ein anderes Europa: Linke Parteien im Aufbruch*. Hrsg.: Michael Brie, Cornelia Hildebrandt. 1. Aufl. Berlin: Dietz, 2005. 442 s. Text: Fausto Bertinotti, Peter Birke, Vladimír Handl aj. ISBN 3-320-02066-8.
- *Geneze a současnost evropské integrace: vědecký sborník Vysoké školy ekonomické v Praze.* Výkonný redaktor Antonín Leitner, odborný redaktor Zdeněk Veselý. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2000. 312 s. (Acta Oeconomica Pragensia; roč. 8, č. 5). Autoři textu: Alexandr Ort, Petr Drulák, Karel Krátký, Antonín Seifert aj.
- *Geopolitické postavenie strednej Európy – tendence vývoja v 21. storočí*. Autor textu Vladimír Leška; ed. Peter Link. 1. vyd. Bratislava: Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 1999. 88 s. ISBN 80-967690-8-1.
- *Germany's European policy: perceptions in key partner countries*. Ed. by Mathias Joop, Heinrich Schneider, Uwe Schmalz. 1st ed. Bonn: Europa Union, 2002. 280 s. (Europäische Schriften; Nr. 78). Autor části: Vladimír Handl. ISBN 3-7713-0611-6.
- *Globalizace a střední Evropa: sborník z konference*. Úvod Otto Pick. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 76 s. Autoři textu Miroslav Petříček, Jiří Musil, Dieter S. Lutz, Petr Robejšek. ISBN 80-85864-53-3.
- *Globalization and regionalism in East Central Europe and East Asia: collection of essays delivered at the conference held 18 of May 2004 in Institute of Political Studies in Prague*. Text Bořivoj Hnízdo, Rudolf Fürst. 1st ed. Prague: Charles University, 2004. 330 s.
- *Hellenic review of international relations: special focus of this issu: international security questions and Greece 1983–1984; Vol. 3, 4.* 1st ed. Thess1aloniki: Institute of Public International Law, 1984. 429 s. Autor části: Miloslav Hrůza.
- *Hlavní aktuální otázky v hnutí nezúčastněných zemí: ministerská konference v Dillí a vývoj po ní*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1981. 51 s. (Výzkumná práce; č. 3).
- *Hnutí nezúčastněnosti, jeho místo a úloha v současných mezinárodních vztazích: materiály z vědecké konference*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1977. 132 s. Autoři příspěvků: Jan Vraný, Jindřich Kovář, František Vychodil aj.
- *Hnutí nezúčastněnosti, jeho problémy, politická váha ve světě a perspektivy dalšího vývoje*. Praha: ÚMV, 1975. 88 s.
- *Hospodářská politika NSR v období 1974/75: nové jevy a zahraničně ekonomické souvislosti*. Praha: ÚMV, 1975. 57 s.
- *Hospodářské styky Německé spolkové republiky se socialistickými státy*. Praha: ÚMPE, 1967. 123 s. (Studijní materiály; sv. 6).
- *Hospodářský růst Japonska po druhé světové válce*. Ed. K. Černý, N. Langerová. Praha: Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací, 1965. 83 s. (SIVO; 567).
- *Hypotéza k úkolu č. 12 na téma: Podíl ČSSR na upevňování světové socialistické soustavy a sbližování socialistických zemí. Vliv světové socialistické soustavy na rozvoj světového revolučního procesu, boj za uvolňování napětí jednotný program společenských věd po 15. sjezdu KSČ*. Praha: ÚMV, 1978. 27 s.

- *Challenges of the financial sectors in candidate/acceding countries in the context of the internal market acquis*. Autor textu Petr Pavlík ... [et al.]. Sofia: Economic Policy Institute, 2005. 220 s. Dostupný z http://www.epi-bg.org. ISBN 954-9359-19-0.
- *The Changing pattern of neutralism: Seventh World congress Brussels*. Max Mark, Curt Gasteyger, Alexander Ort. 1st ed. Brussels: International Political Science Association, 1967. Neprav. str.
- *Chronologie EHS 1963*. Praha: ÚMPE, 1964. 104 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály; č. 1/1965).
- *Chronológia vývoja Latinskej Ameriky od objavenia do roku 1966. 1. diel, Od objavenia do vzniku samostatných štátov.* Redaktor Antonín Šnejdárek, L'ubica Suchánková. 1. vyd. Praha: Ústav pre medzinárodnú politiku a ekonómiu, 1968. 132 s. (Prameny a štúdie k medzinárodným vzťahom; sv. č. 11).
- *Chronológia vývoja Latinskej Ameriky od objavenia do roku 1966. 2. diel, Jednotlivé štáty (Argentina – Jamaika).* Redaktor Antonín Šnejdárek, L'ubica Suchánková. 1. vyd. Praha: Ústav pre medzinárodnú politiku a ekonómiu, 1968. 277 s. (Prameny a štúdie k medzinárodným vzťahom; sv. č. 12).
- *Chronológia vývoja Latinskej Ameriky od objavenia do roku 1966. 3. diel, Jednotlivé štáty (Kolumbia – Venezuela).* Redaktor Antonín Šnejdárek, L'ubica Suchánková. 1. vyd. Praha: Ústav pre medzinárodnú politiku a ekonómiu, 1968. 298 s. (Prameny a štúdie k medzinárodným vzťahom; sv. č. 13).
- *Chudoba a bohatství v současném světě: sborník z konference*. Ed. Šárka Waisová. Plzeň: Čeněk, 2006. 159 s. Autoři částí: Petr Jelínek, Ondřej Horký. ISBN 80-86898-86-5.
- *Implications of German unification for future all-european security*. Text J. Stepanovsky ... [et al.]. Berlin: Paul Loebe Institut, 1990. 255 s.
- *Indické hospodářství při nástupu do IV. pětiletého plánu 1966–1971*. Ed. K. Černý. [s.l.]: Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací, 1966. 101 s. (SIVO; 692).
- *Indočína v zahraničně politických koncepcích Čínské lidové republiky*. Zpracoval M. Jankovec. Praha: ÚMV, 1976. 34 s.
- *Indonésie po druhé světové válce: sborník příspěvků z vědeckého sympozia*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1968. 222 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 14). Autoři příspěvků: Eva Horáková, Miloslav Jankovec, Rudolf Mrázek, Roman Raczyňski, Ižo Rydzov, Eva Vaníčková, Zdeněk Zbořil, Josef Zlámal.
- *Informační bulletin k otázkám mezinárodních vztahů*. Ed. J. Komberec. Praha: ÚMV, 1972. 332 s. (Informační bulletin; roč. 2, č. 1).
- *Institucionalizace (ne)odpovědnosti: globální svět, evropská integrace a české zájmy. 1. díl, Přelom druhého a třetího tisíciletí z pohledu společenských věd.* Ed. Jiří Kabele, Lubomír Mlčoch. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2001. 363 s. Autor části: Petr Pavlík. ISBN 80-246-0378-0.
- *Institucionální reforma EU a její souvislosti: příspěvky přednesené na konferenci pořádané Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie*. 1 vyd. Praha: Vzdělávací středisko na podporu demokracie, 2000. 67 s. Autoři textu: Jan Kavan, Josef Kreuter, Jaroslav Zvěřina, Ralf Dreyer, Petr Pavlík aj.
- *Institute of International Politics and Economics: Prague 1957–1967*. Prague: [Institute for International Politics and Economics], 1967. 41 s.
- *International development cooperation of the Czech Republic*. Edited by a team authors headed by Nicol Adamcová. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2006. 80 s. ISBN 80-86506-54-1.

- *International relations in Europe: traditions, perspectives and destinations*. Ed. by Knud Erik Jorgensen, Tonny Brems Knudsen. 1st ed. London: Routledge, 2006. xv, 273 s. Autor části: Petr Drulák. ISBN 0-415-35983-2.
- *Internationale Reaktionen auf die Irak-Politik der USA 2002*. Hamburg: Institut für internationale Politik an der Universität der Bundeswehr, 2003. 125 s. (Studien zur internationalen Politik, ISSN 1431-3545; Heft 1/2003). Autor části: Vladimír Handl.
- *Jahrbuch der Europäischen Integration 1999/2000*. Hrsg. von Werner Weidenfeld und Wolfgang Wessels. 1. Aufl. Bonn: Institut für Europäische Politik; Europa Union, 2000. 531 s. Autoři částí Vladimír Handl, Kristina Larischová aj. ISBN 3-7713-0594-2.
- *Jahrbuch der Europäischen Integration 2000/2001*. Hrsg. Werner Weidenfeld und Wolfgang Wessels. 1. Aufl. Bonn: Institut für Europäische Politik; Europa Union, 2001. 567 s. Autoři částí: Vladimír Handl, Kristina Larischová aj. ISBN 3-7713-0600-0.
- *Jahrbuch der Europäischen Integration 2001/2002*. Hrsg. Werner Weidenfeld und Wolfgang Wessels. 1. Aufl. Bonn: Institut für Europäische Politik; Europa Union, 2002. 544 s. Autoři částí: Kristina Larischová, Vladimír Handl aj. ISBN 3-7713-0603-5.
- *Jahrbuch der Europäischen Integration 2002/2003*. Hrsg. Werner Weidenfeld und Wolfgang Wessels. 1. Aufl. Bonn: Institut für Europäische Politik; Europa Union, 2003. 567 s. Autoři částí: Kristina Larischová, Vladimír Handl aj. ISBN 3-7713-0619-1.
- *Jahrbuch der Europäischen Integration 2003/2004*. Hrsg. Werner Weidenfeld, Wolfgang Wessels. 1. Aufl. Bonn: Institut für Europäische Politik; Nomos, 2004. 524 s. Autoři částí: Kristina Larischová, Vladimír Handl aj. ISBN 3-8329-0968-0.
- *Jahrbuch des Föderalismus 2000: Föderalismus, Subsidiarität und Regionen in Europa; Band 1*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2000. 597 s. Autoři částí: Jan Hřích, Kristina Larischová aj. ISBN 3-7890-6621-4.
- *Jan Masaryk: projevy, články a rozhovory 1945–1948*. Archivní dokumenty shromáždila Ivana Litošová; redaktor Antonín Seifert; autor úvodu Mojmír Konečný; ed. Zuzana Lehmanová. Praha: Nadace Jana Masaryka; Vysoká škola ekonomická, 1998. 505 s. ISBN 80-7079-022-9.
- *Jan Masaryk – diplomat, státník, humanista: sborník příspěvků na mezinárodní konferenci ke 110. výročí narození Jana Masaryka. 1. část.* Autor textu Karel Krátký. Praha: Nadace Jana Masaryka; Středisko mezinárodních studií VŠE, 1996. 223 s. ISBN 80-7079-343-0.
- *Jan Masaryk – diplomat, státník, humanista: sborník příspěvků a proslovů na mezinárodní konferenci ke 110. výročí narození Jana Masaryka. 2. část.* Autor textu Karel Krátký. Praha: Středisko mezinárodních studií VŠE; Nadace Jana Masaryka, 1996. 230 s. ISBN 80-7079-140-3.
- *Japonsko-americké vztahy v Asii po vítězství vietnamské revoluce*. Praha: ÚMV, 1976. 32 s.
- *Je ČR připravena na vstup do NATO?: příspěvky přednesené na konferenci pořádané Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie*. 1 vyd. Praha: Vzdělávací středisko na podporu demokracie, 1998. 60 s. Autoři textu: Chris Donnelly, Cameron Munter, Jaromír Novotný, Jiří Šedivý, Petr Voznica aj.
- *Jeanneneyova zpráva: oficiální francouzský dokument o „politice spolupráce s rozvojovými zeměmi“*. Praha: ÚMPE, 1965. 46 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály; 4/1965).
- *Jednání o Úmluvě o zákazu chemických zbraní, otázka kontroly*. Zpracoval Miloslav Růžek. Praha: ÚMV, 1986. 20 s.
- *Jihoafrická republika a globální politika imperialismu*. Autor textu J. Pátek. Praha: ÚMV, 1984. 23 s.

- *Jihovýchodní Asie v zahraničně politických koncepcích maoistické Číny*. Praha: ÚMV, 1976. 19 s.
- *Johnsonova administrativa a německá otázka: 22. 11. 1963–30. 10. 1964*. Praha: ÚMV, 1964. 46 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály; 2/1964).
- *Jsme v Evropě – a co dál*. Ed. Monika MacDonagh-Pajerová, Václav Nekvapil, Zdeněk Zbořil. 1. vyd. Brno: Petrov, 2004. 190 s. ISBN 80-7227-206-3.
- *K ekonomickým otázkám současných mezinárodních vztahů: materiály z celostátního semináře oddělení propagace a agitace ÚV KSČ v Praze z 13., 14. a 15. května 1958*. Petr Severin, Antonín Šnejdárek. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 101 s.
- *K otázkám poválečného uspořádání světa*. Připravil O. Jabůrek. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 96 s. (Informace ÚMV; č. 4/1985). Autoři textu: Vlastimil Heřt, Ivona Řezanková, Miloslav Novák, Jindřich Kovář.
- *K otázkám výzkumu Latinské Ameriky: sborník příspěvků z vědecké konference, konané v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii v Praze 24.–25. ledna 1967*. Praha: ÚMPE, 1967. 51 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; 8/1967).
- *K Tindemansově zprávě o Evropské politické unii*. Praha: ÚMV, 1976. 56 s.
- *Kdo žije v pohraničí: česká část česko-německého pohraničí v procesech společenské transformace a evropské integrace*. Ústí nad Labem: Sociologický ústav AV ČR, 1996. 129 s. Autoři textu: František Zich, Quido Kastner, Milan Jeřábek, Václav Houžvička.
- *Koncepce politiky západních mocností vůči východní Evropě: sborník studií*. Praha: ÚMPE, 1967. 242 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; sv. 1). Autoři částí: Alexandr Ort, Jindřich Tišler, Karel Krátký, Adolf Müller, Karel Černý, Čestmír Konečný.
- *Koncipování budoucnosti v Evropě '95: sborník příspěvků ze třetího mezinárodního kolokvia pořádaného Občanskou futurologickou společností*. Autor textu: Jaroslav Janda. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1995. 133 s. (Mezinárodní program studií budoucnosti).
- *Konference OSN pro obchod a rozvoj: zkrácený stenografický záznam z besedy*. Praha: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, 1964. 34 s. Autor části: Zdeněk Augenthaler.
- *Kontrola exportu v České republice v roce 2003: kontrola obchodu s vojenským materiálem: objem výroby, vývozu a dovozu ručních a lehkých zbraní*. Ed. Petr Kaiser. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí; ÚMV, 2004. 44 s. ISBN 80-86345-51-3.
- *Kooperativní uspořádání bezpečnosti v Evropě*. Odborná revize textu Jiří Šedivý. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1997. 130 s. ISBN 80-85864-35-5.
- *Krize jihoafrického rasistického režimu*. Autor textu Jaroslav Pátek. Praha: ÚMV, 1983. 24 s.
- *Krize sociálně ekonomických struktur v Jihoafrické republice*. Text Jaroslav Pátek. Praha: ÚMV, 1984. 43 s.
- *Krize, vize a realita české politiky: úvahy nad inscenovanou skutečností*. Ed. Zdeněk Zbořil. 1. vyd. Praha: Evropský literární klub, 2002. 144 s. (Nové směry; sv. č. 4). ISBN 80-86316-32-7.
- *Letní škola rozvojové pomoci a spolupráce: výběr příspěvků z prvních dvou ročníků, konaných v letech 1998 a 1999 v rámci projektu UNDP*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. 116 s. Autoři příspěvků: Petr Lebeda, Petr Halaxa, Jan V. Kroužek aj. ISBN 80-244-0132-0.
- *Lusofonní Afrika: 1975–2005 = África lusófona*. Ed. Mário Caetano João, Petr Jelínek, Aleš Knitl. Praha: ÚMV, 2006. 207 s. ISBN 80-86506-49-5.

- *Madridský summit NATO*. Sestavil Dobroslav Matějka; úvod Václav Havel. 1. vyd. Praha: Česká atlantická komise; ÚMV, 1997. 94 s. ISBN 80-85864-36-3.
- *Manuál projektového cyklu zahraniční rozvojové spolupráce České republiky*. Kolektiv autorů pod vedením Petra Jelínka a Zuzany Hlavičkové. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2006. 122 s. ISBN 80-86506-50-9.
- *Masarykova idea československé státnosti ve světle kritiky dějin*. Autor textu Václav Kural. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1993. 183 s. ISBN 80-901478-1-X.
- *Medzinárodné ekonomické vzťahy a ich vplyv na zmierňovanie napätia medzi štátmi s rozdielnym spoločenským zriadením: zborník referátov z celoslovenského seminára, konaného v dňoch 11.–12. decembra 1980 v Tatranskej Lomnici*. Bratislava: Socialistická akadémia ČSSR, 1981. 91 s. Autoři částí: Jan Vraný, Stanislav Veselý.
- *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Ed. Tatjana Šišková. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 188 s. Autor části: Filip Tesař. ISBN 80-7178-648-9.
- *Menšiny v České republice a v sousedních zemích z perspektivy integrace České republiky do Evropské unie: menšiny v ČR a v Evropě*. Ed. Ivan Gabal. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1996. 247 s. Autoři textu: Andreas Götze, Václav Kural, Christopher Lord.
- *Mezinárodní organizovaný zločin v ČR*. Ed. Miroslav Nožina ... [et al.]. Praha: Koniash Latin Press; ÚMV, 1997. 253 s. ISBN 80-85917-35-1.
- *Mezinárodní sankce (OSN, EU, OBSE, jednostranné sankce) jako donucovací nástroj řešení sporů v mezinárodních vztazích a jejich místo, úloha a dopady na českou zahraniční politiku: historie – zakotvení v mezinárodním právu – rozhodovací mechanismy – celkové zhodnocení: výstup grantového projektu*. Odpovědný řešitel Filip Tesař. Praha: ÚMV, 2002. 139 s. Spoluřešitelé: Veronika Bílková, Blanka Hančilová, Mesfin Gedlu, Jaroslav Bureš.
- *Mezinárodní sankce (OSN, EU, OBSE, jednostranné sankce) jako donucovací nástroj řešení sporů v mezinárodních vztazích a jejich místo, úloha a dopady na českou zahraniční politiku: zkrácený výtah z grantového výstupu*. Odpovědný řešitel Filip Tesař. Praha: ÚMV, 2002. 15 s. Spoluřešitelé: Veronika Bílková, Blanka Hančilová, Mesfin Gedlu, Jaroslav Bureš.
- *Mezinárodní souvislosti bezpečnostní politiky České republiky*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1995. 96 s. Autoři textu: Jan Eichler, Jaroslav Janda, Vladimír Leška, Vladimír Handl, Daniel Koštoval, Radek Khol, Stanislav Stach, Jiří Šedivý, Otto Pick. ISBN 80-85864-14-2.
- *Mezinárodní terorismus – nový nebo starý fenomén: devadesát let od sarajevského atentátu*. Ed. Marek Loužek; předmluva Václav Klaus; text Jan Eichler ... [et al.]. 1st ed. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004. 91 s.
- *Mezinárodní vztahy 1958: ročenka*. Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959. 207 s.
- *Mezinárodní vztahy 1959: ročenka*. Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960. 293 s.
- *Mezinárodní vztahy 1960: ročenka*. Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961. 250 s.
- *Mezinárodní vztahy 1961: ročenka.* Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962. 265 s.
- *Mezinárodní vztahy 1962: ročenka.* Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 297 s.
- *Mezinárodní vztahy 1963: ročenka*. Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. 299 s.

- *Mezinárodní vztahy 1964: ročenka*. Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965. 324 s.
- *Mezinárodní vztahy 1965: ročenka*. Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1967. 316 s.
- *Místo OBSE v evropské bezpečnostní architektuře po první vlně rozšiřování NATO: sborník úvodních vystoupení. Bratislava, 10. května 2000.* Ed. Vladimír Leška. 1. vyd. Praha: ÚMV; Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2000. 31 s. Autoři textu: Ján Kubiš, Radek Khol, Vladimír Leška, Zdeněk Matějka, Anton Pinter. ISBN 80-85864-91-6.
- *Mittel- und Osteuropa auf dem Weg in die Europäische Union: Bericht zum Stand der Integrationsfähigkeit*. Gütersloh: Bertelsmann [1994]. 186 s. Autoři částí: Vladimír Handl, Čestmír Konečný aj.
- *Mittel- und Osteuropa auf dem Weg in die Europäische Union: Bericht zum Stand der Integrationsfähigkeit*. Hrsg. Werner Weidenfeld. Strategien in Europa. Gütersloh: Bertelsmann, 1995. 288 s. Autoři částí: Vladimír Handl, Čestmír Konečný aj. ISBN 3-89204-214-4.
- *Nadnárodní monopoly a rozvojové země*. Praha: ÚMV, 1977. 70 s. (Výzkumná práce; č. 1).
- *Národní program přípravy České republiky na členství v Evropské unii – 1999*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1999. 224 s. ISBN 80-85864-72-X.
- *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. Ed. Břetislav Dančák, Petr Fiala. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita; Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně, 2000. 316 s. Autoři částí: Filip Tesař, Pavel Barša. ISBN 80-210-2388-0.
- *National and European identities in EU enlargement: views from Central and Eastern Europe*. Ed. by Petr Drulák. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2001. 224 s. ISBN 80-86506-11-8.
- *NATO between Prague and Istanbul: reviewing progress, assessing prospects: Prague, 28–29 May 2004*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations; Program of Atlantic Security Studies (PASS), 2004. 16 s.
- *NATO po konfliktu v Kosovu a další perspektivy rozšiřování: příspěvky přednesené na konferenci pořádané Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie*. 1. vyd. Praha: Vzdělávací středisko na podporu demokracie, 2000. 92 s. Autoři textu: Jan Kavan, Chris Donelly, John Shattuck, Jiří Šedivý, Zdeněk Matějka aj.
- *Názory nemarxistických ekonomů na problematiku RVHP*. Ed. K. Černý, V. Němec. [s.l.]: Ústav vědeckotechnických informací, 1966. 95 s. (SIVO; 675).
- *Některé ohlasy buržoasního tisku na současný stav rozporů v socialistickém táboře a v mezinárodním komunistickém a dělnickém hnutí: chronologicky uspořádaná informace*. Praha: ÚMPE, 1964. 49 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály; č. 3/1964).
- *Německo v mezičase: 1996*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1996. 55 s. (Studijní sešity; 4/1996). Autoři částí: Vladimír Handl, Kristina Larischová, Jan Hřích.
- *Nigerijská federace: stručný informační materiál*. Praha: ÚMPE, 1958. 7 s.
- *Nové bezpečnostní prostředí po 11. září a Evropská unie: dopad na Českou republiku*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Friedrich-Ebert-Stiftung, 2002. 28 s. Autoři textu: Jiří Šedivý, Otto Pick, Radek Khol, Jan Kohout aj.
- *Nové cesty středoevropského partnerství: příspěvky přednesené na sérii 3 konferencí pořádaných Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie a Mezinárodním visegrádským fondem.* Diskutující Radek Khol, Alexandr Vondra. 1. vyd. Praha: Vzdělávací středisko na podporu demokracie, 2003. 253 s. ISBN 80-903122-2-5.

- *Nové politické myšlení a současné mezinárodní vztahy: seminář k závěrům 27. sjezdu KSSS a 17. sjezdu KSČ*. Praha: UMV, 1986. 60 s.
- *Nové trendy ve vývoji státně monopolného kapitalismu v oblasti rozpočtové politiky (na příkladu USA), důsledky a jejich projevy v mezinárodních vztazích*. Praha: ÚMV, 1985. 32 s.
- *NSR a jaderné zbraně*. Zpracoval Miloslav Růžek. Praha: ÚMV, 1985. 44 s.
- *NSR po volbách do Spolkového sněmu*. Praha: ÚMV, 1976. 49 s.
- *O evropské integraci, bezpečnosti a spolupráci: bibliografie prací z produkce ÚMV 1990–1996*. Sestavil Karel Krátký. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1996. 75 s.
- *Obrana vymožeností socialismu a současný ideologický boj*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1989. 264 s. Autoři textu: Vladimír Čebiš, Ivana Litošová, Milan Štembera aj.
- *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939–1940: příloha Zápisy ze zasedání Československého národního výboru 1939–1940*. K vydání připravil Jan Němeček ... [et al.]. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum; Historický ústav AV ČR, 1999. 349 s. (Dokumenty československé zahraniční politiky). ISBN 80-85864-63-0.
- *Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939–1940: 16. březen 1939–15. červen 1940*. K vydání připravil Jan Němeček ... [et al.]. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum; Historický ústav AV ČR, 2002. 730 s. (Dokumenty československé zahraniční politiky). ISBN 80-86506-22-3.
- *Od uznání československé prozatímní vlády do vyhlášení válečného stavu Německu 1940–1941. Sv. I (16. červen 1940–30. duben 1941)*. Praha: ÚMV, 2006. 422 s. (Dokumenty československé zahraniční politiky). ISBN 80-86506-55-X.
- *Odpověď mezinárodního práva na hrozby mezinárodní bezpečnosti*. Praha: Karolinum, 2006. 173 s. (Acta Universitatis Carolinae; 3/2005, Iuridica). Autor části: Veronika Bílková. ISBN 80-246-1247-X.
- *Old Europe, new Europe and the transatlantic security agenda*. Ed. by Kerry Longhurst, Marcin Zaborowski; text Jiří Šedivý ... [et al.]. 1st ed. London: Routledge, 2005. 7, 213 s. ISBN 0-415-34820-X.
- *One year on: lessons from Iraq*. Ed. by G. Lindstrom, B. Schmitt; text Jiri Sedivy ... [et al.]. 1st ed. Paris: Institute for Security Studies, 2004. 199 s. (Chaillot Paper; No. 68).
- *Organisierte Kriminalität: Bestandsaufnahme, Transnationale Dimension, Wege der Bekämpfung*. Hrsg. Reinhard C. Meier-Walser ... [et al.]. 1. Aufl. München: Hanns-Seidel-Stiftung, 1999. 434 s. (Berichte und Studien; Bd. 79). Autor části: Miroslav Nožina. ISBN 3-88795-178-6.
- *Organizace Africké jednoty a současné problémy Afriky: materiály vědeckého semináře*. Uspořádal Jaromír Vrla. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 83 s. (Studie ÚMV; č. 28).
- *Organizovaná kriminalita: rozbor situace, nadnárodní rozměr, možnosti jejího potírání*. Autoři textu Miroslav Nožina ... [et al.]. 1. vyd. Mnichov: Nadace Hannse Seidela [2000]. 282 s. (Zprávy a studie; sv. č. 79). ISBN 3-88795-178-6.
- *Ostmitteleuropa, Russland und die Osterweiterung der NATO: Perzeptionen und Strategien im Spannungsfeld nationaler und europäischer Sicherheit*. Autor textu: Vladimír Handl; Hrsg. August Pradetto. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1997. 377 s. ISBN 3-531-13002-1.
- *Otázky mezinárodní politiky*. Autoři textu Vladimír Janků, Václav Kotyk, Jaroslav Šedivý. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1967. 431 s.

- *Otázky mezinárodních vztahů: sborník; Sv. 2*. 1. vyd. Praha: ÚMPE; Státní nakladatelství politické literatury, 1962. 151 s. Autoři částí: Jaroslav Pátek, Václav Opluštil, Miloslav Jankovec, Olga Berounská, A. I. Levkovskij.
- *Otázky mezinárodních vztahů: sborník; Sv. 3*. 1. vyd. Praha: ÚMPE; Státní nakladatelství politické literatury, 1962. 197 s. Autoři statí: Jiří Vrána, Alexander Ort, Zdeněk Augenthaler, Václav Opluštil.
- *Otázky mezinárodních vztahů: sborník; Sv*. 4. 1. vyd. Praha: ÚMPE; Státní nakladatelství politické literatury, 1962. 197 s. Autoři statí: Alexander Ort, Vladislav Pavlát, Miloslav Had, František Vychodil, Jan Janouš.
- *Otázky mezinárodních vztahů: sborník; Sv. 5*. 1. vyd. Praha: ÚMPE; Státní nakladatelství politické literatury, 1963. 197 s. Autoři statí: Miloslav Had, Jaromír Lang, Václav Svoboda, Vladislav Pavlát.
- *Otázky mezinárodních vztahů: sborník; Sv. 6*. 1. vyd. Praha: ÚMPE; Státní nakladatelství politické literatury, 1963. 227 s. Autoři statí: Antonín Seifert, Alexander Ort, Jaroslav Pátek, Jaroslav Strnad.
- *Otázky mezinárodních vztahů: sborník; Sv. 7*. 1. vyd. Praha: ÚMPE; Státní nakladatelství politické literatury, 1963. 165 s. Autoři statí: Květa Kořalková, Růžena Havránková, Lucjan Ciamaga, Jan Janouš, Osvald Machatka.
- *Otázky mezinárodních vztahů: sborník; Sv. 8*. 1. vyd. Praha: ÚMPE; Státní nakladatelství politické literatury, 1964. 165 s. Autoři statí: Ilja Ulrich, Miloslav Jankovec, Jindra Klečková.
- *Otázky mezinárodních vztahů: sborník; Sv. 9*. 1. vyd. Praha: ÚMPE; Státní nakladatelství politické literatury, 1965. 188 s. Autoři statí: Ilja Ulrich, Jiří Hájek, František Gross, Jaroslav Pátek.
- *Palestinská otázka: materiály vědeckého semináře*. Uspořádal J. Bureš; autoři J. Pudlák, F. Vychodil. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 106 s. (Studie ÚMV; č. 21).
- *Perceptions of security: public opinion and expert assessments in Europe's new democracies*. Ed. by Richard Smoke. 1st ed. Manchester: Manchester University, 1996. 18, 332 s. Autoři částí: Miloslav Had, Vladimír Handl. ISBN 0-7190-4813-3.
- *Periodika k západoevropské integraci: anotovaná bibliografie*. Sestavil Vilím Soukup ... [et al.]. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1969. 87 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 22).
- *Plzeňské rozhovory: sborník z konference = The Pilsen Talks 1997*. Ed. Jiří Šedivý; autor úvodu Otto Pick. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1997. 156 s. Autoři textu: Petr Drulák, Radek Khol, Petr Pavlík aj. ISBN 80-85864-40-1.
- *Political changes in the Czech Republic and Taiwan: comparison: collection of essays delivered at the conference held 15th of May 2001 in Charles University in Prague*. Text Rudolf Fürst, Bořivoj Hnízdo. 2nd ed. Prague: Charles University, 2002. 177 s.
- *Politika Carterovy vlády vůči subsaharské Africe*. Zpracoval Jaroslav Pátek. Praha: ÚMV, 1977. 26 s.
- *Le Politiste et ses problems d'information scientifique: Septieme Congres Mondial, Bruxselles 18–23 septembre 1967*. Text Karel Kratky ... [et al.]. Bruxelles: Association Internationale de science politique, 1967. Neprav. str.
- *Porážka puče v SSSR a její mezinárodní důsledky*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1991. 27 s. Autoři příspěvků: Jiří Valenta, Vladimír Handl, Václav Kural, Milan Štembera.
- *Portugalská revoluce: současnost a perspektivy*. Praha: ÚMV, 1975. 28 s.

- *Postavení Itálie v Evropském hospodářském společenství*. Praha: ÚMPE, 1959. 30 s.
- *Pracovní bibliografie o západoevropské integraci*. Připravil Karel Krátký. Praha: ÚMPE, 1962. 86 [15] s.
- *Pracovní chronologie mezinárodních organizací, konferencí, hnutí a smluv za první pololetí 1967*. Praha: ÚMPE, 1967. 61 s.
- *Prague to Pretoria: towards a global consensus on the military doctrine of peace support operations – papers from conferences held in the Czech Republic and the Republic of South Africa*. Ed. by Mark Malan and Christopher Lord. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2000. 469 s. ISBN 80-85864-85-1.
- *Právne aspekty boja proti medzinárodnému terorizmu: zborník z konferencie*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 2006. 156 s. Autor části: Veronika Bílková. ISBN 80-969540-0-8.
- *Právní aspekty boje proti terorismu = Legal aspects of counter-terrorism*. Ed. Harald Christian Scheu; autoři Veronika Bílková, Oldřich Krulík. 1. vyd. Praha: Vodnář, 2005. 229 s. (Současné aspekty terorismu; sv. 5). ISBN 80-85889-67-6.
- *Právní následky mezinárodně protiprávního chování: pocta Čestmíru Čepelkovi k 80. narozeninám = Legal consequences of internationally wrongful acts: liber amicorum Čestmír Čepelka*. Praha: Univerzita Karlova, 2007. 295 s. Autor části: Veronika Bílková. ISBN 978-80-85889-83-3.
- *Prezidentské volby v USA: sborník textů*. Ed. Dina Chmaitilliová, Petr Mach. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2005. 81 s. (Ekonomika, právo, politika; č. 37). Autoři textu: Miloš Calda, Jefim Fištejn, Radek Khol, Jiří Payne, Jeremy Rifkin, Michael Mina, Václav Klaus. ISBN 80-86547-37-X.
- *Problémy ekonomického rozvoje Polska do roku 2000*. Výtah zpracoval Zdeněk Koudelka. Praha: ÚMV, 1973. 33 s.
- *Problémy současné politiky Velké Británie vůči Evropě*. Praha: ÚMV, 1975. 37 s.
- *Procesy diferenciace v rozvojových zemích*. Zpracoval František Vychodil. Praha: ÚMV, 1975. 39 s.
- *Proč NATO*. Sestavil Dobroslav Matějka; autoři textu: Karel Pezl, Jiří Štěpanovský, Josef Fučík. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1997. 71 s. ISBN 80-85864-28-2.
- *Promýšlet Evropu = Rethinking Europe: konference na Pražském hradě 6.–8. září 2001: pod záštitou Václava Havla, prezidenta České republiky a Tonyho Blaira, premiéra Spojeného království Velké Británie a Severního Irska*. 1. vyd. Praha: ÚMV; London: Foreign Policy Centre, 2001. 36 s. Autoři textu: Jiří Šedivý, Petr Drulák, Mark Leonard, Tom Arbuthnoutt. ISBN 1-903558-05-0.
- *Představy o budoucnosti Evropské unie: Německo, Velká Británie, Francie, Česká republika*. Autoři textu: Vladimír Handl, Mathias Jopp. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2003. 110 s. ISBN 80-86506-26-6.
- *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Ed. Pavel Pšeja. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 160 s. (Studie; sv. 36). Autor části: Michal Kořan. ISBN 80-210-3837-3.
- *Přehled vztahů ČLR se zeměmi Asie a Afriky za 1. pololetí 1965*. Praha: ÚMPE, 1965. 23 s. (Informační záznamy; 9/1965).
- *Přehled zahraničně-politických dokumentů ČLR za období 1970–76*. Sestavila Blanka Přibylová. Praha: ÚMV, 1978. 128 s.
- *Přestavba mezinárodních ekonomických vztahů*. Praha: ÚMV, 1976. 59 s.
- *Případové studie pro výuku mezinárodních ekonomických vztahů*. Ed. Ingeborg Němcová. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2006. 37 s. Autor textu: Ondřej Horký aj.

- *Public policy and the new european agendas*. Cheltenham: Edward Elgar, 2006. 450 s. (New horizons in public policy). Autor části: Petr Drulák. ISBN 1-84376-813-5.
- *Regierungskonferenz 1996: Wohin steuert die EU?* Hrsg. Anton Leicht; autoři textu: András Inotai, Otto Pick. Wien: Signum, 1996. 392 s. (Signum Europa Bibliothek). ISBN 3-85436-188-2.
- *Regio: mezinárodní terorismus; 1/2005*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2005. 25 s. Centrum regionálních analýz. Autoři textu: Filip Tesař, Jaroslav Bureš, Petr Kratochvíl, Miroslav Nožina, Mesfin Gedlu, Rudolf Fürst aj.
- *Regional integration in the East and West: challenges and responses*. Ed. by Alexander Duleba, Tadayuki Hayashi; text Vladimír Handl, Petr Vančura. 1st ed. Bratislava: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2005. 250 s. ISBN 80-969186-3-X.
- *Regional parnership and the future of the European Union*. Ed. by Paul Luif. 1st ed. Wien: Österreichisches Institut für internationale Politik, 2002. 108 s. (OIIP Arbeitspapier; Nr. 41). Autor části: Lucie Königová.
- *Regionalism: concepts and approaches at the turn of the century*. Text Čestmír Konečný. Bucharest: Romanian Institute of International Studies, 1995. 271 s.
- *Rejstřík k bibliografii hlavních československých prací z mezinárodních vztahů publikovaných v knižní formě 1945–1966*. Sestavil Ladislav Kučera. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1967. 117 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; sv. 5).
- *Reprezentace zájmů menšin v EU: sborník z konference Institutu pro srovnávací politologický výzkum Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity, konané 28. listopadu 2005*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. 95 s. (Srovnávací politologie; sv. č. 4). Autor části: Pavel Barša. ISBN 80-7325-087-X.
- *Revanšismus v NSR: čtvrtletní zpráva*. 1. vyd. Praha: ÚMPE [1959]. 16 s.
- *The Role of CEFTA in the process of EU enlargement: international conference*. Ed. Miloš Štěpánek; introduction Miloslav Had; opening ceremony Otto Pick. 1st ed. Prague: Association for the Study of International Relations; Institute of International Relations, 1999. 200 s. ISBN 80-85864-66-5.
- *Romové a Evropa: sborník z konference = The Roma and Europe*. Ed., autor příspěvku Mesfin Gedlu; referát Petr Uhl; zahajovací projev Martin Palouš. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1999. 358 s. ISBN 80-85864-71-1.
- *Rozpad socialistického společenství a ortodoxní komunistické režimy: informace o čs.-americké politologické konferenci konané ve dnech 5.– 6. 12. 1990 v Praze*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1990. 22 s. Autoři příspěvků: Jiří Valenta, Vladimír Čebiš, Václav Kural, Václav Kotyk, Jan Lysoněk aj.
- *Rozvoj české společnosti v Evropské unii: příspěvky z konference konané ve dnech 21.–23. 10. 2004. 2. díl, Ekonomie, politologie.* Ed. Věra Kotábová, Irena Prázová, Ondřej Schneider. 1. vyd. Praha: Matfyzpress, 2004. 458 s. Autor části: Mats Braun. ISBN 80-86732-35-5.
- *Rozvoj české společnosti v Evropské unii: příspěvky z konference konané ve dnech 21.–23. 10. 2004. 3. díl, Média, teritoriální studia.* Ed. Jakub Končelík ... [et al.]. 1. vyd. Praha: Matfyzpress, 2004. 433 s. Autor části: Eliška Tomalová. ISBN 80-86732-35-5.
- *Rozvojová pomoc ve vztazích průmyslově vyspělých a rozvojových zemí*. Sestavil Josef Lysoněk. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1995. 81 s. (Studijní sešity; 1/1995).
- *Rozvojové cíle tisíciletí. Česká republika: cesta ke snižování chudoby a sociálního vyloučení: zpráva o rozvojových cílech tisíciletí*. Autorský tým Petr Halaxa ... [et al.]. 1. vyd. Bratisla-

va: United Nations Development Programme; Centrum pro sociální a ekonomické strategie, 2004. 70 s.

- *Rozvojové země v politice imperialismu, nové formy a metody neokolonialismu*. Praha: ÚMV, 1978. 32 s. (Výzkumná práce; č. 5).
- *Rusko a postsovětský prostor: sborník příspěvků*. Uspořádal Emil Souleimanov. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2007. 372 s. Autor části: Vít Střítecký. ISBN 80-86861-95-3.
- *Rusko a svět: problémy vnitřní a zahraniční politiky*. Praha: ÚMV, 1996. 77 s. (Studijní sešity; 1/1996). Autoři částí: V. Kotyk, M. Švankmajer, P. Gavlas, B. Litera, J. Wanner, L. Švec.
- *Sborník analytických studií pro Strategický program sociálního a ekonomického rozvoje České republiky*. 1. vyd. Praha: Rada vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii, 2000. 613 s. Autoři textu: Jiří Šedivý, Jan Eichler aj.
- *Sborník příspěvků ze 4. mezinárodního kolokvia „Koncipování budoucnosti v Evropě '97": ve dnech 16.–20. června 1997 v Praze = Proceedings of the 4th international colloquium „Designing the future in Europe '9": held on June 16–20, 1997 in Prague*. Praha: Občanská futurologická společnost, 1997. 119 s. Autoři příspěvků: Radek Khol, Stanislav Stach, Petr Pavlík, Miroslav Nožina.
- *Sborník textů: budoucnost české zahraniční politiky (EU, NATO, V4 a kdo jsou spojenci České republiky): volební pat roku 2006 a co z něj plyne pro českou politiku? (Spasí nás většinový systém či návrat k čistému poměrnému?)*. 1. vyd. Praha: Fontes Rerum, 2006. 95 s. (Sborník; č. 16). Řečníci: Petr Drulák aj. ISBN 978-80-86958-00-2.
- *Security handbook 2004: the twin enlargement of NATO and EU*. Ed. by Hans J. Giessmann; text Pál Dunay, Radek Khol. 1st ed. Baden-Baden: Nomos, 2004. 304 s. (Demokratie, Sicherheit, Frieden; Nr. 168). ISBN 3-8329-0880-3.
- *The Security policy of the Czech Republic*. Team leader Jaroslav Janda. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 1997. 103 s. Autoři částí: Jan Eichler, Mesfin Gedlu, Vladimír Handl, Jiří Šedivý, Vladimír Leška, Stanislav Stach. ISBN 80-85864-31-2.
- *The Security policy of the Czech Republic: research project*. Prague: Institute of International Relations, 1994. 30 s. (Study Papers; No. 3/1994).
- *Severská hospodářská unie*. Praha: ÚMPE [1959]. 38 s.
- *Seznam knižních přírůstků k problematice rozvojových zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky v knihovně ÚMPE 1966*. Praha: ÚMPE, 1967. 139 s. (Studijní materiály; sv. 5).
- *Siam undiscovered: Czech-Thai encounters between the 16th and 21st centuries: rare documents, old photographs, royal visits*. Text Miroslav Nožina ... [et al.]. 1st ed. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Company; Prague: Ministry of Foreign Affairs of Czech Republic; Institute of International Relations, 2004. 170 s. ISBN 974-272-966-2.
- *Sicherheit für das grössere Europa: Politische Optionen im globalen Spannungsfeld*. Hrsg. Hans Arnold und Raimund Krämer; Vorwort von Ludger Volmer; Text Jiří Šedivý. 1. Aufl. Bonn: Dietz, 2002. 368 s. (Eine Welt; No. 14). ISBN 3-8012-0324-7.
- *Slovensko 1994: ročenka*. Uspořádal Vladimír Leška. Praha: ÚMV, 1994. 248 s.
- *Snahy a plány v oblasti politické integrace v období roku 1961 až začátek 1965: chronologie a výběrová bibliografie*. Praha: ÚMPE, 1965. 42 s. (Informační záznamy; 11/1965).
- *Socializing democratic norms: the role of international organizations for the construction of Europe*. Ed. Trine Flockhart. New York: Palgrave Macmillan, 2005. xiv, 279 s. Autor části: Petr Drulák. ISBN 1-4039-4521-7.

- *Sociální souvislosti ekologické krize a jejího překonávání: dílčí výstup GA/982/93 za rok 1994.* Redakci provedl a na organizaci se podílel Jiří Stehlík. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR [1995]. 102 s.
- *Současné tendence v asijsko-tichomořské oblasti*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1996. 71 s. (Studijní sešity; 3/1996). Autoři textu: Vladislav Dřínek, Miroslav Nožina, Jindřich Kovář aj.
- *Současný stav a perspektivy mírového hnutí v NSR*. Zpracoval Vladimír Novák. Praha: ÚMV, 1985. 33 s.
- *SPD a mírové hnutí od „dvojího usnesení" k dnešku.* Zpracoval Vladimír Novák. Praha: ÚMV, 1985. 16 s.
- *The Spirit of the Berlin Republic*. Ed. by Dieter Dettke; text Vladimir Handl ... [et al.]. 1st ed. New York: Berghahn, 2003. 10, 271 s. ISBN 1-57181-343-8.
- *Společensko-politický vývoj v postsovětských republikách Střední Asie v mezinárodním kontextu: písemný výstup z grantového projektu Ministerstva zahraničních věcí ČR*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2003. 223 s. Autoři textu: Vladimír Votápek, Blanka Hančilová, Bohuslav Litera, Jan Šír, Svatopluk Horák.
- *Spolková republika Německo v evropské integraci: sborník ze semináře Hradec Králové 4. 4. 2002*. 1. vyd. Hradec Králové: Regionální evropské informační středisko; Friedrich-Ebert-Stiftung, 2002. 55 s. Autoři příspěvků: Vladimír Handl, Kristina Larischová, Heidulf Schmidt, Václav Veber, Karel Vít.
- *Stanoviska komunistických a dělnických stran k poradní schůzce, která se konala od 1. do 5. března 1965 v Moskvě: září 1965*. Praha: ÚMPE, 1965. 69 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály; č. 10/1965).
- *Stanoviska komunistických a dělnických stran evropských a asijských socialistických zemí a některých vybraných zemí k odvolání N. S. Chruščova z jeho funkcí*. Praha: ÚMPE, 1965. 36 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály; č. 7/1965).
- *Stanovisko Německé demokratické republiky k vývoji v ČSSR po schůzce v Karlových Varech a hodnocení čs. událostí na 9. plenárním zasedání ÚV SED v říjnu 1968*. Zpracovala Mariana Štěpánová. Praha: ÚMPE, 1968. 30 s.
- *Stát, prostor, politika: vybrané otázky politické geografie*. Ed. Petr Jehlička ... [et al.]. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova; Brno: Masarykova univerzita, 2000. 274 s. ISBN 80-238-5566-2.
- *Statut Ústavu mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2005. 5 s.
- *Stav a perspektivy revolučního procesu na jihu Afriky*. Praha: ÚMV, 1984. 53 s.
- *Strana odsunutých Němců, BHE*. Praha: ÚMPE [1959]. 24 s.
- *Strategická obranná iniciativa USA a jednání o 50 procentním snížení strategických útočných jaderných zbraní*. Uspořádal Tomáš Lahoda. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 42 s. (Studie ÚMV; č. 34).
- *Stručné hodnocení poselství presidenta Nixona Kongresu o zahraniční politice USA*. Praha: ÚMV [1973]. 20 s.
- *Subregional dimensions of European Union enlargement*. Ed. by Martin Dangerfield and Vladislav Goryunov; autors Vladimir Handl ... [et al.]. 1st ed. Wolverhampton: University of Wolverhampton, 2001. 141 s. (Russian and East European Research Centre). ISBN 1-897618-166.
- *Svět 1966: ročenka*. Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Praha: Svoboda, 1967. 366 s.
- *Svět 1967: ročenka*. Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Praha: Svoboda, 1969. 358 s.
- *Svět 1968: ročenka*. Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii. Praha: Svoboda, 1970. 254 s.

- *Svět 1969: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1971. 270 s.
- *Svět 1970: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1972. 314 s.
- *Svět 1971: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1973. 317 s.
- *Svět 1972: ročenka ÚMV.* Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1974. 334 s.
- *Svět 1973: ročenka ÚMV.* Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1975. 359 s.
- *Svět 1974: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1976. 361 s.
- *Svět 1975: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1977. 389 s.
- *Svět 1976: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1978. 392 s.
- *Svět 1977: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1979. 390 s.
- *Svět 1978: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1980. 373 s.
- *Svět 1979: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1981. 385 s.
- *Svět 1980: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1982. 393 s.
- *Svět 1981: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1983. 413 s.
- *Svět 1982: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1984. 427 s.
- *Svět 1983: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1985. 416 s.
- *Svět 1984: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1986. 422 s.
- *Svět 1985: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1987. 444 s.
- *Svět 1986: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1988. 467 s.
- *Svět 1987: ročenka ÚMV*. Ústav mezinárodních vztahů. Praha: Svoboda, 1989. 441 s.
- *Světové oblasti: země – oceány: tezaurus*. Praha: ÚMV, 1994. 155 s. ISBN 80-85864-10-X.
- *Světové organizace: tezaurus*. Praha: ÚMV, 1994. 52 s. ISBN 80-85864-04-6.
- *Šestá výroční konference Česko-německého diskusního fóra ve spolupráci s Friedrich-Ebert-Stiftung dne 4.–5. října v Praze: modernizace sociálního státu v Evropě*. Autoři Otto Pick ... [et al.]. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2005. 104 s. ISBN 80-86506-44-4.
- *Španělsko: současnost a perspektivy dalšího vývoje*. Praha: ÚMV, 1976. 41 s.
- *Taiwan a taiwanská studia – sborník k semináři: Karolinum, Císařský sál, 2. prosinec 2005*. Ed. Táňa Dluhošová. 1. vyd. Praha: Mezinárodní sinologické centrum, 2006. 51 s. Autor příspěvku: Rudolf Fürst.
- *Terrorism and the law: proceedings of papers to International scientific conference organized by and held at the University of Public Administration and International Relations, Prague in March 11, 2006*. Plzeň: Čeněk, 2006. 63 s. Autor části: Veronika Bílková. ISBN 80-7380-006-3.
- *Theorie et methode dans l'etude des relations internationales: Septieme Congres Mondial, Bruxselles 18–23 septembre 1967*. Text Alexander Ort ... [et al.]. 1. éd. Geneva: Association internationale de science politique, 1967. Neprav. str.
- *Tiskové útoky Sudetendeutsche Zeitung: dokumentační výběr článků*. Praha: ÚMPE, 1968. 52 s. (Studijní materiály; sv. 27).
- *Toward an understanding of Russia: new European perspectives*. Ed. by Janusz Bugajski and Marek Michalewski; text Vladimír Votápek, Aleksander Duleba. 1st ed. New York: Council on Foreign Relations, 2002. 14, 215 s. ISBN 0-87609-310-1.

- *Towards EU-membership: transformation and integration in Poland and the Czech Republic*. Ed. by Barbara Lippert; text Čestmír Konečný. Bonn: Europa Union; Institut für Europäische Politik, 1998. 333 s. (Europäische Schriften; Bd. 75). ISBN 3-7713-0562-4.
- *The Transatlantic Alliance on the Eve of the New Millennium*. Text Stanislav Stach; ed. by Snežana Trifunovska. Hague: Kluwer Law International, 1996. 19, 338 s. ISBN 90-411-0243-4.
- *Trpký úděl: výbor dokumentů k dějinám německé sociální demokracie v ČSR v letech 1937–1948*. Ed. Hana Mejdrová; úvodní poznámka Václav Kural. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1997. 260 s. ISBN 80-85864-37-1.
- *Tschechen, Slowaken und Deutsche: Nachbarn in Europa*. Text Vladimír Handl. Hannover: Schwanke und Raash, 1995. 190 s.
- *Tschechische nationale Interessen: Beitrag zur Diskussion*. Leiter Miloslav Had. Prag: Institut für Internationale Beziehungen, 1992. 71 s. Autoři částí: Vladimír Handl, Věra Jeřábková, Vladimír Leška, Jiří Stehlík, Václav Kural, Miroslav Nožina, Čestmír Konečný, Josef Lysoněk, Jindřich Kovář.
- *Der tschechoslowakisch-deutsche Dialog in der Föderalversammlung der ČSFR*. Vedoucí redaktor Jiří Valenta. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1991. 22 s.
- *Uniting Europe: EU's and NATO's extension and the future political organisation of Europe*. Participants Otto Pick. Ebenhausen: Wissenschaft und Politik, 1995. 36 s. Autoři částí: András Inotai, Vladimír Handl, Ivan Gabal, Miloslav Had.
- *Ústavní smlouva a reformy Evropské unie: sborník z vědecké konference, pořádané Vysokou školou veřejné správy a mezinárodních vztahů v Praze, ve spolupráci s Ústavem mezinárodních vztahů a Českou společností pro politické vědy s podporou Konrád-Adenauer-Stiftung 2. prosince 2006*. Ed. Michla Mravinač, Michal Klíma. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 111 s. Autor části: Jan Karlas. ISBN 978-80-7380-027-7.
- *Úvod k semináři „Mezinárodní poměr sil"*. [Praha: ÚMV], 1982. 23 s. Bez titulního listu.
- *Válka v Iráku a Evropská unie: sborník z mezinárodní vědecké konference pořádané VŠ veřejné správy a mezinárodních vztahů ve spolupráci s ÚMV, Českou společností pro politické vědy, Konrád-Adenauer-Stiftung 8. dubna 2006*. Ed. Beatrice Maalouf. Plzeň: Čeněk, 2006. 135 s. Autoři částí: Jaroslav Bureš, Jan Karlas aj. ISBN 80-86898-83-0.
- *Velká kulturní revoluce v Čínské lidové republice: červen–srpen 1966*. Zpracovala I. Bakešová. Praha: ÚMPE, 1966. 45 s. (Studijní materiály; č. 9/1966).
- *Viva Africa: sborník příspěvků z konference věnované Africe*. Ed. Tomáš Machalík, Jan Záhořík; autor části Mesfin Gedlu. Ústí nad Labem: Nakladatelství Vlasty Králové, 2006. 163 s. ISBN 80-87025-00-8.
- *Vnitřní a vnější problémy poválečné Francie: materiály z celostátního semináře konaného ve dnech 30. 6.–1. 7. 1966 v Nymburce*; *1. část. 2. část* / L. Nesvadba, Ján Zváda; *3. část* / Antonín Šnejdárek, Rockdi Goulé. Praha: Socialistická akademie, 1966. 1. část 32, 11 s., 2. část 19, 29 s., 3. část 45, 18 s. (Studijní materiály: vědecko-metodická řada pro otázky mezinárodních vztahů). [3 části svázané v jednom svazku].
- *Vnitřní vývoj a vnější vztahy EHS: faktografická chronologie za 1. pololetí 1965*. Praha: ÚMPE, 1965. 126 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály; č. 12/1965).
- *Vnitřní vývoj a vnější vztahy EHS: se zvláštním zřetelem k průběhu a výsledkům krise EHS: červenec 1965–leden 1966*. Praha: ÚMPE, 1966. 83 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály; č. 5/1966).

- *Vnitřní vývoj a vnější vztahy EHS – únor–červen 1966: faktografická chronologie (pokračování)*. Praha: ÚMPE, 1966. 121 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály; č. 6/1966).
- *Vojenská činnost v kosmickém prostoru: poznámky k problematice z hlediska jednání o odzbrojení*. Zpracoval Miloslav Růžek. Praha: ÚMV, 1983. 33 s.
- *Vojenské režimy rozvojových zemí: sborník příspěvků z vědeckého sympozia v Praze 20. ledna 1967*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1967. 123 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 7). Autoři příspěvků: Vlastimil Heřt, Jindřich Kovář, Miloslav Jankovec.
- *Vojenskopolitické aspekty zahraniční politiky USA v 70. letech a jejich možný vývoj v blízké perspektivě*. Praha: ÚMV, 1976. 86 s.
- *Vojenství 21. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané na Vojenské akademii v Brně 17. října 2001*. 1. vyd. Brno: Vojenská akademie, 2001. 354 s. Autor části: Jan Eichler. ISBN 80-85960-35-4.
- *Von der Bonner zur Berliner Republik: 10 Jahre Deutsche Einheit.* Hrsg. Roland Czada, Hellmut Wollmann. 1. Aufl. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2000. 738 s. (Liviathan. Zeitschrift für Sozialwissenschaft; Sonderheft 19/1999). Autor části: Vladimír Handl. ISBN 3-531-13440-X.
- *Vstup České republiky do prostoru politické komunikace a rozhodování v Evropské unii: výzvy, problémy, východiska*. 1. vyd. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie, 2004. 62 s. Autoři částí: Miloš Balabán, Jan Eichler, Miloslav Had, Luděk Urban, Lenka Rovná aj.
- *Výběrová bibliografie „Spojenectví pro pokrok“ 1961–1963.* Sestavil Karel Krátký. Praha: ÚMPE, 1963. 11 s.
- *Výběrová chronologie zemí imperialistického tábora: 1. pololetí 1967: pracovní text; Výběrová chronologie zemí imperialistického tábora: 3. čtvrtletí 1967: pracovní text; Výběrová chronologie zemí imperialistického tábora: 4. čtvrtletí 1967: pracovní text.* Praha: ÚMPE, 1967. 93, 42, 34 s. Všechny části s vlastním číslováním.
- *Výběrová chronologie zemí socialistického tábora: 1. pololetí 1967: pracovní text; Výběrová chronologie zemí socialistického tábora: 4. čtvrtletí 1967: pracovní text*. Praha: ÚMPE, 1967. 89, 24 s.
- *Vybrané akce vnitropolitického a zahraničně politického charakteru RLR od 2. pololetí 1963 do konce roku 1964*. Praha: ÚMPE, 1965. 71 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály; č. 2/1965).
- *Vybrané problémy rozvojových zemí: sborník příspěvků z vědecké konference*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1971. 268 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 28). Autoři příspěvků: Miroslav Nikl, Jan Vraný, Miloslav Jankovec, Jindřich Kovář aj.
- *Vyhodnocení výsledku 12. sjezdu BKS z hlediska problematiky mezinárodního vývoje a poznatků k problematice zvyšování akceschopnosti zahraniční politiky států socialistického společenství*. Praha: ÚMV, 1981. 45 s.
- *Výbuch čínské A-bomby a ohlasy světového tisku*. Praha: ÚMPE, 1964. 30 s. (Informační záznamy: faktografické a bibliografické materiály; č. 1/1964).
- *Výstupová studie skupiny pro výzkum sociální demokracie*. Praha: Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ, 1987. 79 s. Autoři částí: J. Groušl, V. Handl, J. Bušniak.
- *Vývoj „rakouské otázky“ v letech 1945–1955*. Praha: ÚMPE [19--]. 29 s.
- *Vývoj snah o překonání krize Evropského společenství*. Zpracoval Josef Šlajchert. Praha: ÚMV, 1985. 32, 8.

- *Vývoj vztahů a vznik krize mezi NSR a arabskými státy v zrcadle světového a západoněmeckého tisku: k nekonání 2. konference zemí Asie a Afriky v Alžíru 29. 6. 1965*. [Praha: ÚMPE, 1965]. 24 s.
- *Výzkum československé zahraniční politiky a jeho nejbližší úkoly*. Praha: ÚMPE, 1968. 181 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; sv. 16).
- *Vzájemné vztahy postsovětských republik*. Zpracoval Bohuslav Litera ... [et al.]. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 162 s. (Rusko?). ISBN 80-85864-45-2.
- *Vznik Československa 1918*. K vydání připravili Milada Polišenská ... [et al.]. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1994. 439 s. (Dokumenty československé zahraniční politiky). ISBN 80-85864-07-X.
- *Vztah NSR k zemím socialistického společenství ve světle předvolebního boje 1986*. Praha: ÚMV, 1987. 58 s.
- *Washingtonský summit NATO: sborník dokumentů.* Sestavil Dobroslav Matějka. 1. vyd. Praha: ÚMV; Česká atlantická komise, 1999. 107 s. ISBN 80-85864-62-2.
- *Will the East meet or confront the South?* Ed. by Erzsébet N. Rózsa; text Jaroslav Bureš. Budapest: Hungarian Institute of International Affairs, 1998. 144 s.
- *Winners and losers of EU integration: policy issues for Central and Eastern Europe*. Ed. by Helena Tang; text Petr Pavlík ... [et al.]. 1st ed. Washington: World Bank, 2000. 14, 326 s. ISBN 0-8213-4427-7.
- *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy: grantový projekt MZV ČR RM 01/18/04*. Ed. Otto Pick. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004. 268 s. Kolektiv autorů: Veronika Bílková, Jaroslav Bureš, Rudolf Fürst, Vladimír Handl, Jan Hřích, Petr Jelínek, Radek Khol, Petr Lebeda, Vladimír Leška, Miroslav Nožina, Filip Tesař, Vladimír Votápek aj. ISBN 80-86506-39-8.
- *Zahraniční politika NSR a její místo v evropské bezpečnosti a spolupráci od nástupu vlády SPD/FDP: sborník z vědecké konference*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1971. 254 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 33). Autoři příspěvků: Vladimír Soják, Čestmír Konečný, Milan Štembera aj.
- *Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky*. Připravil kolektiv autorů pod vedením Nikol Adamcové. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2006. 80 s. ISBN 80-86506-53-3.
- *Zámořská území v Evropském hospodářském společenství*. Praha: ÚMPE [1959]. 13 s.
- *Západoevropské mezinárodní organizace: slovník*. Praha: ÚMPE, 1967. 84 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; sv. 3).
- *Západoněmecký militarismus: materiály pro studium německé otázky; 1. díl*. Praha: Vojenská politická akademie Klementa Gottwalda, 1963. 97 s. Autor části: Olga Berounská.
- *Západoněmecký revanšismus – hrozba míru*. Praha: ÚMPE [1959]. 91 s.
- *Zasedání vrcholných orgánů NATO a konference EHS na nejvyšší úrovni v prosinci 1973 a současné meziimperialistické vztahy*. Zpracoval Vladimír Soják, Václav Regner, Josef Šlajchrt. Praha: ÚMV, 1974. 34 s.
- *Zpráva o činnosti Ústavu mezinárodních vztahů za rok 2005*. Zpracovali Petr Drulák, Petr Kratochvíl. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2006. 69 s.
- *Zpráva o činnosti Ústavu mezinárodních vztahů za rok 2006*. Zpracovali Petr Drulák, Petr Kratochvíl. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2007. 76 s.
- *Zpráva o činnosti ústavu za rok 1994*. Zpracovali Jaroslav Janda, Karel Krátký, Klára Vachulová. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1995. 33 s.

- *Zpráva o činnosti ústavu za rok 1995*. Zpracovali Jaroslav Janda, Karel Krátký. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1996. 41 s.
- *Zpráva o činnosti ústavu za rok 1996*. Zpracovali Jaroslav Janda, Karel Krátký. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1997. 43 s.
- *Zpráva o činnosti ústavu za rok 1997*. Zpracovali Karel Krátký, Jiří Šedivý. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 41 s.
- *Zpráva o činnosti ústavu za rok 1998*. Zpracovali Karel Krátký, Kristina Larischová, Jiří Šedivý. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1999. 49 s.
- *Zpráva o činnosti ústavu za rok 1999*. Zpracovali Karel Krátký, Kristina Larischová, Jiří Šedivý. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2000. 52 s.
- *Zpráva o činnosti ústavu za rok 2000*. Zpracovali Kristina Larischová, Jiří Šedivý. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2001. 62 s.
- *Zpráva o činnosti ústavu za rok 2001*. Zpracovali Petr Drulák, Jiří Šedivý. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2002. 71 s.
- *Zpráva o činnosti ústavu za rok 2002*. Zpracovali Petr Drulák, Jiří Šedivý. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2003. 73 s.
- *Zpráva o činnosti ústavu za rok 2003*. Zpracovali Petr Drulák, Jiří Šedivý. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004. 79 s.
- *Zpráva o činnosti ústavu za rok 2004*. Zpracovali Petr Drulák, Petr Kratochvíl. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2005. 71 s.
- *Zpráva o průběhu mezinárodního vědeckého symposia: ideologie afrického a arabského socialismu nacionálního typu: ekonomika a politika nezávislých zemí Afriky a Blízkého východu*. Autoři příspěvků: J. Poláček, F. Vychodil. 1. vyd. Praha: Orientální ústav ČSAV, 1975. 13, 7 s.
- *Zpravodajství o aktuálních vojensko-politických otázkách*. 1. vyd. Praha: Vojensko-politické informační středisko, 1966. 61 s. Autoři částí: Ladislav Kopecký, Karel Krátký, Václav Novák, Miloslav Bydžovský.
- *Zum Charakter internationaler Konflikte: Studien aus West-und Osteuropa*. Köln: Pahl-Rugenstein, 1973. 195 s. (Kleine Bibliothek; Bd. 34). Autor části: Jaromír Sedlák.
- ADLER, J., ŠNEJDÁREK, Antonín: *Report on the work of pugwash study group on European security: December 1965*. 1st ed. Geneva: [s.n.], 1966. Neprav. str.
- AUGENTHALER, Zdeněk: *Evropské hospodářské společenství*. Praha: ÚMPE, 1958. 20 s.
- AUGENTHALER, Zdeněk: *GATT a postavení států, které mají státní monopol zahraničního obchodu*. Praha: ÚMPE, 1958. 9 s.
- AUGENTHALER, Zdeněk: *Kolombo plán*. Praha: ÚMPE, 1959. 76 s.
- AUGENTHALER, Zdeněk: *Libra šterlinků a její devalvace*. Praha: ÚMPE, 1968. 30 s. (Studijní materiály; sv. 13).
- AUGENTHALER, Zdeněk: *Mezinárodní organisace pro obchod*. Praha: ÚMPE, 1958. 23 s.
- AUGENTHALER, Zdeněk: *Nezaměstnanost v USA*. Praha: ÚMPE, 1958. 2 s.
- AUGENTHALER, Zdeněk: *Problémy světové ekonomiky*. Praha: ÚMPE, 1968. 45 s. (Studijní materiály; sv. 24).
- AUGENTHALER, Zdeněk: *Přední Indie: zemědělství*. 1. vyd. [Praha: ÚMPE], [s.n.]. 72 s.
- AUGENTHALER, Zdeněk: *Přehled hlavních mezinárodních organizací*. Praha: ÚMPE, 1959. 89 s.

- AUGENTHALER, Zdeněk: *Přehled hospodářské situace Evropy v roce 1950*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1959. 47 s.
- AUGENTHALER, Zdeněk: *Světová hospodářská situace*. 1. vyd. [Praha: ÚMPE], 1958. 66 s.
- AUGENTHALER, Zdeněk: *Technická spolupráce imperialistických zemí*. Praha: ÚMPE [s.n.]. 4 s.
- BAKEŠOVÁ, Ivana, FÜRST, Rudolf, HEŘMANOVÁ, Zdenka: *Dějiny Taiwanu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 303 s. ISBN 80-7106-708-3.
- BAKEŠOVÁ, Ivana: *Kulturní politika Komunistické strany Číny v letech 1942–1966*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1968. 146 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 21).
- BARŠA, Pavel, BARŠOVÁ, Andrea: *Česká republika jako přistěhovalecká země*. Praha: ÚMV, 2006. 10 s. (Policy Paper).
- BARŠA, Pavel: *Hodina impéria: zdroje současné zahraniční politiky USA*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003. 151 s. ISBN 80-210-3114-X.
- BARŠA, Pavel: *Imigrační a integrační politika Francie, Velké Británie a Německa po 2. světové válce: příspěvek k hledání nové přistěhovalecké politiky pro Českou republiku a Evropu.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004. 1, 39 s. (Studijní sešity; č. 2).
- BARŠA, Pavel, CÍSAŘ, Ondřej: *Levice v postrevoluční době: občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. stol*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. 210 s. (Politika a společnost). ISBN 80-7325-033-0.
- BARŠA, Pavel: *Michel Foucault – politika a estetika*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2005. 198 s. (Bod). ISBN 80-7363-020-6.
- BARŠOVÁ, Andrea, BARŠA, Pavel: *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 308 s. ISBN 80-210-3875.
- BEDNÁŘ, Pavel: *Postup přestavby v jednotlivých ZSS a její důsledky pro vztahy mezi socialistickými státy: Bulharská lidová republika*. Praha: ÚMV, 1989. 44 s. (Studie ÚMV; č. 42).
- BEDNÁŘ, Pavel: *Socialistické země a bezpečnost na Balkáně*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 40 s. (Informace ÚMV; č. 18).
- BEDNAŘÍK, Aleš, BENÁČEK, Vladimír, DRHOVÁ, Zuzana a kol.: *Česká republika v Evropské unii: proměny a inspirace: sborník příspěvků z konference Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze 2.–3. listopadu 2006 v Praze*. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie UK FSV, 2007. 130 s. Autor části: Petr Drulák. ISBN 978-80-239-9568-8.
- BEDNAŘÍK, Zdeněk, MÜLLER, Adolf: *Západní Berlín: ekonomika a politika*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. 131 s.
- BENEŠ, Vít: *Normativní chování malých států jako výsledek kalkulace jejich dlouhodobých zájmů*. Praha: ÚMV, 2005. 7 s. (Policy Paper).
- BERÁNEK, Bohumír: *Čínská ekonomická pomoc rozvojovým zemím*. Praha: ÚMV, 1973. 52 s.
- BERÁNKOVÁ, Alena: *Styky a spolupráce ČSSR s rozvojovými zeměmi v roce 1967: chronologický přehled.* Praha: ÚMPE, 1968. 39 s. (Studijní materiály; sv. 31).
- BEROUNSKÁ, Olga: *BHE a revanšismus*. Praha: ÚMPE [s.n.]. 24 s.
- BEROUNSKÁ, Olga: *Charakter a úloha NPD v současné situaci NSR*. Praha: ÚMPE, 1967. 96 s. (Studijní materiály; sv. 11).

- BEROUNSKÁ, Olga: *Obsah a současná etapa tzv. východní politiky NSR; revanšistické organizace v současné etapě tzv. východní politiky*. Praha: ÚMPE, 1965. 66, 39 s. (Studijní materiály; sv. 3).
- BERT, Zdeněk, TAUBER, Arnošt: *Pod sopkami Střední Ameriky*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959. 192 s.
- BIHELLER, Alfred: *Pronikání amerického soukromého kapitálu do Latinské Ameriky*. Praha: ÚMPE, 1959. 93 s.
- BÍLKOVÁ, Veronika: *Reforma nereformovatelného?: OSN na počátku nového tisíciletí*. Praha: ÚMV, 2004. 4 s. (Policy Paper).
- BÍLKOVÁ, Veronika: *Úprava vnitrostátních ozbrojených konfliktů v mezinárodním humanitárním právu*. Praha: Univerzita Karlova, 2007. 333 s. (Prameny a nové proudy právní vědy; No. 37). ISBN 80-85889-82-X.
- BÍLKOVÁ, Veronika, KHOL, Radek, TŮMA, Miroslav: *Vyhodnocení reformního úsilí Kofiho Annana v OSN a jeho perspektivy: výstup z vědeckého projektu MZV ČR RB/11/11/03 = Assessment of Kofi Annan's UN reform effort and its perspectives*. Praha: [Ministerstvo zahraničních věcí], 2004. 238 s.
- BOGNÁR, József: *Problémy hospodářského růstu v rozvojových zemích*. Praha: ÚMPE, 1964. 16 s. (Studijní materiály; č. 3).
- BRADÁČ, Zdeněk, ŠTĚPANOVSKÝ, Jiří, SLÁDEK, Jiří: *Z jiskry vzešel plamen: sborník přednášek o Říjnové revoluci*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1957. 119 s. (Na pomoc propagandistům a studujícím marxismus-leninismus).
- BUREŠ, Jaroslav: *Arménská otázka: historie a přítomnost*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 34 s. (Studijní sešity; č. 3/1998).
- BUREŠ, Jaroslav: *Blízkovýchodní politika USA v 80. letech*. Praha: ÚMV, 1988. 59 s. (Výzkumná práce; č. 23).
- BUREŠ, Jaroslav: *Blízkovýchodní zahraniční politika Bushovy administrativy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1991. 72 s. (Výzkumná práce; č. 29).
- BUREŠ, Jaroslav: *Nová strategie ČR vůči Středomoří a Blízkému východu*. Praha: ÚMV, 2004. 7 s. (Policy Paper).
- BUREŠ, Jaroslav, JIRÁSKA, Miroslav: *Současný stav a perspektivy řešení blízkovýchodního konfliktu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1990. 35 s. (Studie ÚMV; č. 47).
- BUŠNIAK, Ján: *Evropská bezpečnost: autorizovaný text přednášky, Karlovy Vary 7.–8. 12. 1971*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1972. 29 s.
- ČEBIŠ, Vladimír: *Hlavní mezinárodně právní aspekty vietnamského konfliktu.* Praha: ÚMPE, 1968. 128 s. (Studijní materiály; sv. 17).
- ČEBIŠ, Vladimír: *Maoistická Čína, válka a mír*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1981. 259 s. (Výzkumná práce; č. 5/1981).
- ČEBIŠ, Vladimír: *Současná zahraniční politika ČLR*. Praha: ÚMV [1984]. 116 s.
- ČEBIŠ, Vladimír, PROKEŠ, Jan, PŘIBYLOVÁ, Blanka: *Současné československo-čínské styky*. Praha: ÚMV, 1983. 29 s. (Studie ÚMV; č. 7).
- ČEBIŠ, Vladimír: *Současné čínsko-americké vztahy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1984. 348 s. (Výzkumná práce; č. 6/1984).
- ČEBIŠ, Vladimír: *Úkoly čs. zahraniční politiky v boji proti globální strategii imperialismu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 256 s.

- ČEBIŠ, Vladimír: *Změny v bývalém „socialistickém společenství“ a perspektivy reformního vývoje v Číně*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1990. 35 s. (Studie ÚMV; č. 59).
- ČEPELKA, Čestmír, ŠTURMA, Pavel, BÍLKOVÁ, Veronika: *Teorie a praxe azylu a uprchlictví*. Praha: Univerzita Karlova, 2006. 239 s. (Scripta iuridica; No. 2). ISBN 80-85889-79-X.
- ČERNIANSKÝ, Viliam: *Problémy integrace Afriky. 2. část, Možnosti ekonomického integračního procesu zemí západní Afriky*. Praha: ÚMV, 1967. 209 s. (Studijní materiály; sv. 9).
- ČERNÝ, Karel: *Ekonomika a politika ve vnějších vztazích socialistického státu*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1968. 236 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; sv. 20).
- ČERNÝ, Karel, ŠLAJCHRT, Josef: *Společná obchodní politika EHS vůči socialistickým zemím*. Praha: ÚMPE, 1969. 176 s. (Studijní materiály; sv. 38).
- ČERNÝ, Karel: *The trade policies of the West toward the East after 1963 with an attempt at political interpretation*. Praha: ÚMV, 1968. (Studijní materiály; sv. 20).
- ČERNÝ, Karel: *Vývoj mezinárodní dělby práce mezi ČSSR a vyspělými kapitalistickými zeměmi po r. 1955 a některé jeho politické aspekty*. Praha: ÚMV, 1968. 109 s. (Studijní materiály; sv. 15).
- ČÍPEK, Karel: *Rozdíly v metodách řízení národního hospodářství v evropských socialistických zemích*. Praha: ÚMPE, 1967. 37 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; sv. 2).
- DAUSES, Manfred A., VĚRNÝ, Arsén: *Evropské právo se zaměřením na rozhodovací praxi Evropského soudního dvora*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 447 s. ISBN 80-85864-41-X.
- DITRYCH, Ondřej: Na *křižovatce? – se zamrzlým semaforem: Náhorní Karabach v roce 2007*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2007. 13 s. (Reasearch Paper; 14/2007).
- DONAT, Marcell von: *Šéfové vlád mezi sebou*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1997. 126 s. ISBN 80-85864-27-4.
- DRULÁK, Petr, KARLAS, Jan: *Co dělat s Evropskou ústavní smlouvou*. Praha: ÚMV, 2007. 5 s. (Policy Paper).
- DRULÁK, Petr, ČESAL, Jiří, HAMPL, Stanislav: *Česká administrativa v procesu přípravy na vstup do EU: zpráva z výzkumného projektu MZV ČR*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2002. 127 s.
- DRULÁK, Petr, KARLAS, Jan, BENEŠ, Vít: *Česká republika a budoucnost Evropské unie: co s Evropskou ústavní smlouvou*. Praha: ÚMV, 2007. 7 s. (Policy Paper).
- DRULÁK, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie: *Debata o budoucnosti Evropy a Česká republika: zpráva z výzkumného projektu MZV ČR*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2003. 42 s. (chybné str.).
- DRULÁK, Petr: *EU enlargement as export of institutions: Annual CEEISA Convention Warsaw 15.–17. 6. 2000*. 1st ed. Warsaw: [European Union], 2000. 16 s.
- DRULÁK, Petr: *International influence on democratisation in CEE: seminar: Prague, 16–17 March 2000*. 1st ed. Groningen: Centre for European Security Studies, 2000. 2 s.
- DRULÁK, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie, KRATOCHVÍL, Petr: *Jak si stojí česká paradiplomacie?* Praha: ÚMV, 2004. 5 s. (Policy Paper).
- DRULÁK, Petr: *A Look at the future EU from the candidate countries*. 1st ed. [Prague: Institute of International Relations, 2002]. 21 s.
- DRULÁK, Petr: *Metaphors and creativity in international politics*. Lancaster: Institute for Advanced Studies, 2005. 21 s. (Working Paper; No. 3) Dostupný z http://www.lancs.ac.uk/ias/research-groups/dpi/d ocs/dpi-wp3-2005-drulak.doc.

- DRULÁK, Petr: *Metaphors Europe lives by: language and institutional change of the European Union.* 1st ed. San Domenico: European University Institute, 2004. 53 s. (EUI Working Papers; No. 2004/15).
- DRULÁK, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie, KRATOCHVÍL, Petr: *Podíl obecních a krajských samospráv na zahraniční politice ČR: zpráva z výzkumného projektu MZV ČR: identifikační kód RB 7/10/03*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004. 66 s.
- DRULÁK, Petr: *Teorie mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 220 s. ISBN 80-7178-725-6.
- DRULÁK, Petr, DRULÁKOVÁ, Radka: *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2000. 131 s. ISBN 80-245-0105-8.
- DRULÁKOVÁ, Radka, DRULÁK, Petr: *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. 2. přepr. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2007. 183 s. ISBN 978-80-245-1184-9.
- DUBOVSKÁ, Zorica, PETRŮ, Tomáš, ZBOŘIL, Zdeněk: *Dějiny Indonésie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 576 s. (Dějiny států). ISBN 80-7106-457-2.
- ĎUREJ, J., HOREČNÝ, Josef, SOLDÁNOVÁ, Jarmila: *ČLR v Radě bezpečnosti OSN: od znovunavrácení členství – 6 let*. Praha: ÚMV, 1977. 64 s.
- DVOŘÁK, Ladislav: *Agresivní podstata imperialismu.* 1. vyd. Praha: Ústřední výbor KSČ, 1980. 165 s. (Na pomoc lektorům a propagandistům).
- DVOŘÁK, Ladislav: *The Developing Countries and World Peace*. Prague: Orbis, 1984. 127 s.
- DVOŘÁK, Ladislav: *Ekonomičeskije osnovy neokolonializma*. 1. vyp. Moskva: Mysl', 1969. 278 s.
- DVOŘÁK, Ladislav: *Hlavní tendence současného vývoje v Latinské Americe*. Praha: ÚMV, 1977. 83 s.
- DVOŘÁK, Ladislav: *Hospodářské vztahy mezi ČSSR a rozvojovými zeměmi: koncepce výzkumného projektu*. Praha: ÚMPE, 1968. 47 s. (Studijní materiály; sv. 21).
- DVOŘÁK, Ladislav: *Ideologie neokolonialismu*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1969. 298 s. (Politická knižnice).
- DVOŘÁK, Ladislav: *Kolumbija: protivorečija zavisimogo kapitalističeskogo razvitija*. 1. vyp. Moskva: Nauka, 1977. 241 s.
- DVOŘÁK, Ladislav: *Kontrarevoluční puč v Chile a mezinárodní vztahy*. Praha: ÚMV, 1975. 31 s.
- DVOŘÁK, Ladislav: *Kuba – 20 let revoluce*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1978. 481 s. (Knižnice moderních dějin).
- DVOŘÁK, Ladislav: *Kuba a světový revoluční proces*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1979. 306 s. (Malá moderní encyklopedie; sv. č. 90).
- DVOŘÁK, Ladislav: *Latinská Amerika – armáda a revoluční proces*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1976. 326 s. (Štít; sv. 8).
- DVOŘÁK Ladislav: *Mezinárodní postavení a zahraniční politika Kuby*. Praha: ÚMV, 1975. 71 s.
- DVOŘÁK, Ladislav: *Mirovaja sistema socializma i razvivajuščijesja strany*. 1. vyp. Moskva: Mysl', 1965. 141 s.
- DVOŘÁK, Ladislav: *Neokolonialismus osmdesátých let: vojensko-strategické aspekty*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1984. 406 s. (Marxismus-leninismus o válce a vojenství; sv. 82).

- DVOŘÁK, Ladislav: *Nové tendence ve vztazích mezi Latinskou Amerikou a USA v 70. letech.* Praha: ÚMV, 1975. 33 s.
- DVOŘÁK, Ladislav: *Rozpory a konflikty v rozvojovém světě*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1987. 418 s.
- DVOŘÁK, Ladislav: *Rozvojové země a světový revoluční proces.* 1. vyd. Praha: Ústřední výbor KSČ, 1981. 211 s. (Na pomoc lektorům a propagandistům).
- DVOŘÁK, Ladislav: *Rozvojové země v současné etapě světového vývoje*. 1. vyd. Praha: Ústřední výbor KSČ, 1987. 111 s. (Na pomoc lektorům a propagandistům).
- DVOŘÁK, Ladislav: *Zkušenosti kubánské revoluce a rozvojové země: některé teoretické otázky ve světle materiálů 1. sjezdu KS Kuby a 25. sjezdu KSSS*. Praha: ÚMV, 1976. 50 s.
- EICHLER, Jan: *Afghánská výzva*. Praha: ÚMV, 2007. 7 s. (Policy Paper).
- EICHLER, Jan: *Bezpečnost v době globalizace.* Praha: Politologický klub, 2007. 71 s.
- EICHLER, Jan: *Francie a Smlouva o evropské ústavě*. Praha: ÚMV, 2007. 8 s. (Policy Paper).
- EICHLER, Jan: *Jak vyhodnocovat bezpečnostní hrozby a rizika dnešního světa*. Praha: ÚMV, 2004. 7 s. (Policy Paper).
- EICHLER, Jan: *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky, 2006. 303 s. ISBN 80-7278-326-2.
- EICHLER, Jan: *Mezinárodní bezpečnostní vztahy*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2004. 4, 164 s. ISBN 80-245-0790-0.
- EICHLER, Jan: *Mezinárodní politika I.: (od studené války po globalizaci: 1945–2000).* Skalica: Stredoeurópska vysoká škola, 2007. 129 s. ISBN 978-80-969700-0-1.
- EICHLER, Jan, LEŠKA, Vladimír: *Možnosti a perspektivy bezpečnosti České republiky.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 116 s. (Problémy zahraniční politiky). Autoři textu: Radek Khol, Vladimír Leška, Milan Štembera, Stanislav Stach aj.
- ERBAN, Vojta: *13. kongres Socialistické internacionály: Ženeva, 26.–28. 11. 1976*. Praha: ÚMV, 1976. 31 s.
- ERBAN, Vojta: *14. kongres socialistické internacionály a předchozí vývoj*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1979. 39 s. (Výzkumná práce; č. 2/1979).
- ERBAN, Vojta: *Fašismus – neofašismus*. 1. vyd. Praha: Československý svaz protifašistických bojovníků, 1978. 43 s.
- ERBAN, Vojta: *Komunisté a sociální demokracie v údobí po berlínské poradě evropských komunistických a dělnických stran v r. 1976: konzultace v Berlíně 10.–15. 1. 1977*. Praha: ÚMV, 1977. 20 s.
- ERBAN, Vojta: *Mezinárodní politika 1977: poznatky ze tří seminářů Domu Rissen*. Praha: ÚMV, 1977. 17 s.
- ERBAN, Vojta: *Ohlasy berlínské konference komunistických a dělnických stran v sociální demokracii*. Praha: ÚMV, 1976. 7 s.
- ERBAN, Vojta: *Rakouská socialistická strana: stav, aktivita a blízké výhledy*. Praha: ÚMV, 1974. 59 s.
- ERBAN, Vojta: *Socialistická internacionála: partner a protivník*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1982. 150 s. (Na pomoc polititickému vzdělávání).
- ERBAN, Vojta: *Socialistická internacionála v Evropě: teze*. 1. vyd. [s.l.: s.n., 197?]. 25 s.

- ERBAN, Vojta: *Socialistická strana Francie*. Praha: ÚMV, 1976. 8 s.
- ERBAN, Vojta: *Sociální demokracie*. 1. vyd. Praha: FMZV [1978]. 55 s.
- ERBAN, Vojta: *Sociální demokracie a Československo: stav do dubna t. r*. Praha: ÚMV, 1978. 23 s.
- ERBAN, Vojta: *Sociální demokracie a odzbrojení*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1979. 54 s. (Výzkumná práce; č. 5).
- ERBAN, Vojta: *Sociální demokracie a rozvojové země: teze*. Praha: ÚMV, 1978. 19 s.
- ERBAN, Vojta: *Sociální demokracie a uvolňování napětí*. Praha: ÚMV, 1977. 22 s.
- ERBAN, Vojta: *Sociální demokracie v současných mezinárodních vztazích*. Praha: ÚMV, 1977. 43 s.
- ERBAN, Vojta: *SPD na začátku roku 1978*. Praha: ÚMV, 1978. 33 s. (Výzkumná zpráva; č. 3).
- ERBAN, Vojta: *SPD v r. 1977: některé postoje a hodnocení: poznatky z konzultací v NSR, 10.–20. 11*. Praha: ÚMV, 1977. 35 s.
- ERBAN, Vojta: *Západoněmecká sociální demokracie před volbami*. Praha: ÚMV, 1976. 55 s.
- FÁREK, Jiří, LYSONĚK, Josef, VRANÝ, Jan: *Zahraniční zadluženost rozvojových zemí – mezinárodní a vnitřní souvislosti*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1986. 131 s. (Výzkumná práce; č. 13/1986).
- FELTHAM, Ralph G.: *Příručka diplomata*. Redakce překladu Milan Jakobec. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 262 s. (Studijní texty; sv. 25). ISBN 80-86429-13-X.
- FINKELSTEIN, Norman G.: *Průmysl holocaustu: úvahy o zneužívání židovského utrpení*. Praha: Dokořán, 2006. 151 s. (Bod). Doslov: Pavel Barša. ISBN 80-7363-068-0.
- FOLTÝN, Jaroslav, HŘÍCH, Jan: *Návrh koncepce ekonomické dimenze zahraniční politiky České republiky*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2001. 47 s. (Studijní sešity; č. 3/2001).
- FÜRST, Rudolf: *Česko-čínské vztahy: od bezradnosti k aktivní politice ČR*. Praha: ÚMV, 2004. 5 s. (Policy Paper).
- FÜRST, Rudolf: *Čína ve XX. století: období 1989–2005. Díl 3.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. 189 s. ISBN 80-244-1286-1.
- FÜRST, Rudolf, BÍLKOVÁ, Veronika: *Politika jedné Číny a mezinárodně právní rámec principu „jedna země-dva systémy", postavení Tchaj-wanu: výzkumný projekt MZV ČR: identifikační kód projektu MZV: RM 01/14/04*. Praha: [Ministerstvo zahraničních věcí], 2004. 63 s.
- FÜRST, Rudolf: *Úvod k problematice čínského nacionalismu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2003. 69 s. (Studijní sešity; č. 2).
- GABAL, Ivan, HELŠUSOVÁ, Lenka: *Migrace v rozšířené Evropě: konference na Pražském hradě 12.–14. září 2002 = Migration in an Enlarged Europe*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2002. 50 s. ISBN 80-238-9199-5.
- GAVLAS, Pavel: *Vojenská doktrína a ozbrojené síly Ruské federace: východiska a perspektivy využití ozbrojených sil Ruské federace jako nástroje politiky: analýza*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1995. 27 s. (Studijní sešity; 2/1995).
- GÁCS, János, BENÁČEK, Vladimír, HŘÍCH, Jan: *EU structural support: its macroeconomic and distributional effects and social environment: interim report*. 1st ed. Laxenburg: International Institute for Applied Systems Analysis, 2001. 86 s.
- GEDLU, Mesfin: *Perspektivy zahraniční politiky České republiky v Africe*. Praha: ÚMV, 2005. 8 s. (Policy Paper).

- GEDLU, Mesfin: *Reassessing Post-Cold war political transitions in Africa*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2002. 60 s.
- GEDLU, Mesfin: *Sub-Saharian Africa: finding peace and progress through democracy*. Warsawa: Polska fundacja spraw międzynarodowych [1997]. 18 s. (Occasional Papers; No. 2). ISBN 1232-2024.
- GEDLU, Mesfin: *Subsaharská Afrika: problémy demokracie, nacionalismu a mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 119 s. ISBN 80-85864-42-8.
- GOURLAY, Catriona: *Civilian crisis management: the EU way*. Paris: Institute for Security Studies, 2006. 146 s. (Chaillot Paper; No. 90). Spoluautor: Radek Khol. ISBN 92-9198-093-5.
- GUZZINI, Stefano: *Realismus v mezinárodních vztazích a mezinárodní politické ekonomii*. Spolupracoval Petr Drulák ... [et al.]. 1. vyd. Brno: Barrister a Principal, 2004. 299 s. ISBN 80-85947-84-6.
- HAD, Miloslav, PIKNA, Bohuslav: *Druhý a třetí pilíř Evropské unie*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2001. 86 s. ISBN 80-86506-01-0.
- HAD, Miloslav, URBAN, Luděk: *Evropská společenství: první pilíř Evropské unie*. 1. vyd. Praha: Nadace pro studium mezinárodních vztahů; ÚMV, 1997. 149 s. ISBN 80-85864-38-X.
- HAD, Miloslav: *Malé země, velcí sousedé*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 236 s. Autoři částí: Kristina Larischová, Václav Kural, Petr Drulák, Jiří Stehlík, Václav Kotyk. ISBN 80-85864-57-6.
- HAD, Miloslav: *Místo integrace v zahraniční politice Velké Británie*. Praha: ÚMPE, 1964. 31 s. (Studijní materiály; č. 1).
- HAD, Miloslav: *Velká Británie / 1945–1964*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966. 408 s.
- HAD, Miloslav: *Velká Británie: k cyklu „Nad mapou světa“*. Praha: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, 1958. 72 s.
- HAD, Miloslav: *Velká Británie po druhé světové válce*. 109 s. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1958. 109 s.
- HAJDŮ, Vavro, ŠNEJDÁREK, Antonín, LÍSKA, Ladislav: *Německá otázka 1945–1963: dokumenty a materiály*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. 715 s.
- HALAXA, Petr: *Czech Republic: EU eastern enlargement and development cooperation*. Petr Jelínek, Jan V. Kroužek. 1st ed. Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2002. 29 s. (Internationale Politikanalyse). ISBN 3-89892-125-5.
- HALAXA, Petr, FUKAN, Josef: *Česká republika a zahraniční pomoc*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1999. 20 s.
- HANDL, Vladimír, PICK, Otto: *Česká zahraniční politika 1993–2005*. Praha: ÚMV, 2005. 16 s. (Policy Paper).
- HANDL, Vladimír: *The Development and the prospects of the Czech left – the role of the Communist party*. 1st ed. Prague: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2005. 20 s. (Working Papers; 12/2005). Dostupný z http://www.iir.cz.
- HANDL, Vladimír: *Evropeizace KSČM mezi ortodoxií a eurokomunismem*. Praha: ÚMV, 2004. 10 s. (Policy Paper).
- HANDL, Vladimír, HON, Jan, PICK, Otto: *Germany and East Central Europe since 1990*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum, 1999. 329 s. (Problems of Foreign Policy). ISBN 80-85864-79-7.
- HANDL, Vladimír: *Germany and the Visegrad countries between dependence and asymetric partnership*. 1st ed. Hamburg: Institut für Internationale Politik, 2002. 142 s. (Studien zur internationale Politik; No. 3).

- HANDL, Vladimír, KUNŠTÁT, Miroslav, NIGRIN, Tomáš: *Modifikace německé zahraniční politiky po zářijových volbách 2005 se zvláštní zřetelem na česko-německé vztahy: projekt číslo RM 01/09/06, zadaný Ministerstvem zahraničních věcí České republiky.* Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2006. 114 s.
- HANDL, Vladimír: *Německá integrační politika – od „čestného makléře" k „lokomotivě" EU?* Praha: ÚMV, 2007. 9 s. (Policy Paper).
- HANDL, Vladimír: *Rámcové podmínky, faktory a zájmy, působící na formování vládní „bezpečnostní politiky" NSR v současné době*. Praha: ÚMV, 1987. 37 s.
- HANDL, Vladimír: *Tschechische Europapolitik: schwierige Positionierung während der deutschen Ratspräsidentschaft*. 1. Aufl. Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2007. 13 s. (Analysen aus der Tschechischen Republic; Nr. 3).
- HANDL, Vladimír: *Die Tschechische Kommunistische Partei: Orthodoxes Fossil oder erfolgreiche neo-kommunistische Protestpartei?* 1. Aufl. Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2002. 23 s. (Internationale Politikanalyse; Nr. 105). ISBN 3-89892-119-0.
- HANDL, Vladimír, SPANGER, Hans-Joachim: *Wie weiter bei der Vertrauensbildung?: zu den Wiener VSBM-Verhandlungen und darüber hinaus*. Frankfurt am Main: Hessische Stiftung Friedens- und Konfliktforschung, 1989. 37 s. (HSFK-Report; Nr. 6). ISBN 3-916197-61-7.
- HANDL, Vladimír: *Západoevropské zaměření bezpečnostní politiky NSR*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1989. 38 s. (Studie ÚMV; č. 39).
- HAVLÍČKOVÁ, Světlana: *Konflikty mezi státy jižní Asie: vážná překážka rozvoje regionální spolupráce*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1991. 38 s. (Studie ÚMV; č. 60).
- HAVLÍČKOVÁ, Světlana: *Vztahy Indie s USA a dalšími zeměmi NATO v 80. letech*. Praha: ÚMV, 1988. 30 s. (Studie ÚMV; č. 26).
- HERRMANN, Horst, KOTYK, Václav: *Německá demokratická republika v boji za mír, za socialismus*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959. 64 s.
- HEŘT, Vlastimil: *Hlavní politické aspekty sociálně ekonomické strategie zemí socialistického společenství a její význam v boji proti globální strategii imperialismu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1984. 73 s. (Studie ÚMV; č. 8).
- HEŘT, Vlastimil: *Informace o zprávě komise ÚV PSDS ustavené k objasnění příčin krizí v historii PLR*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1984. 22 s. (Informace ÚMV; č. 2).
- HEŘT, Vlastimil: *Příčiny společenskopolitických krizí v PLR a hlavní poučení z minulosti*. Praha: ÚMV, 1983. 113 s. (Studie ÚMV; č. 6).
- HEŘT, Vlastimil: *Význam dalšího procesu konsolidace v PLR pro upevňování socialistického společenství a udržení světového míru*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 80 s. (Studie ÚMV; č. 10).
- HLAVATÝ, Lukáš: *Československo-čínské styky v letech 1985–1988*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 41 s. (Informace ÚMV; č. 17).
- HLAVATÝ, Lukáš: *Současné čínsko-sovětské vztahy: přehled vývoje*. Praha: ÚMV, 1989. vii, 78 s. (Studie ÚMV; č. 44).
- HLAVATÝ, Lukáš: *Vnitropolitický vývoj v ČLR v letech 1978–1990 jako výraz boje konzervativní a reformní tendence*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1990. 42 s. (Studie ÚMV; č. 52).
- HOLUB, Petr: *Postup přestavby v jednotlivých ZSS a její důsledky pro vztahy mezi socialistickými státy: Rumunská socialistická republika*. Praha: ÚMV, 1989. 27 s. (Studie ÚMV; č. 41).

- HOLUB, Petr: *Zákony a zákonitosti socialistických mezinárodních ekonomických vztahů*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 61 s. (Informace ÚMV).
- HON, Jan, HANDL, Vladimír, PICK, Otto: *Vztahy Spolkové republiky Německo ke státům střední Evropy od roku 1990*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum, 1998. tab. ISBN 80-85864-44-4.
- HORKÝ, Ondřej: *Dilemata rozvojové politiky*. Praha: ÚMV, 2005. 6 s. (Policy Paper).
- HORKÝ, Ondřej, RUSIN, Philippe: *The Enlarged European Union and Africa's development: how to keep the commitments of the millennium development goals*. Praha: ÚMV; Rozvojové středisko, 2006. 11 s. (Policy Paper).
- HOUŽVIČKA, Václav: *Sudetoněmecká otázka v názorech a postojích obyvatel českého pohraničí*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996. 38 s. (Working Papers; WP 96:2). ISBN 80-85950-08-1.
- HŘÍCH, Jan: *The Building of the institutional framework of EC structural funds in the Czech Republic within the context of decentralization of public administration: higher administrative units versus NUTS-2 regions*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2000. 6 s.
- HŘÍCH, Jan: *Obchodní politika Evropské unie a obchodní vztahy České republiky s unií*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2001. 63 s. (Studijní sešity; č. 2/2001).
- HŘÍCH, Jan: *Podpora vnějších ekonomických vztahů v České republice a její problémy*. Praha: ÚMV, 2004. 4 s. (Policy Paper).
- HŘÍCH, Jan, LARISCHOVÁ, Kristina: *Reform der öffentlichen Verwaltung und Bildung der regionalen Selbstvewaltung in der Tschechischen Republik mit Hinsicht auf den EU-Beitritt*. Praha: [s.n., 2001]. 24 s.
- HŘÍCH, Jan: *Tranzitivní země střední a východní Evropy v závěru svého transformačního procesu a v předvečer vstupu do Evropské unie*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004. 33 s. (Studijní sešity; č. 1/2004).
- HŘÍCH, Jan: *Zahraničněobchodní vztahy mezi Českou republikou a Evropskou unií*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1995. 22 s. (Studijní sešity; 4/1995).
- CHALOUPKA, Jindřich, ZEMAN, Karel: *Vyhlídky světového ekonomického a technického rozvoje do roku 1990.* Praha: Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací, 1983. 195 s. (SIVO; 1901).
- JABŮREK, Otto: *Informace o knize A. A. Roščina o poválečném uspořádání v Evropě*. Praha: ÚMV, 1984. 18 s. (Informace ÚMV; č. 3).
- JABŮREK, Otto: *Klasifikace globálních problémů*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1987. 71 s. (Informace ÚMV; č. 6/1988).
- JAHODA, Ladislav, VAJNAR, Vratislav: *O kolektivní bezpečnosti*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960. 74, [3] s. (Abeceda mezinárodních vztahů; sv. 2).
- JAKŠ, Jaroslav: *K ekonomickým aspektům politiky koalice SPD/FDP v NSR*. Praha: ÚMV, 1973. 56 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Aktuální problémy vztahů socialistických zemí Indočíny a kapitalistických států sdružení ASEAN s ohledem na působnost čínského faktoru*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 63 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Americká agrese v Indočíně*. Praha: Čs. výbor solidarity s národy Afriky a Asie, 1972. 93 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *ASEAN: k současným trendům ve vývoji organizace a jejímu mezinárodnímu postavení.* Praha: ÚMV, 1977. 32 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Chronology of events in Indo-China: January 1, 1973–December 31, 1973*. Prague: International Organization of Journalists, 1974. 179 s.

- JANKOVEC, Miloslav: *Indočínské země v socialistických mezinárodních vztazích*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 102 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Indonésie 1945–1965*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1966. 209 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Indonéská zahraniční politika v létech 1945–1955: vnitřní a vnější podmínky a příčiny vzniku indonéské politiky aktivní neutrality a afro-asijské solidarity. 1. díl.* Praha: ÚMPE, 1966. 235, 58 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Indonéská zahraniční politika v létech 1945–1955: vnitřní a vnější podmínky a příčiny vzniku indonéské politiky aktivní neutrality a afro-asijské solidarity: bibliografie. 2. díl.* Praha: ÚMPE966. 61 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *K současným čínsko-japonským zvtahům*. Praha: ÚMV, 1977. 52 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Mezinárodní postavení a zahraniční politika zemí Indočíny*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 47 s. (Studie ÚMV; č. 18).
- JANKOVEC, Miloslav: *Mezinárodní postavení a zahraniční politika KLDR v osmdesátých letech*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1986. 40 s. (Studie ÚMV; č. 19).
- JANKOVEC, Miloslav: *Nejdůležitější dokumenty k národně osvobozeneckému hnutí v letech 1917–1960*. Praha: ÚMPE, 1960. 73 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Normalizace zahraničně politických vztahů ČLR se zeměmi jihovýchodní Asie*. Praha: ÚMV, 1976. 55 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Otázka Západního Irianu*. Praha: ÚMPE, 1959. 60 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Otázky bezpečnosti Korejského poloostrova*. Praha: ÚMV, 1988. 103 s. (Informace ÚMV; č. 14).
- JANKOVEC, Miloslav, KOVÁŘ, Jindřich: *Pakty a sdružení v oblasti jižní a jihovýchodní Asie*. Praha: ÚMV, 1970. 81 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Politické řešení kambodžského konfliktu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1989. 47 s. (Informace ÚMV).
- JANKOVEC, Miloslav: *Politický systém Indonéské republiky*. Praha: Vysoká škola politická Ústředního výboru KSČ, 1969. 191 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Politika Čínské lidové republiky vůči rozvojovým zemím po 12. sjezdu KS Číny*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 77 s. (Studie ÚMV; č. 9).
- JANKOVEC, Miloslav: *Politika Čínské lidové republiky vůči socialistickým zemím jihovýchodní Asie.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1983. 137 s. (Výzkumná práce; č. 5/1983).
- JANKOVEC, Miloslav: *Postavení jihovýchodní Asie v současné světové politice*. Praha: ÚMPE, 1968. 106 s. (Studijní materiály; sv. 29).
- JANKOVEC, Miloslav: *Působnost vybraných regionálních faktorů na vývoj tzv. vietnamského konfliktu*. Praha: ÚMV, 1972. 85 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Sborník dokumentů Ženevské konference o Indočíně z roku 1954. 1. díl*. Praha: ÚMV, 1970. 64 s. (Studijní materiály; sv. 51).
- JANKOVEC, Miloslav: *Sborník dokumentů Ženevské konference o Indočíně z roku 1954. 2. díl*. Praha: ÚMV, 1970. 122 s. (Studijní materiály; sv. 51).
- JANKOVEC, Miloslav, KOVÁŘ, Jindřich: *Situace v jihovýchodní Asii po porážce USA a její vliv na otázky bezpečnosti a spolupráce v této oblasti*. Praha: ÚMV, 1978. 40 s. (Výzkumná práce; č. 2).

- JANKOVEC, Miloslav: *South-East Asia in International Relations*. 1st ed. Prague: International Organization of Journalists, 1982. 173 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Strategická koncepce zahraniční politiky ČLR*. Praha: ÚMV, 1975. 31 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Vývoj vztahů mezi socialistickými státy indočínského poloostrova a státy sdružení ASEAN*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1981. 34 s. (Výzkumná práce; č. 2/1981).
- JANKOVEC, Miloslav: *Vzájemná spolupráce a bezpečnost indočínských zemí*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1987. 68 s. (Studie ÚMV; č. 20).
- JANKOVEC, Miloslav: *Zahraniční politika Indonéské republiky: koncepce neangažovanosti a afroasijské solidarity*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1971. 292 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 29).
- JANKOVEC, Miloslav: *Zahraniční politika Indonéské republiky v období 1955–1965: koncepce totální konfrontace imperialismu*. Praha: ÚMPE, 1967. 162 s.
- JANKOVEC, Miloslav: *Země Indočíny v současných mezinárodních vztazích se zřetelem na kampučskou otázku*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 40 s. (Informace ÚMV; č. 19).
- JANOUŠ, Jan: *Čínská lidová republika v letech 1949–1959: vnitropolitický vývoj*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1960. 138 s.
- JANOUŠ, Jan: *Proč se válčí ve Vietnamu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966. 107 s.
- JANOUŠ, Jan: *Současné problémy vývoje Čínské lidové republiky*. Praha: ÚMPE, 1968. 55 s. (Studijní materiály; sv. 19).
- JELÍNEK, Petr: *Jak realizovat rozvojovou spolupráci po vstupu do EU?* Praha: ÚMV, 2004. 8 s. (Policy Paper).
- JELÍNEK, Petr, KROUŽEK, Jan V., NÁPRSTEK, Martin: *Rozvojová politika Evropské unie*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2003. 92 s. ISBN 80-86506-33-9.
- JEŽEK, Karel: *K některým aspektům ekonomických vztahů mezi Východem a Západem po Helsinkách*. Praha: ÚMV, 1977. 42 s.
- JIRÁSKA, Miroslav: *ČSSR a rozvojové země: spolupráce ČSSR s rozvojovými zeměmi v oblasti společenských a zájmových organizací*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 25 s. (Informace ÚMV; č. 16/1988).
- JIRÁSKA, Miroslav: *Vztahy ČSSR s arabskými zeměmi*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 35 s. (Studie ÚMV; č. 30).
- KAŇKA, Petr: *Paralelní chronologie hlavních mezinárodních událostí v období 1969–1980 se zaměřením na potřeby zahraniční politiky ČSSR*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1981. 257 s.
- KAŇKA, Petr: *Vývoj a současný stav úpravy státních hranic mezi evropskými socialistickými zeměmi*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1979. 65 s. (Výzkumná práce; č. 9/1979).
- KAPLAN, Stanislav: *Středoamerický integrační proces*. Praha: ÚMPE, 1965. 66 s.
- KARLAS, Jan: *The European Union and conflict prevention: more specific commitments needed*. Praha: ÚMV, 2004. 5 s. (Policy Paper).
- KARLAS, Jan: *Evropská integrace a demokracie: shoda o demokratickém deficitu a spory o jeho nevyhnutelnosti*. Praha: ÚMV, 2005. 8 s. (Policy Paper. Evropská ústavní smlouva a evropská veřejnost).
- KARLAS, Jan: *Jak komunikovat Evropu?: komunikace a postoj veřejnosti k EU*. Praha: ÚMV, 2005. 7 s. (Policy Paper. Evropská ústavní smlouva a evropská veřejnost).

- KARLAS, Jan: *Jak zachovat jednotnou Evropu, když neschválí jednotně ústavní smlouvu: výhody a rizika různých scénářů*. Praha: ÚMV, 2005. 8 s. (Policy Paper. Evropská ústavní smlouva a evropská veřejnost).
- KARLAS, Jan: *Přijetí Evropské ústavní smlouvy – přínosy a ztráty*. Praha: ÚMV, 2005. 8 s. (Policy Paper. Evropská ústavní smlouva a evropská veřejnost).
- KHOL, Radek: *CFSP Watch – Czech Republic*. [s.l.: s.n.], 2005. 12 s. Dostupný z http://www.fornet.info/CFSPannualreports2004/CF SP%20Watch%20Czech%20Republic.pdf – CFSP Watch – Czech Republic.
- KHOL, Radek: *The Czech Republic and ESDP in 2004*. 1st ed. Prague: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2004. 9 s. (Working Papers; No. 3).
- KHOL, Radek: *Evropská bezpečnostní a obranná politika: národní perspektivy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2002. 192 s. Autoři textu: Jan Eichler, Vladimír Handl, Ondřej Soukup, Vladimír Votápek. ISBN 80-86506-25-8.
- KHOL, Radek, EICHLER, Jan, HANDL, Vladimír a kol.: *Koncept preemptivní sebeobrany v kontextu boje proti terorismu po 11. září 2001: závěrečný výstup: grantový projekt MZV RM 01/03/05*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2005. 39 s. Autoři textu: Jan Eichler, Vladimír Handl, Jan Karlas, Petr Kratochvíl.
- KHOL, Radek: *Národní bezpečnostní strategie USA a ČR*. Praha: ÚMV, 2004. 6 s. (Policy Paper).
- KHOL, Radek: *Old strategic thinking in the new strategic environment: problems of adapting the security policy of the Czech Republic*. 1st ed. Rome: NATO Defense College, 2000. 78 s. ISBN 88-87967-02-4.
- KHOL, Radek: *Perspectives of Czech-Slovak military cooperation: multinational military cooperation as a principle of security and defence policy*. 1st ed. Prague: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2004. 12 s. (Working Paper; No. 6).
- KHOL, Radek: *Perspektivy středoevropské vojenské spolupráce*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2003. ISBN 80-86506-32-0.
- KHOL, Radek: *Policies of the Visegrad countries towards CFSP/ESDP*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2003. 21 s. (Studijní sešity; č. 3).
- KHOL, Radek, ŠULC, František: *Protiraketová obrana: americký projekt a jeho mezinárodní souvislosti: grantový projekt MZV ČR RB 6/7/02*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004. 160, 16 s. Další autoři: Petr Kratochvíl, Rudolf Fürst, Miroslav Tůma, Vladimír Votápek. ISBN 80-86506-42-8.
- KHOL, Radek: *Protiraketová obrana: debata v ČR a v Evropě*. 1. vyd. Praha: Natoaktual, 2006. 3 s.
- KHOL, Radek: *Protiraketová obrana a Česká republika: argumenty místo mýtů a emocí*. Praha: ÚMV, 2006. 16 s. (Policy Paper).
- KHOL, Radek: *Reforma OSN a použití síly: s jakým cílem a za jakých podmínek?* Praha: ÚMV, 2005. 5 s. (Policy Paper).
- KHOL, Radek, KOVAČIČ, Jan, LEBEDA, Petr: *Reforma OSN a zájmy České republiky*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 84 s. ISBN 80-85864-55-X.
- KLÍMA, Vladimír: *Nigerijská federativní republika*. Praha: Svoboda, 1983. 243 s. (Zeměmi světa).
- KLÍMA, Vladimír: *Střední Afrika*. 1. vyd. Praha: Institut zahraničního obchodu, 1989. 285 s. (Obchodně ekonomické sborníky. Afrika).

- KNOBLOCH, Josef: *Neutralismus v jednotlivých etapách vývoje nezávislé Barmy*. 1. vyd. [s.l.: s.n., 19—]. 232, 17 s.
- KONEČNÝ, Čestmír: *Národní platební bilance v podmínkách rozvíjení mnohostrannosti mezi socialistickými státy.* 1. vyd. Praha: Academia, 1966. 82 s.
- KONEČNÝ, Čestmír: *Národní platební bilance v soustavě mnohostranného platebního styku socialistických zemí*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav financí, 1965. 170 s. (Výzkumná práce; č. 2).
- KONEČNÝ, Čestmír: *Problémy vývoje hospodářské spolupráce v Evropě*. Praha: ÚMV, 1973. 65 s.
- KONEČNÝ, Čestmír: *Socialistický mezinárodní úvěr*. 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1964. 290 s.
- KONEČNÝ, Čestmír, ŠLAJCHRT, Josef, CUŘÍNOVÁ, Olga: *Studijně dokumentační podklad k problematice hospodářských vztahů mezi Východem a Západem*. Praha: ÚMV, 1970. 37 s. (Studijní materiály; sv. 46).
- KONEČNÝ, Čestmír: *Úvěrové vztahy mezi Východem a Západem*. Praha: ÚMPE, 1967. 113 s.
- KONEČNÝ, Čestmír: *Úvěrové vztahy mezi Východem a Západem koncem šedesátých let*. Praha: ÚMV, 1971. 76 s. (Studijní materiály; sv. 53).
- KÖNIGOVÁ, Lucie, KRATOCHVÍL, Petr: *Jak utvářet Evropu: konvenčně nebo konventně?* Praha: ÚMV, 2004. 8 s. (Policy Paper).
- KÖNIGOVÁ, Lucie: *Mohou si velké země dovolit být vlídné*? Praha: ÚMV, 2005. 7 s. (Policy Paper).
- KÖNIGOVÁ, Lucie, TULMETS, Elsa, TOMALOVÁ, Eliška: *Twinningové projekty – Analýza zkušeností „starých" států EU a zhodnocení přínosu Twinningu out pro Českou republiku: Identifikační kód RM 01/04/04 = Twinning projects: Analysing the experience of „old" EU member states and evaluating benefits of Twinning out for the Czech republic*. Praha: ÚMV, 2006. 76 s. [i.e. 167] s. Zpráva z výzkumného projektu MZV ČR.
- KORBA, Matúš: *Security sector reform in Czech Republic and Slovakia: EU enlargement and european security and defence policy, Institute of International Relations, Prague 5.–6. March 2004*. Praha: ÚMV, 2004. 3 s.
- KOŘALKOVÁ, Květa, LONK, Miloslav, MACHATKA, Osvald: *Národnostní otázka v evropských socialistických zemích*. Praha: ÚMPE, 1967. 105 s. (Studijní materiály; sv. 3).
- KOŘALKOVÁ, Květa, ŠEDIVÝ, Jaroslav, BUSCH Egon: *15 let nové orientace zahraniční politiky ČSR: materiál k semináři pořádanému spolu s KV KSČ*. [Praha]: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, [19—]. 10, 5 s. (Mezinárodní vztahy: studijní materiály pro lektory čs. společnosti).
- KOŘALKOVÁ, Květa: *Československo-polské vztahy 1945–1961: k 15. výročí uzavření československo-polské smlouvy o přátelství a vzájemné pomoci*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1962. 96 s.
- KOŘALKOVÁ, Květa: *Charakteristika mírového soužití*. Praha: ÚMPE, 1960. 13 s.
- KOŘALKOVÁ, Květa: *K československo-polským vztahům v letech 1945–1948*. Praha: Československá akademie věd, 1963. [Slovanské historické studie, V]. S. 309–335.
- KOŘALKOVÁ, Květa: *K současným problémům Polské lidové republiky*. Praha: ÚMPE, 1968. 64 s. (Studijní materiály; sv. 22).

- KOŘALKOVÁ, Květa: *Lidové hnutí za chléb a práci na Liberecku v letech 1932–1933*. Praha: ÚMPE, [s.n.]. S. 321–346.
- KOŘALKOVÁ, Květa: *O zrodu Československo-polského spojeneckého svazku*. Praha: ÚMPE [s.n.]. 42 s.
- KOŘALKOVÁ, Květa: *Vytváření systému dvoustranných spojeneckých smluv mezi evropskými socialistickými zeměmi (1943–1949)*. Praha: Academia, 1966. 79 s. (Rozpravy ČSAV; roč. 76/1966, Řada společenských věd; sešit 3).
- KOŘALKOVÁ, Květa: *Vytvoření a vývoj lidově demokratických států střední a jihovýchodní Evropy v letech 1944–1948*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1959. 46 s.
- KOŘALKOVÁ, Květa: *Vývoj lidově demokratického Polska (1939–1958)*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1958. 29 s.
- KOŘALKOVÁ, Květa: *Vývoj lidově demokratického Polska v letech 1956–1958*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1959. 21 s.
- KOTYK, Václav, ŠEDIVÝ, Jaroslav: *15 let čs.-sovětské smlouvy*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 62 s. Smlouva z 12. 12. 1943 podepsaná v Moskvě.
- KOTYK, Václav: *Archivní materiály k dějinám čs. sovětské smlouvy*. Praha: ÚMPE [196-]. 11 s.
- KOTYK, Václav: *K problematice zahraničně politické koncepce SSSR*. 1. vyd. [s.l.: s.n., 19--]. 14 s.
- KOTYK, Václav: *O problematici spoljnopolitičke koncepcije Čehoslovačke*. 1. vyd. [s.l.: s.n., 19--]. S. 17–27.
- KOTYK, Václav: *O zahraniční politice socialistických států*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. 272 s.
- KOTYK, Václav: *Otázka jednoty Německa v zahraniční politice velmocí, zvláště v zahraniční politice Sovětského svazu v letech 1941–1945*. Praha: ÚMPE [19--]. 15 s.
- KOTYK, Václav: *Postupim a dnešek: k 15. výročí postupimské konference (17. července 1945)*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960. 74 s. (Abeceda mezinárodních vztahů; sv. 4).
- KOTYK, Václav: *Protihitlerovská koalice a jednota Německa*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1962. 218 s.
- KOTYK, Václav: *Současná ruská ekonomika: problémy a východiska*. Praha: ÚMV, 1995. 21 s. (Studijní sešity; 3/1995).
- KOTYK, Václav: *Světová socialistická soustava: základní problémy dějin světové socialistické soustavy*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1967. 332 s.
- KOTYK, Václav, 1927: *Vztahy centra a regionů Ruské federace*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 123 s. (Rusko?). ISBN 80-85864-43-6.
- KOUDELKA, Zdeněk: *Informace o zahraniční politice SFRJ*. Praha: ÚMV, 1973. 50 s.
- KOUDELKA, Zdeněk: *K událostem v Kosovu z března až května 1981*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1981. 70 s.
- KOUDELKA, Zdeněk, ZEMAN, Karel: *Specifika zahraniční politiky Rumunska*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1980. 82 s.
- KOUDELKA, Zdeněk: *Zahraničně-politická linie 12. sjezdu Svazu komunistů Jugoslávie*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1982. 78 s.

- KOUDELKA, Zdeněk: *Zahraničně-politická linie 8. sjezdu ASP: rozbor zahraničně-politické orientace Albánie v posledním období, vztahy ALSR s různými zeměmi a některé možnosti rozvoje albánských styků se zahraničím*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1982. 150 s. (Studie ÚMV; č. 2).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Afghánská revoluce a její mezinárodní souvislosti*. Praha: ÚMV, 1979. 43 s. (Výzkumná práce; č. 3).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Asie dynamický kontinent: hlavní faktory a ohniska růstu*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. 343 s. ISBN 80-7184-683-X.
- KOVÁŘ, Jindřich: *Asijská bezpečnost: základní problematika*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 80 s. (Výzkumná práce; č. 8).
- KOVÁŘ, Jindřich, JIRÁSKA, Miroslav: *Československo a rozvojové země: styky v oblasti politické, spolupráce v kultuře, školství, vědě a zdravotnictví*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1987. 44 s. (Výzkumná práce; č. 20).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Hnutí nezúčastněných zemí od Kolomba k Bělehradu a jeho další perspektivy*. Praha: ÚMV, 1978. 58 s. (Studie ÚMV; č. 5).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Indické názory na úlohu Indie v Asii a její „asijská" politika do počátku padesátých let*. Praha: ÚMV, 1971. 75 s. (Studijní materiály; sv. 56).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Indický oceán v kontextu asijské bezpečnosti*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 39 s. (Výzkumná práce; č. 9/1985).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Islám a muslimské země*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1984. 369 s. (Svět v pohybu).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Islám jako faktor vnitřního vývoje a mezinárodní aktivity muslimských zemí*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1979. 58 s. (Výzkumná práce; č. 4/1979).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Jižní Asie: politika imperialismu vůči oblasti a problematika antiimperialistické fronty*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1983. 78 s. (Výzkumná práce; č. 4/1983).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Jižní Asie: otázky bezpečnosti a spolupráce v regionu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1986. 51 s. (Výzkumná práce; č. 11/1986).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Krizový vývoj v Indii v roce 1975 a jeho překonávání*. Praha: ÚMV, 1976. 40 s.
- KOVÁŘ, Jindřich: *Muslimské země v současných mezinárodních vztazích*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1980. 62 s. (Výzkumná práce; č. 4/1980).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Parlamentní volby a možné perspektivy vývoje Indie*. Praha: ÚMV, 1977. 19 s.
- KOVÁŘ, Jindřich: *Perský záliv v politice imperialismu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1983. 68 s. (Výzkumná práce; č. 2/1983).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Politické aspekty regionální spolupráce a integrace v asijsko-tichomořské oblasti*. Praha: ÚMV, 1990. 39 s. (Výzkumná práce; č. 27).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Politický systém Barmy*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola politická Ústředního výboru KSČ, 1967. 109 s.
- KOVÁŘ, Jindřich: *Politika maoistického vedení ČLR vůči jižní Asii*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1974. 52 s.
- KOVÁŘ, Jindřich: *Problémy vyhlášení Indického oceánu pásmem míru*. Praha: ÚMV, 1974. 28 s.
- KOVÁŘ, Jindřich: *Socialistické hnutí a nekapitalistický vývoj v Barmě: prameny a literatura*. Praha: ÚMPE, 1967. 33 s. (Studijní materiály; sv. 2).

- KOVÁŘ, Jindřich: *Socialistické hnutí v Barmě a realizace jeho idejí*. Praha: ÚMPE, 1968. 339 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; sv. č. 18).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Specifika hospodářských a společenských struktur zemí jižní Asie vzhledem k problematice jejich vzájemných vztahů*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1973. 157 s.
- KOVÁŘ, Jindřich: *Státy Perského zálivu: staré struktury v nové regionální i mezinárodní situaci*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1982. 63 s. (Výzkumná práce; č. 4/1982).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Tichomoří v rámci asijské bezpečnosti*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 77 s. (Výzkumná práce; č. 22).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Úsilí SSSR a zemí jižní Asie o spolupráci a bezpečnost na asijském kontinentu*. Praha: ÚMV, 1974. 44 s.
- KOVÁŘ, Jindřich: *Vliv čínsko-indického sporu na indickou zahraniční politiku v letech 1962–1963*. Praha: ÚMPE, 1965. 97 s. (Studijní materiály; č. 2).
- KOVÁŘ, Jindřich: *Vliv vnitřních změn ve státech jižní Asie na jejich zahraničněpolitickou orientaci a na řešení otázek bezpečnosti a spolupráce*. Praha: ÚMV, 1977. 53 s.
- KOVÁŘ, Jindřich: *Vzájemné vztahy zemí jižní Asie vzhledem k otázkám bezpečnosti a spolupráce na kontinentu*. Praha: ÚMV, 1973. 68 s.
- KOVÁŘ, Jindřich: *Vztahy ČSSR k RZ vzhledem k diferenciačním procesům v rozvojovém světě*. Praha: ÚMV, 1978. 7 s.
- KOVÁŘ, Jindřich: *Vztahy ČSSR s rozvojovými zeměmi Asie*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 27, 2 s. (Výzkumná práce; č. 21).
- KRÁTKÝ, Karel: *Program spojenectví pro pokrok*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965. 124 s. (Abeceda mezinárodních vztahů; sv. 26).
- KRÁTKÝ, Karel: *Socialistické státy, evropská bezpečnost a spolupráce*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1972. 305 s. (Svět v pohybu).
- KRATOCHVÍL, Petr: *Česká republika a Rusko: jak dál po rozšíření EU?* Praha: ÚMV, 2005. 5 s. (Policy Paper).
- KRATOCHVÍL, Petr, TULMETS, Elsa: *Checking the Czech role in the European Neighbourhood*. Prague: Friedrich Ebert Stiftung, 2007. 13 s. (Analyses from the Czech Republic; 2/2007).
- KRATOCHVÍL, Petr: *Slovník teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2007. 67 s. ISBN 978-80-245-1168-9.
- KRATOCHVÍL, Petr, TULMETS, Elsa: *Úloha České republiky v evropském sousedství*. Praha: Friedrich Ebert Stiftung, 2007. 12 s. (Analýzy z České republiky; 2/2007).
- KRAUS, Vlastislav: *Otázky hospodářské spolupráce v Evropě: příloha K nové etapě vývoje Evropy*. Autor přílohy Vladimír Soják. 1. vyd. Praha: Československý výbor pro evropskou bezpečnost, 1972. 89 s.
- KRČ, Miroslav: *Military expenditures during and after the Cold War*. 1. vyd. Prague: Institute of International Relations, 2000. 118 s. ISBN 80-85864-96-7.
- KRČ, Miroslav: *Vojenské výdaje v letech studené války a po jejím skončení.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2000. 176, 16 s. ISBN 80-85864-93-2.
- KREJČOVÁ, Helena: *Hraniční spory afrického kontinentu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1981. 76 s.
- KREJČOVÁ, Helena: *Maghribské sjednocovací tendence a vztah severoafrických zemí ke krizi v Perském zálivu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1992. 46 s.

- KREJČOVÁ, Helena: *Nigérie: sociálně ekonomická a politická struktura země: s přihlédnutím k problémům stabilizace federativního státu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1981. 68 s.
- KUČERA, Jaroslav: *Mierové spolunažívanie a problémy ideologického boja*. Bratislava: Pravda, 1976. 179 s. (Kritika buržoáznej idológie a revizionizmu).
- KUČERA, Jaroslav: *Mírové soužití a ideologický boj*. 1. vyd. Praha: Oddělení propagandy a výchovy ÚRO, 1974. 118 s. (Na pomoc funkcionářskému aktivu ROH).
- KUČERA, Jaroslav: *Socialismus je internacionální*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1979. 121 s.
- KUČERA, Jaroslav, BÄUMEL, Vladimír: *Strategie totální konfrontace*. 1. vyd. Praha: Rudé právo, 1983. 155 s. (Knihovna Rudého práva).
- KUČERA, Jaroslav: *Uvolňování a třídní boj: studie*. Praha: ÚMV, 1976. 125 s.
- KUČERA, Jaroslav: *Varšavská smlouva*. 1. vyd. Praha: SPN, 1976. 182 s. (Knižnice všeobecného vzdělání mládeže). Přehled válek po 2. světové válce.
- KUČEROVÁ, Stanislava, LEŠKA, Vladimír: *Bilance a výhledy středu Evropy na prahu 21. století: úvahy, svědectví a fakta k 10. výročí československého listopadu, 1989–1999 a k 150. výročí narození T. G. Masaryka, 1850–2000*. 1. vyd. Brno: Konvoj, 2000. 375 s. ISBN 80-7302-000-9.
- KULAŠIK, Peter: *Slovník bezpečnostných vzťahov*. Ed. Zdeněk Zbořil. 2. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Smaragd, 2002. 270 s. ISBN 80-89063-08-X.
- KURAL, Václav: *Konflikt anstatt Gemeinschaft?: Tschechen und Deutsche im tschechoslowakischen Staat (1918–1938)*. 1. Aufl. Prag: Institut für Internationale Beziehungen, 2001. 359, 16. ISBN 80-86506-04-5.
- KURAL, Václav: *Konflikt místo společenství?: Češi a Němci v Československém státě (1918–1938)*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1993. 272 s. ISBN 80-901431-3-X.
- KURAL, Václav, POTOČNÝ, Miroslav, MOULIS, Miloslava kol.: *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN: studie o sudetoněmecké otázce. 2. díl*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 224 s. (Problémy zahraniční politiky). Autoři textu: Václav Pavlíček, Jaroslav Valenta aj. ISBN 80-85864-50-9.
- KURAL, Václav: *Místo společenství konflikt: Češi a Němci ve velkoněmecké říši a cesta k odsunu 1938–1945*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1994. 295 s. ISBN 80-85864-04-5.
- KURAL, Václav, HANDL, Vladimír: *Německo ve volebním roce 1994*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1994. 43 s. (Studijní sešity; 2/1994).
- KURAL, Václav, ANGER, Jan, MÜLLER, Klaus-Jürgen: *Rok 1938: mohli jsme se bránit?* Praha: Naše vojsko, 1992. 85 s. ISBN 80-85469-10-3.
- KURAL, Václav, PRIESS, Lutz, WILKE, Manfred: *Die SED und der „Prager Frühling“ 1968: Politik gegen einen „Sozialismus mit menschlichem Antlitz“*. Berlin: Akademie-Verlag, 1996. 300 s. (Studien des Forschungsverbundes SED-Staat an der Ferien Universität Berlin). ISBN 3-05-002796-7.
- KURAL, Václav: *Statt Gemeinschaft ein Auseinandergehen! Bd. 2, Tschechen und Deutsche im Grossdeutschen Reich und der Weg zum Abschub (1938–1945)*. 1. Aufl. Praha: ÚMV, 2002. 346 s. ISBN 80-86506-19-3.
- KURAL, Václav: *Studie o sudetoněmecké otázce: výzkumný projekt Ministerstva zahraničních věcí České republiky*. Praha: ÚMV, 1996. 231 s. (Problémy zahraniční politiky).
- KURAL, Václav: Vlastenci *proti okupaci: ústřední vedení odboje domácího 1940–1943*. Praha: ÚMV, Univerzita Karlova, 1997. 261 s. ISBN 80-85864-29-0.

- LAFONTAINE, Oskar, MÜLLER, Christa: *Žádný strach z globalizace: blahobyt a práce pro všechny*. Doslov Dobroslav Matějka. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1999. 237 s. ISBN 80-85864-64-X.
- LAHODA, Tomáš: *Strategická obranná iniciativa USA v západoevropském kontextu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1987. 69 s.
- LAHODA, Tomáš: *Zahraniční politika ČSR a problematika kolektivní bezpečnosti před 2. světovou válkou*. 1. vyd. Praha: Federální ministerstvo zahraničních věcí ČR, 1973. 36 s.
- LANG, Kai-Olaf: *Volby v Německu 1996: volby do zemských sněmů v Šlesvicku-Holštýnsku, Porýní-Falci a Bádensku-Württembersku z 24. března 1996 a bavorské komunální volby z 10. a 24. března 1996*. Praha: ÚMV, 1996. 13 s. (Studijní sešity; 2/1996).
- LANGER, Alexandr: *Poslední tažení na jih*. Praha: ÚMV, 1995. 30 s. (Studijní sešity; 4/1995).
- LANGER, Alexandr: *Střední Asie: předpoklady středoasijských republik pro mezinárodní spolupráci*. Praha: ÚMV, 1994. 21 s.
- LEHMANOVÁ, Zuzana: *Aktuální otázky globalizace*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická; Oeconomica, 2003. 407 s. Autor části: Jan Eichler. ISBN 80-245-0621-1.
- LEŠKA, Vladimír: *Bezpečnostní situace SR: podkladová studie.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 111 s.
- LEŠKA, Vladimír: *Co se vládě M. Dzurindy podařilo vyřešit a co zcela dokonale nezvládla: rekapitulace výsledků slovenského kabinetu, který vzešel z parlamentních voleb v roce 1998*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2003. 45 s. (Studijní sešity; č. 4).
- LEŠKA, Vladimír: *KBSE/OBSE: minulost, přítomnost, perspektivy*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum, 1997. 197 s. ISBN 80-85864-32-0.
- LEŠKA, Vladimír: *Pozadí abdikace Pavla Kanise z funkce ministra obrany Slovenské republiky: informace o souvislostech poslední změny ve vládě M. Dzurindy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2001. 3, 22 s. (Studijní sešity; č. 1/2001).
- LEŠKA, Vladimír, KOTYK, Václav: *Rusko, Polsko, střední Evropa: dědictví minulosti a současnost*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 168 s. (Rusko?). Autoři textu: Miloslav Novák, Vladimír Leška, Václav Kotyk, Jaroslav Valenta.
- LEŠKA, Vladimír: *Slovenské parlamentní volby 2002 a jejich očekávané důsledky*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2002. 76 s. (Studijní sešity; č. 2/2002).
- LEŠKA, Vladimír: *Slovensko '96: možné důsledky vnitropolitického vývoje a zahraničněpolitické orientace pro stabilitu střední Evropy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1997. 94 s. (Studijní sešity).
- LEŠKA, Vladimír: *Slovensko 1993–2004: léta obav a nadějí*. Praha: ÚMV, 2006. 427 s. ISBN 80-86506-57-6.
- LEŠKA, Vladimír: *Slovensko na cestě do EU a NATO*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2000. 76 s. (Studijní sešity; č. 1/2000).
- LEŠKA, Vladimír: *Slovensko na počátku roku 1998 – roku voleb: aktuální informace o vnitropolitickém vývoji na Slovensku v prvním čtvrtletí 1998 a o širších souvislostech některých předvolebních témat*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 57 s.
- LEŠKA, Vladimír: *Slovensko na sklonku roku voleb: aktuální informace o výsledcích voleb v roce 1998 a o jejich možných důsledcích pro vnitropolitický vývoj Slovenska*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1999. 66, 3, 3, 9 s. (Studijní sešity; č. 1/1999). ISBN 92-1-142226-4.
- LEŠKA, Vladimír: *Slovensko po zvolení prezidenta*. Praha: ÚMV, 1999. 12, 90 s. (Studijní sešity; č. 2/1999).

- LEŠKA, Vladimír: *Slovensko rok před pravidelnými parlamentními volbami: vnitropolitická situace v zemi ve druhém roce předvstupních jednání s Evropskou unií*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2001. 75 s. (Studijní sešity; č. 4/2001).
- LEŠKA, Vladimír: *Třetí Mečiarova vláda: příspěvek k zhodnocení aktuálního vývoje slovenské politické scény*. Praha: ÚMV, 1995. 23 s.
- LEŠKA, Vladimír: *Vliv vztahů mezi státem a maďarskou menšinou na politickou stabilitu Slovenska: podkladová analýza*. Praha: ÚMV, 1996. 45 s.
- LEŠKA, Vladimír: *Vnitropolitická situace Slovenské republiky v roce 2000 před vyhlášením referenda o předčasných parlamentních volbách: aktuální informace o slovenském vnitropolitickém životě*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2000. 50 s. (Studijní sešity; č. 2/2000).
- LEŠKA, Vladimír, LITOŠOVÁ, Ivana: Vznik *nových států uprostřed Evropy: chronologie zrodu samostatné ČR a SR*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1994. 10 s. Separát z materiálu připraveného pro Seminář o česko-slovenských vztazích konaného 24. 2. 1994.
- LÍSKA, Ladislav: *Für ein Europa des Friedens und des Fortschritts*. 1. Aufl. Prag: Tschechoslowakisches Friedenskomitée [1968]. 32 s.
- LÍSKA, Ladislav: *Německo po 2. světové válce*. Praha: Katedra mezinárodních vztahů, 1958. 48 s.
- LÍSKA, Ladislav, SLAVÍK, Zdeněk, MAREŠ, Stanislav: *Uzavřít mírovou smlouvu s Německem*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961. 209 s.
- LITERA, Bohuslav, VORÁČEK, Emil, WANNER, Jan: *Armáda jako nástroj státní integrace SSSR (1923–1941*). Praha: Historický ústav AV ČR, 1997. 304 s. ISBN 80-85268-70-1.
- LONK, Miloslav: *Rumunsko*. Praha: Hlavní politická správa Československé lidové armády, 1967. 41 s. (Aktuality; 4).
- LONK, Miloslav, KOŘALKOVÁ, Květa, JANOUŠ, Jan a kol.: *Socialistické země a události v ČSSR*. Praha: ÚMPE, 1968. 66 s. (Studijní materiály; sv. 18).
- LUŇÁK, Petr: *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. 1 vyd. Praha: Libri, 1997. 460 s. (Historická řada). ISBN 80-85983-29-X.
- LYSONĚK, Josef: *Hlavní rysy, vývoj a úroveň vztahů se státy Latinské Ameriky*. Praha: ÚMV, 1987. 48 s. (Studie ÚMV; č. 27).
- LYSONĚK, Josef: *K současným problémům v hospodářských stycích ČSSR s rozvojovými zeměmi: na materiálech k vybraným zemím Latinské Ameriky*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 41 s.
- LYSONĚK, Josef: *K zájmům a vztahům České republiky v rozvojovém světě: výzkumný projekt Ministerstva zahraničních věcí České republiky*. Praha: ÚMV, 1996. 112 s. (Problémy zahraniční politiky).
- LYSONĚK, Josef: *Proces přechodu od vojenských diktatur k demokratickým režimům v Brazílii, Argentině a Uruguai a nové jevy v zahraničně politických postojích těchto zemí*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1986. 50 s. (Výzkumná práce; č. 15/1986).
- LYSONĚK, Josef: *Řešení konfliktu v Nikaragui a dalších zemích Střední Ameriky*. Praha: ÚMV, 1988. 54 s. (Studie ÚMV; č. 35).
- LYSONĚK, Josef: *Tendence sociálně ekonomického rozvoje v zemích Latinské Ameriky na prahu 90. let: problémy a zkušenosti*. Praha: ÚMV, 1990. 31 s. (Studie ÚMV; č. 50).
- LYSONĚK, Josef: *Vnější ekonomické vztahy zemí Latinské Ameriky a možnosti rozvoje hospodářské spolupráce s Československem*. Praha: ÚMV, 1989. 44 s. (Výzkumná studie; č. 45).

- LYSONĚK, Josef: *Zahraniční obchod ČSSR s rozvojovými zeměmi*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1987. 3, 82 s. (Výzkumná práce; č. 18/1987).
- MADŽIROVOVÁ, Gabriela: *Makedonská otázka ve vztazích BLR a SFRJ*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1980. 50 s.
- MACHATKA, Osvald: *Jugoslávie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1966. 153 s.
- MAIRATE, A., HUSÁKOVÁ, Regina: *The Country led evaluations and systems. Practical experiences of the Central and Eastern European region: IDEAS Workshop Prague 19–20 June 2006*. Praha: ÚMV, 2006. Přeruš. str. (IDEAS Workshop).
- MASTNÝ, Vojtěch: *Vzpomínky diplomata: ze vzpomínek a dokumentů československého vyslance*. Ed. Eduard Kubů, Petr Luňák, Otto Novák. Praha: Karolinum, 1997. 271 s. ISBN 80-7184-410-1.
- MATĚJKA, Dobroslav, KNOBLOCH, Josef: *Neviditelné impérium: americký neokolonialismus v praxi*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1962. 165 s.
- MATVEJEVIĆ, Predrag, STEVANOVIĆ, Vidosav, DIZDAREVIĆ, Zlatko: *Strůjci války a míru*. Doslov Filip Tesař. 1. vyd. Praha: G plus G, 2003. 150 s. ISBN 80-86103-67-6.
- MERVART, Josef, KONEČNÝ, Čestmír: *Ekonomický rozvoj socialistických zemí*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 324 s.
- MOŤKOVÁ, Hana: *CFSP and the Czech Republic*. 1st ed. Prague: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2003. 11 s. (Working Papers; No. 2).
- MOŤKOVÁ, Hana, KHOL, Radek: *CFSP Watch 2003: national report the Czech Republic*. [s.l.]: Fornet, 2003. 7 s.
- MRÁZKOVÁ, Jana: *Bezprostřední ohlas československých událostí v italském politickém životě: materiálová studie z italského tisku 20. 8.–20. 9. 1968*. Praha: ÚMPE, 1969. 35 s. (Studijní materiály; sv. 33).
- MRÁZKOVÁ, Jana: *Vztahy Itálie a Vatikánu s evropskými socialistickými zeměmi po druhé světové válce*. Praha: ÚMPE, 1969. 166 s. (Studijní materiály; sv. 40).
- MUDROCH, Josef: *Odborové hnutí v Jugoslávii*. 1. vyd. Praha: Práce, 1967. 83 s. (Malá encyklopedie světového odborového hnutí; sv. 17).
- MUDROCH, Josef: *Padesát let cesty ke komunismu*. Praha: ÚV KSČ, 1967. 47 s. (Fakta a dokumenty; 7).
- MUŽÁTKO, Karel: *Formování asijsko-tichomořské ekonomické spolupráce a perspektivy dalšího vývoje v oblasti*. Praha: ÚMV, 1990. 24 s. (Studie ÚMV; č. 51).
- MUŽÁTKO, Karel: *Nově industrializované země Asie: specifika jejich hospodářského vývoje*. Praha: ÚMV, 1989. 49 s. (Výzkumná studie; č. 48).
- MÜLLER, Adolf: *Německá spolková republika.* Praha: Nakladatelství politické literatury, 1967. 176 s. (Zeměmi světa).
- MÜLLER, Adolf: *Pracující v NSR: k strukturálním změnám západoněmecké společnosti a jejich sociálně politickým důsledkům*. Praha: ÚMPE, 1966. 196 s.
- MÜLLER-HERMANN, Ernst: *K problematice vzájemných vztahů NSR–ČSSR: původní text přednášky, přednesené dne 1. června 1967 jako úvod k diskusi v ÚMPE*. Praha: ÚMPE, 1967. 29 s.
- MÜLLER, Helmut, VOLLRATH, Hanna, KRIEGER, Friedrich: *Dějiny Německa*. Závěrečná kapitola Ivona Řezanková. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995. 603 s. (Dějiny států). ISBN 80-7106-125-5.

- NESVADBA, Ladislav: *Vývoj francouzské ekonomiky v šedesátých letech*. Praha: ÚMV, 1970. 104 s. (Studijní materiály; sv. 50).
- NIKL, Miroslav, WAGNER, Richard, WOLF, J.: *Diskusní vystoupení s. M. Nikla, s. R. Wagnera a s. J. Wolfa na semináři „O některých souvislostech vědeckotechnické revoluce s procesem modernizace rozvojových zemí", konaného dne 23. září 1969*. Praha: ÚMPE [1969]. [16] s. (Studijní materiály; č. 91).
- NIKL, Miroslav: *Nové jevy ve vývoji mezinárodních vztahů z hlediska jejich aktuálnosti pro soudobý vývoj Československa*. Praha: ÚV KSČ, 1968. 44 s.
- NIKL, Miroslav: *Studie o státně monopolním kapitalismu: státní dluh Velké Británie*. Praha: Československá akademie věd, 1964. 85 s. (Rozpravy ČSAV. Řada společenských věd; roč. 74, seš. 4).
- NIKL, Miroslav: *Vztah USA k západoevropským integračním seskupením: symposium v Liblicích 11.–14. května 1966*. Praha: ÚMPE, 1966. 85 s.
- NOVÁK, Ladislav: *Co je Liga arabských států?* 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960. 91 s. (Abeceda mezinárodních vztahů; sv. 5).
- NOVÁK, Miloslav: „Východní *politika" vlády CDU/CSU-FDP*. Praha: ÚMV, 1985. 232 s.
- NOVÁK, Miloslav: *Auguři a válka*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1979. 357 s. (Pyramida).
- NOVÁK, Miloslav, HANDL, Vladimír: *Důsledky dosavadního rozmisťování amerických raket středního doletu pro zahraniční a vnitřní politiku NSR*. Praha: ÚMV, 1984. 26 s.
- NOVÁK, Miloslav: *NSR a úsilí socialistických států o mírové soužití*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1984. 366 s. (Svět v pohybu).
- NOVÁK, Miloslav: *Srovnání postoje SPD k mírovému hnutí a k otázce odzbrojení s postojem koalice CDU/CSU-FDP*. Praha: ÚMV, 1984. 39 s.
- NOVÁK, Miloslav: *Zpravodajství buržoazní diplomacie a politické rozhodování 1936–1941. 1. část.* 1. vyd. Praha: [s.n.], 1976. 197 s.
- NOVÁK, Miloslav: *Zpravodajství buržoazní diplomacie a politické rozhodování 1936–1941. 2. část.* 1. vyd. Praha: [s.n.], 1976. 198–312 s.
- NOVÁK, Vladimír: *Abeceda mírového hnutí*. Praha: Horizont, 1988. 237 s.
- NOVÁK, Vladimír: *K problematice tzv. nezávislého mírového hnutí*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 26 s.
- NOVÁK, Vladimír: *Mírové hnutí a jaderné odzbrojení*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 29 s. (Studie ÚMV; č. 32).
- NOVÁK, Vladimír: *Mírové hnutí a konvenční odzbrojení*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1989. 22 s. (Studie ÚMV; č. 40).
- NOVÁK, Vladimír: *Mírové hnutí na Západě před světovým kongresem v Kodani: aktuální otázky vztahů světového organizovaného mírového hnutí v čele se Světovým radou míru a jinými proudy mírového hnutí*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1986. 36 s.
- NOVÁK, Vladimír: *Současné mírové hnutí v západní Evropě a Severní Americe*. 1. vyd. Praha: Československý mírový výbor, 1983. 31 s. (Knižnice míru).
- NOVÁK, Vladimír, ZÍTKOVÁ, Eva, CHVALINA, Miloš a kol.: *Stráže pod palmami: studie o armádách rozvojových zemí*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1965. 215, [3] s. (Fakta a svědectví; sv. 30).
- NOVÁK, Vladimír: *Třicet let Německé demokratické republiky*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1979. 142 s.

- NOVÁK, Vladimír: *V pozadí je fašismus: neonacismus a revanšismus v NSR*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1980. 203 s. (Na pomoc polititickému vzdělávání).
- NOVÁK, Vladimír: *Wilhelm Pieck*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1985. 136 s. (Medailóny. Zájmové publ. ČÚV Socialistické akademie ČSSR).
- NOVÁK, Vladimír: *Za mír – proti jaderné válce*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1983. 99 s.
- NOVÁKOVÁ, Marcela, SOUKUP, Ondřej: *Slovinsko: průvodce do zahraničí*. 1. vyd. Praha: Olympia, 2000. 108 s. (Globus). ISBN 80-7033-624-2.
- NOŽINA, Miroslav: *Cesty za opiem*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 259 s. (Cestopisy). ISBN 80-7106-534-X.
- NOŽINA, Miroslav: *Česko-thajské partnerství 2004: historie spolupráce a vzájemných vztahů: závěrečná studie výzkumného projektu MZV RM 01/09/04*. Praha: [Ministerstvo zahraničních věcí, 2004]. 79 s.
- NOŽINA, Miroslav: *Dějiny Kambodže*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 380 s. (Dějiny států). ISBN 978-80-7106-897-6.
- NOŽINA, Miroslav: *Kambodžský poutník*. Praha: Livingstone, 1999. 237 s. ISBN 80-902700-0-X.
- NOŽINA, Miroslav: *Koza, která žere hady*. Brno: JOTA, 2006. 199 s. ISBN 80-7217-389-8.
- NOŽINA, Miroslav: *Mezinárodní organizovaný zločin v České republice*. 1. vyd. Praha: Themis, 2003. 407 s. ISBN 80-7312-018-6.
- NOŽINA, Miroslav: *Obtížný boj s mezinárodní organizovanou kriminalitou v ČR*. Praha: ÚMV, 2004. 7 s. (Policy Paper).
- NOŽINA, Miroslav: *Organizovaný zločin v zemích Visegradské čtyřky: možnosti vytváření regionálních bezpečnostních strategií v rámci EU*. Praha: ÚMV, 2006. 6 s. (Policy Paper).
- NOŽINA, Miroslav, ŠITLER, Jiří, KUČERA, Karel: *Royal ties: king Norodom Sihamoni and the history of Czech-Cambodian relations*. Prague: Euromedia, 2006. 188 s. ISBN 80-86938-75-1.
- NOŽINA, Miroslav: *Svět drog v Čechách*. Praha: Koniash Latin Press, 1997. 347 s. ISBN 80-85917-36-X.
- NOŽINA, Miroslav: *Thailand undiscovered: Siam through the eyes of Czech diplomats, travellers and photographes*. Praha: [Ministerstvo zahraničních věcí, 2004]. 68 s.
- OPAT, Jaroslav: *K vývoji samosprávy v Jugoslávii*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1968. 75 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 17).
- OPLUŠTIL, Václav: *The Epicenter of disaster: the apocalyptic shadows of Mao Tse-tung's banner*. 1st ed. Prague: Orbis, 1980. 12 s.
- OPLUŠTIL, Václav: *K událostem v Kongu*. Praha: ÚMPE, 1960. 19 s.
- OPLUŠTIL, Václav: *Návrh pojetí komplexního výzkumu Ghany*. Praha: ÚMPE, 1965. 28 s.
- OPLUŠTIL, Václav: *O francouzsko-africkém společenství.* 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 118 s. (Abeceda mezinárodních vztahů; sv. 17).
- OPLUŠTIL, Václav: *Postavení dělnické třídy v Africe*. 1. vyd. Praha: Práce, 1964. 126 s. (Malá encyklopedie světového odb. hnutí; sv. 12).
- OPLUŠTIL, Václav: *Problémy ideologického výkladu vývoje Afriky.* 1. vyd. [s.l.: s.n., 19--]. 55 s.
- OPLUŠTIL, Václav, VESELÝ, Jaroslav: *Socialistická revolúcia a národnooslobodzovacie hnutie*. 1. vyd. Bratislava: Vydavatel'stvo politickej literatúry, 1962. 307 s.

- OPLUŠTIL, Václav: *Vyděděný dědic*. 1. vyd. Praha: Lidové nakladatelství, 1976. 335 s.
- OPLUŠTIL, Václav: *Zákruty alžírské revoluce*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1966. 101 s.
- OREL, Josef: *Otázky hnutí za jednotu Afriky*. Praha: ÚMPE, 1959. 52 s
- OREL, Josef: *O vlivu Smlouvy o hospodářském společenství na africké závislé země*. Praha: ÚMPE, 1958. 27 s.
- OREL, Josef: *Otázky hnutí za jednotu Afriky*. Praha: ÚMPE, 1959. 52 s
- OREL, Josef: *Vytvoření Hospodářské komise pro Afriku*. Praha: ÚMPE, 1958. 7 s.
- ORT, Alexandr, DUBSKÝ, Zbyněk, EICHLER, Jan a kol.: *Bezpečnost Evropy a Česká republika*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2005. 216 s. ISBN 80-86419-81-9.
- ORT, Alexandr: *Boj Francouzské komunistické strany za mír, demokracii a socialismus*. Praha: ÚMPE [19--]. 65 s.
- ORT, Alexandr, ŠAUER, Jaroslav: *Česká republika a její sousedé: sborník statí*. Autor textu Miloslav Had. Praha: Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka; Vysoká škola ekonomická, 1996. 143 s. ISBN 80-7079-270-1.
- ORT, Alexandr: *Francie: vnitropolitický vývoj po druhé světové válce*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960. 176 s.
- ORT, Alexandr: *Francie v období 2. etapy všeobecné krize kapitalismu: vnitropolitický vývo*j. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1959. 166 s.
- ORT, Alexandr: *Francouzská koloniální politika po 2. světové válce*. 1. vyd. Praha: Academia, 1968. 418 s.
- ORT, Alexandr: *Francúzsko dnes*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské vydavatel'stvo politickej literatúry, 1958. 37 s. (Politická aktualita).
- ORT, Alexandr: *Hrozí Francii fašismus?* Praha: ÚMPE [19--]. 121 s.
- ORT, Alexandr: *K současné situaci ve Francii.* Praha: ÚV KSČ, 1958. 37 s.
- ORT, Alexandr:*Vybraná bibliografie k problémům poválečného vývoje francouzské koloniální problematiky*. [Praha: ÚMPE, 19--]. 23 s.
- ORT, Alexandr: *Zahraniční politika gaullistické Francie*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1966. 122 s. (Základní polit. knižnice).
- ORTOVÁ, Jarmila, ORT, Alexandr: *Francie*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1967. 204 s. (Zeměmi světa).
- ORTOVÁ, Jarmila, ORT, Alexandr: *Francie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. 204 s. (Zeměmi světa).
- PALÁN, Jiří: *Ekonomická teorie a nezaměstnanost v Evropě*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 21 s. (Studijní sešity; 2/1998).
- PÁTEK, Jaroslav: *Americká zahraniční pomoc jako nástroj vojenského a hospodářského pronikání do Jihovýchodní Asie a na Dálný východ*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1959. 50 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Boj proti kolonialismu v Africe*. 1. vyd. Praha: Československý výbor solidarity s národy Afriky a Asie, 1972. 82 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Dekolonizace portugalských držav v Africe*. Praha: ÚMV, 1974. 19 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Exploatace přírodního bohatství a vykořisťování lidu Nambie zahraničním kapitálem: příloha ke studii Nambijská otázka a snahy o její řešení.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1981. 13 s.

- PÁTEK, Jaroslav: *Faktory procesu politické diferenciace v zemích subsaharské Afriky*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1971. 92 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 32).
- PÁTEK, Jaroslav: *Faktory současné reorientace australské zahraničně-politické koncepce*. Praha: ÚMV, 1973. 55 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Hospodářská diplomacie a pronikání japonských monopolů do Jihovýchodní Asie*. Praha: ÚMPE, 1959. 24 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Informace k hlavním aspektům současné situace v Namibii*. Praha: ÚMV, 1985. 16 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Japonsko po druhé světové válce*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1958. 70 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Japonsko po druhé světové válce*. Praha: ÚMPE [19--]. 28 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Jih Afriky v současné strategii a politice imperialismu*. Praha: ÚMV, 1982. 37 s. (Studie ÚMV; č. 3).
- PÁTEK, Jaroslav: *Jihoafrická republika*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1984. 275 s. (Zeměmi světa).
- PÁTEK, Jaroslav: *Jihoafrická republika*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1970. 196 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Jihoafrická republika jako imperialistické centrum*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1980. 40 s. (Výzkumná práce; č. 3/1980).
- PÁTEK, Jaroslav: *K některým ekonomickým aspektům vztahů japonských monopolů k Evropskému společenství.* Praha: ÚMV, 1974. 52 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *K některým faktorům vnitropolitické a zahraničněpolitické situace jihovýchodní Asie po porážce USA ve vietnamské válce*. Praha: ÚMV, 1973. 30 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *K současné etapě politického vývoje ve Španělsku*. Praha: ÚMV, 1977. 29 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *K současné politice USA vůči subsaharské Africe*. Praha: ÚMV, 1976. 33 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *K současným japonsko-americkým ekonomickým vztahům*. Praha: ÚMV, 1974. 52 s.
- PÁTEK, Jaroslav, KOVÁŘ, Jindřich: *Základní problematika asijské bezpečnosti a možnosti jejího řešení*. Praha: ÚMV, 1974. 39 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Kolonialismus a neokolonialismus v jižní Africe*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1980. 38 s. (Výzkumná práce; č. 5/1980).
- PÁTEK, Jaroslav: *Namibijská otázka a snahy o její řešení*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1981. 24 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Národně osvobozenecké hnutí v Keni*. Praha: ÚMPE, 1962. 69 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Otázka přehodnocení americké pomoci hospodářsky méně vyvinutým zemím: komentář k poselství presidenta Spojených států J. F. Kennedyho z 22. 3. 1961*. Praha: ÚMPE, 1961. 10 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Otázky vývoje zemí jihu Afriky v Radě bezpečnosti*. Praha: ÚMV, 1977. 79 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Politické aspekty současné situace v Namibii: příloha ke studii Nambijská otázka a snahy o její řešení*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1981. 21 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Politika amerického imperialismu vůči hospodářsky méně vyvinutým zemím*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1960. 57 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Proces diferenciace v nacionalistickém hnutí východní Afriky*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1969. 265 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; sv. 24).

- PÁTEK, Jaroslav: *Projekce japonské ekonomické politiky do jihovýchodní Asie*. Praha: ÚMV, 1972. 52 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Projekce japonské zahraniční politiky do jihovýchodní Asie*. Praha: ÚMV, 1972. 48 s.
- PÁTEK, Jaroslav, VRANÝ, Jan: *Současná fáze procesu likvidace kolonialismu a rasismu na jihu Afriky*. Praha: ÚMV, 1976. 42 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Současné hospodářské a politické postavení Japonska*. Praha: ÚMV, 1977. 28 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Současné japonsko-čínské vztahy*. Praha: ÚMV, 1972. 37 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Současné japonsko-čínské vztahy: stručný výtah*. Praha: ÚMV, 1972. 18 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Současné postavení Namibie*. Praha: ÚMV, 1983. 34 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Současný stav integračních tendencí ve východní Africe*. Praha: ÚMPE, 1968. 32 s. (Studijní materiály; sv. 25).
- PÁTEK, Jaroslav: *Svítání na jihu Afriky*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1981. 364 s. (Svět v pohybu).
- PÁTEK, Jaroslav: *Úloha jihoafrického imperialismu v současném vývoji Afriky*. Praha: ÚMV, 1970. 152 s. (Studijní materiály; sv. 44).
- PÁTEK, Jaroslav: *Úloha remilitarizace v úsilí japonského imperialismu o nové pozice ve světové politice a ekonomice.* Praha: ÚMV, 1974. 24 s.
- PÁTEK, Jaroslav: *Vnitropolitické podmínky pro další rozvoj jihoafrického národně osvobozeneckého hnutí*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1979. 36 s. (Výzkumná práce; č. 6/1979).
- PÁTEK, Jaroslav: *Vývoj „rhodéské otázky" v létech 1965–1968*. Praha: ÚMPE, 1969. 102 s. (Studijní materiály; s. 39).
- PÁTEK, Jaroslav: *Vývoj v severní a jižní Rhodésii a v Ňasku v letech 1953–1963*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1964. 215 s.
- PAVLÍK, Petr: *Europeanisation and transformation of public administration: the case of the Czech Republic*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2003. 32 s. (Working Paper; No. 1).
- PAVLÍK, Petr: *Kdy zavést euro: co nejdříve nebo co nejpozději?* Praha: ÚMV, 2004. 10 s. (Policy Paper).
- PAVLÍK, Petr: *Reform and europeanisation of the public administration in the Czech Republic*. 1st ed. Praha, 2001: ÚMV. 15 s.
- PEČENKA, Marek, LUŇÁK, Petr: *Encyklopedie moderní historie*. 3. rozšíř. vyd. Praha: Libri, 1999. 655 s. ISBN 80-85983-95-8.
- PEŁCZYŃSKA-NAŁĘCZ, Katarzyna, DULEBA, Alexander, PÓTI, László, et al.: *Polityka Wschodnia Unii Europejskiej: perspektywa krajów wyszehradzkich*. 1. vyd. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich, 2003. 48 s. Spoluautor: Vladimír Votápek.
- PICK, Otto: *Winston Spencer Churchill: Evropan sui generis*. Praha: Nadace Jiřího z Poděbrad, 1998. 16 s. (Velcí Evropané). ISBN 80-86219-00-3.
- PLAČEK, Štěpán: *10. sjezd Socialistické internacionály: Stockholm 5.–8. 5. 1966.* Praha: ÚMPE, 1966. 92 s. (Studijní materiály; č. 6).
- PLAČEK, Štěpán: *Mezinárodní porady komunistických stran, socialistických stran a odborů 1965*. Praha: ÚMPE, 1966. 49 s. (Studijní materiály; č. 4).

- PLAČEK, Štěpán: *Nové prvky v zahraničně politické orientaci některých představitelů italské vlády levého středu*. Praha: ÚMPE, 1969. 182 s. (Studijní materiály; sv. 36).
- PLAČEK, Štěpán: *Politika jako věda a mezinárodní vztahy: diskusní příspěvek na zasedání ústavní rady ÚMPE ze dne 14. 6. 1965*. [Praha: ÚMPE, 19--]. 21 s.
- PLAČEK, Štěpán: *Stručná obsahová charakteristika rukopisu bělehradského Ústavu pro mezinárodní politiku a hodpodářství „Pregled nauke o medjunarodnim odnosima na Zapadu" – 1965: Přehled vědy o mezinárodních vztazích na Západě*. Praha: ÚMPE, 1965. 27 s.
- PLAČEK, Štěpán: *Výběrový soupis dokumentů o postoji západoevropských levicových hnutí k současnému vývoji evropské problematiky*. Praha: [s.n.], 1967. 18 s.
- PLECHANOVOVÁ, Běla: *Evropská unie na počátku 21. století: reformní procesy a institucionální změna*. Praha: Karolinum, 2006. 215 s. Autoři částí: Petr Drulák, Jan Karlas. ISBN 80-246-1154-6.
- PLESKAČ, Jiří: *Historické místo a funkce „ekonomického startu" ve světovém hospodářském vývoji*. Praha: ÚMPE, 1968. 72 s. (Studijní materiály; sv. 14).
- PLESKAČ, Jiří: *Problémy integrace Afriky. 1. část, Problémy hospodářské integrace Afriky a afrického společného trhu.* Praha: ÚMPE, 1967. 101 s. (Studijní materiály; sv. 8).
- PLŠKOVÁ, Jaroslava: *Východní politika Brandtovy vlády v letech 1969–1974*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1999. 216 s. ISBN 80-85864-75-4.
- POLÁČEK, Josef: *Afrikanskoje demokratičeskoje objedinenije (RDA) v bor'be protiv kolonializma (1946–1958*). 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1979. 167 s. (Studia Orientalia Pragensia; 10).
- POLÁČEK, Josef: *Dahome*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1967. 115 s. (Zeměmi světa).
- POLÁČEK, Josef: *Guinejská demokratická strana a její úloha v politickém vývoji země*. Praha: ÚMPE, 1968. 49 s.
- POLÁČEK, Josef: *Meždunarodnyje otnošenija Braziliji s nezavisimymi stranami Černoj Afriki*. 1. vyp. Praga: Institut meždunarodnych otnošenij, 1973. 16 s.
- POLÁČEK, Josef: *Národně osvobozenecké hnutí v tropické Africe v boji za nezávislost po druhé světové válce*. 1. vyd. Praha: SPN, 1980. 132 s.
- POLÁČEK, Josef: *Razvitije v prošlom i sovremennost' Obščej afro-malagasijskoj organizaciji (OKAM)*. 1. vyd. Praga: Institut meždunarodnych otnošenij, 1972. 22 s.
- POSPÍŠIL, Rudolf: *Knižní a časopisecká produkce k československo-polským vztahům (1945–1966)*. Praha: ÚMPE, 1967. 44 s.
- POSPÍŠILOVÁ, Růžena: *Belgie a západoevropská integrace: sympozium „Regionální aspekty západoevropské integrace"*. Praha: ÚMPE, 1966. 118 s.
- POSPÍŠILOVÁ-ŽELEZNÁ, Růžena: *Některé zkušenosti z programování v Montánní unii, prvního pokusu o nadstátně-monopolistické regulování reprodukčního procesu v integrační organizaci*. Praha: ÚMPE, 1966. 110 s. (Studijní materiály; č. 2).
- POTOČNÝ, Miroslav, DIENSTBIER, Jiří, KOTYK, Václav: *Europe. Equal security for all: proposal to establish European Security Commission*. 1st ed. Prague: Charles University [1990]. 23 s.
- RACZYŃSKI, Roman: *Malgašská republika po roce 1960*. Praha: ÚMPE, 1968. 107 s. (Studijní materiály; sv. 16).
- RACZYŃSKI, Roman: *Sociologie rozvojových zemí*. Praha: ÚMPE, 1969. 77 s. (Studijní materiály; sv. 34).

- REGNER, Václav, ŽIŽKA, Jaroslav: *Ideologizace zahraniční politiky USA*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1979. 32 s. (Výzkumná práce; č. 1/1979).
- REGNER, Václav: *Komplexní systém mezinárodního míru a bezpečnosti: seminář ÚMV 1. 12. 1987*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 78 s. (Informace ÚMV).
- REGNER, Václav: *Soudobá globální strategie imperialismu: teoreticko-analytická studie*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 197 s.
- REICHEL, Rudolf: *Instituce evropské spolupráce a bezpečnosti: analyticko-dokumentační přehled.* Praha: ÚMPE, 1969. 67 s. (Studijní materiály; sv. 43).
- REICHEL, Rudolf: *Výběr dokumentů k otázkám evropské bezpečnosti*. Praha: ÚMPE, 1969. (Studijní materiály; sv. 42).
- REKTOŘÍK, Jaroslav: *Krizový management ve veřejné správě: teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: Ekopress, 2004. 249 s. Autoři textu: Jan Šelešovský, Josef Vilášek, Jan Eichler aj. ISBN 80-86119-83-1.
- RERUP, Lorenz, PEDERSEN, Mogens N.: *Dvě dánské přednášky = Two Danish lectures*. K vydání připravil Karel Krátký. Praha: ÚMV, 1994. 16 s. (Studijní sešity; 2/1994).
- REZEK, Rudolf: *Postavení a politika NSR: k nástupu vlády SPD – NSR do druhého funkčního období*. Praha: ÚMV, 1973. 87 s.
- RŮŽEK, Miloslav: *Aktuální otázky na úseku odzbrojení*. Praha: ÚMV, 1983. 62 s.
- RŮŽEK, Miloslav: *K otázce kontroly plnění mezistátních odzbrojovacích dohod*. Praha: ÚMV, 1984. 33 s.
- RŮŽEK, Miloslav: *K otázce protibalistických raketových systémů*. Praha: ÚMV, 1984. 38 s.
- RŮŽEK, Miloslav: *Nebezpečí šíření jaderných zbraní: prahové státy*. Praha: ÚMV, 1985. 25 s.
- RŮŽEK, Miloslav: *Nové zbraně hromadného ničení.* Praha: ÚMV, 1985. 37 s.
- RŮŽEK, Miloslav: *Pastýřský list národní konference římsko-katolických biskupů USA z 3. 5. 1983*. Praha: ÚMV, 1983. 4 s. [9] s. příl.
- RŮŽEK, Miloslav: *Třetí kontrolní konference o nešíření jaderných zbraní: některé náměty k argumentaci*. Praha: ÚMV, 1984. 27 s.
- RŮŽEK, Miloslav: *Zákaz útoků proti jaderným zařízením*. Praha: ÚMV, 1983. 35 s.
- ŘEZANKOVÁ, Ivona: *Mezinárodní význam zkušeností NDR z výstavby rozvinuté socialistické společnosti pro upevňování jednoty socialistického společenstv*í. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 140 s. (Studie ÚMV; č. 11).
- ŘEZANKOVÁ, Ivona: *Problémy ideologického boje ve vztazích mezi NDR a NSR*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1987. 49 s. (Studie ÚMV; č. 22).
- ŘÍCHOVÁ, Blanka, BRAUN, Mats, ŠUŠLÍKOVÁ, Lada a kol.: *Vládní modely v parlamentních systémech: (Nizozemsko, Švédsko, Itálie, Španělsko, Slovensko a Mauretánie)*. Praha: Univerzita Karlova, 2006. 201 s. ISBN 978-80-86731-00-1.
- SABOL, Ján: *Americko-čínská normalizace*. Praha: ÚMV, 1976. 57 s.
- SEDLÁK, Jaromír: *Civilizace a životní prostředí: ke kritice nemarxistické ekologie*. Praha: ÚMV, 1973. 84 s.
- SEDLÁK, Jaromír: *Socialismus a mírové soužití*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961. 296 s.

- SEIFERT, Antonín: *Ecuador*. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1968. 133 s. (Zeměmi světa).
- SCHMIDT-HÄUER, Christian, MÜLLER, Adolf: *Viva Dubček: Reform und Okkupation in der ČSSR.* Mit einem einführenden Bericht von Heinrich Böll. Köln: Kiepenheuer und Witsch, 1968. 190 s.
- SKÁLA, Přemysl: *Stručný přehled integračních seskupení v subsaharské Africe: vybraná bibliografie k problému integrace rozvojových zemí*. Praha: ÚMV, 1971. 64 s. (Studijní materiály; sv. 52).
- SOBOTKA, Jiří: *Dosavadní vývoj a současný stav jednání o svolání konference o vojenském uvolnění v Evropě*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1983. 32 s.
- SOBOTKA, Jiří: *Idea společného evropského domu a možnosti ČSSR přispět k její realizaci*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1989. 40 s. (Studie ÚMV; č. 3).
- SOBOTKA, Jiří: *Komplexní systém mezinárodní bezpečnosti.* Praha: ÚMV, 1986. 48 s.
- SOBOTKA, Jiří: *Možnosti čs. aktivity na podporu vytváření oblastí bez jaderných zbraní v Evropě*. Praha: ÚMV, 1984. 23 s.
- SOJÁK, Vladimír: *Boj národů lidově demokratických zemí střední a jihovýchodní Evropy za svobodu*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957. 103 s.
- SOJÁK, Vladimír: *Co jsou mezinárodní vztahy*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960. 98 s. (Abeceda mezinárodních vztahů; sv. 6).
- SOJÁK, Vladimír: *Co jsou mezinárodní vztahy*. 1. vyd. Praha: ÚMPE [1960]. 65 s.
- SOJÁK, Vladimír: *International relations in our times = Mezinárodní vztahy naší doby*. 1 vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971. 283 s.
- SOJÁK, Vladimír, MUSÍLEK, J.: *K otázkám evropské bezpečnosti*. Praha: ÚV KSČ, 1972. 78 s. (Na pomoc lektorům a propagandistům).
- SOJÁK, Vladimír: *K problému výzkumu mezinárodních vztahů*. Praha: ÚMPE, 1965. 27 s.
- SOJÁK, Vladimír: *Mezinárodní pozadí Mnichova*. 1. vyd. Praha: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, 1958. 28 s.
- SOJÁK, Vladimír: *Mezinárodní význam Února: stenografický záznam přednášky z celostátní konference dne 15. 1. 1958*. Praha: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, 1958. 18 s. (Společenské vědy. Studijní materiály pro lektory Československé společnosti; č. 4).
- SOJÁK, Vladimír: *Mezinárodní vztahy naší doby*. 1. vyd. Praha: Horizont, 1976. 264 s. (Malá moderní encyklopedie; sv. 83).
- SOJÁK, Vladimír: *Od Mnichova k dnešku*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 33 s.
- SOJÁK, Vladimír: *Svět po druhé světové válce*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1962. 425 s. (Malá moderní encyklopedie; sv. 34).
- SOJÁK, Vladimír: *Úvod do mezinárodních vztahů naší epochy: upravený záznam přednášek*. Praha: Federální ministerstvo zahraničních věcí, 1974. 171 s.
- SOJÁK, Vladimír: *Vývoj Spojených států amerických po druhé světové válce*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1957. 40 s.
- SOJÁK, Vladimír, REGNER, Václav, BUŠNIAK, Ján a kol.: *Zahraniční politika NSR a problémy evropské bezpečnosti*. Praha: ÚMV, 1972. 120 s.

- SOLDÁNOVÁ, Jarmila: *Chronologie ASEAN: sdružení národů jihovýchodní Asie = Association of South East Asian Nations – ASEAN.* Praha: ÚMV, 1977. 33 s.
- SOLODOVNIKOV, V. G.: *Dnešní Afrika*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1969. 73 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 25).
- SOULEIMANOV, Emil, DITRYCH, Ondřej, STŘÍTECKÝ, Vít: *Terorismus: válka proti státu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. 394 s. Autoři částí: Ondřej Ditrych, Vít Střítecký. ISBN 80-86861-76-7.
- STEHLÍK, Jiří: *Životní prostředí: svět a Česká republika*. Praha: ÚMV, 1995. 27 s. (Studijní sešity; 1995).
- SVOBODOVÁ, Ivana: *Hospodářské vztahy mezi socialistickými zeměmi (zejména ČSSR) a rozvojovými zeměmi: výběrová bibliografie*. Praha: ÚMV, 1970. 95 s. (Studijní materiály; sv. 45).
- SVOBODOVÁ-KLUSÁKOVÁ, Zoe: *Poválečný vývoj zemědělství Francie*. Praha: ÚMPE [1965]. 58 s.
- ŠEDIVÝ, Jaroslav: *20 let československo-sovětské smlouvy*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 136 s.
- ŠEDIVÝ, Jaroslav: *Europäische Zusammenarbeit – europäische Sicherheit*. Bonn: Deutsche Gesellschaft für Auswärtige Politik, Europa Archiv, 1967, s. 351–358.
- ŠEDIVÝ, Jaroslav: *Február 1948 a mierové spolužitie*. 1. vyd. Bratislava: Vydavatel'stvo politickej literatúry, 1963. 236 s.
- ŠEDIVÝ, Jaroslav: *Hlad v sovětském Rusku v r. 1921–1922 a pomoc československého lidu.* Praha: ÚMPE [s.n.]. 100 s.
- ŠEDIVÝ, Jaroslav: *KSČ a čs. zahraniční politika.* 1. vyd. Praha: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, 1961. 20 s.
- ŠEDIVÝ, Jaroslav: *Politika a vzťahy: ZSSR v československej zahraničnopolitickej orientácii.* 1. vyd. Bratislava: Epocha, 1969. 223 s.
- ŠEDIVÝ, Jaroslav, KOŘALKOVÁ, Květa: *Vnešnjaja politika Čechoslovackoj socialističeskoj respubliky v 1945–1960 gg. = Zahraniční politika ČSSR v letech 1945–1960.* 1. vyd. Moskva: Izdatel'stvo social'no-ekonomičeskoj literatury, 1960. 170 s.
- ŠEDIVÝ, Jaroslav, KOŘALKOVÁ, Květa: *Zahraniční politika ČSR v letech 1945–1960.* 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960. 163 s.
- ŠEDIVÝ, Jiří: *Dilema rozšiřování NATO*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2001. 152 s. ISBN 80-86506-17-7.
- ŠÍMA, I., PÁTEK, Jaroslav: *Japonsko: politický a hospodářský přehled*. 1. vyd. Praha: Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí [1955]. 37 s.
- ŠKVAŘIL, Jaroslav, ČEBIŠ, Vladimír: *Vývoj základních ideově politických tendencí v KS Číny. Sv. 2. Současná zahraniční politika ČLR. Sv. 3.* 1. vyd. Praha: Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ, 1985. S. 2–132 (sv. 2), S. 135–293 (sv. 3). (Bulletin Soudobá Čína; č. 2/1985).
- ŠLAJCHRT, Josef: *Evropské hospodářské společenství: chronologie vývoje: druhé pololetí 1966 a první pololetí 1967.* 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1967. 154, 12 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 6).
- ŠLAJCHRT, Josef: *Procesy mezinárodní ekonomické integrace v Evropě (zvláště v podobě ES) a potřeby celoevropské ekonomické spolupráce.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. Neprav. str. (Studie ÚMV; č. 37).
- ŠLAJCHRT, Josef, PRAVDA, Z.: *Důsledky rozšíření EHS*. Praha: ÚMV, 1973. 57 s.

- ŠLAJCHRT, Josef: *Hlavní rysy současné struktury obchodních vztahů mezi socialistickými zeměmi a vyspělými kapitalistickými státy se zřetelem k hlavním faktorům, jež tuto strukturu ovlivňují*. Praha: ÚMV, 1971. 74 s. (Studijní materiály; sv. 54).
- ŠLAJCHRT, Josef: *Chronologie vývoje EHS v roce 1968: druhé pololetí 1967*. Praha: ÚMPE, 1968. 76 s. (Studijní materiály; sv. 32).
- ŠLAJCHRT, Josef: *Chronologie vývoje evropských společenství v roce 1968*. Praha: ÚMPE, 1969. 112 s. (Studijní materiály; sv. 41).
- ŠLAJCHRT, Josef: *K poválečnému hospodářskému vývoji v Rakousku.* Praha: ÚMPE, 1967. 165 s. (Studijní materiály ; sv. 4).
- ŠLAJCHRT, Josef: *K současnému stavu a vývojovým tendencím Evropského společenství*. Praha: ÚMV, 1984. 27 s.
- ŠLAJCHRT, Josef: *K současnému stavu, hodnocení a perspektivám západoevropské integrace*. Praha: ÚMV, 1972. 70 s.
- ŠLAJCHRT, Josef: *K současnému vývoji Evropského hospodářského společenství*. Praha: ÚMV, 1977. 52 s.
- ŠLAJCHRT, Josef: *Realizace závěrů z Helsinek v ekonomické oblasti*. Praha: ÚMV, 1977. 63 s.
- ŠLOSARČÍK, Ivo, KHOL, Radek, HAVRDA, Marek: *Analýzy 2002/2003: česká veřejná politika v perspektivě přistoupení k EU = Policy Papers 2002/2003: Czech Policies in the Light of the EU Accession*. 1. vyd. Praha: Institut pro evropskou politiku Europeum; Europeum – Institute for European Policy, 2003. 45 s., 49 s. ISBN 80-903237-1-5.
- ŠNEJDÁREK, Antonín: *L'autodétermination et ses faux apôtres*. Prague: Orbis, 1961. 54 s.
- ŠNEJDÁREK, Antonín: *Druhá světová válka: stručný přehled*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1960. 333 s. (Malá moderní encyklopedie; sv. 17).
- ŠNEJDÁREK, Antonín: *Druhá světová válka v dokumentech a fotografiích. 1. díl.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1968. 457 s.
- ŠNEJDÁREK, Antonín: *Druhá světová válka v dokumentech a fotografiích. 2. díl*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1968. 544 s.
- ŠNEJDÁREK, Antonín: *Druhá svetová vojna: stručný prehlad*. Bratislava: Osveta, 1960. 381 s. (Malá moderná encyklopédia; zv. 6).
- ŠNEJDÁREK, Antonín: *Italia e Cecoslovacchia nella lotta per l'indipendenza nazionale e per la pace*. Roma: Associazione italiana, 1962. 45 s.
- ŠNEJDÁREK, Antonín: *Německý imperialismus proti ČSR*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 21 s.
- ŠNEJDÁREK, Antonín: *Le Nouveau systeme economique Tchecoslovaque*. 1. éd. Bruxelles: Institut Royal des Relations Internationales [1968]. 159–173 s.
- ŠNEJDÁREK, Antonín: *Revanšismus – projev západoněmeckého imperialismu: příloha Přehledu světového tisku*. 1. vyd. [s.l.: s.n.], 1961. 34 s.
- ŠNEJDÁREK, Antonín: *Revanšisté proti Československu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963. 259 s.
- ŠNEJDÁREK, Antonín: *Self-determination: good slogan in bad hands*. Prague: Orbis, 1961. 44 s.
- ŠNEJDÁREK, Antonín: *Výbor z přednášek a statí 1966–1967*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1967. 227 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 10).

- ŠNEJDÁREK, Antonín: *Výbor z přednášek a statí 1968*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1969. 151 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 23).
- ŠNOBL, J.: *Kulturně propagační působení Československa do Německé spolkové republiky od druhé poloviny padesátých let do roku 1982*. Praha: ÚMV, 1983. 142 s.
- ŠNOBL, J.: *Kulturně propagační působení Československa do Rakouska od konce padesátých let do roku 1982.* Praha: ÚMV, 1983. 56 s.
- ŠRUCOVÁ, Blanka: *Demographic and employment problems and policies of Ghana*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1968. 85 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům = Papers and Studies on Research of International Relations; Vol. 19).
- ŠRUCOVÁ, Blanka: *Lidský faktor a jeho místo v rozvojovém procesu*. Praha: ÚMPE [s.n.]. 21 s. (Studijní materiály; č. 90).
- ŠRUCOVÁ, Blanka: *Úloha zaměstnanosti a nezaměstnanosti v rozvojových zemích.* Praha: ÚMPE, 1966. 56 s. (Studijní materiály; č. 3).
- ŠTEINDLER, Stanislav: *Ekonomický vývoj Německé spolkové republiky a její hospodářská politika vůči evropským socialistickým zemím*. Praha: ÚMPE, 1965. 60 s. (Studijní materiály; č. 1).
- ŠTEINDLER, Stanislav: *Problematika hospodářských styků mezi oběma německými státy*. Praha: ÚMPE, 1966. 67 s. (Studijní materiály; č. 7).
- ŠTEMBERA, Milan: *Konvenční odzbrojení v Evropě, východiska, možnosti a perspektivy v rámci celoevropského procesu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1991. 37 s. (Studie ÚMV; č. 55).
- ŠTEMBERA, Milan: *Možnosti v jednání o konvenčním odzbrojení v Evropě*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 32 s. (Studie ÚMV; č. 31).
- ŠTĚPÁNEK, Jiří: *Čechoslovakia i ekonomičeskoje sotrudničestvo so stranami-členami SEV = Československo a hospodářská spolupráce se socialistickými zeměmi*. 1. vyd. Moskva: Progress, 1974. 170 s.
- ŠTĚPÁNEK, Jiří: *Československo a hospodářská spolupráce se socialistickými zeměm*i. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1970. 210 s. (Ekonomie a společnost).
- ŠTĚPÁNEK, Jiří, KONEČNÝ, Čestmír: *K současným problémům ekonomického rozvoje, surovin a energetických zdrojů*. Praha: ÚMV, 1974. 27 [13] s.
- ŠTĚPÁNEK, Jiří: *RVHP a socialistická integrace*. Praha: Horizont, 1974. 277 s. (Malá moderní encyklopedie; sv. 77).
- ŠTĚPÁNOVÁ, Mariana: *Přehled zahraničně politických a hospodářských vztahů NDR 1949–1967*. Praha: ÚMPE, 1967. 187 s. (Studijní materiály; sv. 12).
- ŠTĚPANOVSKÝ, Jiří: *Czecho-Slovak Foreign Policy*. Praha: ÚMV, 1990. 18 s.
- ŠTĚPANOVSKÝ, Jiří: *Mezinárodní postavení Číny po druhé světové válce*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 314 s.
- ŠTĚPANOVSKÝ, Jiří: *Přehled vývoje v jihovýchodní Asii 1957–1958*. Praha: ÚMV [19--]. 19 s.
- ŠTOLBOVÁ, Eva: *Íránské císařství*. Praha: Svoboda, 1971. 211 s. (Zeměmi světa).
- ŠTURMA, Pavel, NOVÁKOVÁ, Jana, BÍLKOVÁ, Veronika: *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organisovanému zločinu*. 1. vyd. Praha: Beck, 2003. 362 s. ISBN 80-7179-305-1.
- ŠULA, Alois: *Úloha a možnosti skupiny Contadora při řešení středoamerického konfliktu.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 20 s. (Studie ÚMV; č. 15).

- ŠUMAVSKÝ, Jan, KUČERA, Pavel, SEIFERT, Antonín: *Kontinent před bouří.* 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1965. 148 s. (Fakta a svědectví; sv. 33).
- ŠVEJNAR, Zdeněk: *Industrializace Indie: změny v zahraničním obchodu a koloniální závislosti.* 1. vyd. Praha: Československá akademie věd, 1964. 226 s.
- ŠVEJNAR, Zdeněk: *Industrializace Indie a změny v zahraničním obchodě a v koloniální závislosti*. Praha: Československá akademie věd, 1961. 295 s.
- ŠVEJNAR, Zdeněk: *Zahraniční kapitál, pomoc a ekonomický růst rozvojových zemí*. Praha: ÚMV [1966]. 101 s.
- TAUBER, Arnošt: *The European economic community and Czechoslovakia*. Prague: Institute of International Politics and Economics, 1968. 23 s. (Series of studies; Vol. 30).
- TAUBER, Arnošt: *A gyapot pályafutása*. Přeložil Dányi Dezsö. Budapest: Közgazdasági és Jógi Könyvkiadó, 1968. 310 s.
- TAUBER, Arnošt, TAUBER, Jan B.: *Handbuch der internationale landwirtschaftlichen Institutionen: Übersetzung aus dem Tschechischen*. Berlin: Deutsche Akademie der Landwirtschaftswissenschaften zu Berlin, 1965. 248 s.
- TAUBER, Arnošt: *Rozvojové země: limitující a stimulující činitele rozvoje zemědělství v rozvojových zemích*. 1. vyd. Praha: Ústav vědeckotechnických informací, 1968. 96 s. (Studijní informace; č. 3-4).
- TAUBER, Arnošt: *Skandinávie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. 260, s.
- TESAŘ, Filip, HAVRÁNEK, Jan: *Balking the blunders in the Balkans: the western strategy*. Praha: ÚMV, 2004. 9 s. (Policy Paper).
- TESAŘ, Filip: *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. 251 s. ISBN 978-80-7367-097-9.
- TESAŘ, Filip: *Integrace balkánských států do EU a zájmy ČR: zkrácená verze: výstup z vědeckého projektu RM 01/05/05*. Praha: [Ministerstvo zahraničních věcí, 2005]. 24 s.
- TESAŘ, Filip: *Otázka řešení statusu Kosova: zkrácená verze: vědecký projekt MZV ČR RM 01/06/05*. Praha: [Ministerstvo zahraničních věcí, 2005]. 8 s.
- TESAŘ, Filip: *Rizika albánsko-makedonského konfliktu: pravděpodobnost a okolnosti vypuknutí rozsáhlejšího etnického konfliktu v jižním Srbsku*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2001. 35 s.
- TÍKAL, Svatopluk: *Ekonomický vývoj Spojeného království Velké Británie a Severního Irska v poválečném období*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1970. 156 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 27).
- TIŠLER, Jindřich: *Nový Zéland*. Praha: Svoboda, 1972. 129 s. (Zeměmi světa).
- TOMALOVÁ, Eliška: *Francie a její koloniální dědictví – případ zámořských území: aspekty autonomie a (ne)závislosti*. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 2006. 24 s. (Pražské sociálně vědní studie. Teritoriální řada TER-034). Studie vznikla v rámci výzkumného záměru MSM0021620841 Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika.
- TRHLÍK, Zdeněk: *Československo-čínské vztahy. 1. část*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 245 s. (Studie ÚMV; č. 16).
- TRHLÍK, Zdeněk: *Československo-čínské vztahy. 2. část*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 548 s. (Studie ÚMV; č. 16).
- TRHLÍK, Zdeněk: *Jawaharlal Nehru and the Munich Betrayal of Czechoslovakia*. Prague: Orbis, 1989. 89 s.

- TRHLÍK, Zdeněk: *Politika Čínské lidové republiky v mezinárodních organizacích: (1949–1985)*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 142 s.
- TRHLÍK, Zdeněk: *Přestavba v ČSSR a její vliv na vytváření podmínek pro realizaci čs. zahraniční politiky*. Praha: ÚMV, 1989. 34 s.
- TRHLÍK, Zdeněk: *Spojené státy americké a Československo: vztahy v létech 1918–1988; Část 1, Období let 1918–1959*. Praha: ÚMV, 1988. 440 s.
- TRHLÍK, Zdeněk: *Spojené státy americké a Československo: vztahy v létech 1918–1988; Část 2, Období let 1960–1988*. Praha: ÚMV, 1988. S. 443–806.
- TRHLÍK, Zdeněk: *Spojené státy americké a Československ: vztahy v létech 1918–1988; Část 3, Přílohy.* Praha: ÚMV, 1988. 350 s.
- TULMETS, Elsa, LEHMANN, Inna Manuela: *The German EU presidency 2007 – a test case for a new German european policy?: summary report*. Prague: Institute of International Relations, 2006. 12 s.
- TŮMA, Miroslav, BÍLKOVÁ, Veronika: *Nešíření zbraní hromadného ničení v kontextu aktuálních otázek mezinárodní bezpečnosti a boje proti terorismu: vědecký úkol MO ČR ÚSS/2004-S-1-037.* 1. vyd. Brno: Ústav strategických studií, 2004. 233 s. ISBN 80-85960-90-7.
- TŮMA, Miroslav: *Nešíření zbraní hromadného ničení v kontextu aktuálních otázek mezinárodní bezpečnosti a boje proti mezinárodnímu terorismu: zkrácená verze: [Výzkumný projekt MZV ČR RB 12/13/03]*. Praha: [Ministerstvo zahraničních věcí], 2003. 31 s.
- TŮMA, Miroslav: *Nešíření zbraní hromadného ničení, kontrola zbrojení, odzbrojení a Česká republika.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2002. 350 s. ISBN 80-86506-23-1.
- TŮMA, Miroslav, JANOŠEC, Josef, PROCHÁZKA, Josef: *Překonávání důsledků studené války v některých oblastech obranné politiky Československé a České republiky*. Brno: Univerzita obrany, 2007. 120 s. (S - 401). ISBN 978-80-7231-256-6.
- TŮMA, Miroslav: *Relics of Cold War: defence transformation in the Czech Republic*. Solna: Stockholm International Peace Research Institute, 2006. iv, 62 s. (SIPRI policy paper; No. 14).
- ULRICH, Ilja, SOUKUP, M., ŠVEJNAR, Zdeněk: *Teorie o úloze zahraničního kapitálu a hospodářské pomoci v ekonomickém rozvoji*. Praha: ÚMPE, 1967. 16 s. (Teorie ekonomického rozvoje HMVZ; č. 11).
- ULRICH, Ilja: *Úloha vnějších zdrojů v hospodářském rozvoji Nigérie*. Praha, ÚMPE, 1966. 47 s. (Studijní materiály; č. 1).
- ULRICH, Ilja: *Úloha zahraničního kapitálu v rozvojovém plánu: příklad Nigérie*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1968. 261 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 15).
- VAJNAR, Vratislav, VEJVODA, Miloš: *Odzbrojení 1945–1975*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1976. 360 s. (Svět v pohybu).
- VAJNAR, Vratislav: *Současná mezinárodní situace*. Praha: ÚMPE [197-]. 9 s.
- VALENTA, Jaroslav, KOŘALKOVÁ, Květa: *Vývojové tendence československo-polských vztahů v nejnovějších dějinách (1918–1945)*. Praha: ÚMPE [1966]. 9 s.
- VALENTA, Jiří: *Máme národní zájmy?* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1992. 258 s. ISBN 80-901301-0-0.
- VALENTA, Jiří: *Sovětská intervence v Československu 1968: anatomie rozhodnutí*. Praha: Svoboda; ÚMV, 1991. 192 s.
- VALENTA, Jiří: *Sovětskoje vtorženije v Čechoslovakiju*. Moskva: Nauka, 1991. 250 s.

- VALENTA, Jiří: *Soviet intervention in Czechoslovakia 1968: anatomy of a decision*. Rev. ed. Baltimore: Hopkins University, 1991. 20, 264 s.
- VESELÝ, Luboš: *Analýza dalšího vývoje kubánské společnosti s důrazem na srovnání kubánských podmínek se středoevropskými transformačními procesy: výzkumný projekt č. RM 02/02/04*. Praha: Člověk v tísni – společnost při ČT [2004]. 117 s. Autor textu: Jan Eichler aj.
- VIANO, Emilio C., MAGALLANES, José, BRIDEL, Laurent: *Transnational organized crime: myth, power and profit*. Text Miroslav Nožina. 1st ed. Durham: Carolina Academic Press, 2003. 12, 213 s. ISBN 0-89089-196-6.
- VOLNER, Štefan: *Geopolitika pre 21. storočie: stret morskej a podzemnej sily ako varovanie pre 21. storočie.* Autor textu: Jan Eichler. 1. vyd. Hlohovec: Efekt Copy, 2004. 226 s. ISBN 80-969190-3-2.
- VOLNER, Štefan: *Problémy bezpečnosti v 21. storočí*. Autoři textu: Jan Eichler ... [et al.]. 1. vyd. Banská Bystrica: Euroatlantické centrum, 2005. 275 s. ISBN 80-969306-1-3.
- VRABEC, Václav: *Slovensko – náš soused se zvláštními vztahy*. Praha: ÚMV, 1994. 28 s. (Studijní sešity; 1/1994).
- VRANÝ, Jan, BAMBAS, Petr: *4. KOR – krok k přestavbě mezinárodních hospodářských vztahů*. Praha: ÚMV, 1976. 37 s.
- VRANÝ, Jan: *Blízký a Střední východ: základní sociálně-ekonomické charakteristiky a postavení oblasti v mezinárodních hospodářských vztazích*. Praha: ÚMV, 1973. 44 s.
- VRANÝ, Jan: *Boj rozvojových zemí za dosažení a upevnění ekonomické samostatnosti: význam spolupráce se ZSS – nové jevy v 80. letech*. Praha: ÚMV, 1984. 50 s.
- VRANÝ, Jan: *Economic and social aspects of disarmament and conversion: research project*. Prague: Institute of International Relations, 1990. 62 s.
- VRANÝ, Jan: *Evaluation of development planning in the East-African sub-region: outline*. 1st ed. [s.l.: s.n., 19--]. 21 s.
- VRANÝ, Jan: *Finanční rezervy arabských zemí a rozvoj*. Praha: ÚMV, 1974. 20 s.
- VRANÝ, Jan: *Hospodářská spolupráce ČSSR s tzv. jádrem rozvojových zemí socialistické orientace při upevňování jejich ekonomické samostatnosti*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 35 s. (Studie ÚMV; č. 12).
- VRANÝ, Jan: *K ekonomickým a sociálním aspektům odzbrojení a konverze*. Praha: ÚMV, 1990. 43 s. (Výzkumná práce; č. 26).
- VRANÝ, Jan: *K některým problémům mezinárodní strategie rozvoje na 80. léta a přestavby mezinárodních ekonomických vztahů*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1980. 53 s. (Výzkumná práce; č. 6/1980).
- VRANÝ, Jan: *K novým jednáním o otázkách mezinárodních ekonomických vztahů mezi rozvojovými a vyspělými kapitalistickými státy a mezi zeměmi rozvojového světa*. Praha: ÚMV, 1982. 40 s. (Studie ÚMV; č. 1).
- VRANÝ, Jan: *Kritika nemarxistických teorií rozvoje a koncepcí postavení rozvojových zemí ve světovém hospodářství*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 45 s. (Studie ÚMV; č. 25).
- VRANÝ, Jan: *Mezinárodní ekonomická bezpečnost – obsahová náplň koncepce a možnosti její realizace*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 37 s. (Výzkumná práce; č. 24).
- VRANÝ, Jan: *Možnosti a předpoklady industrializace východoafrické oblasti*. Praha: ÚMPE, 1969. 137 s. (Studijní materiály; sv. 35).

- VRANÝ, Jan: *Neokolonialismus v Africe*. 1. vyd. Praha: Čs. výbor solidarity s národy Afriky a Asie, 1972. 75 s.
- VRANÝ, Jan: *Nové jevy a tendence v úsilí rozvojových zemí o přestavbu mezinárodních ekonomických vztahů v polovině 80. let*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1986. 43 s. (Výzkumná práce; č. 14).
- VRANÝ, Jan: *Pařížská jednání jako článek v přestavbě ekonomických vztahů*. Praha: ÚMV, 1977. 36 s.
- VRANÝ, Jan: *Perspektivy sociálně politických přeměn v subsaharské Africe*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1971. 119 s. (Prameny a studie k mezinárodním vztahům; č. 31).
- VRANÝ, Jan: *Příliv kapitálu do rozvojových zemí a jeho odliv – praxe mezinárodních monopolů.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1979. 42 s. (Výzkumná práce; č. 8/1979).
- VRANÝ, Jan: *Ropa a mezinárodní vztahy: k řešení naftové otázky z hlediska boje zemí Středního východu a severní Afriky proti naftovému imperialismu.* Praha: ÚMV, 1973. 191 s.
- VRANÝ, Jan: *Rozvojové země a některé nové jevy v mezinárodních hospodářských vztazích*. Praha: ÚMV, 1975. 34 s.
- VRANÝ, Jan: *Střední východ a severní Afrika: nové jevy v ekonomických a politických vztazích k zemím západní Evropy a USA*. Praha: ÚMV, 1975. 31 s.
- VRANÝ, Jan: *Suroviny a rozvojové země*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1982. 350 s.
- VRANÝ, Jan, VYCHODIL, František: *Úloha arabského kapitálu v současném mezinárodním vývoji*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1980. 56 s. (Výzkumná práce; č. 2/1980).
- VRANÝ, Jan: *Úloha institucionálních faktorů a společenské motivace v hospodářském rozvoji: na příkladě východoafrické oblasti*. Praha: ÚMV, 1970. 60 s. (Studijní materiály; sv. 47).
- VRANÝ, Jan: *Vědeckotechnická revoluce a industrializace rozvojových zemí*. Praha: Československá akademie věd; ÚMV, 1969. 19 s. (Studijní materiály; č. 86).
- VRANÝ, Jan, FÁREK, Jiří, LYSONĚK Josef: *Základní cíle, možnosti a cesty řešení zahraniční zadluženosti rozvojových zemí: s ohledem na příčiny a důsledky dluhové krize.* Praha: ÚMV, 1989. 2, 139 s. (Výzkumná práce; č. 25).
- VRANÝ, Jan: *Západní Afrika. Část 2*. 1. vyd. Praha: Institut zahraničního obchodu; Pressfoto, 1986. 437 s. (Obchodně ekonomické sborníky; č. 90, Řada Afrika).
- VRLA, Jaromír: *Afrika – kontinent dynamického vývoje a narůstajících konfliktů*. Praha: ÚMV, 1983. 80 s. (Studie ÚMV; sv. 5).
- VRLA, Jaromír: *Afrika a formování mezinárodní antiimperialistické fronty*. Praha: Federální ministerstvo zahraničních věcí ČR, 1984. 96 s. (Dokumenty a prameny ke studiu mezinárodních otázek; č. 16/1984).
- VRLA, Jaromír: *ČSSR a země subsaharské Afriky*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1987. 32 s. (Výzkumná práce; č. 19).
- VRLA, Jaromír: *Hlavní problémy a perspektivy současné spolupráce zemí socialistického společenství, zvláště ČSSR s africkými zeměmi*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 40 s. (Výzkumná práce; č. 7/1985).
- VRLA, Jaromír: *Hlavní rysy a tendence zahraniční politiky zemí socialistické orientace subsaharské Afriky.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1981. 54 s.
- VRLA, Jaromír: *Hlavní rysy politiky USA vůči Africe počátkem osmdesátých let*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1982. 100 s. (Výzkumná práce; č. 1/1982).

- VRLA, Jaromír: *Krizové jevy v ekonomice afrických zemí v 80. letech a jejich důsledky pro zahraniční politiku*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1987. 45 s. (Výzkumná práce; č. 17/1987).
- VRLA, Jaromír: *Mezinárodně politické důsledky nových jevů a tendencí v socialistické orientaci afrických zemí v 80. letech*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1986. 49 s. (Výzkumná práce; č. 12).
- VRLA, Jaromír: *Nová etapa vývoje jihu Afriky*. Praha: ÚMV, 1990. 22 s.
- VRLA, Jaromír, DRBOUTOVÁ, Blanka: *Problémy transformace politických a ekonomických systémů v afrických státech.* Praha: ÚMV, 1991. 43 s. (Výzkumná práce; č. 28).
- VYCHODIL, František: *Analýza dokumentů 7. vrcholné konference Nezúčastněných zemí v Dillí z hlediska zájmů československé zahraniční politiky*. Praha: ÚMV, 1983. 54 s.
- VYCHODIL, František: *Analýza průběhu a výsledky 8. vrcholné konference hnutí nezúčastněných zemí v Harare*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1986. 71 s. (Výzkumná práce; č. 16).
- VYCHODIL, František: *Blízký a Střední východ po druhé světové válce (v letech 1945–1959*). 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960. 111 s. (Vysoká stranická škola při ÚV KSČ).
- VYCHODIL, František: *Hlavní rysy a problémy hnutí nezúčastněnosti před jeho konferencí na nejvyšší úrovni v Kolombu.* Praha: ÚMV, 1976. 17 s.
- VYCHODIL, František: *Hlavní trendy vnitřního vývoje a zahraniční politiky rozvojových zemí*. Praha: ÚMV, 1978. 86 s. (Výzkumná práce; č. 4).
- VYCHODIL, František, KOVÁŘ, Jindřich: *Hlavní vývojové tendence hnutí nezúčastněnosti před 5. summitem v Kolombu*. Praha: ÚMV, 1976. 58 s.
- VYCHODIL, František, JAHODA, Ladislav: *Liga arabských států*. 1. vyd. Praha: ÚMPE, 1960. 89 s.
- VYCHODIL, František: *Nekapitalistická cesta rozvoje*. Praha: Čs. výbor solidarity s národy Afriky a Asie, 1973. 131 s.
- VYCHODIL, František: *Nové politické myšlení v současných mezinárodních vztazích*. Praha: Svoboda, 1989. 213 s.
- VYCHODIL, František: *Palestinská otázka v kontextu řešení středovýchodního problému*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1974. 42 s.
- VYCHODIL, František: *Politika Egypta a Libye ve světle současné situace na Blízkém a Středním východě a možné perspektivy egyptsko-libyjského sjednocení*. Praha: ÚMV, 1973. 108 s.
- VYCHODIL, František: *Postoj USA ke konfliktu na Středním východě: analýza zprávy „K míru na Středním východě“, kterou vypracovala skupina předních zahraničně politických odborníků USA*. Praha: ÚMV, 1976. 28 s.
- VYCHODIL, František, KOVÁŘ, Jindřich, LYSONĚK, Josef a kol.: *Regionální konflikty v rozvojovém světě a politika národního usmíření*. Praha: ÚMV, 1989. 132 s. (Výzkumná práce; č. 38).
- VYCHODIL, František, BUREŠ, Jaroslav: *Rezoluce OSN o sionismu jako formě rasismu*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1990. 17 s. (Studie ÚMV; č. 49).
- VYCHODIL, František: *Socialistická orientace – problémy a perspektivy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1981. 141 s.
- VYCHODIL, František: *Současná etapa národně osvobozeneckých revolucí a cesty upevňování jednoty antiimperialistických sil.* Praha: ÚMV, 1974. 52 s.
- VYCHODIL, František: *Současný stav osvobozeneckého hnutí v arabských zemích*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 1959. 31 s.

- VYCHODIL, František: *Tendence a problémy hnutí nezúčastněných v 80. letech: situační analýza před 8. summitem.* Praha: ÚMV, 1982. 65 s. (Studie ÚMV; č. 4).
- VYCHODIL, František: *Úsilí nezúčastněných zemí o dekolonizaci v oblasti informační politiky*. Praha: ÚMV, 1976. 60 s.
- VYCHODIL, František, VRANÝ, Jan, KOVÁŘ, Jindřich: *Výsledky 5. konference nezúčastněných zemí v Kolombu a perspektivy vývoje hnutí nezúčastněnosti*. Praha: ÚMV, 1976. 71 s.
- VYCHODIL, František: *Výsledky 6. konference nezúčastněných zemí v Havaně: hlavní problémy a tendence vývoje hnutí.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1980. 129 s. (Výzkumná práce; č. 80/1980).
- VYCHODIL, František: *Výsledky ministerské konference hnutí nezúčastněných zemí v Luandě*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1985. 33 s. (Výzkumná práce; č. 10/1985).
- VYKOUKAL, Jiří P.: *Visegrád: možnosti a meze středoevropské spolupráce*. Ed. Petr Drulák. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2003. 405 s. ISBN 80-86569-34-9.
- WAGNER, Richard: *Panství kapitalistických monopolů v Československu*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 257 s.
- WAISOVÁ, Šárka: *Ve stínu modernity: perspektivy a problémy rozvoje*. Ed. Petr Jelínek. Plzeň: Čeněk, 2005. 375 s. ISBN 80-86898-54-7.
- WANNER, Jan: *Brežněv a východní Evropa 1968–1982*. Praha: Univerzita Karlova, 1995. 294 s. ISBN 80-7184-041-6.
- WODECKI, Pavel: *Současná fáze vztahů USA – západní Evropa a politika USA*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1987. 42 s.
- WYATT, David K.: *Dějiny Thajska*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 360 s. (Dějiny států). Autoři kapitol Jana Fajfrová, Miroslav Nožina aj. ISBN 80-7106-492-0.
- ZEMAN, Karel: *Porovnání struktur společenského produktu ČSSR a vybraných zemí a mezinárodních společenství.* 1. vyd. Praha: Ekonomický ústav ČSAV, 1973. 167 s. (Studie Kabinetu; sv. č. 16).
- ZEMAN, Karel: *Porovnání veličin společenského produktu ČSSR a vybraných zemí a mezinárodních společenství.* 1. vyd. Praha: Ekonomický ústav ČSAV, 1973. 101 s. (Studie; č. 15).
- ZEMAN, Karel: *Pravděpodobný vývoj veličin a struktur společenského produktu ČSSR a vybraných zemí a mezinárodních společenství v dlouhodobém výhledu*. 1. vyd. Praha: Ekonomický ústav ČSAV, 1974. 138 s. (Studie; č. 23).
- ZEMAN, Karel: *Vývoj národního hospodářství ekonomicky rozvinutých zemí do roku 1980: srovnávací prognostická úvaha o vývoji vnějšího ekonomického prostředí rozvoje čs. národního hospodářství*. 1. vyd. Praha: Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací, 1976. 89 s.
- ZICH, František, HOUŽVIČKA, Václav, JEŘÁBEK, Milan: *Reflexe sudetoněmecké otázky a postoje obyvatelstva českého pohraničí k Německu*. Ústí nad Labem: Sociologický ústav AV ČR, 1997. 94 s. ISBN 80-85950-27-8.
- ZVADA, Ján, REGNER, Václav: *Boj za mír v letech 1979–1986*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1987. 389 s.
- ŽELEZNÁ, Růžena: *Benelux: skripta pro školu MZV*. Praha: ÚMPE [1960]. 55 s.
- ŽELEZNÁ, Růžena: *Zbídačování dělnické třídy za soudobého kapitalismu*. Praha: ÚMPE, 1959. 32 s.

• ŽIŽKA, Jaroslav: *Druhá světová válka ve strategických koncepcích imperialismu*. 1. vyd. Praha: Federální ústřední výbor Československého svazu protifašistických bojovníků, 1985. 33 s.

• ŽIŽKA, Jaroslav: *Současný ideologický boj a úloha Mezinárodní informační agentury USA v něm*. Praha: ÚMV, 1978. 25 s.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE PUBLIKACÍ VYDANÝCH V ÚMPE/ÚMV PRO EXTERNÍ ZADAVATELE

V bibliografii jsou zařazeny záznamy knih, ročenek a drobných tisků, které byly vydány v ÚMPE/ÚMV a zároveň autoři nejsou (nebyli) pracovníky ÚMPE/ÚMV. Jsou zde uvedeny i tituly, ke kterým pracovník ÚMPE/ÚMV napsal úvod, předmluvu, doslov, přeložil text nebo se jinak podílel na vydání publikace (revize textu, korektury apod.).

- *Agenda 2000*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1999. 61 s. ISBN 80-85864-70-3.
- *Akt o jednotné Evropě: (pracovní překlad z Bulletinu Evropských společenství, příloha 2/86)*. Praha: ÚMV, 1993. 36 s. (Evropská integrace v dokumentech). ISBN 80-901301-5-1.
- *Amsterodamská smlouva*. Sestavil Richard Král. Praha: Karolinum; ÚMV, 1998. 168 s. (Evropská integrace v dokumentech). ISBN 80-7184-701-1.
- *Amsterodamská smlouva*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV [1999]. 277 s. (Evropská unie). ISBN 80-85864-73-8.
- *Bezpečnostní strategie České republiky 2001*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2001. 16 s.
- *Bezpečnostní strategie České republiky 2003*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2003. 28 s. ISBN 80-86506-34-5.
- *A Conflictual community, catastrophe, detente: an outline of the portrait of German-Czech history since the 19th century.* Prague: Institute of International Relations, 1996. 44 s. ISBN 80-85864-25-8.
- *The Czech Republic and small arms and light weapons*. Autors: Josef Vítek … [et al.]; foreword by Jan Kavan. 1st ed. Prague: Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic; Institute of International Relations, 2001. 48 s. ISBN 80-86506-10-X.
- *Česká republika a ruční a lehké zbraně*. Autor textu Josef Vítek... [et al.]; úvod Jan Kavan. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 2001. 48 s. ISBN 80-86506-09-6.
- *Česká republika v hodnocení Evropské komise 1998*. Úvod Jan Kavan. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum; Delegace Evropské komise v ČR, 1998. 160 s. (Evropská integrace v dokumentech). ISBN 80-85864-56-8.
- *Česká republika v hodnocení Evropské komise 1999*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1999. 118 s. (Evropská unie). ISBN 80-85864-78-9.
- *Česká republika v hodnocení Evropské komise 2000*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2000. 118 s. (Evropská unie). ISBN 80-85864-98-3.
- *Diferenciační politika hlavních kapitalistických států v jejich vztazích k zemím socialistického společenství*. Praha: ÚMV, 1980. 61 s.
- *Dlouhodobá sovětsko-francouzská obchodní dohoda; Oficiální návštěva ministra zahraničních věcí SSSR A. A. Gromyka v Paříži v době od 25. do 30. dubna 1965*. Praha: ÚMPE, 1965. 12, 18, 36 s. (Informační záznamy; 6/1965).
- *Dohoda o partnerství mezi členy africké, karibské a tichomořské skupiny států na jedné straně a Evropským společenstvím a jeho členskými státy na druhé straně, podepsaná v Cotonou 23. června 2000: Dohoda z Cotonou*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004. 64 s.

- *EU a přidružené země: zemědělství: alternativní strategie pro rozvíjení vztahů v oblasti zemědělství mezi EU a přidruženými zeměmi se zřetelem k jejich budoucímu přistoupení: strategický dokument o zemědělství*. Praha: ÚMV; Delegace Evropské komise v ČR, 1996. 34 s.
- *Evropská sociální politika: cesta vpřed pro Unii. Bílá kniha*. Praha: ÚMV; Evropská komise, 1994. 56 s. ISBN 80-85864-06-1.
- *Export controls in the Czech Republic in 2003: controls of transfers of military equipment: production, export and import of small arms and light weapons.* Ed. Petr Kaiser. 1st ed. Prague: Ministry of Foreign Affairs; Institute of International Relations, 2004. 44 s. ISBN 80-86506-41-X.
- *Ghetto: Litzmannstadt 1941–1944: dokumenty a výpovědi o životě českých židů v lodžském ghettu*. Sestavil Richard Seemann. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2000. 307 s. ISBN 80-85864-97-5.
- *Koncepce zahraniční politiky České republiky*. Praha: ÚMV, 1999. 24 s.
- *Konference KBSE Lidská dimenze Kodaň 5.–29. června 1990: fakta a dokumenty.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1990. 39 s.
- *Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění: náčrt výkladu německo-českých dějin od 19. století*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Společná česko-německá komise historiků, 1996. 39 s. ISBN 80-85864-22-3.
- *Kontrola exportu v České republice v roce 2003: kontrola obchodu s vojenským materiálem: objem výroby, vývozu a dovozu ručních a lehkých zbraní*. Ed. Petr Kaiser. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí; ÚMV, 2004. 44 s. ISBN 80-86506-40-1.
- *Malá encyklopedie Evropské unie*. Praha: ÚMV, 1997. 256 s. ISBN 80-85864-34-7.
- *Mexická zahraniční politika.* Praha: ÚMPE, 1967. 10 s. Projev mexického velvyslance v Itálii dr. Antonio Gomez Robledo dne 26. 10. 1967 v ÚMPE.
- *Mezinárodní symposium o MLF a evropské bezpečnosti: Berlín, 27.–29. 10. 1964 = International symposium on MLF and europe's security*. Praha: ÚMPE, 1964. 60 s.
- *Národní program přípravy České republiky na členství v Evropské unii – 1999*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 1999. 224 s. ISBN 80-85864-72-X.
- *Německá spolková republika před volbami do spolkového sněmu: poznatky z interní mezispojenecké „diskuze u kulatého stolu" z Ústavu pro mezinárodní politiku a hospodářství v Berlíně 12.–13. 2. 1976*. Praha: ÚMV, 1976. 41 s.
- *North – South relations: the influence of Islam.* Prague: Institute of International Relations, 1994. 51 s. (Study Papers ; 4/1994).
- *Parlamenty a evropská integrace – způsoby práce, kompetence, přístupy: pracovní materiály pro poslance a správní odborníky v České republice*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Bonn: Institut für Europäische Politik; Brusel: Trans European Policy Studies Association, 1994. 156 s.
- *Pravidelné zprávy Evropské komise za rok 1999: o České, Maďarské, Polské a Slovenské republice – pokrok v předvstupním procesu*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Karolinum; Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2000. 308 s. ISBN 80-85864-81-9.
- *Postavení Íránu v současných mezinárodních vztazích*. Praha: ÚMV, 1977. 49 s.
- *Právní aspekty odsunu sudetských Němců*. Praha: ÚMV, 1995. 84 s. ISBN 80-85864-13-4.
- *Právní aspekty odsunu sudetských Němců: sborník*. 2. upr. a dopl. vyd. Praha: ÚMV, 1996. 120 s. ISBN 80-85864-19-3.
- *Programy pomoci Evropských společenství Phare, ISPA, SAPARD*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo financí České republiky; ÚMV, 2001. 40 s. ISBN 80-86506-15-0.

- *Projekt Bezpečnost pro Evropu: závěrečná zpráva*. Praha: ÚMV, 1994. 69 s. ISBN 80-85864-01-0.
- *Příprava přidružených zemí střední a východní Evropy na začlenění do vnitřního trhu Unie: Bílá kniha*. Přeložil Zdeněk Masopust. 1. vyd. Praha: ÚMV; Delegace Evropské komise v ČR, 1995. 32 s. (Evropská integrace v dokumentech). ISBN 80-85864-12-6.
- *Příprava přidružených zemí střední a východní Evropy na začlenění do vnitřního trhu Unie: Bílá kniha – příloha*. Přeložil Zdeněk Masopust. Praha: ÚMV, 1995. 469 s. (Evropská integrace v dokumentech).
- *Příruční slovníček rakouských dramatiků, jejichž hry byly přeloženy a publikovány v češtině*. Sestavila Magdalena Štulcová. Praha: ÚMV; Rakouský kulturní institut, 1999. 60 s. ISBN 80-85864-58-4.
- *Report on the foreign policy of the Czech Republic: between July 1998 and December 1999*. Ed. Otto Pick and Christopher Lord; preface Jan Kavan. 1st ed. Prague: Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic; Institute of International Relations, 2000. 295 s. ISBN 80-85864-95-9.
- *Report on the foreign policy of the Czech Republic: between January 2000 and December 2000*. Preface Jan Kavan. 1st ed. Prague: Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic; Institute of International Relations, 2001. 263 s. ISBN 80-86506-14-2.
- *Report on the foreign policy of the Czech Republic: between January 2001 and December 2001*. Preface Jan Kavan. 1st ed. Prague: Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic; Institute of International Relations, 2002. 292 s. ISBN 80-86506-21-5.
- *Report on the foreign policy of the Czech Republic: between January 2002 and December 2002*. Preface Cyril Svoboda. 1st ed. Prague: Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic; Institute of International Relations, 2003. 317 s. ISBN 80-86506-29-0.
- *Report on the foreign policy of the Czech Republic: between January 2003 and December 2003*. Preface Cyril Svoboda. 1st ed. Prague: Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic; Institute of International Relations, 2003. 314 s. ISBN 80-86506-37-1.
- *Report on the foreign policy of the Czech Republic: between January 2004 and December 2004*. Preface Cyril Svoboda. 1st ed. Prague: Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic; Institute of International Relations, 2005. 360 s. ISBN 80-86506-46-0.
- *Report on the foreign policy of the Czech Republic: between January 2005 and December 2005*. Preface Cyril Svoboda. 1st ed. Prague: Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic; Institute of International Relations. 2006. 352 s. ISBN 80-86506-52-5.
- *Report of the foreign policy of the Czech Republic: between January 2006 and December 2006*. 1st ed. Prague: Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic; Institute of International Relations. 2007. 392 s. ISBN 978-80-86506-60-9.
- *Růst, konkurenceschopnost, zaměstnanost: výzvy a cesty vpřed do 21. století. Bílá kniha*. Praha: ÚMV, 1994. 147 s. (Evropská integrace v dokumentech). ISBN 80-85864-03-7.
- *Security strategy of the Czech Republic 2001*. 1st ed. Prague: Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic; Institute of International Relations, 2001. 16 s
- *Security strategy of the Czech Republic 2003*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations; Ministry of Foreign Affairs, 2004. 28 s. ISBN 80-86506-35-5.
- *Schengenské dohody*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 2001. 72 s. ISBN 80-85864-64-9.
- *Smlouva o Evropské unii (pracovní překlad): Maastrichtská smlouva*. Praha: ÚMV, 1992. 207 s. (Evropská integrace v dokumentech). ISBN 80-901301-1-9.

- *Strategie národní bezpečnosti Spojených států: překlad zprávy prezidenta*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1988. 40 s. (Informace ÚMV; č. 13).
- *Text přednášky pana Françoise Mitterranda, předsedy Federace demokratické a socialistické levice a poslance národního shromáždění, přednesená v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii dne 14. listopadu 1967*. Praha: ÚMPE, 1967. 53 s.
- *Vyhnání a život Čechů v pohraničí 1938–1945: vzpomínky: příloha sborníku Historie okupovaného pohraničí 1938–1945 ročník 1999. 2. část.* Sestavil Karel Zelený. Praha: ÚMV, 1999. 173 s. ISBN 80-85864-68-1.
- *Vzděláním překonat bariéry: VIII. výroční konference Česko-německého diskusního fóra ve spolupráci s Ústavem mezinárodních vztahů, Liberec, 7. a 8. října 2006 = Barrieren durch Bildung überwinden: VIII. Jahreskonferenz des Deutsch-Tschechischen Gesprächsforums in Zusammenarbeit mit dem Institut für Internationale Beziehungen in Prag, Reichenberg, am 7.–8. Oktober 2006*. Praha: ÚMV, 2007. 216 s. ISBN 978-80-86506-63-0.
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od července 1998 do prosince 1999*. Úvod Jan Kavan. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 2000. 295 s. ISBN 80-85864-87-8.
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2000 do prosince 2000*. Úvod Jan Kavan. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 2001. 279 s. ISBN 80-86506-13-4.
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2001 do prosince 2001*. Úvod Jan Kavan. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 2002. 316 s. ISBN 80-86506-20-7.
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2002 do prosince 2002*. Úvod Cyril Svoboda. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 2003. 332 s. ISBN 80-86506-28-2.
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2003 do prosince 2003*. Úvod Cyril Svoboda. 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2004. 344 s. ISBN 80-86506-36-3.
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004*. Úvod Cyril Svoboda. 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2005. 416 s. ISBN 80-86506-45-2.
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2005 do prosince 2005*. Úvod Cyril Svoboda. 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2006. 414 s. ISBN 80-86506-51-7.
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2006 do prosince 2006.* 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2007. 448 s. ISBN 978-80-86506-59-3.
- *Zpráva Reflexní skupiny: strategie pro Evropu*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Delegace Evropské komise v ČR, 1996. 48 s.
- BARTÁK, Karel, BETHLENFALVY, Daniela von: *Mýty a realita Evropské unie: legendy, jimiž je opředeno přibližování ČR k EU*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 2000. 82 s. (Průvodce EU). ISBN 80-85864-86-X.
- BARTÁK, Karel: *Průvodce Evropskou unií.* 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 1999. 88 s. (Průvodce EU). ISBN 80-85864-74-6.
- BARTÁK, Karel: *Průvodce Evropskou unií*. 2. uprav. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 2000. 88 s. ISBN 80-85864-92-4.

- BERGHE, Yvan Vanden: *Velké nedorozumění?: dějiny studené války (1917–1990)*. Překlad Petr Drulák 1. vyd. Praha: ÚMV; Rada pro mezinárodní vztahy, 1996. 231 s. ISBN 80-85864-24-X.
- DAUSES, Manfred A., VĚRNÝ, Arsén: *Evropské právo se zaměřením na rozhodovací praxi Evropského soudního dvora*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1998. 447 s. ISBN 80-85864-41-X.
- GENEVEY, P.: *Problémy odzbrojení a jeho kontrol*y. Praha: ÚMPE, 1967. 19 s.
- GREGER, Petr: *Průvodce občana Evropskou unií.* 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 1999. 60 s. ISBN 80-85864-76-2.
- HÁJEK, Jiří: *Paměti*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1997. 349 s. ISBN 80-85864-26-6.
- HYBÁŠKOVÁ, Jana, NÚÑEZ, Jesús A., AMIRAH, Haizam: *EU and the Mediterranean: perspectives of future cooperation: conference, 22 May 2006.* Praha: ÚMV, 2006. Přeruš. str.
- JECH, Karel, DLOUHÝ, Jiří: *Průvodce ochránce životního prostředí Evropskou unií*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 2000. 79 s. (Průvodce EU). ISBN 80-86506-05-3.
- JUNG, Zdeněk, PRŮŠA, Miroslav: *Výsledky Uruguayského kola a jejich význam pro Českou republiku*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1994. 75 s. ISBN 80-85864-08-8.
- LALOUM, Emmanuelle: *Shaping french foreign policy for next 5 years: Ségolene Royal vs. Nicolas Sarkozy*. Praha: Institute of International Relations, 2007. 7 s. (Policy Paper).
- LEBEDĚV, N.: *Mezinárodní vztahy – dialektika vývoje: překlad sovětské stati „Meždunarodnyje otnošenija – dialektika razvitija“*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1980. 20 s.
- LIBÁNSKÝ, Václav, ŠTĚPÁN, Petr: *Průvodce spotřebitele Evropskou unií*. 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2001. 76 s. (Průvodce EU). ISBN 80-86506-08-8.
- MAŇÁK, Martin: *Sto otázek a odpovědí o Evropské unii*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 2000. 84 s. ISBN 80-85864-77-0.
- ROSENBERG, Werner, STIPP, Annemarie: *Postupimská dohoda a otázka evropské bezpečnosti: zpráva z vědeckého kolokvia v Postupimi 14.–16. 6. 1965.* Praha: ÚMPE, 1965. 24 s.
- ROUČEK, Libor: *Malá politologie*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 1993. 111 s. ISBN 80-901301-8-6.
- ROVNÁ, Lenka: *Průvodce studenta Evropskou unií.* 1. vyd. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí, 2000. 80 s. (Průvodce EU). ISBN 80-85864-80-0.
- ŘÍHA, Ladislav, HŮRKOVÁ, Dana: *Průvodce daňovou správou před vstupem České republiky do Evropské unie*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 2001. 130 s. (Průvodce EU). ISBN 80-86506-12-6.
- SANAKOJEV, Šalva Parsadanovič, KAPČENKO, Nikolaj Ivanovič: *Teorie zahraniční politiky socialismu: výtah ze sovětské publikace: O teoriji vnešnej politiki socializma.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 1980. 53 s.
- SVEDBERG, Marcus: *Baltic security cooperation and its relevance for Central European security*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 1998. 48 s. (Study Papers; No. 1/98).
- ŠEBESTOVÁ, Jindra: *NATO: aliance pro 21. století*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; ÚMV, 2000. 27 s. ISBN 80-86506-02-2.
- ŠMEJKAL, Václav, KADLČÁK, Richard, URBAN, Luděk: *Průvodce podnikatele Evropskou unií*. Praha: ÚMV; Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2000. 123 s. (Průvodce EU). ISBN 80-85864-83-5.

- WITZOVÁ, Ivana: *Důsledky vstupu České republiky do Evropské unie*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2000. 83 s. ISBN 80-85864-89-4.
- ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel: *Československo a subsaharská Afrika v letech 1948–1989*. Praha: ÚMV, 2007. 322 s. ISBN 80-86506-58-4.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE ČLÁNKŮ A STATÍ PRACOVNÍKŮ ÚMV OD LEDNA 2000 DO ČERVNA 2007

Do bibliografie nejsou zařazeny články publikované v denním a týdenním tisku a nebo pouze na internetu.

BARŠA, Pavel

- BARŠA, Pavel: Amerika a Evropa. In*: Hodina impéria*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 71–118. ISBN 80-210-3114-X.
- BARŠA, Pavel: Budoucí americká politika na Středním východě. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2003, s. 5–6.
- BARŠA, Pavel, CÍSAŘ, Ondřej: Epistemologie a politika. *Politologický časopis*, 2006, roč. 13, č. 2, s. 243–248.
- LUŽNÝ, Dušan, BARŠA, Pavel: Jsem proti moralizování v politice. *Sedmá generace*, 2003, roč. 12, č. 1, s. 24–27.
- BARŠA, Pavel, BARŠOVÁ, Andrea: Kdo a proč nemá rád Židy a Izrael: evropská a česká zpráva o projevech antisemitismu se liší v definici tohoto fenoménu. *Mezinárodní politik*a, 2004, roč. 28, č. 10, s. 16–17.
- BARŠA, Pavel: Konec Romů v Česku?: kacířské eseje plzeňských antropologů. *Politologický časopis*, 2005, roč. 12, č. 1, s. 67–79.
- BARŠA, Pavel: Krize sekulární republiky a sociologie islamizace. *Politologický časopis*, 2004, roč. 11, č. 3, s. 288–300.
- BARŠA, Pavel: The Limits of the nation state. *Perspectives*, 2000, No. 14, s. 5–26.
- BARŠA, Pavel: Má Evropská unie rozvíjet menšinovou politiku? In: *Prezentace zájmů menšin v EU*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 60–67. ISBN 80-7325-087-X.
- BARŠA, Pavel: Meze suverenity – dekonstrukce moderní dichotomie národního společenství a mezinárodní anarchie. *Mezinárodní vztahy*, 2000, roč. 35, č. 3, s. 5–17.
- BARŠOVÁ, Andrea, BARŠA, Pavel: Mezi asimilací a multikulturalismem: Západ si vyzkoušel oba extrémy, nyní hledá střední cestu. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 5, s. 6–9.
- BARŠOVÁ, Andrea, BARŠA, Pavel: Od multikulturalismu k občanské integraci. Změny v západoevropských politikách integrace přistěhovalců. *Sociální studia*, 2005, č. 1, s. 49–66.
- BARŠA, Pavel: Waging war in the name of human rights?: fourteen theses about humanitarian intervention? *Perspectives*, 2005, No. 24, s. 5–20.
- BARŠA, Pavel: Zdroje amerického chování. K diskuzi o transatlantické diferenci. *Mezinárodní vztah*y, 2003, roč. 38, č. 2, s. 5–22.

BENEŠ, Vít

- BENEŠ, Vít: Evropská unie a Turecko: krize důvěry? *Mezinárodní politika,* 2006, roč. 30, č. 11, s. 10–12.
- KRATOCHVÍL, Petr, CIBULKOVÁ, Petra, BENEŠ, Vít: Foreign policy, rhetorical action and the idea of otherness: the Czech Republic and Russia. *Communist and Post-Communist Studies*, 2006, Vol. 39, No. 4, s. 497–511.

- BENEŠ, Vít: Mercosur: na cestě od rivality k regionální integraci. In: *Problémy mezinárodní politiky očima mladých badatelů*. 1. vyd. Praha: Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka VŠE, 2006, s. 7–22. ISBN 80-245-1122-3.
- DRULÁK, Petr, BENEŠ, Vít: Metaforický střet o Evropu: Havel vs. Klaus. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 5, s. 41–43.
- BENEŠ, Vít: Střet hypotéz východního rozšíření Evropské unie. *Mezinárodní vztahy*, 2005, roč. 40, č. 4, s. 5–27.
- BENEŠ, Vít: Why Vaclav Klaus isn't the only Czech eurosceptic. *Europe's World*, 2005, No. 1, s. 167–169.

BÍLKOVÁ, Veronika

- BÍLKOVÁ, Veronika: The (draft) comprehensive convention on international terrorism. In: *Terrorism and the law*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 11–24. ISBN 80-7380-006-3.
- BÍLKOVÁ Veronika: Afrika: laboratoř mezinárodního trestního soudnictví. *Mezinárodní politika,* 2007, roč. 31, č. 5, s. 16–18.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Between respect and mistrust-the Czech approach to UN reform. *Europe's World*, 2006, No. 4, s. 1.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Bilance Annanova předsednictví OSN. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 2, s. 24–26.
- BÍLKOVÁ Veronika: Boj proti terorismu a mezinárodní právo. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 1, s. 25–27.
- BÍLKOVÁ Veronika: Boj proti terorismu a Rada Evropy. *Trestněprávní revue*, 2003, roč. 2, č. 3, s. 69–73.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Česká republika v mezinárodních organizacích. In: *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004, s. 177–188. ISBN 80-86506-39-8.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Definice terorismu. In: *Právne aspekty boja proti medzinárodnému terorizmu*. 1. vyd. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pro SAV, 2006, s. 7–33.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Eco-Terrorism and other forms of single issue terrorism in the contemporary world. In: *Právní aspekty boje proti terorismu*. 1. vyd. Praha: Vodnář, 2005, s. 108–126. ISBN 80-85889-67-6.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Ekoterorismus a další formy cíleného terorismu v současném světě: shrnutí. In: *The International conference on the legal aspects of counter terrorism*. Prague: European Information Centre of Charles University, 2005, s. 6–8.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Eurozatykač – hrozba nebo přínos. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2004, s. 1–2.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Informační politika OSN a perspektivy její reformy. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 1, s. 13–15.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Islám a terorismus na Blízkém Východě. *Mezinárodní vztah*y, 2002, roč. 37, č. 3, s. 27–44.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Jaderný a radiologický terorismus a mezinárodněprávní úprava ochrany proti němu. *Mezinárodní vztahy*, 2005, roč. 40, č. 4, s. 95–119.

- BÍLKOVÁ, Veronika: Když velmoci řeknou ne...: právo veta v Radě bezpečnosti OSN. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 4, s. 21–24.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Klasifikace ozbrojených konfliktů devadesátých let. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 7, s. 14–16.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Komu zvoní hrana aneb Co dál s Poručenskou radou OSN. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 9, s. 16–19.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Mezinárodněprávní aspekty boje proti terorismu. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 3–4.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Mezinárodní trestní soud – nový nástroj mezinárodní spravedlnosti. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2002, s. 1–2.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Nástroje mezinárodního práva k boji proti terorismu. In: *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-305-1.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Nová Rada OSN pro lidská práva. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 9, s. 27–29.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Nové konflikty – konflikty po rozpadu bipolárního světa. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2002, s. 9–10.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Nové regionální protiteroristické smluvní instrumenty. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 8, s. 15–17.
- BÍLKOVÁ, Veronika: OSN a budování míru – nové výzvy staré přístupy? *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 5, s. 26–28.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Ozbrojené represálie v současném mezinárodním právu. In: *Právní následky mezinárodně protiprávního chování*. 1. vyd. Praha: Právnická fakulta UK, 2007, s. 145–173. ISBN 978-80-85889-83-3.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Preemptivní a preventivní sebeobrana z pohledu mezinárodního práva. In: *Odpověď mezinárodního práva na hrozby mezinárodní bezpečnosti*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006, s. 77–118. ISBN 80-246-1247-X.
- BÍLKOVÁ, Veronika, KORTUSOVÁ, Pavla: Reforma OSN se nekoná?: ohlédnutí za zářijovým Světovým summitem OSN. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 1, s. 25–28.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Sankce OSN z pohledu mezinárodního práva. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 6, s. 13–15.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Spravedlnost nebo msta? Ohlédnutí za procesem se Saddámem Husajnem. *Právní rozhledy*, 2007, roč. 15, č. 14, s. 520–529.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Ultraterorismus a právní úprava boje s ním. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2002, s. 9–10.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Vnitřně přesídlené osoby (IDPS). In: *Teorie a praxe azylu a uprchlictví*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2006, s. 121–131. ISBN 80-85889-79-X.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Vybrané právní otázky prevence a represe chemického terorismu. *Trestněprávní revue*, 2005, roč. 4, č. 5, s. 123–129.
- BÍLKOVÁ, Veronika: Zamyšlení nad studií „Obyčejové mezinárodní humanitární právo“. *Právník*, 2006, roč. 145, č. 10, s. 1205–1229.

BRAUN, Mats

- BRAUN, Mats, KRATOCHVÍL, Petr: *Czech Republic. EU-25 Watch*, 2006, No. 3, přer. str.
- BRAUN, Mats, KRATOCHVÍL, Petr: *Czech Republic. EU-25/27 Watch*, 2007, No. 4, přer. str.
- BRAUN, Mats: Jaké jsou důvody pro cestu Skandinávie z Evropské unie? *Parlamentní zpravodaj*, 2004, roč. 10, č. 7–8, s. 27.
- BRAUN, Mats: Koruna ano, euro ne! *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 3, s. 9–11.
- BRAUN, Mats: Reasons for a withdrawal from the EU: EU-critical parties in Denmark and Sweden. In: *Rozvoj české společnosti v Evropské unii*. 1. vyd. Praha: Metfyzpress, 2004, s. 297–304. ISBN 80-86732-35-5.
- BRAUN, Mats: Sweden: stable minority governments. In: *Vládní modely v parlamentních systémech*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2006, s. 47–62. ISBN 978-80-86731-00-1.
- BRAUN, Mats: Švédský model na rozcestí. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 12, s. 32–33.
- BRAUN, Mats: The troublesome concept of sovereignty – the Czech debate on European Unity. *Perspectives*, 2006, No. 25, s. 7–22.

BUREŠ, Jaroslav

- BUREŠ, Jaroslav: Barcelonský euro-středomořský summit. *Bulletin Společnosti přátel Afriky a Společnosti česko-arabské*, 2006, roč. 14, č. 1, s. 20–23.
- BUREŠ, Jaroslav: Bezpečnostní, politické a kulturní aspekty evro-středomořského partnerství. *Mezinárodní vztahy*, 2001, roč. 36, č. 1, s. 58–75.
- BUREŠ, Jaroslav: Blízký východ. In: *Regio*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2005, s. 7–9.
- BUREŠ, Jaroslav: Czech foreign policy in the mediterranean region. In: *Will the east meet or confront the south?* Budapest: Hungarian Institute of International Affairs, 1998, s. 127–138. ISSN 1218-0432.
- BUREŠ, Jaroslav: Česká zahraniční politika vůči Středomoří a Blízkému východu. In: *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004, s. 121–136. ISBN 80-86506-39-8.
- BUREŠ, Jaroslav: Členství ČR v EU a středomořská dimenze. *Bulletin Společnosti přátel Afriky a Společnosti česko-arabské*, 2004, roč. 12, č. 2, s. 10–14.
- BUREŠ, Jaroslav: Dialog civilizací: íránská odpověď na současný proces globalizace. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 5, s. 10–13.
- BUREŠ, Jaroslav: Euro-středomořské partnerství na počátku 21. století. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 10, s. 6–9.
- BUREŠ, Jaroslav: Euro-středomořské partnerství pět let po barcelonské konferenci. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 11, s. 4–6.
- BUREŠ, Jaroslav: Globální informační revoluce a role médií v arabském světě. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 7, s. 8–11.
- BUREŠ, Jaroslav: Hlavní cíle a perspektivy euro-středomořského partnerství s ohledem na budoucí členství České republiky v Evropské unii. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 9–12.
- BUREŠ, Jaroslav: Hodnocení americké strategie na podporu demokracie na Středním východě. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 4, s. 17–19.

- BUREŠ, Jaroslav: Hodnocení sankčního režimu OSN proti Iráku. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 6, s. 7–11.
- BUREŠ, Jaroslav: Charakter státu a politického systému v ideologických představách současných islamistických hnutí na Blízkém východě a arabském světě. *Medzinárodné otázky,* 2002, roč. 11, č. 1, s. 3–29.
- BUREŠ, Jaroslav: Islamistické skupiny versus autoritativní stát v boji o politickou moc v Alžírsku. *Medzinárodné otázky*, 2003, roč. 12, č. 1, s. 43–67.
- BUREŠ, Jaroslav: Islámská charita v době globalizace. *Mezinárodní vztahy*, 2006, roč. 41, č. 3, s. 46–70.
- BUREŠ, Jaroslav: Koncepce státu v islámu a kritika islamistických postojů. In: *Politický islám*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2007, s. 39–61. ISBN 80-7379-004-1.
- BUREŠ, Jaroslav: Kořeny terorismu v ideologiích, programech a činnosti islamistických hnutí. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 11–12.
- BUREŠ, Jaroslav: Libanon – 53 let od dosažení nezávislosti. *Bulletin Společnosti přátel Afriky a Společnosti česko-arabské,* 1996, roč. 5, č. 4, s. 21–23.
- BUREŠ, Jaroslav: Muslimské bratrstvo v proměnách času. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 4, s. 13–15.
- BUREŠ, Jaroslav: Raketové zbrojení v Asii. *Mezinárodní politika,* 2000, roč. 24, č. 9, s. 10–13.
- BUREŠ, Jaroslav: Rizika americké silové stratgie vůči Iráku. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 1, s. 13–16.
- BUREŠ, Jaroslav: Řecko-turecké oteplování. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 4, s. 16–19.
- GÁBELOVÁ, Barbora, BUREŠ, Jaroslav: Stabilita a prosperita Iraku nie je závisla od fyzickej likvidácie Husajna. *Listy SFPA,* 2003, roč. 7, č. 4, s. 16–19.
- BUREŠ, Jaroslav: Státoprávní koncepce v programech islamistických hnutí na Blízkém východě. *Mezinárodní vztahy,* 2002, roč. 37, č. 3, s. 5–26.
- BUREŠ, Jaroslav: Syrsko-izraelské rozhovory opět zahájeny: existuje šance na uzavření mírové dohody? *Bulletin Společnosti přátel Afriky a Společnosti česko-arabské,* 2000, roč. 8, č. 1, s. 22–25.

DITRYCH, Ondřej

- DITRYCH, Ondřej: Americký boj proti terorismu a Saúdská Arábie: mezi idealismem a realpolitikou. In: *Terorismus. Válka proti státu*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 295–316. ISBN 80-86861-76-7.
- DITRYCH, Ondřej: Hizb-at-Tahrír: islamismus v eurasijském heartlandu. In: *Politický islám*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2007, s. 188–205. ISBN 80-7379-004-1.
- SOULEIMANOV, Emil, DITRYCH, Ondřej: Iran and Azerbaijan: a contested neighborhood. *Middle East Policy,* 2007, Vol. 14, No. 2, s. 101–116.
- DITRYCH, Ondřej: Islamismus jako hlas opozice v arabském světě a v postsovětských středoasijských republikch. *Mezinárodní vztahy,* 2005, roč. 40, č. 3, s. 81–92.
- DITRYCH, Ondřej: Kam s Irákem? *Mezinárodní politika,* 2007, roč. 31, č. 2, s. 16–17.
- DITRYCH, Ondřej: Konfliktní historiografie na Kavkaze: případ Náhorního Karabachu. *Navýchod,* 2006, č. 1, s. 7.

- DITRYCH, Ondřej: Náhorní Karabach a řešení mezinárodních konfliktů podle realistické tradice. *Mezinárodní vztahy,* 2006, roč. 41, č. 4, s. 27–47.
- DITRYCH, Ondřej: NATO za stanicí Riga. *Mezinárodní politika,* 2007, roč. 31, č. 1, s. 23–25.
- DITRYCH, Ondřej, SOULEIMANOV, Emil: Reflexe čečenského konfliktu českou společností. *Středoevropské politické studie,* 2006, roč. 8, č. 4, s. 446–460.
- DITRYCH, Ondřej: Ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan a nová kavkazská geopolitika. *Mezinárodní politika,* 2005, roč. 29, č. 10, s. 22–24.

DRULÁK, Petr

- DRULÁK, Petr: Benelux. In: *Visegrád: možnosti a meze středoevropské spolupráce.* 1. vyd. Praha: Dokořán, 2003, s. 299–314. ISBN 80-86569-34-9.
- DRULÁK, Petr: Between geopolitics and anti-geopolitics. *Geopolitics,* 2006, Vol. 11, No. 3, s. 420–438.
- DRULÁK, Petr, KARLAS, Jan: Co dělat s Evropskou ústavní smlouvou. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 3, s. 17–19.
- DRULÁK, Petr: Co nám metafory mohou říci o politice? *Mezinárodní politika,* 2005, roč. 29, č. 2, s. 4–5.
- DRULÁK, Petr, DRULÁKOVÁ, Radka: The Czech Republic. In: *International relations in Europe: traditions, perspectives and destinations*. 1st ed. London: Routledge, 2006, s. 172–196. ISBN 0-415-35983-2.
- DRULÁK, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie: The Czech Republic: from socialist past to socialized future. In: *Socializing democratic norms: the role of international organizations for the construction of Europe.* New York: Palgrave Macmillan, 2005, s. 149–168. ISBN 1-4039-4521-7.
- DRULÁK, Petr: Česká debata o euroústavě: nemístnost racionality a impotence politiky. *Mezinárodní politika,* 2005, roč. 29, č. 6, s. 28.
- DRULÁK, Petr: Deset let československé a české zahraniční politiky jako (re)produkce politické identity. In: *Společnost v přerodu. Češi ve 20. století*. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2000, s. 303–317. ISBN 80-86495-01-9.
- DRULÁK, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie: The discipline of IR in central and eastern Europe. *European Political Science,* 2002, Vol. 1, No. 3, s. 7.
- DRULÁK, Petr: Enlargement and central and eastern Europe. In: P*ublic policy and the new European agendas*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2006, s. 61–80. ISBN 1 84376813 5.
- DRULÁK, Petr: EU expansion as export of institutions. In: *Von der Emanzipation zum Integration.* 1. Aufl. Wien: Österreichische Gesellschaft für Mitteleuropäische Studien, 2000, s. 227–237. ISBN 3-901449-72-8.
- DRULÁK, Petr: Evropská integrace a její šíření jako přenos institucí. *Mezinárodní vztahy*, 2000, roč. 35, č. 4, s. 5–16.
- DRULÁK, Petr, KARLAS, Jan: Evropská integrace a metafory: evropské myšlení bez nádob. *Mezinárodní politika,* 2005, roč. 29, č. 2, s. 6–7.
- DRULÁK, Petr: Finalita Evropské unie po Nice: pokus o český pohled. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 1–2.
- DRULÁK, Petr: Flandry a Evropa – vlámská (para)diplomacie. *Integrace,* 2002, č. 1, s. 121–123.

- DRULÁK, Petr: Ideen von Immanuel Kant in der internationalen Politikwissenschaft und amerikanischen Aussenpolitik. In: *Dokumente und Schriften der Europäischen Akademie Otzenhausen*. Münster: LIT, 2002, s. 206–222. ISBN 3-8258-637-X.
- DRULÁK, Petr: L'integrazione Europea da una prospettiva post-Westfaliana. In: *Futuribili*. Milano: Istituto di Sociologia Internazionale di Gorizia, 2003, s. 125–138. ISBN 88-464-4429-9.
- DRULÁK, Petr: Intelektuální vliv ve výzkumu mezinárodní politiky. *Mezinárodní politika,* 2007, roč. 31, č. 4, s. 30–32.
- DRULÁK, Petr, ČESAL, Jiří, HAMPL, Stanislav: Interactions and identities of Czech civil servants on their way to the EU. *Journal of European Public Policy*, 2003, Vol. 10, No. 4, s. 637–654.
- DRULÁK, Petr, DRULÁKOVÁ, Radka: International relations in the Czech Republic: a review of the discipline! *Journal of International Relations and Development,* 2000, Vol. 3, No. 3, s. 256–282.
- DRULÁK, Petr: Introduction: the return of identity to European politics. In: *National and European identities in EU enlargement*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2001, s. 11–20. ISBN 80-86506-11-8.
- DRULÁK, Petr: Jak na metafory? Několik poznámek k analýze politického diskurzu mezinárodních vztahů. In: *Evropská unie na počátku 21. století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006, s. 41–59. ISBN 80-246-1154-6.
- DRULÁK, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie, KRATOCHVÍL, Petr: Jak si stojí česká paradiplomacie? Podíl obecních a krajských samospráv na zahraniční politice ČR. In: *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005, s. 150–165. ISBN 80-210-3865-9.
- DRULÁK, Petr: Mag Belgie een fluwelen scheiding verwachten? *Doorbraak,* 2006, č. 3, s. 4–6.
- DRULÁK, Petr: Malé státy na Mezivládní konferenci. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2000, s. 4–6.
- DRULÁK, Petr: Metafora kak most meždu racional'nym i chudožestvennym. In: *Izvestija UrGPU*. Jakatěrinburg: Ural'skij gosudarstvennyj pedagogičeskij universitět, 2006, s. 116–131. ISBN 5-7186-0131-3.
- DRULÁK, Petr: Metaforické plakáty Evropy. *Mezinárodní politika,* 2006, roč. 30, č. 4, s. 40–42.
- DRULÁK, Petr, BENEŠ, Vít: Metaforický střet o Evropu: Havel vs. Klaus. *Mezinárodní politika,* 2007, roč. 31, č. 5, s. 41–43.
- DRULÁK, Petr: Metafory Evropy: pohled evropských politiků a výtvarníků. In: *Česká republika v Evropské unii: proměny a inspirace*. 1. vyd. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie, 2007, s. 113–120. ISBN 978-80-239-9568-8.
- DRULÁK, Petr: Mezinárodní vztahy – časopis a disciplína. *Mezinárodní vztahy,* 2001, roč. 36, č. 1, s. 5–7.
- DRULÁK, Petr: Motion, container and equilibrium: metaphors in the discourse about European integration. *European Journal of International Relations,* 2006, Vol. 12, No. 4, s. 499–531.
- DRULÁK, Petr: Nizozemsku odbila třináctá hodina. *Mezinárodní politika,* 2003, roč. 27, č. 3, s. 27–29.
- DRULÁK, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie: Otázky pro Konvent. In: *Debata o budoucnosti Evropy a Česká republika*. Praha: ÚMV, 2003, s. 15–36.

- DRULÁK, Petr, ŠEDIVÝ, Jiří, KÖNIGOVÁ, Lucie: Pre-conference briefing papers. In: *Can Europe sharpen its blunt competitive edge? Reflections on the Prague Castle Conference 2004.* 1st ed. Prague: Institut für Internationale Politik, 2004, s. 37–55. ISBN 80-239-4101-1.
- DRULÁK, Petr: Probably a regime, perhaps a Union: European integration in the Czech and Slovak political discourse. In: *Enlargement in perspective*. 1st ed. Oslo: ARENA Centre for European Studies, 2005, s. 209–246. ISSN 0807-3139.
- DRULÁK, Petr: The Problem of structural change in Alexander Wendt's Social theory of international politics. *Journal of International Relations and Development,* 2002, Vol. 4, No. 4, s. 363–379.
- DRULÁK, Petr: Předsednictví s buřinkou: Belgie v čele EU. *Mezinárodní politika,* 2001, roč. 25, č. 8, s. 38–40.
- DRULÁK, Petr: Qui décide la politique ètrangere tchèque? Les internationalistes, les européanistes, les atlantistes ou les autonomistes? *La revue internationale et stratégique*. Numéro spécial, 2006, No. 61, s. 70–84.
- DRULÁK, Petr: Rakousko jako hrozba postvestfálské Evropě. *Mezinárodní politika,* 2000, roč. 24, č. 6, s. 6–8.
- DRULÁK, Petr: Reflexivity and structural change. In: *Constructivism and international relations. Alexander Wendt and his critics*. New York: Routledge, 2006, s. 140–159. ISBN 0-415-33271-0.
- DRULÁK, Petr: Reforma institucí a otázka kompetence. In: *Český pohled na budoucí podobu EU*. Praha: Parlament České republiky, 2001, s. 35–38.
- DRULÁK, Petr: Suverenita malého státu v Evropské unii. *Integrace,* 2000, č. 1, s. 8–9.
- DRULÁK, Petr: Svět jako metafora: recenzní esej. *Mezinárodní vztahy,* 2006, roč. 41, č. 4, s. 67–80.
- DRULÁK, Petr: Tschechien: Streit um Europa. In: *Eine Verfassung für die Europäische Union.* Opladen: Leske und Budrich, 2001, s. 257–264. ISBN 3-8100-3063-5.
- DRULÁK, Petr: Úskalí veřejné volby: polemika ke stati Marka Loužka: Dokáže teorie veřejné volby vysvětlit rozšiřování Evropské unie?: diskuze. *Mezinárodní vztahy,* 2005, roč. 40, č. 3, s. 112–118.
- DRULÁK, Petr: Úskalí veřejné volby: polemika ke stati Marka Loužka: Dokáže teorie veřejné volby vysvětlit rozšiřování Evropské unie? *Mezinárodní vztahy,* 2006, roč. 41, speciální číslo, s. 102–108.
- DRULÁK, Petr: Ústav mezinárodních vztahů: partner, zprostředkovatel a rádce. *Mezinárodní politika,* 2007, roč. 31, č. 1, s. 3–4.
- DRULÁK, Petr: Úvahy nad českou zahraniční politikou. In: *Setkání Lípa IX.* Český Krumlov. Praha: Sdružení Lípa, 2000, s. 1–8.
- DRULÁK, Petr: Vývoj teorií evropské integrace. *Acta oeconomica pragensia,* 2000, roč. 8, č. 5, s. 115–130.
- DRULÁK, Petr, DRULÁKOVÁ, Radka: What do the elections to the European parliament tell us about new member countries? In: *EuroMission. Neue Perspektiven für das erweiterte Europa.* Münster: LIT, 2004, s. 123–131. ISBN 3-8258-8084-2.
- DRULÁK, Petr: When does regional co-operation make sense? In: *Visegrad countries in an enlarged trans-atlantic community*. Bratislava: Institute for Public Affairs, 2002, s. 47–65. ISBN 80-88935-38-5.

• DRULÁK, Petr: Záblesk v totalitní temnotě – pokus o výzkum mezinárodních vztahů v obdoí reformního komunismu. *Mezinárodní vztahy,* 2002, roč. 37, č. 1, s. 40–57.

EICHLER, Jan

• EICHLER, Jan: Le 2 décembre 2005: Un bicentenaire devenu controverse. *Défense et Stratégie,* 2006, No. 17, s. 14–17.

• EICHLER, Jan: L' Afghanistan: défi ou piège pour l'OTAN. *Défense et Stratégie,* 2007, No. 20, s. 9–20.

• EICHLER, Jan: Afghánská výzva. *Mezinárodní politika,* 2007, roč. 31, č. 3, s. 36–38.

• EICHLER, Jan: Asymetrické války. *Vojenské rozhledy,* 2004, roč. 13, č. 2, s. 17–26.

• EICHLER, Jan: Bezpečnost na počátku 21. století. In: *Sborník Vojenské akademie v Brně.* 1. vyd. Brno: Vojenská akedemie v Brně, 2002, s. 113–121. ISSN 1211-1031.

• EICHLER, Jan: Bezpečnostní hrozby a rizika na počátku 21. století. In: *Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy.* 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2004, s. 53–59.

• EICHLER, Jan: Bezpečnostní hrozby a rizika spojená s režimem Saddáma Husajna a s jeho svržením. *Vojenské rozhledy,* 2003, roč. 12, č. 3, s. 15–28.

• EICHLER, Jan: Bezpečnostní strategie USA a EU – shoda i rozdíly. In: *Bezpečnostní politika České republiky – výzvy a problémy*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2004, s. 70–85.

• EICHLER, Jan: Bezpečnostní strategie USA a EU – shoda i rozdíly. *Vojenské rozhledy,* 2004, roč. 13, č. 4, s. 3–13.

• EICHLER, Jan: Can NATO succeed in Afghanistan? *Défense nationale et sécurité collective.* 2007, No. 3, s. 159–165.

• EICHLER, Jan: Co přinesla operace Irácká svoboda? *Mezinárodní politika,* 2005, roč. 29, č. 2, s. 28–30.

• EICHLER, Jan: Comment apprécier les menaces et les risques du monde contemporain? *Défense Nationale,* 2004, an. 60, No. 5, s. 161–172.

• EICHLER, Jan: Důvody francouzské neúčasti na operaci Irácká svoboda. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz.* Praha: ÚMV, 2003, s. 7–8.

• EICHLER, Jan: Evropská bezpečnost a stabilita po Kosovu. *Mezinárodní vztahy,* 2000, roč. 35, č. 4, s. 17–28.

• EICHLER, Jan: Evropská bezpečnostní a obranná politika: prostor pro francouzské vize. *Integrace,* 2003, č. 1, s. 77–79.

• EICHLER, Jan: Evropská fronta globálního terorismu. *Mezinárodní politika,* 2005, roč. 29, č. 10, s. 29–31.

• EICHLER, Jan: Francie – důraz na mezivládní rámce SZBP a EBOP. In: *Evropská bezpečnostní a obranná politika.* Praha: ÚMV, 2002, s. 31–48. ISBN 80-86506-25-8.

• EICHLER, Jan: Francie a NMD. *Mezinárodní politika,* 2001, roč. 25, č. 7, s. 27–28.

• EICHLER, Jan: Francie a současné Rusko. *Mezinárodní politika,* 2000, roč. 24, č. 5, s. 14–15.

• EICHLER, Jan: Francie po 11. září 2001. *Mezinárodní politika,* 2002, roč. 26, č. 3, s. 15–16.

- EICHLER, Jan: Francie po prezidentských volbách: vnitropolitické změny posledních sedmi let. *Mezinárodní politika,* 2002, roč. 26, č. 6, s. 14–17.
- EICHLER, Jan: Francie po referendu. *Mezinárodní politika,* 2005, roč. 29, č. 8, s. 29–30.
- EICHLER, Jan: Francie po válce v Iráku. *Mezinárodní politika,* 2003, roč. 27, č. 7, s. 14–16.
- EICHLER, Jan: Francie vstoupila do předvolební kampaně. *Mezinárodní politika,* 2001, roč. 25, č. 11, s. 26–28.
- EICHLER, Jan: Francouzská inspirace v boji proti terorizmu. *Medzinárodné vzťahy,* 2004, roč. 2, č. 1, s. 35–45.
- EICHLER, Jan: Francouzská inspirace. Možnosti a limity. *Mezinárodní politika,* 2004, roč. 28, č. 8, s. 27–29.
- EICHLER, Jan: Francouzská koncepce použití ozbrojených sil. *Vojenské rozhledy,* 2001, roč. 10, č. 3, s. 136–143.
- EICHLER, Jan: Francúzska geopolitická škola. In: *Geopolitika pre 21. storočie? Stret morskej a pozemnej sily ako varovanie pre 21. storočie*. Hlohovec: Efekt Copy, 2004, s. 108–141. ISBN 80-969190-3-2.
- EICHLER, Jan: From long-term deterrence to an „Out-of-area air campaign“: a view of NATO security policy 1949–1999. *Perspectives*, 2000, No. 14, s. 27–39.
- EICHLER, Jan: Geopolitiké determinanty iráckého problému. *Mezinárodní politika,* 2002, roč. 26, č. 11, s. 30–32.
- EICHLER, Jan: Globalizace a mezinárodní bezpečnostní vztahy. In: *Aktuální otázky globalizace*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2003, s. 267–315. ISBN 80-245-0621-1.
- EICHLER, Jan: Globální terorismus. *Mezinárodní politika,* 2001, roč. 25, č. 12, s. 18–20.
- EICHLER, Jan: Globální terorismus – nejvážnější bezpečnostní hrozba současnosti. In: *Mezinárodní terorismus – nový nebo starý fenomén?: devadesát let od sarajevského atentátu.* Sborník textů. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004, s. 21–28. ISSN 1213-3299.
- EICHLER, Jan: Globální terorismus jako nepřímá strategie na celosvětové úrovni. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 7–8.
- EICHLER, Jan: Globální terorismus jako nejvážnější bezpečnostní hrozba současnosti. *Vojenské rozhledy,* 2004, roč. 13, č. 1, s. 8–19.
- EICHLER, Jan: Globální terorismus jako nejvážnější bezpečnostní hrozba současnosti. In: *Mezinárodní bezpečnostní vztahy*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2004, s. 92–103. ISBN 80-245-0790-0.
- EICHLER, Jan: La guerre contre le terrorisme. *Défense et Stratégie,* 2005, No. 14, s. 13–15.
- EICHLER, Jan: La guerre globale contre le terrorisme et ses conséquences pour les relations euro-americaines. *La revue internationale et stratégique,* 2006, No. 63, s. 7–17.
- EICHLER, Jan: Hlavní bezpečnostní aktéri začiatku 21. storočia. In: *Problémy bezpečnosti v 21. storočí*. 1. vyd. Banská Bystrica: Euroatlantické centrum, 2005, s. 208–243. ISBN 80-969306-1-3.
- EICHLER, Jan: Hrozba globálního terorismu a její vyhodnocování. *Mezinárodní vztahy,* 2006, roč. 41, č. 3, s. 19–45.
- EICHLER, Jan: Hrozby terorismu a asymetrické války! In: *Krizový management ve veřejné správě. Teorie a praxe*. 1. vyd. Praha: Ekopress, 2004, s. 13–25. ISBN 80-86119-83-1.
- EICHLER, Jan: Hrozí návrat studené války? Newsletter CEP. 2007, č. 4, s. 3–4.

- EICHLER, Jan: Irák – další asymetrická válka na počátku 21. století. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz.* Praha: ÚMV, 2004, s. 7–8.
- EICHLER, Jan: Jacques I. a jeho zahraniční a bezpečnostní politika. *Mezinárodní politika,* 2003, roč. 27, č. 2, s. 27–29.
- EICHLER, Jan: Jak dál v boji proti globálnímu terorismu. *Obrana a strategie,* 2005, roč. 5, č. 1, s. 21–32.
- EICHLER, Jan: Jak vyhodnocovat bezpečnostní hrozby a rizika dnešního světa. *Obrana a strategie,* 2004, roč. 4, č. 2, s. 13–18.
- EICHLER, Jan: Jospin upřesnil francouzské představy o Evropské unii. *Mezinárodní politika,* 2001, roč. 25, č. 9, s. 17–19.
- EICHLER, Jan: K vojenské charakteristice operace Irácká svoboda! *Vojenské rozhledy,* 2005, roč. 14, č. 2, s. 66–77.
- EICHLER, Jan: Koncepce výstavby profesionální armády a hodnocení bezpečnostních hrozeb a rizik. V*ojenské rozhledy,* 2002, roč. 12, č. 1, s. 3–12.
- EICHLER, Jan: L'Otan peut-elle réussir en Afghanistan? *Défense nationale,* 2007, an. 63, No. 6, s. 167–174.
- EICHLER, Jan: Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století. *Medzinárodné vzťahy,* 2005, roč. 3, č. 1, s. 8–18.
- EICHLER, Jan: Mise ISAF – determinanty, hrozby, nároky a doporučení. *Vojenské rozhledy,* 2006, roč. 16, č. 3, s. 70–79.
- EICHLER, Jan: Možnosti a limity bezpečnostní strategie Evropské unie. In: *Bezpečnostní budoucnost České republiky*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2005, s. 67–88. ISBN 80-778-306-8.
- EICHLER, Jan: Náměty a doporučení pro výzkumnou činnost ÚSS UO Brno. *Obrana a strategie,* 2006, roč. 6, č. 2, s. 26–33.
- EICHLER, Jan: NATO po skončení studené války. In: *Bezpečnost Evropy a Česká republika*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2005, s. 150–173. ISBN 80-86419-81-9.
- EICHLER, Jan: Nepokoje ve Francii na konci roku 2005. *Mezinárodní politika,* 2006, roč. 30, č. 1, s. 31–33.
- EICHLER, Jan: Od přímé podpory režimu Saddáma Husajna po jeho vojenské svržení. *Historie a vojenství,* 2006, roč. 55, č. 1, s. 4–20.
- EICHLER, Jan: Operace Trvalá svoboda a její vliv na strategii Bushovy administrativy. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2002, s. 1–2.
- EICHLER, Jan: Padesát let od suezské krize. Newsletter CEP. 2006, č. 11, s. 3–5.
- EICHLER, Jan: Populismus v západní Evropě. *Mezinárodní politika,* 2002, roč. 26, č. 8, s. 18–19.
- EICHLER, Jan: První válka 21. století: (geopolitické a vojenské souvislosti). In: *Vojenství 21. století*. Brno: Vojenská akademie, 2002, s. 63–80. ISBN 80-85960-35-4.
- EICHLER, Jan: Předsednictví skončilo, priority zůstávají. *Mezinárodní politika,* 2001, roč. 25, č. 3, s. 30–32.
- EICHLER, Jan: Příspěvek do diskuze o pojmech hrozba a riziko. *Mezinárodní vztahy*, 2001, roč. 36, č. 3, s. 72–82.
- EICHLER, Jan: Reforma Armády České republiky – časté změny a nejistá budoucnost. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2003, s. 1–2.

- EICHLER, Jan: République tchèque: la préférence atlantiste. In: *La défense en Europe avancées et limites*. Paris: La documentation française, 2005, s. 149–158. ISSN 1763-6191.
- EICHLER, Jan: Sarkozy a evropská integrace. *Mezinárodní politika,* 2007, roč. 31, č. 6, s. 17–18.
- EICHLER, Jan: Současné rozdíly mezi USA a jejich evropskými spojenci. *Mezinárodní politika,* 2002, roč. 26, č. 10, s. 14–16.
- EICHLER, Jan: The Sources and regions of crisis in eastern Europe. In: *Proceedings of the Second International Symposium on Examination of the Regions of Crisis from the Perspectives of Turkey, NATO and the European Union, and Their Impacts on the Security of Turkey.* Istanbul, May 27–28, 2004. Ankara: The Turkish General Staff Printing House, 2004, s. 233–246. ISBN 975-409-291-5.
- EICHLER, Jan: Společná obrana francouzským zájmem. *Mezinárodní politika,* 2000, roč. 24, č. 7, s. 10–12.
- EICHLER, Jan: Strategie USA tváří v tvář hrozbě terorismu. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz.* Praha: ÚMV, 2002, s. 7–8.
- EICHLER, Jan: Teorie obrany, nebo bezpečnostní věda?: (náměty pro vědeckou a výzkumnou činnost v oblasti bezpečnosti a obrany států). *Vojenské rozhledy,* 2006, roč. 15, č. 4, s. 19–26.
- EICHLER, Jan: Terorismus a jeho důsledky pro NATO. *Listy SFPA,* 2003, roč. 7, č. 6, s. 20–21.
- EICHLER, Jan: Terorismus a války v dnešním světě. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 10, s. 32–34.
- EICHLER, Jan: Válka proti terorismu je kritizována i v USA. *Mezinárodní politika,* 2005, roč. 29, č. 7, s. 31–32.
- EICHLER, Jan: Války postkonfrontačního období. In: *Mezinárodní bezpečnostní vztahy.* 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2004, s. 74–91. ISBN 80-245-0790-0.
- EICHLER, Jan: Války postkonfrontačního období – úspěchy, paradoxy, výzvy. *Vojenské rozhledy,* 2006, roč. 15, č. 2, s. 40–51.
- EICHLER, Jan: Velká hra, tentokrát s novými aktéry a sázkami. *Mezinárodní politika,* 2002, roč. 26, č. 1, s. 29–31.
- EICHLER, Jan: Vnitroamerická debata o boji proti terorismu. *Mezinárodní politika,* 2004, roč. 28, č. 4, s. 8–9.
- EICHLER, Jan: Vojenská charakteristika druhé intifády. *Mezinárodní politika,* 2006, roč. 30, č. 4, s. 15–17.
- EICHLER, Jan: Vyhodnocování bezpečnostních hrozeb a rizik ve válkách postkonfrontačního období. *Historie a vojenství,* 2004, roč. 53, č. 2, s. 4–21.
- EICHLER, Jan: Vyhodnocování bezpečnostních hrozeb v době studené války. *Historie a vojenství*, 2003, č. 3/4, s. 507–537.
- EICHLER, Jan: Vyhodnotenie bezpečnostných hrozieb a rizík vo vojnách postkonfrontačného obdobia. *Politické vedy,* 2004, roč. 7, č. 4, s. 118–148.
- EICHLER, Jan: Vývoj transatlantických vztahů po 11. 9. 2001. In: *Bezpečnostní (ne)stabilita.* 1. vyd. Praha: Klub mladých demokratů, 2005, s. 22–37. ISBN 80-239-5598-5.
- EICHLER, Jan: Vývoj transatlantických vztahů po 11. září 2001. In: *Bezpečnostní budoucnost České republiky*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2005, s. 49–66. ISBN 80-778-306-8.

- EICHLER, Jan: Vztahy mezi USA a Evropou po irácké krizi. *Mezinárodní politika,* 2006, roč. 30, č. 7, s. 36–38.
- EICHLER, Jan: Základní vymezení pojmů bezpečnostní hrozba a bezpečnostní riziko. *Mezinárodní politika,* 2003, roč. 27, č. 5, s. 32–34.

FÜRST, Rudolf

- FÜRST, Rudolf: Asijská krize tři roky poté. *Mezinárodní politika,* 2000, roč. 24, č. 9, s. 8–10.
- FÜRST, Rudolf: Asijští tygři přicházejí: ČLR a Taiwan a jejich obraz u laické i odborné veřejnosti. In: *Taiwan a taiwanská studia.* 1. vyd. Praha: Mezinárodní sinologické centrum, 2006.
- FÜRST, Rudolf: Cross-strait relations as the regional security issue. In: *Political changes in the Czech Republic and Taiwan: comparison*. Prague: Institute of Political Science; Faculty of Social Sciences Charles University in Prague, 2001, s. 75–80.
- FÜRST, Rudolf: Cross-strait relations as the regional security issue. In: *Political changes in the Czech Republic and Taiwan: comparison*. Prague: Institute of Political Science; Faculty of Social Sciences Charles University in Prague, 2002, s. 127–136.
- FÜRST, Rudolf: České trápení v bilaterálních vztazích s Čínou. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 6, s. 18–20.
- FÜRST, Rudolf: Česko-čínské vztahy. In: *Čína ve XX. století*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, s. 72–76. ISBN 80-244-1286-1.
- FÜRST, Rudolf: Česko-čínské vztahy od konce 80. let do současnosti. In: *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004. ISBN 80-86506-39-8.
- FÜRST, Rudolf: Čína a její přístup k protiraketové obraně. In: *Protiraketová obrana*. 1. vyd. Praha, 2004. ISBN 80-86506-42-8.
- FÜRST, Rudolf: Čína a krize euroatlantické jednoty. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 5, s. 31–33.
- FÜRST, Rudolf: Čína na cestě od izolacionismu k plíživé globalizaci. *Mezinárodní vztahy*, 2002, roč. 37, č. 2, s. 5–28.
- FÜRST, Rudolf: Čína: asijské hodnoty, popkultura a vztah k cizincům. *Tvar,* 2004, roč. 15, č. 14, s. 16–17.
- FÜRST, Rudolf: Čína: zahraničních investorů ráj. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 5, s. 10–12.
- FÜRST, Rudolf: Čínská hypermoderní byrokracie. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 5, s. 4–7.
- FÜRST, Rudolf: Čínská vojenská hrozba. *Mezinárodní vztahy*, 2001, roč. 36, č. 1, s. 76–91.
- FÜRST, Rudolf: The Democratic transition of former Czechoslovakia and its impact on Czech-Chinese relations. In: *Globalization and regionalism in east central Europe and east Asia: comparison*. 1st ed. Prague: Charles University, 2004, s. 109–118. ISBN 80-239-3650-6.
- FÜRST, Rudolf: Energetický pohon čínského obra. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 6, s. 16–19.
- FÜRST, Rudolf: A General overview of Taiwan. In: *Contemporary east Asia studies*. Bratislava: Ekonóm, 2005 [2006], s. 30–40. ISBN 80-225-2192-2.

- FÜRST, Rudolf, SHAMBAUGHEM, David: Jak interpretovat vzestup Číny?: rozhovor Mezinárodní politiky s Davidem Shambaughem. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 3, s. 20–22.
- FÜRST, Rudolf: Japonsko nabírá dech. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 1, s. 8–10.
- FÜRST, Rudolf: Japonsko po éře premiéra Koizumiho. *Mezinárodní politika,* 2007, roč. 31, č. 6, s. 25–27.
- FÜRST, Rudolf: Japonsko-čínské dusno. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 3, s. 12–14.
- FÜRST, Rudolf: Konec izolacionismu v Číně a její nová zahraniční politika. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 9, s. 11–13.
- FÜRST, Rudolf: Napětí v Tchajwanském průlivu a jeho internacionalizace. *Mezinárodní politika,* 2001, roč. 25, č. 7, s. 17–19.
- FÜRST, Rudolf: Nástup čtvrté generace čínských komunistů. *Mezinárodní politika,* 2003, roč. 27, č. 1, s. 24–27.
- FÜRST, Rudolf: Odolávání severokorejského militarismu. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 6, s. 18–20.
- FÜRST, Rudolf: Politické vnímání Číny v Čechách: mezi věcností a nevěcností, orientalismem a okcidentalismem. *Mezinárodní vztahy*, 2005, roč. 40, č. 3, s. 24–43.
- FÜRST, Rudolf: The rising threat of China. In: *Russian and Chinese role in the present global insecurity.* 1. vyd. Svitavy: Ing. Pavel Sejkora-Trinitas, 2006. ISBN 80-86885-11-9.
- FÜRST, Rudolf: Strategické partnerství EU-ČLR: příležitost, skutečnost a eufemismus. *Mezinárodní vztahy*, 2007, roč. 42, č. 1, s. 7–24.
- FÜRST, Rudolf: Supporting human rights in the People´s Republic of China: virtual obstacle of Czech economic concerns. *Perspectives*, 2002, No. 19, s. 52–76.
- FÜRST, Rudolf: Taiwan – a maturing Chinese democracy. *Perspectives*, 2005, No. 24, s. 42–60.
- FÜRST, Rudolf: Tchaj-wan – mladá čínská demokracie. *Mezinárodní vztahy*, 2004, roč. 39, č. 3, s. 5–21.
- FÜRST, Rudolf: Tchaj-wan a jeho nezávislost. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 5, s. 13–15.
- FÜRST, Rudolf: Tchaj-wan na konci éry Kuomintangu? *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 5, s. 20–22.
- FÜRST, Rudolf: Začala náboženská proměna Číny? *Mezinárodní* politika, 2007, roč. 31, č. 8, s. 26–29.
- FÜRST, Rudolf: Země Dálného východu. In: *Regio*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2005, s. 23–24.

HANDL, Vladimír

- HANDL, Vladimír: „Machtpolitische“ oder nationalstaatliche Resozialisierung Deutschlands? *WeltTrends*, 2004, Jg. 12, Nr. 45, s. 107–110.
- HANDL, Vladimír, LEŠKA, Vladimír: Between emulation and adjustment: external influences on programmatic change in the Slovak SDL. *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 2005, Vol. 21, No. 1, s. 105–122.
- HANDL, Vladimír, ZABOROWSKI, Marcin: Comparative Czech and Polish perspectives and policies on the eastern enlargement of the EU and the prominence of the „German factor“. In: *Birmingham Discussion Papers*. Birmingham: University of Birmingham, 2000.

- HANDL, Vladimír, KHOL, Radek: Czech attitudes towards the ESDP. In: *Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik: Positionen, Perzeptionen, Probleme, Perspektiven*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2002, s. 113–127. ISBN 3-7890-7579-5.
- HANDL, Vladimír: Czech integration policy: end of dichotomy. In: *EUI Working Papers, Robert Schuman Centre*. Florence: European University Institute, 2001, 64 s.
- HANDL, Vladimír: The Czech perspective: Germany and ESDP. *German Foreign Policy in Dialogue*, 2000, No. 2, nestr.
- HAD, Miloslav, HANDL, Vladimír: The Czech Republic. In: *Perceptions of security: public opinion and expert assessments in Europe's new democracies.* Manchester: Manchester University, 1996, s. 129–145. ISBN 0-7190-4813-3.
- HANDL, Vladimír: Česká politika – cílové uspořádání Evropské unie: Formování pozic. In: *Představy o budoucnosti Evropské unie*. Praha: ÚMV, 2003, s. 7–24. ISBN 80-86506-26-6.
- HANDL, Vladimír: Česká politika vůči Německu. In: *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004, s. 71–82. ISBN 80-86506-39-8.
- HANDL, Vladimír: Česká politika vůči Německu mezi aktivismem a defenzívou (I). *Česko-německé souvislosti*, 2004, roč. 2, č. 2, s. 8.
- HANDL, Vladimír, PICK, Otto: Česká zahraniční politika 1993–2005 od „návratu do Evropy" k evropeizaci: 1. část. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 8, s. 13–15.
- HANDL, Vladimír, PICK, Otto: Česká zahraniční politika 1993–2005 od „návratu do Evropy" k evropeizaci: 2. část. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 9, s. 20–22.
- Česká zahraniční politika před vstupem do Evropské unie. Autoři textu: Vladimír Handl, Jan Hřích, Radek Khol, Petr Pavlík. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 1, s. 9–11
- HANDL, Vladimír: Deklarace – od akceptace jinakosti k porozumění. In: *Česko-německá deklarace*. 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2007, s. 73–96. ISBN 978-80-86547-66-4.
- HANDL, Vladimír: Die deutsche Ratspräsidentschaft aus tschechischer Sicht. *Integration*, 2007, Jg. 30, Nr. 3, s. 338–343.
- HANDL, Vladimír: Entspannte Übungen: Tschechien und Deutschland in der EU. *Osteuropa*, 2006, Jg. 56, Nr. 10, s. 51–63.
- HANDL, Vladimír: From the burden of the past to the promise of the future: The Czech view of the German neighbor. In: *The Spirit of the Berlin Republic*. New York: Berghahn Books, 2003, s. 217–231.
- HANDL, Vladimír: German-Czech relations: new „normality" and lack of empathy. *German Foreign Policy in Dialogue*, 2002, Vol. 3, No. 8, s. 21–27.
- JEFFREY, Charlie, HANDL, Vladimír: Germany and Europe after Kohl: between social democracy and normalisation. In: *Discussion Papers in German Studies*. Birmingham: Institute for German Studies – University of Birmingham, 1999, 50 s.
- HANDL, Vladimír, HYDE-PRICE, Adrian: Germany and the Visegrad countries. Adrian Hyde-Price. *Slovak Foreign Policy Affairs*, 2001, Vol. 2, No. 1, s. 56–74.
- HANDL, Vladimír: Germany and the Visegrad countries between dependence and symmetric partnership? In: *Regional integration in the east and west: challenges and responses*. Bratislava: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2005, s. 117–126. ISBN 80-969186-3-X.

- HANDL, Vladimír: Germany as the Czech Republic´s closest but not sole EU partner. In: *Germany´s European Policy: perceptions in Key Partner Countries*. Bonn: Europa Union, 2002, s. 231–258. ISBN 3-7713-0611-6.
- HANDL, Vladimír, LONGHURST, Kerry, ZABOROWSKI, Marcin: Germany´s security policy towards east central Europe. *Perspectives*, 2000, No. 14, s. 54–70.
- HANDL, Vladimír: Choosing between China and Europe? Virtual inspiration and policy transfer in the programmatic development of the Czech Communist party. *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 2005, Vol. 21, No. 1, s. 123–141.
- HANDL, Vladimír: Die Irak-Frage und die tschechische Politik. In: *Studien zur internationalen Politik*. Hamburg: Institut für internationale Politik an der Universität der Bundeswehr, 2003, s. 69–74. ISSN 1431-3545.
- HANDL, Vladimír: K české debatě o cílovém uspořádání EU. *Listy SFPA*, 2002, roč. 6, č. 3, s. 11–12.
- HANDL, Vladimír: Die Kommunistische Partei von Böhmen und Mähren und ihre Beziehung zu den Sozialdemokraten. In: *Für ein anderes Europa. Linke Parteien im Aufbruch*. 1. Aufl. Berlin: Dietz, 2005, s. 404–425. ISBN 3-320-02066-8.
- HANDL, Vladimír, NIGRIN, Tomáš: Německá integrační politika mezi pragmatismem a europeizací. *Mezinárodní vztahy*, 2006, roč. 41, č. 4, s. 5–26.
- HANDL, Vladimír: Die KSČM und die EU: trotz allem mindestens ein Drittel des Glases voll. In: *Parteien und Bewegungen: die Linke im Aufbruch*. Berlin: Dietz, 2006, s. 218–229. ISBN 3-320-02087-0.
- HANDL, Vladimír: Německá priorita: akceschopná Evropa. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 3, s. 19–21.
- HANDL, Vladimír: Německo – politický závazek s dlouhodobým plněním. In: *Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: ÚMV, 2002, s. 49–64. ISBN 80-86506-25-8.
- HANDL, Vladimír: Německo jako diferencovaný aktér integrační politiky. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 15–17.
- HANDL, Vladimír: Německý multilateralismus a vztahy k státům visegrádské skupiny. *Mezinárodní vztahy*, 2003, roč. 38, č. 1, s. 5–27.
- HANDL, Vladimír: Normalizace a europeizace jako mantinely případné povolební změny v česko-německých vztazích. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 10, s. 8–11.
- HANDL, Vladimír, JEHLIČKA, Petr: Od průkopnictví k pasivitě? Evropská environmentální politika Německa a její export na východ. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 11, s. 9–11.
- HANDL, Vladimír: Politika Německa vůči státům střední a východní Evropy. In: S*polková republika Německo v evropské integrac*i. Hradec Králové: Regionální evropské informační středisko v Hradci Králové, 2002, s. 10–20. ISBN 80-903024-3-2.
- HANDL, Vladimír: Politika sousedství a středoevropské spolupráce. In: *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004, s. 57–64. ISBN 80-86506-39-8.
- HANDL, Vladimír, HOUGH, Dan: The Post-communist left and the European Union: the Czech Communist party of Bohemia and Moravia (KSČM) and the German Party of Democratic Socialism (PDS). *Communist and Post-Communist Studies*, 2004, Vol. 37, No. 3, s. 319–339.
- HANDL, Vladimír: Rakouská bezpečnostní a vojenská politika a regionální vojenská spolupráce. *Mezinárodní vztahy*, 2003, roč. 38, č. 4, s. 74–86.

- HANDL, Vladimír: Reaktion auf Thomas Risse aus mitteleuropäischer Sicht. *WeltTrends*, 2003, Nr. 41, s. 24–32.
- HANDL, Vladimír: Reforma bundeswehru: obtížné zadání pro německou politiku. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 2, s. 20–21.
- HANDL, Vladimír, LARISCHOVÁ, Kristina: Tschechien. In: *Jahrbuch der Europäischen Integration 2003/2004*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2004, s. 399–402. ISBN 3-8329-0968-0.
- HANDL, Vladimír, LARISCHOVÁ, Kristina: Tschechien. In: *Jahrbuch der Europäischen Integration 1999/2000*. Bonn: Europa Union, 2000, s. 433–436. ISBN 3-7713-0594-2.
- HANDL, Vladimír, LARISCHOVÁ, Kristina: Tschechien. In: *Jahrbuch der Europäischen Integration 2000/2001*. Bonn: Europa Union, 2001, s. 457–460. ISBN 3-7713-0600-0. ISSN 0721-5436.
- HANDL, Vladimír, LARISCHOVÁ, Kristina: Tschechien. In: *Jahrbuch der Europäischen Integration 2001/2002*. Bonn: Europa Union, 2002, s. 437–440. ISBN 3-7713-0603-5. ISSN 0721-5436.
- HANDL, Vladimír, LARISCHOVÁ, Kristina: Tschechien. In: *Jahrbuch der Europäischen Integration 2002/2003*. Bonn: Europa Union, 2003, s. 461–464. ISBN 3-7713-0619-1.
- HANDL, Vladimír: Tschechisch-deutsche Beziehungen zwischen Vergangenheit und Europäisierung. In Folgenlose Nachbarschaft? *Spuren der DDR-Aussenpolitik in den deutsch-tschechischen Beziehungen*. Hamburg: LIT, 2006, s. 47–64. ISBN 3-8258-8552-6.
- HANDL, Vladimír, KONEČNÝ, Čestmír, POESCHL, Josef: Tschechische Republik. In: *Mittel- und Osteuropa auf dem Weg in die Europäische Union. Bericht zum Stand der Integrationsfähigkeit*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, 1995, s. 223–243. ISBN 3-89204-214-4.
- HANDL, Vladimír: Ungleiche Partner: Deutschland – aus Tschechischer Sicht gesehen. In: *Von der Bonner zur Berliner Republik: 10 Jahre Deutsche Einheit*. 1. Aufl. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2000, s. 228–250. ISBN 3-531-13440-X.
- HANDL, Vladimír: Vertrauen und Aussenpolitische Nähe. Eine Prager Sicht. *WeltTrends*, 2006, Jg. 14, Nr. 52, s. 23–28.
- HANDL, Vladimír: Visegrad – chances for recovery? In: *Subregional dimension of European Union enlargement*. Wolverhampton: School of Humanities, Languages and Social Sciences, University of Wolverhampton, 2001, s. 7–23.
- HANDL, Vladimír: Die Welt wird anders sein als bisher – aber wie? *WeltTrends*, 2001, Jg. 9, Nr. 32, s. 129–132.
- HANDL, Vladimír, SEGERT, Dieter: Ziele und Ergebnisse tschechischer Aussenpolitik. *Informationen zur politischen Bildung*, 2002, Nr. 276, s. 39–42.

HORKÝ, Ondřej

- NĚMEČKOVÁ, Tereza, HORKÝ, Ondřej, MAZOUCH, Petr: *EU a Afrika jako noví sousedé: výzvy pro českou zahraniční rozvojovou spolupráci: výstup z výzkumného projektu v rámci programu GRACES*. Praha: Vysoká škola ekonomická, Fakulta mezinárodních vztahů, 2006, 71 s.
- HORKÝ, Ondřej: Co je a co není vidět v rozvojových statistikách. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 10, s. 29–31.
- HORKÝ, Ondřej: Mezinárodní obchod jako past chudoby: proč nestačí odstraňovat tržní překážky. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 1, s. 19–22.

- HORKÝ, Ondřej: Rozvoj, participace a lidská práva. Nesnadná cesta k naplňování práva na rozvoj. In: *Chudoba a bohatství v současném světě*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 9–22. ISBN 80-86898-86-5.
- HORKÝ, Ondřej: Rwandská genocida – příčiny násilí a role mezinárodního společenství. In: *Etnická různorodost jako zdroj konfliktů*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2005, 94–109. ISBN 80-245-0941-5.

HOUŽVIČKA, Václav

- HOUŽVIČKA, Václav: Deset let rokování mezi Čechy a sudetskými Němci. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 6, s. 21–22.
- HOUŽVIČKA, Václav: Has the reunification of Germany changed the perception of its History? *Perspectives*, 2002, No. 19, s. 88–96.
- HOUŽVIČKA, Václav: Sudetoněmecká otázka a vztahy Čechů k Německu: Hlavní poznatky sociologických výzkumů v letech 1996–1999. *Mezinárodní vztahy*, 2000, roč. 35, č. 4, s. 94–102.

HŘÍCH, Jan

- HŘÍCH, Jan, FOLTÝN, Jaroslav: Cíle sledované Českou republikou na půdě mezinárodních organizací ekonomického zaměření. In: *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004, s. 167–174. ISBN 80-86506-39-8.
- HŘÍCH, Jan: Consideration about probable benefits and costs impact of the Czech Republic accession to EU. In: *Effects and perspectives of cooperation of Visegrad countries and of their EU integration*. Bratislava: Institute of Slovak and World Economy of SAS, 2002, s. 237–258. ISBN 80-7144-123-6.
- FOLTÝN, Jaroslav, HŘÍCH, Jan: Czech foreign trade in the economic transition. *Prague Economic Papers*, 2000, Vol. 9, No. 2, s. 149–156.
- *Česká zahraniční politika před vstupem do Evropské unie*. Autoři textu: Vladimír Handl, Jan Hřích, Radek Khol, Petr Pavlík. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 1, s. 9–11.
- HŘÍCH, Jan: Dezentralisierung vs. Zentralismus im ersten Jahrzehnt des unabhängigen Bestehens der Tschechischen Republik. *Der Donauraum*, 2003, č. 1–2, s. 44–48.
- HŘÍCH, Jan: Evropská unie a politika podpory zaměstnanosti a boje s nezaměstnaností. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2000, s. 8–12.
- HŘÍCH, Jan: Na cestě k rozšíření eurozóny: nové členské státy ve světle makroekonomické konvergence. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 3, s. 6–9.
- HŘÍCH, Jan: Několik poznámek k Mezivládní konferenci 2000. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2000, s. 1–3.
- HŘÍCH, Jan: Nominální ekonomická konvergence v nových členských zemích. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 4, s. 26–29.
- HŘÍCH, Jan: Ochrana hospodářské soutěže v Evropské unii. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 4, s. 26–28.
- HŘÍCH, Jan: Podpora poskytovaná v Evropské unii malým a středním podnikům. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 13–16.
- HŘÍCH, Jan: Preconditions of adjustment of the Czech enterprise sphere to conditions of the European Union. In: *Effects and perspectives of cooperation of Visegrad countries and of their EU*

integration. Bratislava: Institute of Slovak and World Economy of SAS, 2002, s. 179–196. ISBN 80-7144-123-6.

- HŘÍCH, Jan: Probable consequences for the Czech Republic in implementing the Aquis communautaire in the sphere of commercial policy. *Prague Economic Papers*, 2001, Vol. 10, No. 3, s. 241–252.
- HŘÍCH, Jan: Proměny teritoriální struktury zahraničního obchodu České republiky. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 1, s. 17–19.
- HŘÍCH, Jan: Společná obchodní politika Evropské unie jako příklad supranacionálního přístupu k integraci. *Mezinárodní vztahy*, 2001, roč. 36, č. 4, s. 5–21.
- HŘÍCH, Jan, LARISCHOVÁ, Kristina: Das System der sozialen Sicherung in der Tschechischen Republik. In: *Central and Eastern Europe on the Way into the European Union: Welfare State Reforms in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia.* München: Research Group on European Affairs – Centre for Applied Policy Research, 1998, s. 70–79.
- HŘÍCH, Jan: Termínované pracovní smlouvy v kontextu komunitárního práva. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 6, s. 22–24.
- HŘÍCH, Jan, LARISCHOVÁ, Kristina: Die Tschechische Republik – Der langwierige Weg zur Reform der öffentlichen Verwaltung. In: *Jahrbuch des Föderalismus 2000*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos, 2000, s. 358–369. ISBN 3-7890-6621-4.
- HŘÍCH, Jan: Die tschechische Wirtschaftspolitik im künftigen europäischen Kontext. Bereitschaft zur Anpassung oder Beharren auf Eigenständigkeiten? In: *Wirtschaftspolitik in Osteuropa zwischen ökonomischer Kultur, Institutionenbildung und Akteursverhalten. Russland, Polen und Tschechische Republik im Vergleich*. Bremen: Forschungsstelle Osteuropa an der Universität Bremen, 2003, s. 188–196. ISBN 3-86108-347-7.
- HŘÍCH, Jan: Vývoj ekonomické dimenze zahraniční politiky České republiky jako reakce na vývoj vnější pozice české ekonomiky. In: *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004, s. 145–166. ISBN 80-86506-39-8.
- HŘÍCH, Jan: Významný nástroj EU pro ochranu evropských vývozců. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 8, s. 32–34.
- HŘÍCH, Jan: Zvláštní akcionářská práva: omezení volného pohybu kapitálu v Evropské unii. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 5, s. 31–34.

JEHLIČKA, Petr

- JEHLIČKA, Petr, SARRE, Philip, PODOBA, Juraj: Czech environmental discourse after a decade of western influence: transformation beyond recognition or continuity of the pre- 1989 perpectives. In: *EUI Working Papers, Robert Schuman Centre*. Florence: European University Institute, 2002, 29 s.
- JEHLIČKA, Petr: Důsledky rozšíření pro environmentální politiku EU. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2000, s. 10–12.
- JEHLIČKA, Petr: Environmental implications of eastern enlargement of the EU: the end of progressive environmental policy? In: *EUI Working Papers, Robert Schuman Centre*. Florence: European University Institute, 2002, 29 s.
- JEHLIČKA, Petr, TICKLE, Andrew: Environmental policy and European Union enlargement: a state-centered approach. In: *EU enlargement and environmental quality: central and eastern Europe and beyond*. Washington: Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2002, s. 9–18.

- JEHLIČKA, Petr: Mezinárodní politika životního prostředí: konflikt mezi integrálním ekosystémem a fragmentárním systémem států? *Mezinárodní vztahy*, 2000, roč. 35, č. 3, s. 18–35.
- JEHLIČKA, Petr: Mezinárodní politika životního prostředí: konflikt mezi integrálním ekosystémem a fragmentárním systémem států? In: *Stát, prostor, politika*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, 2000, s. 80–103. ISBN 80-238-5566-2.
- HANDL, Vladimír, JEHLIČKA, Petr: Od průkopnictví k pasivitě? Evropská environmentální politika Německa a její export na východ. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 11, s. 9–11.
- JEHLIČKA, Petr: Příspěvek kandidátských zemí do šestého akčního programu EU pro životní prostředí: tradiční agenda a importované koncepty. In: *Evropská témata Centra evropských analýz.* Praha: ÚMV, 2001, s. 12–14.

JELÍNEK, Petr

- JELÍNEK, Petr: Africká unie – integrace reálná nebo deklarativní. *Mezinárodní* vztahy, 2003, roč. 38, č. 1, s. 52–67.
- JELÍNEK, Petr: Česká rozvojová spolupráce. In: *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004, s. 201–208. ISBN 80-86506-39-8.
- JELÍNEK, Petr: Jak dál s českou rozvojovou spoluprací? *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 1, s. 8–10.
- JELÍNEK, Petr: Konference „Evropská unie a rozvoj Afriky“. *Bulletin Společnosti přátel Afriky a Společnosti česko-arabské*, 2006, roč. 14, č. 2, s. 22–23.
- JELÍNEK, Petr: Ozbrojený konflikt v Mosambiku a jeho dopad na státní správu. In: *Lusofonní Afrika 1975–2005*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2006, s. 91–106. ISBN 80-86506-49-5.
- JELÍNEK, Petr: Rekonstrukce zhrouceného státu. Případ mosambického distriktu Maringué. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 5, s. 10–12.
- JELÍNEK, Petr: Rozvojová politika Evropského společenství. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 6, s. 30–32.
- JELÍNEK, Petr: Rozvojová pomoc a boj proti mezinárodnímu terorismu. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 1, s. 9–10.
- JELÍNEK, Petr: Rozvojová spolupráce EU po rozšíření. In: *Chudoba a bohatství v současném světě*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 39–49. ISBN 80-86898-86-5.
- JELÍNEK, Petr: Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a zeměmi subsaharské Afriky. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 5, s. 12–13.
- JELÍNEK, Petr: Rozvojové cíle tisíciletí po první třetině. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 9, s. 7–9.
- JELÍNEK, Petr: Transformace českého systému rozvojové spolupráce. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 11, s. 14–16.
- PRÁŠIL, Václav, JELÍNEK, Petr: Volební rok na jihu Afriky. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 4, s. 22–25.

KARLAS, Jan

- KARLAS, Jan: An end to banal policy-speak: let’s get down to specifics: commentary. *Europe´s World*, 2006, No. 2, s. 145, 147.

- KARLAS, Jan: Budoucnost Evropské ústavní smlouvy: možné scénáře a dosavadní vývoj. In: *Ústavní smlouva a reformy Evropské unie*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 11–21. ISBN 978-80-7380-027-7.
- DRULÁK, Petr, KARLAS, Jan: Co dělat s Evropskou ústavní smlouvou. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 3, s. 17–19.
- KARLAS, Jan: Co ukázalo roční reflexní období po odmítnutí evropské ústavní smlouvy. *Mezinárodní politika,* 2006, roč. 30, č. 6, s. 31–33.
- KARLAS, Jan, KRATOCHVÍL, Petr: Czechoslovakia/Czech Republic and European integration: during and after the Cold War. *Journal of European Integration History*, 2005, Vol. 10, No. 2, s. 25–43.
- KARLAS, Jan: EU a válka v Iráku: konsensus v době a po skončení krize. In: *Válka v Iráku a Evropská unie*. Plzeň: Čeněk, 2006, s. 65–77. ISBN 80-86898-83-0.
- Evropská integrace a demokracie: shoda o demokratickém deficitu a spory o jeho nevyhnutelnosti = European integration and democracy: democratic deficit agreed, its inevitability contested. Připravil Jan Karlas. In: *Evropská integrace a evropská veřejnost = European integration and European public*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2006, s. 39–48.
- DRULÁK, Petr, KARLAS, Jan: Evropská integrace a metafory: evropské myšlení bez nádob. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 2, s. 6–7.
- KARLAS, Jan: Globalizace, identita a evropská integrace – Evropa jako globální aktér. *Mezinárodní vztahy*, 2003, roč. 38, č. 1, s. 28–51.
- Jak komunikovat Evropu? Komunikace a postoj veřejnosti k EU = How to communicate Europe: communication and public attitude towards the EU. Připravil Jan Karlas. In: *Evropská integrace a evropská veřejnost = European integration and European public*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2006, s. 29–38.
- Jak zachovat jednotnou Evropu, když neschválí jednotně ústavní smlouvu: výhody a rizika různých scénářů = How to keep Europe united if it does not uniformly approve the constitutional treaty: advantages and risks of different scenarios. Připravil Jan Karlas. In: *Evropská integrace a evropská veřejnost = European integration and European public*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2006, s. 9–17. ISBN 80-86506-44-48-7.
- KARLAS, Jan: Klíčové momenty vývoje SZBP EU: zájmy a základní struktura. In: *Bezpečnostní (ne)stabilita.* 1. vyd. Praha: Klub mladých demokratů, 2005, s. 9–21. ISBN 80-239-5598-5.
- KARLAS, Jan: Liberalismus a velké teorie mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, 2004, roč. 39, č. 2, s. 5–19.
- KARLAS, Jan: Mezinárodní organizace a přenos moci: pravidla dělby moci v bezpečnostních organizacích. *Mezinárodní vztahy*, 2006, roč. 41, č. 2, s. 23–48.
- KARLAS, Jan: OBSE a boj s terorismem: důsledky pro její roli. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 1, s. 19–20.
- Přijetí Evropské ústavní smlouvy – přínosy a ztráty = Adoption of the European constitutional treaty-costs and benefits. Připravil Jan Karlas. In: *Evropská integrace a evropská veřejnost = European integration and European public*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2006, s. 19–27.
- KARLAS, Jan: Současné teorie mezinárodních institucí. *Mezinárodní vztahy*, 2007, roč. 42, č. 1, s. 66–85.
- KARLAS, Jan: Studium mezinárodních režimů a jeho přínos pro výzkum institucionální formy. In: *Evropská unie na počátku 21. století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006, s. 11–39. ISBN 80-246-1154-6.

- KARLAS, Jan: Úloha teorie veřejné volby v mezinárodních vztazích a v evropských studiích. *Mezinárodní vztahy*, 2006, roč. 41, speciální číslo, s. 62–71.
- KARLAS, Jan: Vnější vztahy EU a prevence konfliktů. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 9, s. 22–24.

KHOL, Radek

- KHOL, Radek: Americká vojenská strategie v operaci Irácká svoboda. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2003, s. 3–4.
- KHOL, Radek: Bezpečnostní a obranná politika EU – ambice a realita na počátku roku 2003. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 3, s. 7–8.
- KHOL, Radek: Bezpečnostní a obranná politika EU v roce 2001 – mírný pokrok v mezích dohody? *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 1, s. 32–33.
- KHOL, Radek: Bezpečnostní strategie Evropské unie. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz.* Praha: ÚMV, 2003, s. 7–8.
- KHOL, Radek: Bílá místa v české diskuzi o evropské bezpečnosti. *Mezinárodní vztahy*, 2002, roč. 37, č. 2, s. 67–80.
- KHOL, Radek: Czech perspective on European integration and security. *Kernvraag*, 2006, Vol. 1, No. 134, s. 85–93.
- KHOL, Radek: Czech Republic. In: *Security Handbook 2004. The Twin Enlargement of NATO and EU*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2004, s. 95–120. ISBN 3-8329-0880-3.
- KHOL, Radek: Czech Republic: Prague's Pragmatism. *Contemporary Security Policy*, 2005, Vol. 26, No. 3, s. 470–485.
- KHOL, Radek: Česká bezpečnostní politika. In: *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004, s. 31–44. ISBN 80-86506-39-8.
- KHOL, Radek: Česká republika a evropská bezpečnostní a obranná politika – skutečná a chybějící debata. *Listy SFPA*, 2002, roč. 6, č. 3, s. 12–13.
- KHOL, Radek: Česká republika a Společná zahraniční a bezpečnostní politika EU = The Czech Republic and EU´s Common Foreign abd Security Policy. In: *Analýzy 2002/2003.* Praha: Institut pro evropskou politiku Europeum, 2003, s. 11–18. ISBN 80-903237-1-5.
- Česká zahraniční politika před vstupem do Evropské unie. Autoři textu: Vladimír Handl, Jan Hřích, Radek Khol, Petr Pavlík. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 1, s. 9–11.
- KHOL, Radek: En attendant l´Europe puissance. *La lettre de la Fondation pour l'innovation politique*, 2005, No. 10, s. 6–7.
- KHOL, Radek: Europeizece bezpečnostní a obranné politiky ČR. In: *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005, s. 145–149. ISBN 80-210-3865-9.
- KHOL, Radek: Evropa a protiraketová obrana. In: *Protiraketová obrana*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004, s. 83–93. ISBN 80-86506-42-8.
- KHOL, Radek: Evropská bezpečnostní a obranná politika – odpověď na evropské bezpečnostní ambice? *Mezinárodní vztahy*, 2000, roč. 35, č. 4, s. 29–40.
- KHOL, Radek: Itálie – politické ambice větší nežli možnosti. In: *Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: ÚMV, 2002, s. 89–108. ISBN 80-86506-25-8.

- KHOL, Radek: Mezinárodní terorismus a Evropská unie. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 9–10.
- KHOL, Radek: Místo OBSE v evropské bezpečnostní architektuře 21. století. In: *Místo OBSE v evropské bezpečnostní architektuře po první vlně rozšiřování NATO*. Praha: ÚMV, 2000, s. 11–12.
- KHOL, Radek: Mnohonárodní vojenská spolupráce a Česká republika. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2002, s. 5–6.
- KHOL, Radek: Mnohonárodní vojenská spolupráce a země Beneluxu. *Vojenské rozhledy*, 2003, roč. 12, č. 2, s. 23–33.
- KHOL, Radek: Národní bezpečnostní strategie USA. *Mezinárodní vztahy*, 2005, roč. 40, č. 1, s. 71–85.
- KHOL, Radek: Národní bezpečnostní strategie USA 2002: Institucionální kontext. *Mezinárodní* politika, 2004, roč. 28, č. 4, s. 5–7.
- KHOL, Radek: NATO a terorismus. *Listy*, 2003, roč. 10, č. 2, s. 6–7.
- KHOL, Radek: Nová dimenze evropské integrace: Společná bezpečnostní a obranná politika EU. *Integrace*, 2000, č. 3, s. 34–36.
- KHOL, Radek: Nová politika Evropské unie pro 21. století – společná bezpečnostní a obranná politika. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 3, s. 4–6.
- KHOL, Radek: Nové bezpečnostní prostředí po 11. září a Evropská unie – dopad na Českou republiku. In: *Nové bezpečnostní prostředí po 11. září a Evropská unie*. Praha: ÚMV, 2002, s. 21–23.
- KHOL, Radek: Nové dimenze bezpečnosti. In: *Sborník příspěvků ze 4. mezinárodního kolokvia Koncipování budoucnosti v Evropě '97*. 1. vyd. Praha: Občanská futurologická společnost, 1997, s. 277–296.
- KHOL, Radek: Nové dimenze bezpečnosti. In: *Mezinárodní vztahy očima mladých badatelů*. Praha: Vysoká škola ekonomická, Fakulta mezinárodních vztahů, 1997, s. 277–296. ISBN 80-7079-908-0.
- KHOL, Radek: Nové vztahy NATO po pražském summitu. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2002, s. 5–6.
- KHOL, Radek, ISCOP, Sven B.: Ongoing cooperation between Europe´s armed forces. In: *E Pluribus Unum? Military integration in the European Union*. Brussels: Royal Institute for International Relations, 2005, s. 5–12. Dostupný z www.irri-kiib.be.
- KHOL, Radek: Pět let po 11. září: hledání konsenzu a strategie stále trvá. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 9, s. 24–26.
- KHOL, Radek: Pokrok v evropské obraně – nebo dokonce evropská vojenská revoluce? In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 9–11.
- KHOL, Radek: Politika zemí Visegrádu v oblasti SZBP/EBOP. *Integrace*, 2003, č. 2, s. 37–41.
- KHOL, Radek: Rozvoj Evropské bezpečnostní a obranné politiky v roce 2004. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2004, s. 5–6.
- KHOL, Radek: Spojené státy americké – nová etapa a nová administrativa. In: *Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: ÚMV, 2002, s. 65–78. ISBN 80-86506-25-8.
- KHOL, Radek: Transatlantické vztahy po znovuzvolení prezidenta Bushe. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 5, s. 34–35.

- KHOL, Radek: Die Tschechische Republik und die zweite Runde der NATO-Erweiterung. In: *Die zweite Runde der NATO-OsterweiterungSonderheft*. Berlin: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2004, s. 193–209.
- KHOL, Radek: Turecko – problematičnost nebo oprávněná citlivost? In: *Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: ÚMV, 2002, s. 151–164. ISBN 80-86506-25-8.
- KHOL, Radek: Velká Británie – v srdci Evropy a v čele evropské obrany? In: *Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: ÚMV, 2002, s. 17–30. ISBN 80-86506-25-8.
- Visegrádská skupina a bezpečnost: záznam příspěvků přednesených na konferenci pořádané Vzdělávacím střediskem na podporu demokracie a Mezinárodním visegrádským fondem. Autoři příspěvků: Radek Khol, Alexandr Vondra aj. In: *Nové cesty středoevropského partnerství: Příspěvky přednesené na sérii 3 konferencí.* Praha: Vzdělávací středisko na podporu demokracie, 2003, s. 85–161. ISBN 80-903122-2-5.
- KHOL, Radek: Vztahy EU-NATO před pražským summitem – gordický uzel. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 11, s. 21–23.
- KHOL, Radek: Zahraniční a bezpečnostní politika USA po znovuzvolení George Bushe. In: *Prezidentské volby v USA*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2005, s. 23–27.
- KHOL, Radek: Zahraniční politika příští americké administrativy. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 10, s. 4–6.
- KHOL, Radek: Zpomalení pokroku v bezpečnostní a obranné oblasti Evropské unie po 11. září. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2002, s. 5–6.

KOŘAN, Michal

- KOŘAN, Michal: Austrian neutrality: burden of history in the making or moral good rediscovered? *Perspectives*, 2006, No. 26, s. 23–45.
- KOŘAN, Michal: Beztvará věda, pozitivismus a realismus v mezinárodních vztazích. *Mezinárodní vztahy*, 2006, roč. 41, speciální číslo, s. 7–31.
- KOŘAN, Michal: Filosofie společenských věd a mezinárodní vztahy. In: *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. 1. vyd. Brno: Masarykova Univerzita, 2005, s. 145–160. ISBN 80-210-3837-3.
- KOŘAN, Michal: Mezi předsednictvím EU a volbami: letní rakouské přemítání. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 9, s. 21–23.
- KOŘAN, Michal: Pokračující pluralizace rakouského stranického systému: interpretace voleb do Národní rady 2006. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 11, s. 25–27.
- KOŘAN, Michal: Rakouská tranzitní problematika: zahraničněpolitický problém a vnitropolitická diskuse. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 1, s. 21–22.
- RŮŽIČKA, Jan, KOŘAN, Michal: Totgesagte leben länger: die Visegrád-Gruppe nach dem EU-Beitritt. *Osteuropa*, 2006, Jg. 56, Nr. 10, s. 27–39.

KÖNIGOVÁ, Lucie

- ŠEDIVÝ, Jiří, KÖNIGOVÁ, Lucie: Co může Evropa přinést světu. In: *Co může Evropa přinést světu? Ohlasy na konferenci na Pražském hradě 2003.* 1. vyd. Praha: British Council, 2004, s. 25–37. ISBN 80-239-2029-4.
- KÖNIGOVÁ, Lucie: Czech Republic. In: *Flexible integration in the area of CFSP/ESDP*. Vienna: Austrian Academy of Sciences, EIF – Institute for European Integration Research, 2004, s. 19–25.

- KRATOCHVÍL, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie: The Czech Republic: ratification of the Constitution for Europe. *EU Constitution Newsletter*, 2004, s. 5–6.
- DRULÁK, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie: The Czech Republic: from socialist past to socialized future. In: *Socializing democratic norms: the role of international organizations for the construction of Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 2005, s. 149–168. ISBN 1-4039-4521-7.
- KÖNIGOVÁ, Lucie: České mezinárodní vztahy zas o něco mezinárodnější. *Mezinárodní vztahy*, 2005, roč. 40, č. 1, s. 5–6.
- DRULÁK, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie: The discipline of IR in Central and Eastern Europe. *European Political Science*, 2002, Vol. 1, No. 3, s. 7.
- KÖNIGOVÁ, Lucie: Evropská politika nové české vlády. *Listy SFPA*, 2002, roč. 6, č. 4, s. 23–24.
- KÖNIGOVÁ, Lucie: The Future of Europe debate in the Czech Republic. In: *Regional partnership and the future of the European Union*. Wien: Österreichisches Institut für internationale Politik, 2002, s. 81–88.
- KÖNIGOVÁ, Lucie: Geneticky modifikované organizace?: twinning jako případ transnacionální interakce. *Mezinárodní vztahy*, 2004, roč. 39, č. 1, s. 7–26.
- DRULÁK, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie, KRATOCHVÍL, Petr: Jak si stojí česká paradiplomacie? Podíl obecních a krajských samospráv na zahraniční politice ČR. In: *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005, s. 150–165. ISBN 80-210-3865-9.
- KÖNIGOVÁ, Lucie, KRATOCHVÍL, Petr: Jak utvářet Evropu: konvenčně nebo konventně?: Konvent jako alternativní metoda přípravy základních smluv evropské integrace. *Mezinárodní vztahy*, 2005, roč. 40, č. 2, s. 24–41.
- KÖNIGOVÁ, Lucie: Konkurz do souboru evropských dožínkových písní a rozpočtových tanců. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 12, s. 4–6.
- KÖNIGOVÁ, Lucie: Od Konventu ke vstupu: česká debata k Evropské ústavní smlouvě. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 11, s. 4–5.
- DRULÁK, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie: Otázky pro Konvent. Lucie Königová. In: *Debata o budoucnosti Evropy a Česká republika*. Praha: ÚMV, 2003, s. 15–36.
- Prague Castle Conference 2004: Can Europe sharpen its blunt competitive edge? Lucie Königová ... [et al.]. In: *Can Europe sharpen its blunt competitive edge? Reflections on the Prague Castle Conference 2004.* 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2004, s. 9–17. ISBN 80-239-4101-1.
- DRULÁK, Petr, ŠEDIVÝ, Jiří, KÖNIGOVÁ, Lucie: Pre-conference briefing papers. In: *Can Europe sharpen its blunt competitive edge? Reflections on the Prague Castle Conference 2004*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2004, s. 37–55. ISBN 80-239-4101-1.
- KÖNIGOVÁ, Lucie: Regional partnership: a look from within the Czech borders. In: *Regional partnership and the future of the European Union*. Wien: Österreichisches Institut für internationale Politik, 2002, s. 41–50.
- KÖNIGOVÁ, Lucie, KISS, László J., LUIF, Paul: Die Regionale Partnerschaft: Subregionale Zusammenarbeit in der Mitte Europas. László J. Kiss; Paul Luif. *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 2003, Jg. 32, Nr. 1, s. 57–75.
- LACINA, Lubor, KÖNIGOVÁ, Lucie: Stadia ekonomické integrace. Odborná spolupráce na subkapitole Politická unie Lucie Königová. In: *Učebnice evropské integrace.* 1. vyd. Brno: Barrister and Principal, 2006, s. 109–111. ISBN 80-7364-022-8.

- KÖNIGOVÁ, Lucie: Teorie státní suverenity a praxe intervence. *Mezinárodní vztahy*, 2001, roč. 36, č. 3, s. 41–58.
- KÖNIGOVÁ, Lucie: Twinning jako příklad transnacionální interakce. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2002, s. 5–7.

KRATOCHVÍL, Petr

- KRATOCHVÍL, Petr: Americké evangelikální hnutí a politika. *Getsemany*, 2006, č. 12, s. 285–286.
- KRATOCHVÍL, Petr: Analýza jednoho partnerství aneb jak může nevěra proměnit vztah: ruská politika vůči Číně po září 2001. *Euroasijský expres*, 15. 4. 2003, 9 s.
- KRATOCHVÍL, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie: The Czech Republic: ratification of the Constitution for Europe. *EU Constitution Newsletter*, 2004, s. 5–7.
- KRATOCHVÍL, Petr, PAVLÍK, Petr: Czech Republic. In: *EU-25 Watch*. Berlin: Institut für Europäische Politik, 2004, přer. str.
- KRATOCHVÍL, Petr, PAVLÍK, Petr: Czech Republic. *EU-25 Watch*, 2006, No. 2, přer. str.
- BRAUN, Mats, KRATOCHVÍL, Petr: Czech Republic. *EU-25 Watch*, 2006, No. 3, přer. str.
- BRAUN, Mats, KRATOCHVÍL, Petr: Czech Republic. *EU-25/27 Watch*, 2007, No. 4, přer. str.
- KARLAS, Jan, KRATOCHVÍL, Petr: Czechoslovakia/Czech Republic and European integration: during and after the Cold War. *Journal of European Integration History*, 2005, Vol. 10, No. 2, s. 25–43.
- KRATOCHVÍL, Petr: The European neighbourhood policy: a clash of incompatibile interpretations. In: *The European Union and its neighbourhood: policies, problems and priorities*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2006, s. 13–28.
- KRATOCHVÍL, Petr: Evropská unie a Rusko. *Integrace,* 2005, 6 s.
- KRATOCHVÍL, Petr: Existuje česká východní politika?: od úprku z východní Evropy k opožděnému návratu. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 4, s. 16–18.
- KRATOCHVÍL, Petr, CIBULKOVÁ, Petra, BENEŠ, Vít: Foreign policy, rhetorical action and the idea of otherness: the Czech Republic and Russia. *Communist and Post-Communist Studies*, 2006, Vol. 39, No. 4, s. 497–511.
- KRATOCHVÍL, Petr: George Liska and political realism: on the tension between history and structure, and between norms and power. *Journal of International Relations and Development*, 2007, Vol. 10, No. 2, s. 97–121.
- KRATOCHVÍL, Petr: *Hlasování kvalifikovanou většinou a zájmy České republiky.* Praha: Europeum – Institut pro evropskou politiku, 2003, 7 s.
- KRATOCHVÍL, Petr: Chování malých států a multilaterální spolupráce. *Listy SFPA*, 2003, roč. 7, č. 2, s. 15–16.
- KRATOCHVÍL, Petr: Jak rozumět ukrajinským volbám: Tři (znovu) objevené pravdy. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 2, s. 13–15.
- DRULÁK, Petr, KÖNIGOVÁ, Lucie, KRATOCHVÍL, Petr: Jak si stojí česká paradiplomacie? Podíl obecních a krajských samospráv na zahraniční politice ČR. In: *Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005, s. 150–165. ISBN 80-210-3865-9.

- KÖNIGOVÁ, Lucie, KRATOCHVÍL, Petr: Jak utvářet Evropu: konvenčně nebo konventně?: konvent jako alternativní metoda přípravy základních smluv evropské integrace. *Mezinárodní* vztahy, 2005, roč. 40, č. 2, s. 24–41.
- KRATOCHVÍL, Petr: Konstitucionální fáze evropské integrace: teoretická reflexe. *Acta oeconomica pragensia*, 2005, roč. 13, č. 7, s. 11–23.
- KRATOCHVÍL, Petr: National report Czech Republic. In: *Positions of 10 Central and Eastern European countries on EU institutional reforms: analytical survey in the framework of the CEED-debate project*. Louvain-la-Neuve/Brussels: Université catholique de Louvain, 2003, s. 27–38.
- KRATOCHVÍL, Petr: National report Czech Republic. In: I*GC 2003: Positions of 10 Central and Eastern European countries on EU institutional reforms: analytical survey in the framework of the CEED-debate project.* Louvain-la-Neuve/Brussels: Université catholique de Louvain, 2004, s. 12–26.
- KRATOCHVÍL, Petr: New EU members and the ENP: different agendas, different strategies. *Intereconomics*, 2007, Vol. 42, No. 4, s. 191–196.
- VOTÁPEK, Vladimír, KRATOCHVÍL, Petr: Pohled Ruské federace na projekt protiraketové obrany. In: *Protiraketová obrana*. 1. vyd. Praha, 2004, s. 95–101. ISBN 80-86506-42-8.
- KRATOCHVÍL, Petr: Polarita v teorii mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, 2002, roč. 37, č. 4, s. 26–46.
- KRATOCHVÍL, Petr: Political relations between Russia and the Czech Republic: or there and back again? In: *Economic and Political Relations after the EU Enlargement*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézet, 2004, s. 18–22.
- VOTÁPEK, Vladimír, KRATOCHVÍL, Petr: Postsovětský prostor (bez Pobaltí). In: *Regio.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2005, s. 11–13.
- KRATOCHVÍL, Petr: Pozitivismus a normativismus v teorii mezinárodních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, 2006, roč. 41, speciální číslo, s. 38-46.
- KRATOCHVÍL, Petr: The Qualified majority voting and the interests of the Czech Republic. In: *Central Europe beyond double enlargement*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004, s. 143–164. ISBN 9986-19-623-X.
- KRATOCHVÍL, Petr: *The Qualified majority voting and the interests of the Czech Republic.* Prague: Europeum – Institute for European Policy, 2003. 26 s.
- KRATOCHVÍL, Petr: Ruská politika vůči Číně po 11. září 2001. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 5, s. 7–9.
- KRATOCHVÍL, Petr: Ruská spolupráce s Čínou: proti USA na dvou frontách. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 2, s. 6–9.
- KRATOCHVÍL, Petr: Rusko a budování protiraketové základny v ČR. *Natoaktual.cz,* 20. 11. 2006, 3 s.
- KRATOCHVÍL, Petr: Rusko a jeho vnímání Spojených států. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 12, s. 17–19.
- KRATOCHVÍL, Petr: Současná ruská geopolitika. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 11, s. 28–30.
- KRATOCHVÍL, Petr: Terorismus a chybná poučení prezidenta Putina: centralizace doma a tvrdost v (blízkém) zahraničí. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 11, s. 22–24.

• KRATOCHVÍL, Petr: Vztah Ruska k Severoamerické alianci po studené válce. In: *Ekonomická a politická integrace Evropy.* 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická, 2003, s. 127–137. ISBN 80-245-0520-7.

LARISCHOVÁ, Kristina

• LARISCHOVÁ, Kristina: Francouzsko-německé partnerství v EU: aktuální vývoj. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2000, s. 1–4.

• LARISCHOVÁ, Kristina: Zesílená spolupráce v Evropské unii. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 3–5.

LEBEDA, Petr

• LEBEDA, Petr: Efektivita a legitimita WTO po Seattlu (I) aneb mezinárodní obchod v slzném plynu. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 1, s. 6–7.

• LEBEDA, Petr: Efektivita a legitimita WTO po Seattlu (II) aneb obchod zajatý v kontextu rozvoje. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 2, s. 16–18.

• LEBEDA, Petr: Ground Zero. (I.): výzva k přehodnocení západní politiky a globálního soužití. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 12, s. 4–6.

LEŠKA, Vladimír

• HANDL, Vladimír, LEŠKA, Vladimír: Between emulation and adjustment: external influences on programmatic change in the Slovak SDL. *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 2005, Vol. 21, No. 1, s. 105–122.

• LEŠKA, Vladimír: Budoucnost česko-slovenských vztahů: rizika a naděje evropské integrace. In: *Československství součást evropanství.* Brno: Konvoj, 1996, s. 222–234. ISBN 80-85615-07-X.

• LEŠKA, Vladimír: Česko-slovenská spolupráce v bezpečnostní oblasti po přijetí Nové strategické koncepce NATO. In: *Zborník SIMŠ*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2000, s. 33–40. ISSN 1335-5686.

• LEŠKA, Vladimír: Česko-slovenské blýskání na časy. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 7, s. 18–20.

• LEŠKA, Vladimír: Česko-slovenské vztahy. In: *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004, s. 65–70. ISBN 80-86506-39-8.

• LEŠKA, Vladimír: ČR a SR – hraniční státy s rozdílným bezpečnostním statusem. In: *Bilance a výhledy středu Evropy na prahu 21. století*. Brno: Konvoj, 2000, s. 140–145. ISBN 80-7302-000-9.

• LEŠKA, Vladimír: Dostihne Slovensko své sousedy na cestě do Evropské unie? *Mezinárodní vztahy*, 2000, roč. 35, č. 2, s. 47–61.

• LEŠKA, Vladimír: Minulost, přítomnost a budoucnost visegrádské spolupráce. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 4, s. 10–12.

• LEŠKA, Vladimír: Místo OBSE v zahraniční a bezpečnostní politice ČR. In: *Místo OBSE v evropské bezpečnostní architektuře po první vlně rozšiřování NATO*. Praha: ÚMV, 2000, s. 17–25.

• LEŠKA, Vladimír: Možnosti a limity účasti nevládních organizací na procesu přípravy obranné a vojenské strategie. In: *Obranné a vojenské stratégie ašpirujúcich krajín na vstup do NATO*. Bratislava: Inštitút bezpečnosti a obrany Ministerstva obrany SR, 2001, s. 96–101.

- LEŠKA, Vladimír: Politické aspekty připravenosti Slovenska na přijetí do Evropské unie. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 1–4.
- LEŠKA, Vladimír: Praha Ekonomické fórum 2001. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 7, s. 28–32.
- LEŠKA, Vladimír: Příspěvek analytických center nevládních organizací k posílení mezinárodní prestiže Slovenska: recenzní esej. *Mezinárodní vztahy*, 2006, roč. 41, č. 1, s. 134–147.
- LEŠKA, Vladimír: Regionální volby na Slovensku: významný krok na jeho cestě do Evropské unie. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 2, s. 18–22.
- LEŠKA, Vladimír: Slovenská volební překvapení. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 12, s. 17–20.
- LEŠKA, Vladimír: Slovensko – nadějný uchazeč o členství v NATO?: rekapitulace nezpochybnitelných předpokladů a zmínka o důvodech pochybností. *Medzinárodné otázky*, 2002, roč. 11, č. 2, s. 3–34.
- LEŠKA, Vladimír: Slovensko po čtvrtém referendu. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 12, s. 23–26.
- LEŠKA, Vladimír: Slovensko před parlamentními volbami. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 6, s. 6–9.
- LEŠKA, Vladimír: Slovensko před přijetím do euroatlantických struktur – politické, ekonomické a sociální aspekty připravenosti na vstup do EU a do NATO. *Mezinárodní vztahy*, 2004, roč. 39, č. 1, s. 90–109.
- LEŠKA, Vladimír: Slovensko v roce parlamentních voleb a historických rozhodnutí. *Mezinárodní vztahy*, 2002, roč. 37, č. 2, s. 29–48.
- LEŠKA, Vladimír: Slovensko: země volebních překvapení. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 6, s. 24–27.
- LEŠKA, Vladimír: Současná politická situace na Slovensku: 15. května 2000. In: *Sborník záznamů z besed u kulatého stolu*. Praha: Asociace pro studium mezinárodních vztahů, 2000, s. 55–61.
- LEŠKA, Vladimír: Stane se Slovensko dvacátým členem NATO? *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 4, s. 20–23.
- LEŠKA, Vladimír: Trialog o politice vůči sousedům Evropské unie. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 6, s. 32–33.
- LEŠKA, Vladimír: Visegrádská čtyřka a cesta Slovenska do NATO. *Vojenské rozhledy*, 2000, roč. 9, č. 3, s. 19–27.
- LEŠKA, Vladimír: Visegrádský kontext česko-slovenské spolupráce. *Integrace*, 2003, č. 2, s. 18–21.
- LEŠKA, Vladimír: Will Slovakia join the EU with its neighbours? *Perspectives*, 2000, No. 14, s. 71–90.
- LEŠKA, Vladimír: Závěry washingtonského summitu NATO a česko-slovenská spolupráce v bezpečnostní oblasti. In: *Zborník SIMŠ*. Bratislava: Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 1999, s. 11–16.
- LEŠKA, Vladimír: Změny slovenské politické scény a jejich vliv na vývoj česko-slovenských vztahů. *Mezinárodní politika*. 2004, roč. 28, č. 9, s. 18–22.

MOŤKOVÁ, Hana

- ŠEDIVÝ, Jiří, MOŤKOVÁ, Hana: The Foreign and security policy of the Czech Republic after accession to the EU. In: *The CFSP/ESDP after enlargement: a bigger EU = a stronger EU?* 1st ed. Vienna: Diplomatische Akademie, 2003, s. 56–66. ISBN 3-902021-35-7.

NOŽINA, Miroslav

- NOŽINA, Miroslav: Albánský organizovaný zločin. *Mezinárodní politika,* 2000, roč. 24, č. 4, s. 35–37.
- NOŽINA, Miroslav: Arabský organizovaný zločin. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 5, s. 33–34.
- NOŽINA, Miroslav: Bosna a Hercegovina: symbióza zločinu, podnikání a politiky. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 11, s. 28–30.
- NOŽINA, Miroslav: Crossroads of crime: the Czech Republic case. In: T*ransnational Organized Crime*. 1st ed. Durham: Carolina Academic Press, 2003, s. 147–156. ISBN 0-89089-196-6.
- NOŽINA, Miroslav: The Czech Republic: a crossroads for organised crime. In: *Organised crime in Europe. Concepts, patterns and control policies in the European Union and beyond*. Dodrecht: Springer, 2004, s. 435–465. ISBN 1-4020-2615-3.
- NOŽINA, Miroslav, FAJFROVÁ, Jana, ŠITLER, Jiří: Česko-thajské vztahy. In: *Dějiny Thajska*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 271–292. ISBN 80-7106-492-0.
- NOŽINA, Miroslav: Čínský organizovaný zločin. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 9, s. 26–27.
- NOŽINA, Miroslav: Globalizace kriminálních aktivit a mezinárodní bezpečnost. In: *Sborník příspěvků ze 4. mezinárodního kolokvia Koncipování budoucnosti v Evropě '97*. 1. vyd. Praha: Občanská futurologická společnost, 1997, s. 79–83.
- NOŽINA, Miroslav: Globální zločin v malých zemích – případ České republiky. *Medzinárodné otázky*, 2001, roč. 10, č. 12, s. 6–28.
- NOŽINA, Miroslav: Indočína na cestě reforem. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 4, s. 28–30.
- NOŽINA, Miroslav: Islámský terorismus v jihovýchodní Asii. *Mezinárodní politika,* 2002, roč. 26, č. 11, s. 23–24.
- NOŽINA, Miroslav: Islámský terorismus v jihovýchodní Asii. *Medzinárodné otázky*, 2003, roč. 12, č. 1, s. 98–110.
- NOŽINA, Miroslav: Italský organizovaný zločin. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 8, s. 24–25.
- NOŽINA, Miroslav: Japonský organizovaný zločin. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 10, s. 17–18.
- NOŽINA, Miroslav: Jihovýchodní Asie. In: *Regio*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2005, s. 15–16.
- NOŽINA, Miroslav, ŠITLER, Jiří, KUČERA, Karel: Kambodžské království a Česká republika: nástin bilaterálních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, 2007, roč. 42, č. 1, s. 86–108.
- NOŽINA, Miroslav: Kolumbijské drogové kartely. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 6, s. 30–32.
- NOŽINA, Miroslav: Mexické drogové sítě a Evropa. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 7, s. 28–30.

- NOŽINA, Miroslav: Nová tvář al-Káidy. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 7, s. 6–7.
- NOŽINA, Miroslav: Nové hrozby – boj s mezinárodní organizovanou kriminalitou. In: *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004, s. 45–54. ISBN 80-86506-39-8.
- NOŽINA, Miroslav: Organized crime in the new EU states of east central Europe. In: *The Area of freedom, security and justice in the enlarged Europe*. 1st ed. London: Macmillan, 2005, s. 25–47. ISBN 1-4039-3522-X.
- NOŽINA, Miroslav: Organizovaný zločin Středního východu a Česká republika. *Mezinárodní vztahy*, 2002, roč. 37, č. 3, s. 64–83.
- NOŽINA, Miroslav: Organizovaný zločin v postkomunistických zemích střední Evropy: podobné problémy při budování bezpečnosti, podobné závazky po vstupu do EU. *Mezinárodní vztahy*, 2004, roč. 39, č. 4, s. 61–75.
- NOŽINA, Miroslav: Organizovaný zločin v zemích Visegrádské čtyřky: nové výzvy pro budování bezpečnosti po vstupu do Evropské unie. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2004, s. 3–4.
- NOŽINA, Miroslav: Postsovětský organizovaný zločin. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 2, s. 23–25.
- NOŽINA, Miroslav: Quel est le rôle des réseaux subsahariens dans le trafic international des stupéfiants? In: *Les drogues en Afrique subsaharienne*. Paris: Éditions Karthala, 1998, s. 167–173. ISBN 2-86537-878-0.
- NOŽINA, Miroslav: Spletité cesty zrodu Evropské bezpečnosti. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 2, s. 13–15.
- NOŽINA, Miroslav: Subsaharské zločinecké organizace. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 3, s. 29–31.
- NOŽINA, Miroslav: Terorismus a mezinárodní zločin: srovnávací analýza. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 5–6.
- NOŽINA, Miroslav: Thajské království – Česká republika. Předivo jemných vztahů. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 1, s. 21–23.
- NOŽINA, Miroslav, ŠITLER, Jiří, FAJFROVÁ, Jana: Thajské království a Česká republika – předivo bilaterálních vztahů. *Mezinárodní vztahy*, 2005, roč. 40, č. 3, s. 63–80.
- NOŽINA, Miroslav: Vietnamese organised crime in The Czech Republic. *Perspectives*, 2000, No. 15, s. 16–30.
- NOŽINA, Miroslav: Vietnamský organizovaný zločin. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 1, s. 32–34.

PAVLÍK, Petr

- PAVLÍK, Petr: Adaptation of the Czech Economy: is the transition over? In: *Ten years of economic transformation*. Lappeenranta: Lappeenranta University of Technology, 2001, s. 102–126.
- PAVLÍK, Petr: Attitudini della popolazione e dei partiti politici cechi rispetto all'adesione. In: *L'allargamento dell´UE nello scenario geopolitico europeo*. Milano: Franco Angeli, 2005, s. 209–222.
- PAVLÍK, Petr: Byl Kodaňský summit pro Česko úspěch nebo propadák? *Integrace*, 2003, č. 1, s. 29–31.

- PAVLÍK, Petr: The Czech capital market-from jungle towards credibility. The capital market in the context of the Czech economic transformation. In: *Challenges of the financial sectors in candidate/acceding countries in the context of the internal market acquis*. Sofia: Economic Policy Institute, 2005, s. 170–195. ISBN 954-9359-19-0.
- KRATOCHVÍL, Petr, PAVLÍK, Petr: Czech Republic. In: *EU-25 Watch*. Berlin: Institut für Europäische Politik, 2004, přer. str.
- KRATOCHVÍL, Petr, PAVLÍK, Petr: Czech Republic. *EU-25 Watch*, 2006, No. 2, přer. str.
- PAVLÍK, Petr: Česká republika ve světle poslední hodnotící zprávy Evropské komise. *Parlamentní zpravodajství*, 2001, č. 12, s. 29–31.
- Česká zahraniční politika před vstupem do Evropské unie. Autoři textu: Vladimír Handl, Jan Hřích, Radek Khol, Petr Pavlík. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 1, s. 9–11.
- PAVLÍK, Petr, UVALIC, Milica: Economic transformation in the Czech Republic. What went wrong? In: *Post-communist transition to a market economy. Lessons and challenges*. Ravenna: Longo Editore, 2003, s. 231–252. ISBN 88-8063-381-3.
- PAVLÍK, Petr: The EU-related decision and policy-making with special regard to the ministerial bureaucracy involved. In: *Europeanisation and transformation of public administration: the case of the Czech Republic*. Prague: Institute of International Relations, 2003, s. 21–31.
- PAVLÍK, Petr: Historie, současnost a perspektivy evropské měnové unie. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 6, s. 25–26.
- PAVLÍK, Petr: Hodnocení pokroku České republiky od poslední hodnotící zprávy Evropské komise. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2000, s. 5–7.
- PAVLÍK, Petr: Integrační procesy ve světě. In: *Stát, prostor, politika*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, 2000, s. 200–220. ISBN 80-238-5566-2.
- PAVLÍK, Petr: K některým souvislostem europeizace a reformy veřejné správy v České republice. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2002, s. 9–11.
- PAVLÍK, Petr: Kdy bude Česká republika zralá na připojení k eurozóně? *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 6, s. 28–30.
- PAVLÍK, Petr: Obraz České republiky v poslední hodnotící zprávě Evropské komise. *Parlamentní zpravodaj*, 2002, roč. 8, č. 9–10, s. 6–7.
- PAVLÍK, Petr: Současnost a perspektivy Evropské měnové unie. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 6–8.
- PAVLÍK, Petr: Stane se euro rovnocenným konkurentem amerického dolaru? *Mezinárodní vztahy*, 2003, roč. 38, č. 3, s. 64–84.
- PAVLÍK, Petr: Španělsko v debatě o finalitě Evropské unie. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 11, s. 18–19.
- PAVLÍK, Petr: Transformace střední a východní Evropy v kontextu evropské integrace. In: *Sborník příspěvků ze 4. mezinárodního kolokvia Koncipování budoucnosti v Evropě '97*. 1. vyd. Praha: Občanská futurologická společnost, 1997, s. 76–78.
- PAVLÍK, Petr: Výchozí pozice ČR pro vyjednávání o vstupu do EU. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2000, s. 7–9.

RŮŽIČKA, Jan

- RŮŽIČKA, Jan: Na cestě k bezvýznamnosti: studium mezinárodních vztahů bez normativnosti. *Mezinárodní vztahy*, 2006, roč. 41, speciální číslo, s. 47–53.
- RŮŽIČKA, Jan, KOŘAN, Michal: Totgesagte leben länger: die Visegrád-Gruppe nach dem EU-Beitritt. *Osteuropa*, 2006, Jg. 56, Nr. 10, s. 27–39.

SOUKUP, Ondřej

- VOTÁPEK, Vladimír, SOUKUP, Ondřej: Rusko – pozitivnější přístup nebo zmatení pojmů? In: *Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: ÚMV, 2002, s. 79–88. ISBN 80-86506-25-8.
- SOUKUP, Ondřej: Rusko po volbách. *Mezinárodní vztahy*, 2000, roč. 35, č. 2, s. 5–14.
- SOUKUP, Ondřej: Rusko–Bělorusko: velmi rozpačitá integrace. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 5, s. 12–14.

STŘÍTECKÝ, Vít

- SOULEIMANOV, Emil, STŘÍTECKÝ, Vít: Nová konfliktní geopolitika Jižního Kavkazu. In: *Rusko a postsovětský prostor*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, s. 218–238. ISBN 80-86861-95-3.
- STŘÍTECKÝ, Vít: Psychologie teroristického jednání. In: *Terorismus. Válka proti státu*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 89–110. ISBN 80-86861-76-7.
- STŘÍTECKÝ, Vít: The South caucasus: a challenge for the ENP. In: *The European Union and its neighbourhood: policies, problems and priorities*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2006, s. 59–79.

ŠEDIVÝ, Jiří

- ŠEDIVÝ, Jiří, KÖNIGOVÁ, Lucie: Co může Evropa přinést světu. In: *Co může Evropa přinést světu? Ohlasy na konferenci na Pražském hradě 2003.* 1. vyd. Praha: British Council, 2004, s. 25–37. ISBN 80-239-2029-4.
- ŠEDIVÝ, Jiří: The constraints and the opportunities. In: *Enlargement and European defence after 11 September*. Paris: Institute for Security Studies, 2002, s. 11–27. ISSN 1017-7566.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Další rozšíření NATO: hledání nejlepšího ze špatných řešení? *Mezinárodní vztahy*, 2001, roč. 36, č. 1, s. 8–28.
- ŠEDIVÝ, Jiří, MOŤKOVÁ, Hana: The Foreign and security policy of the Czech Republic after accession to the EU. In: *The CFSP/ESDP after enlargement: a bigger EU = a stronger EU*? 1st ed. Vienna: Diplomatische Akademie, 2003, s. 56–66. ISBN 3-902021-35-7.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Humanitární intervence a otázka legitimity. In: *Politologie: Ideje a dějiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, s. 39–53.
- ŠEDIVÝ, Jiří: The ins and outs of ESDP: the question of participation. *World Defence Systems*, 2001, Vol. 3, No. 2, s. 42–45.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Irácká krize a bída diplomacie. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2003, s. 1–2.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Myšlení o válce na sklonku 20. století. *Mezinárodní vztahy*, 2000, roč. 35, č. 1, s. 76–84.

- ŠEDIVÝ, Jiří: Neue Bedrohungen und internationale Sicherheit. In: *Sicherheit für das grössere Europa*. Berlin: Dietz, 2002, s. 132–145. ISBN 3-8012-0324-7.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Nové paradigma terorismu. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 1–2.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Nové paradigma terorismu. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 1, s. 4–7.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Nové vojenské schopnosti NATO – možné politické důsledky. In: *Bezpečnostní témata Centra bezpečnostních analýz*. Praha: ÚMV, 2002, s. 1–2.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Obecná proměna strategického prostředí po 11. září 2001. In: *Nové bezpečnostní prostředí po 11. září a Evropská unie*. Praha: ÚMV, 2002, s. 5–10.
- ŠEDIVÝ, Jiří, ZABOROWSKI, Marcin: Old Europe, new Europe and transatlantic relations. *European Security*, 2004, Vol. 13, No. 3, s. 187–214.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Operace mimo článek 5 Washingtonské smlouvy a související problémy. In: *Sborník záznamů z besed u kulatého stolu*. Praha: Asociace pro studium mezinárodních vztahů, 2000, s. 15–20.
- DRULÁK, Petr, ŠEDIVÝ, Jiří, KÖNIGOVÁ, Lucie: Pre-conference briefing papers. In: *Can Europe sharpen its blunt competitive edge? Reflections on the Prague Castle Conference 2004.* 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2004, s. 37–55. ISBN 80-239-4101-1.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Přivítání a zahajovací projevy. In: *Česká republika a Rakousko v sjednocující se Evropě.* Praha: ÚMV, 2003, s. 3.
- ŠEDIVÝ, Jiří: The Puzzle of NATO enlargement. *Contemporary Security Policy*, 2001, Vol. 22, No. 2, s. 1–26.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Rozšiřování NATO nejen o nové členy. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 10, s. 6–8.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Střet identit? USA a Evropa po 11. září. *Mezinárodní vztahy*, 2002, roč. 37, č. 4, s. 5–25.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Válka: rámec pro analýzu. In: *Stát, prostor, politika*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, 2000, s. 180–199. ISBN 80-238-5566-2.
- ŠEDIVÝ, Jiří: Vnější dimenze Evropské ústavní smlouvy. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 11, s. 6–7.
- ŠEDIVÝ, Jiří: The war on terrorism. In: *One year on: lessons from Iraq*. Paris: Institute for Security Studies, 2004, s. 103–112. ISSN 1017-7566.

TESAŘ, Filip

- TESAŘ, Filip: Albánci. In: *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 53–62. ISBN 80-7178-648-9.
- TESAŘ, Filip: Balkán. In: *Regio*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2005, s. 17–18.
- TESAŘ, Filip: Balkánské souřadnice aneb symbolická geografie evropského Orientu. *Mezinárodní vztahy*, 2003, roč. 38, č. 1, s. 68–82.
- TESAŘ, Filip: Bosňáci. In: *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století.* 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 63–72. ISBN 80-7178-648-9.
- TESAŘ, Filip: Černá Hora: na cestě k nezávislosti? *Mezinárodní vztahy,* 2001, roč. 36, č. 1, s. 42–57.

- TESAŘ, Filip: Česká zahraniční politika před vstupem do Evropské unie a Balkán. In: *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy.* 1. vyd. Praha: ÚMV, 2004, s. 115–120. ISBN 80-86506-39-8.
- TESAŘ, Filip: EU-35: dojde k rozšíření na Balkán? *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 11, s. 4–7.
- TESAŘ, Filip: Evolution versus revolution: Kosovo's final status, public affairs and development policy. *Slovak Foreign Policy Affairs*, 2005, Vol. 6, No. 2, s. 30–42.
- TESAŘ, Filip: Evropská unie a Balkán. In: *Evropská témata Centra evropských analýz*. Praha: ÚMV, 2001, s. 5–8.
- TESAŘ, Filip: Evropské Portoriko aneb v Kosovu je plno. *Zahraničná politika*, 2005, roč. 9, č. 3, s. 6–8.
- TESAŘ, Filip: Kladivo na diplomacii. *Mezinárodní* politika, 2004, roč. 28, č. 2, s. 8–10.
- TESAŘ, Filip: Kniha, která neměla být vůbec vydána. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 3, s. 30–32.
- TESAŘ, Filip: Korupce, bolest Balkánu. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 6, s. 26–29.
- TESAŘ, Filip: Míč je na domácí polovině. *Mezinárodní politika*, 2005, roč. 29, č. 11, s. 4–7.
- TESAŘ, Filip: Nacionalismus a komunismus ve světle vztahu mezi státem a menšinou na Balkáně. *Mezinárodní vztahy*, 2002, roč. 37, č. 4, s. 47–67.
- TESAŘ, Filip: O jadranskou bránu nikdo nestojí. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 5, s. 6–7.
- TESAŘ, Filip: Otazníky nad budoucností Kosova. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 4, s. 9–10.
- TESAŘ, Filip: Postavení národnostních menšin ve Svazové republice Jugoslávii. In: *Národnostní politika v postkomunistických zemích*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000, s. 269–303. ISBN 80-210-2388-0.
- TESAŘ, Filip: Pravoslaví, Rusko a domnělý střet civilizací. *Mezinárodní politika,* 2004, roč. 28, č. 12, s. 6–8.
- TESAŘ, Filip: Reakce na Bednáře. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 3, s. 31–32.
- TESAŘ, Filip: Rovnice o Kosovu: dvě známé a tři neznámé. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 6, s. 31–34.
- TESAŘ, Filip: S kým na Balkáně. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 11, s. 20–21.
- TESAŘ, Filip: Sport jako náhražka války? *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 8, s. 6–8.
- TESAŘ, Filip: Strašák sjednocující se Evropy: uprchlíci a imigranti z (divokého) Balkánu. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 10, s. 11–12.
- TESAŘ, Filip: Úvod – mezinárodní terorismus. In: *Regio*. 1. vyd. Praha: ÚMV, 2005, s. 5–6.
- TESAŘ, Filip: Vojvodina, jenom rovina. *Mezinárodní politika*, 2004, roč. 28, č. 3, s. 12–14.
- TESAŘ, Filip: Zbrojní embarga: logická, častá, neúčinná. *Mezinárodní politika*, 2003, roč. 27, č. 6, s. 11–12.

TOMALOVÁ, Eliška

- TOMALOVÁ, Eliška: Francie a jižní dimenze Evropské politiky sousedství. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 4, s. 9–10.

- TOMALOVÁ, Eliška: Francie blízká i vzdálená. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 6, s. 7–9.
- TOMALOVÁ, Eliška, TULMETS, Elsa: Francie vstupuje do volebního roku. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 1, s. 31–33.
- TOMALOVÁ, Eliška: Francouzská zahraniční audiovizuální politika: globální vysílání po francouzsku. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 7, s. 12–13.
- TOMALOVÁ, Eliška: Historické argumenty ve francouzské kulturní diplomacii. In: *Rozvoj české společnosti v Evropské unii*. 1. vyd. Praha: Metfyzpress, 2004, s. 382–390. ISBN 80-86732-35-5.
- TOMALOVÁ, Eliška: Kulturní diplomacie a mezinárodní vztahy. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 8, s. 4–6.
- TOMALOVÁ, Eliška: Zpravodajská televize CFII: nový nástroj francouzské zahraniční politiky. *Mezinárodní politika*, 2006, roč. 30, č. 5, s. 35–36.

TULMETS, Elsa

- TULMETS, Elsa: L'adaptation de la méthode ouverte de coordination a la politique d'élargissement de l'EU. *Politique européenne*, 2006, No. 18, s. 155–186.
- TULMETS, Elsa: Adapting the experience of enlargement to the neighbourhood policy: the ENP as a substitute to enlargement. In: *The European Union and its neighbourhood: policies, problems and priorities*. 1st ed. Prague: Institute of International Relations, 2006, s. 29–57.
- TULMETS, Elsa: L'Allemagne, l'élargissement européen et la politique de voisinage: entre multilatéralisme et bilatéralismes. *Transcontinentales*, 2006, an. 1, No. 2, s. 121–149.
- TULMETS, Elsa: Alter Wein in neuen Programmen: von der Osterweiterung zur ENP. *Osteuropa*, 2007, Jg. 57, Nr. 2–3, s. 105–116.
- TULMETS, Elsa: Can the discourse on „soft power" help the EU to bridge its capability-expectations gap? *European Political Economy Review*, 2007, Vol. 5, No. 7, s. 195–226.
- TOMALOVÁ, Eliška, TULMETS, Elsa: Francie vstupuje do volebního roku. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 1, s. 31–33.
- TULMETS, Elsa: Francouzský obchod a investice ve střední a východní Evropě. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 6, s. 22–24.
- TULMETS, Elsa: Postavení nových členských států v Evropské politice sousedství. *Mezinárodní politika*, 2007, roč. 31, č. 4, s. 10–13.
- DAKOWSKA, Dorota, TULMETS, Elsa: Transnational relations and foreign policies: the interactions between non-state and state actors in the German assistance to Central Europe (political foundations in Poland and the program transform in Estonia). In: *Non-state actors in international relations*. Manchester: Manchester University, 2007, s. 70–94. ISBN 0-7190-7416-9.

VOTÁPEK, Vladimír

- VOTÁPEK, Vladimír: Policy of the Czech Republic towards Russia, the Ukraine and Belarus. In: *Eastern policy of the enlarged European Union: a Visegrad perspective*. Bratislava: Slovak Foreign Policy Association, 2003, s. 89–108. ISBN 80-89041-66-3.
- VOTÁPEK, Vladimír: Polozměna ruské zahraniční politiky. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 8, s. 12–13.
- VOTÁPEK, Vladimír: Ruská ekonomika. *Mezinárodní politika*, 2002, roč. 26, č. 4, s. 39.

- VOTÁPEK, Vladimír, SOUKUP, Ondřej: Rusko – pozitivnější přístup nebo zmatení pojmů? In: *Evropská bezpečnostní a obranná politika*. Praha: ÚMV, 2002, s. 79–88. ISBN 80-86506-25-8.
- VOTÁPEK, Vladimír: Rusko a náboženství. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 4, s. 12–13.
- VOTÁPEK, Vladimír: Russia and the United States. In: *Toward an understanding of Russia*. New York: Council on Foreign Relations Book, 2002, s. 183–209. ISBN 0-87609-310-1.
- VOTÁPEK, Vladimír: Vladimír Putin dva roky v čele Ruska. *Mezinárodní politika*, 2001, roč. 25, č. 12, s. 34.
- VOTÁPEK, Vladimír: Západ–Východ: Rusko na křižovatce. *Mezinárodní politika*, 2000, roč. 24, č. 12, s. 6–7.

PŘEHLED PERIODIK VYDÁVANÝCH V ÚMPE/ÚMV

- *Informační bulletin o otázkách německého imperialismu*. 1968–1969, roč. 1–2, č. 1–10. Praha: ÚMPE, 1968–1969.
- *Informační bulletin k otázkám rozvojových zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky*. 1969, roč. 1, č. 1–10. Praha: ÚMPE, 1969.
- *Informační bulletin k otázkám socialistické soustavy*. 1967–1969, roč. 1–3, č. 1–10. Praha: ÚMPE, 1967–1969.
- *International relations: Czechoslovak review for foreign politics.* 1970–1990. Prague: Institute of international relations, 1970–1990.
- *Mezinárodní politika*. 1990–, roč. 14 (1), č. 1–. Praha: ÚMV, 1990–. ISSN 0543-7962.
- *Mezinárodní vztahy*. Ústav mezinárodních vztahů. 1966–, roč. 1, č. 1–. Praha: ÚMV, 1966–. ISSN 0323-1844.
- *Perspectives: the Central European review of international affairs*. 1993–, roč. 1, č. 1–. Praha: ÚMV, 1993–. ISSN 1210-762X.